T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

İKTİDARIN GÖRSEL REPERTUARI: LİDER KÜLTÜNÜN İNŞASINDA MUSTAFA KEMAL ATATÜRK FOTOĞRAFLARI (1912-1950)

DOKTORA TEZİ

İdil ÇETİN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özgür Adadağ

ARALIK 2017

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Henüz yüksek lisans yıllarında kafamda belirmeye başlayan bu çalışma, yine Mustafa Kemal Atatürk fotoğraflarını merkeze almakla birlikte, ilk başta bu fotoğrafların günümüzde nasıl alımlandığı sorusu üzerinden şekillenmişti. Doktoraya başladıktan sonra tez sürecine geçiş yapmamla beraber tezin çatısını bu nedenle bu soru üzerinden kurmuştum. İlk baştaki plan, Atatürk fotoğraflarından bir seçki hazırlamak, bu seçkiye en bilinen fotoğraflarının yanı sıra dolaşımı pek fazla yaygınlaşmamış görüntülerini de eklemek ve bunlar vasıtasıyla mülakatlar gerçekleştirerek insanların bu görsellerle nasıl ilişkilendiğini bulmaktı. Bu yönde okumalar yapar ve hangi fotoğrafların seçileceğine karar vermeye çalışırken, bir yandan fotoğraf albümlerini tarıyor, aynı zamanda bu fotoğrafların yayımlandığı özgün bağlamları da bulmaya çalışıyor, bu nedenle geç Osmanlı İmparatorluğu ve erken Cumhuriyet gazete ve dergilerini elden geçiriyordum. Bu yolla fotoğrafları ilk yayımlandıkları zamanlarda kuşatan söylemleri bulmayı, bunları ilerleyen yıllarda dolaşıma girdikleri vakit kendilerine eşlik eden söylemlerle karşılaştırmayı ve son olarak bu söylemlerin bu fotoğraflarla karşılaşan kişilerde nasıl karşılık bulduğunu görmeyi amaçlıyordum. Ancak bu plandan henüz pilot görüşmeler sırasında vazgeçtim; yaptığım birkaç görüşme, insanların bu fotoğraflarla içinde bulundukları koşullardan yola çıkarak ilişkilendiklerini ve çalışmanın fotoğrafları merkeze almaktansa daha ziyade kişilerin siyasetle ilişkilenme biçimlerini görüntüleri aracı kılarak inceleyeceğini daha iyi fark etmemi sağladı.

Oysa çalışmayı kafamda ilk şekillendirdiğim zamanlardan itibaren asıl ilgimi çeken şey, fotoğrafların kendilerini bir araştırma konusu haline getirmekti. Bu çalışmada da çeşitli vesilelerle değinildiği gibi, Atatürk fotoğrafları Cumhuriyet tarihi boyunca yaygın bir biçimde dolaşımda kalmış olsalar da bugüne kadar hiçbir akademik çalışmanın konusu olmamıştı. Mülakatlar sırasında kullanacağım

fotoğrafların yayımlandıkları özgün bağlamları bulmak üzere geç imparatorluk ve erken Cumhuriyet basınında yaptığım taramalar da geniş bir arşiv biriktirmemi sağlamıştı. Bunun üzerine fotoğrafların günümüzde nasıl alımlandığı sorusunu arkada bırakarak bu görüntüleri ilk dolaşıma girdikleri özgün bağlamlarında incelemeye ve Atatürk kültünün inşasında fotoğrafların oynadığı rolü ortaya koymaya karar verdim. Bilhassa imparatorluk yıllarındaki fotoğraflar, görsellerin süreli yayınlarda yeni yeni yaygın bir şekilde yer almaya başladığı bir zamanda yayımlandığı için, bu fotoğrafların da bir parçası olduğu dönemin görsel kültürünü anlama yönünde duyduğum merak bir süreliğine konu dışına çıkarak savrulmama sebep olsa da, en nihayetinde elinizde tuttuğunuz çalışma ortaya çıktı.

Bu çalışmanın vücut bulmasında emeği geçen pek çok kişi var. Öncelikle asıl çalıştığım konuyu unutarak merakımı celbeden başka meselelerin içinde kaybolduğum zamanlarda heyecanımı kırmadan beni asıl yapmam gereken araştırmaya yönlendirmekten vazgeçmeyen ve doktora çalışmam boyunca yorumlarıyla bana yol gösteren tez danışmanım Özgür Adadağ'a teşekkür ederim. Tez izleme komitesi toplantılarında aynı sabrı ve yol göstericiliği sürdüren Füsun Üstel ve Meltem Ahıska'ya da katkıları ve yorumları için teşekkürü bir borç bilirim. Savunma jürisinde yer almayı kabul eden ve eleştirileri ve yorumlarıyla yol gösteren Edhem Eldem ve Şükrü Aslan'a da müteşekkirim.

Doktora sürecimin bir yılını Humboldt Üniversitesi'nde geçirdim; Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Bursu vasıtasıyla bu sürecin altı ayına katkı sağlayarak bu fırsatı mümkün kıldığı için TÜBİTAK'a teşekkür ederim. Humboldt Üniversitesi'nde sağladığı çalışma ortamı, yorumları ve yardımlarıyla çalışmayı zenginleştiren Matthias Bruhn'a ve Das Technische Bild araştırma grubundaki diğer araştırmacılara müteşekkirim. Çalışmada kullanılan görseller için yapılan ilk ve en kapsamlı arşiv araştırması da SALT Araştırma Fonları'nın katkılarıyla gerçekleştirildi. Bu vesileyle Lorans Baruh'a ve yıl sonunda yapılan toplantıda yaptığım sunuma yorumlarıyla katkı sunan tüm diğer katılımcılara teşekkür ederim. Çalışmada ayrıca pek çok arşivin kaynaklarından da yararlanıldı. Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu ve Türk Tarih Kurumu'na arşivlerini

kullanmama izin verdikleri ve bu kurumlarda çalışanlara arşiv çalışması sırasındaki yardımları için teşekkür ederim.

Araştırma ve yazma işleri her ne kadar tek kişilik bir süreç olsa da, bir çalışma pek çok kişinin yardımı, katkısı ve desteğiyle ortaya çıktığı için burada isminin anılması gereken başkaları da var. Çalışmamla ilgili yaptığımız sohbette pek çok konuda kafamdaki soru işaretlerini gideren, kendi çalışmasındaki görsel arşivini benimle paylaşma nezaketini gösteren ve arşivlerle iletişime geçtiğim dönemde de yardımlarını esirgemeyen Uğur Kavas'a; uzun zamandır erişemediğim bir kaynağı benimle paylaşarak bu çalışmanın nihayete ermesinde önemli bir destek vermiş olan Mahir Can Kolçak'a; gayriresmi bir tez izleme komitesi görevi görerek hem yazdıklarım konusunda eleştirilerini ve yorumlarını esirgemeyen, hem de kendi çalışmalarını okuyup eleştirmeme izin vererek pek çok şey öğrenmemi sağlayan Ertuğrul Zengin, Kıvanç Esen ve Süleyman Sidal'a; rika metinlerin deşifresinde bana yardımcı olan Erman Harun Karaduman ve Ahmed Maher Mohammed Ahmed'e ve Fransızca çeviriyi gözden geçiren Karim Zizou'ya çok teşekkür ederim. Bunun haricinde doktora sürecinin yıpratıcılığını arkadaşlıkları, sohbetleri ve sabırlarıyla katlanılır kılan en eski arkadaşlarım Eser Aköz ve Zeynep Atay'a; yüksek lisans yıllarından miras Begüm Aykan, Ergün Kayabaş, Özgün Topak, Mehmet Kütküt ve Volkan Deli'ye; doktora arkadaşlarım Burcu Ünal, Pelin Helvacı ve Selim Sezer'e ve bir kere daha Ertuğrul, Kıvanç ve Süleyman'a; Selanik sefirleri Ümit Özger, Ünal Kendirci, İbrahim Yıldız ve Emirali Türkmen'e; destekleri ve dostluğu için Bülent Parmaksız'a ve kilometrelerce uzaktan bile tez koçluğu yapabilen Murat Arpacı'ya teşekkür ederim. Son olarak bunca zamandır maddi manevi yardımlarıyla bu çalışmanın ortaya çıkmasını mümkün kılan ve her türlü zor halime sabır gösterip beni desteklemekten geri durmayan ailem Süreyya Çetin, Abdullah Çetin ve Arda Çetin'e müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR……ii
GÖRSEL LİSTESİ……viii
RÉSUMÉ……...xxi
ABSTRACT……...xxvii
ÖZET…….xxxiii

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM – BİR ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK MUSTAFA KEMAL ATATÜRK FOTOĞRAFLARI…….....11
1.1. Mustafa Kemal Atatürk Fotoğrafları ve Arşiv Meselesi……...11
1.1.1 "Arşivlerden Son Çıkan Atatürk Fotoğrafları"……11
1.1.2. Arşivlerde Atatürk Fotoğraflarının Peşine Düşmek……...23
1.1.3. Bu Araştırma Neden Arşivde Yapılmadı?.....43
1.2. Atatürk Fotoğraflarının Gündelik Görselliği……48
1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete Türkiye Tarihi Literatürü…….....49
1.2.2. İktidarın Pratikte Nasıl İşlediğine Bakmak: Gündelik Hayat, Fotoğraf ve İktidarın İnşası.....60

İKİNCİ BÖLÜM – OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA MUSTAFA KEMAL FOTOĞRAFLARI……..83
2.1. Fotoğrafın İcadı ve Osmanlı İmparatorluğu'na Gelişi.....84
2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Basına Genel Bir Bakış……97
2.3. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Mustafa Kemal Fotoğrafları Repertuarı……..104

2.4. Osmanlı Basınında Mustafa Kemal Fotoğrafları.....120
2.4.1. Milli Mücadeleden Önce.....121
2.3.2. Samsun'a Gidişinden Birinci İnönü Zaferi'ne Kadar……...126
2.3.3. Birinci İnönü Zaferi'nden Başkumandanlık Meydan Muharebesine Kadar……..145
2.3.4. Nihai Zaferden Cumhuriyetin İlanına Kadar……161
2.5. Osmanlı İmparatorluğu'nda Mustafa Kemal Fotoğrafları Hakkında Değerlendirme……...167
2.6. İkinci Bölümde İncelenen Fotoğraflar……176

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – CUMHURİYET DÖNEMİNDE MUSTAFA KEMAL FOTOĞRAFLARI.....217
3.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Basına Genel Bir Bakış……219
3.2. Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Fotoğrafları Repertuarı……...240
3.3. Cumhuriyet Basınında Mustafa Kemal Fotoğrafları……...268
3.3.1. Siyaseti Belirlemek ve Siyaset-Üstülük……...268
3.3.2. Yurt Gezilerinde……..283
3.3.3. Kutlamalar ve Nutuk……293
3.4. Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Fotoğrafları Hakkında Değerlendirme……...300
3.5. Üçüncü Bölümde İncelenen Fotoğraflar…….313

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM – KAMUSAL ALANLARDA MUSTAFA KEMAL FOTOĞRAFLARI……381
4.1. Bir Nesne Olarak Fotoğraf……..394
4.2. İktidarın Uygulanmasında Fotoğrafın Araçsallaştırılması……..397
4.2.1. Atatürk Portrelerinin Yaygınlaştırılmasıyla İlgili Fotoğraflar..397
4.2.2. Devlet Kurumları ve Parti Teşkilatlarında Atatürk Portreleri..411
4.2.3. 1938'den Sonra……423
4.3. Atatürk İmgesinin Partilerüstü bir Sembol Haline Gelişi……435
4.4. Kamusal Alanlarda Mustafa Kemal Fotoğrafları Hakkında Değerlendirme……...439

SONUÇ…….448

KAYNAKÇA……464
ÖZGEÇMİŞ……..481

GÖRSEL LİSTESİ

Sayfa No

Görsel 1.1 : "Atatürk'ün Son Fotoğrafları," HaberTürk…….13
Görsel 1.2 : Mustafa Kemal Atatürk, İlhan Akşit……13
Görsel 1.3 : Atatürk'ün çok az bilinen 300 fotoğrafı, Sabah……..15
Görsel 1.4 : Çağdaş Atatürk Fotoğrafları, Hanri Benazus……..15
Görsel 1.5 : Milliyet, 13 Kasım 1972……..15
Görsel 1.6 : Milliyet, 27 Ekim 1973……15
Görsel 1.7 : Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cümhuriyetine.....18
Görsel 1.8 : Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cümhuriyetine…….18
Görsel 1.9 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir fotoğraf……...24
Görsel 1.10 : Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi Fotoğraf Arşivi'nden bir fotoğraf……25
Görsel 1.11 : Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Koleksiyonu'ndan bir fotoğraf……25
Görsel 1.12 : Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi Fotoğraf Arşivi'nden bir fotoğraf……27
Görsel 1.13 : Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi'nden bir fotoğraf……29
Görsel 1.14 : Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi'nden bir fotoğraf……31
Görsel 1.15 : Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi'nden bir fotoğraf……31
Görsel 1.16 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir fotokart…….33
Görsel 1.17 : Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu'ndan bir fotokart……35

Görsel 1.18 : Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu'ndan üç kartpostal…….37
Görsel 1.19 : Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu'ndan iki kartpostal…….37
Görsel 1.20 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir kartpostal…….38
Görsel 1.21 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir kartpostal……..40
Görsel 1.22 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir kartpostal……..41
Görsel 1.23 : Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi Fotoğraf Arşivi'nden bir fotoğraf……44
Görsel 1.24 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir fotoğraf…….44
Görsel 1.25 : Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden bir fotoğraf…….45
Görsel 1.26 : Vatan, 25 Eylül 1924…….45
Görsel 2.1 : Vakit, 16 Kasım 1918……177
Görsel 2.2 : Vakit, 12 Temmuz 1919……177
Görsel 2.3 : Harb Mecmuası, Aralık 1915……177
Görsel 2.4 : Tasvir-i Efkâr, 18 Ekim 1919……177
Görsel 2.5 : İleri, 28 Mayıs 1921……...178
Görsel 2.6 : Tevhid-i Efkâr, 9 Ağustos 1921…….178
Görsel 2.7 : Vakit, 5 Ekim 1919……178
Görsel 2.8 : Vakit, 13 Ekim 1919……..178
Görsel 2.9 : Vakit, 11 Ocak 1920……..179
Görsel 2.10 : Vakit, 9 Ağustos 1921…….179
Görsel 2.11 : Tasvir-i Efkâr, 5 Ekim 1919……179
Görsel 2.12 : Tevhid-i Efkâr, 29 Ağustos 1921…….179
Görsel 2.13 : Zaman, 16 Mayıs 1919……180
Görsel 2.14 : Zaman, 13 Ağustos 1919…….180
Görsel 2.15 : Alemdar, 8 Ekim 1919…….180
Görsel 2.16 : Terbiye ve Oyun, Ekim 1922……...180
Görsel 2.17 : Büyük Mecmua, 20 Mart 1919……181
Görsel 2.18 : Akşam, 3 Şubat 1921……...181
Görsel 2.19 : Tarik, 10 Ağustos 1919……181
Görsel 2.20 : Tarik, 6 Ekim 1919……..181
Görsel 2.21 : Yeni Gün, 13 Ekim 1919……182
Görsel 2.22 : Yeni Gün, 6 Aralık 1919…….182

Görsel 2.23 : Alemdar, 20 Ocak 1920……...182
Görsel 2.24 : Payitaht, 30 Mart 1921……182
Görsel 2.25 : Açıksöz, 24 Temmuz 1922……..183
Görsel 2.26 : Satvet-i Milliye, 24 Nisan 1922……...183
Görsel 2.27 : Hakimiyet-i Milliye, 19 Nisan 1921……183
Görsel 2.28 : İleri, 21 Mart 1921……...184
Görsel 2.29 : İleri, 5 Nisan 1921……...184
Görsel 2.30 : Hakimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1921……184
Görsel 2.31 : Hakimiyet-i Milliye, 7 Ağustos 1921……..184
Görsel 2.32 : Hakimiyet-i Milliye, 16 Eylül 1921……185
Görsel 2.33 : Hakimiyet-i Milliye, 20 Eylül 1921……185
Görsel 2.34 : Hakimiyet-i Milliye, 29 Ağustos 1922……185
Görsel 2.35 : Hakimiyet-i Milliye, 13 Eylül 1922……185
Görsel 2.36 : Hakimiyet-i Milliye, 18 Eylül 1922……186
Görsel 2.37 : Hakimiyet-i Milliye, 3 Ekim 1922……...186
Görsel 2.38 : Hakimiyet-i Milliye, 17 Ocak 1923……186
Görsel 2.39 : Hakimiyet-i Milliye, 26 Ağustos 1923……186
Görsel 2.40 : Hakimiyet-i Milliye, 5 Ekim 1922……...187
Görsel 2.41 : Tevhid-i Efkâr, 31 Ağustos 1921……187
Görsel 2.42 : Tevhid-i Efkâr, 16 Eylül 1921……187
Görsel 2.43 : Tevhid-i Efkâr, 26 Eylül 1921……188
Görsel 2.44 : Vakit, 3 Kasım 1922……188
Görsel 2.45 : Vakit, 18 Ocak 1923……188
Görsel 2.46 : Vakit, 24 Temmuz 1923……..189
Görsel 2.47 : Türkiye Edebiyat Mecmuası……189
Görsel 2.48 : Tevhid-i Efkâr, 9 Mart 1923……189
Görsel 2.49 : Tevhid-i Efkâr, 9 Temmuz 1923……190
Görsel 2.50 : Tevhid-i Efkâr, 14 Ağustos 1923……190
Görsel 2.51 : Vakit, 14 Şubat 1921……...190
Görsel 2.52 : Vakit, 24 Nisan 1921……...190
Görsel 2.53 : Vakit, 26 Şubat 1921……...191
Görsel 2.54 : Vakit, 2 Nisan 1921……....191
Görsel 2.55 : Vakit, 24 Mayıs 1921……..191
Görsel 2.56 : Tasvir-i Efkâr, 19 Kasım 1919……192

Görsel 2.57 : Tasvir-i Efkâr, 23 Kasım 1919……192
Görsel 2.58 : Tasvir-i Efkâr, 25 Kasım 1919……192
Görsel 2.59 : Vakit, 4 Temmuz 1920……193
Görsel 2.60 : Yeni Gün, 10 Ağustos 1920……193
Görsel 2.61 : Vakit, 17 Aralık 1920……..193
Görsel 2.62 : Akşam, 2 Şubat 1921……...193
Görsel 2.63 : Vakit, 27 Şubat 1921……...194
Görsel 2.64 : İleri, 20 Mayıs 1921…….....194
Görsel 2.65 : İleri, 29 Mayıs 1921…….....194
Görsel 2.66 : İleri, 2 Haziran 1921…….....194
Görsel 2.67 : İleri, 22 Haziran 1921……..195
Görsel 2.68 : İleri, 12 Temmuz 1921……195
Görsel 2.69 : Akşam, 23 Kasım 1921……195
Görsel 2.70 : İleri, 1 Aralık 1921…….....195
Görsel 2.71 : Vakit, 1 Aralık 1921…….....196
Görsel 2.72 : Tevhid-i Efkâr, 19 Haziran 1922……196
Görsel 2.73 : Vakit, 3 Eylül 1922…….....196
Görsel 2.74 : Tevhid-i Efkâr, 20 Ocak 1923……196
Görsel 2.75 : Hakimiyet-i Milliye, 24 Ocak 1923……197
Görsel 2.76 : Vakit, 4 Şubat 1923……197
Görsel 2.77 : Tevhid-i Efkâr, 28 Şubat 1923……197
Görsel 2.78 : İleri, 13 Nisan 1921……198
Görsel 2.79 : Vakit, 10 Ocak 1922……198
Görsel 2.80 : Vakit, 20 Haziran 1922……198
Görsel 2.81 : Tevhid-i Efkâr, 22 Haziran 1922……199
Görsel 2.82 : Akşam, 26 Haziran 1922……199
Görsel 2.83 : Vakit, 2 Mart 1923……..199
Görsel 2.84 : Vakit, 23 Nisan 1923……...200
Görsel 2.85 : Vakit, 12 Ağustos 1923……..200
Görsel 2.86 : Tevhid-i Efkâr, 16 Ağustos 1923……200
Görsel 2.87 : Şehbal, 14 Eylül 1912……..201
Görsel 2.88 : Şehbal, 14 Eylül 1912……..202
Görsel 2.89 : Şehbal, 14 Ekim 1922……..202
Görsel 2.90 : Tesvir-i Efkâr, 29 Ekim 1915……..203

Görsel 2.91 : Harb Mecmuası, Ocak 1916……203
Görsel 2.92 : Servet-i Fünun, 6 Ocak 1916……...203
Görsel 2.93 : Servet-i Fünun, 27 Nisan 1916……203
Görsel 2.94 : Tesvir-i Efkâr, 16 Aralık 1917……204
Görsel 2.95 : Yeni Mecmua, Mayıs 1918……..204
Görsel 2.96 : Yeni Gün, 29 Eylül 1918……205
Görsel 2.97 : Yeni Gün, 10 Ekim 1918……205
Görsel 2.98 : Tarik, 5 Ekim 1919……..206
Görsel 2.99 : İleri, 27 Şubat 1921……..206
Görsel 2.100 : İleri, 10 Mart 1921……206
Görsel 2.101 : İleri, 28 Ağustos 1921……207
Görsel 2.102 : Vakit, 28 Ağustos 1921……207
Görsel 2.103 : İleri, 26 Eylül 1921……207
Görsel 2.104 : Vakit, 26 Eylül 1921……207
Görsel 2.105 : Yeni Gün, 1 Haziran 1922……208
Görsel 2.106 : Tevhid-i Efkâr, 21 Haziran 1922……...208
Görsel 2.107 : Akşam, 5 Eylül 1922……209
Görsel 2.108 : Yeni Gün, 17 Eylül 1922……...209
Görsel 2.109 : Akşam, 21 Eylül 1922……..209
Görsel 2.110 : Akşam, 3 Kasım 1922……210
Görsel 2.111 : Tevhid-i Efkâr, 3 Ocak 1923……210
Görsel 2.112 : Tevhid-i Efkâr, 17 Ocak 1923……...210
Görsel 2.113 : Vakit, 15 Ocak 1923……..211
Görsel 2.114: Tevhid-i Efkâr, 18 Ocak 1923……211
Görsel 2.115 : Hakimiyet-i Milliye, 2 Mart 1923……..211
Görsel 2.116 : Hakimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1923……..211
Görsel 2.117 : Tevhid-i Efkâr, 23 Nisan 1923……...212
Görsel 2.118 : Akşam, 10 Temmuz 1923…….....212
Görsel 2.119 : Hakimiyet-i Milliye, 24 Temmuz 1923……212
Görsel 2.120 : Tevhid-i Efkâr, 24 Temmuz 1923……..212
Görsel 2.121 : Tevhid-i Efkâr, 25 Temmuz 1923……..213
Görsel 2.122 : Akşam, 25 Temmuz 1923……..213
Görsel 2.123 : Vatan, 30 Ağustos 1923……213
Görsel 2.124 : Tevhid-i Efkâr, 30 Ağustos 1923……..213

Görsel 2.125 : Güleryüz, 26 Mayıs 1921……..214
Görsel 2.126 : Tevhid-i Efkâr, 29 Mayıs 1922……..215
Görsel 2.127 : Yeni Gün, 1 Haziran 1922……215
Görsel 2.128 : L'Illustration, 22 Eylül 1922……216
Görsel 3.1 : Son Saat, 26 Nisan 1926……314
Görsel 3.2 : Haftalık Mecmua, 11 Temmuz 1927……314
Görsel 3.3 : Resimli Uyanış, 29 Ağustos 1929……..314
Görsel 3.4 : Milliyet, 29 Ekm 1933……...315
Görsel 3.5 : Tan, 23 Nisan 1936…….....315
Görsel 3.6 : Tevhid-i Efkâr, 23 Eylül 1923……...316
Görsel 3.7 : Akşam, 31 Ekim 1923……...316
Görsel 3.8 : Hakimiyet-i Milliye, 30 Ekim 1923……...316
Görsel 3.9 : Hakimiyet-i Milliye, 24 Temmuz 1924……316
Görsel 3.10 : Vakit, 30 Ekim 1923……....317
Görsel 3.11 : Vakit, 30 Ağustos 1924……...317
Görsel 3.12 : Vakit, 16 Ekim 1927……....317
Görsel 3.13 : Resimli Gazete, 3 Ekim 1923……..318
Görsel 3.14 : Vatan, 30 Ekim 1923……...318
Görsel 3.15 : Vatan, 5 Şubat 1924…….....318
Görsel 3.16 : Cumhuriyet, 20 Ekim 1924……..318
Görsel 3.17 : Cumhuriyet, 29 Ekim 1931……..319
Görsel 3.18 : Cumhuriyet, 17 Ekim 1925……..319
Görsel 3.19 : Cumhuriyet, 13 Mart 1926……..319
Görsel 3.20 : Asri Hafta, 7 Ocak 1926……..320
Görsel 3.21 : Cumhuriyet, 2 Kasım 1925……..320
Görsel 3.22 : İkdam, 2 Kasım 1925……...320
Görsel 3.23 : Asri Türkiye, 1 Nisan 1926……..321
Görsel 3.24 : Resimli Gazete, 10 Temmuz 1926……...321
Görsel 3.25 : Cumhuriyet, 20 Temmuz 1936……321
Görsel 3.26 : Resimli Perşembe, 26 Ağustos 1926……...322
Görsel 3.27 : Yeni Kitap, 30 Nisan 1927……..322
Görsel 3.28 : Servet-i Fünun, 7 Temmuz 1927……322
Görsel 3.29 : Cumhuriyet, 2 Kasım 1932……..322
Görsel 3.30 : Cumhuriyet, 25 Kasım 1934……323

Görsel 3.31 : Hakimiyeti Milliye, 25 Kasım 1934……323
Görsel 3.32 : Cumhuriyet, 5 Şubat 1935……...323
Görsel 3.33 : Cumhuriyet, 5 Ağustos 1935……...324
Görsel 3.34 : Son Posta, 29 Ağustos 1938……324
Görsel 3.35 : Resimli Gazete, 28 Şubat 1925……324
Görsel 3.36 : Resimli Gazete, 26 Aralık 1925……..325
Görsel 3.37 : Resimli Perşembe, 7 Temmuz 1927……325
Görsel 3.38 : Cumhuriyet, 29 Ağustos 1925……325
Görsel 3.39 : Cumhuriyet, 31 Ağustos 1925……326
Görsel 3.40 : Cumhuriyet, 14 Ekim 1925……..326
Görsel 3.41 : Cumhuriyet, 16 Ekim 1926……..326
Görsel 3.42 : Hakimiyet-i Milliye, 15 Haziran 1926……326
Görsel 3.43 : Vakit, 24 Eylül 1925……327
Görsel 3.44 : Vakit, 15 Ekim 1926……327
Görsel 3.45 : Cumhuriyet, 10 Eylül 1930……..327
Görsel 3.46 : Cumhuriyet, 21 Ağustos 1932……327
Görsel 3.47 : Resimli Gazete, 29 Ekim 1927……328
Görsel 3.48 : Cumhuriyet, 11 Ağustos 1929……328
Görsel 3.49 : Cumhuriyet, 28 Aralık 1930……328
Görsel 3.50 : Milliyet, 25 Kasım 1934……..328
Görsel 3.51 : Haber, 25 Kasım 1934……328
Görsel 3.52 : Cumhuriyet, 1 Eylül 1925……329
Görsel 3.53 : Cumhuriyet, 5 Eylül 1925……329
Görsel 3.54 : Hakimiyeti Miliye, 15 Temmuz 1929……329
Görsel 3.55 : Hakimiyet-i Milliye, 15 Ekim 1926……330
Görsel 3.56 : Milliyet, 16 Ekim 1926……330
Görsel 3.57 : Son Posta, 30 Ağustos 1932……330
Görsel 3.58 : Foto Magazin, Haziran 1938……...331
Görsel 3.59 : Cumhuriyet, 13 Ekim 1925……..331
Görsel 3.60 : Cumhuriyet, 17 Eylül 1928……..331
Görsel 3.61 : Resimli Uyanış, 29 Ağustos 1929……332
Görsel 3.62 : Cumhuriyet, 6 Mart 1930……332
Görsel 3.63 : Milliyet, 19 Kasım 1930……..332
Görsel 3.64 : Cumhuriyet, 16 Ocak 1933……..333

Görsel 3.65 : Resimli Gazete, 29 Eylül 1923……333
Görsel 3.66 : Resimli Perşembe, 1 Temmuz 1926……334
Görsel 3.67 : Son Saat, 29 Ekim 1928……..334
Görsel 3.68 : Son Saat, 29 Ekim 1928……...334
Görsel 3.69 : Vakit, 29 Ekim 1933…….....335
Görsel 3.70 : Cumhuriyet, 29 Ekim 1933……..335
Görsel 3.71 : Vakit, 21 Mayıs 1928……..335
Görsel 3.72 : Milliyet, 3 Temmuz 1927……335
Görsel 3.73 : Milliyet, 23 Eylül 1928……336
Görsel 3.74 : Milliyet, 21 Ekim 1928……336
Görsel 3.75 : Vatan, 31 Mart 1925……336
Görsel 3.76 : Son Saat, 1 Eylül 1925……337
Görsel 3.77 : Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926……337
Görsel 3.78 : Servet-i Fünun, 1 Temmuz 1926……337
Görsel 3.79 : Hakimiyet-i Milliye, 22 Mayıs 1928……...337
Görsel 3.80 : Resimli Uyanış, 9 Mayıs 1929……338
Görsel 3.81 : Hakimiyeti Miliye, 15 Ocak 1931……...338
Görsel 3.82 : Akşam, 7 Mayıs 1938……..338
Görsel 3.83 : Tevhid-i Efkâr, 1 Eylül 1924……...339
Görsel 3.84 : Haftalık Mecmua, 30 Kasım 1925……...339
Görsel 3.85 : Vakit, 10 Temmuz 1927……..339
Görsel 3.86 : Son Saat, 23 Mayıs 1928……340
Görsel 3.87 : Hakimiyet-i Milliye, 21 Kasım 1930……...340
Görsel 3.88 : Ulus, 16 Kasım 1937……...340
Görsel 3.89 : Ulus, 20 Mayıs 1938……340
Görsel 3.90 : Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937……341
Görsel 3.91 : Son Saat, 17 Ekim 1927……..341
Görsel 3.92 : Vakit, 17 Ekim 1927……341
Görsel 3.93 : Cumhuriyet, 17 Ekim 1927……..342
Görsel 3.94 : Resimli Gazete, 22 Ekim 1927……342
Görsel 3.95 : Cumhuriyet, 23 Eylül 1928……..342
Görsel 3.96 : Haftalık Mecmua, 1 Ekim 1928……..342
Görsel 3.97 : Cumhuriyet, 24 Kasım 1930……343
Görsel 3.98 : Hakimiyeti Milliye, 24 Kasım 1930……343

Görsel 3.99 : Milliyet, 24 Kasım 1930……..343
Görsel 3.100 : Akşam, 5 Eylül 1936……344
Görsel 3.101 : Cumhuriyet, 5 Eylül 1936……344
Görsel 3.102 : Kurun, 27 Eylül 1937……344
Görsel 3.103 : Cumhuriyet, 27 Eylül 1937……344
Görsel 3.104 : Son Telgraf, 1 Eylül 1924……..345
Görsel 3.105 : Vakit, 1 Eylül 1924……345
Görsel 3.106 : Resimli Ay, Eylül 1924……345
Görsel 3.107 : Vakit, 19 Aralık 1930……346
Görsel 3.108 : Milliyet, 19 Aralık 1930……346
Görsel 3.109 : Milliyet, 9 Temmuz 1931……..346
Görsel 3.110 : Resimli Uyanış, 16 Temmuz 1931……346
Görsel 3.111 : Cumhuriyet, 22 Eylül 1937……347
Görsel 3.112 : Kurun, 22 Eylül 1937……347
Görsel 3.113 : Tevhid-i Efkâr, 26 Şubat 1924……...347
Görsel 3.114 : Cumhuriyet, 2 Eylül 1924……..348
Görsel 3.115 : Milliyet, 2 Temmuz 1927……..348
Görsel 3.116 : Milliyet, 2 Temmuz 1927……..349
Görsel 3.117 : Milliyet, 2 Temmuz 1927……..349
Görsel 3.118 : Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926……349
Görsel 3.119 : Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926……349
Görsel 3.120 : Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926……350
Görsel 3.121 : Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937……...350
Görsel 3.122 : Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937……...350
Görsel 3.123 : Son Posta, 2 Temmuz 1934……...351
Görsel 3.124 : Milliyet, 29 Haziran 1934……..351
Görsel 3.125 : Milliyet, 29 Haziran 1934……..351
Görsel 3.126 : Son Posta, 21 Mayıs 1938……..352
Görsel 3.127 : Cumhuriyet, 21 Mayıs 1938……..352
Görsel 3.128 : Cumhuriyet, 21 Mayıs 1938……..352
Görsel 3.129 : Milliyet, 27 Şubat 1929……353
Görsel 3.130 : Akşam, 13 Temmuz 1926……..353
Görsel 3.131 : Son Saat, 4 Temmuz 1927……353
Görsel 3.132 : Cumhuriyet, 11 Mart 1926……354

Görsel 3.133 : Hakimiyeti Milliye, 23 Ekim 1929……354
Görsel 3.134 : Milliyet, 9 Ağustos 1930……...354
Görsel 3.135 : Cumhuriyet, 9 Ağustos 1930……354
Görsel 3.136 : Vakit, 29 Ocak 1931……..355
Görsel 3.137 : Akşam, 24 Eylül 1923……...355
Görsel 3.138 : Vatan, 24 Eylül 1923……355
Görsel 3.139 : Yeni Gün, 30 Ekim 1923……...356
Görsel 3.140 : Cumhuriyet, 12 Aralık 1924……356
Görsel 3.141 : Tan, 30 Mayıs 1936…….....356
Görsel 3.142 : İkdam, 22 Mayıs 1928…….....356
Görsel 3.143 : Milliyet, 22 Mayıs 1928……....357
Görsel 3.144 : Vakit, 22 Mayıs 1928…….....357
Görsel 3.145 : Milliyet, 8 Temmuz 1931……..358
Görsel 3.146 : Vakit, 5 Ekim 1933…….....358
Görsel 3.147 : Vakit, 9 Haziran 1925…….....358
Görsel 3.148 : Cumhuriyet, 6 Temmuz 1929……359
Görsel 3.149 : Cumhuriyet, 16 Temmuz 1929……..359
Görsel 3.150 : Akşam, 17 Eylül 1932……...359
Görsel 3.151 : Resimli Uyanış, 14 Temmuz 1932……359
Görsel 3.152 : Kurun, 21 Eylül 1937……360
Görsel 3.153 : Kurun, 5 Temmuz 1935……360
Görsel 3.154 : Son Posta, 7 Temmuz 1934……...360
Görsel 3.155 : Kurun, 2 Haziran 1938……..360
Görsel 3.156 : Akşam, 3 Eylül 1938……361
Görsel 3.157 : Milliyet, 4 Aralık 1930……..361
Görsel 3.158 : Vakit, 13 Eylül 1924……..361
Görsel 3.159 : Son Saat, 24 Eylül 1925……362
Görsel 3.160 : Cumhuriyet, 16 Kasım 1937……..362
Görsel 3.161 : Vakit, 2 Temmuz 1927……..363
Görsel 3.162 : Son Saat, 3 Temmuz 1927……363
Görsel 3.163 : Milliyet, 17 Temmuz 1927……363
Görsel 3.164 : Haftada Birgün, 21 Temmuz 1927……364
Görsel 3.165 : Cumhuriyet, 6 Haziran 1928……..364
Görsel 3.166 : Resimli Uyanış, 19 Haziran 1930……..364

Görsel 3.167 : Tan, 19 Mayıs 1935……...364
Görsel 3.168 : Akşam, 28 Mayıs 1938……..365
Görsel 3.169 : Akşam, 28 Mayıs 1938……..365
Görsel 3.170 : Milliyet, 21 Kasım 1930……365
Görsel 3.171 : Cumhuriyet, 4 Şubat 1931……366
Görsel 3.172 : Milliyet, 4 Şubat 1931……...366
Görsel 3.173 : Vakit, 4 Eylül 1925……366
Görsel 3.174 : Resimli Perşembe, 24 Eylül 1925……..366
Görsel 3.175 : Milliyet, 26 Ağustos 1928……367
Görsel 3.176 : Vakit, 23 Eylül 1928……..367
Görsel 3.177 : Resimli Gazete, 29 Eylül 1928……..367
Görsel 3.178 : Son Saat, 2 Kasım 1925……368
Görsel 3.179 : Cumhuriyet, 1 Kasım 1926……368
Görsel 3.180 : Milliyet, 31 Ekim 1927……..368
Görsel 3.181 : Vakit, 31 Ekim 1928……..369
Görsel 3.182 : Akşam, 31 Ekim 1929……...369
Görsel 3.183 : Hakimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1930……...369
Görsel 3.184 : Vakit, 31 Ekim 1931……..370
Görsel 3.185 : Hakimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1932……..370
Görsel 3.186 : Akşam, 30 Ekim 1933……...371
Görsel 3.187 : Cumhuriyet, 31 Ekim 1933……371
Görsel 3.188 : Milliyet, 31 Ekim 1933……..371
Görsel 3.189 : Hakimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1934……..372
Görsel 3.190 : Ulus, 30 Ekim 1935……...372
Görsel 3.191 : Ulus, 30 Ekim 1936……...372
Görsel 3.192 : Akşam, 31 Ekim 1937……...372
Görsel 3.193 : Resimli Perşembe, 12 Kasım 1925……373
Görsel 3.194 : Cumhuriyet, 2 Kasım 1936……373
Görsel 3.195 : Milliyet, 17 Ekim 1927……..373
Görsel 3.196 : Vakit, 24 Eylül 1925……..374
Görsel 3.197 : Servet-i Fünun, 7 Temmuz 1927……...374
Görsel 3.198 : Cumhuriyet, 30 Mayıs 1936……..374
Görsel 3.199 : Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937……...375
Görsel 3.200 : Akşam, 18 Ağustos 1937……...375

Görsel 3.201 : Cumhuriyet, 31 Ekim 1933……375
Görsel 3.202 : Milliyet, 2 Ağustos 1931……...376
Görsel 3.203 : Atatürk, Mehmet Özel……...376
Görsel 3.204 : Akşam, 5 Eylül 1936……376
Görsel 3.205 : Türkiye Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal, Eriş Ülger……376
Görsel 3.206 : Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937……...377
Görsel 3.207 : Atatürk, Mehmet Özel……...377
Görsel 3.208 : Türkiye Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal, Eriş Ülger……378
Görsel 3.209 : Mustafa Kemal Atatürk, İlhan Akşit……378
Görsel 3.210 : Milliyet, 2 Temmuz 1927……..379
Görsel 3.211 : Servet-i Fünun, 7 Temmuz 1927……...379
Görsel 3.212 : Çağdaş Atatürk Fotoğrafları, Hanri Benazus……380
Görsel 3.213 : Mustafa Kemal Atatürk, İlhan Akşit……..380
Görsel 4.1 : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kağıt Paraları……382
Görsel 4.2 : Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri…….382
Görsel 4.3 : 1. İzmir Sergisi Sürşarjlı Hatıra Pulları……383
Görsel 4.4 : Akşam, 3 Ağustos 1938……383
Görsel 4.5 : Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri……..384
Görsel 4.6 : 29 Ekim 1925 Cumhuriyet Bayramı kutlamaları……...384
Görsel 4.7 : Vakit, 3 Temmuz 1927……..386
Görsel 4.8 : Milliyet, 24 Nisan 1929……386
Görsel 4.9 : Cumhuriyetin Onuncu Yılında İstanbul Fotoğrafları Albümü……..387
Görsel 4.10 : Resimli Uyanış, 31 Ekim 1935……388
Görsel 4.11 : Ülkü, 1 Kasım 1935……388
Görsel 4.12 : Akşam, 10 Ağustos 1938……389
Görsel 4.13 : Milliyet, 13 Ağustos 1929……...389
Görsel 4.14 : La Turquie Kemaliste, Aralık 1937……389
Görsel 4.15 : Resimli Gazete, 20 Kasım 1926……...389
Görsel 4.16 : Haftalık Mecmua, 12 Temmuz 1926……...391
Görsel 4.17 : Milliyet, 22 Ocak 1929……391
Görsel 4.18 : Milliyet, 26 Ocak 1929……391
Görsel 4.19 : Milliyet, 5 Mart 1929……...391
Görsel 4.20 : La Turquie Kemaliste, Haziran 1936……...391
Görsel 4.21 : La Turquie Kemaliste, Aralık 1936……392

Görsel 4.22 : Foto Magazin, 1 Temmuz 1938……...392
Görsel 4.23 : Cumhuriyet, 11 Şubat 1934…….392
Görsel 4.24 : Kurun, 28 Haziran 1936……..392
Görsel 4.25 : Resimli Uyanış, 14 Kasım 1929……..393
Görsel 4.26 : Akşam, 29 Ekim 1933…….393
Görsel 4.27 : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgesi……..406
Görsel 4.28 : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgesi……..407
Görsel 4.29 : Türk'ün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı, 1928……..411
Görsel 4.30 : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgesi……..418
Görsel 4.31 : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgesi……..421

RÉSUMÉ

En tournant les photographies de Mustafa Kemal Atatürk diffusées au moment où elles ont été prises et les dispositions de ceux au pouvoir sur la diffusion de ces photographies en un sujet de recherche, cette étude se renseigne le rôle des photographies dans la construction du culte d'Atatürk. Ces photographies, qui apparaissent devant nous à maintes reprises depuis leur première diffusion, aux institutions publiques, bureaux de l'État et écoles; aux manuels scolaires primaires, secondaires et lycéens; pendant des cérémonies officielles et des fêtes nationales; aux expositions et albums de photographie; aux journaux, magazines et sites d'actualités; sur des cartes postales, des calendriers et des agendas; sur des objets comme t-shirt, tasse et insigne; c'est-à-dire aux divers moments de la vie quotidienne; que leur être partout devient habituel, ordinaire, naturel par cette récurrence et qui acquièrent un voile d'invisibilité de ce fait sont analysés dans les contextes originaux où ils ont premièrement circulé.

L'étude souligne d'abord le fait que les photographies d'Atatürk n'ont jamais fait l'objet de recherches, en dépit d'être visibles partout tout au long de l'histoire républicaine. Cette situation est liée au fait que la visualité et la visibilité ne sont pas encore devenues des sujets de recherche communs dans l'académie turque; que lorsqu'ils sont transformés en sujet de recherche, ils sont plutôt considérés comme une question d'histoire de l'art et que les recherches sur la photographie, en particulier, restent encore limitées principalement avec les départements des beaux-arts. En outre, comme la fonction traditionnellement attribuée aux photographies, non seulement dans l'académie turque, mais dans les sciences sociales en général, est de fournir des preuves visuelles à des faits précédemment obtenus par d'autres moyens, il est difficile de voir les photographies elles-mêmes pas commes des résidus de l'histoire, mais

comme des éléments qui rendent cette histoire possible. Cette situation constitue un obstacle à la transformation des photographies en un sujet de recherche. Cependant les photographies peuvent être rendues les documents primaires d'une recherce, au lieu de secondaires. En révélant comment les événements du passé se sont passés, comment certains endroits ressemblaient autrefois, ce que les gens portaient, etc., les photographies peuvent être le moyen d'étudier une époque. D'un autre côté, se concentrer sur ce qu'ils montrent n'est pas la seule façon de transformer des photographies en un sujet de recherche. Une photographie, qui se réalise en transférant un moment dans un espace et un temps spécifiques sur une surface bidimensionnelle, peut être transformée en un sujet de recherche en regardant quels moments valent la peine d'être enregistrés, lesquels de ces moments enregistrés ont été diffusés où, quels discours les ont accompagnés pendant cette circulation et si ces images ont été rendues visibles à maintes reprises ou non.

Une autre raison pour laquelle les photographies d'Atatürk n'ont pas encore fait l'objet d'une recherche académique est que ces images sont devenues quotidiennes. Une certaine chose devient "quotidienne" en devenant invisible, imperceptible. L'apparition fréquente des photographies d'Atatürk dans la vie quotidienne, qui n'est sans doute pas accidentelle, rend difficile de les voir et problématiser. En s'appuyant sur l'approche méthodologique d'Henri Lefebvre, cette étude interroge les photographies qui sont devenues quotidiennes par leur récurrence et qui restent au niveau de la représentation en s'offrant comme présences, au moment de leur première diffusion. Comme le principal canal où ces photographies ont été diffusées à la fin de l'époque ottomane et au début de la période républicaine étaient les périodiques, cette étude se concentre principalement sur les photographies d'Atatürk diffusées dans la presse. De plus, il analyse les décisions des responsables à propos de la diffusion de ces photographies dans les espaces publics. En tant que tel, il s'interroge la place occupée par les images Atatürk dans le répertoire visuel de la période étudiée et retrace ce que les gens ont été montrés quotidiennement. L'étude commence en 1912, quand une photographie d'Atatürk a été publiée pour la première fois sur un périodique. Bien que le balayage des photographies dans les périodiques se termine à 1938, étant donné que la question de rendre les photographies visibles dans les espaces publics reste à l'ordre du jour après cette période, l'étude suit les discussions sur cette question au cours des années aprés la mort d'Atatürk et se termine

avec une décision du Cabinet en 1950, qui marque le devenir d'Atatürk un symbole de supra-partie et qui détermine l'image qui sera rendue visible.

Au début de l'étude, le fait que les photographies d'Atatürk n'aient fait l'objet d'aucune recherche académique est discuté en contraste avec l'intérêt perpétuel pour ces photographies. L'intérêt constant pour les photographies d'Atatürk est établi à travers les nouvelles récentes sur "les photographies d'Atatürk récemment sorties des archives," que l'on peut voir publiées régulièrement dans la presse et sur les sites d'actualités. Quand on parcourt ces photographies qui sont publiées spécialement à l'occasion de l'anniversaire des dates importantes, on peut remarquer que ces images qui prétendaient être mises au jour pour la première fois étaient en effet publiées auparavant dans d'autres lieux. Après avoir établi la relation entre la quotidienneté, donc l'invisibilité de ces photographies et ces nouvelles ainsi que l'absence de recherches antérieures sur le sujet, l'accent mis sur les archives est actualisé et les photographies d'Atatürk sont recherchées dans diverses archives. Bien que ces images dans les archives permettent de poser de nombreuses questions, le fait que cette recherche se concentre sur les photographies diffusées dans les périodiques, en raison des problèmes structurels des archives, est jugé justifié. Ceci est suivi par une évaluation de la littérature d'histoire turque de l'Empire ottoman à la période républicaine, afin de mettre en avant comment ces images, considérées comme "le répertoire visuel du pouvoir", seront analysées et par une explication de la façon dont cette étude diffère dans sa conceptualisation du pouvoir des approches retranchées dans la littérature.

Les deux chapitres suivants examinent les photographies d'Atatürk diffusées respectivement dans l'Empire ottoman et les périodiques républicains. Afin de définir un arrière-plan pour ces images que nous rencontrons dans les journaux et les magazines, comment la photographie est venu à l'empire et a gagné du terrain dans la vie quotidienne est décrit initialement. De plus, les deux chapitres ont une section au début où l'on discute de la situation de la presse pendant la période d'enquête et en tant que tel on essaie de justifier le fait que les images diffusées dans les périodiques soient le répertoire visuel du pouvoir. Ensuite, toujours au début des deux chapitres, le répertoire constitué par les photographies diffusées à l'époque étudiée est mis en avant et les répétitions et les différenciations dans les images publiées sont tentées à

déterminer. Ensuite, les images sont évaluées avec les nouvelles qu'elles accompagnent afin d'analyser comment elles ont été rendues fonctionnelles dans l'annonce des événements et comment l'utilisation des images a changé au fil des ans. Les deux chapitres diffèrent en termes de sous-titres sous lesquels les images sont étudiées. Le peu d'images circulant dans l'Empire ottoman et la publication des mêmes images pour différentes nouvelles rendent difficile la classification thématique. Par conséquent, les images de ce chapitre sont traitées dans un ordre chronologique. D'autre part, en ce qui concerne les photographies diffusées à l'époque républicaine, l'abondance des images et la publication de nouvelles images pour différentes informations rendent une évaluation chronologique difficile. Désormais, dans ce chapitre, une classification thématique est utilisée. Pour cette raison, les photographies qui montrent Atatürk dans l'exercice de ses fonctions de leader du parti et de l'Etat sont analysées et il est discuté comment ces images l'établissent comme la personne qui détermine le cours de la politique et qui se tient au-dessus de la politique en même fois; les photographies prises lors des tournées nationales, qui ont toujours été un sujet d'actualité important, sont ensuite examinées; enfin, des images qui ont circulé pour les célébrations et les cérémonies sont examinées.

Après avoir analysé les photographies diffusées dans les périodiques, les dispositions de ceux au pouvoir à l'époque républicaine sur qui peut diffuser les photographies d'Atatürk et où est mise en examen. Bien que les premiers règlements concernant les portraits d'Atatürk à accrocher sur les institutions publiques et les bureaux de l'État aient été tentés en 1926, on peut voir qu'il a fallu beaucoup de temps pour que sa demande se concrétise et que cette norme soit présentée décision en 1935 d'accrocher les portraits d'Atatürk sur toutes les maisons de peuple et les organisations de partis. La question de la pendaison de ses portraits sur les institutions publiques gagne en importance après la mort d'Atatürk; on peut remarquer que les documents sur ce sujet aux Archives républicaines du Premier ministère obtiennent une régularité après 1938. Avec İsmet İnönü devenant le nouveau président, le fait que les portraits d'İnönü et d'Atatürk soient montrés dans les institutions publiques ensemble a provoqué de nouvelles des problèmes et un standart sur la pendaison de portraits Atatürk a été tenté pour cette raison. L'évaluation dans ce chapitre se termine par un décret du Cabinet en 1950 qui abolit la pendaison des portraits d'autres personnalités

politiques sur les institutions publiques et qui fait d'Atatürk un symbole de la supra-partie.

Dans la conclusion, les questions discutées tout au long de l'étude sont abordées en relation avec la perception de la photographie dans ce pays et les qualités idiosyncratiques de la photographie. Le fait que le mot "peinture" soit utilisé comme synonyme de photographie depuis l'annonce de son invention dans les revues ottomanes, rend difficile la croyance selon laquelle les photographies ont une relation directe avec la vérité et que les photographies se présentent comme des présences bien qu'ils ne soient qu'une représentation. De plus, bien que la valeur cultuelle soit maintenue à travers une expérience limitée avec un temps et un espace particuliers, comme le souligne Walter Benjamin, la valeur cultuelle des photographies, qui peut être reproduite à l'infini, sera discutée. En ce qui concerne les photographies d'Atatürk, ces images ont contribué à la construction du culte du leader à travers leur abondance, leur rendant le leader visible sous tous les angles et leur circulation continue tout au long de l'histoire républicaine. Lorsqu'une photographie se réalise en différenciant un seul moment des moments qui le précèdent et le succèdent et en interdisant qu'elle soit dépassée par tous ces autres moments, un seul instant immortalisé ajoute également à la valeur de culte. En ce qui concerne les photographies d'Atatürk, le fait que de nombreuses images d'un événement et des milliers d'images en général aient été prises complique la différenciation d'une image par rapport aux autres et interdit qu'elle soit submergée par des milliers d'autres images. Néanmoins, le fait que des milliers d'images ont été prises avec la technologie de l'époque pour une seule personne contribue au culte du leader. On peut également voir que le sous-titre des images ajoute également à la valeur de culte. Les sous-titres fixent ce qui devrait être vu dans une photographie, qui contient beaucoup de significations. Dans le cas des photographies d'Atatürk, on peut voir que ces sous-titres permettent parfois aux photographies de parler plus qu'elles montrent et de consolider la valeur de culte en renforçant le sens de l'image.

L'analyse des photographies d'Atatürk diffusées dans les péridociaux permet de voir qu'un événement devient de la nouveauté par la présence et la visibilité d'Atatürk dans cet événement. Le fait que les portraits d'Atatürk aient été utilisés pour annoncer divers événements, que des images prises lors d'un événement place Atatürk

au centre pour qu'on ne puisse pas comprendre à partir de quel événement cette photographie a été prise ou que des images prises dans un autre contexte ont été utilisées pour des nouvelles non pertinent montrent que c'est Atatürk lui-même qui transforme un incident à l'événement. De plus, quand on prend en compte la technologie de l'image de la période étudiée, le fait que le nombre de photographies prises suffise à fournir les 80 ans après la mort d'Atatürk est très révélateur. Bien que les photographies d'Atatürk en circulation soient évaluées comme le répertoire visuel du pouvoir, la production de ces images n'a jamais été directement un devoir d'une institution d'état. Les photographies d'Atatürk ont été prises par les photoreporters et les studios de photographie de l'époque; ainsi leur production n'a jamais été un monopole de ceux au pouvoir. Ce qui relie ces images au pouvoir n'est pas par qui elles ont été prises, mais où elles ont été répandues. Néanmoins le fait que des milliers d'images du leader du pays aient été prises à un moment où les photos étaient prises avec des caméras analogiques et un nombre limité de films et étaient censées être imprimées, que c'est en prenant, imprimant et publiant une image était plus points difficiles au rôle de ces images dans la construction du culte du leader.

ABSTRACT

By turning the photographs of Mustafa Kemal Atatürk circulated at the time they were taken and the disposals of those in power about the dissemination of these photographs into a research subject, this study investigates the role of photographs in the construction of the cult of Atatürk. These photographs, which appear before us over and over again, since the time they were first circulated, at public institutions, state offices and schools; at primary, secondary and high school textbooks; during official ceremonies and national holidays; in exhibitions and photography albums; in newspapers, magazines and news sites; on postcards, calendars and day planners; on objects like t-shirt, mug and badge; that is at various instances of the daily life; which their everywhere-ness becomes common, ordinary, natural through this recurrence and which acquire an invisibility cloak as such are analyzed within the original contexts they were first circulated.

The study initially underlines the fact that the photographs of Atatürk have never been turned into a research subject, despite being visible everywhere throughout the Republican history. This situation is related with the fact that visuality and visibility have not yet become common research subjects in the Turkish academy; that when they are turned into a research subject, they are rather considered as a matter of art history and that the researches about photography, in particular, still remain limited predominantly with the fine arts departments. Furthermore, as the function traditionally attributed to photographs, not only in the Turkish academy, but in social sciences in general, is to provide visual evidence to facts which were attained previously by other means, it is difficult to see the photographs themselves not as a residue of history, but as elements which make that history possible. This situation poses an obstacle for turning the photographs themselves into a research subject.

However the photographs can be rendered not the secondary, but the primary documents of a research. By revealing how the events of the past have happened, how certain places once looked like, what people used to wear et cetera, photographs can be the medium to study an epoch. On the other hand, focusing upon what they show is not the only way of turning photographs into a research subject. A photograph, which comes into existence by transferring a moment within a specific time and space upon a two-dimensional surface, can be turned into a research subject by looking at which moments were found worth recording, which of these recorded moments were circulated where, which discourses accompanied them during this circulation and whether these images were rendered visible over and over again or not.

Another reason why the photographs of Atatürk have not yet been the subject of an academic research is that these images have become quotidian. A certain thing becomes "quotidian" by becoming invisible, unnoticeable. The frequent appearance of the photographs of Atatürk in daily life, which beyond doubt is far from being accidental, makes it hard for them to be seen and problematised. By employing the methodological approach of Henri Lefebvre, this study investigates the photographs, which have become quotidian through their recurrence and which remain on the level of representation despite offering themselves as presences, at the time they were first circulated. As the main channel where these photographs were circulated in late Ottoman and early Republican periods were the periodicals, this study focuses predominantly on the photographs of Atatürk circulated in the press. Moreover, it analyzes the disposals of those in charge about the dissemination of these photographs in public spaces. As such, it inquires into where the visibility of Atatürk stood within the visual repertoire of the period under investigation and traces what people were shown on a daily basis. The study starts at 1912, when a photograph of Atatürk was first published on a periodical. Although the scanning of the photographs in the periodicals ends at 1938, as the issue of rendering the photographs visible in the public spaces sontinues to remain on the agenda after this time, the study follows the discussions about this issue during the years after the death of Atatürk and ends with a Cabinet Decision in 1950, which marks the becoming of Atatürk a supra-party symbol and which determines whose image will be rendered visible.

At the beginnng of the study, the fact that the photographs of Atatürk have not been a subject of any academic research is discussed in contrast with the perpetual interest towards these photographs. The constant interest towards the photographs of Atatürk is established through the recent news about "the photographs of Atatürk recently taken out of the archives," which can be seen to be published regularly in the press and at news sites. When one goes through these photographs which are published especially on the anniversary of the important dates, one can notice that these images which were claimed to be brought to light for the very first time were indeed published previously in other places. After establishing the relationship between the everydayness, hence invisibleness of these photographs and these news as well as the absence of previous researches on the subject, the emphasis put on the archives is actualized and photographs of Atatürk are sought after in various archives. Although these images in the archives allow us to ask many questions, the fact that this research focuses upon the photographs circulated in periodicals, due to the structural problems in the archives, is tried to be justified. This is followed by an evaluation of the Turkish history literature from the Ottoman Empire to the Republican period, in order to put forward how these images, considered as "the visual repertoire of power," will be analyzed and by an explanation of how this study differs in its conceptualization of power from the entrenched approaches in the literature.

The following two chapter examine the photographs of Atatürk circulated in Ottoman Empire and Republican periodicals, respectively. In order to set a background for these images that we come across in newspapers and magazines, how photography came to the empire and gained ground in the daily life is described initially. Furthermore, both chapters have a section in the beginning where the situation of the press during the period under investigation is discussed and as such the fact that the images circulated in the periodicals are taken to be the visual repertoire of the power is tried to be justified. Afterwards, again at the beginning of both chapters, the repertoire constituted by the photographs circulated at the period under investigation is put forward and the repetitions and differentiations in the published images are tried to be determined. Then the images are evaluated together with the news they accompany in order to analyze how they were made functional in the announcement of events and how the use of images changed over the years. The two chapters differ in terms of the subtitles under which the images are investigated. The fewness of

images circulated in the Ottoman Empire and the publishing of the same images for different news makes it difficult to make a thematic classification. Therefore the images in this chapter are handled in a chronological order. When it comes to the photographes circulated in the Republican period, on the other hand, the abundance of images and the publishing of new images for different news makes a chronological evaluation difficult. Henceforth, in this chapter a thematic classification is used. For this reason, firstly the photographs which portray Atatürk carrying out his duties as the leader of the party and the state are analyzed and it is discussed how these images establish him as the person who determines the course of politics and who stands above politics all at once; then photographs taken during nationwides tours, which were always an important news subject, are investigated; finally images which were circulated for celebrations and ceremonies are examined.

After analyzing the photographs circulated in periodicals, the disposals of those in power in the Republican period about who can disseminate the photographs of Atatürk and where is brought under investigation. Although initial regulations about the Atatürk portraits to be hung on public institutions and state offices were firstly attempted in 1926, it can be seen that it has taken a long time for a standard for its application to materialize and that this standard has come forward with a decision in 1935 to hang the portraits of Atatürk on all people's houses and party oganisations. The issue of hanging his portraits on public institutions gain more importance after the death of Atatürk; it can be noticed that the documents on this subject at the Republican Archives of the Prime Ministry obtain regularity after 1938. With İsmet İnönü becoming the new president, the fact that the portraits of İnönü and Atatürk should be displayed in public institutions together has caused new problems and a standart about the hanging of Atatürk portraits was attempted for this reason. The evaluation in this chapter comes to an end with a Cabinet Decree in 1950 which abolishes hanging the portraits of other political figures on the public institutions and which turns Atatürk in a supraparty symbol.

In the Conclusion, the issues discussed allthroughout the study are addressed in relation to the perception of photography in this country and the idiosyncratic qualities of photography. The fact that the word "painting" is used as the synonym of photography since the announcement of its invention in Ottoman journals, makes it

difficult to import the belief that photographs have a direct relationship with truth and that photographs portray themselves as presences although they are only a representation. Furthermore, although the cult value is maintained through an experience limited with a particular time and space, as pointed out by Walter Benjamin, the cult value of photographs, which can be replicated infinitely, will be discussed. When it comes to the photographs of Atatürk, these images contributed to the construction of the leader cult through their abundance, their making the leader visible from every angle and their continuous circulation throughout the Republican history. As a photograph comes into being through differentianting a single moment from the moments preceeding and succeeding it and through prohibiting its being overwhelmed by these all other moments, a single moment which is immortalized also adds to the cult value. When it comes to the photographs of Atatürk, the fact that plenty of images of an event and thousands of images in general were taken complicates differentiating one image from the others and prohibiting its being overwhelmed by thousands other images. Nevertheless the fact that thousands of images were taken with the technology of the time for one single person contributes to the leader cult. It can also be seen that the caption of the images also adds to the cult value. The captions fastens what should be seen in a photograph, which contains plenty of meanings. In the case of photographs of Atatürk it can be seen that these captions sometimes enable the photographs speak more than they display and consolidate the cult value by reinforcing the meaning of the image.

Analyzing the photographs of Atatürk circulated in the peridocials enables one to see that an event becomes newsworhty through the presence and visibility of Atatürk in that event. The fact that the portraits of Atatürk were used in announcing various events, that images taken during an event puts Atatürk to the center so that it can not be understood from which event this photograph was taken or that images taken in another context were used for irrelevant news shows that it is Atatürk himself that turns an incident into an event. Furthermore when one takes into account the technology of image-making of the period under investigation, the fact that the amount of the photographs taken was enough to supply the 80 years after Atatürk's death is very much telling. Although the photographs of Atatürk in circulation are evaluated as the visual repertoire of the power, the production of these images was never directly a duty of any state institution. The photographs of Atatürk were taken by the

photojournalist and photography studios of the period; so their production was never a monopoly of those in power. What links these images to power is not by whom they were taken, but where they were made prevalent. Nonetheless the fact that thousands of images of the leader of the country were taken at a time when photographs were taken with analogue cameras and limited number of films and were supposed to be printed, that it is when taking, printing and publishing an image was more difficult points to the role of these images in the construction of the leader cult.

ÖZET

Bu çalışma çekildikleri dönemde dolaşıma giren Mustafa Kemal Atatürk fotoğraflarını ve iktidardakilerin bu fotoğrafların yaygınlaştırılmalarına ilişkin tasarruflarını inceleme konusu haline getirerek, Atatürk kültünün inşasında fotoğraflarının rolünü araştırır. Araştırma, dolaşıma girdikleri ilk zamanlardan bu yana kamu kurumları, resmi daireler ve okullarda; ilk ve orta öğretim ve lise ders kitaplarında; resmi törenler ve milli bayramlarda; sergilerde ve fotoğraf albümlerinde, gazete, dergi ve haber sitelerinde; kartpostal, takvim ve ajandalarda; tişört, fincan, rozet gibi objeler üzerinde, yani gündelik hayatın pek çok alanında tekrar tekrar karşımıza çıkan ve bu tekerrür dolayısıyla her yerdelikleri alışıldık, olağan, doğal görünen ve bu yolla bir tür görünmezlik zırhına bürünen bu fotoğrafları, ilk olarak dolaşıma sokuldukları özgün bağlamlarında inceler.

Çalışma ilk olarak Atatürk fotoğraflarının, Cumhuriyet tarihi boyunca her yerde görülebilir olmalarına rağmen, bir araştırmanın konusu haline gelmemiş olmaları üzerinde durur. Bu durum, görsellik ve görünürlük meselesinin Türkiye akademisinde henüz yaygın bir araştırma konusu haline gelmemiş olmasıyla, araştırma konusu haline geldiği durumlarda daha ziyade bir sanat tarihi meselesi olarak ele alınmasıyla ve bilhassa fotoğrafla ilgili çalışmaların hâlâ ağırlıklı olarak güzel sanatlar bölümleriyle sınırlı kalmasıyla ilgilidir. Aynı zamanda fotoğrafa yalnızca Türkiye akademisinde değil, ama genel olarak sosyal bilimlerde atfedilen geleneksel işlev, başka yollarla önceden ulaşılmış olan gerçeklere görsel bir kanıt sunmak olduğundan, fotoğrafların kendisini tarihin bir kalıntısı değil, ama o tarihi mümkün kılan bir unsur olarak görmek güçtür ve bu da fotoğrafların kendilerini bir araştırma konusu haline getirmenin önünde engel teşkil eder. Oysa fotoğraflar, bir çalışmanın ikincil belgeleri yerine birincil belgeleri kılınabilir. Fotoğraflar, geçmişte yaşanmış hadiselerin nasıl gerçekleştiği, çeşitli mekânların bir zamanlar neye benzediği, insanların neler giydiği

türevi şeyleri gözler önüne sererek bir dönemi araştırmanın aracısı olabilir. Öte yandan fotoğrafları bir çalışma konusu haline getirmenin tek yolu gösterdiklerine odaklanmaktan geçmez; belirli bir zaman ve mekân içerisindeki bir anın iki boyutlu bir yüzeye aktarılmasıyla oluşan fotoğraf; hangi anların kaydedilmeye değer bulunduğu, kaydedilen bu anlardan hangilerinin nerelerde dolaşıma sokulduğu, bu dolaşım sırasında kendilerine hangi söylemlerin eşlik ettiği ve bu görüntülerin tekrar tekrar görünür kılınıp kılınmadığı üzerinden de bir araştırma konusu haline getirilebilinir.

Atatürk fotoğraflarının herhangi akademik bir çalışmanın konusu haline getirilmemiş olmasının diğer bir sebebiyse bu görüntülerin gündelik bir hal almış olmasıdır. Bir şeyin "gündelik" hale gelmesinin yolu, görünmez, fark edilmez bir hal almasından geçer. Atatürk'ün fotoğraflarının gündelik yaşam içerisinde bu denli sık tezahür edişi, kuşkusuz rastlantısal olmamakla birlikte, görülmelerini ve sorunsallaştırılmalarını güçleştirir. Bu çalışma, Henri Lefebvre'in yöntemsel yaklaşımını benimseyerek, tekerrürleri vasıtasıyla gündelik hale gelmiş olan ve kendilerini birer mevcudiyetmiş gibi sunsalar da temsil düzeyinde kalan fotoğrafları, dolaşıma ilk sokuldukları dönemde inceler. Geç imparatorluk ve erken Cumhuriyet döneminde bu fotoğrafların dolaşıma sokulduğu başlıca mecra süreli yayınlar olduğundan, bu çalışma ağırlıklı olarak basında dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarına odaklanır. Ayrıca iktidardakilerin bu fotoğrafların kamusal alanlarda yaygınlaştırılması hakkındaki tasarruflarını inceler. Böylelikle inceleme altındaki dönemin görsel repertuarının Atatürk ayağını irdeler ve insanlara gün be gün neyin gösterildiğinin izini sürer. Çalışma, bir fotoğrafının ilk kez süreli bir yayında dolaşıma girdiği 1912 yılından başlar ve her ne kadar süreli yayınlardaki fotoğrafların taranması 1938 yılıyla son bulsa da, fotoğrafların kamusal alanlarda görünür kılınması meselesi bundan sonra da gündemde kaldığı için Atatürk'ün vefatını takip eden yıllarda konuyla ilgili tartışmaların da izini sürer ve Atatürk'ün partilerüstü bir sembol haline gelişini imleyen ve kimlerin fotoğrafının görünür kılınacağını belirleyen 1950 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararıyla son bulur.

Çalışmanın en başında, Atatürk fotoğraflarının herhangi akademik bir araştırmaya konu olmayışı, bu fotoğraflara yönelik daimi ilgiyle olan karşıtlığı içinde ele alınır. Atatürk fotoğraflarına yönelik bu sürekli ilgi, günümüzde süreli yayınlarda

ve haber sitelerinde düzenli olarak yayımlandığı görülen "arşivlerden son çıkan Atatürk fotoğrafları" haberleri üzerinden kurulur. Bilhassa önemli günlerin yıldönümlerinde yayımlanan bu haberlerdeki fotoğraflar incelendiğinde, ilk kez gün yüzüne çıkartıldığı iddia edilen bu görüntülerin aslında daha önce çeşitli mecralarda yayımlandıkları fark edilir. Hem bu tür haberlerin hem de daha önce bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamış olmasının bu fotoğrafların gündelik, dolayısıyla da görünmez bir hal almalarıyla ilişkisi kurulduktan sonra, düzenli olarak yayımlanan bu haberlerdeki arşiv vurgusu gerçeğe taşınır ve çeşitli arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşülür. Ardından, her ne kadar arşivlerdeki bu fotoğraflar pek çok soru sormamıza vesile olsa da, arşivlerde karşılaşılan yapısal sorunlar nedeniyle bu çalışmanın süreli yayınlarda dolaşıma girmiş olan fotoğraflara odaklanması temellendirilmeye çalışılır. Bunu, "iktidarın görsel repertuarı" olarak addedilen bu fotoğrafların nasıl bir yaklaşımla inceleneceğini ortaya koymak için ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete Türkiye tarihi literatürünün bir değerlendirmesi yapılır ve bu çalışmanın iktidar kavramsallaştırmasında bu literatürdeki kemikleşmiş yaklaşımlarından ne ölçüde farklılaştığı izah edilir.

Takip eden iki bölümde, sırasıyla Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet yıllarında süreli yayınlarda dolaşıma girmiş Atatürk fotoğrafları inceleme altına alınır. Gazete ve dergilerde karşımıza çıkan bu fotoğraflara bir arka plan oluşturması için, öncelikle fotoğrafın imparatorluk topraklarına gelişi ve kendine gündelik hayat içerisinde bir yer edinişine değinilir. Ayrıca her iki bölümün başında, incelenen dönemde basının durumuna genel bir bakışa yer verilir ve süreli yayınlarda dolaşıma girmiş görsellerin neden iktidarın görsel repertuarı olarak alındığı temellendirilmeye çalışılır. Sonrasında, yine her iki bölümün başında, ele alınan dönemde dolaşıma giren fotoğrafların teşkil ettiği repertuara değinilir ve doğrudan fotoğrafların kendilerine odaklanılarak yayımlanan fotoğraflardaki tekerrürler ve farklılaşmalar tespit edilmeye çalışılır. Ardından söz konusu fotoğraflar, bu sefer de eşlik ettikleri haberlerle birlikte ele alınarak, hadiselerin duyurulmasında nasıl işlevselleştirildiklerine ve yıllar içinde görsellerin kullanımında fark edilen değişime odaklanılır. İki bölüm, süreli yayınlarda dolaşıma giren fotoğrafların incelendiği altbaşlıklar bakımından farklılık gösterir. Osmanlı İmparatorluğu yıllarında dolaşıma giren fotoğraf miktarının azlığı ve farklı haberleri duyurmak için aynı fotoğraflardan tekrar tekrar yararlanılması, herhangi tematik bir sınıflandırmayı güçleştirir. Dolayısıyla bu bölümde fotoğrafların

kronolojik bir sırayla ele alınmasına karar verilmiştir. Öte yandan Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren fotoğraflar söz konusu olduğunda, bu sefer de görsel miktarının bolluğu ve hadiselerin ağırlıklı olarak yeni görseller eşliğinde duyurulması, kronolojik bir değerlendirmeyi zorlaştırdığından, bu sefer de tematik bir sınıflandırma yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla öncelikle partinin ve devletin lideri olarak Atatürk'ün yerine getirdiği vazifeleri gösteren fotoğraflar incelenerek bunların nasıl da Atatürk'ü hem siyaseti belirleyen hem de siyasetin üstünde duran bir kişi olarak kurduğuna bakılmış; ardından süreli yayınlarda her daim önemli bir haber konusu olan yurt gezileri vesilesiyle çekilen fotoğrafları incelenmiş; son olarak da kutlama ve törenler dolayısıyla dolaşıma girmiş fotoğrafları üzerinde durulmuştur.

Süreli yayınlarda dolaşıma giren fotoğraflar bu şekilde incelendikten sonra, iktidardakilerin erken Cumhuriyet döneminde Atatürk fotoğraflarının nerelerde kimler tarafından yaygınlaştırılabileceğiyle ilgili tasarrufları incelenir. Kamu kurumları ve resmi dairelere asılacak Atatürk portrelerine yönelik ilk düzenlemelere 1926 yılında teşebbüs edildiyse de uygulamaya ilişkin bir standardın oluşmasının uzun yıllar aldığı, bu standardın1935'te tüm Halkevleri ve parti örgütlerine Atatürk portrelerinin asılması kararıyla birlikte ortaya çıkmaya başladığı fark edilir. Kurumlara Atatürk portrelerinin asılması meselesi asıl olarak Atatürk'ün vefatından sonra önem kazanır; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki konuyla ilgili belgelerin daha ziyade 1938'den sonra düzenlilik kazandığı görülür. İsmet İnönü'nün yeni cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte hem İnönü hem de Atatürk portrelerinin kurumlara asılması gerekliliği yeni sorulara yol açmış, bu portrelerin aynı oda içerisinde nasıl sergilenmesi gerektiği meselesi gündeme gelmiş, Atatürk portrelerinin kurumlara asılmasıyla ilgili bir standart teşebbüsüne bu vesileyle de girişilmiştir. Bu bölümdeki değerlendirme, kurumlara yalnızca Atatürk portrelerinin asılmasına yönelik bir Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlandığı ve bu karar vesilesiyle Atatürk'ün partilerüstü bir sembole dönüştüğü 1950 yılıyla son bulacaktır.

Sonuç bölümündeyse çalışma boyunca tartışılan meseleler, fotoğrafın bu topraklarda algılanışı ve fotoğrafın kendine has nitelikleri bakımından ele alınır. İcadının Osmanlı gazetelerinde duyurulmasından itibaren fotoğrafın eş anlamlısı olarak resim kelimesinin kullanılıyor olmasının, fotoğrafın hakikatle dolaysız bir ilişkisi olduğuna dair inancı ve birer temsil olan fotoğrafın kendini bir mevcudiyetmiş

gibi sunmasını bu topraklarda sürdürmeye imkân tanıyıp tanımadığına değinilir. Ayrıca her ne kadar Walter Benjamin'in de işaret ettiği üzere kült değerinin daha ziyade belirli bir zaman ve mekânla sınırlı bir deneyim vasıtasıyla sağlandığı düşünülse de, sonsuz sayıda kopya çıkarmanın mümkün olduğu fotoğrafın nasıl bir kült değerine sahip olduğuna bakılır. Atatürk fotoğrafları söz konusu olduğunda, bu görseller, miktarları, lideri her açıdan görünür kılmaları ve Cumhuriyet tarihi boyunca tekrar tekrar dolaşıma sokulmaları vasıtasıyla lider kültünün inşasına katkıda bulunur. Fotoğraf, aynı zamanda, akıp giden zaman içerisinden tek bir anın seçilip kendinden önce ve sonra gelen anlardan farklılaştırılması ve bu diğer anların altında ezilmesinin önüne geçilmesiyle ortaya çıktığı için, ölümsüzleştirilen tek bir an vesilesiyle de bir kült değeri edinir. Atatürk fotoğrafları söz konusu olduğunda, her ne kadar bir hadise esnasında onlarca fotoğraf alınmış ve genelde de binlerce fotoğrafının çekilmiş olması, bir fotoğrafı diğerlerinden farklılaştırmayı ve diğer binlerce fotoğrafın altında ezilmesine mani olmayı güçleştirse de, tek bir kişi için o dönemin teknolojisiyle bu kadar çok fotoğrafın çekilmiş olması lider kültünün inşasında etkilidir. Bundan başka fotoğraf altyazılarının da kült değerine katkıda bulunduğu fark edilir. Altyazılar, çok sayıda anlam barındıran bir fotoğrafta neyin görülmesi gerektiğini sabitler. Atatürk fotoğrafları söz konusu olduğunda bu altyazılar bazen fotoğrafın gösterdiklerinden daha fazla konuşmasına vesile olur ve fotoğrafın anlamını pekiştirerek kült değerini sağlamlaştırır.

Süreli yayınlarda dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarının incelenmesi, her ne kadar bu fotoğraflar hadiseleri görselleştirmede kullanılsalar da, bir olayın hadise değerini Atatürk'ün oradaki varlığı ve görünürlüğü üzerinden edindiğini fark etmeye yarar. Pek çok hadisenin duyurulmasında Atatürk portrelerinin kullanılması ya da hadise esnasında çekilmiş fotoğrafların Atatürk'ü karenin hangi hadiseden olduğunun anlaşılamayacağı kadar merkeze alması veya bunu temin edecek şekilde kırpılması veyahut da başka bir vesileyle alınmış fotoğraflarının alakasız bir hadisede kullanılması, bir vakayı hadiseye dönüştürenin bizzat Atatürk olduğunu gösterir. Ayrıca bu fotoğrafların çekildiği dönemin teknolojisi hesaba katıldığında, vefatından sonraki 80 yılı besleyecek kadar çok fotoğrafının çekilmiş olması da başlı başına önemlidir. Her ne kadar dolaşımdaki Atatürk fotoğrafları iktidarın görsel repertuarı olarak değerlendirilse de, bu fotoğrafların üretilmesi hiçbir zaman doğrudan bir iktidar kurumunun vazifesi olmamıştır. Atatürk'ün fotoğrafları, dönemin fotomuhabirleri ve

fotoğraf stüdyoları tarafından çekilmiş, dolayısıyla üretilmeleri doğrudan iktidardakilerin tekeliyle sınırlı kalmamıştır. Fotoğrafların iktidarla bağını kuran şey, kimler tarafından çekildiklerinden ziyade nerelerde yaygınlaştırıldıklarıdır. Bununla birlikte sınırlı sayıdaki fotoğraf filmiyle analog makinelerde çekilen ve tab edilmeleri gereken, dolayısıyla bir fotoğrafın çekilmesinin, basılmasının ve daha sonra da yayımlanmasının daha zahmetli olduğu bir dönemde ülkenin liderinin binlerce fotoğrafının çekilmiş olması, bu fotoğrafların lider kültündeki rolüne işaret eder.

GİRİŞ

Tiyatro, radyo oyunu, sözlük bilimi ve çeviri alanında pek çok eser vermiş olan Cumhuriyet dönemi şairlerinden Behçet Necatigil, bir derslik ortamını tasvir ettiği "Resim" adlı şiirine şöyle başlar:[1]

Her gün,
Enginlerden engin,
Yücelerden yüce
Bir duygu sarar bizi,
Bu sınıfa girince.

Yanda, bir uçtan bir uca
Mavi deniz,
Odanın içinde güneşleri bulunca
Isınırız.

Enginlerin enginı deniz olsa
Deniz ufak!
Yücelerin yücesi güneş olsa
Güneş küçük!

İlk günü gördük, nerden geldi:
Duvardaydı
Denizleri, güneşleri
Küçülten büyüklük.

[1] Behçet Necatigil, *Şiirler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 52. Şiir ilk olarak 1 Kasım 1951'de *Varlık* dergisinde yayımlanmış, ardından Necatigil'in 1960 yılında yayımlanan *Dar Çağlara Karşı Koymak Atatürk'le* adlı şiir kitabında yer almıştır.

Necatigil'in denizleri ve güneşleri küçülttüğünü söylediği ve duvarda gördüğü bu şey, Atatürk'ün portresidir:

> Kürsünün üstünde bir resim:
> Gözleri denizlerden mavi
> Bakışları güneşlerden sıcak,
> Dört mevsim
> Kürsünün üstünde:
> Atatürk'ün arkasında al bayrak,
> Kollarını kavuşturmuş göğsünde.

Necatigil, şiirin devamında, çocuk anlatıcının dilinden derslikteki bu Atatürk portresinin kendileri üzerindeki etkisini anlatır. Necatigil'in bu şiiri, Atatürk'ün şahsına yazılmış şiirler haricinde Atatürk resimleri ve fotoğraflarına ya da bunlardan yola çıkılarak yazılmış çok sayıda şiirden bir tanesidir.[2] Cumhuriyet tarihi boyunca pek çok yerde karşımıza çıkan Atatürk'ün görüntüsü, şiirlere de izini bırakmıştır.

Hakikaten de Atatürk görselleri gündelik hayatın pek çok alanına sirayet etmiştir. Günümüz için konuşursak kamu kurumları ve resmi dairelerde Atatürk'ün portreleri asılıdır; ilk ve orta öğretim ve lise ders kitaplarının ilk sayfalarında Atatürk'ün bir resmi bulunur; resmi törenler ve milli bayramlarda kurumlar ve kamusal alanlar Atatürk resim ve posterleriyle süslenirken Atatürk fotoğrafları bu özel günlerin şerefine süreli yayınlarda da dolaşıma girer; bu fotoğraflar düzenli olarak sergilere ve albümlere konu olur; bilhassa çevrimiçi gazeteciliğin ilerlemesiyle birlikte haber siteleri, basılı nüshalarında yer veremedikleri kadar çok Atatürk fotoğrafına internet sayfalarında yer verir; renklendirilmiş Atatürk fotoğraflarına ayrılmış internet siteleri bulunur; bilhassa özel günlerde "arşivlerden" Atatürk'ün "daha önce hiç görülmemiş fotoğrafları" çıkartılıp yayımlanır. Bunlar haricinde Atatürk'ün görüntüsünün bilhassa 1990'lardan itibaren metalaşma sürecinin de bir parçası olduğuna rastlanılır. Esra Özyürek Kürt hareketi ve İslamcı hareketin hız kazandığı bu dönemde Atatürk imgesinin giderek yaygınlaştığını, Atatürk'ün az bulunan resimlerinin tişört, fincan ve kristal küre gibi nesnelerde kullanılarak birer hediye

[2] Bu konuyla ilgili ayrıntılı bir inceleme için bkz. Aydın Oy, **Şiir Dünyamızda Atatürk**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989. Özel olarak Atatürk resim, fotoğraf ve portreleriyle ilgili şiirler için bkz. **A.g.e.**, s. 127-150.

vesilesi haline geldiğini; ayrıca restoran ve barlarda içki masasında Atatürk, kafelerde kahve içen Atatürk, gece kulüplerinde dans eden Atatürk, hatta veterinerlerde kedi ve köpeklerle Atatürk gibi her duruma uygun fotoğraflarının asılmaya başlandığını aktarır.[3] Bunlar haricinde her yıl Atatürk fotoğraflarını ihtiva eden takvimler, ajandalar basılır. Atatürk'ün görüntüsü rozetlere taşınır. Atatürk imgesiyle dövmelerde bile karşılaşılır.[4]

Atatürk'ün fotoğrafları, gündelik hayatın bu denli bir parçası haline gelmiş olsa da, bugüne kadar kapsamlı bir araştırmanın konusu hiç olmamıştır. Bunun bir sebebi görsellik meselesinin akademik çalışmalara konu olma biçimiyle alakalı olmalıdır. Uğur Tanyeli, "Türkiye'de görsellik, çok az yazılmış, üstelik, hemen daima sanat tarihi meselesi olarak ele alınmış ve orada da ender istisnalar dışında 'sanatta Batılılaşma' sorunsalı çerçevesinde düşünülmüş bir konu" tespitinde bulunur ve hatta bu tavrın kendisini görselliğin tarihini anlamak bakımından oldukça semptomatik bulur.[5] Ona göre "Tüm toplumsal ve insani pratikler bağlamında gündeme gelebilen görsellik teknikleri ısrarla resim sanatının sınırları içinde tartışılmışsa, bunun anlamı görselliğin alanının daraltılmasından başka ne olabilir?"[6] Dolayısıyla görsellik meselesinin daha ziyade sanatla eşitlenmesi ve bu sanatın da ekseriyetle resim üzerinden tartışılması, fotoğrafın makbul bir araştırma alanı olarak görülmesinin önüne geçer. Hakikaten de fotoğrafla ilgili akademik çalışmaların, bazı istisnalar dışında, güzel sanatlar bölümlerinin sınırları içerisinde kaldığına sık rastlanılır.[7] Ancak bu yalnızca Türkiye

---

[3] Esra Özyürek, **Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset**, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 127-128.

[4] Bu konuyla ilgili ayrıntılı bir inceleme için bkz. Bilun Erim, **Making the Secular Through the Body: Tattoing the Father Turk**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2011.

[5] Uğur Tanyeli ve Ali Taptık, **Türkiye'nin Görsellik Tarihine Giriş: İstanbul'u Resmetmek**, İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 2009, s. 8.

[6] **A.g.y.**

[7] Bu tespite yer vermekle birlikte Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de fotoğrafın tarihine odaklanan Türkçe çalışmaların sayısının giderek arttığını da kaydetmek gerekir. Bu araştırma boyunca da yer yer atıfta bulunulan bu çalışmalardan bazıları için bkz. n75. Bununla birlikte Yüksek Öğretim Kurumu'nun Türkiye'deki üniversitelerde yürütülen yüksek lisans ve doktora düzeyindeki araştırmaların yer aldığı tez veritabanında, çalışmanın başlığında fotoğraf kelimesinin geçtiği araştırmalara bakıldığında, Türkiye'deki üniversitelerde fotoğrafı konu edindiği görülen 489 akademik çalışmanın açık ara farkla Güzel Sanatlar (167 adet) ve Sahne ve Görüntü Sanatları (128 adet) bölümlerinde yapıldığı, bunu Gazetecilik (29 adet), İletişim (11 adet), Radyo ve Televizyon (10 adet) ve Reklamcılık (5 adet) bölümlerindeki araştırmaların takip ettiği görülür (toplamda 350 çalışma). Geri kalan çalışmalardan 21'i Eğitim Bilimleri'nde; 19'u Jeodezi ve Fotogramteri'de; 10'u Bilgisayar Mühendisliği'nde ve 10'u Peyzaj Mimarlığı ve Mimarlık bölümlerinde; 8'i Tarih ve Sanat Tarihi bölümlerinde; 6'şar tanesi Adli Tıp'ta ve Tıpta Uzmanlık'ta; 5'er tanesi Endüstri Ürünleri Tasarımı de Bilgi ve Belge Yönetimi ile Müzecilik bölümlerinde; 4'er tanesi Ormancılık ve Orman Mühendisliği ile Antropoloji bölümlerinde; 3'er tanesi Halkla İlişkiler, Sosyoloji ve Ziraat bölümlerinde; 2'şer tanesi Fransız Dili ve Edebiyatı, Arkeoloji, Felsefe, Elektrik ve Elektronik Mükendisliği; Metalurji Mühendisliği, Çevre Mühendisliği,

akademisine has bir durum değildir. Her ne kadar fotoğraf icadından itibaren pek çok farklı alanda kullanılmış olsa da, sanat tarihi fotoğraf hakkındaki tartışmaların yürütüldüğü başlıca alan olmayı sürdürür. Diarmuid Costello, "Ne zaman sanat tarihi referans çerçevesi dışında fotoğraftan bahsetmeye başlasak sohbet sanki can verir. Ne söyleyeceğimizi ya da nasıl ilerleyeceğimizi bilemeyiz" der.[8] Oysa gündelik hayatın her noktasına sirayet etmiş olan fotoğrafları kendi başlarına bir araştırma konusu haline getirmek mümkündür. Örneğin özel bir sanatsal değeri haiz olmayan şipşak fotoğrafların gündelik hayata nasıl baktığı ya da bir bitki türünü belgelemek için çekilen fotoğrafların nasıl bir bilimsel bilgiye kapı araladığı veyahut da toplumsal bir meseleyi belgelemek için çekilmiş fotoğrafların neleri gösterdiği ve gözardı ettiği pekâlâ birer araştırma konusu olabilir.[9]

Sanat tarihi haricindeki bir disiplinde fotoğraflara yer verildiğinde bunlara atfedilen rolün daha ziyade başka yollarla ulaşılmış olan kanıtları görselleştirmek, metinde bahsedilenleri gözler önüne sermekle sınırlı kaldığı fark edilir. Hatta pek çok akademik metinde fotoğrafların, rollerinin metni görselleştirmekten ibaret olduğunu vurgularcasına, "İllüstrasyonlar" adıyla listelendiği görülür.[10] Oysa fotoğraflar pekâlâ akademik bir çalışmanın birincil belgeleri de olabilir. Marc Bloch, "Tarihsel kanıtların çeşitliliği neredeyse sonsuzdur," der; "İnsanın söylediği ya da yazdığı her şey, yaptığı her şey, dokunduğu her şey bize onun hakkında bir şey öğretebilir ve öğretmelidir."[11] Dolayısıyla fotoğraflar da insan hakkında yeni bir şeyler öğrenmenin vesilesi olabilir.

Beslenme ve Diyetetik, Diş Hekimliği ve İşletme bölümlerinde; 1'er tanesi de Siyaset Bilimi, Kimya, Amerikan Kültürü ve Edebiyat Tarihi, Makine Mühendisliği, Fizik Mühendisliği, Uluslararası İlişkiler, El Sanatları, Matbaacılık, Radyoloji ve Nükleer Tıp, Hukuk, Arkeometri, Psikoloji, Felsefe ve Astronomi ve Uzay Bilimleri bölümlerinde yürütülmüştür. Sosyal Bilimler alanındaki çalışmaların azlığı ve bilhassa Siyaset Bilimi bölümü kapsamında yürütülen tek bir araştırmanın olması çarpıcıdır.

[8] Aktaran Jae Emerling, **Photography: History and Theory**, Londra ve New York: Routledge, 2012, s. 7.

[9] Yeri gelmişken söylemek gerekir ki, bir fotoğrafı sanat fotoğrafı, basın fotoğrafı, belgesel fotoğraf, bilimsel fotoğraf ya da herhangi başka türde bir fotoğraf olarak kodlayan şeylerden biri fotoğrafın ne niyetle çekildiğiyse bir diğeri de bu fotoğrafın nerelerde görünür olduğudur. Üstelik çekilmiş bir fotoğraf, farklı yerlerde görünür kılınmasından ötürü, yıllar içinde özgün halinden farklı bir kimlik edinebilir. Bu çalışmada da bir örneği ilerde görüleceği üzere, uzun yıllar aile albümünde saklı kalmış bir fotoğraf günün birinde bir arşiv bünyesine dahil olup bir araştrmanın parçası olabilir. Bir mekanizmanın işleyişini belgelemek üzere çekilmiş fotoğraflar yıllar sonra bir fotoğraf albümünde karşımıza çıkabilir. Fotoğrafların görünür oldukları yere göre bir kimlik edinmesine bariz bir diğer örnek Robert Capa'dan verilebilir. Fotoğrafçılık kariyerine fotomuhabir olarak başlayan Capa, ilerleyen yıllarda çektiği savaş fotoğraflarıyla ünlenmiştir. Çekildikleri dönemde gazete ve dergilerde yayımlanan, dolayısıyla basın fotoğrafı başlığı altında yer alan, ancak konusu itibaryle savaş fotoğrafı kategorisine de giren bu fotoğraflar günümüzde sanat galerilerinde sergilenmektedir. Dolayısıyla fotoğraf, herhangi bir başlık altında sabitlenmesi güç kaygan ve geçişken bir kimliğe sahiptir.

[10] Fransızcadaki "illustration"dan dilimize geçen illüstrasyon, örnekleme, açıklama, resimle gösterme anlamlarına gelir.

[11] March Bloch, **The Historian's Craft**, çev. Peter Putnam, New York: Vintage Books, 1953, s. 66.

Fotoğraflar, L. P. Hartley'in "Geçmiş yabancı bir ülkedir; orada her şey başka türlü yapılır"[12] diye tarif ettiği geçmiş hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar; bize artık yabancı bir zamandaki belirli hadiselerin nasıl yaşandığı, çeşitli mekânların bir zamanlar neye benzediği, insanların nasıl giyindiği fotoğraflar aracılığıyla öğrenilebilinir. Ancak fotoğrafları bir çalışma konusu haline getirmenin tek yolu gösterdiklerine odaklanmak değildir. Fotoğraf, belirli bir zaman ve mekân içerisindeki bir anın iki boyutlu bir düzeye aktarılmasıdır. Hangi anların kaydedilmeye değer bulunduğu, kaydedilen bu anlardan hangilerinin nerelerde dolaşıma sokulduğu ve bu görüntülerin tekrar tekrar görünür kılınıp kılınmadığı da bir araştırma konusu olabilir. Bu yaklaşımda fotoğraf, yaşanıp bitmiş tarihin geride kalan görsel birer kanıtı olmak yerine o tarihin içsel bir parçası, o tarihi mümkün kılan unsurlardan biri haline gelir. Gelgelelim görsellik meselesinin ağırlıklı olarak sanat ve resim üzerinden çalışılması ve fotoğrafı geçmişin bir izi değil, bir parçası olarak alan çalışmalarla yeni yeni karşılaşılması, Atatürk fotoğraflarının bugüne kadar kapsamlı bir araştırma konusu olmamasını açıklayabilir.

Bu konuda akademik bir çalışmaya rastlanılmamasının diğer bir sebebini de belki de bu görüntülerin, daha önce de değindiğimiz gibi, gündelik bir hal almasında aramak gerekir; şeyler, görünmez, fark edilmez bir hal alarak "gündelik" hale gelir. Atatürk'ün görüntülerinin gündelik yaşam içerisinde bu denli sık tezahür edişi elbette rastlantısal bir durum olmamakla birlikte bu görüntülerin her yerdeliği onları görmeyi ve sorunsallaştırmayı güçleştirir. Bu çalışma bu görüntülerin peşine, dolaşıma ilk sokuldukları dönemde, yani Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda düşer. Çalışmanın ana odak noktası erken Cumhuriyet dönemi olmakla birlikte, Atatürk fotoğraflarının dolaşıma girmesinin bir izleğini sunabilmek ve tarihselliğini ortaya koyabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'nda dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarından yola çıkar. Bu fotoğrafların ve genel olarak Atatürk imgesinin yaygınlaştırılmasının partilerüstü bir hal alışını ortaya koyabilmek için de Atatürk'ün vefatından sonraki yılları da kapsamına alır. Dolayısıyla bir fotoğrafının süreli bir yayında ilk yayımlandığı 1912'den kamusal alanlarda sergilenen Atatürk portrelerine ilişkin bir Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlandığı 1950'ye kadarki otuz sekiz yıl boyunca dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarına odaklanan bu çalışma, bu görüntülerin gündelik yaşam içerisinde bu denli sık tezahür edişinin rastlantısal olmayışını mesele edinir. Diğer bir

[12] L. P. Hartley, **The Go-Between**, New York: New York Review Books, 2002, s. 17.

deyişle, bu çalışma, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde gündelik hayatta dolaşıma giren Atatürk fotoğrafları üzerinden iktidarın tezahürünün belirli bir yönünü, yani Atatürk kültünün inşasını inceler ve bu kültün inşasında fotoğrafların katkısını ortaya koymaya çalışır.

Bu çalışmayla yapılmak istenen, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde Atatürk fotoğrafları etrafında şekillenen gündelik görselliğin gözler önüne serilmesi; bu dönemde insanların gün be gün karşılaştıkları Atatürk fotoğrafları üzerinden istisna olanın değil, banal olanın bilgisinin üretilmesi; Atatürk fotoğraflarının nasıl gündelik görselliğin bir parçası haline geldiğinin ve bu gündelik görselliğin Atatürk kültünün inşasına nasıl katkıda bulunduğunun incelenmesidir. Bu nedenle sonraki yıllarda arşivlerde birikmiş fotoğrafların değil, çekildikleri dönemde bilfiil dolaşıma girmiş fotoğrafların peşine düşer. Arşivlerdeki Atatürk fotoğraflarına da bu çalışmanın başında yer verilecekse de, bu, neden süreli yayınlarda dolaşıma girmiş fotoğrafların incelendiğinin izahı için yapılacaktır. İmparatorluğun son yıllarında ve erken Cumhuriyet döneminde bu fotoğrafların dolaşıma sokulduğu başlıca mecra basındır. Dolayısıyla çalışmada kullanılan görsel malzemelerin büyük bir bölümünü, incelenen dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan fotoğraflar oluşturacaktır. Ayrıca iktidardakilerin bu fotoğrafların kimler tarafından nerelerde dolaşıma sokulabileceğine dair tasarrufları da gündelik görselliğin inşasının bir parçası olarak alınacaktır. Kamusal alanlara, bilhassa kamu kurumlarına asılan Atatürk fotoğrafları da gündellik görselliğin bir parçasını teşkil ettiğinden, bu görünürlüğü sağlamaya yönelik uygulamalar da inceleme kapsamına alınmıştır. Fotoğraflar aracılığıyla gündelik hayata bakarken, bu görseller geçmişin bir zamanlar neye benzediğine dair ipuçlarına ulaşmak için işlevselleştirilebilir. Bu çalışmada ise fotoğraflara, gündelik hayatın bir zamanlar nasıl olduğunu keşfetmek için değil, insanlara gün be gün neyin gösterilmiş olduğunu keşfetmek için odaklanılır.

Çalışmanın birinci bölümünde Atatürk fotoğraflarının bir akademik araştırma konusu haline gelişi temellendirilmeye çalışılır. Bunun için Atatürk fotoğraflarına yönelik daimi ilgi ile bu fotoğrafların bugüne kadar herhangi bir çalışmaya konu olmaması arasındaki karşıtlık ele alınır. Atatürk fotoğraflarına yönelik bu sürekli ilgi, düzenli olarak yayımlandığı görülen “arşivlerden çıkan son Atatürk fotoğrafları” haberleri üzerinden kurulur. Her ne kadar bilhassa önemli günlerin yıldönümlerinde

Atatürk'ün hiç görülmemiş fotoğraflarının arşivlerden çıkarıldığına dair haberlere sık sık rastlanılsa da, daha önce yayımlanmadığı iddia edilen bu fotoğraflar incelendiğinde aslında pek çoğunun önceden çeşitli vesilelerle dolaşıma girdikleri fark edilir. Çalışma, ilk olarak, bu arşiv tutkusunu gerçeğe taşıyıp arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşmenin nasıl sorular sormamıza vesile olacağını göstermeye ve ardından da arşivlerde karşılaşılan çeşitli sorunlar nedeniyle bu çalışmanın süreli yayınlarda dolaşıma girmiş fotoğrafları incelemeyi tercih etmesini temellendirmeye çalışır. Ardından "iktidarın görsel repertuarı" olarak değerlendirilen bu fotoğrafların nasıl bir bakışla inceleneceğini ortaya koymak için öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete Türkiye tarihi literatürünün bir değerlendirmesi yapılır ve bu çalışmanın iktidar kavramsallaştırmasında bu literatürün kemikleşmiş yaklaşımlarından ne ölçüde farklılaştığı izah edilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Osmanlı İmparatorluğu yıllarında dolaşıma girmiş Atatürk fotoğrafları ele alınır. Bölümün girişinde, süreli yayınlarda karşımıza çıkan Atatürk fotoğraflarına bir arka plan oluşturması için, fotoğrafın imparatorluk topraklarına gelişi ve gündelik hayat içerisinde yaygınlaşmasından bahsedilir. Bunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında basının durumuna genel bir bakış takip eder. Bu dönemde Atatürk fotoğraflarının süreli yayınlarda, bilhassa İstanbul gazetelerinde yayımlanması iktidar ilişkilerine bağlı olduğundan, basının bu ilişkilerden nasıl etkilendiği ve bunlarla nasıl biçimlendiğine burada yer verilir. Ardından imparatorluk yıllarında süreli yayınlarda dolaşıma girmiş Atatürk fotoğraflarının teşkil ettiği repertuarın incelenmesine geçilir. Bu kısımda asıl olarak fotoğrafların kendilerine odaklanılır ve yayımlanan fotoğraflardaki tekrarlar ve farklılaşmalar tespit edilmeye çalışılır. Sonrasında söz konusu fotoğraflar eşlik ettikleri haberlerle birlikte ele alınarak hadiselerin duyurulmasında görsellerin nasıl işlevselleştirildiğine, yıllar içinde bu görsellerin kullanımında fark edilen değişime bakılır. Bu kısımda fotoğrafların kronolojik bir şekilde değerlendirilmesi tercih edilmiştir. Bunun sebebi, imparatorluk yıllarında dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarının çok sınırlı bir repertuar teşkil etmesi ve farklı hadiseleri duyurmak için tekrar tekrar yayımlanan aynı fotoğrafların tematik olarak ele alınmasına imkân olmamasıdır.

Üçüncü bölümde, erken Cumhuriyet döneminde dolaşıma girmiş olan Atatürk fotoğrafları incelenir. Bölümün en başında yine erken Cumhuriyet döneminde basının durumuna genel bir bakışa yer verilerek basında çıkan fotoğrafların neden "iktidarın görsel repertuarı" olarak değerlendirildiği temellendirilmeye çalışılır. Bunu fotoğrafların teşkil ettiği repertuarın irdelendiği bir kısım takip eder ve ardından da fotoğraflar, eşlik ettiği haberlerle birlikte ele alınır. Erken Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren Atatürk fotoğrafları oldukça çeşitlilik arz ettiği için, bu bölümde fotoğraflar tematik olarak incelenmiştir. İlk olarak Atatürk'ün partinin ve devletin lideri olarak yerine getirdiği vazifeleri gösteren fotoğraflar incelenerek bunların nasıl da Atatürk'ü hem siyaseti belirleyen hem de siyasetin üstünde duran bir kişi olarak kurduğuna bakılmış; ardından süreli yayınlarda her daim önemli bir haber konusu olan yurt gezileri vesilesiyle çekilen fotoğrafları incelenmiş; son olarak da kutlama ve törenler dolayısıyla dolaşıma girmiş fotoğrafları üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümdeyse iktidardakilerin erken Cumhuriyet döneminde Atatürk fotoğraflarının nerelerde kimler tarafından yaygınlaştırılabileceği hakkındaki tasarrufları incelenir. Bilhassa kamu kurumları ve resmi dairelere asılacak Atatürk portreleriyle ilgili ilk düzenlemelere 1926 yılında teşebbüs edildiyse de uygulamayla ilgili bir standardın uzun yıllar oluşturulamadığına rastlanılır. Bu standart daha ziyade 1935'teki tüm Halkevleri ve parti örgütlerine Atatürk portrelerinin asılması uygulaması kararıyla birlikte oluşmaya başlayacaktır. Atatürk portrelerinin asılması meselesi asıl olarak Atatürk'ün vefatından sonra önem kazanır. Dolayısıyla bu bölüm, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu yıllarda asılan Atatürk portrelerine de değinecek ve Atatürk imgesinin partilerüstü bir simgeye dönüşmesine yol açan 1950 tarihli bir Demokrat Parti hükümeti kararıyla son bulacaktır.

Devam etmeden önce bazı noktaları netleştirmekte fayda var. Öncelikle Atatürk fotoğraflarının bu tezde değinilen dönem boyunca nerede durduğunu tespit etmek için, incelenen dönemin çok daha kapsamlı bir görsel repertuarını çıkarmak da mümkündü. Bu tezin kapsadığı dönem, süreli yayınlarda fotoğraflara giderek daha fazla yer verildiği ve hadiseden bir anı da paylaşmanın bir haberi iletmenin giderek standardı haline geldiği bir zaman dilimidir. Erken Cumhuriyet dönemi için konuşacak olursak, fotoğraf makinesinin modadan mimarlığa, eğitim kurumlarından sportif ve sanatsal faaliyetlere kadar toplumsal hayatın pek çok alanını kayıt altına aldığı ve bu

kayıtların vatandaşların takip etmesi gereken ideal vatandaş modelini göz önüne sermek üzere süreli yayınlarda dolaşıma sokulduğu görülür. Dolayısıyla Atatürk fotoğraflarının bu repertuarın neresinde durduğunu ve bu repertuarla nasıl ilişkilendiğini bir araştırma konusu haline getirmek de mümkündür. Böylelikle, örneğin, Atatürk'ü balolarda kadınlarla dans ederken, sergileri gezerken, konser dinlerken, çalışırken gösteren fotoğrafların, yeni rejimde yeniden kurgulanmakta olan hayat içerisinde rıza devşirmede kullanıldığı daha açık görülebilir. Ayrıca bu tezin kapsadığı dönemde önde gelen pek çok siyasetçinin de fotoğraflarına süreli yayınlarda sık sık yer verildiğine rastlanılır. Dolayısıyla Atatürk fotoğraflarını bu diğer siyasetçilerin fotoğraflarıyla birlikte ele alıp siyaset sahnesinin ne şekilde görselleştirildiğini ve fotoğrafların aralarındaki benzerliklerin ve farklılıkların neler olduğunu tespit etmenin daha kapsamlı bir görsel repertuar incelemesine olanak tanıyacağı doğrudur. Gelgelelim, Atatürk fotoğraflarının sayıca çokluğu bu türden bir incelemeyi tek bir çalışmanın konusuna dönüştürmeyi imkânsız hale getirir. Bu nedenle bu çalışma, inceleme altındaki dönemin kapsamlı bir görsel repertuarını çıkarmak yerine bu repertuar içerisindeki Atatürk fotoğraflarının kapladığı alana odaklanır.

Bu çalışmada hedeflenen, yıllar içinde inşa edilen Atatürk kültünde fotoğrafların oynadığı rolü ortaya koymaktır. Ancak dönemin kapsamlı bir görsel repertuarını çıkarmak yerine yalnızca liderin fotoğraflarına odaklanmanın bazı yanılgılara neden olabileceğini en baştan teslim etmek gerekir. Lider kültünün inşasında fotoğrafların rolünü anlayabilmek için, bu dönemde dolaşıma giren diğer fotoğrafları da incelemek; belirli bir zaman dilimi boyunca dolaşımda olan tüm bu görüntülerin birbirlerine nasıl atıfta bulunduklarını ve birbirlerini nasıl beslediklerini göstermek, bir dönemin görsellik rejiminin tamamına odaklanmak yerinde olacaktır. Ne var ki, az önce de değindiğimiz gibi, bu denli kapsamlı bir araştırmanın tek bir çalışmanın konusu olması güçtür. Ancak lider kültünün inşasında yalnızca liderin görüntüsüne odaklanmak, bir araştırma konusu haline getirilen kültleştirilmeyi pekiştirmeye vesile olabilir. Bu çalışma boyunca yalnızca Atatürk'ün görünür olduğu fotoğraflara yer verilmesi, tüm vurgunun Atatürk'e yapılmasına neden olur ve bir dönemin dolaşıma giren yegane görüntüsünün Atatürk'e ait olduğu yanılgısına yol açabilir. Çalışma boyunca yalnızca Atatürk fotoğraflarına yer verilmesinin, konunun genişliğinden kaynaklanan bir tercih olduğunu bu vesileyle yeniden belirtmek yerinde

olacaktır. Bu meseleyle ilgili bu çalışma kapsamında alınan bir önlem, fotoğrafların bağlamlarından koparılmadan yayımlanmaları olmuştur; süreli yayınlarda karşımıza çıkan Atatürk fotoğraflarından örnekler paylaşıldığında, yalnızca fotoğrafın kendisi değil, fotoğrafın yer aldığı sayfanın tamamı konulmuş, böylelikle en azından Atatürk fotoğraflarının sayfada yayımlanan diğer görsellerle birlikte görülmesine çalışılmıştır.

Son olarak, geç imparatorluk ve erken Cumhuriyet döneminin basınında da adım adım inşa edilen Atatürk kültünün tek dayanağının fotoğraflar olmadığını kaydetmek gerekir. Söz konusu dönemde gazete ve dergilerde Atatürk'le ilgili pek çok yazının çıktığına; pek çok olayın, Atatürk'ün de bu olayda yer alması nedeniyle bir hadise değeri edindiğine ve bu nedenle haberleştirildiğine; ancak bunların tamamına her daim fotoğrafların eşlik etmediğine rastlanılır. Örneğin Atatürk'ün İstanbul ziyaretleri, İstanbul gazetelerinde gün be gün haber konusu olur; Atatürk'ün bir gün önce şehirde ne yapmış olduğu ve o gün nelerin yapılmasının planlandığı okuyuculara duyurulur. Bu duyuruların, "Atatürk dün Dolmabahçe Sarayı'ndan hiç ayrılmamıştır; bugün de boğazda yatla bir gezintiye çıkmaları planlanmıştır" şeklindeki kısa bilgilendirme notlarından ibaret olduğuna bile rastlanılır. Halkın, liderin attığı her adım konusunda bilgilendirilmesi, lider kültü meselesiyle kuşkusuz ilişkilidir. Ancak asıl odak noktasının Atatürk fotoğrafları olması sebebiyle, bu çalışma boyunca yalnızca fotoğrafların eşlik ettiği haberlere yer verildiğini de not düşmek gerekir.

BİRİNCİ BÖLÜM
BİR ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK MUSTAFA KEMAL ATATÜRK FOTOĞRAFLARI

Mustafa Kemal Atatürk fotoğrafları, her ne kadar Cumhuriyet tarihi boyunca dolaşımda kalsalar da, bu zamana değin herhangi bir bilimsel çalışmanın konusu olmamışlardır. Bu bölüm, öncelikle Atatürk fotoğraflarına duyulan ilgiyi, günümüzde tekrar tekrar dolaşıma sokulan fotoğraflardaki arşiv vurgusu üzerinden ele alacak; ardından Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi araştırmaları literatürüne değinerek, bu fotoğrafların bugüne kadar bir araştırmaya konu olmamış olmasını, bu literatürün büyük bir bölümünde görülen yaklaşımla ilişkilendirmeye çalışacak; sonra da iktidarı gündelik hayat içerisinden kavramsallaştırarak fotoğrafların lider kültünün inşasındaki rolünü ortaya koymaya çalışarak bu fotoğrafların nasıl bir araştırma konusu haline getirilebileceğine değinecektir.

1.1. Mustafa Kemal Atatürk Fotoğrafları ve Arşiv Meselesi

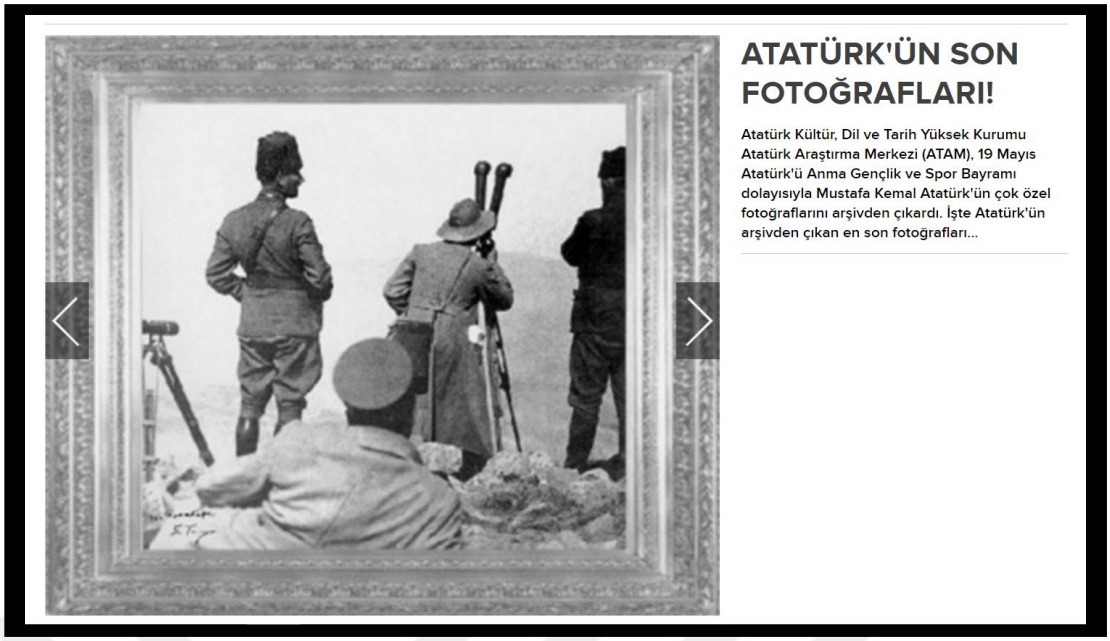
1.1.1. "Arşivlerden Çıkan Son Atatürk Fotoğrafları"

Kamu kurumlarında karşımıza çıkan, çeşitli sergilere konu olan, pek çok fotoğraf albümünde derlenen Atatürk fotoğrafları, Cumhuriyet tarihi boyunca, değişen yoğunluklarla olmakla beraber, sürekli dolaşımda kalmıştır. Gazeteler ve dergiler bu dolaşımın sağlandığı başlıca mecralardandır; önemli günlerde, milli bayramlarda, Atatürk'ün ölüm yıldönümünde Atatürk'ün anıldığı haberlere fotoğrafları da eşlik eder. Bazı zamanlarsa Atatürk fotoğrafları başlı başına bir haber konusu olur; "daha önce yayımlanmamış" ya da "arşivden yeni çıkmış" olduğu söylenen Atatürk fotoğrafları, okuyucuların ilgisine sunulur. Bilhassa çevrimiçi haberciliğin yaygınlaşmasıyla birlikte gazetelerin ve haber kuruluşlarının internet sitelerinde,

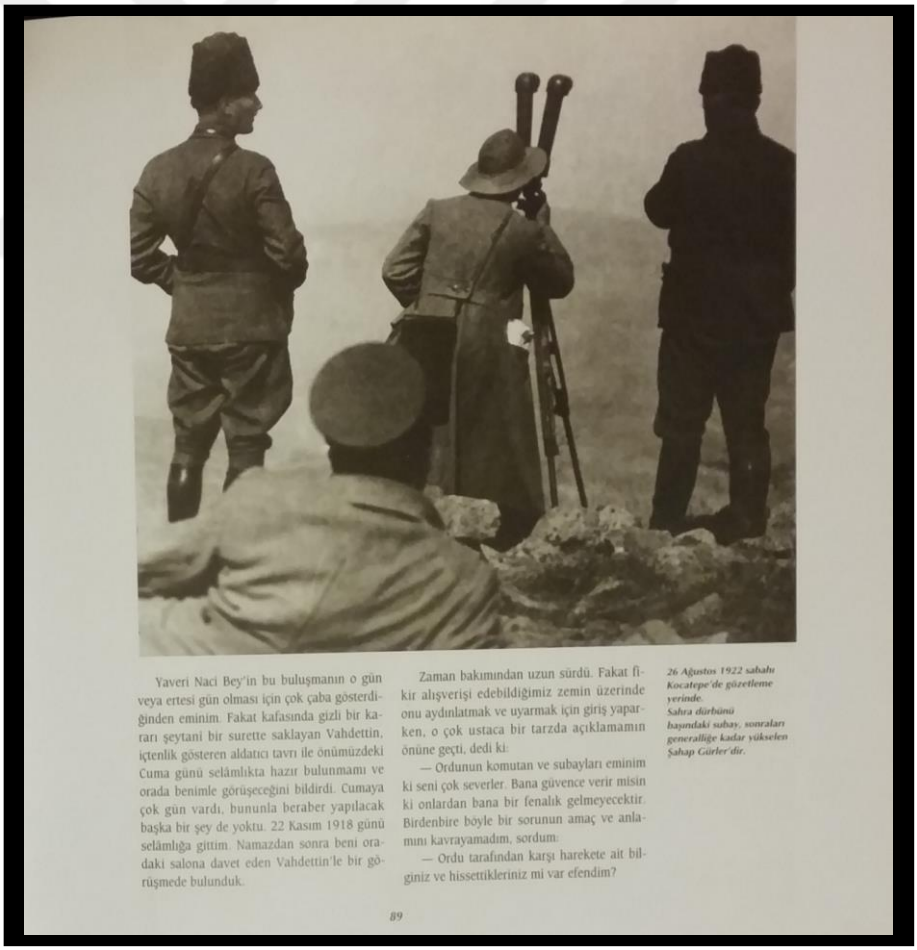
herhangi bir yer sınırlamasının olmamasının sağladığı imkân dolayısıyla, basılı gazete ve dergide yer verilemeyecek kadar çok sayıda "daha önce yayımlanmamış Atatürk fotoğrafı"nın bir haber konusu olduğuna sıklıkla rastlanır. Bu tür haber örneklerinden bir tanesini ele alacak olursak, *NTV*'nin internet sitesine 18 Mayıs 2013'te konulan "Arşivlerden çıkan Atatürk fotoğrafları" adlı bir haber, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi'nin (A.T.A.M.), Mustafa Kemal Atatürk'ün çok özel fotoğraflarını yayımladığını duyurur ve 9'unda Atatürk'ün görülmediği ve ne zaman nerede çekilmiş oldukları bilgisinin paylaşılmadığı toplamda 31 fotoğrafa yer verir.[13] Aynı haber, fotoğrafların farklı bir sırada dizilişiyle *Hürriyet* gazetesinin internet sitesinde de görülebilir.[14] *Hürriyet*'in internet sitesinde haberin yayımlanış tarihi görülemese de, habere aynı açıklamanın eşlik etmesi ve aynı fotoğrafların kullanılması, bu iki haberin aynı dönemde yayımlandığını düşünmemize vesile olabilir. Yine aynı haber A.T.A.M.'ın 19 Mayıs dolayısıyla çok özel fotoğrafları arşivden çıkardığı açıklaması ve "Atatürk'ün arşivlerden çıkan en son fotoğrafları" başlığıyla *Radikal* gazetesinin internet sitesinde de yayımlanır; ancak bu defa yalnızca 12 fotoğrafa yer verildiği fark edilir.[15]

Habertürk'ün internet sitesinde görülebilen "Atatürk'ün Son Fotoğrafları" başlıklı bir haberde, yine A.T.A.M.'ın 19 Mayıs vesilesiyle Atatürk'ün çok özel fotoğraflarını arşivden çıkardığı açıklamasıyla birlikte çeşitli Atatürk fotoğraflarının yayımlandığına rastlanılır. Haberin internet sitesine ne zaman yüklendiğiyle ilgili bir bilgiye sayfada rastlanılamadığı gibi, habere eşlik eden açıklama yukarıda yer verilen haberlerdekilerle aynı olmasına rağmen, farklı fotoğrafların yayımlandığı görülür. Yer verilen fotoğraflardan birine dair internet sitesinden alınan ekran görüntüsü aşağıda görülebilir. (Görsel 1.1).[16] Her fotoğrafa eşlik eden açıklama, bu fotoğrafın da yanında yer almaktadır; buna göre söz konusu görsel, Atatürk'ün arşivden çıkan en son

[13] "Arşivlerden çıkan Atatürk fotoğrafları," **NTV**, 18 Mayıs 2013. http://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/arsivlerden-cikan-ataturk-fotograflari,pMAOGviwf02bZIAaf6d9dw/D07_-BxT_06itsyxWmyrXg (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).
[14] "Atatürk'ün arşivlerden çıkan en son fotoğrafları," **Hürriyet**. http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/69108/2/1/ataturkun-arsivlerden-cikan-en-son-fotograflari (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).
[15] "Atatürk'ün arşivlerden çıkan en son fotoğrafları," **Radikal**, 18 Mayıs 2013. http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/turkiye/ataturkun-arsivlerden-cikan-en-son-fotograflari-1134022/ (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).
[16] "Atatürk'ün Son Fotoğrafları," **HaberTürk**. http://www.haberturk.com/galeri/gundem/427757-arsivden-cikan-ataturk-fotograflari/1/69 (erişim tarihi: 5 Şubat 2017).

Görsel 1.1: "Atatürk'ün Son Fotoğrafları," HaberTürk

Yaveri Naci Bey'in bu buluşmanın o gün veya ertesi gün olması için çok çaba gösterdiğinden eminim. Fakat kafasında gizli bir kararı şeytani bir surette saklayan Vahdettin, içtenlik gösteren aldatıcı tavrı ile önümüzdeki Cuma günü selâmlıkta hazır bulunmamı ve orada benimle görüşeceğini bildirdi. Cumaya çok gün vardı, bununla beraber yapılacak başka bir şey de yoktu. 22 Kasım 1918 günü selâmlığa gittim. Namazdan sonra beni oradaki salona davet eden Vahdettin'le bir görüşmede bulunduk.

Zaman bakımından uzun sürdü. Fakat fikir alışverişi edebildiğimiz zemin üzerinde onu aydınlatmak ve uyarmak için giriş yaparken, o çok ustaca bir tarzda açıklamamın önüne geçti, dedi ki:

— Ordunun komutan ve subayları eminim ki seni çok severler. Bana güvence verir misin ki onlardan bana bir fenalık gelmeyecektir. Birdenbire böyle bir sorunun amaç ve anlamını kavrayamadım, sordum:

— Ordu tarafından karşı harekete ait bilginiz ve hissettikleriniz mi var efendim?

26 Ağustos 1922 sabahı Kocatepe'de gözetleme yerinde. Sahra dürbünü başındaki subay, sonraları generalliğe kadar yükselen Şahap Gürler'dir.

89

Görsel 1.2: Mustafa Kemal Atatürk, İlhan Akşit, s. 89.
Fotoğraf altı yazısı: 26 Ağustos 1922 sabahı Kocatepe'de gözetleme yerinde. Sahra dürbünü başındaki subay, sonraları generalliğe kadar yükselen Şahap Gürler'dir.

fotoğraflarından biridir. Oysa aynı fotoğraf, İlhan Akşit'in hazırladığı, 2008'de basılan *Mustafa Kemal Atatürk* adlı kitapta zaten daha önce yayımlanmıştır (Görsel 1.2).[17] Akşit'in kitabından, fotoğrafın ne zaman ve nerede çekildiği de öğrenilebilir.

Daha önce yayımlanmış olan Atatürk fotoğraflarının, ilk kez yayımlandıkları ibaresiyle yeniden dolaşıma sokulmasına daha pek çok örnek verilebilir. Örneğin *Sabah* gazetesinin internet sitesinde, ilk girişin 10 Kasım 2008'de, son güncellemenin de 17 Mart 2014'te yapıldığı "Atatürk'ün çok az bilinen 300 fotoğrafı" başlıklı bir haberde 129. sırada yer verilen bir fotoğrafa (Görsel 1.3),[18] Hanri Benazus'un derlediği bir Atatürk albümünde yer verildiği görülebilir (Görsel 1.4).[19] *Sabah*'taki haberde fotoğrafın ne zaman nerede çekildiği belirtilmemiş, Hanri Benazus'un kitabında ise fotoğrafın 3 Nisan 1930'da, Ankara'da çiftlikte çekildiği notu düşülmüştür. *Sabah* gazetesinde yayımlandığı haliyle fotoğraftaki tek fark, arka fonda duran kişinin fotoğraftan silinmesi ve böylelikle görüntüye bir "yenilik" kazandırılmasıdır. Bu fotoğraf, *Milliyet* gazetesinin 1972 yılında on gün boyunca "Atatürk'ün Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Fotoğrafları" başlığıyla yayımladığı fotoğraflar arasında da, bu defa 4 Temmuz 1929'da çekilmiş olduğu ibaresiyle birlikte karşımıza çıkar (Görsel 1.5).[20] Dolayısıyla 1972'de daha önce hiç görülmediği ibaresiyle dolaşıma sokulan bir fotoğraf, bundan otuz yıl sonra da aynı iddiayla tekrar yayımlanmıştır. Öte yandan *Milliyet* gazetesinin ilgili sayısında altta görülebilen ikinci Atatürk fotoğrafının kesilmiş bir hali, yine *Milliyet* gazetesinin 27 Ekim 1973 tarihli bir haberinde, daha önce görülmemiş Atatürk fotoğraflarının sergilenmesi hakkındaki bir haberle ilgili bir fotoğrafta, en ortada karşımıza çıkar (Görsel 1.6).[21]

Daha önce yayımlanmış olan Atatürk fotoğraflarının, hiç yayımlanmamış oldukları iddiasıyla tekrar tekrar dolaşıma sokulması hakkında burada yalnızca birkaç örneğe yer verilmiş olsa da, bu ibareyle yayımlanan fotoğraflar incelendiğinde bu durumun gayet yaygın olduğu görülür. Atatürk fotoğraflarının Cumhuriyet tarihi

---

[17] İlhan Akşit, **Mustafa Kemal Atatürk**, İstanbul: Akşit Yayınları, 2006, s. 89. Bu fotoğrafa daha başka Atatürk albümlerinde rastlanabilir. İki diğer örnek için bkz. **Ankara'da Bir Ankaralı**, Ankara: Ankara Ticaret Odası, 1992?, s. 40 ve Hüsnü Özlü ve Deniz Kurt (haz.), **Fotoğraflarla Atatürk**, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınlığı, 2011 s. 80.

[18] "Atatürk'ün çok az bilinen 300 fotoğrafı," **Sabah**, 10 Kasım 2008/17 Mart 2014. http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/ataturkun_cok_az_bilinen_300_fotografi (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).

[19] Hanri Benazus, **Çağdaş Atatürk Fotoğrafları Cilt 1**, İstanbul: Tudem Yayınevi, 2009, s. 240.

[20] "Atatürk'ün Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Fotoğrafları," **Milliyet**, 13 Kasım 1972, s. 7.

[21] "Atatürk'ün Görülmemiş Resimleri Sergilendi," **Milliyet**, 27 Ekim 1973, s. 5.

Görsel 1.3: Atatürk'ün çok az bilinen 300 fotoğrafı, Sabah

Görsel 1.4: Çağdaş Atatürk Fotoğrafları, Hanri Benazus
Fotoğraf altı: Gazi Orman Çiftliği, Ankara, 3 Nisan 1930

Atatürk'ün hiç bir yerde yayınlanmamış fotoğrafları

CEMAL IŞIK SEL'in KOLEKSİYONUNDAN

4 TEMMUZ 1929

Yorgunluk kahvesi ve köylünün sözleri

Atatürk, fırsat bulduk-ça kendi kurduğu çift-liğinde gezer, dinlenir ve yorgunluk kahvesi içerdi. Civardaki köy-lülerle de ahbablık ederdi. Bir gün Can-kaya civarında bir köylü evinin yakının-da atını durdurdu. Kendisi bir ağacın ge-lişmesi üzerinde alçak alarak yâverî Salih Bozok'a sordu: «Bak bakalım Mus-tafa Kemal'i tanıyor-lar mı?» Köylü, «Gör-medim ama işitmişli-ğim var. Her cuma Hacı Bayram camiin-de namaz kılarmış, göbeğine kadar sakal-ları varmış, melek gi-bi, nur yüzlü, bir İnsa-ymış...» Salih Bozok gülümsemek için kendi-ni zor tuttu. Atatürk'ün yanına gelerek köy-lünün söylediklerini anlattı. Atatürk güldü: Yarsın, o da öyle bil-sin. Hakikati öğren-mek belki biçarenin hayalini yıkar. Onun hayalindeki şiirsi sa-hatiyi üzüp, gevşi-sini kaybetmenin, mâ-nâsı yok!»

29 EKİM 1928

Cumhuriyet Bayramı'nda

Cumhurbaşkanı Atatürk, Cumhu-riyet Bayramında geçit resmini seyrediyor. Arkasında (soldan sa-ğa) Meclis Başkanı Kâzım Özalp, İçişleri Bakanı İhsan Paker ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çak-mak var.

Görsel 1.5: Milliyet, 13 Kasım 1972, s. 7
Fotoğraf yazısı: 4 Temmuz 1929, Yorgunluk kahvesi ve köylünün sözleri

ATATÜRK'ÜN GÖRÜLMEMİŞ RESİMLERİ SERGİLENDİ

Foto Cemal Işıksel, Ankara'da «Atatürk Fotoğrafları Mü-zesi»ni 50. yıla ilgili olarak açmıştır. Sergi, Atatürk'ün bir kısmı hiç görülmemiş 36 portresini ve ayrıca An-kara'nın 50 yıllık mukayeseli fotoğraflarını kapsamak-tadır. Müze pazardan başka hergün saat 13 - 18 arası halka açık bulunacaktır. Ankara, Yenişehir Atatürk Bul-varı No. 83, birinci kattaki müzeye giriş serbesttir.

Görsel 1.6: Milliyet, 27 Ekim 1973, s. 5

boyunca sürekli olarak dolaşımda kalmasını, Atatürk imgesini mütemadi ve her dönemin çağdaşı kılma çabası olarak görmek mümkün. Ancak bunun haricinde daha önce çeşitli mecralarda yayımlanmış olan Atatürk fotoğraflarının, hiç görülmemiş oldukları iddiasıyla tekrar tekrar dolaşıma girmeleri ne anlama geliyor olabilir? Bu sadece söz konusu haberleri yapanların dikkatsizlikleriyle, öncesinde yeterince araştırma yapmamış olmalarıyla açıklanabilir mi? Bu durumun, Atatürk'ün hayatta olduğu yıllar boyunca çekilen fotoğraflarının miktarından kaynaklandığı düşünülebilir. İmparatorluk döneminde çekilen fotoğraflarını dışarda tuttuğumuzda bile, yalnızca Cumhuriyet döneminde çekilmiş olan fotoğrafları, tam sayısını kestirmek mümkün olmasa da, muazzam bir yekûna karşılık gelmektedir. Bu, başlı başına önemli bir meseledir. Kamera teknolojisindeki gelişmeler ve makine fiyatlarının ucuzlaması sayesinde stüdyo harici çekimlerin giderek daha kolay ve yaygın bir hale gelmesi, bilhassa Milli Mücadele yıllarından sonra iktisadî durumun yavaş yavaş iyileşmesinin basına da yansımasıyla birlikte hem klişelerin artık daha rahat yaptırılabilmesi hem de baskı yapılan kağıt kalitesinin artmasıyla süreli yayınlarda fotoğraflara giderek daha fazla yer verilebilmesi ve bu maddi sebepler haricinde şüphesiz Atatürk'ün önceleri bir hareketin, ardından da yeni devletin lideri olarak kazandığı meşruiyet (ve hatta ilerde örneklerini göreceğimiz üzere bu meşruiyetin kazanılması sırasında fotoğraftan da yararlanılması), Atatürk'ün neden bu kadar çok fotoğrafının çekilmiş olduğunu açıklar. Gelgelelim bu fotoğrafları kimlerin çektiği, miktarın anlamlandırılabilmesi açısından önemlidir.

Ancak bundan önce not düşmek gerekir ki, bu tezin ana odak noktasını oluşturan erken Cumhuriyet dönemi düşünüldüğünde, Türkiye'de yeni bir rejimin inşası süreci, dünya-tarihsel bağlam olarak, totaliter ve otoriter rejimlerin ortaya çıktığı bir zaman dilimine tekabül eder. Bu tür rejimlerin ortak özelliği, kitlesel desteğin meşrulaştırdığı bir lider kültü etrafında şekillenen kitle siyasetidir.[22] Tek bir partinin hüküm sürdüğü ve sınıfsız bir kitlenin (ki ilerleyen yıllarda Kemalist jargonda "kütle" olarak karşılık bulacaktır) lider etrafında kenetlendiği bu sistemler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yalnızca İtalya, Almanya, S.S.C.B gibi akla ilk gelen örneklerde değil, Romanya, Polonya, Baltık ülkeleri, Macaristan, Portekiz ve İspanya gibi daha

[22] Eric Hobsbawm, **The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991**, Londra: Abacus, 1995, s. 118.

başka pek çok ülkede ortaya çıkmıştır.[23] Bu ülkelerin tamamı, arkalarında bıraktıkları rejimle farklılıklarını ve yeni rejimin temsil ettiklerini ortaya koymak için simgesel siyasetten ve görsellikten çokça yararlanacaktır. Bu görselliğin üretilmesi için Nazi Almanyası'nda olduğu gibi bazı ülkelerde propaganda bakanlığı türevi kurumlar kurulacak, liderin görünürlüğü de bu görselliğin şüphesiz önemli bir parçası olacaktır.

Bu örneklerden farklı olarak Türkiye'de, bu görselliği temin etmek için hiçbir zaman hususi bir kurum tesis edilmemiştir. Erken Cumhuriyet döneminde belirli türde propaganda yayınlarının yapılması gibi görevlerin Matbuat Umum Müdürlüğü'ne devredildiği doğrudur. 1932'de müdürlüğün başına getirilen Vedat Nedim Tör de anılarında müdürlüğün yayın ve propaganda işlerine değinecek, bu tür yayınların Şevket Süreyya Aydemir, Naşit Hakkı Uluğ, Behçet Kemal Çağlar gibi kişilerin bulunduğu bir ekiple yürütüldüğünü anlatacaktır.[24] Örneğin yeni devletin yurtdışına tanıtılması amacıyla çıkartılan, görsel yoğunluğu yüksek *La Turquie Kemaliste* ("Kemalist Türkiye") dergisinin hazırlanması, bu müdürlüğün görevidir. Bunun haricinde Maarif Vekaleti'nin de Cumhuriyetin onuncu yılı vesilesiyle bir kitapçık bastırdığı görülebilir.[25] 52 sayfalık bu kitapçık, İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemlerini fotoğraflardan bolca yararlanarak kıyaslar ve ikincisinin ilkine olan üstünlüğünü ortaya koymaya çalışır. İki rejimin ve bu rejimler altındaki hayatın kıyaslandığı kitapçıkta, Mustafa Kemal'in de eski padişahlarla kıyaslandığı görülür (Görsel 1.7 ve 1.8).

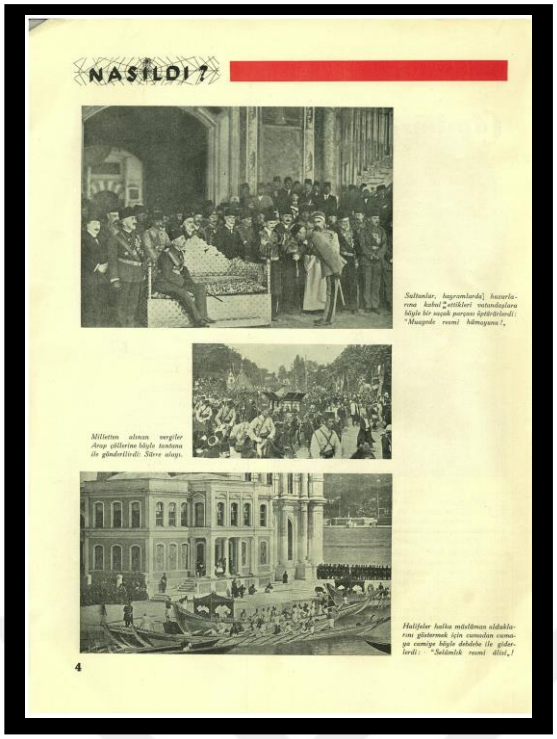
Dolayısıyla Atatürk fotoğraflarını içeren kimi yayınların hazırlanması ve yaygınlaştırılması, bazı örneklerde çeşitli devlet kurumlarının görevlerinden biri olmuş olabilir. Peki ama bu yayınlarda da kullanılan Atatürk fotoğraflarını kim çekmiştir? Atatürk'ün hiçbir zaman şahsi bir fotoğrafçısı olmamış, bu görselliğin temini hiçbir zaman belirli bir kurumun işlevi sayılmamıştır. Her ne kadar erken Cumhuriyet döneminin kimi yayınlarındaki fotoğrafların çekilmesi belirli

---

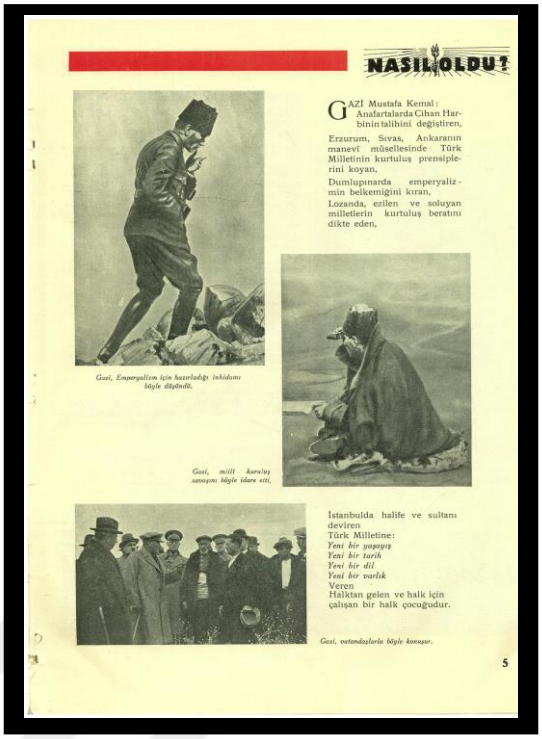
[23] Hannah Arendt, **The Origins of Totalitarianism**, Cleveland ve New York: Meridian Books, 1958, s. 309.

[24] Vedat Nedim Tör, **Yıllar Böyle Geçti**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976, s. 13-14.

[25] Her ne kadar kitap Maarif Vekaleti tarafından basılmış olsa da, kitabı hazırlayanlara bakıldığında, kurumlararası bir yardımlaşmanın olduğu göze çarpar. Bkz. Vedat Nedim ve Burhan Asaf (haz.), **Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cümhuriyetine: Nasıldı? Nasıl Oldu?**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933. Bu yayının detaylı bir incelemesi için bkz. Kıvanç Esen, "10. Yılda Propaganda Faaliyetleri: Cumhuriyet Osmanlı'yla Böyle Hesaplaştı," **Atlas Tarih**, Sayı: 20, Temmuz 2013, s. 36-42.

Görsel 1.7: Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cümhuriyetine: Nasıldı? Nasıl Oldu, s. 4
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Sultanlar, bayramlarda huzurlarına kabul ettikleri vatandaşlara böyle bir saçak parçası öptürürlerdi: "Muayede resmi hümayunu!"; Milletten alınan vergiler Arap çöllerine böyle tantana ile gönderilirdi: Sürre alayı; Halifeler halka müslüman olduklarını göstermek için cumadan cumaya camiye böyle debdebe ile giderlerdi: "Selâmlık resmi âlisi"!

Görsel 1.8: Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cümhuriyetine: Nasıldı? Nasıl Oldu, s. 5
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Gazi Mustafa Kemal: Anafartalarda Cihan Harbinin talihini değiştiren, Erzurum, Sıvas, Ankaranın manevi müsellesinde Türk milletinin kurtuluş prensiplerini koyan, Dumlupınarda emperyalizmin belkemğini kıran, Lozanda, ezilen ve soyulan milletin kurtuluş beratını dikte eden Gazi, Emperyalizm için hazırladığı inhidamı böyle düşündü; Gazi, millî kuruluş savaşını böyle idare etti; Gazi vatandaşlarla böyle konuşur

fotoğrafçılara devredilmişse de (örneğin *La Turquie Kemaliste* dergisinin fotoğraflarını tüm yayın hayatı boyunca Othmar Pferschy çekmiştir), Atatürk fotoğrafları için böyle bir durum söz konusu değildir. İmparatorluk döneminde de Erken Cumhuriyet döneminde de Atatürk fotoğraflarını çekenler, dönemin süreli yayınlarının fotomuhabirleri ve fotoğraf stüdyolarıdır.[26] Bu fotoğrafları çeken kişilerin, sayıca çok az oldukları için, fotoğrafların çekildiği dönemde değilse de ilerleyen zamanlarda bazen Atatürk fotoğrafçıları olarak adlandırıldıklarına rastlanılır. Seyit Ali Ak'ın "Atatürk Fotoğrafçıları" yazısı buna örnektir. Ak, yazısında, Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarını çeken asker fotoğrafçılardan bahsettikten sonra 1923 sonrası fotoğraflarını çeken kişileri şöyle sıralar:

[26] Burada not düşmek gerekir ki Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde bulunanlardan fotoğrafa merakı olanlar ya da ordu tarafından görevlendirilen asker fotoğrafçılar da kendisinin pek çok fotoğrafını çekmiştir. Ancak bu fotoğrafların büyük bir kısmı daha ziyade kişisel koleksiyonlarda ya da arşivlerde bulunduğu için dolaşıma girmediklerinden ya da nadiren girdiklerinden, bu dönemin görsel repertuarı içinde değerlendirilmeyeceklerdir.

> Ferit İbrahim (Malumat, Servet-i Fünun, Tasvir), Ferit İbrahim'in oğlu Naim Bey (Cumhuriyet), Cemal Işıksel (Ulus, Cumhuriyet), Namık Görgüç (Cumhuriyet), Cemal Göral (Son Posta, Akşam, Dünya) Ali Ersan, (Vakit, Haber Ajansı, Hürriyet), Selahaddin Giz (Cumhuriyet), Faik Şenol (Akşam), Hilmi Şahenk (Tan, Ulus, Vatan), Cemal Çakuş (Anadolu Ajansı), Kenan Hasip (Akşam), Şükrü Bey (Akşam), Emin Bey (Vakit), Muhterem Bey (sonradan tıp profesörü), Etem Tem (Siirt mebusu Mahmut Bey'in eski Milliyet Gazetesi).[27]

Ak'ın sıraladığı isimler, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminin süreli yayınlarında çalışmış fotomuhabirlerdir. Oysa söz konusu dönemde Atatürk'ün fotoğraflarını çekenler arasında stüdyo fotoğrafçıları da vardır. Bu fotoğraflar yalnızca stüdyo portreleri değil, aynı zamanda hadise esnasında çekilmiş fotoğraflardır. Fotoğraf stüdyolarının basında kullanılmak üzere fotoğraflar çektiğine Osmanlı İmparatorluğu yıllarından itibaren rastlanılır.[28] Cumhuriyet döneminde de gazete ve dergilerde çıkan bazı hadise fotoğraflarının altına fotoğrafçı ismi olarak fotoğraf stüdyolarının isminin yazıldığı örnekler, ilerleyen bölümlerde karşımıza çıkacaktır. Bunun haricinde gazete ve dergiler, Atatürk'ün de içinde bulunduğu bazı önemli hadiselerin fotoğraflarını naklederlerken, bu önemli hadisenin kayıt altına alınması için hususi bir "fotoğraf muhabirini" görevlendirdiklerini haberlerin altına bazen bilhassa not düşecek, kimi zaman söz konusu muhabirin ismini de yazacaklardır. Bu notlarda karşımıza çıkan bazı fotomuhabirlerin isimleri Ak'ın sunduğu listede yer almamaktadır. Ancak ismi anılmayan tüm bu kişiler de listeye dahil edilseler dahi, bu dönemde süreli yayınlarda dolaşıma giren fotoğrafları çekenlerin sayısının oldukça sınırlı olduğu bir gerçektir. Erken Cumhuriyet dönemi fotomuhabirlerinden Selahattin Giz de bir röportajında bu dönemde basın fotoğrafçılarının sayısının azlığından bahseder:

> Babıâli'de bütün fotomuhabirlerin sayısı 10-12 civarındaydı. Ankara'da ise sadece iki kişi vardı. Ben, Cumhuriyette Namık Göral'la birlikte çalışırdım. Diğer gazetelerde tek foto muhabiri vardı. Hatta bazı arkadaşlarımız iki, bazen üç gazetede birden çalışmışlardır.
>
> Bu azlık sebebiyle de foto muhabirlerinin işi fevkalade zordu. Gittikleri yerde fazla kalamazlardı. Üstelik, aynı saatlerde birkaç işi birden yetiştirmek

[27] Seyit Ali Ak, "Atatürk Fotoğrafçıları," **Gösteri Sanat Dergisi**, Mayıs 1983, s. 22.
[28] Bkz. Gülderen Bölük, **Fotoğrafın Serüveni: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Stüdyoların Işığında**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2014, s. 33-44.

> mecburiyeti sık sık başgösterirdi … Bu durumda, arkadaşlar arasında işbirliğine gidilirdi. Herkes bir işi kovalar, akşam olunca buluşarak resim ve haber teatisi yapılırdı. Böylece, günün bütün olayları verilmiş olurdu.[29]

Ak'ın listesindeki isimlerin hepsi Atatürk'ün hayatta olduğu süre boyunca fotoğralarını çekmeye devam etmemiş, özellikle listenin sonlarına doğru sıraladığı isimler yalnızca Cumhuriyetin ilk yıllarında basın fotoğrafçılığı yapmış, Ferit İbrahim ve Etem Tem ise stüdyo fotoğrafçılığına geçmişlerdir. Bu isimlerden bazılarının, diğerlerine nazaran daha fazla Atatürk fotoğrafı çekmiş olduğu doğrudur. Ancak bu, onların birer Atatürk fotoğrafçısı olduklarını göstermek yerine, gazetelerin kendilerini belirli olayları kayıt altına almak üzere görevlendirmiş oldukları anlamına gelir. Mustafa Kemal'in pek çok fotoğrafını çekmiş olan Cemal Işıksel'le yapılmış bir söyleşi de, Atatürk fotoğrafçılığı konusunu açıklığa kavuşturmaktadır:

> Efendim ben Atatürk'ün hususi fotoğrafını çekmezdim. Hadise içerisinde Atatürk'ün resimlerini alırdım. Portre yapmadık. Gazeteci idim. Binaenaleyh hadise içerisindeki Atatürk resmi lazımdı. Bunu da alırken Atatürk hiçbir zaman mümanatta bulunmadı. Ve ben resim alacağım zaman, resim alacağım anı bilerek, hareket edeceğimden emin olarak o konuşmasını yapardı. Ben de bu esnada en münasip pozunu yakalardım. Biçimsiz bir pozunu hiçbir zaman almadım, olmazdı da zaten. Hiçbir defa hiçbir vesile ile çektiğim resimleri kontrol etmemiş veya bana şu şekilde resim çek diye direktif, plan da verilmemiştir.[30]

Gerçi Işıksel, röportajın ilerleyen kısımlarında Atatürk'ün pek çok yurt gezisinde ricası üzerine kendisine eşlik ettiğini ve fotoğraflarını çektiğini anlatır. Aynı durum dönemin diğer fotoğrafçıları için de geçerlidir. Ancak bu yine de "Atatürk fotoğrafçılığı" şeklinde özel bir kategoriden söz etmek için yeterli sebep görünmemektedir. Dolayısıyla bu fotoğrafları üretenler aslen dönemin fotomuhabirleri ve fotoğraf stüdyolarıdır. Herhangi bir iktidar kurumunun bu fotoğrafların üretilmesi vazifesini üstlendiğine rastlamak mümkün değildir.

---

[29] "Giz Fotoğrafları", Ümit Bayazoğlu, **Albüm Görsel Kültür Dergisi**, İstanbul, Mart 1998, s. 104. Selahattin Giz burada iki fotomuhabirin, Cemal Göral ve Namık Görgüç'ün ad ve soyadlarını karıştırarak söylemiştir. Giz'in *Cumhuriyet*'te beraber çalıştığı basın fotoğrafçısı, Namık Görgüç'tür.

[30] "Gazete Fotoğrafçılığı ve Atatürk'ten Anılar (Cemal Işıksel ile Söyleşi)", Abdi İpekçi, **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor** içinde, İstanbul: Dünya Kitapları, 2004, s. 95.

En başa, yani çekilen Atatürk fotoğrafları miktarı ve bunun başlı başına önemli bir mesele olduğu yorumuna geri dönecek olursak, Atatürk'ün bu kadar az sayıda fotoğrafçı tarafından bu kadar muazzam bir yekûn oluşturacak kadar çok fotoğrafının çekilmiş olmasını nasıl yorumlamak gerekir? Bu sorunun cevabı, Işıksel'in yukarda alıntılanan röportajında "hadise"ye yaptığı vurguda bulunabilir. Dördüncü bölümde daha detaylı tartışılacağı üzere, erken Cumhuriyet dönemi gazete ve dergilerinde yayımlanan Atatürk fotoğrafları incelendiğinde, bu fotoğrafların bir kısmının portrelerden oluştuğu, "hadise anında" çekilmiş fotoğraflarınınsa Atatürk'ü merkeze alarak çekilmiş oldukları ya da yayımlanmadan önce Atatürk'ü merkeze alacak şekilde kesilip düzenlendikleri görülür. Bunların pek çoğunda, altyazıları olmaksızın fotoğrafların hangi hadiseyi görselleştirdiğini anlamak, hadiseye dair ipuçlarını yayımlanan kare içerisinde görmek mümkün değildir. Hatta bazı örneklerde göreceğimiz üzere, bazen bir hadise, başka bir hadise esnasında alınmış Atatürk fotoğrafıyla birlikte duyurulacaktır. Dolayısıyla gerek bazı haberlerin portrelerle birlikte verilmesi, gerekse hadise anında çekilmiş fotoğraflarının Atatürk'ü karenin hangi hadiseden olduğunun anlaşılamayacağı kadar merkeze alması ya da başka bir vesileyle alınmış fotoğraflarının alakasız bir hadisede kullanılması, bir vakayı hadiseye dönüştürenin bizzat Atatürk olduğunu gösterir. Bu hadiseler, hadise niteliğini, Atatürk'ün varlığı ve görünürlüğü üzerinden edinir.

Dolayısıyla Atatürk'ün varlığı ve görünürlüğü bir hadise ve böylelikle de bir gazete havadisi vesilesidir.[31] Miktarını tam olarak kestirmenin mümkün olmadığı kadar çok fotoğrafının çekilmiş olmasını da bu bağlamda görmek gerekir. Atatürk, Milli Mücadele süresince edinilen başarılar üzerine hareketin önderi olarak meşruiyetini tesis ettikten sonra, gazeteci ve fotomuhabirlerin attığı her adımı takip ettiği biri haline gelir. Yeni bir rejimin kurulması ve yeni devletin lideri ve hatta ebedi şefi olan Atatürk'ün bu yeni rejimin içeriğinin ve yönünün belirlenmesindeki ağırlığı, Cumhuriyet yıllarında da önemli bir haber konusu olmasına yol açacaktır. Bu yıllarda fotomuhabir ve fotoğraf stüdyosu sayısının azlığına rağmen bu kadar çok Atatürk fotoğrafı çekilmesinin arkaplanında bu yatmaktadır. Işıksel'in röportajında da görülebildiği üzere, süreli basında çalışan fotomuhabir azlığına rağmen,

[31] "Havadis" kelimesinin, çoğul yapmada kullanılan favâ'il vezniyle "hadise"den türetildiğini, dolayısıyla özgün şekliyle olaylar, hadiseler anlamına geldiğini de yeri gelmişken kaydedelim.

fotoğrafçıların Atatürk'ün ricası üzerine yurt gezilerinde kendilerine eşlik etmeleri, Atatürk'ün ülke gündemi açısından önemine binaendir.

Vefatından bugüne kadar geçen yaklaşık 80 yılı besleyecek kadar çok miktarda çekilmiş ve çeşitli vesilelerle dolaşıma sokulmuş bu fotoğraflar, hem sayıları hem de her yerdelikleri dolayısıyla neredeyse "görünmez" bir hal almıştır. Bu kadar çok sayıda fotoğraf, durup bakmayı, bakıp da görmeyi ve fotoğrafları birbirlerinden ayırt etmeyi imkânsız hale getirir. Ayrıca söz konusu fotoğraflara erişimin kolaylığı, hatta erişmek için özel bir çaba sarf etmeye gerek kalmaksızın karşılaşmanın mümkün olması, fotoğrafların "görülmesini" zorlaştıran diğer bir etmendir. Devlet kurumlarında, okullarda, iş yerlerinde, sokakta, sergilerde, fotoğraf albümlerinde, kitaplarda, gazete ve dergilerde ve daha başka pek çok yerde çeşitli vesilelerle karşılaşılabilen Atatürk fotoğraflarına, istisnai bir görüntü tezahür etmedikleri için, dikkat kesilerek bakmak güç olabilir. En bilindik fotoğrafları haricindeki görüntülerin "daha önce yayımlanmamış" ibaresiyle birlikte tekrar tekrar dolaşıma girmesinin ve bu tekererrürün hem dolaşıma sokanların hem de fotoğraflarla karşılaşanların dikkatinden kaçmasının sebebi, bu olsa gerektir.

Ayrıca bu fotoğraflar, görünür kılındıkları mecraların pek çoğunda, bağlam bilgisinden kopuk bir şekilde yaygınlaştırılır. Söz konusu bir fotoğrafın ne zaman, nerede, hangi vesileyle çekildiği bilgisi çoğu durumda fotoğraflara eşlik etmediğinden, fotoğrafları bir bağlama oturtarak görmek, fotoğrafta görülenleri hatıra bağlam bilgisiyle yerleştirmek mümkün değildir. "Arşivden çıkan son fotoğrafları" ibareli haberlerde de arşivden alındığı söylenen fotoğrafların, arşiv kataloğunda yazılı olabilecek bilgilerine yer verilmemesi, bu "yeni" fotoğrafların bir bağlama oturtulmasının önüne geçer. Peki tüm bağlam ve arkaplan bilgilerinden yoksun bir halde verilmesine rağmen "arşiv" vurgusunu es geçmeyen ve bu vurgu üzerinden fotoğrafların yayımlanışını gerekçelendiren bu tür haberlerin "arşiv tutkusunu" gerçeğe taşımak ve arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşmek, neleri bilmeye ve öğrenmeye yarar?

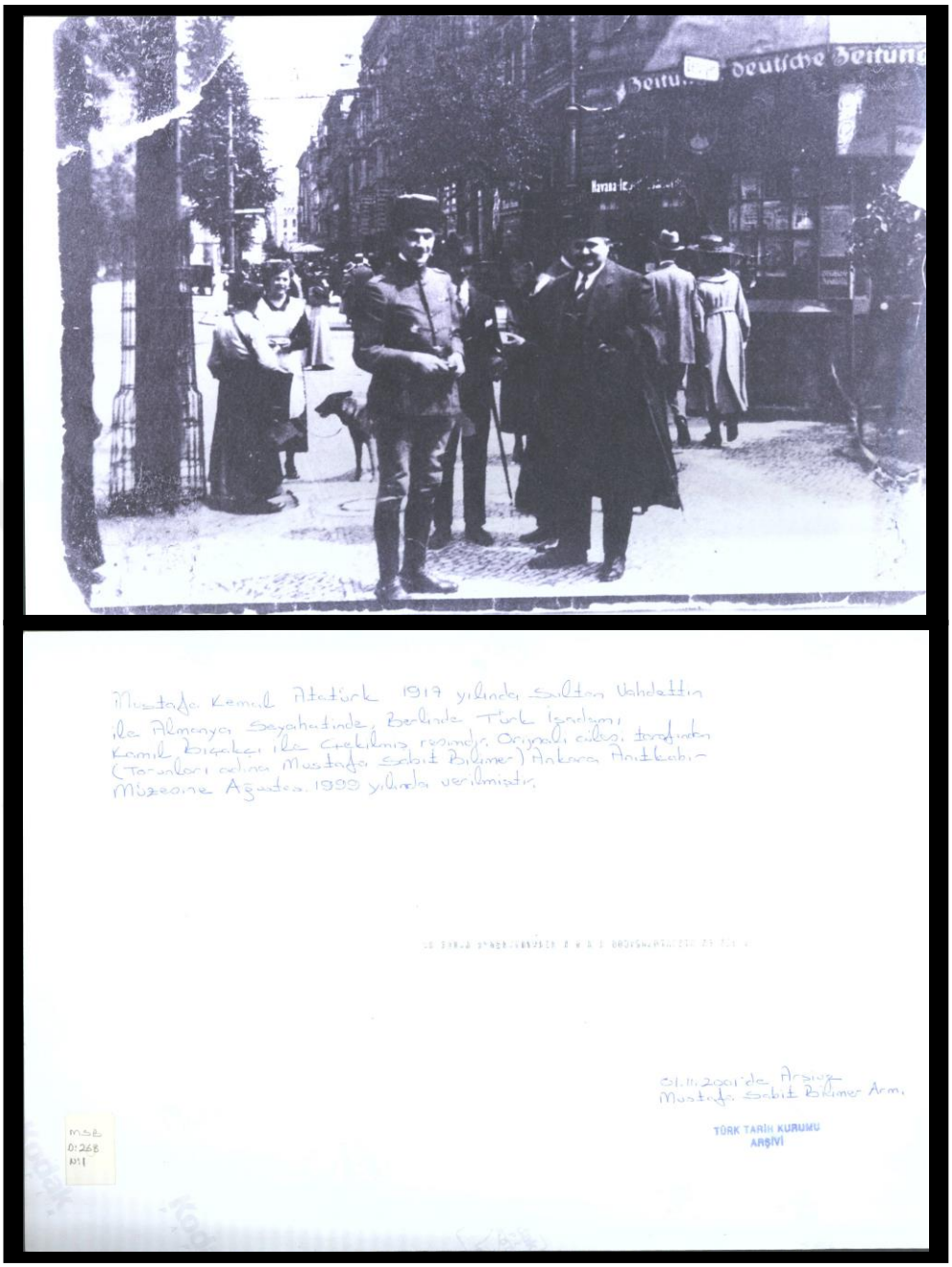
1.1.2. Arşivlerde Atatürk Fotoğraflarının Peşine Düşmek

Arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşmek, ilk olarak gerçekten de daha önce dolaşıma girmemiş fotoğrafların bulunmasına vesile olabilir. Örneğin Türk Tarih Kurumu arşivinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1917 senesinde Sultan Vahdettin'e yaveri olarak eşlik ettiği Almanya gezisi sırasında çekilmiş ve dolaşıma girdiğine rastlanılmamış bir fotoğrafı görülebilir (Görsel 1.9).[32] Dolaşımı yaygınlaşmamış bir diğer fotoğraf, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nin arşivinde (Görsel 1.10)[33], bir diğeri de Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'ne ait koleksiyonda karşımıza çıkar (Görsel 1.11).[34]

Arşivlerde daha önce yayımlanmamış Atatürk fotoğraflarını bulmak, hiç görülmemiş olana görünürlük kazandırmak, dolaşıma girmemiş olanı söyleme katmak gibi bir amaç gütmekten ziyade bazı Atatürk fotoğraflarının dolaşımının neden yaygınlaşmadığı sorusu üzerine düşünmemiz için kapı aralayabilir. Örneğin T.T.K. arşivinden yer verilen ilk fotoğraf, arşive eklendiği zaman arkasına yazıldığı anlaşılan notta görüldüğü üzere, 1999 yılında Anıtkabir Müzesi'ne verilmiş, 1.11.2001 tarihinde de bir kopyası T.T.K. arşivine konulmuştur. Fotoğraf bir müzeye devredilinceye kadar, Atatürk'le beraber poz vermiş olan Kamil Bıçakçı'nın ailesinin kişisel koleksiyonunda kalmıştır ve bu da dolaşıma girmesini uzunca bir süre engellemiş olmalıdır. Arşive girdikten sonra da herhangi bir araştırmacı veya kurum çalışanının ilgisini çekmediği ya da Atatürk'ün Sultan Vahdettin'in yaverliğini yaptığı, hakkında zaten çok az yazılıp çizilmiş olan bir seyahat sırasında çekildiğinden, imparatorluktan Cumhuriyete geçiş hakkındaki literatürün büyük bir kısmının bir kopuş ve fark anlatısı üzerine kurulu olmasından dolayı, dikkate alınmadığı düşünülebilir.

Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nden alınan ve Atatürk'ün büyük zafer sonrası döndüğü Ankara'da karşılanışı sırasında çekildiği belirtilen ikinci fotoğrafta Atatürk, kadrajın sağ tarafında kalabalık bir grup içerisinde görülmektedir. Dolaşımda olan pek çok Atatürk fotoğrafının aksine bu fotoğrafa bakıldığında ilk göze çarpan Atatürk değil, kadrajın tam ortasında yer alan ve doğrudan objektife bakmasa

[32] **Türk Tarih Kurumu Arşivi**, Belge No: FT/MSB-268-1
[33] **Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi**, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-8-13-1132
[34] **Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Koleksiyonu**, Belge No: 001-001-000-082.

Görsel 1.9: Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/MSB-268-1 (Aslı TTK'dadır)
Fotoğrafın arkasında: "Mustafa Kemal Atatürk 1917 yılında Suldan Vahdettin ile Almanya Seyahatinde, Berlinde Türk İşadamı Kamil Bıçakçı ile Çekilmiş resmidir. Orjinali ailesi tarafından (Torunları adına Mustafa Sabit Bilimer) Ankara Anıtkabir Müzesine Ağustos 1999 yılında verilmiştir.
01.11.2001'de Arşive
Mustafa Sabit Bilimler Arm.
Türk Tarih Kurumu Arşivi (damga)"

Görsel 1.10: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-8-13-1132 (Aslı ANITKABİR'dedir)
Katalog bilgisi: "Mustafa Kemal Atatürk Büyük Zaferden Sonra Ankara'ya Dönüşünde Karşılanırken. 1922"

Görsel 1.11: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Koleksiyonu, Belge No: 001-001-000-082 (Aslı BYEGM'dedir)
Katalog bilgisi: "Mustafa Kemal Paşa (sağda), İsmet Paşa (solda) ile Ankara Ziraat Mektebindeki Karargahta. 3.4.1920"

da fotoğrafın çekildiği tarafa dönük olan yüzü, ışığın geliş açısıyla tamamen aydınlıkta kalan kişidir. Atatürk'ün kadrajın neresinde olduğunu bulmak için fotoğraf üzerinde biraz göz gezdirmek gerekmektedir. Atatürk'ün Ankara'ya dönüşü vesilesiyle toplanan kalabalığın karşılaması sırasında çekilmiş olan bir fotoğrafta Atatürk'ün odak noktasında olmaması, bu fotoğrafın dolaşımının yaygınlaşmamasının sebebi olabilir.

B.Y.E.G.M. koleksiyonundan yer verilen üçüncü fotoğrafsa, günümüzde yaygın olarak bilinmese de kendi dönemi içinde önemli bir propaganda işlevi gören ve bir sonraki bölümde daha ayrıntılı yer verilecek olan bir görüntünün, başka bir açıdan çekilmiş fotoğrafıdır (bkz. İkinci Bölüm Görsel 2.59). Bu diğer fotoğrafı çekildiği dönem içerisinde güçlü bir propaganda vesilesi haline getirecek olan şey, İstanbul-Ankara ilişkilerinin gerildiği ve İstanbul hükümetinin Ankara hareketiyle ilgili olumlu bir haberin yayımlanmasını yasakladığı bir dönemde, Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'yı bir masa başında çalışırken göstermesinin yanı sıra, duvarda asılı olan halının da görünür olmasıdır. Halının üzerinde Saff Suresi'nin 13. ayetinden "fetih yakındır" anlamındaki "fethun karib" kelimeleri görülür. Anadolu hareketiyle ilgili haberlerin yasaklı olduğu bir dönemde hareket lehine taraftar toplamak üzere dolaşıma sokulan bir fotoğrafla aynı zamanda, ancak başka açıdan çekilmiş olan yukardaki fotoğrafın dolaşımının yaygınlık kazanmamasının sebebi, muhtemelen halının üzerinde yazanların bu fotoğrafta rahatlıkla okunamaması, dolayısıyla bu açıdan çekilmiş olan fotoğrafın etkisinin diğer görüntü kadar güçlü olmamasıdır. Buradaki karenin çekildiği açıdan arkadan gelen ışığın Mustafa Kemal Paşa'nın seçilmesini güçleştirmesi, fotoğrafın sonraki yıllarda da dolaşıma girmemesini açıklayabilir.

Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi arşivinden alınan bir başka fotoğraf, dolaşımı yaygınlaşmamış görüntülere bir diğer örnektir (Görsel 1.12).[35] Kadrajın sağ tarafında kalabalık bir grup yığılmış, hatta bir kısmı dışında kalmışken, sol tarafta bir boşluk bırakılmıştır. Bir kere daha kalabalık bir grup içerisinde görüntülenen Atatürk'ü kadraj içerisinde seçebilmek için, fotoğraf üzerinde yine göz gezdirmek gerekmektedir. Kompozisyonun yeterince iyi kurulmamış olması ve Atatürk'ün ziyaretini belgeleyen bir fotoğrafta kendisinin odak noktasında yer almaması, bu fotoğrafın dolaşımının yaygınlaşmamasının sebepleri olabilir.

[35] **Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi**, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-7-15-628.

Görsel 1.12: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-7-15-628 (Aslı ANITKABİR'dedir)
Katalog bilgisi: "Mustafa Kemal Atatürk 13 Eylül 1924 Tarihinde Erzurum'da Meydana Gelen Depremde Hasar Gören Halk ile Birlikte. 28.9.1924"
Fotoğrafın üzerinde: "13 Eylül 340
Hareket arasında harap olan Yağan karyesi harâbeleri ve Reis-i cumhûrumuzun [kalanlarla] hasbihali hatıralarından
28 Eylül 340
1 – Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretleri
2 – Erzurum Valisi Zühtü Bey Efendi
3 – 9 K Kumandanı Ali Said Paşa Hazretleri"

Ancak arşivden alınan bu görüntü, dolaşım meselesi haricindeki hususlar hakkında da düşünmek için bir vesiledir. Fotoğrafın üzerine ne zaman yazıldığını bilmenin mümkün olmadığı notta, bu karenin Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Eylül 1924 tarihinde Erzurum'da meydana gelen depremden zarar görenleri 28 Eylül'de ziyareti esnasında çekildiği belirtilmekte ve ziyarette bulunan heyet içerisinden fotoğraf üzerinde de numaralarla işaretlenmiş üç kişinin isimleri verilmektedir. Notta Erzurum'da meydana gelen depremle ilgili tarih doğru olmasına rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın ziyaretiyle ilgili tarihlendirme yanlıştır. Büyük Zafer'in birinci yıl dönümü vesilesiyle Dumlupınar'da yapılacak resmi tören için 29 Ağustos 1924'te Ankara'dan ayrılan Mustafa Kemal Paşa, töreni takiben bir aylık bir yurt gezisine çıkmış ve Erzurum'a ancak 30 Eylül 1924 tarihinde varmıştır. 4 Ekim'e kadar Erzurum'da kaldıktan sonra Sarıkamış ve Kars'ı ziyaret etmiş, 9 Ekim'de yeniden Erzurum'a dönüp burada bir gece konakladıktan sonra şehirden ayrılmıştır.[36]

[36] Tüm çalışma boyunca Atatürk'ün yurt gezileriyle ilgili tarihler Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı Atatürk'ün yurt gezileri kronolojisinden alınmıştır.

Dolayısıyla fotoğrafın üzerine düşülen nottaki tarihlendirme hatalıdır. Fotoğraf arşive kaldırılırken de bu hata fark edilmemiş ve katalog bilgisi bu notta yazılanlara göre girilmiştir.

Fotoğrafın üzerine görülenleri bağlama oturtacak bir not düşülmüş olması, bu notu yazan kişinin, fotoğrafı yalnızca bir görüntü olarak görmediğinin bir işaretidir. Fotoğrafın Mustafa Kemal Paşa'yı herhangi bir zaman diliminde, herhangi bir şehirdeki bir kalabalığın içerisinde göstermesindense belirli bir yerde, belirli bir tarihteki deprem sonrası zarar görmüş kişilere yaptığı ziyaretin bir kaydının olduğunun not düşülmesi önemlidir. Bu hareket, fotoğrafı yalnızca bir görüntü olarak almaktansa bir belge olarak almaya delalettir. Bu örnekte söz konusu fotoğrafın belge niteliği, bu görüntüye yabancı olanların fotoğrafla karşılaştıklarında gösterilenlere bir anlam atfedebilmesini sağlamak için yazılmış notla vurgulanır.

Fotoğrafın gösterdikleri haricinde de anlamlara sahip olduğunu ön plana çıkartacak notlar farklılık gösterebilir. Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi arşivindeki bir başka fotoğraf buna örnek verilebilir (Görsel 1.13).[37] Bu artık oldukça silik bir görüntü olmasına rağmen, kadrajın ortasında bacak bacak üstüne atmış, sigara içen ve doğrudan objektife bakan Mustafa Kemal Paşa rahatlıkla seçilebilir. Bu fotoğrafın ilk olarak kime ait olduğunu, fotoğraf üzerindeki notu kimin ne zaman yazdığını, arşive ne zaman, hangi koşullarda aktarıldığını görüntünün kendisine bakarak anlamak mümkün değildir. Fotoğrafın katalog bilgisi, bu kareyi 1933 yılına tarihlendirmektedir. Fotoğrafın arkasına düşülmüş herhangi başka bir not varsa bile bu kısmı dijitalleştirilip arşiv kataloğuna eklenmediğinden, bu tarih bilgisinin nereden edinildiğini bilmek de mümkün değildir. Ama bu görüntüye bir belge olarak yaklaştığımızda, daha başka hususlarda fikir yürütmek mümkündür. Fotoğrafın üzerindeki yazının, "Atatürk" ifadesinden dolayı 1934'teki Soyadı Kanunu'ndan sonra, "Ruhun şad olsun" ifadesinden dolayı da Mustafa Kemal Paşa'nın vefatından sonra yazıldığı kesindir. Notu yazan kişi için bu fotoğraf belli ki belirli bir sahnenin kayıt altına alındığının belgesi olmaktansa, belirli bir kişinin yad edilmesine yarayan anımsatıcı bir nesneye dönüşmüştür. Bu kişi, fotoğrafla yalnızca görmek üzerinden bir ilişki kurmakla kalmamış, görüntünün üzerine el yazısıyla bir not iliştirerek, fotoğrafı

Bkz. http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/yurtgezileri.html

[37] **Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi**, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-4-132-392.

Görsel 1.13: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-4-132-392 (Aslı ANITKABİR'dedir)
Katalog bilgisi: "Mustafa Kemal Atatürk Yalova Baltacı Çiftliği'nde Dinlenirken. 1933"
Fotoğrafın üzerinde: "Ruhun Şad olsun Atam
K. Atatürk"

kendisi için çağrışımsal bir nesne kılmıştır. Ancak bir noktada arşive aktarılan bu görüntü, daha önce yüklendiği kişisel anlamdan sıyrılarak bir arşiv belgesi haline gelmiştir. Fotoğrafın arşivdeki katalog bilgisinde, görüntünün üzerindeki not ya da bu notla ilgili bilgiler değil, bu görüntünün Yalova'daki Baltacı çiftliğinde istirahat anında çekildiği kaydedilmiştir. Dolayısıyla Atatürk fotoğrafları hakkındaki bir arşiv araştırması, fotoğraflara farklı zamanlarda ve farklı bağlamlarda ne tür farklı anlamlar atfedildiğini görmeye de yarayabilir.

Atatürk fotoğraflarıyla ilgili arşivlerde yapılan bir araştırma, arşiv kataloğuna kaydedilen fotoğrafların nerelerden kopyalandığını görmemizi de sağlar. Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi arşivindeki iki fotoğraf buna örnek verilebilir

(Görsel 1.14 ve 1.15).[38] İlk görüntü, katalog bilgisinde yazılanlara göre Atatürk'ün 4. C.H.P. Kurultayı'nın açılışında nutkunu okurken çekilmiş bir fotoğrafının fotoğrafıdır. Kurultayda çekilmiş fotoğrafın solunda görünen kalın çizginin bir çerçeveye mi yoksa bir kitap cildine mi ait olduğu anlaşılamamaktadır. Fotoğrafın sağ tarafındaki beyaz boşluk ve boşluğu takip eden, muhtemelen başka bir fotoğrafın yer aldığı gri alan, fotoğrafın ya bir albümden ya da birden fazla fotoğraf içeren bir çerçeveden çekildiğini düşündürür. Fotoğrafın fotoğrafını çekmek her ne kadar her daim yaygın bir çoğaltma ve saklama tekniği olsa da, elimizdeki görüntüde fotoğrafı çeken kişi, kaydettiği görüntüyü tam karşı cepheden almamış, aksine hafif bir açıyla çekmiş, bu sırada çerçeveye de çok dikkat etmeyerek fotoğrafın üst kısmını kesmiş ve her iki yanda fotoğrafla alakasız geniş bir boşluk bırakmıştır. Öte yandan arşivden alınan ve katalog bilgisine göre Atatürk'ü Fevzi Çakmak'la birlikte törende gösteren ikinci görüntü yine bir fotoğrafın fotoğrafı olmakla beraber, çerçeveye bu sefer daha çok dikkat edilmiş ve asıl görüntünün çerçevesini bozmayacak şekilde alınmıştır. Ancak sağ tarafta kalan boşlukta görülen yazı kesidinden, bu fotoğrafın bir kitaptan çekildiği bellidir. Dolayısıyla öyle anlaşılıyor ki, arşivde saklanmak üzere seçilen Atatürk fotoğrafları kimi zaman daha önce başka şekillerde dolaşıma girmiş olan fotoğrafların birer kopyası da olabilir. Bu kopyaların, bizzat arşiv görevlileri tarafından çıkartılmamış olması muhtemeldir; başka biri tarafından çekilmiş fotoğrafların fotoğrafları, tıpkı yukardaki örneklerde gördüğümüz gibi bir tarihte arşive aktarılmış ve kataloglanmış olabilir. Bu görüntüler, zaten dolaşımda olan Atatürk fotoğraflarının birer fotoğrafının çekilerek kopyalanması ya da çoğaltılmasının bir örneği olmanın yanı sıra bu kopyalama ya da çoğaltmanın saikleri üzerine düşünmek için de kapı aralayabilir. Bu fotoğraflar çok kıymetli oldukları ve kaybolup gitmemelerini temin etmek için mi, yoksa kişisel bir görüntü koleksiyonu oluşturmak için mi çekilmiştir? Halihazırda bir arşiv belgesi olan bu fotoğraflar, Atatürk'ün birer görüntüsü oldukları için mi, yoksa Atatürk'ün fotoğraflarının çoğaltılmaya değer bir görüntü teşkil ettiğini gözler önüne serdikleri için mi arşivde saklanmaya değer bulunmuştur? Bu soruları varsayımlar haricinde cevaplamak mümkün olmasa da, Atatürk fotoğraflarından çekilmiş fotoğrafların, yayımlandıkları özgün bağlamlarından koparılmış birer görüntüsünün arşivde saklandığı durumları da göstermesi bakımından önemlidir.

[38] **Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi**, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-20-23-2186 ve 1-13-63-1799.

Görsel 1.14: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-20-23-2186 (Aslı ANITKABİR'dedir)
Katalog bilgisi: "Mustafa Kemal Atatürk 4. CHP Kurultayı'nın Açılışında. 9.5.1935"

Görsel 1.15: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-13-63-1799 (Aslı ANITKABİR'dedir)
Katalog bilgisi: "Mustafa Kemal Atatürk Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile Törende. 1937"

Farklı şekillerde dolaşıma girmek üzere üretilmiş bir fotoğrafın bir arşiv belgesi haline gelişine bir örnek de T.T.K. arşivinden verilebilir (Görsel 1.16).[39] Bu, aslen Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarından çekilmiş bir fotoğrafın, kartpostal kartına basılarak elde edilmiş bir görüntüsüdür. Kartın ön yüzünde resmi geçidin takip edildiği tribünden bir manzara görülür. Fotoğrafta aslında oldukça karmaşık bir manzara vardır. Mustafa Kemal Paşa'nın da aralarında bulunduğu misafirler tribüne yeni gelmiş ve yerlerine henüz yeni yerleşiyorlarmış gibi görünmektedir. Fotoğrafın sağ tarafında, karmaşadan uzak bir şekilde duran İsmet Paşa göze çarpar. Ayrıca tribünün önünde duran sivil ve askeri görevliler haricinde, sol tarafta tribünün görüntüsünü almaya çalışan bir başka fotoğrafçının makinesi ve kolu da kadraja girmiştir. Kartın arka yüzü ise, görsel bir malzemenin nasıl bir arşiv belgesine dönüştüğünün izlerini barındırır. Arka yüzün sol üst tarafında Osmanlıca harfler ve siyah dolmakalemle "Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü. 29 Teşrinievvel 933. Ankara" yazılıdır. Bunun tam karşısında mavi tükenmez kalemle yazılmış olan yazı, Osmanlıca yazının deşifresidir. Bunların altında, kurşun kalemle yazılmış olan "Cumhuriyetin onuncu yıldönümü" ifadesi göze çarpar. Bu üç kaydın üstü daha sonra çarpıyla işaretlenmiştir. Kartın en altında da siyah tükenmez kalemle "TBMM önünde Cumhuriyet Bayramı Resmi Geçiti" yazıldığı görülür. 1933'te düzenlenen onuncu yıl kutlamalarından bir manzarayı görselleştiren bu kartın arka yüzüne not düşülen ilk yazının Osmanlıca harflerle yazılmış olması çarpıcıdır. Bu kaydın karta daha önce sahip olmuş başka biri tarafından mı yoksa bizzat Türk Tarih Kurumu çalışanları tarafından mı düşüldüğünü bilmek mümkün değildir. Ancak notu düşenin Atatürk'ün insiyatifiyle kurulmuş T.T.K.'da görevli biri olması da ihtimal dışı değildir. Atilla Oral *Atatürk'ün Sansürlenen Mektubu* kitabında, kurumun uzun yıllar başkanlığını yürüten Uluğ İğdemir'in notlarını eski yazıyla aldığından dem vurur ve hatta bu notlardan örnekler paylaşır.[40] Dolayısıyla bu notu pekâlâ T.T.K.'dan biri, hatta belki Uluğ İğdemir'in kendisi düşmüş olabilir. Kartın arka yüzünde bunlardan başka, ıstampa mürekkeplerinin farklı tonlarda olmasından anlaşıldığı kadarıyla farklı zamanlarda basılmış "T.T.K. Kitağlığı O. F. Sağlam Arşivi" damgası ile "Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi" damgası görülebilir. Bunun haricinde "TÖRENLER A: 7 F: 6" ve "OFS D: 243 N: 21-1" şeklinde iki farklı kataloglama notu da göze çarpar. Bunlardan ikincisi arşivde hâlâ kullanılan katalog notları olduğundan, ilkinin eski kataloglamaya ait

[39] **Türk Tarih Kurumu Arşivi**, Belge No: FT/OFS-243-21-1.
[40] Atilla Oral, **Atatürk'ün Sansürlenen Mektubu**, İstanbul: Demkar Yayınevi, 2011, s. 34-37.

Görsel 1.16: Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/OFS-243-21-1 (Aslı TTK'dadır)
Kartın arkasında: "(Osmanlıca, siyah dolmakalemle) Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü. 29 Teşrinievvel 933 Ankara
(Latin harfleriyle, mavi tükenmez kalemle) Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü, 29 Teşrinievvel 933 Ankara
(Latin harfleriyle, kurşun kalemle) Cumhuriyetin onuncu yıldönümü
(Latin harfleriyle, siyah tükenmez kalemle) TBMM önünde Cumhuriyet Bayramı Resmi Geçiti"

olduğunu düşünmek mümkündür. Boyut ifade eden 10.5 cm ile muhtemelen bir röprodüksiyonun büyültme ya da küçültme oranı olan %82 ibaresi, bunun dışında sol alt köşede kırmızı bir kutu içinde tükenmez kalemle yazılmış 143 sayısıyla sağ alt köşede kurşun kalemle yazılmış 6 rakamı da arka yüzündeki diğer yazılardır. Arka yüzdeki tüm bu notlar, kartın defalarca elden geçtiğini gösterir; hatta damgaların ne zaman basıldığını bilmediğimiz için bunları hariçte tuttuğumuzda dahi, geri kalan notların farklı yazı karakterlerini ve kullanılan farklı türde kalemleri sayarsak, bu

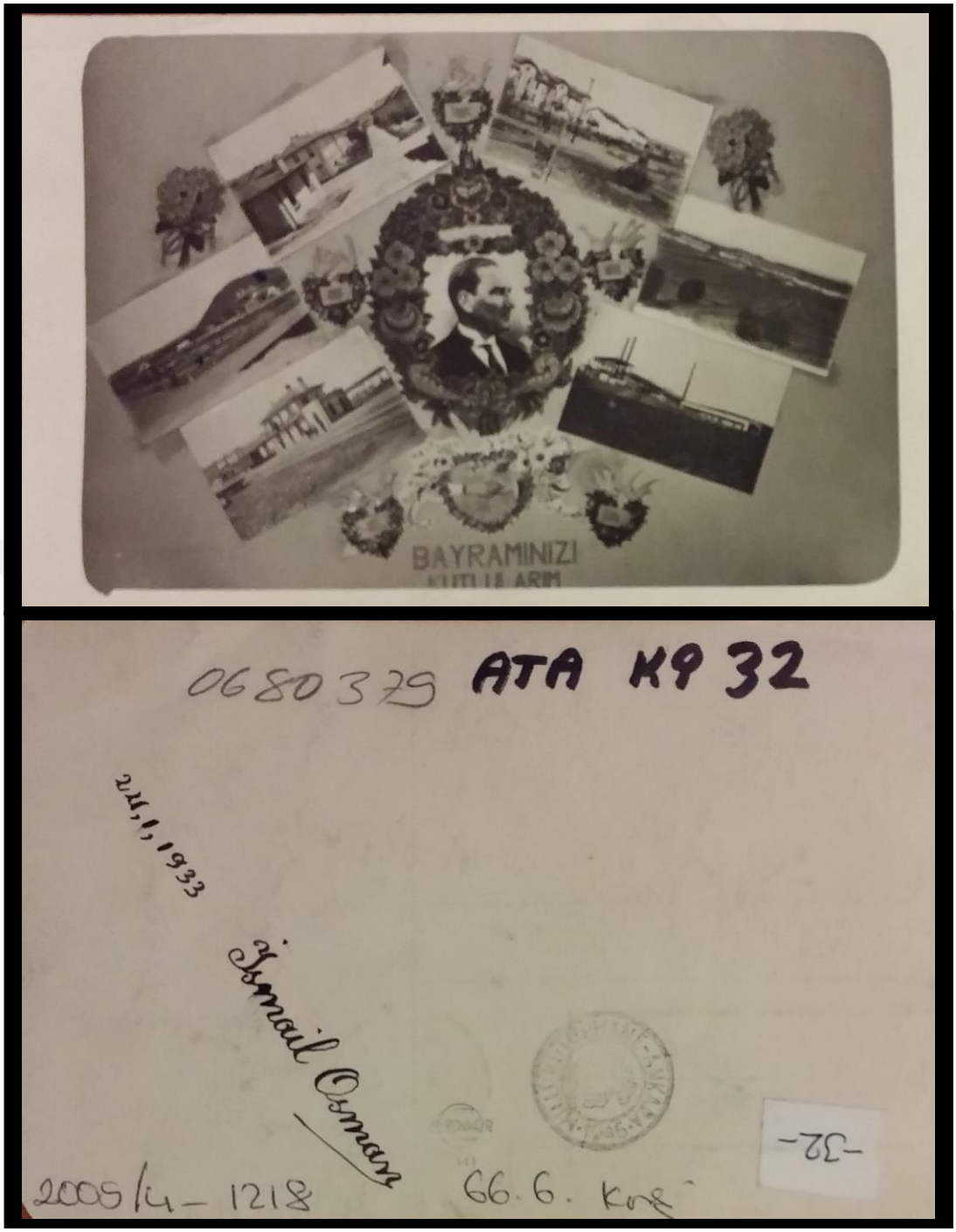
kartpostalın en az sekiz kere elden geçtiği söylenebilir. 143 ve 6 sayılarının da bir sıra ya da dosya numarasına işaret ettiğini düşünmekle beraber emin olunmadığı için bunları saymadığımızda bile, aynı kart en az iki defa kataloglanmış, ön yüzündeki fotoğrafın neyi gösterdiğine dair not da toplamda dört defa olmak üzere tekrar tekrar yazılmıştır.

Bu kartın bir fotokart olarak mı yoksa bir kartpostal olarak mı basıldığını kesin olarak bilmek mümkün değildir. Kartpostallar ve fotokartlar arasındaki fark, ilki matbaada basılan fotoğraflı bir posta kartıyken, ikincisinin karanlık odada hazırlanan bir anı kartı olmasıdır. Üretilme biçimlerine dair bir diğer fark, fotokartların bir editörün elinden geçmemesidir; kartpostallar editör tarafından yayına hazırlanırken, fotokartlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla herhangi bir kişi, herhangi bir fotoğrafı fotokarta dönüştürebilir.[41] Buradaki kartın ön yüzündeki fotoğrafın kötü bir kompozisyona sahip olması, amatör bir fotoğrafçı tarafından çekilmiş ve sonra fotoğrafçı tarafından fotokarta dönüştürülmüş olması ihtimalini akla getirir. Kartın arka yüzündeki "carte postale" yazısı bunun kartpostal olarak üretildiği fikrini doğursa da, fotoğrafın bir kartpostal kartonuna basılmış olması ihtimali de söz konusudur. Ayrıca imparatorluk döneminde de erken Cumhuriyet döneminde de kartpostallar gibi satışa sunulan bu fotokartların, yine kartpostallar gibi posta yoluyla gönderildikleri örneklere rastlanır. Dolayısıyla bu ikisi arasındaki temel fark, objenin üretilme koşulları ve üreticisidir. Buradaki objenin fotokart olarak mı yoksa kartpostal olarak mı satıldığını kesin olarak bilmek mümkün değilse de, en azından eldeki örneğin tedavüle girmemiş olduğu, arkasında buna dair bir not olmamasından anlaşılabilir.

Arka yüzüne bakarak fotokart olarak basıldığına emin olabileceğimiz bir örneğe, Milli Kütüphane koleksiyonunda rastlanılır (Görsel 1.17).[42] Bir bayram tebrik kartı olarak hazırlanmış olan fotokartın ön yüzünde, başkent olarak inşası devam eden Ankara'dan alınmış fotoğrafların oluşturduğu bir çerçeve içerisindeki Mustafa Kemal Paşa portresi ve alt tarafta "Bayramınızı Kutlularım" ifadesi görülür. Kartın arkasına

[41] Edhem Eldem, "Kişiselleştirilmiş Foto Kartlar," Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (der.), **Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914** içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s.232; Gülderen Bölük, **op. cit**, s. 82 ve Seyit Ali Ak, **Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı: 1923-1960**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001, s. 43.

[42] **Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu**, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası, Belge No: ATA-KP-32.

Görsel 1.17: Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası, Belge No: ATA-KP-32 (Aslı MİLLİ KÜTÜPHANEDEDİR)

düşülmüş olan not sayesinde 24.1.1933 tarihinde İsmail Osman adlı birinin kişisel koleksiyonuna girdiği anlaşılır. Kartın, Milli Kütüphane koleksiyonuna girmeden önce 2005 yılında bir başkasının eline geçtiği ve 66,6 kuruşluk bir satış fiyatı belirlendiği de yine arkasından görülebilir. Kartın arka yüzünde yazı ve adres için ayrılmış kısımların olmaması, bunun fotokart olarak üretilmiş olduğu fikrini doğurur.

Dolayısıyla arşivlerde yapılan bir araştırma, Atatürk fotoğraflarının farklı formatlarda ve farklı mecralarda yaygınlaştırıldığının da fark edilmesine yarar. İlerleyen bölümlerde göreceğimiz üzere, Milli Mücadele dönemi basınının süreli yayınlarında çok sık kullanılan Mustafa Kemal Paşa portrelerinin başka formatlarda da basılıp dolaşıma sokulmuş olduğu bu şekilde görülebilir. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'yı bir Osmanlı askeri üniformasıyla gösteren aynı portre, farklı düzenlemelerle üç farklı kart şeklinde basılmıştır (Görsel 1.18).[43] Burada yer verildikleri sırayla birinci ve ikinci kartların ne zaman basıldığını tam olarak bilmek mümkün değildir. Her ikisinin de altında yazan "Yaşa Sen Gazi Mustafa Kemal Paşa" yazısından, yalnızca bu kartların gazilik ünvanının verildiği 19 Eylül 1921 tarihinden sonra basıldıkları bilinebilir. Öte yandan üçüncü kartın yılı bellidir. Kartın en üstünde el yazısıyla yazılmış "Hatıra-ı Zafer" ifadesi ve ortadaki "Kurtardın Vatanı Oh Mustafa Kemal" cümlesiyle birlikte verilen 1341, yani 1925 tarihi, bu kartın 30 Ağustos Zaferi'nin 1925'teki yıldönümü vesilesiyle hazırlandığını gösterir. Milli Mücadelenin önde gelen diğer isimlerinin portrelerinin de hilal figürü içine yerleştirildiği bu kartpostalda, Cumhuriyetin ilanının üzerinden iki yıl geçmişken, hâlâ bir Osmanlı askeriyken kazandığı madalyalar ve nişanlarla birlikte çekilmiş bir portresinin kullanılması çarpıcıdır. Türk Tarih Kurumu'nun arşivinde bu kartın aynısının, yalnızca ortadaki Mustafa Kemal Paşa fotoğrafı değişmiş bir başka örneğinin daha olduğu görülür. Dolayısıyla aynı anı kartı, biri asker biri sivil kıyafetli olmak üzere iki kere basılmıştır. Bunun haricinde sivil kıyafetli kartpostalda görülen Mustafa Kemal Paşa portresi, Cumhuriyetin ilanı vesilesiyle 1923'te basılan başka bir kartta daha önce kullanılmıştır (Görsel 1.19).[44] Aynı fotoğrafların yıllar içinde farklı vesilelerle yeniden dolaşıma girmesi, güncellik peşinde koşmaksızın Atatürk görselliğini ön planda tutmaya çalışmanın bir örneği olarak alınabilir.

Arşivlerde karşımıza çıkan örneklerden görebildiğimiz kadarıyla, erken Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk etrafında şekillenen görsellikte kendisinin her daim görünür olması bile gerekmemektedir. Örneğin T.T.K. arşivinde

[43] Burada tek bir kodla verilen üç görselin arşiv bilgileri sırasıyla şöyledir: **Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu**, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası, Belge No: ATA-KP-38 ve ATA-KP-26; **Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi**, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-3-99-256.

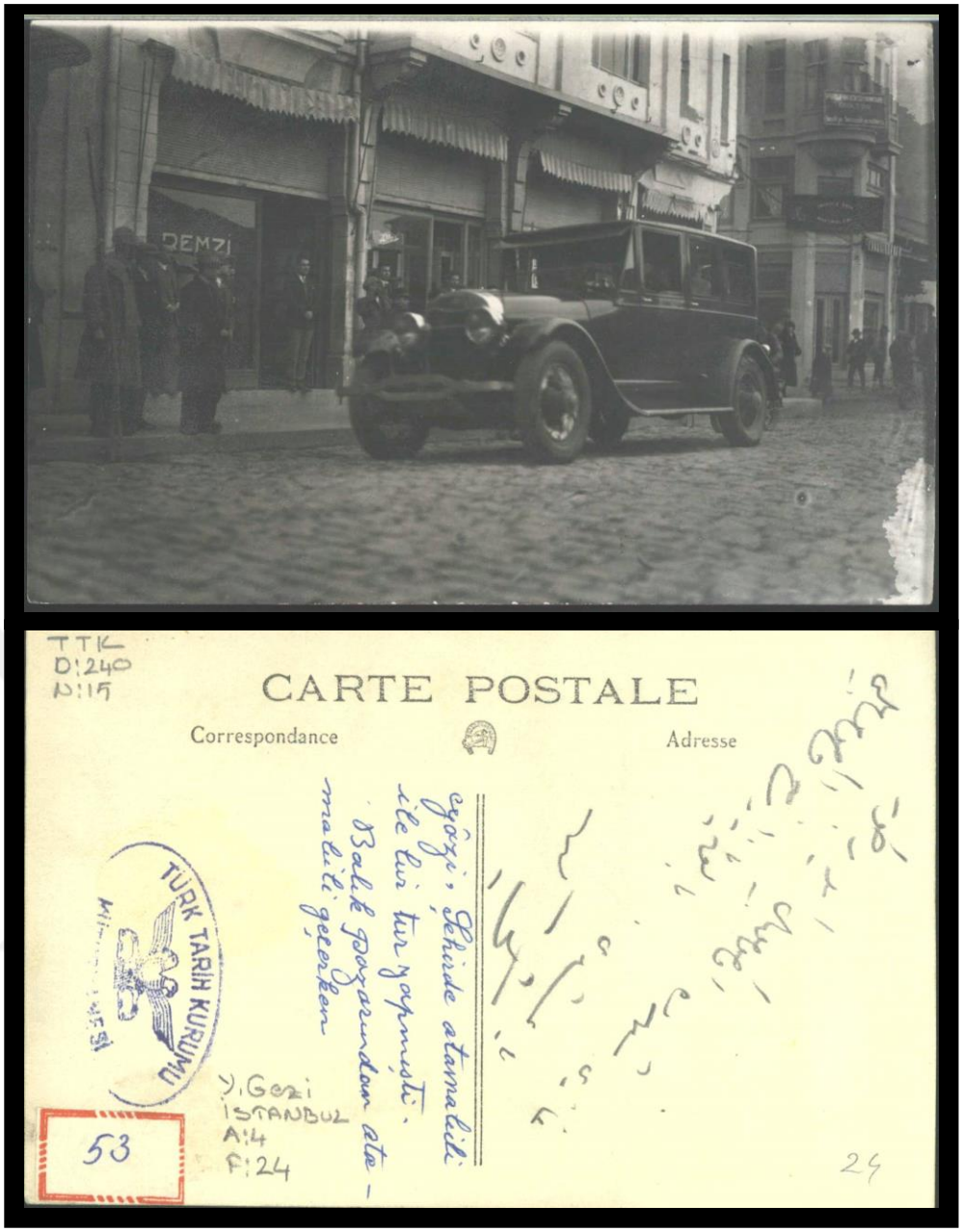
[44] Burada tek bir kodla verilen iki görselin arşiv bilgileri sırasıyla şöyledir: **Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu**, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası, Belge No: ATA-KP-42 ve ATA-KP-22.

Görsel 1.18: Soldan birinci ve ikinci: Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası, Belge No: ATA-KP-38 ve ATA-KP-26 (Asılları MİLLİ KÜTÜPHANEDEDİR).
Kartların üstünde: "Yaşa Sen Gazi Mustafa Kemal Paşa"; Sağdaki: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-3-99-256 (Aslı ANITKABİR'dedir). Kartın üzerinde: "Hatıra-ı Zafer. Kurtardın Vatanı Oh Mustafa Kemal. 1925." Katalog bilgisi: "Büyük Taarruz Zaferi Anısına Çıkarılan Kartpostal. 1925"

Görsel 1.19: (Soldan sağa) : Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası, Belge No: ATA-KP-42.
Kartın üzerinde: "Hatıra-ı Zafer. Kurtardın Vatanı Oh Mustafa Kemal. 1925"; ATA-KP-22. Kartın üzerinde: Cumhuriyet Hatırası: 30 Teşrinievvel 1339. İlk Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa Hazretleri." (Asılları MİLLİ KÜTÜPHANEDEDİR)

Görsel 1.20: Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/TTK-240-15 (Aslı T.T.K.'dadır)
Kartın arkasında: "Gazi, Şehirde atamabili ie bir tur yapmıştı. Balık Pazarından atamabilile geçerken." (Osmanlıca ve Latin harfleriyle)

karşımıza çıkan bir kartta yol kenarında duran ya da belki çok yavaş ilerlemekte olan bir otomobil ve kaldırımda durmuş, otomobile bakan insanlar görünür (Görsel 1.20).[45] İlk bakışta dolaşıma sokulmak istenenin bu dönemde henüz herkesin sahip olmadığı motorlu bir taşıtın şehir içindeki bir görüntüsünün olup olmadığı düşünülse de, kartın arka yüzündeki yazı, bu fotoğrafı bambaşka bir bağlama oturdur. Arka yüzde sağ tarafta Osmanlıcası, sol tarafta bunun Latin harfleriyle deşifresi olmak üzere iki defa şu yazılıdır: "Gazi şehirde atamabili [*sic*] ile bir tur yapmıştı. Balık Pazarından

[45] **Türk Tarih Kurumu Arşivi**, Belge No: FT/TTK-240-15.

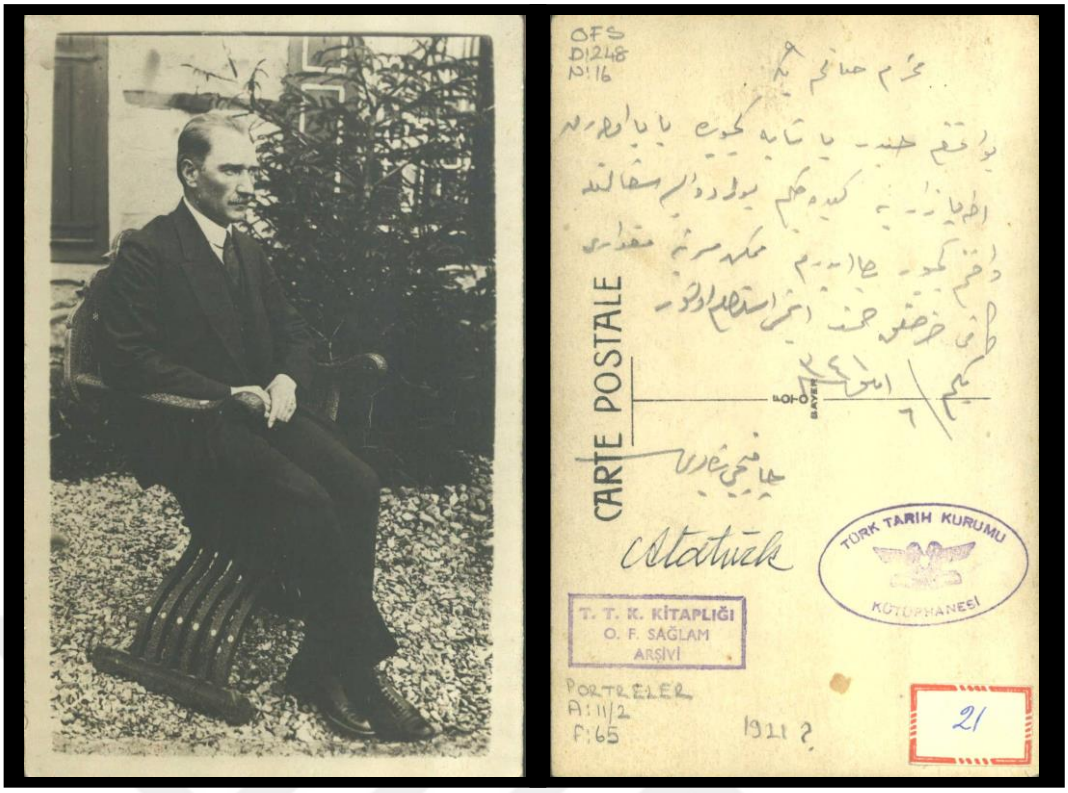
atamabilile [*sic*] geçerken." Otomobilin içi seçilemediğinden Atatürk'ün o sırada nerede olduğu kesin olarak bilinemese de, yol kenarında saygılı bir şekilde durup otomobile bakan insanlardan yola çıkarak, arabanın içinde olduğu varsayılabilir. Her ne kadar kendisi görünür olmasa da bu kartın Atatürk'ü imleyerek arşive kaldırılmış olması, Atatürk'e dair bir görüntünün dolaşıma girmesi ya da arşiv bünyesine katılması için kendisinin görüntüde bile olmasının gerekmediğine bir örnektir.[46]

Şimdiye kadar gördüğümüz örnekler, muhtemelen koleksiyon amacıyla birileri tarafından satın alınıp ileri bir tarihte de arşiv bünyesine aktarılan kartlar olsa da, kartların üretiliş amacına uygun bir şekilde kullanıldığını gösteren örneklerle karşılaşmak da mümkündür. T.T.K. arşivinde görülen bir kart buna örnektir (Görsel 1.21).[47] Kartın ön yüzünde Mustafa Kemal Paşa'yı açık havada bir sandalyede otururken gösteren bir fotoğraf görülür. Arka yüzünde ise yanlamasına yazılmış bir yazı göze çarpar. Yazının Latin harfleriyle deşifresi şöyledir:

> Muhterem Haşim Beğe
> Bu akşam Haydarpaşa'ya geçib de yaya olarak Adapazarı'na gideceğim. Burada ise sefaletle vaktim geçiyor. Reca ederim mümkün mertebe mikdar-ı kafi harçlık himmet etmeniz istirham olunur beğim.
> 6 Eylül 341 [6 Eylül 1925]
> Çarıkçı Bendeleri

Üzerinde herhangi bir adres bilgisi ya da pul veya damga olmadığından, kartın elden verilmek üzere hazırlandığı anlaşılır. Harçlık ricasında bulunan kişinin, bu istirhamını iletmek üzere ön yüzünde Mustafa Kemal Paşa'nın olduğu bir kartı tercih etmesi, arzusunun yerine getirilmesi ihtimalini artırmak için midir, yoksa o anda ulaşabildiği tek kart bu olduğu için midir, bilmemize imkân yoktur. Çarıkçı'nın Haşim Bey'e yazdığı bu kartın hangi yollardan geçerek T.T.K. arşivine ulaştığını bilmek de imkânsızdır. Ama kartın arka yüzünde görülebilen diğer izlerden anlaşıldığı üzere, sonraki yıllarda bu kart yalnızca ön yüzüyle anlam ifade eder hale gelmiştir. Arka yüzde el yazısıyla yazılmış "Atatürk" ibaresinden ve eski kataloglama sisteminde bu

[46] Bu kart aynı zamanda yukarda bahsedilen ve aşağıda değinilecek diğer meselelere de örnek teşkil etmektedir. Otomobilin önünde durduğu dükkânın isminin ("Remzi") Latin harfleriyle yazılmış olması, fotoğrafın harf inkılabından sonra çekilmiş olduğuna işaret etse de, kartın arka yüzüne düşülen ilk not Osmanlıca yazılmıştır. Ayrıca yine kartın arka yüzünde farklı kataloglama bilgilerinin de olduğu ve bu kartın önceki kataloglamada "Yurt Gezileri" dosyası içinde yer aldığı görülür.
[47] **Türk Tarih Kurumu Arşivi**, Belge No: FT/OFS-248-16.

Görsel 1.21: Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/TTK-248-16 (Aslı T.T.K.'dadır)

kartın "Portreler" başlığıyla kaydedilmesinden anlaşıldığı üzere, bunun ne bir fotokart veya kartpostal olması ne de arka yüzüne bir not iliştirilmiş olması önemlidir.

T.T.K. arşivindeki bir başka belge, üretilme amacına uygun olarak kullanılmış bir kartpostaldır (Görsel 1.22).[48] Ön yüzdeki pul ve damga, kartpostalın dolaşıma girdiğini gösterir. Arka yüzündeyse Osmanlıca şöyle yazılıdır:

> 23 Teşrinievvel 1927
> Aziz Süheyl,
> Avrupa'da çok güzel ve kibar bir adet vardır: her vatandaşın iş masasında reis-i hükümetin bir küçük resmi, heykeli – ale'd-derecât – bulunur. Ben de sana bu fikirle reis-i hükümetimizin güzel bir kartını göndermeyi emel ediyordum; işte sana bir emanet ve yadigar daha!
> Doktor (imza okunaksız)
> Tafsilat mektupta

[48] **Türk Tarih Kurumu Arşivi**, Belge no: FT/OFS-TTK-248-19-1.

Görsel 1.22 Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/OFS-SÜTTK-248-19-1 (Aslı T.T.K.'dadır)

Süheyl Ünver'e Paris'te çalıştığı sırada[49] bir başka doktor arkadaşı tarafından gönderilmiş bu kartpostalın arka yüzüne yazılan yazı, doğrudan ön yüzdeki fotoğrafa gönderme yapmaktadır. Yazıdan bu dönemde Avrupa'da cumuhurbaşkanlarının bir resim ya da heykelinin iş masalarında bulundurulması adetinin olduğu öğrenilir. Zaten kartpostal da Süheyl Ünver'in de kendi masasına Mustafa Kemal Paşa'nın bir resmini koyabilmesi için gönderilmiş; doktor arkadaşının Ünver'e yazacağı diğer kişisel meseleler, en sondaki "tafsilat mektupta" ifadesinden de görüldüğü üzere, mektuba bırakılmıştır. Bu sefer kartpostalın izi bir nebze daha rahat sürülebilir. Kart, arkadaşı tarafından 1927 yılında Süheyl Ünver'e gönderilmiş, Ünver yurda dönüşünde kartpostalı beraberinde getirmiş, ardından 18 Mart 1951'de başka belge ve kitaplarla birlikte İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ne bağışlamıştır.[50] Kartpostalın bundan sonra T.T.K. arşivinin bünyesine hangi koşullarda girdiği bilinmese de, sağ alt köşede görülebilen eski kataloglama sisteminde "Portreler" başlığı altında ele alınmış olmasından görülebileceği üzere, arka yüzünden bağımsız olarak, yalnızca bir diğer Atatürk portresi olarak değerlendirilmiştir.

[49] Süheyl Ünver 1927'den 1929'a kadar Paris'teki Pitik Hastanesi'nde Prof. Dr. Marcel Labbe'nin yanında dahiliye, nütrisyon ve tüp digestif üzerinde çalışmıştır. Bkz. Fuat Yöndemli, "Tür Kültürünün Mimarlarından Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Ardından," **Selçuk Dergisi**, Sayı: 1, 1986, s. 85.

[50] Ünver, müdürlüğünü yaptığı İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ne 18 Mart 1951'de 100 bin civarı kitap ve belge bağışlamış, bu bağışlarla "Dr. Ahmet Süheyl Ünver Arşiv ve Kütüphanesi" kurulmuştur. Bkz. Ahmet Güner Sayar, **A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri**, İstanbul 1994, s. 346.

Arşivlerde karşılaşılan görsel malzemelerden verilebilecek örnekleri çoğaltmak mümkünse de mevcut tartışma bakımından bu kadarı yeterlidir. Bu örneklerden de görülebileceği üzere arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşmek, yorumlanacak ve tartışılacak zengin bir malzeme sunmaktadır. Burada yer verilen örneklere ve daha çoğuna yalnızca arşivlerden değil, kişisel koleksiyonlardan ve sahaflardan da ulaşmak mümkündür. Ancak arşivler, görsel malzemeleri bir arada ve daha derli toplu bir halde sunulduğu yerler olduğundan, bunlara ulaşılması işini kolaylaştırmaktadır. Peki Atatürk fotoğrafları hakkında arşivlerde yapılabilecek bir çalışma ne gibi araştırma konularına kapı aralamaktadır? Arşivlerdeki bir çalışma, ilk olarak, fotoğrafların hangi şekillerde üretilmiş ve dolaşıma girmiş olduğunu görmeye yarar; örneğin aynı fotoğrafların yıllar içinde farklı kartpostallarda farklı vesileleri kutlamak için kullanıldığı bu yolla görülebilir. Bu görsel malzemelerin üretilmiş olmaları kadar arşivlerde saklanmaya değer bulunmuş olmaları da önemlidir. Ancak bu görsel malzemeler içerisinde fotokart ve kartpostalların üretildikleri dönemde ne kadar yaygın olduklarını bilmek mümkün değildir. Bir fotokart ya da kartpostalın, kendi döneminde çok yaygın olduğu için mi bir örneğinin arşiv bünyesine alındığı, kendi döneminde istisnai bir belge olduğu için mi arşivde saklanmak istendiği, yoksa arşiv kataloğuna tamamen tesadüf eseri mi girdiği soruları yalnızca arşiv bünyesinde yapılacak bir araştırmayla yanıtlanamaz. Bunun için bu malzemelerin peşine başka mecralarda da düşülmeli ve kendi dönemlerinde ne kadar yaygın ya da istisnai oldukları keşfedilmelidir. Bununla birlikte arşiv çalışması en azından bu keşif araştırmasının başlangıç noktasını teşkil edebilir.

Arşivde yapılacak bir araştırmanın bize aralayabileceği ikinci bir kapı, arşiv deneyiminin yapılan yoruma içerilmesiyle sağlanır. Fotoğraflar gösterdiklerinden daha fazlasını konuşur ve arşiv bu durumun en belirginleştiği yerlerden biridir; arşivde, fotoğrafların anlamlarını yalnızca gösterdiklerine istinaden kazanmadıkları belirginlik kazanır. Arşivdeki görsel malzemeler, tasnif edilip kataloglanan birer belgeye dönüşür. Arşiv görevlilerinin bu görsel malzemelerde ne gördükleri ve neyi gözden kaçırdıkları, malzemeleri nasıl tasnif ettikleri, bu tasnif işini malzemenin kendisine ve kataloğa nasıl işledikleri, yıllar içinde değişen tasnif biçimleri ve bunların her defasında görsel malzemeler üzerinde bıraktığı izler, fotoğrafların anlamını dönüşüme uğratır. Ayrıca arşivlerdeki görsel malzemelerin zenginliği; diğer bir deyişle bağış yoluyla arşiv bünyesine katılmış, başka arşivlerden alınmış ya da kopyalanmış

fotoğraflar, fotokartlar ve kartpostalların yanı sıra fotoğrafların fotoğrafının çekilerek oluşturulan görüntülerin de arşivde saklanıyor olması, bu fotoğraflara atfedilen anlam ve önemi göstermesi bakımından önemlidir. Böylelikle arşiv deneyimi, fotoğraflar hakkındaki bilginin bir parçası haline gelir; burada fotoğraflar kadar, bu fotoğrafların yıllar içinde nasıl ele alınmış olduğu da inceleme konusu haline gelir.

1.1.3. Bu Araştırma Neden Arşivde Yapılmadı?

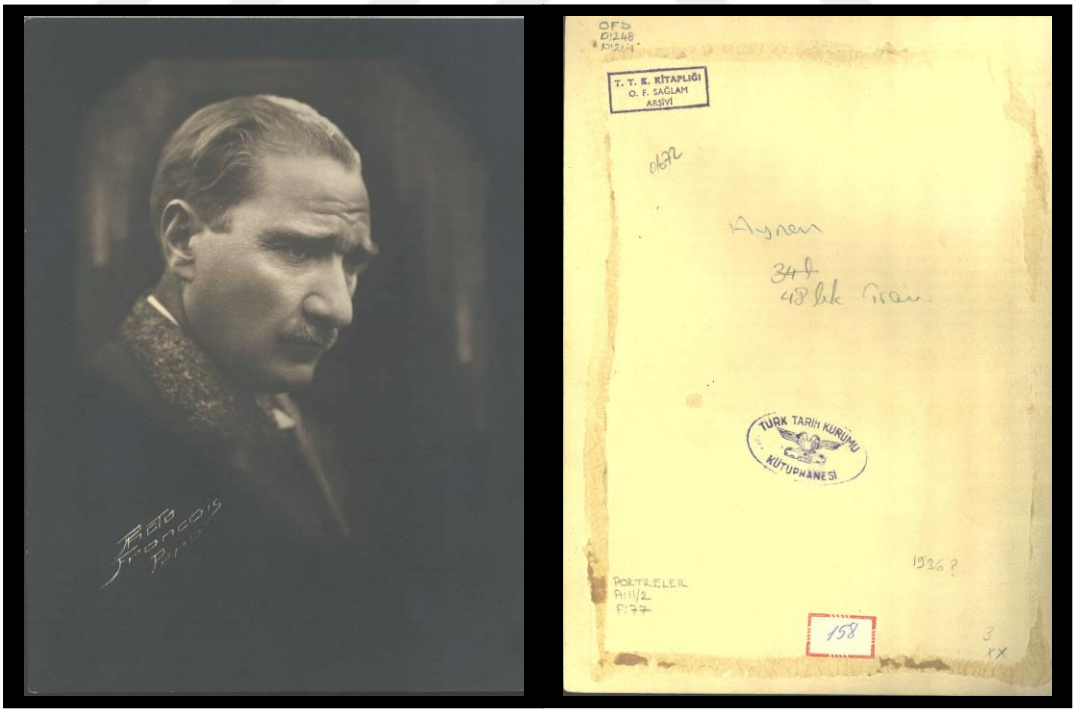
Peki arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşmek pek çok soru sormamıza vesile oluyorsa, bu araştırmada tartışılan fotoğrafların birkaç örnek haricindeki ana gövdesini neden arşivlerden alınan fotoğraflar oluşturmadı? Bu soruyu cevaplamak için yine arşivlerden alınmış birkaç örneğe yer verebiliriz. Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi arşivinden alınan bir fotoğrafa bakalım (Görsel 1.23).[51] Bir fotoğrafın fotoğrafı olan bu görsel, arşiv kataloğuna "Mustafa Kemal Atatürk Ertuğrul Yatı'nda Kesilen Parmağını Doktoruna Gösterirken. 1930" şeklinde kaydedilmiştir. Oysa bu fotoğraf, Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Temmuz 1927'de İstanbul'a gidişi esnasında Ertuğrul Yatı'nın güvertesinde çekilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmek üzere ayrıldığı İstanbul'a yeniden gitmek için sekiz yıl beklemiş, üçüncü bölümde daha detaylı göreceğimiz üzere, bu sekiz yıl boyunca İstanbul gazeteleri pek çok defa kendisinin çok yakında İstanbul'a geleceği haberini yapmıştır. Seyahatin en nihayetinde sekiz yıl sonra gerçekleşmesi büyük heyecan yaratmış, basın bu hadiseye büyük ilgi göstermiş, seyahati sırasında kendisine fotoğrafçı ve fotomuhabirler eşlik etmiş, seyahatin pek çok anı kamerayla da kayıt altına alınmış ve bu seyahatten alınmış pek çok fotoğraf, seyahati takip eden birkaç gün boyunca gazetelerde kendine yer bulmuştur. Arşivden alınan bu fotoğraf da, Ertuğrul Yatı'nın güvertesindeyken alınmış onlarca fotoğraftan biridir.

Buna benzer iki başka örnek T.T.K.'nın arşivinden verilebilir (Görsel 1.24 ve 1.25).[52] Her iki örnek de portre türündedir. Üzerindeki imzadan İstanbul'daki önemli fotoğraf stüdyolarından Photo Français'de çekildiği anlaşılan ilk örneğin arka yüzünde, daha önce de gördüğümüz gibi, fotoğrafın bir arşiv belgesi haline gelişi

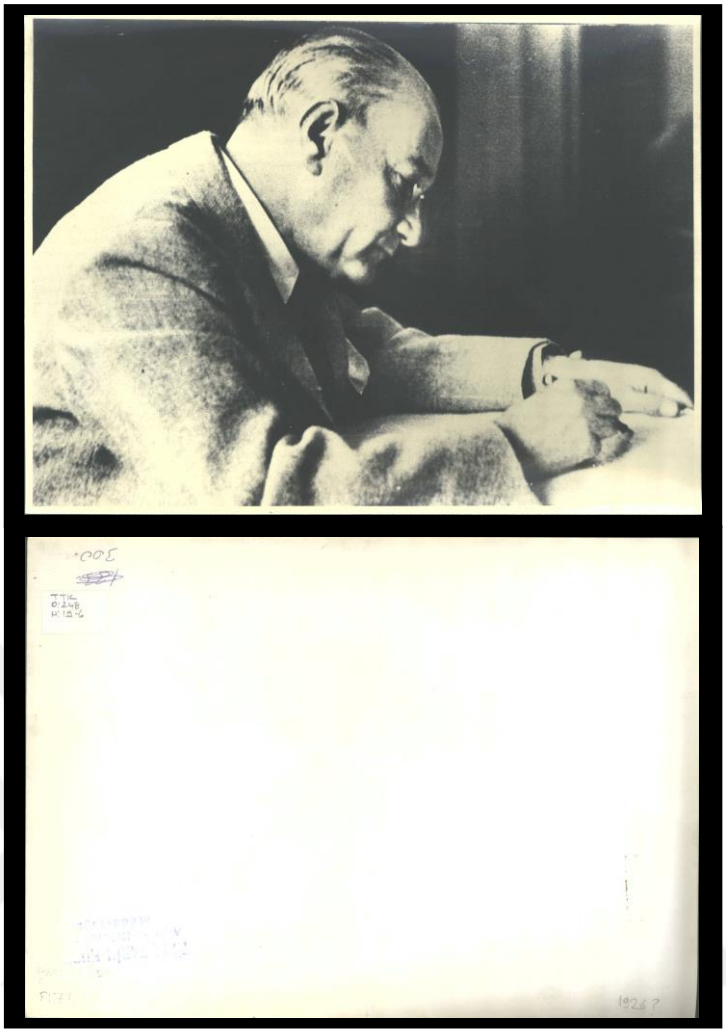
[51] **Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi**, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-14-20-1825 ve 1-18-9-2074.
[52] **Türk Tarih Kurumu Arşivi**, Belge no: FT/EÖ-OFS-TTK-HB-248-21-1 ve FT/OFS-SÜ-TTK-248-19-6.

Görsel 1.23: Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi, Atatürk Fotoğrafları, Belge No: 1-14-20-1825 (Aslı ANITKABİR'dedir)

Görsel 1.24: Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/EÖ-OFS-TTK-HB-248-21-1 (Aslı T.T.K.'dadır)

Görsel 1.25: Türk Tarih Kurumu Arşivi, FT/OFS-SÜ-TTK-248-19-6 (Aslı T.T.K.'dadır)

وطن

جمعیت اقوامنده ایلك تورك مرحبی
موصل مسئله‌سی مقدمه جمعیت اقوام کیفیتك ایلك جلسه‌سنده دائر بیانات وقت نفیسیت

بو کونکی اجتماع

مهاجرلرك اسکانی

حجازده وضعیت

غازی پاشانك صامسونده مهم بر نطقی

«یگی تورك تحصیلرینك یگی نسل ورمه‌یگی شیه أیجی علی ترتیب اولمه‌لیدر»

کامل صالح بکك جنازه مراسمی

Görsel 1.26: Vatan, 25 Eylül 1924, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa'nın Samsun'da Mühim bir Nutku
Fotoğraf altı: Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin yeni bir resmi

sırasında üzerinde bırakılan izler görülebilir. Bunlardan bir tanesi, kurşun kalemle yazılmış "1936?" yazısı, fotoğrafın çekildiği tarihe yönelik bir tahmindir. Oysa erken Cumhuriyet dönemi basınında yapılan bir araştırma sonucu, bu fotoğrafın ilk olarak 25 Eylül 1924'te *Vatan* gazetesinde yayımlandığı fark edilir (Görsel 1.26).[53] Gazete ve dergilerde yayımlanmış fotoğrafları dikkatle incelendiğinde, Atatürk'ün 1926'dan sonra bıyık bırakmadığı da görülür. Dolayısıyla dikkatli bir göz, bu fotoğrafın yılını kestiremeyecekse de 1936 yılında çekilmediğini tahmin edecektir. Aynı arşivden alınan ikinci bir örnekteyse Atatürk, bir masa başında yazı yazarken görülür. Bu görselin arka yüzü, bu arşivden alınan diğer örneklere göre oldukça sade bırakılmışsa da, sağ alt köşesine yine fotoğrafın çekildiği yılla ilgili bir tahmin olarak "1926?" yazılmıştır. Atatürk'ün daha ileri bir yaşında çekildiği bariz olan bir fotoğrafa "1926?" notunu düşmek, sanki ancak fotoğrafa bakmamakla mümkün olabilir.

Arşivlerde tarih ve bağlam bilgilerinin hatalı verildiği ya da hiç verilmediği daha başka pek çok fotoğraf bulunabilir. Aslında bu durumun kendisi de bir yorum vesilesi olabilir; Atatürk'le ilgili fotoğrafların tarih ve bağlam bilgilerindeki yanlışlıklar veya eksiklikler, her ne kadar arşive kaldırılarak birer belgeye dönüştürülseler de, fotoğraflara bir belge olarak yaklaşılmadığının göstergesi olarak alınabilir. Belki de arşivlerin bünyesinde bulunan Atatürk fotoğraflarından beklenen, yalnızca Atatürk'ü çeşitli vesilelerle tekrar tekrar görünür kılmalarıdır. Tarih ve bağlam bilgilerine bazı örneklerde ulaşmanın mümkün olmaması ise, aslında Atatürk imgesinin her yer ve zamanda var olmasının bir diğer mümkünlük koşuludur. Tıpkı daha önce dolaşıma girmiş Atatürk fotoğraflarının "daha önce hiç görülmemiş fotoğrafları" veya "arşivden son çıkan fotoğrafları" ibareleriyle tekrar tekrar dolaşıma girmelerinde gördüğümüz gibi, fotoğrafların herhangi bir katalog bilgisi içermemesi de bunları herhangi bir bağlamdan azade kılar ve dolayısıyla her bağlama yerleştirilebilmeleri olanağını sağlar.

Kataloglarda verilen bilgilerin hatalı ya da eksik olması, arşiv çalışmasını araştırmanın başlangıç noktası olmaktan çıkarır. Arşiv çalışması, ancak başka mecralarda yapılacak bir ön araştırmayla kıyaslamalı bir şekilde yorumlanabilir. Fotoğraflarla ilgili hatalı ya da eksik bilgilerin farkına varılması ancak bu yolla mümkündür. Öte yandan arşivlerde fotoğraflarla karşılaşma biçimleri de birbirlerinden

[53] "Gazi Paşa'nın Samsun'da Mühim Bir Nutku," **Vatan**, 25 Eylül 1924, s. 1.

farklıdır. Milli Kütüphane hariç araştırma yapılan diğer tüm kurum arşivlerindeki görsel malzemeler, son yıllarda pek çok ülkede yaygınlaştığı üzere dijitalleştirilmiştir. Ancak örneğin yalnızca T.T.K. arşivindeki görsel malzemelerin arka yüzlerinin de dijital kopyası çıkartılmıştır. Bu durum, her arşivin görsel malzemelere farklı şekillerde yaklaştığının bir göstergesidir. Aslında arşivlerin görsel malzemeleri birer belge olarak yorumlayışı benzerlik gösterir. Fotoğrafın yalnızca gösterdiklerine istinaden bir anlam ifade ettiğinin düşünülmesi, yalnızca ön yüzlerinin dijitalleştirilmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla Anıtkabir ya da B.Y.E.G.M. arşivindeki fotoğrafların arka yüzlerinde herhangi bir notun olup olmadığını bilmek, katalogda yer verilen fotoğrafla ilgili bilgilerin arka yüzden edinip edinilmediğini kestirmek mümkün değildir. Fotoğrafın yalnızca gösterdiklerine istinaden bir anlam edinişi aslında T.T.K. arşivinde de karşımıza çıkar; örneğin dolaşıma girmiş bir kartpostalın arka yüzündeki eski kataloglama bilgilerinde yalnızca "Portreler" ibaresinin görülmesi, bu fotoğrafın gösterdikleri haricinde de bilgiler içeren bir belge olarak görülmediğine delalettir. Ancak fotoğrafların dijitalleştirilmesi sırasında arka yüzlerinin de birer kopyasının çıkartılması, bu yaklaşımın sonradan değişmiş olduğunun işareti olarak yorumlanabilir.

Fotoğrafların arşiv bünyesine katılmalarının bu tür farklılıklar göstermesi, fotoğraflara ilişkin bütünlüklü bir analiz yapmayı imkân dışı bırakır. Arşivlerdeki fotoğraflardan bahsetmek, kaçınılmaz olarak arşivler hakkında konuşmayı gerektirir. Arşiv deneyiminin kendisi araştırmanın bir parçası kılınarak, farklı arşivlerde fotoğraflara nasıl yaklaşıldığının, bunların nasıl kataloglandığının, hatta aynı fotoğraflara hangi farklı şekillerde arşiv bünyelerine katıldığının izleri sürülebilir. Bu çalışmanın arşivdeki fotoğrafları incelemenin odağına oturtmamasının temel sebebi de budur; arşivlerde Atatürk fotoğraflarının peşine düşmek, fotoğraflardan çok arşivler hakkında yorumda bulunmaya vesile olur. Arşivlerdeki fotoğraflar, çekildikleri koşullarla ilgili bir fikir vermektense bunların birer belge olarak saklandığına ve ne tür anlamlar atfedildiğine dair bir tartışma yürütmeye imkân tanır. Bu da fotoğrafların çekildikleri ve dolaşıma sokuldukları bağlamlar hakkında fikir yürütmekten ziyade ilerleyen yıllarda bu fotoğraflarla nasıl bir ilişki kurulduğuna dair çıkarımlarda bulunmaya kapı aralar. Arşivlerde araştırmacılara açılan fotoğraf sayısının azlığı da, Atatürk fotoğraflarının bir repertuarını çıkarmak, yıllar içinde çekilen fotoğraflardaki

süreklilikleri ve farklılıkları ortaya dökmek, diğer bir deyişle doğrudan fotoğrafların kendileri hakkında konuşmak için yeterli değildir.

1.2. Atatürk Fotoğraflarının Gündelik Görselliği

Bu çalışmanın odak noktası, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde Atatürk fotoğrafları etrafında şekillenen gündelik görselliğin gözler önüne serilmesidir. Bu araştırma, bu dönemde insanların gün be gün karşılaştıkları Atatürk fotoğrafları üzerinden istisna olanın değil, banal olanın bilgisini üretmeye çalışır. Hayatta olduğu yıllarda dolaşıma girmiş fotoğrafların izini sürerek, Atatürk fotoğraflarının nasıl gündelik görselliğin bir parçası haline geldiğini ve bu gündelik görselliğin Atatürk imgesinin sabitlenmesine nasıl katkıda bulunduğunu inceler. Bu nedenle sonraki yıllarda arşivlerde birikmiş fotoğrafların değil, çekildikleri dönemde bilfiil dolaşıma girmiş fotoğrafların peşine düşer.

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde bu fotoğrafların dolaşıma sokulduğu başlıca mecra basındır. Dolayısıyla çalışmada kullanılan görsel malzemelerin büyük bir bölümünü, incelenen dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan fotoğraflar oluşturacaktır. Bunun yanı sıra iktidarın bu fotoğrafların kimler tarafından nerelerde dolaşıma sokulabileceğine dair tasarrufları da gündelik görselliğin inşasının bir parçası olarak alınacaktır. Ayrıca kamusal alanlara, bilhassa kamu kurumlarına asılan Atatürk fotoğrafları da gündellik görselliğin bir parçasını teşkil ettiğinden, bu görünürlüğü sağlamaya yönelik uygulamalar da incelenecektir. Basında ve kamusal alanlarda dolaşıma sokulan Atatürk fotoğraflarının neden iktidarın görsel repertuarı olarak görüldüğünün izah edilebilmesi için, öncelikle incelenen dönemin iktidar yapısından bahsetmek gerekir. Ancak buna gelmeden önce, bu araştırmanın iktidar kavramsallaştırması ve incelenen döneme bakışı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete Türkiye tarihi çalışmalarının büyük bir bölümünde karşılaşılan ve genel kabul görmüş analiz biçimlerinden farklılaştığı için, öncelikle mevcut literatürün bir değerlendirmesine yer vermek yerinde olacaktır.

1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete Türkiye Tarihi Literatürü

> Türkiye'de devletle toplum arasındaki ilişkinin, bağın ve mesafenin nasıl olması ve nasıl anlaşılması gerektiği her zaman ikircikli bir zihinsel atmosferi ima etmiştir. Çünkü bu topraklarda devlet tarihsel olarak topluma kıyasla daha "üst" bir kategori olarak kabul edilmiş, dolayısıyla da daha "üst" bir gerçeklik olarak algılanmıştır. Öyle ki sanki toplum devlet sayesinde var olmakta, varlığını devlete borçlu bulunmaktadır. Buna karşı devletin topluma bağımlılığı son derece zayıf gibidir. Nitekim devleti toplumdan bağımsız olarak tek başına durabilen, toplumdan bağımsız bir "tarihe" sahip olabilen bir aktör olarak ele alan bakış hâlâ egemenliğini sürdürmekte. Gerçekliği tahrif etmesine, hatta açıkça olanaksız bir durumu işaret etmesine rağmen, söz konusu anlayışın böylesine 'doğal' kabul edilmesi; Anadolu insanının toplumu nesneleştirirken devleti özneleştiren bir yönetim altında fazlaca uzun yaşamasıyla ilişkilendirilebilir.[54]

Etyen Mahçupyan'ın Osmanlı'dan Cumhuriyete kamusal alanda toplum meselesi hakkındaki makalesinin girişinden alınan bu uzun pasaj, devlet ve toplum arasındaki ilişkide devletin daha üst bir konuma yerleştirilmesi ve toplumdan bağımsız bir tarihe sahip olabilen bir aktör olarak alınmasının, olanaksız bir durumu işaret etmekle birlikte, nasıl doğal göründüğünden bahseder. Bu olanaksız ama doğal durumun kaynağı da, toplumu nesneleştirirken devleti özneleştiren bir yönetimin altında yaşanması olarak görülür. Oysa Mahçupyan'dan alınan bu pasaj pekâlâ Osmanlı ve Cumhuriyet tarihiyle ilgili akademik literatürün büyük bir bölümünün benimsediği yaklaşımın bir özeti olarak da okunabilir. Söz konusu çalışmalar, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihini iktidar yapısındaki değişimler üzerinden okur. Bunu yaparken de devlet ve toplum ikiliğini verili kabul eder ve araştırmanın merkezine alınan devlet yapısı, ekseriyetle iktidarın ürettiği bilgi ve belgeler üzerinden çalışılır. Böylelikle iktidarının kendine atfettiği mutlakiyet, eleştirilmek için bile olsa, pekiştirilmiş olur.

Demet Dinler, Türkiye'de Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi çalışmalarında rastlanılan güçlü devlet geleneği yaklaşımını eleştirdiği makalesinin hemen başında şöyle söyler:

---

[54] Etyen Mahçupyan, "Osmanlı'dan Bugüne Parçalı Kamusal Alanda 'Toplum Meselesi,'" Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (haz.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 273.

> Türkiye'de yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal problemleri Osmanlı'dan miras aldığımız güçlü devlet geleneğine atfetmek sıkça başvurulan bir yol. Buna göre Osmanlı'dan bugüne baskıcı devlet her konuda tepeden reformlar gerçekleştirmeye çalışmış, toplumu Batılılaştırmaya uğraşmış, toplumsal alanda mutlak hâkimiyetini kurmuştur. Buna karşılık toplum bu baskıcı devlet geleneği karşısında Avrupa'da olduğu şekliyle "toplum" olamamış; kendi taleplerini ifade edememiş; kendisi de devlet geleneğini sürdüren, yeniden üreten bir topluluktan ibaret kalmıştır.[55]

"Güçlü devlet geleneğini" merkeze alan ve farklı kaynaklar ve teorik öncüllerden beslenen bu çalışmalar şüphesiz birörnek değildir. Dinler'in makalesinde kullandığı sınıflandırmadan örnekler verecek olursak, iktidarın şahsi bir mülkiyet olarak kavramsallaştırıldığı patrimonyal devlet anlayışını esas alan veya Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşanan dönüşümü bürokrat ve elitlerin tarihi olarak yazan ya da merkez-çevre gerilimini odağa koyarak Osmanlı ve Cumhuriyetin tarihini devletin topluma uyguladığı baskı, toplumun buna verdiği tepki ve devletin bu tepkiyi bastırma biçimleri olarak okuyan farklı çalışmalar, farklı teorik yaklaşımlardan beslendikleri gibi elbette farklı argümanlar da üretir. Ancak bu farklı bakış açılarının ortaklaştığı yer, devletin siyasetin asli belirleyicisi, toplumun da bu uygulamaların edilgen alıcısı olmasıdır. Bu bakış açısında toplum, ancak bu uygulamalara tepki gösterdiği yerlerde – o da gösterirse – var olabilir ve zaten devletin bu tepkiyi sert bir şekilde bastırmasıyla birlikte edilgen konumuna geri dönecektir.

Bu anlayış, "siyaset"in etimolojik açıdan özgün anlamını yeniden üretir. Siyaset kelimesi, meslek veya sanat ifade eden kelimeler türetmede kullanılan fi'âlat (فعالة) vezniyle,[56] at bakıcısı anlamındaki seyis kelimesinden türetilmiştir. Seyisten türediği haliyle "bir nesneyi düzgün ve iyi durumda bulunması için özenle gözetip korumak; hayvanı ehlileştirmek, atı terbiye etmek" gibi anlamlara gelen siyaset kelimesi, daha sonraları, "toplumun işlerini üzerine alma, yürütme, yönetme işi, insan topluluklarını yönetme sanatı" anlamlarını da içerecek şekilde genişlemiştir.[57] İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye tarihine odaklanan ve güçlü devlet geleneği

---

[55] Demet Dinler, "Türkiye'de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi," **Praksis**, Sayı 9, Kış-Bahar 2009, s. 17.
[56] İsmail Durmuş, "Vezin," **İslam Ansiklopedisi: Cilt 43**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 79.
[57] Hızır Murat Köse, "Siyaset," **İslam Ansiklopedisi: Cilt 37**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 294.

anlayışına yaslanan akademik çalışmalar da, benimsedikleri yaklaşım nedeniyle, iktidar yapısını eleştirmek istediklerinde bile siyasetin seyisten türeyen ehlileştirme ve terbiye anlayışını pekiştirmiş olur. Bu türden bir yaklaşım, siyaset sahnesinin ya da iktidarın tahliline kapı aralamaktansa, "devlet tarafından üretilmiş ve güvence altına alınmış düşünce kategorilerini devlete [uygulayan] bir devlet düşüncesi" üretir.[58]

Böylesi bir yaklaşım, iktidarı niteleyen çelişkileri, etkileşimleri ve dinamizmi gözden kaçırmaya vesile olur. Bunun sebebi Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete iktidar incelemelerinin ağırlıklı olarak resmi söylemler, metinler ve kurumsal değişimlere bakılarak yapılması ve iktidarın pratikte nasıl işlediğinin incelenmemesidir.[59] Resmi belgelerin tarih incelemelerinde önemli bir malzeme sunduğuna şüphe olmamakla birlikte, pek çok çalışmadaki sorun, bunların iktidarın kendini nasıl tarif ettiğinin belgeleri olarak alınmak yerine ait oldukları dönemin gerçekliği olarak görülmeleridir; iktidarın pratikte nasıl işlediği es geçildiği zaman, bu belgeler bir dönemi bütünüyle anlamanın vesileleleri olarak görülür ve ister istemez devleti özerk bir aktör olarak topluma önceleyen bir yaklaşıma meydan verilir. Osmanlı tarihi için iktidar ve toplum arasındaki ilişkiyi merkezin çevreye kendi kurallarını dayatması üzerinden tarif eden; iktidarın iktisadî kaynaklar üzerindeki tekelinin özerk ve aşkın bir devlete yol açtığını söyleyen; askerî ve idarî örgütlenmenin padişahın tekelinde olduğunu ve padişahla memurlar arasında kişisel ilişki ve çıkarları dışarda bırakan bir bürokrasinin hakim olduğunu öne süren; Batılılaşmayı yöneticilerin kendi projelerini topluma dayattıkları tepeden inme reformlar olarak aktaran çalışmalar buna örnek verebilir.[60] Oysa örneğin Suraiya Faroqhi'nin çalışmaları, on altıncı yüzyılda, yani "vatandaşın icat edildiği" ve padişah-reaya ilişkisinin değişime uğradığı II. Meşrutiyet'ten önce bile, tebaanın sultan karşısında edilgen bir pozisyonda olmadığını, iktidarın kararlarına kuralların çevresinden dolaşmak, direnmek ya da uzlaşmak gibi insiyatifler yoluyla tepki verdiğini gösterir.[61]

---

[58] Pierre Bourdieu'den alıntılayan Benjamin Gourisse, "Nizam Vermek/Emretmek ve Uzlaşmak: Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Somut Olarak Kamusal İcraat," Marc Aymes, Benjamin Gourisse, Élise Massicard (der.), **Devlet Olma Zanaati: Osmanlı'dan Bugüne Kamusal İcraat** içinde, çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 12.

[59] **A.g.e.**, s. 7.

[60] Örneğin bkz. Şerif Mardin, "Power, Civil Society and Cultura in the Ottoman Empire," **Comparative Studies in Society and History**, c. 11, no. 3, Haziran 1969, s. 258-291; Şerif Mardin, "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?", **Daedalus**, no. 102, 1973, s. 169-190; Metin Heper, **The State Tradition in Turkey**, Walkington: The Eothen Press, 1985, s. 16.

[61] Örn bkz. Suraiya Faroqhi, "Political Activity among Ottoman Taxpayers and the Problem of Sultanic Legitimation (1570-1650), **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, no. 35, 1992, s. 1-39.

Tarık Şengül, kapitalist kentleşmeyi incelediği kitabında, yereldeki idarecilerin merkezdeki yöneticilerle nasıl yer yer mücadeleye ve pazarlığa giriştiğini gözler önüne serer.[62] Bir diğer örnek, tepeden inmeci bir şekilde dayatıldığı varsayılan Tanzimat reformlarının uygulandıkları yerlerde nasıl farklılıklar gösterdiğini ve yerelin müzakeresi, işbirliği ya da mücadelesiyle nasıl dönüşüme uğradığını Edirne ve Ankara örnekleri üzerinden gösteren Yonca Köksal'ın çalışmalarıdır.[63]

Çelişkiler, etkileşimler ve dinamizmin gözden kaçırılmasına Milli Mücadele yıllarından başlayarak Türkiye tarihi çalışmalarında da rastlanır. Burada, Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet Halk Partisi odaklı bir tarih anlatısı göze çarpar. Her ne kadar hem Atatürk hem de C.H.P. bu dönemin siyaset sahnesinin başat aktörleri olsa da, araştırmalar Atatürk'ün söylev ve demeçleriyle diğer parti ileri gelenlerinin söylevleri ve anılarını ve resmi belgeleri merkeze alarak yürütüldüğü için, dönemin çelişkileri ve dinamizmi gözden kaçırılmış olur. Bu anlayışa göre Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmış, onun etrafında birleşen Kuvayı Milliye saraya ve işgal devletlerine karşı antiemperyalist bir mücadele yürüterek ülkeyi kurtarmıştır. Yöneticilerin toplum üzerindeki kontrolünü ve kendi düzenini topluma dayatmasını ifade eden merkez-çevre gerilimi bakışı burada da etkisini sürdürür. Toplumun tepeden inmeci bir şekilde dönüştürülmesine yarayan reformlar "Atatürk'ün karizmatik önderliğinde ve emrinde seçkin bürokrasi ile parti aygıtının denetiminde" gerçekleşmiştir.[64] Batıda toplumsal dönüşümlere yol açan burjuvazi Türkiye'de toplumdan özerktir ve devletin uslu çocuğu konumundadır.[65] Yerel güçler merkez karşısında herhangi bir nüfuza sahip değildir.[66] Türk aydınının devlet anlayışı eleştirildikten ve yönetim anlayışının Kanuni zamanından itibaren padişahın kendisiyle özdeşleşmekten çıktığı söylendikten sonra bile Osmanlı ve Türk

---

[62] Tarık Şengül, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Üzerine Yazılar**, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001.

[63] Yonca Köksal, **Local İntermediaries and Ottoman State Centralization: A Comparison of the Tanzimat Reforms in the Provinces of Ankara and Edirne (1839-1878)**, Yayımlanmamış Doktora tezi, Sosyoloji Bölümü, Columbia Üniversitesi, 2002. Yonca Köksal, "Local demands and state policies: general councils (Meclis-i Umumi) in the Edirne and Ankara provinces (1867-1872)," **Middle Eastern Studies**, Cilt 53, No 3, 2017, s. 470-485.

[64] Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 12.

[65] Çağlar Keyder, "Whither the Project of Modernity? Turkey in the 1990s," Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (der.), **Rethinking Modernity and National Identity in Turkey**, Seattle ve Londra: University of Washington Press, 1997, s. 37-51.

[66] Metin Heper, **State and Public Bureaucracies: A Comparative and Historical Perspective**, New York: Greenwood, 1987.

modernleşmesinin dinamiklerinin toplumsal değil, siyasal olduğu argümanına devam edilebilir.[67]

Oysa bu tarih anlatısı, bilhassa erken Cumhuriyet döneminde tesis edilen tarih anlayışını tekrarlar ve bu dönemin çelişkileri ve dinamiklerine yeterli dikkati vermez. Örneğin, birazdan üzerinde daha detaylı duracağımız üzere, Mustafa Kemal'in Anadolu hareketinin önderi konumuna ancak zaman içinde gelebildiği gözlemlenir. Bu anlamda Milli Mücadele ve dahi sonrası kendi içinde de bir iktidar mücadelesine sahne olmuş,[68] Mustafa Kemal'in lider olarak konumu ancak yeni devletin kurulmasından sonra, 1925'te çıkartılan Takrir-i Sükun yasasıyla muhalefetin susturulması ve 1926'da İzmir'deki suikast teşebbüsü sonucu iktidara aday olabilecek tüm muhalif siyasilerin bertaraf edilmesiyle kesin olarak tesis edilmiştir. Öte yandan Nesim Şeker, Milli Mücadele hareketinin başlangıcında Türk milliyetçiliğinden ziyade dinin itici güç olduğunu, saltanata ve hilafete bağlılığın vurgulandığını ve mücadelenin asıl amacının Osmanlı devletinin bekasının sağlanması olarak gösterildiğini belirtir.[69] Antiemperyalist mücadele konusundaysa milliyetçi hareketin bu dönemdeki örgütlenme, söylem ve askeri çatışma düzeyindeki hedeflerine bakıldığında karşı tarafta daha ziyade Anadolu'da siyasi varlık olma iddiasında bulunan diğer milliyetçiliklerin, yani Rumların, Ermenilerin ve kısmen de Kürtlerin çıktığını, Kurtuluş Savaşı sırasında silahların patladığı yerlere bakıldığında doğuda Ermenilerle, kuzeyde Pontus Rumlarıyla, batıdaysa yerli Rumlar ve Yunanlılarla savaşıldığının görüldüğünü aktarır.[70] Tek parti rejimi dönemi söz konusu olduğundaysa Murat Metinsoy, parti kararlarının tepeden inmeci bir şekilde verilmediğini, politikacıların seçim bölgeleri ve teftiş bölgelerinden yazdıkları raporların vatandaşların görüşlerini dikkate alma gerekliliğinden kaynaklandığını ve erken Cumhuriyet dönemi taşrasındaki iktidar ve çıkar mücadelelerinin merkezde yaratılan güçlü, donanımlı, hâkim, homojen ve monolitik imajla uyuşmadığını gösterir.[71] Çetin Yetkin de erken

---

[67] Şükrü Argın, "Türk Aydının Devlet Aşkı ve Aşkın Devlet Anlayışı," **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 9**, s. 84-111.

[68] Sivas Kongresi'ndeki iktidar mücadelelerinin bir incelemesi için bkz. Mustafa Emre Yılmaz, **Power Struggle Within The National Struggle: The Case of Sivas (1919-1925)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi, 2008.

[69] Nesim Şeker, "İmge, Bellek ve Tarih: Milli Mücadele Dönemi," **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 9**, s. 1167.

[70] **A.g.e.**, s. 1167-1170.

[71] Murat Metinsoy, "Fragile Hegemony, Flexible Authoritarianism, and Governing From Below: Politicians' Reports in Early Republican Turkey," **International Journal of Middle East Studies**, 43/4, Kasım 2011, s. 699-719 ve "Kemalizmin taşrası: Erken Cumhuriyet taşrasında parti, devlet ve toplum," **Toplum ve Bilim**, Sayı 118, 2010, s. 124-164.

Cumhuriyette tek parti yönetiminden parti devlete geçişi incelediği kitabında bu süreci resmi belgelerle ve parti ileri gelenlerinin yazı ve açıklamalarıyla gözler önüne serdikten sonra, "Günlük Yaşamdan Kesitler" adını verdiği bir bölümde, merkezin çizdiği imajla toplumsal yaşam arasındaki karşıtlığı gazete haberlerine bakarak gösterir; 23 Nisan 1932 de milli bayram dolayısıyla düzenlenen fırka balosuna ilişkin, tam da rejimin tesis etmeye çalıştığı imajı pekiştiren bir habere yer verdikten sonra, bunu herhangi bir analizle derinleştirmese de, öğretmen atamalarının yapılamaması, çeşitli kurumlarda işten çıkartılan işçiler, bir belediye başkanının parasızlık yüzünden "hepimiz açlığa mahkumuz" beyanatı, grevler, ekmek bunalımı ve benzeri konularda çıkan gazete haberlerini arka arkaya sıralar.[72]

Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye tarihi çalışmalarında rastlanılan bir diğer durum, doğrudan bir iktidar analizine gidilmediğinde bile, kuramsal varsayımların araştırmayı öncelemesi ve bu nedenle incelenen döneme bakışı önceden belirlemesidir. Bu duruma pek çok örnek vermek mümkün olduğundan, burada yalnızca bu araştırmanın da konusuyla bağlantılı olarak görsellik meselesi hakkındaki birkaç çalışmaya yer verilecektir. Örneğin Hasan Bülent Kahraman, *Türkiye'de Görsel Bilincin Oluşumu* kitabında Osmanlılarda görsellik bilincinin Batılıların taklit edilmesi ve bunun neticesinde Batı görselliğinin Osmanlılara nüfuz etmesiyle ortaya çıktığını söyler. On dokuzuncu yüzyılda Batıyla girilen ilişkilerin bir neticesi de Osmanlıların Batıda resmin olduğunu "keşfedişleri" ve bunu öğrenme yoluna gitmeleri olmuştur. Kahraman'ın "büyük öğrenme" adını verdiği bu süreç sonunda "Osmanlılar Batı anlayışında resim yapmaya başlayarak gerçeklik duygusuyla ilgili daha derin bir bilince erişmişlerdi. Geleneksel resmin, minyatürlerin, gerçeği yansıtmadığını, şematik ve temsili olduğunu artık fark etmişlerdir."[73] Uğur Tanyeli de *Türkiye'nin Görsellik Tarihine Giriş* kitabında Türkiye'de görselliğin, görsel kültürün ve görsellik teknolojilerinin tarihini konu alır. Görsellik meselesini yalnızca sanatla bir tutmayan Tanyeli, konuya, ölçümden mimariye sokağın fotoğafından terzi dikişlerine kadar çok geniş bir yelpazeden bakar. Ancak "görsel okuryazarlık yetisi" adını verdiği bir parametre belirleyip görselliği de tekabüliyete dayalı temsiliyetle eş tutarak, mimari planlar, ölçüm faaliyetleri gibi Batıda görsellikle doğrudan bağlantılı pratiklerin burada çok geç ortaya çıkmış olması nedeniyle Osmanlılar ve Türkler'in yüzyıllarca

[72] Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1943**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983, s. 154.
[73] Hasan Bülent Kahraman, **Türkiye'de Görsel Bilincin Oluşumu**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013, s. 16-17.

görselliksiz yapabildiklerini öne sürer.[74] Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafın tarihini inceleyen çalışmalarda da kestirmeci bir yaklaşımın hakim olduğu fark edilir. Bu çalışmaların çok büyük bir bölümü Avrupa'da fotoğrafın icat ediliş hikâyesiyle başlar. Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'na nasıl geldiği anlatılmadan önce, II. Mahmut'un devlet dairelerine astırdığı portrelerinin, fotoğrafın sonradan halk tarafından benimsenmesi açısından önemli bir ilk adım olduğu kaydedilir. Ardından fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'na Batılı gezginler aracılığıyla gelişinin, sonrasında önce yabancılar, daha sonra gayrimüslimler, son olarak da Müslüman tebaa tarafından yerleşik stüdyoların açılmasının bir dökümü verilir. Bunun ardından fotoğrafın yerleşik bir hale gelmesine katkıda bulunan padişahların yaptıkları uygulamalar (ki bunlar, kendi fotoğraflarını çektirmek ve saray fotoğrafçıları tayin etmektir) sıralanır.[75]

Oysa Oğur Arsal'ın *Modern Osmanlı Resminin Sosyolojisi* çalışması, yalnızca resme odaklanmakla birlikte, görsellik tarihi meselesine başka bir açıdan yaklaşarak, Osmanlı'da tasvir geleneğini kapitalizmin imparatorluk topraklarına girişiyle birlikte ele alır. Arsal, 16. yüzyılda okyanus ticaretinin gelişmesiyle birlikte bir Akdeniz gücü olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki ticaret yollarını canlı tutabilmek için Avrupalılar'a belirli tavizler vermek zorunda kaldığını, 17. yüzyıldan itibaren çeşitli Avrupa devletleriyle imzalanan ticaret anlaşmaları sonucu pek çok Avrupa malının Osmanlı pazarlarında görülmeye başlandığını, bilhassa 1838 tarihli ticaret anlaşmalarıyla beraber ana iktisadi eğilimin Avrupa sanayisine bağlı acenteler ve tüccarlar olma yönünde olduğunu belirtir.[76] Bu iktisadi dönüşümlerin, Osmanlı tasvir sanatı minyatürde görülen değişimlerle de bir paralellik göstermesi tesadüf olmasa gerektir. Bunun haricinde Fatih Sultan Mehmed'in 1461'de İtalyan portre sanatçısı Bellini'yi saraya davet ettiği ve portresini yaptırdığı bilinmektedir. Ayrıca yine bu dönemde sarayda Batılı tarzda resim yapabilen iki yerli ressam; Bellini tarafından

---

[74] Uğur Tanyeli ve Ali Taptık, **op. cit**, s. 67, 9.

[75] Sözü edilen çalışmalardan şu örnekler verileblir: Seyit Ali Ak, **Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı**; Seyit Ali Ak ve Alberto Modiano, **Türkiye Fotoğraf Yayınları Kataloğu**, (İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2004); Engin Özendes, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık: 1839-1923,** (İstanbul: Yapı Endüstri, 2013); Engin Özendes, **Türkiye'de Fotoğraf**, (İstanbul: Tarih Vakfı, 1999); Uğur Kavas, **Türkiye'de Basın Fotoğrafçılığının Görsel Tarihi, Osmanlı'dan 1960'a**, (Ankara: Rekmay), 2008; Bahattin Öztuncay, **Dersaadet'in Fotoğrafçıları: 19. Yüzyıl İstanbulu'nda fotoğraf: Öncüler, Stüdyolar, Sanatçılar**, (İstanbul: Aygaz A.Ş., 2003); Bahattin Öztuncay, **Hatıra-ı Uhuvvet – Portre Fotoğrafçılığının Cazibesi: 1846-1950**, (İstanbul: Aygaz A.Ş., 2005); Bahattin Öztuncay, **Hanedan ve Kamera: Osmanlı Sarayı'ndan Portreler**, (İstanbul: Aygaz A.Ş., 2010). Bahattin Öztuncay'ın çalışmaları genel bir tarihsel anlatı sunmak yerine belirli temalara yoğunlaşması nedeniyle diğerlerinden farklılaşsa da önceki çalışmalarla benzer bir yaklaşımı devam ettirmektedir.

[76] Oğur Arsal, **Modern Osmanlı Resminin Sosyolojisi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 31-40.

eğitilen Sinan ve onun öğrencisi olan Şiblizâde Ahmed bulunmaktadır.[77] Bunun yanı sıra, III. Murad döneminde metni Lokman tarafından yazılan ve minyatürleri Nakkaş Osman ve ekibi tarafından çizilen, Osmanlı padişahlarının dizi halinde portrelerini içeren *Şemâ'ilnâme* adlı eserin üretimi sırasında, minyatürlerin çiziminde yararlanmak üzere Avrupa'dan padişah portreleri getirtilmiştir.[78] "Veronese serisi" adıyla bilinen ve İtalya'dan getirtilen bu yağlıboya portreler, Nakkaş Osman'ın minyatürlerine kaynaklık etmiş, hatta ilginç bir duruma da sebep olmuştur. Lokman, *Şemâ'ilnâme*'nin metin kısmında I. Selim'i "gür ve uzun bıyıklı" ve "heybetli sakallı" olarak tarif etse de, sultan minyatürde Veronese serisindeki I. Selim portresi gibi sakalsız resmedilmiştir. Avrupa'da yapılan padişah portreleri sultanlar hakkındaki rivayetlere dayanılarak yapıldığından, I. Selim bu nedenle sakalsız resmedilmiş olmalıdır ve Nakkaş Osman da minyatürü metne göre değil, resme göre şekillendirmiştir.[79] Dolayısıyla Osmanlıların, Batı tipi resimle daha önce karşılaşmış ve hatta minyatürlerin yapımında bu resimleri kullanmış olması, Kahraman'ın öne sürdüğü gibi on dokuzuncu yüzyılda Batılı resmin keşfedildiği iddiasını geçersiz kılar. Osmanlı tasvir geleneğinde Avrupa teknik ve biçimlerinin yerleşik bir hale gelmesi, örneğin perspektifin hakim tasvir tekniğine dönüşüp minyatürlere giderek daha nadir rastlanılması, bir keşfedişten ziyade Osmanlıların dünya kapitalist sistemine Avrupa'nın şartlarıyla katılması ve kendisine özgü anlam ve temsil dünyasını muhafaza edemeyip kendini görünür ve anlaşılır kılmak için artık Batılı biçimlere başvurmak zorunda kalması bağlamında anlaşılabilir. Hatta Avrupa devletleriyle imzalanan ticaret anlaşmalarının tasvir geleneğindeki dönüşüme etki edip etmediği, örneğin bu anlaşmalar sonucu Osmanlı pazarlarında görülebilen mallar arasında tuval üzerine yağlı boya resim yapmayı mümkün kılan gereçler olup olmadığı da tasvir biçimlerindeki dönüşümü anlamada önemlidir. Tanyeli'nin bahsettiği görselliksizlik meselesine gelindiğinseyde kendisi aslında aynı kitabında "[f]arklı kültürler farklı dönemlerde farklı görsellikler geliştirirler; dünyayı farklı biçimlerde algılar ve farklı biçimlerde de betimlerler"[80] diye belirtse de, Batıdaki görsellik biçimlerini referans almayı sürdürür. Oysa sembolizme dayalı Osmanlı görselliği de, kendi zamanında kendi görsel okuryazarlık biçimlerine sahiptir. Bu tür bir görselliğe yalnızca, uzun

[77] Julian Raby, "Oyun Başlıyor," **Padişahın Portresi: Tesavir-i Âl-i Osman**, Selmin Kangal (haz.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 66, 69.
[78] Filiz Çağman, "İstanbul sarayının yorumu: Üstad Osman ve dizisi," **Padişahın Portresi: Tesavir-i Âl-i Osman**, Selmin Kangal (haz.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 165.
[79] Julian Raby, **op. cit.**, s. 75.
[80] Uğur Tanyeli, **op. cit.**, s. 8.

zaman boyunca sadece kitaplarda anlatılanların resmedilmesi maksadıyla kullanıldığı için daha dar bir çevrenin erişebildiği minyatürlerin içerdiği sembolizmi örnek vermeye de gerek yoktur. Peşkir, havlu, ayna örtüsü ya da bohça, yağlık, makrama üzerine yapılan işlemeler,[81] dokuma halılara işlenen şekiller, kavuk örtülerinde kullanılan nar, çarkıfelek gibi öğeler,[82] bugünden geriye bakıldığında süsleme amaçlı motifler olarak görülebilse de, kendi dönemleri içinde çeşitli anlamlar ifade eden sembolik birer temsildir.

Son olarak fotoğraf tarihi hakkındaki çalışmalara gelindiğindeyse, bu araştırmalarda çizilen doğrusal anlatının yerindeliği yeterince tartışmalı olmakla birlikte, eksiklikler de göze çarpar. Örneğin II. Mahmud'un portrelerini devlet dairelerine astırması, görselliğin popülerleşmesi bakımından önemli bir adım olarak yorumlansa da, bu çalışamaların bolca yararlandığı bir kaynakta Vakanüvis Lütfi'den nakledilen şu bilgi genelde es geçilir:

> Sultan Mahmut Han'ın (ölümünden sonra) resimleri örtülüp saklanmıştır. Sonraları resim yaptırma sanatı ilerleyip resim çıkartmak moda hükmüne girmiş, ama övgü (tören) ile asılmadığından temiz kalplileri eskisi kadar rahatsız etmemiştir.[83]

Sultan portrelerinin üzerinin örtülerle kapatılmış olması, kamusal alandaki bu portrelerin ilerleyen yıllarda fotoğrafın benimsenmesini kolaylaştırdığı şeklindeki yorumu geçersiz kılar. Bu kaynakların Osmanlı'da fotoğrafın tarihini, fotoğrafın henüz icat edilmediği II. Mahmut döneminden başlatmaları üzerinde ayrıca durmak gerekir. Bu tavır, yalnızca söz konusu kaynaklara has olmayan, örneğin Kahraman'da da görülen bir tarihe bakışı içerir. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tarihini Batılılaşma üzerinden okuyan bu anlayış, II. Mahmut dönemini ve onun hemen ardından gelen Tanzimat dönemini bir milat olarak alır ve pek çok dönüşümün başlangıç noktası olarak tayin eder. Buna göre imparatorluğun girdiği savaşları arka arkaya kaybetmesiyle ortaya çıkan Batılılaşma gereksinimi, Batının teknolojisinin ithaline ve çeşitli yapısal değişiklilere yol açmıştır. Ancak örneğin Osmanlıların 15.

---

[81] Ayfer Tunç, "Kumaş, Nakış, Aşk," **Sanat Dünyamız**, Sayı: 73, 1999, s. 12.
[82] Nurhayat Berker, "İşlemeli Kavuk Örtüleri," **Sanat Dünyamız**, Sayı: 11, 1977, s. 10-17.
[83] Aktaran Orhan Koloğlu, **Basınımızda Resim ve Fotoğrafın Başlaması**, Ankara: Engin Yayınları, 1992, s. 12.

ve 16. yüzyıllarda tabur askerî düzenini ve ağır topların kullanımını Avrupa ordularından görüp uygulamaya koyması ya da yine Avrupa'da gördüğü tüfekle donatılmış piyade birliklerini 1550-1650 arasında kullanılmaya başlaması,[84] daha önceleri kendi kendine yeten, ancak sonradan Avrupa'yı örnek alarak değişen imparatorluk anlatısına uymamaktadır. Ayrıca bir sonraki bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafın tarihine değinildiğinde göreceğimiz üzere, fotoğrafın imparatorluk topraklarına gelişini Osmanlı Batılılaşması içerisinde görmek mümkün değildir; fotoğraf, Osmanlılar açısından değil, Batılılar açısından bir "zorunluluk" olarak imparatorluk topraklarına girmiştir. Bundan başka fotoğrafın bu topraklardaki tarihini anlatırken II. Mahmut'un portrelerini kamusal alanlara astırmasını bu sürecin bir parçası olarak gören çalışmaların, fotoğrafın icadına öncülük eden *camera obsura* aletinin buradaki kullanımlarına bakmaması da ilginçtir. Oysa örneğin 1805'te hendeshanelerde resim almak için bir *camera obscura*'nın satın alındığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde görülebilir.[85] Fotoğrafın bu topraklardaki tarihinden bahsederken fotoğrafın icadına ilham olan bir aygıtın burada kendine nasıl bir kullanım alanı bulduğuna ve bunun daha sonra fotoğrafın imparatorluğa gelişiyle arasında bir süreklilik olup olmadığına bakmak yerine kamusal alandaki resimlerden bahsetmek, Tanzimatın bir dönüm noktası ve yeni ve Batılı her şeyin başlangıcı olarak görüldüğü bir tarih anlayışını devam ettirir.

Şimdiye kadar Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi çalışmalarındaki yaygın analiz biçimleri ve bunların çıkarımlarıyla çelişen çalışmalara verdiğimiz örneklerden

---

[84] Rhoads Murphy, "Osmanlıların Batı Teknolojisini Benimsemedeki Tutumları: Efrenci Teknisyenlerin Sivil ve Askeri Uygulamalardaki Rolü", Ekmeleddin İhsanoğlu (haz.), **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler** içinde, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992, s. 9. Rhoads Murphy, Osmanlıların önceki yüzyıllarda Batı karşısında askerî üstünlük elde edebilmesinin sebeplerinden birinin, Avrupa'nın silah teknolojisini benimseyip bunu daha ileriye taşıyabilmeleri olduğunu söyler. Teknolojinin benimsenmesi ve geliştirilmesini kolaylaştıran bir unsur, savaşlarda elde edilen toprakların, bilhassa Balkanlar'daki toprakların demir ve benzeri madenler bakımından zengin olmasıdır. Böylelikle Osmanlılar bu teknolojilerin üretilmesinde hammade açısından herhangi bir sıkıntı yaşamamışlardır. Murphy, Osmanlıların askeri gücündeki gerilemeyi ve en nihayetindeki çöküşü de hammadde sorununa bağlar. Hem tabiat şartları hem de Avrupa'da uygulanmaya başlayan merkantalist politikalar neticesinde hammadde ticaretinin azalması nedeniyle Osmanlılar temel madde girdilerinde sorun yaşamaya başlamışlardır. Örneğin erişilebilinen maden damarlarının 1680'lerden itibaren tükenmesiyle birlikte, cephane için lüzumlu kurşunun temininde kriz yaşanmıştır. Murphy Osmanlı deniz gücünün çöküşünü de mevcut kereste stoğunun gittikçe azalması, bunun Osmanlıları tercih yapmak zorunda bırakması, en nihayetinde açık denize çıkmaya elverişli filolar geliştirmek yerine kadırgalardan oluşan filolarının bakımının sağlanmasına karar verilmesiyle bağlantılandırır ve kıyıları savunma amacı yaşıyan bu kararın bir Akdeniz deniz gücü olan Osmanlıların çöküşünü getirdiğini söyler. bkz. **A.g.e.**, s. 8-15.

[85] **BOA**, C.MF. Dosya: 103, Gömlek: 5118, H-19-07-1220. Bu belgeye yalnızca Bahattin Öztuncay değinmiştir. Bkz. **Hanedan ve Kamera: Osmanlı Sarayı'ndan Portreler**, İstanbul: Aygaz, 2010, s. 34.

çıkarabileceğimiz sonuç; teorik öncüller ve varsayımlar araştırma konusuna bakışı önceden belirlemediğinde, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi Batıyla kıyaslanarak bir "yoklar tarihi" olarak okunmadığında,[86] resmi belge ve söylemlerin iktidarın kendini nasıl tarif ettiğinin vesileleleri olduğu fark edildiği ve iktidarın pratikte nasıl işlediği de inceleme kapsamına alındığında; Osmanlı'dan Cumhuriyete egemen devlet-edilgen toplum ikiliğini sürdürmenin, toplumun sürekli üstten alınan kararlarla dönüştürüldüğünün, mutlak ve homojen bir devletin var olduğunun, Osmanlıların yüzyıllar boyunca görselliksiz yapabildiğinin, Batı tipi resmin on dokuzuncu yüzyılda keşfedildiğinin, fotoğrafın bu topraklardaki öncülünün padişahın aslında kabul görmeyen bir uygulaması olduğunun iddia edilmesine devam edilemeyeceğidir. Tarih, eldeki malzemeye ne bulunacağı zaten bilinerek yaklaşılmadığında, çok daha zengin yorumlar yapmaya olanak tanır.

Son olarak bu kısımda Osmanlı ve Türkiye tarihi hakkındaki literatürün bir kısmına iktidarı inceleme biçimleri üzerinden getirilen eleştirilere rağmen bu çalışmanın iktidarın görsel repertuarına odaklanmasının neden olduğu çelişkiyi izaha ihtiyaç vardır. İktidarı kendini tarif ettiği belgeler üzerinden inceleyen, böylelikle de iktidar tarafından güvence altına alınmış düşünce kategorilerini yine iktidara uygulayan çalışmaların, eğildikleri dönemin çelişkilerini ve etkileşimlerini gözden kaçırdıkları; iktidarın pratikte nasıl işlediğine odaklanan çalışmalarınsa önceki araştırmalarda karşılaşılmayan bir dinamizmi gözler önüne serdiği ifade edilmişti. İktidarın pratikte nasıl işlediğini mesele edinen ve burada da kısaca değinilen çalışmaların tamamı, iktidar uygulamalarını toplumla etkileşimi üzerinden ele alır ve toplumun çeşitli uygulamalara nasıl ilham olduğunu ve merkezde üretilen politikaların uygulanmasının yerel ölçekte nasıl farklılaştığını gösterir. Bu çalışmalar, İktidar-toplum ilişkisinin toplum ayağını merkeze alarak; devletin, kendini yansıtmayı tercih ettiği gibi, monolitik ve homojen bir yapı olmadığını ve siyasetin merkezden üretilen politikaların çevreye uygulanmasından ibaret olmadığını fark etmemizi sağlar. Gündelik görselliğin bir parçası kılınan Atatürk fotoğraflarına odaklanan bu çalışma ise, fotoğrafların toplumda nasıl karşılık bulduğu ve kişilerin bu fotoğrafla nasıl ilişki içine girdiğini, Dördüncü Bölümde yer verilen birkaç örnek dışında, konu dışında tutar. Bunun sebebi, birazdan da değineceğimiz üzere, bu fotoğrafların dolaşıma sokuldukları dönemde nasıl alımlandıklarına dair elde çok az kayıt olması ve bu

[86] Demet Dinler, "Türkiye'de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi," s. 23.

görüntülerin geç imparatorluk ve erken Cumhuriyet döneminde yaşayan kişiler için ne ifade etmiş olabileceğine dair tahminlerde bulunulmaktan kaçınılmasıdır. Dolayısıyla bu araştırma, ilk bakışta, uzun uzadıya eleştirilmiş olan yaklaşımı devam ettirmektedir. Ancak bu durumun pratik bir sebepten kaynaklandığını teslim etmek gerekir; Atatürk fotoğraflarının bugüne kadar herhangi kapsamlı bir akademik araştırmaya konu olmamış olması, konunun ele alınış biçimini ister istemez şekillendirmiştir. Kişilerin gündelik hayatta karşılaştıkları bu fotoğraflarla nasıl ilişkilendiklerinin ve bu görüntülere verdikleri tepkilerin üretilen görsellere ve görsellerin nerelerde yaygınlaştırılacağına etkide bulunup bulunmadığının izini sürmek için, şayet bunun kayıtları varsa tabii, öncelikle insanlara gün be gün neyin gösterildiğinin ve bu görüntülerin nasıl işlevselleştirildiğinin ortaya konması gerekir. Dolayısıyla iktidar ve toplumun fotoğraflar üzerinden etkileşimini irdeleyebilmek için, ilk adım olarak repertuarın kapsamlı bir şemasının çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Her ne kadar toplumun bu repertuarla nasıl ilişkilendiğine bu esnada değinmek mümkünse de, repertuarın genişliğinden dolayı bu iki meseleyi bir arada yer almanın güçlüğü, etkileşim meselesini ister istemez başka bir çalışmanın konusuna dönüştürmektedir. İktidarın ancak iktidar-toplum ilişkisi içinde anlaşılabileceği öne sürülmesine rağmen bu ikiliğin iktidar ayağı merkeze alınmış olunsa da, bu çalışmanın yine de iktidarı monolitik ve homojen bir yapıymış gibi ortaya koymadığını kaydetmek gerekir. Gerek süreli yayınlarda dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarının irdelenmesi gerekse bu fotoğrafların kamusal alanlarda görünür kılınmasıyla ilgili tasarrufların incelenmesi; iktidarın yalnızca devletle özdeş olmayan kanallar vasıtasıyla da işlediğini, bu kanallar arasındaki farklılık ve çelişkileri, görsellik meselesinin incelenen dönemde örgütlü bir politika konusu haline gelememesinden de görüldüğü üzere iktidarın her zaman rasyonel saiklerle hareket eden bir yapı olmadığını ve bu alanda üretilen politikaların merkezden çevreye birörnek uygulanması yerine merkezdeki politikaların da çelişkilerle malul olduğunu ve uygulanmasındaki sorunları görmemizi sağlar.

1.2.2. İktidarın Pratikte Nasıl İşlediğine Bakmak: Gündelik Hayat, Fotoğraf ve İktidarın İnşası

Yukarda değindiğimiz çalışmalar arasında bilhassa iktidara odaklanan incelemelerin, ilgilendikleri dönemin çelişkilerini, etkileşimlerini ve dinamizmini gözden kaçırmalarının temel sebebi iktidarı kavramsallaştırma, daha doğrusu

kavramsallaştırmama biçimleridir. Bu çalışmalarda iktidarın devlette somutlaştığı bir nevi önkabuldür, ancak devletin tam olarak nasıl bir somutluğu tariflediği üzerinde pek durulmaz. Oysa devleti hangi kurumda ya da kişide tespit etmek gerekir? Örneğin erken Cumhuriyet devlet yapısını inceleyen çalışmaların, kaynak olarak Atatürk'ün söylevlerinden parti kararlarına, hükümet ve kurumların uygulamalara dair beyanatlarından partili seçkinlerin yazılarına, bunların hepsinin bir bütünlük arz ettiği varsayımıyla geçtiği görülür. Dolayısıyla devletten kasıt lider ve diğer parti önde gelenleri, seçkinler ve kurumlar olmalıdır. Ancak bu varsayım, herhangi bir şekilde temellendirilmeden verili olarak kabul edilen bir devlet algısının sonucudur.

Devletin varlığının kanıksanarak kişi ve kurumlarda ve bu kişi ve kurumların kararları ve beyanatlarında tezahür ettiğini düşünmek, Türkiye sınırları haricinde de iktidara ilişkin literatürün büyük bir kısmına hakimdir. Hatta bu literatürün daha sonraki yıllarda ortaya çıkan bir bölümü, tam da bu kanıksanmış düşünceyi eleştirmeye dönüktür. Bu eleştirileri devletin aslında var olmadığına kadar götüren ve iktidar incelemeleri ve siyaset sosyolojisinin olmayan bir şeyi şeyleştirdiğini öne süren Philip Abrams şöyle söyler:

> Devlet, insan kulağına benzer bir nesne değildir. Evliliğe benzer bir nesne de değildir. Üçüncü düzey bir nesne, ideolojik bir projedir. Her şeyden önce bir meşrulaştırma egzersizidir – ve meşrulaştırılan da, öyle varsayabiliriz ki, doğrudan ve kendisi olarak görülecek olsa gayrimeşru, kabul edilemez bir tahakküm addedilecek olan bir şeydir… Velhasıl devlet, desteklenmesi ve tahammül edilmesi mümkün olmayan bir şeye, onu kendisinden başka bir şey olarak, yani meşru, tarafsız bir hakimiyet olarak sunarak destek ya da tahammül temin etme teşebbüsüdür… O halde devlet, kelimenin her anlamıyla, bir gizleme zaferidir.[87]

Abrams'ın eleştirisi, devletin kanıksanmış varlığına karşı çıkışı bakımından değerli olmakla birlikte, devletin, sadece bir yanılsamadan ibaret olsa dahi tam da bu yanılsamayı mümkün kılan toplumsal bir olgu olduğunun gözden kaçmasına sebep olur.[88]

---

[87] Philip Abrams, "Notes on the difficulty of studying the state," **Journal of Historical Sociology**, Cilt 1, No: 1, Mart 1988, s. 76-77.
[88] Peter Bratsis, **Everday Life and the State**, Boulder ve Londra: Paradigm Publishers, 2006, s. 14.

Devletin varlığını sorunsallaştırmadan kabul eden ve bunu kendinde bir varlık olarak alan veya devletin aslında var olmadığını söyleyen uçlardan birini seçmek yerine, devleti bir süreçler bütününün parçası olarak görmek daha yerinde olacaktır. Böyle bakıldığında devlet herhangi bir kişi veya kurumla özdeşleşen, kendinden menkul statik bir yapı olmaktan çıkar ve iktidarın uygulanacağı alanlar yaratmak için süreçlerin ve iktidar ilişkilerinin işleme biçimi şeklindeki dinamik bir yapıya kavuşur.[89] Devletin tezahür ettiği kişi, kurum ve ve uygulamalarda hep aynı bir ve tek yapıyı tekrar ettiği varsayımı, devleti homojen ve bütüncül bir şey olarak almaya neden olur. Oysa devleti kendinden menkul, monolitik ve homojen bir yapı olarak almak, daha önce de söylediğimiz gibi, devlete devletin ürettiği kategorilerle yaklaşmaktır. Devletin kendi söylem ve belgelerinde kendine atfettiği değer ve sıfatları verili kabul etmek, oluşturulmaya çalışan monolitik ve statik yapıyı pekiştirmeye ve çelişkileri, etkileşimleri ve dinamizmi gözden kaçırmaya yarar. Bu dinamik yapıyı ortaya koymanın ilk yöntemsel adımlarından biri, devlete odaklanmak yerine iktidar kavramına geri dönmek olabilir.

Bu terimsel değişiklik, yönetim meselesine kendinden menkul ve statik addedilen bir yapıdan doğru yaklaşmaktansa ilişki yapılarına odaklanmayı ön plana çıkardığı için işlevseldir. Burada iktidar ilişkilerini bir araştırma konusu haline getiren Michel Foucault'nun yaklaşımından yararlanabiliriz. Foucault'ya göre iktidar, meşrulaştırılması gereken bir otorite değil, herkese temas eden ve herkesi ilgilendiren bir faaliyettir ve bu şekilde kavramsallaştırıldığında toplumsal pratik içinde icat edilmesi gereken bir şeye dönüşür.[90] Pratik içinde icat edilen ve herkese temas eden bu şey, yekpare bir devlet anlayışından daha fazlasını kapsamı altına alır. Bu bakış açısında iktidar, devlet kuramlarında görülebildiği gibi kararlaştırılmış bir programın tek bir merkezden dışarıya doğru uygulanması yerine çoğul bir şekilde, kimi zaman birbirleriyle çelişen ve hatta bizzat aralarında iktidar ilişkileri olan kanallar aracılığıyla faaliyet gösterir. Bu yaklaşımda iktidarı incelerken ona bilinçli bir niyet ya da karar düzeyi atfetmek, "iktidar kimin elindeydi ve aklında neler vardı," "iktidar sahibi bir kişinin amacı neydi" türünden sorular sormak yerine iktidarı görünür sureti üzerinden,

[89] Michel-Rolph Trouillot, "The Anthropology of the State in the Age of Globalization: Close Encounters of the Deceptive Kind," **Current Anthropology**, cilt 42, no. 1, Şubat 2001, s. 127.
[90] Michel Foucault, "Preface," Graham Burchell, Colin Gordon ve Peter Miller (haz.), **The Foucault Effect: Studies in Governmentality** içinde, Chicago: The University of Chicago Press, 1991, s. x.

uygulama alanıyla ilişki içinde olduğu noktada çalışmak gerekir.[91] İktidar her ne kadar kişileri birer özne olarak kurmayı ve onların davranışlarını gözlemeyi, biçimlendirmeyi ve denetlemeyi hedeflese de Foucault'nun kavramsallaştırmasında özneler iktidarın uygulanma alanlarından ibaret değildir. Burada iktidar, başkalarının eylemlerine yönelik eylemler bütünüdür. Bu durum, iktidarın uygulanabilmesinin öznelerin eyleme kapasitelerine dayandığı anlamına gelir. Öznelerin bu kapasitesi ve iktidarın bu kapasiteler üzerine ve üzerinden eylemesi, iktidarın kapalı bir rejim olmasını engeller ve bitimsiz bir stratejik oyun oynamasına yol açar.[92] Böylelikle özneler, iktidarın ezip geçtiği bir şey olmak yerine onun hem etkisi hem de neticesi haline gelir. Aynı zamanda vasıtalarıdır da, çünkü iktidar belirli bir kişi ya da grubun elinde pekişmiş, homojen bir tahakküm olmak yerine zincir biçiminde işler ve ağı andıran bir örgütlenme vasıtasıyla uygulanır. İktidarın ifadelenmesinin unsurları olan özneler, bu ağ içerisinde hareket etmekle kalmazlar; iktidara maruz kalırlarken aynı zamanda onu uygularlar.[93]

Foucault'nun iktidar ilişkileri kavramsallaştırması devlete odaklanan teorilerin sunduğu sınırlı bakışın aşılmasını mümkün kılması bakımından değerli olmakla birlikte, her kuramsal kavramsallaştırmada olduğu gibi burada da çerçeve dışında bırakılması gereken meseleler söz konusudur. Bu meseleler arasında iki tanesi bu çalışma açısından önem arz eder. Bunlardan ilki, Foucault'nun iktidarı, sahibi hiç kimseler olan bir makineler bütünü[94] olarak tarif etmesidir. Bu bakış, iktidarın bir mücadele alanı oluşunu inceleme dışı bırakır. Foucault'da iktidar koltuğunu kimlerin doldurduğunun, bu kişilerin niyetlerinin ne olduğunun iktidar ilişkilerini ve iktidar pratiklerini anlamak bakımından açıklayıcı bir rolü yoktur. Ancak bu bakış, iktidar mücadelesinin iktidar ilişkilerinin bir parçası haline geldiği, pratiklerin yöneliminin hangi dayanaklara göre belirleneceği mücadelesinin iktidarın içeriğinin nasıl doldurulacağını etkilediği durumları gözardı etmiş olur. Bu tezin kapsadığı geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemleri, yerleşik siyaset yapma biçimlerinin sekteye uğradığı ve hatta askıya alındığı, eski siyaset yapma biçimleri ve iktidar ilişkilerinin yer yer varlıklarını sürdürürken yeni biçim ve ilişkilerin de icadına çalışıldığı ve bu

[91] Colin Gordon, "Government rationality: an introduction," **A.g.e.**, s. 36 ve Michel Foucault, "Two Lectures," Colin Gordon (haz.), **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977** içinde, çev. Colin Gordon vd., New York: Pantheon Books, 1980, s. 97.
[92] Colin Gordon, "Government rationality," **Foucault Effect** içinde, s. 5.
[93] Michel Foucault, "Two Lectures," **Power/Knowledge** içinde, s. 97.
[94] Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 96.

sürecin iktidar mücadelesiyle de belirlendiği bir döneme tekabül eder. İktidarın kılcal damarlar vasıtasıyla nasıl işlediğine bakan Foucaultcu yaklaşım, mevcut iktidar yapısının köklü bir değişiklik geçirdiği dönemleri anlamlandırmak açısından yetersiz kalır.

Foucault'nun teorik çerçevesinde yeterince vurgulanmayan ikinci mesele, iktidar-toplum ilişkisiyle ilgilidir. Foucault'nun yaklaşımı, haklarında karar verilen uygulamalara maruz kalan bir özneler topluluğu haricinde bir iktidar-toplum ilişkisi öne sürse de, bireylerin ya da genel olarak toplumun iktidar ilişkilerinin içeriğini ve kapsamını belirlemedeki ya da etkide bulunmadaki rolü yeterince vurgulanmaz. Esasında Foucault öznelerin bu süreçteki rolünü tamamen es geçmez. Hatta iktidarı neden incelediğini anlattığı bir makalesinde "İktidar ilişkisinin özünde yatan ve onu devamlı kışkırtan etken, istencin boyun eğmeyişi ile özgürlüğün inadıdır" bile diyecektir.[95] Analizinde iktidara karşı direnişe yer olmadığı eleştirisi için de, kendi analizinin iktidar ilişkilerini incelediğini, bir iktidar ilişkisinin uygulanabilmesi için her iki tarafın da belli bir özgürlüğe sahip olması gerektiğini ve dolayısıyla iktidar ilişkilerinde "şiddetli direniş gösterme, kaçıp kurtulma, hileye başvurma, durumu tam tersine çeviren stratejiler" gibi direniş imkânlarının her zaman olduğunu ve ortaya çıkarmaya çalıştığı şeyin "tek tipleştirici bir aygıtın donuk ve istikrarlı tahakkümünden çok, sürekli ve çokbiçimli mücadele" olduğunu dile getirecektir.[96]

Dolayısıyla Foucault'nun iktidar ilişkileri kavramsallaştırmasında direniş, her ne kadar analizinin asli bir unsurunu oluşturmasa da, bu ilişkilere içkindir. Ancak Foucault'da yeterince vurgulanmayan şey, direniş anları haricinde de öznelerin iktidar ilişkilerinin içeriğini biçimlendirme kapasiteleridir. Şayet iktidar pratik içinde kurulan bir şeyse, bu pratiğe dahil olanların iktidarın nasıl kurulduğuna, içeriğinin nasıl doldurulduğuna olan etkileri, direniş anlarının haricinde bir müdahillik gerektirir. Bu duruma örnek olarak, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nden partinin idare heyetine ve halkevi başkanlıklarına 1933'te gönderilmiş bir tebligata yer verebiliriz.[97]

---

[95] Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 76.
[96] **A.g.e.**, s. 235-236 ve **İktidarın Gözü**, s. 177.
[97] **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 2: İkinci Kânun 1933'ten Haziran nihayetine kadar**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s. 70.

Cumhuriyet Halk Fırkası — Ankara
Katibiumumiliği — 2/4/1933
50

C.H.F. İdare Heyeti ve Halkevi Reisliklerine

Bursa Halkevinin teşebbüsile Bursa köylerinde her Cuma günü büyük küçük bütün köylülerin huzurile köyün en ihtiyarı tarafından herkesin hürmet ve tazim vaziyeti karşısında köyün meydanında dikilen direğe milli bayrağımızın çekilme resmi yapıldığını öğrendik.

Her halde çok iyi bir adet olarak tesis edilen bu merasimin bütün köylerimizde yapılmasının teminini rica eyler bilvesile sevgilerimi teyit eylerim, efendim.

C.H.F. Kâtibiumumisi N.
Erzincan Mebusu
Saffet Ziya

Bu tebligat, Eric Hobsbawm'ın bahsettiği, geçmişe atıfla nitelenen – ki bu atıf yalnızca tekerrürün dayatılması yoluyla bile olabilir – bir resmileşme ve ritüelleşme süreci olan geleneğin icadına güzel bir örnek teşkil eder.[98] Bayrak töreni uygulaması esasında bu zamana değin okullarda zaten uygulanmaktadır. Şekli ve kurallarının kesin olarak ilk ne zaman belirlendiği bilinmemekle birlikte, örneğin 1929 tarihli İlkmektepler Talimatnamesi'nin "Terbiye ve Tedris" bölümünde

> Talebe vatanın ve milliyetin timsali olan bayrağı sevmeli ve ona hürmet etmelidir. Bunun için her ilkmektepte haftanın ilk günü sabahleyin ve son günü öğleden sonra bayram merasimi yapmak lazımdır.

denilmektedir.[99] Dolayısıyla Bursa'nın köylerinde Cuma günleri yapılan bayrak töreni, ilhamını bu uygulamadan almış olmalıdır. Bir devlet kurumu olarak okullarda gerçekleştirilen, her adımı yönergelerle belirlenmiş olan bir uygulama, şahsi teşebbüsle kamusal alana taşan bir tören halini almış ve bu haliyle partinin dikkatini çekip takdirini kazanarak tüm ülkeye yaygınlaştırılması istenmiş, bir gelenek icadı teşebbüsünde bulunulmuştur. Ancak bildiğimiz kadarıyla bu uygulama Cuma günleri

[98] Eric Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions," Eric Hobsbawm ve Terrence Ranger (haz.), **The Invention of Tradition** içinde, New York: Cambridge University Press, 1983, s. 4.
[99] **İlkmektepler Talimatnamesi**, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929, s. 14.

ülkedeki tüm köylerde düzenlenen bir törene dönüşmemiştir; en azından elimizde bunu düşünmemize yol açacak herhangi bir belge yoktur. Aslında bu örnek, bir yanıyla Foucault'nun iktidar kavramsallaştırmasıyla tam bir tezat teşkil etmez. Erken Cumhuriyet döneminin egemen gücü olan partinin yerelde örgütlenme vasıtalarından olan halkevlerinden bir tanesi, köylerde bir uygulama başlatmış, bu uygulama partinin beğenisini kazanmış, bu yüzden de yurt çapında yaygınlaştırılması istenmiştir. Bununla birlikte, tebligata bakarak bir yanıta ulaşmak mümkün olmasa da, bu örnek bir uygulamanın nasıl şekillendiği hakkında düşünmeye kapı aralar. Bursa'da başlayan bu uygulama ilk olarak kimin aklına gelmiştir? Tamamen varsayımsal bir cevap, ilkokullarda zaten uygulanmakta olan bayrak törenin belki de Bursa'nın bir köyündeki bir muhtar ya da köyün ileri gelenlerinden biri tarafından köy meydanında yapıldığı ve Halkevinin dikkatini çekmesiyle uygulamanın tüm Bursa köylerine yaygınlaştırıldığıdır. Örnek, bir gelenek icadı teşebbüsünün neden başarısız olduğu hakkında düşünmeye de vesile olur; Bursa'da gelenek halini almış bir uygulama, iktidardakilerin beğenisini kazanmış olmasına rağmen, hangi genel ve yerel dinamikler nedeniyle tüm ülkede düzenlenen bir tören halini alamamıştır? Foucault'nun iktidar ilişkileri kavramsallaştırması bu tür sorulara cevap aramaz; bir uygulamayı ilk kimin düşündüğü, bunu düşünenlerin ve uygulayanlarla uygulamayanların niyetlerinin ne olduğu Foucaultcu bir analizde önem teşkil etmez. Foucaultcu bir bakışta Bursa'da başlatılan uygulamayı anılmaya değer kılacak şey, iktidarın tedavül edişine bir örnek teşkil etmesi olabilir ve burada öznelerin varlığı ancak iktidarı ifadelendirmenin vasıtaları olmalarından ötürü anlamlı bulunabilir. Oysa bu örnek, tebligata bakarak herhangi bir yanıt vermek mümkün olmasa bile, gündelik hayat içerisinde siyasal bir pratiğin icadı teşebbüsünü ve bu teşebbüsün başarıyla ulaşamamasını, yani pratik içerisinde icat edilen iktidar ilişkilerinin bir örneğini gözler önüne sererken, bu ortaya çıkış anının koşullarını da gündeme getirmeye yarayabilir. Bir iktidar uygulamasının içeriğinin nasıl şekillendiği veya şekillendirilemediği meselesi, iktidar tanımını da etkilediği için önemlidir. Bu bakışa göre kişiler ve genel olarak toplum iktidarı yalnızca uygulamaz ve ifadelendirmez, onun içini de doldurur; iktidar, toplumla birlikte karşılıklı etkileşimle kurulan bir şey halini alır.

Dolayısıyla iktidarı, buraya kadar anılan tüm bu devlet ve iktidara yaklaşımlardan beslenerek belki de şöyle kavramsallaştırmak daha yerinde olacaktır.

İktidar, temelde bir yönelimler, pratikler ve süreçler bütünüdür ve söylev ve belgelerde olduğu kadar uygulamalarda da aranmalıdır. İktidardakilerin ve onların sözcüsü konumundaki seçkinlerin ürettiği söylev ve belgeler, bir dağarcık üretir. İktidarın zihniyetini ve kendisiyle iktidarı altındakileri nasıl tarif ettiğini görmeye yarayan bu dağarcık, yönelimlerinin ve pratiklerinin istikametini anlamak açısından elzemdir. Ancak iktidarın nasıl işlediği, bu söylev ve belgelerin oluşturduğu dağarcığın fiiliyatta ne kadar işlerlik kazandığı aslen pratiklere ve süreçlere bakılarak anlaşılabilir. Pratiklere ve süreçlere bakmak, uygulamaları, bunların nasıl işlediğini ve ne kadar geçerlilik kazandıklarını görmek için devlet kurumlarına odaklanmayı içerdiği gibi, iktidarın doğrudan devlet kurumlarıyla sabitlenemeyeceğini de görmeye yarar. Pratik ve süreçlerin tekrar tekrar işlenmesi anlamındaki iktidar ilişkileri, iktidar kullanımı için sürekli olarak yeni alanların açılması ve yaratılmasını gerektirir.[100] Bu durum, basın gibi, sivil toplum gibi, herhangi bir devlet kurumuyla doğrudan ilişkili olmayan mecraların da iktidar ilişkileri kapsamına girmesinin önünü açar.

İktidar aynı zamanda bir mücadele alanı, hatta iki tür mücadelenin sahnelendiği bir alandır. Bu mücadelelerden biri, pratikleri ve yönelimleri kimin belirleyeceğine dönük olanıdır. Bu mücadele süreci ve sonucu, anlam dünyasının hangi dayanaklara göre kurulacağını, yönelimlerin istikametini, pratiklerin hedefini belirler. Diğer mücadele ya da daha genel olarak etkileşim de iktidarla iktidarı altındakiler arasında yaşanır. Burada iktidardakilerin elinin daha güçlü olduğu olgusal bir gerçektir. İktidar, yasa ve anayasa yapma, yargılama ve cezalandırma, kolluk kuvvetlerini elinde bulundurma gibi yetkileri sayesinde daha güçlü pozisyondadır. Standartları ve uygulamaları belirleyecek ve yaygınlaştıracak kapasiteye, kaynaklara ve örgütlenmeye sahiptir. Ancak hedef ve yönelimlerin içeriğini bu belirleyiş, bir tekelden ziyade önceliktir. Bu süreçte toplumu, hakkında verilen kararların uygulanacağı bir laboratuar konumuna indirgemek çelişkileri, etkileşimleri ve dinamizmi fark etmemeye neden olur. Toplumun bu ilişkide etkili olabilmesi için her zaman toplumsal dönüşümü arkasında taşıyacak bir dinamizmle yoğrulması, iktidarla kafa kafaya bir mücadeleye girmesi gerekmez. Her şeyden önce verili bir toplum tasavvurundan hayali bir toplum tasavvuruna doğru eyleyen bir iktidar mekanizması dahi, toplumun bu sürece içkin olduğunun göstergesidir. Toplumun bu süreçteki dinamizmi ise bu uygulamalara ilham olmak, doğrudan muhalefet etmek, etrafından

[100] Michel-Rolph Trouillot, **op. cit.**, s. 127.

dolanmak, yavaşlatmak gibi görünümler alabileceği gibi iktidarın tasavvuruyla bir türlü örtüşememekten bile kaynaklanıyor olabilir. Erken Cumhuriyet döneminin halkçılık söylemi bu duruma bir örnektir. Tezcan Durna, Kemalist seçkinciliği incelediği çalışmasında, halkın, "özgün kültürel değerlerin anımsatıldığı/anımsandığı noktada" konuşturulduğunu, "bu değerlerin medeni bir çehreye kavuşturulması gerektiği öne sürüldüğü noktada" ise susturulduğunu söyler.[101] Durna, inşa yılları olarak nitelediği erken Cumhuriyet döneminin söyleminde halkın "medenileştirilmesi gereğine işaret edilen bir nesne olarak tahayyül" edilmesinin ve iktidarın halkı terbiye etme hakkını bu anlayıştan almasının, "'modernleştirme/medenileştirme' hareketi içinde halkın etkin bir siyasal özne olarak var olduğunu iddia etme"yi imkansız kıldığını söyler.[102] Durna'nın bakışı, siyasal hayatın iktidar yüzünü araştıran çalışmalarda yaygın olarak görülen, güçlü devlet algısını eleştirirken pekiştirmeye bir örnek olarak alınabilir. Oysa aslında toplumun bu süreçte bir özne olarak var olabilmesi için iktidardakiler gibi bilgi ve belge üretmiş olması, uygulamalara fiilen, gayet rasyonel saiklerle karşı çıkmış olması, iktidarı değiştirmeye yönelik atılımlarda bulunması ya da uygulama ve politika önerileriyle gelmesi gerekmez. Toplumun iktidarın tasavvuruyla bir türlü örtüşememesi; toplumu dönüştürmek için çıkartılan yasaları, alınan kararları bir gömlek gibi üstüne geçirip istenilen görüntüye bürünememesi bile ona bir özne konumu atfeder. Kemalizmin "halk için halka rağmen" anlayışını pekiştiren çalışmalar, buradaki "halk" faktörünü es geçer. Siyasal hayatın toplum yüzünü inceleyen çalışmaların azlığı, halkın hamur gibi şekil verilebilecek bir nesne olduğu algısının tekrarında etkilidir. Bu konuyla ilgili erken Cumhuriyet döneminden verilebilecek bir örnek, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan sonra üç buçuk ay gibi kısa bir sürede kapatılmış olmasıdır. Bu süreci, Atatürk'ün şahsen çok partili hayata geçişe, sonra da bunun yarattığı olumsuz etkilerden dolayı kapatılmasına karar verişi olarak okumak, böylelikle bu kısa süreli deneyimi yine toplumun edilgen kaldığı ve kendisiyle ilgili kararların alınma sürecine katılamadığı, bu yüzden de özne olarak var olamadığı şeklinde okumak mümkündür. Oysa bu yeni partinin üç buçuk ay gibi kısa bir süre içerisinde toplum nezdinde beklenmedik bir destek bulması ve bu desteğin mevcut iktidar yapısını altüst edebilecek sonuçlar içermesi, bu kararın alınışında toplumun rolünü açığa çıkarır.

---

[101] Tezcan Durna, **Kemalist Modernleşme ve Seçkincilik: Peyami Safa ve Falih Rıfkı Atay'da Halkın İnşası**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2009, s. 16-17.
[102] **A.g.e.**, s. 118, 17-18

Peki 1912'den 1938'e kadar dolaşıma girmiş Atatürk fotoğraflarına odaklanan bu çalışma, şimdiye kadar yer verilen tartışmalarla nasıl ilişkilendirilebilir? Bu çalışma, ilgili dönemde fotoğrafların dolaşıma girdiği başlıca mecra basın olduğu için, kaçınılmaz bir biçimde ağırlıklı olarak süreli yayınlarda yayımlanan Atatürk fotoğraflarına odaklanır. Bunun yanı sıra iktidardakilerin bu fotoğrafların nerelerde, kimler tarafından dolaşıma sokulabileceğiyle ilgili tasarruflarını ve 1950'ye kadar Atatürk portrelerinin kamu kurumlarına asılması uygulamasının yerleşikleşmesini de resmi belgeler ışığında inceler. Dolayısıyla bu çalışma, hayatta olduğu yıllarda dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarının gündelik görselliğini merkeze alır ve bu gündellik görselliğin Atatürk imgesinin sabitlenmesindeki ve Atatürk kültünün inşasındaki rolüne bakar.

Dolayısıyla bu araştırma, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde *gündelik hayatta* dolaşıma giren belirli *fotoğraflar* üzerinden *iktidarın* tezahürünün belirli bir yönünü, yani bir *kültün* inşasını inceler. Bu ifadeyi detaylandırmaya *gündelik hayatla* başlayabiliriz. Gündelik hayat ister karman çorman, sahte ve kafa karıştıcı bir şey olarak, isterse siyasi yapıların esir almak için çabaladığı neşe ve vaatleri barındıran, henüz yozlaşmamış bir şey olarak kavramsallaştırılsın,[103] gündelik hayat çalışmaları, "büyük" insanlar ve "büyük" olaylardansa sıradan insanların yaşam pratiklerini bir inceleme konusu haline getirir. Bu incelemeler, kabaca mikro ve makro analiz başlıkları altında toplayabileceğimiz farklı yaklaşımlar içerebilir. Diğer bir deyişle gündelik hayat çalışmaları, tikel ya da genel olanı; aktörleri ya da yapıları; kişilerin deneyim ve hislerini ya da kurumları ve söylemleri; direniş noktalarını ya da iktidarın tesis edilişini açığa çıkarmaya çalışabilir.[104] Her halükarda mercek altında sıradan insanların gün be gün yaşandığı haliyle gündelik hayatları vardır. Gelgelelim gündelik hayat ve sıradan insan kategorilerinin kendilerinin de belirli güç ilişkileriyle malul olabileceğini kaydetmek gerekir;[105] kimin gündelik hayatının norm kabul edildiği ve sıradan insandan kastın ne olduğu, belirli sınıf ve kültürlerin hakimiyetini pekiştirmeye yarayabilir.

---

[103] Claire Colebrook, "The Politics and Potential of Everyday Life," **New Literary History**, Cilt 34, No 4 (Sonbahar, 2002), s. 687.
[104] Ben Highmore, "Introduction," **The Everyday Life Reader** içinde, Londra ve New York: Routledge, 2002, s. 5.
[105] **A.g.e.**, s. 1.

Gündelik hayata odaklanmak, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, iktidarın uygulama alanıyla ilişki içinde olduğu noktada çalışılmasına ve böylelikle pratik içinde icat edilen iktidarın gün yüzüne çıkartılmasına vesile olabilir. Hatırlayacağımız üzere iktidarı uygulama alanıyla ilişki içinde olduğu noktada incelemek gerektiğini söyleyen düşünür, Foucault'dur. Foucault, gündelik hayatın bir parçası olan meselelere odaklanmakla beraber, daha ziyade gündelik hayata bir nizam vermeye çalışan yönetişim biçimlerine ve kurumsal düzenlemelere bakar.[106] Gündelik hayat içerisinde tahakkümün nasıl kurulduğunu açığa çıkarmaya çalışırken, bunu bu tahakkümü mümkün kılacak bilginin üretilişi ve söylemlerin düzenlilik kazanışı üzerinden yapar. Üretilen bilgi ve düzenlilik kazanan söylemler kişilerin hayatlarını nasıl yaşadığını belirlese de, Foucault'nun öncelikli ilgisi gündelik hayat değildir. Oysa bizzat gündelik hayat, iktidarın uygulama alanıyla ilişki içinde olduğu noktada çalışılmasına kapı aralayabilir. İnsanların gün be gün karşılarına çıkan ve her gün karşılaşıldığı için özel bir dikkate mahzar olmayan şeyler de iktidarın tesis ve tezahürünün vesileleri olabilir.

Gündelik hayat çalışmaları, en aşina olduğumuz şeylere odaklanır. Henri Lefebvre, aşina olanın illaki bilinir olmadığını, hatta bilinmezin karşımıza en çok en tanıdık şeylerde çıktığını söyler.[107] Bunun nedeni şeylerin görünmez, fark edilmez bir hal alarak "gündelik" hale gelmeleridir. Her an her yerde karşılaşılan bu gündelik şeylere olan aşinalık, onları sorunsallaştırmayı ve üzerlerinde durup düşünecek meseleler olarak almayı zorlaştırır. Gündelik hayat çalışmaları, her an her yerde karşılaşıldığı için gözardı edilen bu tür şeyleri ön plana çıkartıp bize yabancılaştırarak bir analiz nesnesi haline getirir. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet tarihini gündelik hayat üzerinden çalışmak, fazlaca aşina olduğumuz için gözardı ettiğimiz ve bu yüzden de aslında haklarında çok bir şey bilmediğimiz meseleleri irdelememize vesile olur. Gündelik hayatı odak noktasına oturtmak, daha önce Osmanlı ve Türkiye tarihi araştırmalarına getirdiğimiz eleştirileri de tekrarlamamamıza yardımcı olur; yani iktidar ilişkileri, yalnızca iktidarın ürettiği yazılı belgeler üzerinden değil, aynı zamanda iktidarın gündelik hayat içerisinde kendini görünür kıldığı ve toplumla bu görünürlük üzerinden ilişkiye girdiği sıradan unsurlar üzerinden de çalışılmış olur. Böylelikle iktidarın kendini nasıl gördüğünün ve tarif ettiğinin örnekleri olan resmi

---

[106] **A.g.e.**, s. 10-11 14.

[107] Henri Lefebvre, **The Critique of Everyday Life, Volume 1: Introduction**, çev. John Moore, Londra ve New York: Verso, 1991, s. 132.

belgeler, bir dönemin tek gerçekliği olarak alınmamış olur. Dolayısıyla bu çalışma, gündelik gerçekliği es geçip belgelerdeki "hakikate" odaklanmak yerine, hakikatin somutlaşamayacağı kadar geçici gündelik hayat gerçekliğini mesele edinir.[108]

Bu çalışma, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminin kapsamlı bir gündelik hayat tarihini yazmaktansa, gündelik hayattaki belirli bir unsura, dolaşıma girmiş *fotoğraflara*, Atatürk fotoğraflarına odaklanır. Söz konusu dönemde süreli yayınlarda dolaşıma sokulmuş fotoğrafları ve iktidardakilerin kamusal alanlarda görünür olması istenen bu fotoğraflarla ilgili tasarruflarını araştırma konusu haline getirir. Esasında başlarda yalnızca bir Osmanlı askeri görevlisiyken önce bir hareketin, ardından da devletin lideri haline gelen bir kişinin görünürlüğünü bir araştırma konusuna dönüştürerek, yukarıda eleştirildiği üzere, siyasal hayatın iktidar yüzüne odaklanmış olur. Üstelik "Kralın fiziksel varlığı monarşinin işleyişi için gerekliydi… [Oysa] Cumhuriyin bedeni yoktur"[109] diyen bir düşünürün iktidar ilişkileri kavramsallaştırmalarından da beslenmekle birlikte, Cumhuriyetin ve genel olarak iktidarın bir nevi onun görüntüsü ve görünürlüğünde tecessüm ettiği bir kişinin, Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğraflarını inceleme altına alır. Modern ulus-devlet, norm ve standartların karşılıklı etkileşim ve mücadelelerle belirlenip yaygınlaştırıldığı ve bu sırada asıl hedefin toplumun bedeni olduğu bir pratikler ve süreçler bütünü olmakla birlikte, bu çalışmanın mercek altına aldığı dönem, bir lider kültü etrafında şekillenen kitle siyasetinin norm haline geldiği ve modern devletin işleyiş biçimi ve mantığında bir aksama olmamakla birlikte liderin siyaset sahnesinde özgül bir ağırlık edindiği bir sürece tekabül etmektedir. Dolayısıyla genelde liderin görünürlüğü, özelde de liderin fotoğrafları, pekâlâ iktidar ilişkileri incelemesinin bir ayağını oluşturabilir.

Ayrıca bu çalışma, liderin görünürlüğünü gündelik hayat içerisinde tezahür ettiği haliyle ele alır. Atatürk fotoğraflarının toplumda nasıl karşılık gördüğüyse, birkaç örnek haricinde, bu çalışmanın kapsamına girmemektedir. Bunun sebebi, fotoğrafların nasıl alımlandığıyla ilgili elde çok az kayıt olmasıdır. Fotoğrafın basında yeni yeni yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı ve gün be gün yeni fotoğraflarla

---

[108] Bu ifade, Lefebvre'in felsefe ve gündelik hayat arasında olduğunu söylediği mukayeseli ilişkiye dair bir argümanından yola çıkılarak dile getirilmiştir: "Felsefenin kısıtlamaları – gerçeklikten yoksun hakikat – her daim gündelik hayatın kısıtlamalarıyla – hakikaten yoksun gerçeklik – denkleşir." Bkz. Henri Lefebvre, **Everyday Life in the Modern World**, çev. Sacha Rabinovitch, New York: Harper Torchbooks, 1971, s. 14.

[109] Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, s. 38-39.

karşılaşmanın yeni yeni gündelik bir deneyim halini aldığı bir dönemde yaşayan insanların bu fotoğraflara bakınca ne gördükleriyle ilgili bugünden geriye bakarak varsayımlarda bulunmak, geçmişi bugünün kriterleriyle değerlendirmek olacağından, bundan bilhassa kaçınılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi insanlarının gündelik hayat deneyimlerinden ziyade, onlara gün be gün neyin gösterildiğine odaklanır. Wim Wenders, *The Act of Seeing* kitabında, kişinin verebileceği en politik kararın insanların gözlerinin nereye yönlendirildiğiyle ilgili olduğunu söyler; diğer bir deyişle insanlara her gün neyi gösterdiğiniz politik bir karardır.[110] Wenders bu cümleleri söylerken aklında her ne kadar sinema olsa da aynı şey fotoğraflar için de söylenebilir; hangi fotoğrafların nerelerde ne sıklıkla karşımıza çıkacağı esasında politik bir karar alma süreciyle ilişkilidir.

Gündelik hayat çalışmaları literatüründe pek çok farklı bakış açısına rastlanmakla birlikte, bu çalışma Henri Lefebvre'in yöntemsel yaklaşımını benimser. Lefebvre, gündelik hayatın tekerrürlerden oluştuğunu ve kendi çalışmasının da bu tekerrürleri ortaya çıkarmaya çalıştığını ifade eder.[111] Pek çok farklı çalışmasında dile getirdiği bu tekerrür meselesini, ilerleyen zamanlarda "ritimanaliz" adıyla yöntemsel bir yaklaşım olarak kendi başına irdeleyecektir. Lefebvre'e göre gündelik hayat farklı ritimlerden oluşur. Ritmin oluşması için belirli bir hareketin tekerrürüne ihtiyaç varsa da, her tekrar bir ritim değildir. Örneğin yuvarlanan bir taş, her ne kadar çıkardığı seslerle bir ritim oluşturuyormuş izlenimi yaratsa da, kendini tekdüze bir şekilde, hiçbir değişikliğe uğramadan tekrar eden bir şey Lefebvre'e göre bir ritim oluşturmaz. Ritimden bahsedebilmemiz için hareketin uzun ve kısa aralıklarla kendini tekrar etmesi, zaman zaman sekteye uğraması ve sessizliğe gömülmesi, sonra kaldığı yerden geri devam etmesi ve tekerrürün fark edilir bir şekilde gerçekleşmesi gerekir. Dolayısıyla ritmin, kendini akıp giden zamandan tamamen ayırmayan, ama onunla özdeş de olmayan kendi içsel bir ölçütü vardır.[112]

Lefebvre'e göre gündelik hayat içerisinde dört farklı ritimden söz edilebilir. Bunlardan ilki kişilerin fizyolojik ritimleriyle anımsama ve hafıza, söylenenler ve söylenmeyenler gibi psikolojik ritimleridir. İkincisi kamusal, dolayısıyla toplumsal

[110] Wim Wenders, **The Act of Seeing**, Londra: Faber and Faber, 1992, s. 52.
[111] Henri Lefebvre, **Everyday Life in the Modern World**, s. 18.
[112] Henri Lefebvre, **Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life**, çev. Stuart Elden ve Gerald Moore, Londra ve New York: Continuum, 2004, s. 78.

olan, takvimler, bayramlar, törenler ve kutlamaların oluşturduğu ritimlerdir. Lefebvre hazım, yorgunluk gibi kişinin bir ifade ya da bir gücüllük olarak sergilediği şeyleri de bu başlık altına koyar. Üçüncü sırada hitabet ve sözlü ritimlerin yanı sıra incelik, jestler ve öğrenme süreçlerinin dahil olduğu kurgusal ritimler vardır. Dördüncü olaraksa, kendilerini aşan bir etkide bulunmayı hedefleyen, tamamen uydurma olan tahakkümcü-hükmedilen ritimleri yer alır.[113] Her ne kadar bu kısa tanımlar Lefebvre'in gündelik hayat içerisinde tespit ettiği ritimleri anlamak için yeterli değilse de, her birini teker teker ayrıntılandırmak yerine, bu çalışmanın konusuyla bağlantılı olan kamusal ritimlerden bahsetmek daha yerinde olacaktır.

Aslında Lefebvre, her ne kadar bu ritimleri çalışmasının başında bir liste olarak kısaca sıralamış olsa da, ilerleyen sayfalarda hiçbirini bu başlıklar altında detaylı olarak ele alıp genişletmez. Bunun yerine bu başlıklara tekabül eden örneklere odaklanır. Dolayısıyla kamusal ritimleri de kendi başına bir başlık halinde incelememiş olsa da, yazdıklarından yola çıkarak söyleyebileceğimiz şey, bu ritimlerin toplumsal hayatta karşımıza çıkan ve hatta tekerrürleri vasıtasıyla bir kamuyu mümkün kılan şeyler olduğudur. Takvimde belirli günlerin işaretlenmiş olması, bu günlerin çeşitli kutlamalara ve törenlere vesile olması, kişilerin gündelik hayatları içerisinde deneyimledikleri bir diğer şey olmanın yanı sıra bu kişileri bir topluluk olarak da kuran şeydir. Bu kamusal ritimlere genel olarak kitle iletişim, özel olarak basın da dahil edilebilir. Her gün, günün belirli saatlerinde gündelik hayatın bir temsilini izleyicilere ve okuyuculara sunan kitle iletişim araçlarının, bilhassa gazetenin, kendi deyişiyle "hayali bir cemaatin" tahayyülüne nasıl meydan verdiği daha önce Benedict Anderson tarafından da dile getirilmiştir. Anderson'a göre gazete, kitlesel bir törene kapı aralar; kişi bir gazetenin gündüz ya da akşam postasını günün belirli saatlerinde kendi başına okuyor olsa dahi, aynı şeyin binlerce, hatta milyonlarca kişi tarafından tekrar edildiğini bilir. Her gün tekerrür eden bu mahrem okuma ediminin, birebir tanınmayan ama var olduklarından emin olunan binlerce kişi tarafından da gerçekleştirildiğini bilmek, Anderson'a göre gündelik hayat içerisinde hayali bir cemaatin tahayyülünü mümkün kılan şeylerden biridir.[114]

---

[113] **A.g.e.**, s. 18.

[114] Benedict Anderson, **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, Genişletilmiş Baskı, Londra ve New York: Verso, 2006, s. 34.

Lefebvre'e göre gündelik hayatı ritimler üzerinden irdeleyen bir araştırmacı, kendilerini birer mevcudiyetmiş gibi sunan temsilleri fark edip bunları yeniden birer mevcudiyete dönüştürmelidir.[115] Lefebvre'in bundan kastı, daha önce de bahsedildiği gibi, her yerde karşımıza çıkmaları vesilesiyle artık görünmezlik kazanmış ve bu yolla gündelik hale gelmiş unsurların fark edilmesi ve bunların tekerrürünün gündelik hayatı nasıl kurduğunun tespit edilmesi olmalıdır. Her yerde tekrar tekrar karşımıza çıktıkları için artık farkına bile varmadığımız şeyleri ön plana çıkartıp sorunsallaştırmak ve bunların nasıl bir ritim içinde var olduğunu ortaya koymak, mevcudiyetlerini kendilerine teslim etmeye yarar. Lefebvre'in temsil ve mevcudiyet arasında kurduğu bu ilişkiyi gündelik hayatın pek çok alanında tespit etmek mümkünse de, bunun hiçbir metaforik ilişkilendirmeye ihtiyaç duymaksızın en somut şekilde gözlemlenebildiği yerlerden biri kitle iletişim araçlarıdır.

Kitle iletişim araçları, bu tezin kapsamıyla sınırlı tutacak olursak da basın, esasında gündelik hayatın bir temsilinin belirli bir formatta kitlelere sunumu; bir gün içerisinde ülkede ve dünyada yaşanan olayların okuyuculara özet halinde aktarılmasıdır. Okuyucular, haberler vasıtasıyla, hem kendi hayatlarını belirleyen gelişmelerden hem de birebir tanımadıkları insanların hayatlarından haberdar olur. Gelgelelim bu aktarım, ancak mevcudiyetleri birer temsile dönüştürmekle mümkündür. Bunun sebebi, bahsedilen olayların hayat içerisinde nereye tekabül ettiğinin ve etkilerinin neler olduğunun esasında anlatılmıyor olmasıdır. Dolayısıyla Lefebvre'e göre gündelik hayatın bir parçası olan ve onun üretilmesine katkıda

---

[115] Lefebvre'in burada "temsil" ve "mevcudiyet"le karşılanan özgün kavramları, sırasıyla, "le présent" ve "la présence"dır (İngilizcede "present" ve "presence"). "La présence" kelimesini karşılamak üzere "mevcudiyet"in tercih edilmesinde bir beis olmamakla birlikte, "le présent"ın "temsil" olarak karşılanması esasında sorunludur. "Le présent/the present," şimdiki zaman, var olan, şimdide var olan gibi anlamlar taşır. Bu açıdan, Lefebvre'in kavramsal tercihlerindeki etimolojik ortaklığı da yansıtmak üzere, "le présent" kavramının "mevcut"la karşılanması ilk başta akla yatkın görünmektedir. Ancak Lefebvre'in kitabında "le présent" ve "la présence" arasındaki ilişkiden bahsedişi, "le présent"tan şimdide var olandan daha fazlasını kastettiğini gösterir. Lefebvre bir yerde "le présent"tan şöyle söz eder: "Bu [le présent/the present], tıpkı bir düzmecenin doğanın bir unsurunu, meyveyi, bir çiçeği ve benzerini taklit etmesi gibi mevcudiyet [la présence/presence] numarası yapan [simule/simulates] hileli [frelaté/adulterated] bir üründür. Şimdinin (gizleyen) bir düzmecesi [simulateur/simulator]: imge!" Bkz. Henri Lefebvre, **Éléments de Rythmanalyse: Introduction à la connaissance des rythms**, Paris: Éditions Syllepse, 1992, s. 35 ve **Rhythmanalysis**, s. 22. Bunun biraz sonrasında da şunları söyler: "Bu ikincisi [la présence/presence] aynı anda hem doğanın hem de kültürün *olguları* [faits/facts], *imgesel* [imaginaire/imaginary] olmak yerine aynı anda duyulur, duyuşsal ve ahlâki şeylerdir. İmgeler, bir tür büyü yoluyla, eriştiklerini (ve yeniden ürettiklerini iddia ettiklerini) şeylere ve mevcudiyeti de simülakraya, temsile [le présent/the present], *bu*na dönüştürürler…. imgeleri asıl oldukları şey olarak, birer simülakra, *bir standarda uyan kopyalar*, mevcudiyet parodileri olarak almak [yeterlidir]." Bkz. Lefebvre, **Éléments de Rythmanalyse**, s. 36 ve **Rhythmanalysis**, s. 23. Lefebvre'in "le présent" ve "la présence" arasında yaptığı bu ayrım ve "le présent"ı bir tür simülakra olarak alması sebebiyle, metin içerisinde bu kavramın "temsil" olarak karşılanmasına karar verilmiştir.

bulunan basın, aslında gündelik hayattan bahsetmemiş olur; bunun yerine mevcudiyetleri birer temsile dönüştürerek yalnızca gündelik hayatı andıran ilüzyonlarla yetinir.[116] Lefebvre'e göre temsiller, mevcudiyetleri taklit eder ve yerlerine geçerek onları gizler. Temsiller mevcudiyetleri andırsa da, onların derinliğinden mahrumdur. Mevcudiyet *burada* olandır; *burada* olmakla beraberinde diyaloğu, konuşmayı ve eylemi getirir. *Orada* olan temsilde ise benliğin ve ötekinin yerini bir ürün alır ve etkileşim yalnızca takas üzerinden tesis edilir. Kitle iletişim araçları, dolaysız olanı ve dolayısıyla mevcudiyeti siler ve bunun yerine temsili koyar. Dolaysız olanın silinmesi, diyalog imkânının da ortadan kalkması anlamına gelir. Temsil, ancak edilgen bir ilişkiyi mümkün kılar. Temsilde diyalogdan ziyade monolog söz konusudur; konuşmacı, görmediği ama kendisini gören kitlelere karşı tek başına konuşur.[117]

Fotoğraflar da mevcudiyet hissi yaratan birer temsildir. Zaman ve mekân içerisindeki belirli bir kesitin iki boyutlu bir düzleme aktarılmasıyla oluşan fotoğraf, dolaysız olanı temsile dönüştürür. Dolaysızlıkla olan bağın kopması, diyalog imkânının da ortadan kalkmasına sebep olur. Fotoğraftaki kişi ya da nesne, kendisini gören kitlelere karşı tek başına konuşur hale gelir; fotoğrafa bakan kişi ise, fotoğrafla ancak edilgen bir ilişki kurabilir. Burada da temsil, bir mevcudiyet taklidi yapar. Siegfried Kracauer'e göre fotoğraf makinesi esasında gündelik yaşam içerisindeki anları birer görüntü halinde kayıt altına alırken gerçekliği birebir kopyalamak yerine onu dönüştürür; üç boyutlu objeleri çevrelerinden yalıtarak ve tüm deneyim ilişkilerinden koparak iki boyutlu bir düzeye, siyah, gri ve beyaz tonlarıyla aktarır.[118] Buna rağmen fotoğrafın, icat edildiği ilk zamanlardan itibaren, gözün gördüğünü aracısız ve dolaysız bir şekilde sabitlediğine inanılır. Bunun bir sebebi, fotoğrafın, icat edildiği döneme kadarki tekabüliyete dayalı hakim temsiliyet biçimi olan resme kıyasla, nesnesini gözün gördüğüne en yakın şekilde aktardığının düşünülmesi ve görüntünün sabitlenmesinin insan müdahelesini dışarda bıraktığına inanılan bir aygıt vasıtasıyla gerçekleşiyor olmasıdır. Hakikatle dolaysız ve aracısız bir ilişkisinin

[116] Henri Lefebvre, **Rhythmanalysis**, s. 48.
[117] **A.g.e.**, s. 47-49.
[118] Siegfried Kracauer, "Photographed Berlin," s. 56 ve "The Photographic Approach," s. 63, **The Past's Threshold: Essays on Photography** içinde, çev. Conor Joyce, Zürih ve Berlin: Diaphanes, 2014, s. 56 ve 63. Kracauer, "siyah, gri ve beyaz" yüzey derken, haliyle yazdığı dönemin fotoğraf teknolojisinden bahseder. Ancak renkli fotoğraflar ve dijital fotoğraf da, görüntüleri renkli bir biçimde kaydederken, renkleri gözün gördüğünden farklı bir şekilde işler. Dolayısıyla gerçekliğin görüntü halinde kaydedilmesi burada da bir dönüştürme süreci içerir.

olduğuna duyulan bu inanç, fotoğrafın icadından itibaren bir çeşit gözlemleme aracı, görsel bir not düşme aygıtı ve güvenilir bir belgeleme aleti olarak bilimin hizmetinde kullanılmasına da vesile olmuştur.[119] Fotoğrafın hakikatle arasında kurgulan ilişki, ona bir delil olarak yaklaşılmasına yol açar.

Fotoğrafın bu delil niteliği, fotoğrafı çekilen kişi, nesne veya manzaranın bir zamanlar var olmuş olduğuna tanıklık ettiğinin düşünülmesinden ileri gelir. André Bazin'e göre fotoğrafta gördüğümüz şeyin geçmişte yaşanmış bir gerçekliğin bir kesiti olduğunu bildiğimizden, fotoğraf ve hakikat arasındaki ilişkiye ne kadar eleştirel yaklaşmak istersek isteyelim, görüntüsü sabitlenmiş nesnenin bir zamanlar var olmuş olduğunu kabul etmek zorundayızdır.[120] Bazin'in bu yorumu Roland Barthes'ın *Camera Lucida*'sında ifadesini "olmuş olan" (what has been) şeklinde bulur; Barthes'a göre fotoğrafta gördüğümüz şeyin hâlâ var olup olmadığını bilmemiz mümkün olmasa da, bir zamanlar var olduğundan eminizdir.[121] "Olmuş olan"ın, yani gerçekliğin bir kesitinin gözler önüne sergilmesi, Barthes'a göre fotoğrafa içkindir. John Berger de fotoğrafın bir zamanlar var olmuş bir gerçekliği kaydettiğini söyler; ona göre fotoğraflar, resimden farklı olarak, gerçekliği tercüme etmez, alıntılar. Objektifin önündeki gerçekliği alıntılayan fotoğraf makinesinin bu nedenle yalan söylemesine imkân yoktur. Şayet elde edilen görüntü bir yalan içeriyorsa bile, bunun fotoğrafın kendisiyle bir alakası yoktur. Fotoğraf makinesinin önündeki görüntü bir kandırmacaya yol açacak şekilde hazırlandığı ve fotoğraf makinesinin de bunu alıntılamaktan başka bir çaresi olmadığından, fotoğraf bir yalanı alıntıladığında bile yalan söylememiş olur.[122]

Fotoğrafta görülenin "olmuş olan" olduğu düşüncesi, fotoğrafta fotoğrafçı, fotoğraf makinesi ve fotoğrafı gören kişi arasında bir kesişme olduğu varsayımını içerir. Fotoğrafı gören bir kişi, fotoğrafçının yerinde olsaydı göreceği şeyin tam da

---

[119] Joan M. Schwarz, "'Records of Simple Truth and Precision': Photography, Archives and the Illusion of Control," Francis X. Boulin Jr. ve William G. Rosenberg (haz.), **Archives, Documentation and the Institutions of Social Memory: Essays from the Sawyer Seminar** içinde, Ann Arbour: University of Michigan Press, 2007, s. 65.

[120] André Bazin, **What is Cinema?**, çev. Hugh Gray, Berkeley: University of California Press, 1967, s. 13-14, alıntılayan H. Gene Blocker, "Pictures and Photographs," **The Journal of Aesthetics and Art Criticism**, Cilt 36, No. 2, Kış 1977, s. 155.

[121] Roland Barthes, **Camera Lucida: Reflections on Photography**, çev. Richard Howard, Londra: Vintage, 1993 s. 76.

[122] John Berger, "The Ambiguity of the Photograph," Geoff Dyer (haz.), **Understanding a Photograph** içinde, Londra: Penguin Books, 2013, s. 69-70.

fotoğrafta gördüğü şey olduğunu varsaydığı için fotoğrafın geçmişte kalan bir gerçekliğin bir kesidini sunduğu düşünülür.[123] Oysa Joel Synder ve Neil Walsh Alien, fotoğrafın, fotoğrafçının yerinde olsaydık göreceğimiz şeyi gösterdiği düşüncesinin absürtlüğünü, makalelerini kaleme aldıkları dönemin fotoğraf teknolojisi üzerinden örneklendirerek şöyle ortaya koyar:

> Bir fotoğraf "[orada olsaydık] göreceğimiz şeyi" bize zamanın belirli bir anında, belirli bir bakış açısından, *şayet* başımızı hareketsiz *ve* bir gözümüzü kapalı tutarsak *ve şayet* 150-mm veya 24-mm bir lensin muadiliyle bakabilirsek *ve şayet* etrafımızı D-76'da geliştirilmiş ve Kodabromide #3 kağıdına basılmış Agfacolor ya da Tri-X şeklinde görebilirsek gösterir.[124]

Synder ve Alien'dan bu alıntı, fotoğrafın fotoğrafçının yerinde olsaydık göreceğimiz şeyi gösterdiği argümanını, görüntünün teknik ayrıntıları üzerinden geçersiz kılar. Susan Sontag'ın da söylediği gibi fotoğraf, nesnelerin bize görünme biçiminin ölçütü haline gelmiş, böylelikle de gerçeklik düşüncesini büyük ölçüde değiştirmiştir.[125] Oysa gerçekliğin bir kesidi olarak görülen fotoğraf, esasında mevcudiyeti bir temsile dönüştürür ve bu dönüşüm esnasında da görüntüyü bozuma uğratır. Not düşmek gerekir ki fotoğrafın hakikatle bir ilişkisi olduğuna inanmamızın bir diğer sebebi, belirli bir tür kadrajın hakikati yansıttığını "öğrenmiş" olmamızla ilgilidir. Fotoğrafa atfedilen gerçeklik, belirli biçimsel kurallara sahiptir. Örneğin tuhaf bir açıdan çekilmiş ya da fazlaca estetize edilmiş bir fotoğraf, hakikati doğrudan gözler önüne sermek yerine fotoğrafçının tercihlerini ve dolayısıyla öznelliğini daha belirgin kılmasından ötürü "sanat"a daha yakın bulunur. John Tagg fotoğraf makinesinin, icadından itibaren, bir kanıt aleti olarak görüldüğünü, ancak neyin kanıt olarak sayıldığının da bir tarihi olduğunu söyler; bu, belirli teknikler ve prosedürler, somut kurumlar ve özgül toplumsal ilişkiler, yani iktidar ilişkileri içeren bir tarihtir.[126] Neyin kanıt olarak sayıldığının bir tarihinin olduğunun farkına varmak, fotoğrafın delil niteliğini ve hakikatle kurulan bağını sorunlu hale getirir. Tagg, fotoğrafla hakikat arasında kurulan bağın ve fotoğrafa bir delil statüsü atfedilmesinin yalnızca sanayi

---

[123] Terence Wright, **The Photography Handbook**, Londra ve New York: Routledge, 2004, s. 173.
[124] Joel Snyder ve Neil Walsh Allen, "Photography, Vision and Representation," **Critical Inquiry**, Cilt 2, No 1 (Sonbahar, 1975), s. 152. Vurgu yazarlara ait
[125] Susan Sontag, **On Photography**, Londra: Penguin Books, 1977, s. 161.
[126] John Tagg, **The Burden of Representation: Essays on Photographies and Histories**, Hampshire ve New York: Palgrave MacMillan, 1998, s. 1 ve 4-5.

toplumlarında mekanik vasıtalara atfedilen ayrıcalıkla ilgili olmadığını, aynı zamanda fotoğrafın topluma giderek daha fazla nüfuz eden devlet tarafından seferber edilmesiyle de alakalı olduğunu dile getirir.[127] Bu bakışa göre fotoğraf, iktidar ilişkilerinin kurulması ve muhafazasında işlevsel kılınabildiği için hakikatin bir kanıtı olarak görülmeye başlanmıştır.

Bunlardan başka fotoğrafın fotoğrafçının yerinde olsaydık göreceğimiz şeyi gösterdiği argümanı, fotoğraf üzerine yazmış düşünürlerden yukarıda paylaştığımız alıntıların da gösterdiği üzere, fotoğraftan önceki anın hakikatine duyulan inançla da bağlantılıdır. Ancak burada totolojik bir durum söz konusudur; fotoğrafta görülenler, böyle bir anın gerçekten yaşandığına ve kameranın da bu anı kaydettiğine inanmamıza vesile olur ve fotoğrafta görülenlerden kaynaklanan bu inanç, fotoğrafın gerçekliği yansıttığı düşüncesini pekiştirir. Dolayısıyla fotoğraf ve hakikat ilişkisi, yalnızca fotoğrafın gösterdikleri üzerinden kurulmuş olur; fotoğraftan önceki anın hakikatine duyulan inanç, fotoğrafa duyulan inancı doğurur. Bu sırada fotoğraftan önceki anın hakikati bir başka şekilde daha sorunsallaştırılmadan kalır; fotoğraf makinesi tarafından yakalanan bir anın görüntüsüne bakıldığında, fotoğrafta görülen şeylerin zaten bir anlam ilişkileri ağı içerisinde olduğu unutulur.[128] Bu nedenle etrafta görülen şeylerin "doğallığı" sorunsallaştırılmadan, fotoğrafta görülen şeylerin her şeyi olduğu gibi yansıttığı düşünülür.

Dolayısıyla basın gibi fotoğraflar da, her ne kadar gündelik yaşamın bir yansıması gibi dursalar da, esasında mevcudiyetin temsile dönüştüğü ve bu dönüşümün gizli kaldığı yerlerdir. Bu çalışmanın iddiası odur ki, iktidarın tezahür edişlerinden biri olan lider *kültü*, tam da bu dönüşüm vesilesiyle oluşur. Daha önce bahsettiğimiz gibi, bu tezin eğildiği zaman diliminin büyük bir bölümü, kitlesel desteğin meşrulaştırdığı bir lider kültü etrafında şekillenen kitle siyasetinin yaygınlaştığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu dönem siyasetin kutsallaştığı, yani siyasette geleneksel dinî kurumlardan ayrı ve bağımsız bir dinî boyutun ortaya çıktığı bir dönemdir. Siyaset, siyasi topluluğa inancı körükleyen, topluluğun üyelerinin kendilerini bu topluluğa adamalarını hedefleyen ve topluluğun selameti için kendini feda etmeyi öğütleyen mitler, ritüeller ve semboller aracılığıyla anlaşıldığı ve temsil

[127] **A.g.e.**, s. 61.
[128] Abigail Solomon-Godeau, **Photography at the Dock: Essays on Photographic History, Institutions and Practices**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1991, s. 180.

edildiği zaman kutsallaşır. Siyasetin kutsallaşması argümanını öne süren Emilio Gentile'ye göre, bu kutsallaşma dört aşama sonunda gerçekleşir. Bunlardan ilki, seküler topluluğun, varoluşun anlamını ve amacını açıklayan ve iyi ve kötüyü tanımlayan inançlar ve mitler sisteminin merkezine yerleştirilmesidir. İkincisi bu anlayışın, kişileri siyasi topluluğa bağlı kılacak şekilde bir emirler zincirine ve etik anlayışına bağlanmasıdır. Üçüncüsü siyasi topluluğun üyelerinin seçilmiş kişiler olarak görülmesi ve siyasi eyleme, bir vazifenin yerine getirilmesi anlamında dinî bir boyut kazandırılmasıdır. Son olarak da, siyasi topluluğa kurumsallaşmış kültler ve figürler ve kutsal bir tarih anlayışı aracılığıyla tapınmayı sağlayan, ritüeller aracılığıyla sürekli olarak dolaşımda tutulan siyasi bir litürjinin oluşturulmasıdır.[129] Bu araştırma da, siyasetin kutsallaştığı bir dönemde, devlete ve onun liderine tapınma anlamındaki siyasi litürji içerisindeki lider kültüne odaklanır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bir Osmanlı askerî görevlisiyken önce bir hareketin, ardından da yeni devletin lideri konumuna yükselişi ve bu konumunun pekişmesi süreci boyunca lider kültünün adım adım inşa edildiği görülebilir. Ülkeyi kendi başına selamete erdiren, kurtuluş ve kuruluş anlatısının tam kalbine oturtulan ve milletin kaderinin kendi kaderiyle eş tutulduğu lider, rıza üretiminin başlıca vesilesi haline gelir. Tanıl Bora da modern bir ulus-devletin inşasına girilen bir dönemde, elde yeterli rıza üretim kaynağı bulunmadığından, Atatürk imgesine yatırım yapıldığını, Cumhuriyet değerlerinin Atatürk imgesi üzerinden meşrulaştırıldığını dile getirir.[130] Lider kültünün inşası, lidere seküler bir kutsiyet ve hususiyet atfedilmesiyle sağlanır. Bora, Mustafa Kemal ikonundan bahsederken, 1930'ların politik kasidelerinde Atatürk'ü dinin/tanrının/peygamberin yerine koymanın adetten olduğundan örneklerle bahseder.[131] Lidere atfedilen bu kutsiyet ve hususiyet, liderin başka hiç kimseye benzemeyişinin vurgulanması ve tam da bu benzemeyiş yüzünden yalnızca ona özgü ifadelerde bulunulmasını içerir. Örneğin belirli sıfatlar yalnızca ona yakıştırılır; erken Cumhuriyet döneminde Atatürk'ten bahsederken kullanılan sıfatlar arasında halaskâr (kurtarıcı), müncî (kurtarıcı), banî (inşa eden), hamî (koruyucu), ibdakâr (ilk yaratıcı) deha bulunur.[132] Lider için şiirler yazılar; heykeller dikilir; liderin biyografileri kaleme

[129] Emilio Gentile, "The Sacralisation of Politics: Definitions, interpretations and reflections on the question of secular religion and totalitarianism," **Comparative Fascist Studies: New Perspectives** içinde, haz. Constantin Iordachi, Londra ve New York: Routledge, 2010, s. 263.
[130] Tanıl Bora, **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 122.
[131] **A.g.e.**, s. 121.
[132] **A.g.e.**, s. 121.

alınır; resimleri yapılır; fotoğrafları çekilir; kararları nihai, sözleri mutlak kabul edilir. Üstelik bunların bir veya birkaç kere yapılması da yetmez; her birinin belirli bir sıklıkta ya da ritimde tekerrür etmesi gerekir.

Lider kültü aynı zamanda gündelik hayat içerisindeki sıradan unsurların tekerrürüyle de inşa edilir. Basın, bunun vesilelerinden biridir. Liderle ilgili çıkan haberler ve fotoğraflar, bunların sıklığı ya da ritmi, lider kültünün inşasını mümkün kılan unsurlardan biridir. Bu haberlerin ve fotoğrafların illaki istisnai bir durumla ilgili olması da gerekmez; burada önemli olan, liderin görünürlüğünü daim kılmaktır. Liderle ilgili haberlerin ve fotoğrafların yayımlanmasına neden olan olayın kritik önemde olmasına gerek yoktur, çünkü ilerleyen bölümlerde göreceğimiz üzere olaylar, "hadise değeri"ni daha ziyade liderin görünürlüğü üzerinden edinir; olan biten bir şey, lider orada görünür olduğu için bir hadise haline gelir. Liderin görünürlüğü, basında dolaşıma giren haber ve fotoğraflarının haricinde, suretinin kamusal alanda da görünür olmasını sağlamaya yönelik uygulamalarla pekiştirilir. Liderin bu daimi görünürlüğü, mevcudiyet taklidi yapan temsiller aracılığıyla gerçekleşir. Liderin gündelik hayat içerisinde sık sık karşılaşılan fotoğrafları, bir mevcudiyet hissi yaratsa da, aslında lider, fotoğrafları aracılığıyla, kendisini gören ama onun görmediği kitlelere karşı tek başına konuşur hale gelir. Lider kültünün inşasını mümkün kılan unsurlardan biri, tam bu da etken-edilgen ilişki biçiminin pekişmesidir.

Bu çalışma, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde, Mustafa Kemal'in görünürlüğüne odaklanır. Basında ve kamusal alanlarda dolaşıma giren fotoğrafları üzerinden, lider kültünün gündelik hayat içerisinde nasıl inşa edildiğini araştırır. Gündelik hayat tarihi çalışılırken fotoğraflardan çeşitli şekillerde yararlanmak mümkündür; fotoğraflar kişileri, kıyafetleri, eşyaları, saç kesimlerini, mekânları, sosyalleşme biçimlerini, alışkanlıkları ve daha pek çok şeyi gözler önüne sererek gündelik hayatın bir zamanlar neye benzediğine dair ipuçlarına ulaşmamızı sağlar. Bu çalışma ise fotoğrafların içeriğine bakarak gündelik hayatın bir zamanlar nasıl olduğunu keşfetmek yerine, insanlara gün be gün neyin gösterilmiş olduğuna odaklanır. Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu dönem boyunca binlerce fotoğrafı çekilmiş, bunların pek çoğu süreli yayınlar vasıtasıyla dolaşıma sokulmuş, kimi portreleri ise kamusal alanlara asılmıştır. İlerleyen bölümlerde göreceğimiz üzere, bu fotoğrafların çok büyük bir bölümü birbirine benzemektedir. Yıllar içinde

kamera teknolojisi gelişmiş, çekilen fotoğrafların kalitesi ve çeşitliliği buna bağlı olarak artmış, baskı teknolojilerindeki gelişmeler vasıtasıyla fotoğraf baskıları daha kaliteli bir hale gelmiştir. Bununla birlikte fotoğraflar birbirlerine şaşırtıcı bir benzerlik gösterir. Yıllar içinde yayımlanan fotoğraflarına bakıldığında Atatürk'ün yaşının ilerlediği, kıyafetlerinin değiştiği, bulunduğu mekânların farklılaştığı görülür. Bununla birlikte fotoğraflar, her defasında hadisenin merkezine Atatürk oturtularak çekildiğinden, birbirlerini fazlaca andırır. Binlerce fotoğrafta yinelenen bu benzerlik, Atatürk imgesinin sabitlenmesine yol açar. Atatürk imgesi ayrıca kendisinin her açıdan binlerce fotoğrafının çekilmiş olmasıyla da sabitlenir. Kendisini yalnızca fotoğraflarından görebilmiş bugünkü kuşakların bile her yaz mevsiminde Ardahan'daki Karadağlar'ın eteğine düşen silüette Atatürk'ü görmelerinin,[133] Balıkesir, Gömeç'teki dağların bir kesidinde Atatürk silüetini fark etmelerinin,[134] Dumlupınar'daki Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı'nda 19 Mayıs 1981'de çekilen bir görüntüde, gökyüzündeki bulutlarda Atatürk'ün gözlerini seçmelerinin[135] sebebi, Atatürk imgesinin zihinlerde sabitlenmiş olmasıdır.

Dolayısıyla bu çalışma bu imgenin sabitlenişini, hayatta olduğu sırada süreli yayınlarda dolaşıma giren fotoğrafları ve erken Cumhuriyet döneminde kamusal alanlara asılan portreleri üzerinden sürer. Kamusal alanlara asılacak portreleriyle ilgili çalışmalar bilhassa vefatından sonra hız kazandığı için, iktidarın bu mesele hakkındaki tasarrufları söz konusu olduğunda 1950 yılına kadar gelmek gereklidir. Her yerde göründükleri için bir nevi görünmez hale gelen ve bu nedenle de herhangi akademik bir çalışmanın şimdiye kadar konusu olmamış olan bu fotoğrafları sorunsallaştırarak, fotoğrafların ilk yayımlandıkları dönemde nasıl bir repertuar oluşturduğunu ve ne tür bir kamusal ritm teşkil ettiğini ortaya koymaya çalışır. Repertuar müzikte, dansta, tiyatroda, icra edilen eserler toplamını ifade eder. Ancak bu eserler toplamının bir repertuar haline gelebilmesi için, tekrar tekrar icra edilmeleri gerekir. Bu çalışma, yıllar içinde sürekli yenilenen, ancak Atatürk'ü merkeze oturtacak şekilde çekildikleri için birbirlerinin bir nevi tekrarı olan, yani yinelenen fotoğraflar toplamını bu nedenle

[133] Örneğin bkz. "Ardahan'daki 'Atatürk Silüeti' Bu Yıl da İzleniyor," **HaberTürk**, 31 Mayıs 2017. http://www.haberturk.com/gundem/haber/1514331-ardahandaki-ataturk-silueti-bu-yil-da-izleniyor (erişim tarihi: 3 Temmuz 2017).
[134] Örneğin bkz. "Dağdaki Atatürk Silueti İlgi Çekiyor," **Milliyet**, 10 Kasım 2016. http://www.milliyet.com.tr/dagdaki-ataturk-silueti-ilgi-cekiyor-balikesir-yerelhaber-1638872/ (erişim tarihi: 3 Temmuz 2017).
[135] Örneğin bkz. İhsan Pekel, **Atatürk'ü Anmak ve Anlamak II**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 77.

bir repertuar olarak alır. Dolayısıyla lider kültünün inşasına katkı sunan bu fotoğrafların, iktidarın görsel repertuarını teşkil ettiğini öne sürer ve bir yandan bu repertuarı oluşturan tekil unsurları ortaya çıkartmaya çalışırken, aynı zamanda bu tekil unsurların nasıl bir ritim içerisinde bir bütünlük arz ettiğini gözler önüne sermeye çalışır.

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA MUSTAFA KEMAL FOTOĞRAFLARI

İcadından kısa bir süre sonra imparatorluk topraklarına ulaşan fotoğraf, zaman içinde önce stüdyolar aracılığıyla gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiş, baskı teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte eskiden yalnızca çizimlere yer verilebilen "musavver" (resimli) yayınlarda fotoğraflara da rastlamak gündelik bir hal almıştır. Milli Mücadelenin başlarına gelindiğinde gazete ve dergilerdeki yazılara fotoğrafların eşlik etmesi artık alışıldık bir durumdur. Bu bölümde önce fotoğrafın icadı ve Osmanlı İmparatorluğu'na gelişiyle ilgili bir girişe yer verilecek; bunu imparatorluğun son yıllarında basının durumuna genel bir bakış takip edecek; ardından Mustafa Kemal Paşa'nın gazete ve dergilerde yayımlanan fotoğraflarının teşkil ettiği repertuar ortaya konulacak; son olarak da fotoğraflar yayımlandıkları haberlerle birlikte ele alınarak hangi haberlerde ne tür fotoğrafların tercih edildiğine bakılacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın ilk fotoğrafları Trablusgarp Savaşı, ardından da Çanakkale Savaşı vesilesiyle yayımlanır. Dolaşıma giren fotoğrafları Milli Mücadele yılları boyunca çeşitlilik kazanır ve haber metninde adı geçen kişinin kim olduğunu göstermektense Anadolu hareketi lehinde siyasi bir tavır alışı ifade etmeye başlar. Milli Mücadelenin başlarında dolaşıma giren fotoğraflar ağırlıklı olarak stüdyoda çekilmiş portreleriyken, Anadolu hareketinin zaman içinde meşruiyet ve hakimiyet kazanması fotoğrafların da zenginleşmesine yol açmış, portreler yerine hadise anında çekilmiş fotoğrafların dolaşıma girmesi giderek yaygınlık kazanmış, fotoğraf altlarında düşülen "son alınan resmi" ibarelerinin gösterdiği üzere Mustafa Kemal Paşa'nın en yeni fotoğrafını çekmek ve yayımlamak önemli bir hale gelmiştir. Bu bölüm, Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı ordusunda görevli askerlerden biriyken, bir hareketin ve sonrasında da yeni devletin lideri haline gelişi sürecini, Osmanlı gazete ve dergilerinde yayımlanan fotoğrafları üzerinden takip edecektir.

2.1. Fotoğrafın İcadı ve Osmanlı İmparatorluğu'na Gelişi

Fotoğraf tarihçisi ve kuramcısı Geoffrey Batchen, Batı literatüründe "fotoğraf nedir?" sorusuna cevap arayan pek çok araştırmanın çoğu zaman "fotoğraf nerede ve ne zaman başladı?" sorusunu yanıtlamaya geçiş yaptığını aktarır.[136] Bu soru, genelde iki temel yaklaşıma göre cevap bulur. Bu yaklaşımlardan biri fotoğrafı kendi doğası üzerinden anlamaya çalışırken, öteki onu kuşatan kültür üzerinden fotoğrafa bir kimlik atfeder; diğer bir deyişle, birinci yaklaşım fotoğrafın kendine has en temel özelliklerini tespit ederek fotoğrafı kendi doğası olarak gördüğü şey üzerinden anlamaya çalışırken, ikinci yaklaşım fotoğrafın bizatihi kendinde bir kimliğinin olmadığını ve yalnızca içinde bulunduğu bağlamdan yola çıkarak bir kimlik edinebildiğini öne sürer.[137] Böylelikle fotoğraf, doğa ve kültür ikiliği sorunsallaştırılmaksızın, bu ikiliğin ayaklarından birinden yola çıkılarak anlaşılmaya çalışır. Bu durum, fotoğrafın tarihinin aktarılma biçimlerine de yansır. Fotoğrafın tarihi hakkındaki metinlerin büyük bir kısmı, görüntünün sabitlenmesine dönük uğraşlar üzerinden bir başlangıç noktası – bu başlangıç noktası ister Joseph Nicéphore Niépce'nin ilk sabit görüntüyü kaydettiği 1826, ister Louis Daguerre'in "dagerotip" adındaki icadının Fransız Bilimler Akademisi'nce ilan edildiği 1839, isterse Henry Fox Tablot'un Daguerre'le aynı zamanlarda yürüttüğü çalışmaları olsun – tayin eder. Ardından da, doğa ya da kültür ikilisinden hangisine daha yakın olunduğuna göre, fotoğraf teknolojisinde yıllar içinde yaşanan değişim ve gelişmeler birer birer aktarılır veyahut da fotoğrafın kullanıma konulduğu bağlamlar ve bu bağlamlar içerisinde kendisine yüklenen işlevler sıralanır. Batchen, Jacques Derrida'dan yardım alarak, literatürdeki bu "basit, eksiksiz, normal, saf, standart, kendinden başkasına benzemez" bir köken, bir "ilk" bulma çabasının, diğer her şeyden yalıtılmış bir "tesadüf, türeme veyahut bozulma" anlatısını mümkün kıldığını gösterir.[138]

Batchen kendi çalışmasını ise başka bir soru üzerinden kurar: fotoğraflama *arzusu* tarihin hangi anında ortaya çıkmış ve kendini ısrarla ortaya koymuştur? Diğer bir deyişle fotoğraf tarihin hangi noktasında rastlantısal, yalıtılmış, bireysel bir fantezi olmaktan çıkıp yaygın, toplumsal bir *zorunluluk* haline gelmiştir?[139] Görüntünün

[136] Geoffrey Batchen, **Burning With Desire: The Conception of Photography**, Cambridge ve Londra: The MIT Press, 1999, s. 18, 24.
[137] **A.g.e.**, s. 17, 20.
[138] **A.g.e.**, s. 18.
[139] **A.g.e.**, s. 36, 78.

sabitlenmesine yarayan kimyasal maddelerin 1720'lerden itibaren bilinmesine ve *camera obscura*'nın ressamlar tarafından asırlardır kullanılıyor olmasına rağmen fotoğraf düşüncesi ve arzusunun neden ancak 1800'lerin başından itibaren ve sadece Batı'da dolaşıma girdiği, Avrupa'nın farklı yerlerinde görüntünün sabitlenmesi üzerine birbirinden habersiz çalışan pek çok bilim insanının yaptıkları çalışmaları neden hep *camera obscura*'ya yansıyan görüntünün kendini otomatik olarak üretebilmesi için bir alet tasarladıkları şeklinde anlattıkları sorularını merkeze alır.[140] Fotoğrafın icadının birkaç kişinin dehası ya da kişisel fantezisine indirgenemeyeceğini, şayet bir başlangıç noktası aranacaksa Avrupa imgelemine bu tür bir arzuyu nakşeden başlangıç noktasının bulunması gerektiğini öne sürer ve görüntünün sabitlenmesine yönelik söylemsel pratiklerin düzenlilik kazandığı anları tespit etmeye çalışır.

Batchen'e göre *camera obscura*'ya düşen görüntünün sabitlenmesinin giderek "acil bir ihtiyaca" dönüşmesi on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl başlarına rastlar. Bu dönemde, görüntüyü sabitlemek üzere Avrupa'nın çeşitli yerlerinde birbirlerinden habersiz olarak çalışmalar yürüten kişilerin hepsi, bu uğraşlarını aynı şekilde ifade etmişlerdir: *camera obscura*'ya yansıdığı haliyle doğanın kendini otomatik bir şekilde resmedebileceği bir alet geliştirmek.[141] Batchen bu arzuyu bilim insanlarının bilinciyle sınırlamak yerine, bu dönemde bu türden bir arzuyu mümkün kılan "bilginin pozitif bilinçdışısı"na bakılması gerektiğini söyler.

Camera obscura'ya yansıyan görüntüyü sabitlemeye çalışan bilim insanlarının bu uğraşlarını ifade edişleri sırasında kullandıkları en önemli kelimenin "otomatik" olduğu söylenebilir. Her ne kadar fotoğrafı, icat edildiği zamana kadarki hakim temsiliyet biçimi olan resimle ilişkisi ve karşılaştırması üzerinden değerlendirmek, ilk günlerinden bugüne yaygın bir eğilim olsa da, fotoğrafın Batı toplumları ve kültürlerinde muazzam değişimlerin yaşandığı bir dönemde ortaya çıktığını unutmamak gerekir. "Doğa güçlerine boyun eğdirilmesi, makineler, kimyanın sanayi ve tarıma uygulanması, buharlı gemiler, demiryolları, elektrikli telgraflar, koskoca kıtaların tarıma, nehirlerin gemiciliğe elverişli kılınması, mantar gibi biten dev

[140] **A.g.e.**, s. 53, 56.
[141] **A.g.e.**, s. 52, 56.

nüfuslar," daha önceki yüzyıllarda görünmeyen değişimlerdir.[142] Fotoğrafın bu köklü değişikliklerle olan ilişkisi, o dönemin yazar çizer ve entelektüellerinin yazılarında belirgindir. Örneğin Maxime du Camp'ın, 1855 tarihli şiir kitabı *Les Chants modernes*'in ("Modern Ezgiler") *La Vapeur* ("İstim") başlıklı bölümünde methiyeler dizdiği yeni dönem gelişmeleri arasındaki fotoğraf buhar, kloroform, elektrik ve gazla birlikte anılır.[143]

Akmakta olan zaman içerisindeki bir anın, içerisinde bulunduğu bağlamdan koparılarak iki boyutlu bir yüzeye aktarılmasıyla birlikte zaman ve mekânın algılanmasında ve deneyimlenmesinde önemli bir kırılmayı beraberinde getiren fotoğraf, zaman ve mekânın deneyimlenmesiyle ilgili önemli diğer dönüşümlerle aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve bununla birlikte üretimin giderek makineleşmesi ve artan fabrika sayısı; toplumun işçiler, dükkân sahipleri, profesyoneller, sanayi patronları şeklinde gruplara bölünmesi ve önceleri kırsal kesimde yaşayanların işçilere dönüşerek giderek şehir merkezlerinde toplanmaları ve şehirlerin gelişmesi; tren yollarının yaygınlaşmasıyla birlikte yük taşımacılığında olduğu kadar insan taşımacılığında da yaşanan değişim; telgrafın icadıyla birlikte uzak mesafelerle bile hızlı haberleşmenin mümkün olması;[144] elektrik üzerine çalışmalar asırlardır sürdürülüyor olmasına rağmen ancak bu dönemde endüstriyel ve yaygın kullanıma uygun hale gelmesi, bu dönemde zaman ve mekânın deneyimlenmesinde yaşanan diğer önemli dönüşümlerdir.

Sanayi Devrimi'yle birlikte katı olan her şey buharlaşırken[145] yepyeni de bir hayat ortaya çıkar. Bu yeni hayatın en belirgin özelliklerinden biri üretimin kitleselleşmesi ve insanların da bu kitlesel üretimin birer parçası haline gelmesidir. Bu kitleselleşme, üretimin makinalaşmasıyla ve tek bir ürünün imalatının farklı aşamalarının tek bir çatı altında toplanmasıyla mümkündür. Bir ürün artık tek bir

---

[142] Karl Marx ve Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, çev. Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap, 2013, s. 46-47.
[143] Walter Benjamin, **The Arcades Project**, çev. Howard Eiland ve Kevin McLaughlin, Cambridge ve Londra: Harvard University Press, 1999, s. 679.
[144] Alan Trachtenberg, "Introduction," **Classic Essays on Photography**, New Haven: Leete's Island Books, 1980, s. viii-ix. Levend Kılıç da, fotoğrafın toplumsal tarihini incelerken, fotoğrafı bağlamsal bir anlayışla ele almak gerektiğini, bu nedenle söze fotoğrafın "mahalle arkadaşlarıyla," yani icat edildiği Sanayi Devrimi'nin diğer önemli buluşları ve bu dönemin ürettiği düşünce akımlarıyla birlikte anlamak gerektiğini söyler. Bkz. Levend Kılıç, **Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi**, Ankara: Dost Kitabevi, 2008, s. 15.
[145] Karl Marx ve Friedrich Engels, **op.cit.**, s. 44.

zanaatkârın elinden çıkmak ya da her bir parçası farklı zanaatkârların atölyelerinde farklı zaman dilimlerinde üretilmek yerine aynı mekânda ve aynı anda üretilmektedir. Fabrika çatısı altında bir araya gelen işçilerin her biri, ortaya çıkan metanın yalnızca bir parçasını üretmekle meşguldür. Her ne kadar iş bölümü insanlığın tarihi kadar eski olsa da bu dönemde işçilerin payına düşen işbölümü, ürettikleri ve bir sonraki işçi grubuna hammade olarak gönderdikleri ürün üzerinde herhangi bir etkilerinin olmamasına sebep olur. İşçiler, nihai ürünün tek bir parçasını üretmek ve bunu da makineler vasıtasıyla yapmakla yükümlüdür. Böylelikle işçiler, makinenin birer uzantısından ibaret hale gelir ve kendilerinden beklenen şey, en basit, en tekdüze, en kolay edinilir bir beceriden başkası değildir.[146] Marx, *Kapital*'de işçinin payına düşen işbölümünün etkilerini şöyle tarif eder:

> … ömrü boyunca bir ve aynı basit işi yapan bir işçi, bütün vücudunu bu işin otomatik olarak çalışan tek yönlü organına dönüştürür ve bu nedenle, bir dizi işlemi dönüşümlü olarak gerçekleştiren zanaatçıya göre daha az zaman harcar… Tek yönlü bir işleve alışması, işçiyi hiç şaşmayan bir alet durumuna sokar; işçinin mekanizmanın bütünüyle bağlantısı ise onu bir makinenin parçalarında görülen uyumla çalışmaya zorlar.[147]

Dolayısıyla bir işçinin bir makinenin başında tek bir işi sürekli yinelemesi, onun tek işlevi olarak bağımsızlaşır[148] ve böylelikle işçi, kelimenin gerçek anlamıyla, üretim içerisindeki bir dişliden farksızlaşır. Her ne kadar tek bir işlevin bağımsızlaşması yöntemin mükemmelleşmesini de beraberinde getirse de, yapılan işin kolaylığı, belirli bir kişinin gözden çıkarılıp yerine yeni birinin alınmasını da kolaylaştırır. Fabrikada daha bariz bir şekilde gözler önüne serilen bu yeni üretim biçimleri ve ilişkileri, toplumsal yaşamın geri kalanında da karşımıza çıkar. Artık her bir "ürün," o ürünün "imalatı" için belirli bir iş yerinde bir araya gelmiş ve her biri üretim sürecinin yalnızca tek bir aşamasında yer alan, kendi "parça-başı işi"ni tamamladıktan sonra bunu üretimin bir sonraki aşamasını gerçekleştirecek kişiye "hammadde" olarak ileten ve çıkan ürün üzerindeki etkisi belirli işlerin yinelenmesinden ibaret olan kişilerce üretilmektedir. Kişilerin hem yiyeceklerini, hem giyeceklerini, hem de gündelik hayatta ihtiyaç duydukları basit aletleri kendilerinin ürettikleri zamanlar geride

---

[146] **A.g.e.**, s. 49.
[147] Karl Marx, **Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi**, 1 Cilt, çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap, 2011, s. 330, 339.
[148] **A.g.e.**, s. 330.

kalmıştır. Herkesin toplumsal iş bölümünün tek bir parçasında uzmanlaşması ve gününün büyük bir bölümünü bu uzmanlaştığı işi yaparak geçirmesi, hayatını idame ettirilebilmesi için ihtiyaç duyulan diğer şeylerin para karşılığında edinilmesini zorunlu kılar. Bu durum, kişilerin çevreleriyle kurdukları ilişkilerin daha dolayımlı bir hale gelmesine sebep olur. Makineler vasıtasıyla yapılan üretim, doğru zamanda doğru düğmelere basılmasından ya da daha genel olarak bakıldığında tek bir parça-işin sürekli olarak yinelenmesinden ibarettir; toplumsal yaşam içerisinde her bir kişi, kendi payına düşen işbölümünü yerine getirmekle yükümlüdür; hayatını devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu şeyleri ise kendi üretebilmek yerine para karşılığında almaya mecburdur.

İşte fotoğraf makinesi de toplumsal hayatın bu denli köklü değişiklikler geçirdiği bir zamanda ortaya çıkmıştır. Üretimin makinelerin tekelinde olduğu ve insanların işlevinin bu makineleri doğru bir şekilde kullanmaya indirgendiği bir dönemde, *camera obscura*'ya yansıyan görüntüyü sabitlemeye çalışan bilim insanlarının, yaptıkları işi, doğanın kendini otomatik olarak resmedebileceği bir alet geliştirmek olarak tarif etmelerine şaşırmamak gerekir. Fotoğraf makinesi, tek bir düğmeye basarak çarkları, dişlileri ve farklı süreçleri birbirleriyle ilişkili bir halde harekete geçiren aygıtların gündelik yaşamın bir parçası haline geldiği dönemin resmetme tekniğidir.[149] Daha ileride detaylı olarak değineceğimiz üzere, fotoğrafın hakikati dolaysız bir biçimde kayıt altına aldığı düşüncesinin dayanaklarından biri tam da görüntünün bir makine aracılığıyla kaydediliyor olmasıdır. Fotoğrafın, bir insanın

[149] Levend Kılıç, **op. cit.**, s. 74. Toplumsal yaşamdaki bu dönüşümler yeni temsil biçimlerine meydan vermenin yanı sıra mevcut temsil biçimlerini de kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Örneğin Thierry de Duve, resim sanatında sulu boyanın muhafazası için kullanılan teneke ya da bakırdan tüplerin on sekizinci yüzyıl sonundan itibaren görülebilmesine rağmen, endüstriyel ölçekte üretilmiş, yağlı boya ihtiva eden boya tüplerinin on dokuzuncu yüzyıl başından itibaren piyasadan edinilebildiğini aktarır. de Duve'e göre, bu basit gelişmenin resme etkisi büyüktür. Yağlı boya tüpleri, daha önce kendi boyalarını kendileri hazırlayan ressamları meşakkatli bir iş yükünden kurtarmış olmakla birlikte, işbölümü gerçeğini resim sanatına da taşımış, böylelikle ressamların, daha önceleri üretim sürecinin tamamı üzerinde sahip oldukları kontrolü sekteye uğratmıştır. Ayrıca bu gelişmeyle birlikte renk, mistisizmden arınarak, piyasada bolca bulunabilen bir meta haline gelmiş ve ressamın üzerinde emek harcadığı bir iş olmaktan çıkarak, bir amacın, yani çizilecek olan resmin aracına dönüşmüştür. Ayrıca de Duve, boya hazırlama zahmetinin ortadan kalkmasının ve boyaların tüpler halinde kolayca taşınabilmesinin, *plein-airism* adıyla anılacak açık havada resim yapma pratiğini başlattığını belirtir. Bkz. Thierry de Duve, **Kant after Duchamp**, Cambridge ve Londra: The MIT Press, 1996, s. 175-177. Bunun haricinde toplumsal yaşamdaki dönüşümler konu seçimleri bakımından da resim sanatını etkilemiştir. Örneğin 18. yüzyılda ortaya çıkmakla birlikte 19. yüzyılda giderek yaygınlaşan Romantizm akımı, toplumun geçirdiği köklü değişimlere bir tepki olarak, geçmişin ve doğanın yüceltilmesini içerir. Gündelik hayat içerisinden seçilmiş sıradan anların ve açık hava sahnelerinin ön planda olduğu Empresyonizm de bu yüzyılın ikinci yarısında karşımıza çıkan akımlardandır. Tarihteki büyük olayları ve kişileri tuvale aktarmaktansa yine gündelik hayattan seçilmiş sahnelere odaklanan ve gerçeği olduğu gibi temsil etmeyi amaç edinen Realizm de bu dönemin akımlarındandır.

öznelliğinden azade bir biçimde, gerçekleri gerçekte olduğu gibi gösterdiği varsayılır. "Gerçekte olduğu gibi" düşüncesi bu dönemde kendini başka bir alanda daha gösterir; fotoğrafın icadı, tarihselci düşüncenin ortaya çıkmasıyla aşağı yukarı aynı zamana tekabül eder. O zamana kadar hüküm süren ahlaki ve felsefi tarih yazım biçimlerinin karşısında duran modern tarih yazımı, gerçeklerin olduğu gibi aktarılmasını amaç edinir. Bu akımın önde gelen isimlerinden Leopold von Ranke, tarihsel gerçekliğin, soyut bir tarih sistemi, inşası ve felsefesi tarafından ihlal edilmesine karşı korunması gerektiğini öne sürer ve her şeyi "gerçekte olduğu gibi" ("wie es eigentlich gewessen") aktarmanın öneminden bahseder.[150] Ranke'nin bu ifadeyi kullandığı kitabı ("Geschichte der Romanischen und Germanischen Völker von 1494 bis 1514") 1824'te basılacaktır. Tarihte bilinen ilk fotoğraf ise bundan iki yıl sonra Nicéphore Niépce tarafından kayıt altına alınacak, dagerotip adıyla anılan görüntü kaydetme yönteminin icadı ise 1839'da dünyaya duyurulacaktır. Kracauer, modern tarih yazımının ve dagerotipin icadının aynı zaman dilimine rastlamasını, *zeitgeist*'a, yani zamanın ruhuna bağlayıp bağlamamak gerektiğini sorar.[151] Yalnızca tarih yazımı değil, aynı zamanda pozitivizm ve sosyoloji de fotoğraf makinesiyle aynı dönemde ortaya çıkıp gelişmiştir; bu üçünü bir arada ele almamızı sağlayacak olan şey, bilim insanları ve uzmanlar tarafından kayıt altına alınan gözlemlenebilir ve nicelleştirilebilir olguların doğa ve toplum hakkında bütünsel bilgiye sahip olmayı ve böylelikle her ikisini de kontrol etmeyi mümkün kılacağına bu dönemde duyulan inançtır.[152] Gerçekten de fotoğraf, makinelerin gündelik yaşamın parçası haline geldiği, hakikatin insan öznelliğinden azade bir tanım edindiği ve yeni hakikatler ışığında toplum ve doğa üzerinde mutlak bir denetimin sağlanabileceğine inanıldığı bir çağın ürünüdür.

Her ne kadar 1800'lerin başından itibaren Avrupa'nın farklı köşelerinde bilim insanları, birbirlerinden habersiz bir şekilde, resimde yardımcı bir araç olarak kullanılan *camera obscura*'ya yansıyan görüntüyü sabitleştirmek üzere çalışmalar yürütseler de, fotoğraf, toplumsal hayata, Fransız Bilimler Akademisi'nin 19 Ağustos 1839'ta Louis Daguerre'in görüntü sabitleme yöntemini icat ettiğini ilan etmesiyle birlikte dahil olur. Bu yeni icat Osmanlı topraklarında kısa bir süre sonra duyulacaktır.

---

[150] Siegfried Kracauer, **History: The Last Things Before The Last**, Princeton: Markus Wiener Publishers, 1995, s. 48-49.
[151] **A.g.e.**, s. 49.
[152] John Berger, "The Ambiguity of the Photograph," s. 71.

28 Ekim 1839'da *Takvim-i Vekayi*'de çıkan bir haber, Daguerre'in kendi adını verdiği daguerrotipin icadını bildirir.[153] Daguerre'in hemen 1839'da yayımladığı ve bütün Avrupa dillerine çevrilen fotoğraf kitabının Osmanlıcaya da tercüme edildiğine dair bir bilgiye *Ceride-i Havadis*'in 15 Ağustos 1841 tarihli nüshasında rastlanır. Haber metninde Daguerre'in "dagerotip" adında bir alet icat ettiğinin ve kitabının Osmanlıcaya tercüme edildiğinin bilenlerin malumu olduğu dile getirildikten sonra, Daguerre'in bu defa da "fotoğrafya" adında bir alet icat ettiği, ancak bu aletin nasıl çalıştığının henüz bilinmediği söylenir.[154] Her ne kadar fotoğrafla ilgili haberler Osmanlı İmparatorluğu'nda aygıtın icadından kısa bir süre sonra çıkmaya başlasa da, bu son haber, Osmanlıların bu aygıtı henüz çok iyi bilmediklerinin işareti olarak yorumlanabilir. Henry Fox Talbot, Daguerre'le aynı zamanlarda İngiltere'de yürüttüğü çalışmalarında, *camera obscura*'ya yansıyan görüntüyü daha farklı bir teknikle sabitlemeyi başarmış, ancak keşfettiği yöntemin on yıllık patentini alması üzerine bu teknik Daguerre'inki kadar hızla benimsenememiş ve bugün bile analog makinelerin çalışma prensibi Talbot'un keşfettiği yönteme dayanıyor olsa da, kendisi başlarda Daguerre kadar ünlenememiştir.[155] Daguerre'in keşfettiği teknik dagerotip adıyla anılırken, Talbot'unki başlarda kalotip adıyla anılır. "Fotoğraf" ise Talbot'un kalotipine daha sonra verilen isimdir.[156] İki farklı kişiyle özdeşleşen ve farklı teknik süreçler içeren her iki yöntemin de Daguerre'e atfedilmesi, Osmanlıların bu dönemde fotoğraf konusunda henüz detaylı malumat sahibi olmayabileceğini akla getirir.

Birinci Bölümde değindiğimiz üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafın tarihine değinen çalışmaların büyük bir kısmı, fotoğrafın Avrupa'da icadından bahsettikten sonra imparatorluk topraklarına gelişine geçiş yapar. Ancak kurulan bu süreklilik anlatısı, örneğin tasvirin dinen yasak olduğuna inanılan bir ülkede fotoğrafın nasıl kolaylıkla kabul gördüğünün anlaşılmasını sağlamaz ya da farklı dönemlerde tasvire yönelik değişen tutumların fotoğrafa bakışa yansıyıp yansımadığını açıklamaz. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse, 1916 ortalarına ait tasvirle ilgili bir fetvada şöyle denilmektedir:

---

[153] **Takvim-i Vekayi**, 28 Ekim 1839, s. 5.
[154] **Ceride-i Havadis**, 15 Ağustos 1841, s. 2.
[155] Frances Terpak ve Peter Louis Bonfitto, "Antikiteyi Mürekkebe Taşımak: Amerika Kıtasından Anadolu'ya Kalıntılar ve Fotolitografinin Gelişimi," Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (haz.), **op. cit.** içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 31.
[156] Geoffrey Batchen, "The naming of photography," **History of Photography**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 1993, s. 26.

> Üzerinde tesâvir olup lâkin secde edilecek yerinde tasvir olmayan bisât üzerinde namaz kılmak mekrûh olur mu?
> *el-Cevâb*: Olmaz.[157]

Buna karşın 1920 başlarından başka bir fetvada ise şöyle söylenilmektedir:

> Zeyd-i müslimin insan ve sâir zî-ruh olan hayvan sûretlerini alâ külli hâl tasviri şer'an haram olur mu?
> *el-Cevâb*: Olur.
> Bu sûretde suver-i mezkûrenin hane ve sâir mevâzı'da ittihâzı tahrîmen mekrûh olur mu?
> *el-Cevâb*: Olur.[158]

İlk fetvada ibadet sırasında secde edilecek yerde tasvir bulunmadığı müddetçe kilimin üzerinde herhangi bir tasvir olmasında beis görülmezken, bundan dört yıl sonra çıkarılan ikinci fetvada Müslümanların canlı varlıkları tasvir etmeleri haram addedilir ve bu tasvirlerin hane içerisinde yer alması bile mekrûh sayılır. Buna karşın aşağıda alıntılanan pasaj Batıda din ve tasvir arasında başka bir ilişkiyi gözler önüne serer:

> Görünen o ki Ortaçağın sonlarından itibaren görüntüler dinsel yaşamda giderek daha önemli bir rol oynamıştır. 1460'lardan itibaren İncil'deki hikâyeleri betimleyen bir dizi resim basılı halde tedavüldeyken, dinî bağlılıklar – parası yetenlerin – şahsen sahip oldukları resimlerle giderek daha fazla destekleniyordu… Dinî resimler hastaların, ölmek ya da idam edilmek üzere olanların teselli edilmesinde de önemli role sahipti. Örneğin on altıncı yüzyıl Roması'nda suçlulara idam yerine kadar eşlik etmek ve onlara İsa'nın çarmıha gerilmesi ya da çarmıhtan indirilmesini betimleyen ufak resimler göstermek San Giovanni Decolatto ('Başsız' St John) Kardeşlik Cemiyeti'ndeki rahiplerin göreviydi.[159]

Dinin icazetine dayanan ve öyle anlaşılıyor ki o icazetin de zaman içinde değişiklik gösterebildiği bir görsellik ile dinsel yaşama içerilmiş bir görsellik

---

[157] Kerâhiyye, III/25, s. 581, Recebü'l-ferd 1334, aktaran İsmail Cebeci, **Ceride-i İlmiyye Fetvaları**, İstanbul: Klasik, 2009, s. 250.
[158] Sûret tasvîri, V/62, s. 1968, Cemâziyelûlâ 1338, **a.g.y**.
[159] Peter Burke, **Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence**, Londra: Reaktion Books, 2001, s. 51, 52.

arasındaki farkı ortaya koyan bu alıntılar, Osmanlı ve Batı'da farklı şekillerde teşekkül eden görsel kültürün dayanaklarından yalnızca birine işaret eder. Ortaçağlardan itibaren tekabüliyete dayalı bir görsellik geliştiren Batı coğrafyası ile sembollere dayalı bir görsel kültür inşa eden ve tekabüliyete dayalı görselliğe asıl olarak 18. yüzyıldan itibaren geçiş yapan Osmanlı İmparatorluğu'nda, görsel kültürlerin politik, kültürel ve hatta ekonomik dayanakları birbirlerinden farklıdır. Dolayısıyla fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tarihine odaklanan bir araştırma, bu farklı dayanakları de hesaba katmak zorundadır.[160] Bu zorunluluğu dillendirmekle beraber, bu çalışmanın asli konusu fotoğrafın Osmanlı topraklarına ne koşullarda geldiği olmadığı ve bu mesele kapsamlı bir araştırmayı gerektirdiği için, burada konuyla ilgili yalnızca bazı genel değerlendirmelere yer verilecektir.

Öyle anlaşılıyor ki, fotoğraf, Osmanlı İmparatorluğu'na 19. yüzyılda Batıdan ithal edilen bir başka aygıt olarak gelmiştir. Fotoğrafın hızla benimsenmesinin arkasında, görüntünün kaydedilmesi sürecinin tamamının bir makine aracılığıyla gerçekleşmesi yatıyor olmalıdır. İcadından itibaren insan öznelliğini dışarda bıraktığı için methedilen fotoğrafın, tam da kendisine atfedilen bu özellik dolayısıyla imparatorlukta da hızla benimsendiği düşünülebilir. Her ne kadar fotoğrafla ilgili Osmanlı basınında çıkan haberlerde, bu icadın neye benzediğini tarif etmek için *resmetmek* ve *tasvir* kelimeleri bolca kullanılacaksa da, sürecin teknik boyutu, tasvirle ilgili kaygıları geride bırakıyor olmalıdır. Fotoğrafın Osmanlı topraklarına gelişi, Batıya karşı pragmatik bir yaklaşımın doğduğu, kültürel özün korunarak teknolojinin ithal edilmesinin imparatorluğu yeniden güçlendireceğine inanıldığı ve bu yüzden bu yönde uygulamaların ve politikaların yaygınlaştığı; ancak Batı bir başvuru noktası haline gelirken Osmanlı ontolojisinin de dönüşüme uğradığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte fotoğrafın bu topraklara gelişini Osmanlı Batılılaşması içerisinde değerlendirmek doğru olmayacaktır. Fotoğraf, imparatorluğa ilk olarak Avrupalı gezginler vasıtasıyla girmiştir. Daguerotip aletinin satılır bir meta

[160] Yukarıdaki alıntıların tasvire dönük olmaları, fotoğrafa genellenmeleri konusunda bir şüphe doğurabilir. *Suret* kelimesinin de türediği Arapça *svr* (صور) kökünden gelen ve resmini yapma ya da resim, figür, portre anlamlarını karşılayan tasvir kelimesi, el işçiliğine ya da bunun sonucunda meydana gelen ürüne atıfta bulunması bakımından aslında fotoğrafı içermez. Bkz. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 2013, s. 1242. Ancak kelimenin toplumsal kullanımı sözlük anlamının ötesine geçmektedir. Sonuç Bölümünde değinileceği üzere fotoğrafla ilgili Osmanlı basınında çıkan ilk haberlerde bu yeni icadın okurlara resim ve tasvir üzerinden açıklanması ve bugün bile Türkçede resim kelimesinin fotoğrafı da karşılayacak şekilde kullanılması, fotoğrafın yukarıdaki alıntılarda bahsedilen tasvirle bağını kurar.

haline gelmesinden itibaren, yani fotoğrafın icadının ilanından hemen birkaç ay sonra Batılı gezginler, yanlarına o zamanlar henüz çok hacimli, kullanımı zor ve zahmetli bu aygıtı alarak dünyayı gezmeye başlamış, bu sırada Osmanlı İmparatorluğu'na da gelmişlerdir. Dolayısıyla ilerleyen zamanlarda Osmanlı'da fotoğrafın kullanımını "imparatorluğun modernite projesi içindeki yerine oturtmak"[161] mümkünse de, bu aygıt, imparatorluğu dönüştürmek üzere Osmanlıların ithal ettiği tekniklerden biri değildir.

İcadı geç şarkiyatçılık dönemine denk düşen fotoğrafın Osmanlı'ya gelişi, bu anlamda Osmanlılar için değil, Batılılar açısından bir "zorunluluk"tur. Osmanlı'ya fotoğrafın gelişi Avrupa merakını doyurmak, kutsal kitapta bahsedilen yerlerle egzotik mekânlar arayışına yanıt olmak, değişmez ebedi Doğuyu yeniden üretmek içindir.[162] Çekilen fotoğraflar, fotoğraf ya da kartpostal şeklinde yeniden Avrupa'ya dönmektedir. Wendy Shaw da Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafın turistik bir "dikizcilik" biçimi olarak başladığını söyler.[163] Osmanlı topraklarına gelen bu gezgin fotoğrafçıların imparatorlukla fani bir ilişkileri vardır, çünkü fotoğraflar, bu egzotik mekânların tadını evlerinde oturarak çıkarmak isteyen Avrupa piyasası düşünülerek çekildikten sonra fotoğrafçılar ülkelerine dönmüştür. Organize turizmin ortaya çıkmasıyla birlikte durum değişir; fotoğraf çeken Batılı gezginler artık gittikleri ülkelere yerleşip stüdyolar açar, bu ülkelere seyahat eden ve yerel kostümler giyerek poz veren turistlerin fotoğrafını çekmeye başlar ve fotoğraflar böylelikle bir metadan anıya dönüşür. Stüdyolar yalnızca başkent İstanbul'da değil, Kudüs, Şam, Bağdat gibi doğu turları güzergâhları üzerinde de açılır.[164]

İlk başlarda fotoğraf çekiminin zahmetli bir iş olması nedeniyle fiyatlar yüksek olduğundan bu yeni sanat yalnızca yüksek gelirli sınıflara hitap ederken, fotoğraf teknolojisindeki hızlı gelişmeler, aygıtları ve tekniği kolaylaştırarak fiyatların sürekli olarak düşmesine yol açar ve halkın geniş bir kesimini fotoğrafla tanıştırır. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1 Ağustos 1852'deki bir piyango çekilişinin büyük ikramiye

[161] Zeynep Çelik ve Edhem Eldem, "Giriş," **op. cit.** içinde, s. 9.
[162] Wolf-Dieter Lemke, "Ottoman Photography: Recording and Contributing to Modernity," **The Empire in The City: Arab Provincial Capitals in the Late Ottoman Empire** içinde, Jens Hanssen, Thomas Philipp ve Stean Weber (haz.), Würzburg: Ergon in Kommission, 2002, s. 238.
[163] Wendy Shaw, **Possessors and Possessed: Museums, Archaeology, and the Visualization of History in the Late Ottoman Empire**, Berkeley ve Londra: University of California Press, 2003, s. 139.
[164] Wolf-Dieter Lemke, **op. cit.**, s. 238-239 ve Wendy Shaw, **op. cit.**, s. 139-141.

ödülünün bir elektrik dinamosu ile dagerotip kamera olması, fotoğrafa duyulan ilginin giderek arttığının göstergesidir.[165] Bu tarihlerde artık Osmanlı tebaasından kimselerin de stüdyolar açtıkları ve başlarda yabancı fotoğrafçılar gibi Batılı turistlere hizmet verdikten sonra zaman içinde yerli üretime geçtikleri görülür. Bu stüdyoların Batılı turistlere hizmet verdiğinin bir göstergesi, İstanbul'a gidildiğinde mutlaka ziyaret edilmesi gereken yerlerin anıldığı seyahat rehberlerinde fotoğraf stüdyolarının da bir listesinin verilmesidir. 1850'lerde Beyoğlu, arka arkaya stüdyoların açılmasıyla artık bir fotoğraçılar caddesi haline gelir ve 1870'e gelindiğinde ticari fotoğraf stüdyoculuğu tam bir meslek olarak belirir.[166] Bu durumun izleri Kavuklu Hamdi'nin "Fotoğrafcı" adlı orta oyununda da görülebilir.[167] Oyunda Pişekâr karakteri, borç içindeki Kavuklu'ya para kazanmak için fotoğrafçılık yapmasını tavsiye eder. Pişekâr aslında daha önce bir fotoğrafçının yanında çalışıp getir götür işleri yapmıştır, ama fotoğraf çekmek ve tab etmek konusunda hiçbir şey bilmemektedir. Kavuklu, bir müşterinin kendisine satmak üzere bıraktığı bir fotoğrafçı dükkânının olduğunu söyler ve Pişekâr'ı, işi öğretip kendisine devretmek üzere dükkâna götürür. Oyunun başlarında Kavuklu, fotoğrafın nasıl çekildiğini ve nasıl tab edildiğini gayet ayrıntılı ve teknik bir şekilde anlatır. Oyunun geri kalanında da farklı karakterlerin dükkâna gelip fotoğraflarını aldırmaları sırasında yaşanan komik olaylar aktarılır. Bir halk eğlencesi olan orta oyununun böyle bir konuyu sahneye taşıması, fotoğrafın artık halkın tamamı tarafından bilindiği ve benimsendiğinin göstergesi olarak alınabilir.

Zaten bu zamana gelinceye değin halk, musavvver yayınlar aracılığıyla resim ve fotoğraflarla çoktan haşır neşir haldedir. Henüz fotoğrafa yer vermeyen ilk resimli yayın, 1863'te yayın hayatına başlayan, ancak sadece üç sayı çıkabilen *Mir'at* gazetesidir. 1866'da *Ayine-i Vatan* diye bir resimli gazete daha çıkarılmış, revaç bulamayan gazetenin adı *Vatan* olarak değiştirilerek resimsiz halde basılmaya başlanmıştır. Bunu 1867'de yayımlanmaya başlayan ve daha ilk sayısında biri İstanbul'un genel görünümü, diğeri de Paris Uluslararası Sergisi açılışına giden Sultan Abdülaziz'in III. Napolyon tarafından karşılanması olmak üzere iki resim basan *İstanbul* gazetesi takip etmiştir. 1874 yılında yayımlanmaya başlayan *Musavver*

---

[165] "Bahattin Öztuncay, "İstanbul'da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci," Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (haz.), **op. cit.** içinde, s. 73.
[166] Orhan Koloğlu, **op. cit.**, s. 8.
[167] Metin And (haz.), **Kavuklu Hamdi'den Üç Orta Oyunu**, Ankara: Forum Yayınları, 1962. Metin And kitabın sunuşunda bu oyunların hangi tarih aralıklarında oynandığından bahsetmese de, Kavuklu Hamdi'nin yaşam öyküsüne bakarak bu oyunun 1870'ler ve sonrasında oynandığı düşünülebilir.

Medeniyet, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa (Avrupa'dan otuz yıl sonra) fotoğraftan hareketle yapılan bir gravür basar. Gazetenin dördüncü sayısında Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Yusuf İzzettin'in resmi yayımlanacaktır.[168]

İmparatorluk yıllarında doğrudan fotoğraf baskısı ise ilk kez 1886'da Ebuziyya Tevfik'in Avrupa'dan getirdiği klişelerle *Reb-i Marifet* adlı yıllıkta kullanılmıştır.[169] Yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nda değil, Batıda da fotoğrafın icadı ile bunun gazete ve dergilerde doğrudan kullanılması arasındaki zaman farkı, baskı teknolojilerinin yeterince gelişmemiş olmasıyla ilgilidir. Tarihte bir fotoğrafın doğrudan baskısına ilk olarak *New York Daily Graphic*'in 4 Mart 1880 kapağında rastlanılır. Dönemin resimli en büyük gazetelerinden *L'Illustration*, fotoğraf yayımlamaya 1893'te başlasa da 1908'e değin çizimlere fotoğraflardan daha çok yer vermiştir.[170] Bundan önce gazete ve dergilerde karşımıza çıkan görseller ya çizimlerle ya da fotoğraflardan yola çıkarak yapılan ve altına "fotoğraftan hareketle yapılmıştır" ibaresi konulan gravürler ve taş baskılarla sınırlı kalmıştır. Fotoğrafların doğrudan basılmasını ve gazete ve dergilerde günü gününe fotoğrafların yayımlanmasını sağlayan yöntem ise, çinko ya da madeni kalıpların kimyevi etkileme ile işlenmesi sonucu elde edilen klişelerin kullanılmasıdır.[171] Ebuzziya Tevfik'in yaptığı ilk fotoğraflı yayının ardından 1890 yılında yayın hayatına başlayan *Maarif Dergisi* ile 1891'de çıkan *Resimli Gazete* doğrudan fotoğraf baskısına yer vermişlerdir. 1891'deyse fotoğraflara geniş yer veren, bununla da kalmayıp fotoğrafla ilgili haberlere, fotoğraf sergilerine, fotoğrafla ilgili kitaplara yer ayıran, ilk fotoğraf yarışmasını düzenleyen ve amatör fotoğrafçıları fotomuhabirliğe özendiren, hatta 1897 yılında Türk-Yunan Savaşı'na fotomuhabirler yollayıp 63 savaş fotoğrafı yayınlayan, 1906 yılındaki sayısındaysa ilk kez renkli fotoğraf baskısına yer veren *Servet-i Fünun* çıkmaya başlamıştır. Dönemin fotoğraftan bolca faydalanan diğer bir yayını ise 1895'te çıkmaya başlayan *Musavver Malumat*'tır.[172] İster resimli isterse fotoğraflı olsun, görsel basının Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük ilgi çektiği söylenebilir. Yalnızca Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki Osmanlıca gazete ve dergilerden müteşekkil Hakkı Tarık Us

[168] Serkan Kırlı, **Türk Yazılı Basınında Görselliğin Yeri ve Basın Fotoğrafçılığındaki Teknolojik Gelişmeler**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009 s. 94-96 ve Server İskit, **op. cit.**, s. 24.
[169] Ebüzziya Tevfik, **Reb-i Marifet**, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1886.
[170] Suat Gezgin, **Basında Fotoğrafçılık**, İstanbul: Der Yayınları, 1994, s. 17.
[171] Uğur Kavas, **op. cit.**, s. 32 ve Orhan Koloğlu, **op. cit.**, s. 6.
[172] Serkan Kırlı, **op. cit.**, s. 103-104, 106-107.

arşivine bakıldığında bile isminde "musavver" kelimesinin geçtiği 43 yayın görülmekte, isminde musavver kelimesini barındırmasa da resimli yayıncılık yapan daha başka yüzlerce süreli yayın bulunmaktadır.

1860'lardan itibaren ünlü kişilerin fotoğraflarını toplamak Avrupa'da bir orta sınıf alışkanlığı olarak ortaya çıkmış, Osmanlı gazetelerinde bununla ilgili çıkan haberler, bu koleksiyonculuğun imparatorluğa intikali yönünde de bir kültür oluşturmaya başlamıştır. 16 Şubat 1862'de *Ruznâme-i Ceride-i Havadis*'te çıkan bir haber buna örnektir:

> Ziya vasıtasıyla alınmakta olan fotoğrafya resimlerine şu aralık Avrupa ahalisinin rağbet ve itibarları fevk-al-gaye ziyade işbu herkes sevdiği zevatın ve ve akraba ve ihbasının ve Avrupaca zevat-ı meşhurenin resimlerini küçük küçük kağıtlara aldırıp mahsusen yaptırdıkları kitapların aralarında hıfzetmeleri bir âdet-i mültezime hükmüne girmiş ve meşhur olan zevatın resimleri o misilli aşırı derece yapılıp sürülmekte bulunmuş olduğundan mütefevva Prens Albert'in öyle yapılmış olan resimlerinden otuz bin kıtasını Paris'te bir ressam bir günde füruht eylemiş ve haşmetli Fransa imparatoru hazretlerinin beş on gün zarfında bir milyondan ziyade resimleri satılmış olduğu jurnallerde görülmüştür.[173]

Fotoğraf koleksiyonerliği zaman içinde Osmanlı İmparatorluğu'nda da popüler bir hobi haline gelecektir. Edhem Eldem, o dönemden bugüne kalan portre fotoğrafların birçoğunun üzerlerinde delik izlerinin bulunduğunu; bunların duvar örtüleri ya da ahşap kaplamalar üzerine monte edilen fotoğrafların üzerindeki iğne, raptiye ve çivi izleri olduğunu söyler.[174] Dolayısıyla fotoğraf, icadının üzerinden kırk yıl geçtikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda da artık gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Portre fotoğrafçılığının haricinde baskı teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte gazete ve dergilerde yüksek kaliteli fotoğraflar yayımlanmış, Milli Mücadele yıllarına gelininceye değin gazetelerde fotoğrafların haber metinlerine eşlik etmesi artık alışıldık bir hal almıştır.

---

[173] **Ruzname-i Ceride-i Havadis**, 16 Şubat 1862, s. 1.
[174] Edhem Eldem, "Görüntülerin Gücü: Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'da Yayılması ve Etkisi," Zeynep Çelik ve Edhem Eldem, **op. cit.**, s. 90.

2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarında Basına Genel Bir Bakış

İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918'de imzalanıp ertesi gün yürürlüğe giren Mondros Mütarekesi, yeni bir dönemin başlangıcına işaret eder. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkışını imleyen bırakışma, devlet yöneticilerinin toprak ve yönetim meselelerinde yabancı devletlere karşı söz söyleme önceliğini elinden aldığı gibi, yerelde de işgallere karşı direniş amacıyla yeni fiilî iktidar merkezlerinin ortaya çıkışına sahne olur. Osmanlı Devleti yöneticileri İtilaf devletleriyle ilişkilerini bağımsızlığın kaybı pahasına toprak bütünlüğünü korumak üzerinden kurarken, yerelde teşkilatlanan örgütlenmelere karşı yer yer işbirliği, yer yer de bastırma teşebbüsleri içeren bir pozisyon almıştır.[175] Devletin kapsadığı topraklar, bu topraklar üzerinde yaşayan halk, ordunun yetki alanı, demiryolu ve liman gibi ulaşım yollarının kontrolü, hammadelerin kullanımı gibi meseleleri mütareke maddeleriyle kontrol altına alan İtilaf devletleri, telsiz, telgraf ve kablolarının denetimini de kendi üstüne aldığı gibi basını da sansür vasıtasıyla denetlemeye çalışacaktır.

Aslında Osmanlı basınında sansür I. Dünya Savaşı'nın başlamasından evvel gündeme gelmiş, savaş boyunca çıkartılan talimatnamelerle de sansürün içeriği genişletilmiştir. 1909 tarihli Matbuat Kanunu 1913'te devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek türde yayın yapan süreli yayınların Meclis-i Vükela kararıyla geçici olarak kapatılmasına olanak tanıyacak şekilde tadil edilmiş; savaşın hemen öncesinde kanunda yine bir tadilata gidilerek deniz ve kara kuvvetlerinin hareketleriyle ve devletin kendini savunma vasıtalarıyla ilgili haber yapmak yasaklanmış; savaşın başlamasından ve sefeberlik ilanından sonra sansür merkezleri kurularak haberleşmenin yanı sıra süreli yayınlar da sansüre uğramış, yayınların önce Sansür Müfettişliği'ne götürülüp imza alındıktan sonra basılması şartı getirilmiş; savaş boyunca yürürlükte kalan sansür ancak 11 Haziran 1918'de kaldırılmıştır.[176] Sansür,

---

[175] Bülent Tanör, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920**, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1992, s. 11.

[176] Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, İstanbul: Basın ve Yayın Umumi Müdürlüğü Yayınları, 1943, s. 174, 176; Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2001, s. 95; Ahmed Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 1: 1888-1922**, Erol Şadi Erdinç (haz.), İstanbul: Pera Turizm, 1997, s. 362-363.

Mondros Mütarekesi'nin ardından bu sefer İtilaf devletleri vasıtasıyla yeniden gündeme gelecektir.

21 Ocak 1919'da *Vakit* gazetesinde çıkan bir haber, bir süredir hükümetle İtilaf devletleri arasında sansür meselesi hakkında devam eden müzakeratın bir sonuca bağlandığını, bugünden itibaren gazeteleri denetlemek üzere hükümetin ve İtilaf Devletleri'nin tayin ettiği temsilcilerden müteşekkil bir komisyonun kurulacağını ve buna ilişkin kararnamenin de yakın zamanda çıkacağını bildirir.[177] Yedi maddelik sansür kararnamesi 9 Şubat 1919'da *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanır.[178] Sıkıyönetimin uygulandığı yerlerde geçerli olan kararnameye göre kitap, risale, gazete ve her türlü evrakın basılabilmesi için mülki ve askeri sansürden izin alınması ve izinden sonra basıma hazırlanan eserin, basılmadan önce sansür heyetine bir kere daha sunulması gerekmektedir. Kararname aynı zamanda buna uymayanlara çeşitli para ve hapis cezaları getirmekte ve kararnameye aykırı hareket edenlerin sıkıyönetim mahkemesine sevk edilmesini karara bağlamaktadır.

Dolayısıyla Anadolu'da direniş hareketlerinin teşekkül etmeye başladığı bir dönemde basın üzerinde işleyen sansür, bu hareketlerle ilgili haberlerin gazetelerde kendine yer bulmasının önüne geçer. 5 Mart 1919'da kabine kurarak hükümetin başına geçen Damat Ferit Paşa döneminde sansürün dozu artar. Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak görevlendirilip yerel direniş hareketlerini bastırmak üzere Samsun'a gönderilen Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçtiği dönemde basının ahvali budur. Ancak kısa süre içinde sansür yalnızca basın değil, haberleşme araçları üzerinde de işlemeye başlayacaktır. Bu dönemde yerel olarak teşekkül etmiş cemiyetlerin telgraf hareketliliği İstanbul'un dikkatini çektiğinden, bu cemiyetler tarafından gönderilecek telgraflara yasak getirdiği görülür. Haberleşme yasağından etkilenenler arasında Mustafa Kemal Paşa da vardır.[179] Zaten Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçtikten sonra diğer kolordu kumandanlıklarıyla iletişim kurması, telgraflarında milli bir teşkilat kurma gerekliliğinden bahsetmesi ve yereldeki durum hakkında İstanbul'a gönderdiği raporlarda tutturduğu dil, asıl niyetinin ne olduğunun İstanbul tarafından kısa sürede fark edilmesine ve geri çağrılmasına sebep olur ve kendisi bunun üzerine

[177] "Sansür ve İtilaf," **Vakit**, 21 Ocak 1919, s. 2.
[178] "Kavanin ve Nizamat," **Takvim-i Vekayi**, 9 Şubat 1919, s. 1.
[179] 20 Haziran 1919'dan 8 Temmuz 1919'a kadar İstanbul ile Mustafa Kemal Paşa arasında telgraflar yüzünden doğan ve hükümette de istifalara yol açan kriz için, bkz. Refik Halit Karay, **Minelhab İnelmihrab**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009, s. 211-247.

8 Temmuz 1919'da görevinden istifa eder. İstifasının üzerinden bir ay kadar süre geçmişken, 23 Temmuz 1919'da toplanan ve kendisinin de heyet-i temsiliye reisi olarak seçildiği Erzurum Kongresi kararlarının yayımlanmasından sonra askerlikten azledilir ve o güne kadar kendisine verilen tüm nişanların geri alındığına dair bir irade-i seniyye yayınlanır. Bu olayın ardından Dahiliye Nezareti tüm mülki memurlara, Harbiye Nezareti de tüm askerî erkana bir genelge yayınlayarak ve bunu İstanbul gazetelerine de göndererek, millî teşkilatın dağılması gerektiğini, hükümetin kararlarına aykırı fikirlerin vatanperverlik adına bile olsa siyasi gerekliliklere uygun olmadığını bildirecektir.[180] Bu dönemde Anadolu'da tek bir çatı altında örgütlenmekte olan direniş hareketi de İstanbul'a aynı sertlikte karşılık verecek, hatta dönem dönem İstanbul'la haberleşmeye yasak getirecektir.[181]

Damat Ferit Paşa'nın kabinesinin iktidarda olduğu dönemde Anadolu hareketine yönelik sert tutumun olumlu yönde bir netice vermemesinden dolayı hükümet değişikliğine karar verilir ve harekete tavrı daha ılımlı olan Ali Rıza Paşa bir kabine kurarak hükümetin başına geçer. Hükümet değişikliği Anadolu hareketi açısından bir iade-i itibar dönemi başlatacaktır. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarından alınan nişan ve rütbeler kendilerine iade edilir ve basında hareketi ve hareketin liderlerini tanımaya yönelik yazılar ve mülakatlar çıkmaya başlar. Bununla birlikte sansürün kapsamının genişletilmesinden de vazgeçilmediği görülür. 2 Aralık 1919'da çıkan bir tamimle İtilaf devletlerinin askerî harekatları hakkındaki haberler, heyecan verici ve huzur bozucu yayınlar, padişah ve Osmanlı ve yabancı memurlar aleyhinde yazılar, büyük devletlerden birine karşı tahrik içeren yazılar, kişisel münakaşalar ve rejimin değiştirilmesine yönelik ve devlet çıkarlarına aykırı yazılar yasaklanır.[182] Daha ilerde 5 Ağustos 1920'de çıkarılacak ek bir kararnameyle iç güvenliği ve devletin dış ilişkilerini bozmaya yönelik yazı, bildiri, evrak yayımlayan dergi ve gazeteler için Ceza Kanunu'nda karşılığı olan cezaya ilaveten ayrı bir para ve

[180] Sina Akşin, "Milli Mücadele ve İstanbul Hükümetleri," **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5**, Murat Belge vd. (haz.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1179 ve "Milli Teşkilat Hakkında," **Tarik**, 15 Ağustos 1919, s. 1.
[181] Bkz. "Hükümetin Posta ve Telgraf Muharebesinin Men'ine Karşı Alınacak Tedbirler," **Tamim, Telgraf…**, s. 60-61; "Umumi Kongre Beyannamesinin Alınıp Alınmadığı Hakkında," **A.g.e.**, s. 69 ve "Damat Ferit Paşa'nın İhaneti," **A.g.e.**, s. 75-76.
[182] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cilt 1: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, s. 116.

hapis cezası verilmesi kararlaştırılacaktır.[183] Mütareke döneminde çok sık rastlandığı üzere gazetelerin bazen boş sütunlarla basılması, bu sansür uygulamaları nedeniyledir.

Ali Rıza Paşa'nın hükümetin başına geçmesiyle yumuşayan hava, 16 Mart 1920'de İngilizler'in İstanbul'u resmen işgaliyle bozulur. İşgalle birlikte Meclis-i Mebusan dağıtıldıktan, aralarında gazetecilerin de bulunduğu kimseler Malta'ya sürgüne gönderildikten, sansürün şiddeti arttıktan ve Damat Ferit'e yeniden hükümet kurma görevi verildikten sonra gazetelerde de Anadolu'daki hareketten açıkça bahsetme imkânı artık ortadan kalkar ve gazeteler hükümetin verdiği tebliğleri aynen yayımlamaya mecbur kalır. Bundan bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları İstanbul'daki Divan-ı Harbi'nde idama mahkum edilecek, Anadolu hareketinin buna verdiği cevap Damat Ferit Paşa'nın Osmanlı Devleti vatandaşlığından çıkarılması ve daha sonra da İstiklâl Mahkemesi'nce idama mahkum edilmesi olacaktır.[184] Gazeteci Asım Us, bu dönemde Anadolu hareketinden "Kuvayı bâgiye" (İsyancı kuvvetler) olarak bahsetmeye mecbur bırakıldıklarını, Kuvayı Milliyecilerin rütbelerinin alınıp idam edilmelerine karar verildikten sonra gazetelerde Mustafa Kemal ve arkadaşlarının isimleri yazılacağı zaman, "paşa" ve "bey" unvanlarının kullanılmasının yasaklandığını anlatır. Yunan ordularının Anadolu'daki ilerleyişinin devam ettiği dönemde "çeteler" şeklinde bahsetmeye mecbur kaldıkları Anadolu harekâtından "Milli ordu" ismiyle bahsetmeye ancak Birinci İnönü Zaferi'nden (Ocak 1921) sonra muktedir olduklarını belirtir. [185]

Bu dönemde Milli Mücadeleyle ilgili bilgilerin merkezden hem halka hem de diğer şehirlerde mücadele yürütenlere aktarılmasında da aksaklıklar yaşanmaktadır. Sivas Kongresi'nden sonra Ankara'ya gelen Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi Riyaseti, Anaodolu'nun çeşitli yerlerinden kendilerine hiçbir haberin ulaşmadığı yönünde telgraflar almaktadır. Örneğin Samsun Müdaafa-i Hukuk Hukuk Cemiyeti Başkanı Süleyman Bey 5 Mart 1920'de Ankara'ya bir telgraf çekerek, bir haftadan beri memleketin geleceği ile ilgili ellerine hiçbir haberin geçmediği, bu hususta iyi ve kötü haberlerden günü gününe haberdar olmak istediklerini iletir. 20 Mart 1920'de de Malatya'dan Ankara'ya gönderilen bir telgrafta da hiçbir haber alınamadığı

[183] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 101-104.
[184] Sina Akşin, "Milli Mücadele ve İstanbul Hükümetleri," s. 1180.
[185] Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım: Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler**, İstanbul: Vakit Matbaası, 1964, s. 26, 92-93.

bildirilmiş, Mustafa Kemal Paşa da buna "Şimdiye kadar verilen istihbarat aynen verilecektir. Vilayetten tebliğ edilmiyor mu?" diye cevap vermiştir.[186] Halide Edip de (Adıvar) *Türk'ün Ateşle İmtihanı* kitabında bu durumu "Ne harici dünya, ne memleketin içi milli hareketin manasını anlayamamışlardı. Çünkü bu hususta haber alamıyorlardı," diye anlatır. Yunus Nadi'yle daha sonra Anadolu Ajansı adını alacak bir haberleşme ajansı kurma fikirleri de bu durum neticesinde gelişir. Teklifleri "bu ajans haberlerini telgrafhanesi olan her yere göndermek ve olmayan yerlere de camilere ilan halinde yapıştırmak"tır.[187] Anadolu Ajansı, 6 Nisan 1920'de bu gereksinimlerle kurulmuştur. Bunu, 7 Haziran 1920'de de "Alalumûm dâhili ve harici neşriyat ve irşâdât ve istihbarat işleriyle meşgul olmak ve bil-cümle matbuat umuruna merci teşkil eylemek" amacıyla Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kurulması takip eder.[188] Müdürlüğün kurulmasına vesile olan kanunun gerekçe mazbatasında, müdüriyetin "harice karşı milletin âmal ve metalibini tanıtmaya ve davamızın meşruiyetini isbata çalışmak" ve "dahilde milletin efkârını aynı noktada tevhit etmek" amacıyla kurulduğu izah edilir.[189] Müdürlük kurulduktan hemen sonra Anadolu Ajansı buraya bağlanmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın girişimiyle Ankara'da çıkartılmaya başlanan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesine nezaret etme görevi müdürlüğe verilmiştir. Müdürlüğün vazifelerinden bir diğeri de Milli Mücadele lehine propaganda yapılmasına yardımcı olmaktır. Bu nedenle örneğin Ankara'da Yunus Nadi'nin çıkardığı *Yeni Gün*, İstanbul'da Celâl Nuri'nin çıkardığı *İleri*, Konya'da çıkan *Babalık ve Sebilürreşad* ve daha sonra da Ziya Gökalp'in Diyarbakır'da çıkardığı *Yeni Mecmua/Küçük Mecmua* müdürlükten yardım almıştır. Aynı zamanda Milli Mücadele lehine yazılar kaleme alan yabancı yazarlara da yardımlar yapılmış, yeni kurulacak gazete ve mecmualara ise gerekli alet edevat, hurufat ve kağıt temin edilmiştir.[190]

Birinci ve İkinci İnönü Zaferleri, Anadolu hareketinin İstanbul gazetelerinde yeniden olumlu bir şekilde anılmasına vesile olur. Hareketin ve hareketin lideri konumundaki Mustafa Kemal Paşa'nın kazandığı meşruiyet, süreli yayınlarda

---

[186] Genelkurmay Askeri Stratejik Etüt Başkanlığı, **Atatürk Özel Arşivi**, K. 29, D. 1336/24, F. 16 ve F. 20, alıntılayan Necdet Aysal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki İlk Günleri: 'Ziraat Mektebi'", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarigi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 39, Mayıs 2007, s. 370.
[187] Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihanı, Cilt 2**, Cumhuriyet Kitapları, 1998, s. 13.
[188] **Düstur**, (23 Nisan 1920 – 28 Şubat 1921), C. I, III. Tertip, İstanbul, Başvekâlet Müdevvenat Müdürlüğü, 1929, Karar No: 22, Kanun No: 6, s. 15, alıntılayan Necdet Aysal, **op.cit.**, s. 372.
[189] Server İskit, **op. cit.**, s. 220-222.
[190] **A.g.e.**, s. 226, 237.

hareketle ilgili son haberlerin yayımlanmasına yol açar. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili fiili savaş durumu haricindeki haberlere de süreli yayınlarda yer verilmeye başlandığı görülür. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da katıldığı etkinlikler İstanbul gazete ve dergilerinde haberleştirilir. Veyahut da Mustafa Kemal Paşa'nın hayat hikâyesini anlattığı, sonraki tüm biyografilerine kaynaklık edecek mülakatı bir İstanbul gazetesinde yayımlanır (bkz. Görsel 2.79). İstanbul'daki meclisin devamı iddiasıyla Ankara'da bir meclisin açıldığı zamanında hiçbir İstanbul gazetesinde haber olmazken, bu dönemde Ankara'daki meclisten gazetelerde artık "Millet Meclisi" diye bahsedildiği, Anadolu Ajansı'ndan gönderilen şifrelerin İstanbul gazetelerinde de yayımlandığı ve daha önce İstanbul hükümetinin bildirilerini "resmi tebliğ" olarak basan gazetelerin artık Ankara hükümetinden gelen bildirilere aynı ibareyle yer verdiği görülür.

30 Ağustos 1922'deki Başkumandanlık Meydan Muharebesi'yle niahi olarak son bulan savaş durumunun ardından İtilaf devletlerinin ülkedeki varlıklarının tamamen son bulması için daha bir yıl beklemek gerekecekse de, Anadolu hareketinin elde ettiği bu galibiyetin ilk getirilerinden biri, İstanbul'daki İngiliz sansürünün yumuşatılmasıdır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti'nden Heyet-i Vekile Riyaset-i Celilesi'ne gönderilen bir yazı, 11 Kasım 1922 tarihinden itibaren İstanbul Merkez Telgrafhanesi'ndeki İngiliz sansürünün kaldırılmış olduğunu, bu sansürün artık yalnızca matbuata ait telgraflar ve mektuplar için uygulandığı, bununla birlikte İngiliz sansür zabitinin haberleşmenin yapıldığı salona istediği zaman girme hakkının korunduğu bildirilmektedir.[191] Daha önceleri her türlü telgraf ve mektuba uygulanabilen sansür, artık yalnızca basınla ilgili haberleşmelere uygulanacaktır. Bu, savaşın Anadolu hareketinin lehine sonlanması, ancak ülkenin geleceğine ilişkin durumun henüz netlik kazanmaması nedeniyle İngilizlerin hem belirli bir tavizde bulunmaları, hem de denetim güçlerini tamamen elden bırakmayı henüz istememeleri şeklinde yorumlanabilir. Her ne kadar basınla ilgili haberleşmelerdeki sansür henüz kaldırılmamışsa da, 1921'deki İnönü zaferlerinden itibaren sansürün çok katı bir şekilde işlemediğini de söylemek gerekir.

Mustafa Kemal Paşa 1923 yılının hemen başında uzun bir yurt gezisine çıkar. Bu gezinin 14 Ocak-20 Ocak tarihleri arasındaki Batı Anadolu ayağında 16-17 Ocak

[191] **BCA** 30.10 / 159.115.11

tarihlerinde İzmit'de İstanbullu gazetecilerle bir toplantı gerçekleştirir. Toplantıya *Tevhid-i Efkâr*'ın başyazarı Velid Ebüzziya, *Vakit* başyazarı Ahmed Emin (Yalman), *Akşam* başyazarı Falif Rıfkı (Atay), *İleri* başyazarı Suphi Nuri (İleri), *İkdam* başyazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve *Tanin* başyazarı İsmail Müştak (Mayakon) katılır.[192] Görüşmeler, basına bundan sonra izleyecekleri yolu göstermekten ziyade Milli Mücadelenin başlangıcından o güne kadar yapılanların bir izahatının verilmesi ve gazetecilerin sulh meselesi, İstanbul meselesi, meclisteki gruplar, hükümetin merkezi gibi mevcut siyasi durumla ilgili sorularının cevaplanması amacıyla gerçekleşir. Görüşmeler sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın tek bir yerde basının tutumunu eleştirdiği görülür:

> Bir gazeteci – Bu teşkilat [Halk Fırkası] yeniden intihaba kadar hazırlanabilir mi?
> Gazi – Halk teşkilatı mı? Siz çalışmadığınıza göre hazırlanamayacaktır. Siz yalnız tenkid ediyorsunuz. Fakat yapılacak program hakkında bir şey söylemiyorsunuz.
> İsmail Müştak Bey – Bugün ilk defa olarak temasa gelindi. İlk mufassal izahatı zat-ı devletinizden alıyoruz. Bundan sonra…[193]

Mustafa Kemal Paşa'nın seyahatinin bir bölümünü gazetecilerle toplantı yapmaya ayırmasından basına verdiği önem anlaşılmakla birlikte bu dönemdeki öncelik devletin tanınırlığını sağlamak ve savaş durumunun yeniden başlamasının önüne geçmek olduğundan, basına doğrudan bir müdahaleye henüz başlanmadığı görülür. Temmuz ayında imzalanan Lozan Antlaşması'yla beraber devletin tanınırlığı temin edilir ve İstanbul'da bulunan İngiliz birliklerin varlığı 2 Ekim 1923'te son bulur. Bunun ardından 7 Ekim 1923'te çıkan bir Bakanlar Kurulu kararnamesi, İstanbul'un işgaline son verilmiş olduğu için şehirde devam eden sıkıyönetime ve sansüre artık ihtiyaç kalmadığından kaldırıldığını bildirir.[194] Ancak, bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, uluslararası camiada tanınırlığın temini basın üzerindeki sansüre son vermekle birlikte, yeni devletin ilk basın davası, sansürün kaldırılmasından birkaç ay sonra, Aralık 1923'te gerçekleşecektir.

---

[192] İsmail Arar, **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı, 1997, s. 13.
[193] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 110. Bahsedilen halk teşkilatı, Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Aralık 1922'de kurmayı planladığını kamuoyuna açıkladığı, kurulması bir sonraki yılın 9 Eylülü'nü bulan Halk Fırkası'dır. bkz. Mete Tunçay, "Siyasal Tarih," s. 80.
[194] **BCA** 30.18.1.1 / 7.35.19.

Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında basının durumuna genel bir bakış, İstanbul'daki gazete ve dergilerin durumunun, Ankara hareketinin meşruiyet zemini pekişinceye kadar, İstanbul-Ankara arasındaki ilişkiye bağlı kaldığı görülür. İstanbul hükümetinin Ankara hareketine karşı sert bir tavır takındığı dönemde İstanbul gazetelerinde hareketle ve liderleriyle ilgili olumlu bir haberin ya da fotoğrafın çıkmasına imkân yoktur. Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren çıkartılan ve Milli Mücadele yıllarında da kapsamı genişletilen sansür tamimleri, İstanbul gazetelerinin İstanbul hükümetinin karar ve yaptırımlarına bağımlı olmalarına neden olur. Bununla birlikte savaş durumu, İstanbul'daki sansürün kolunun Anadolu'ya erişmesinin önünde engel teşkil eder. Ankara hareketi de ilk başlardan itibaren kendi basınını oluşturmaya gayret etmiş, Matbuat Umum Müdürlüğü ve Anadolu Ajansı vasıtasıyla haberlerin merkezden yereldeki tüm süreli yayınlara ulaştırılmasına çaba gösterilmiştir. Ancak bu yerel gazetelerin dağıtımının çıkarıldıkları şehirle sınırlı kaldıklarını ve bu yüzden etki güçlerinin daha kısıtlı olduğunu da akılda tutmak gerekir. Savaşlarda kazanılan başarılar Ankara hareketinin elini güçlendirecek, hareket ve liderleriyle ilgili haber ve fotoğraflar İstanbul gazetelerinde de yayımlanabilecek, savaş durumunun nihai olarak son bulması da Ankara hükümetinin elini daha da güçlendirecektir. Bununla birlikte yeni rejim tesis edilinceye kadar Ankara hükümetinin basına doğrudan bir müdahaleden kaçındığı açıkça fark edilir.

2.3. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Mustafa Kemal Fotoğrafları Repertuarı

Osmanlı İmparatorluğu döneminde basın vasıtasıyla dolaşıma sokulan Mustafa Kemal fotoğraflarına bakıldığında, bu fotoğrafların teşkil ettiği repertuarda yıllar içinde kimi örüntüler ve değişimler tespit etmek mümkündür. Bir sonraki kısımda fotoğraflar, beraberlerinde dolaşıma sokuldukları haberlerle birlikte ele alınacağından, yayımlanan fotoğraflardaki tekrarların ve farklılaşmaların bu sırada farkına varmak güç olabilir; farklı yıllarda farklı haberleri iletirken kullanılan görsellerin, aslında aynı fotoğrafın birer kopyası olduğu gözden kaçabilir. Zaten Osmanlı İmparatorluğu yıllarında dolaşıma giren Mustafa Kemal fotoğraflarına bakıldığında, bu fotoğrafların bilhassa 1921 ilkbaharına kadar oldukça kısıtlı bir repertuar arz ettiği görülür; aynı fotoğraflar farklı haberlere eşlik etmek üzere tekrar tekrar dolaşıma girmiştir. Bu fotoğraflar ilerleyen zamanlarda da tekrar tekrar dolaşıma girecekse de 1921 ilkbaharından sonra fotomuhabirler artık çeşitli hadiselerde Mustafa Kemal Paşa'yı

fotoğraflamaya başlamış, 1922 yılından itibaren güncel fotoğraflarının yayımlanması daha da yaygınlanmış, böylelikle repertuara yeni ve güncel fotoğrafları eklenmiştir. Çalışmanın bu kısmı yalnızca imparatorluk yıllarında hangi Mustafa Kemal fotoğraflarının dolaşıma sokulduğuna odaklanacak, bu fotoğrafların nasıl işlevselleştirildiği bir sonraki kısıma bırakılacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın birden fazla dolaşıma girmiş fotoğraflarına verilebilecek ilk örnek, 16 Kasım 1918'de *Vakit* gazetesinde dörtte üç sağ profilden çekilmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın kameranın dışına bakarak poz verdiği ve büst şeklinde kesilerek yuvarlak bir çerçeve içinde yayımlanmış stüdyo portresi fotoğrafıdır (Görsel 2.1).[195] Yıldırım Orduları'nın lağvedilmesinden sonra İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa'nın o güne kadar yaptığı hizmetlerinin sıralandığı, Anafartalar Kumandanı olarak elde ettiği başarılara değinildiği ve bundan sonra da faydalı şeyler yapacağına inanıldığından bahsedildiği bir habere eşlik etmek üzere kullanılan bu fotoğrafa, bundan sekiz ay sonra, yine aynı gazetenin 12 Temmuz 1919'da çıkan nüshasında, bu sefer Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa ettiğiyle ilgili kısa bir habere eşlik etmek üzere yer verilecektir (Görsel 2.2).[196] Dolayısıyla aynı fotoğraf, aynı gazete tarafından, hem asker olarak yaptığı hizmetler övülürken hem de askerlikten istifa ettiğinden bahsedilirken kullanılmıştır.

Sekiz ay sonra yeniden yayımlanan bu fotoğraftan çok daha uzun bir süre dolaşımda kalmış başka bir tanesi, ilk olarak *Harb Mecmuası*'nda yayımlanmıştır (Görsel 2.3.).[197] Birinci Dünya Savaşı sırasında propaganda amacıyla yayımlanan ve tamamı asker fotoğrafçılar tarafından çekilmiş zengin fotoğraf malzemesi içeren bu derginin Aralık 1915 nüshasında yayımlanan fotoğraf, savaşın önemli cephelerinden birinin kumandanı olan bir Osmanlı askerî görevlisini okuyuculara gösterir. Fotoğraf, bundan dört yıl sonra, 18 Ekim 1919'da, yani Milli Mücadelenin henüz başlarında kendisiyle yapılan bir mülakat vesilesiyle *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde arka fonu kesilerek yayımlanacaktır (Görsel 2.4).[198] Aynı fotoğrafın bundan bir buçuk yıl sonra garp cephesindeki vaziyetle ilgili bir haberde bir yerleştirme içerisinde *İleri* gazetesinde (Görsel 2.5), iki yıl sonra da Mustafa Kemal Paşa'ya başkumandanlık

[195] "Mustafa Kemal Paşa," **Vakit**, 16 Kasım 1918, s. 1. Bu bölümde incelenen görseller 177-216 sayfaları arasında yer almaktadır.
[196] "Mustafa Kemal Paşa," **Vakit**, 12 Temmuz 1919, s. 1.
[197] "İngiliz Oyunları," **Harb Mecmuası**, Aralık 1915, s. 1.
[198] "Mustafa Kemal Paşa ile Telgrafla Bir Mülakat," **Tasvir-i Efkâr**, 18 Ekim 1919, s. 1.

unvanının verilmesiyle ilgili bir haber için *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin devamı olan *Tevhid-i Efkâr*'da yayımlandığı görülür (Görsel 2.6).[199] Fotoğrafın *İleri* gazetesinde yayımlandığı haliyle diğer örneklerden farklılaştığı yerler, fotoğrafın yatay olarak ters çevrilmiş bir halde basılması ve I. Dünya Savaşı sırasında kullanılan başlık yerine sonradan yaygınlaşan kalpağın elle çizilerek fotoğrafa eklenmesi, böylelikle fotoğrafa bir tür güncellik kazandırılmasıdır.

Milli Mücadele döneminin başlarında yayımlanan Mustafa Kemal fotoğraflarıyla ilgili göze çarpan şey, farklı gazetelerin elinde farklı fotoğrafların klişelerinin olduğudur. Bu klişeler, ağırlıklı olarak stüdyoda çekilmiş portrelerden oluşur. Gazeteler, ellerine geçen bu klişeleri yıllar boyunca farklı zamanlarda farklı haberlerde tekrar tekrar kullanmışlardır. *Vakit* gazetesinin elindeki bir diğer Mustafa Kemal portresi, Mustafa Kemal Paşa'nın asker üniforması ve kalpağıyla görüntülendiği, karşı cepheden çekilmiş ve büst formatında kesilerek daire şeklindeki bir çerçeve içinde yayımlanmış fotoğrafıdır. *Vakit*'te ilk olarak 5 Ekim 1919'da Harekât-ı Milliye'nin varoluş sebepleriyle ilgili bir haberde kullanılan bu fotoğraf (Görsel 2.7), bundan bir hafta kadar kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'yla yapılmış bir mülakat vesilesiyle tekrar yayımlanmış (Görsel 2.8); Ocak 1920 başında Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişinden sonra kendisini ziyarete gelen Ankaralılara yaptığı konuşmayla ilgili haber vesilesiyle yeniden dolaşıma girmiş (Görsel 2.9); bundan bir buçuk yıl sonra da Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandan seçilmesiyle ilgili bir haberde tekrar kullanılmıştır (Görsel 2.10).[200] İki yıl boyunca *Vakit* gazetesi tarafından kullanılan bu portrenin ilk yayımlandığı 5 Ekim 1919 tarihinde *Tasvir-i Efkâr* gazetesindeyse, tıpkı *Vakit*'teki ilgili haberde olduğu gibi Harekât-ı Milliye'yi tanıtmayı amaçlayan bir haberde yine kalpaklı ve asker üniformalı, bu sefer dörtte üç sağ profilden çekilmiş bir başka Mustafa Kemal portresine yer verilmiş (Görsel 2.11); bu fotoğraf aynı gazetenin devamı niteliğindeki *Tevhid-i Efkâr*'da, *Vakit* gazetesinin kullandığı portrenin son yayımlandığı zamanla aşağı yukarı aynı dönemde, Sakarya'daki muharebeyle ilgili bilgi verilirken de

[199] "Yunan Neferlerini Görenler Onların Taaruzunu İmkânsız Buluyor," **İleri**, 28 Mayıs 1921, s. 1 ve "Mustafa Kemal Başkumandan," **Tevhid-i Efkâr**, 9 Ağustos 1921, s. 1.

[200] "Anadolu'daki Harekât-ı Milliyenin Esbabı – Sivas Kongresi'nin Mukarrerâtı," **Vakit**, 5 Ekim 1919, s. 1; "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat," **Vakit**, 13 Ekim 1919, s. 1; "Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Bir Nutku," **Vakit**, 11 Ocak 1920, s. 1 ve "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Başkumandanlığa İntihab Edildi," **Vakit**, 9 Ağustos 1921, s. 1.

kullanılmıştır (Görsel 2.12).[201] Dolayısıyla bu örneklerden öyle anlaşılıyor ki, ilk başlarda Mustafa Kemal fotoğraflarındaki çeşitlilik, farklı gazetelerin elindeki farklı fotoğraf klişeleri vasıtasıyla sağlanır.

Genelde farklı gazetelerin elinde farklı fotoğrafların klişelerinin olduğu görülse de, aynı Mustafa Kemal fotoğrafının farklı gazetelerde dolaşıma girdiğinin bir örneği de mevcuttur. Aslında burada aynı fotoğraftan kasıt, üniformasındaki detaylardan ve üzerindeki madalyalardan aynı gün çekildiği belli olan üç farklı stüdyo portresidir. Bunlardan ilki karşı cepheden çekilmiş bir portredir. Bu portrenin *Zaman* gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gitmesinin sebebi olan Şark Kıtaatı Müfettişliği görevine atandığı haberinde de, bundan üç ay sonraki askerlikten ihraç edildiği haberinde de kullanıldığı görülür (Görsel 2.13-2.14).[202] Aynı portre Harekât-ı Milliyeyi tanımaya dönük ilk olumlu haberlerin gazetelerde yayımlanmaya başladığı bir dönemde, 8 Ekim 1919'da *Alemdar* gazetesinde de kullanılmıştır (Görsel 2.15).[203] Bundan üç yıl sonra ise *Terbiye ve Oyun* dergisinin kapağında, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılıp savaş durumunun kesin olarak son bulması vesilesiyle tekrar yayımlanmıştır (Görsel 2.16).[204] Bu portreyle aynı gün çekildiği belli olan, dörtte üç sağ cepheden alınmış bir diğer stüdyo portresi ise Milli Mücadele henüz başlamamışken Mustafa Kemal Paşa'nın askeri başarılarından bahseden bir yazı vesilesiyle 20 Mart 1919'da *Büyük Mecmua*'da yayımlanırken (Görsel 2.17), bundan iki yıl sonra I. İnönü Zaferi sonrası çok daha büyük bir formatta *Akşam* gazetesinde de kullanılmıştır (Görsel 2.18).[205] Bu iki fotoğrafla aynı gün stüdyoda çekilmiş bir diğer portre ise, çok daha geniş bir zaman aralığı boyunca, farklı büyüklüklerde ve farklı tür çerçevelerle dolaşıma girmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın vücudu sağ cepheye bakarken başını dörtte üç profilden sol tarafa çevirdiği portresi, Anadolu hareketini tanımaya dönük haberler vesilesiyle göğüsten yukarı büst şeklinde kesilip dikdörtgen bir çerçeve içerisinde 10 Ağustos 1919 ve 6 Ekim 1919 tarihlerinde *Tarik* gazetesinde yayımlandıktan sonra (Görsel 2.19 ve 2.20),[206] belden yukarı kesilmiş haliyle ve daha

---

[201] "Harekât-ı Milliyenin Sergârında Bulunanlar," **Tasvir-i Efkâr**, 5 Ekim 1919, s. 1 ve "Sakarya'da Muharebe Şiddetle Devam Ediyor," **Tevhid-i Efkâr**, 29 Ağustos 1921, s. 1.
[202] "Şark Kıtaatı Müfettişliği," **Zaman**, 16 Mayıs 1919, s. 1 ve "Mustafa Kemal Paşa'nın Silk-i Askeriyeden İhracı," **Zaman**, 13 Ağustos 1919, s. 1.
[203] "Kuvayı Milliye – Hükümet," **Alemdar**, 8 Ekim 1919, s. 1.
[204] **Terbiye ve Oyun**, Yıl: 12, Sayı: 4, Ekim 1922, s. 1.
[205] "Mustafa Kemal Paşa," **Büyük Mecmua**, 20 Mart 1919, s. 44 ve "Mustafa Kemal Paşa: Biz Sulh İstiyoruz Diyor," **Akşam**, 3 Şubat 1921, s. 1.
[206] "Milli Teşkilat Hakkında," **Tarik**, 10 Ağustos 1919, s. 1 ve "Tarik'in Müstahberat-ı Mahsusası," **Tarik**, 6 Ekim 1919, s. 1. Burada yer verilmese de aynı portre gazetede iki defa daha kullanılmıştır.

büyük bir formatta 13 Ekim 1919 ve 6 Aralık 1919 tarihlerinde *Yeni Gün* gazetesinde dolaşıma girmiştir (Görsel 2.21 ve 2.22).[207] Fotoğrafın yalnızca baş ve yakanın görülebileceği şekilde kesilip daire bir çerçeve içerisine yerleştirildiği bir örneğine 20 Ocak 1920'de *Alemdar*'da rastlanırken (Görsel 2.23), 30 Mart 1921'de *Payitaht* gazetesinde üniforması ve madalyaları da görünecek şekilde daha büyük bir formatta yayımlandığı görülür (Görsel 2.24).[208] Fotoğraf 1922'ye gelindiğinde bile yer yer dolaşıma girecek, İstanbul gazetelerine kıyasla klişe ve baskı gibi sorunlarla daha fazla boğuşan Kuvayı Milliyeci yerel gazetelerde görülmeye devam edecek, örneğin 24 Temmuz 1922'de Adana'da çıkan *Açıksöz* gazetesinde yayımlanacak (Görsel 2.25);[209] fotoğraf basacak alet edevata sahip olunmadığı durumlardaysa, Elazığ'da çıkan *Satvet-i Milliye* gazetesinde bir örneğine rastlanıldığı gibi, taş baskıyla yapılacak çizimlere temel teşkil edecektir (Görsel 2.26).[210]

Burada bir parantez açarak Kuvayı Milliyeci Anadolu basınında yayımlanan fotoğraflara özel olarak bakmakta fayda var. Anadolu hareketi, Milli Mücadelenin en başından itibaren, İstanbul hükümetinin elinin hemen altında olan ve bu yüzden de müdahalelere daha açık olan İstanbul basınının haricinde bir basın oluşturmaya özen göstermiştir. Sivas Kongresi'nin son günü, kongrenin yayın organı olarak çıkarılmasına karar verilen *İrade-i Milliye* gazetesi; heyet-i temsiliyenin Ankara'ya gelmesinden sonra Ankara'da çıkarılmaya başlanan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi buna örnektir. Doğrudan heyet-i temsiliyeden gelen haber ile tebliğlerin ve hareketin destekçisi aydınların yazdığı yazıların yayımlandığı *Hakimiyet-i Milliye*'nin, Anadolu hareketinin bir tür temsilcisi ve sözcüsü olduğu söylenebilir. Gazete, başlarda vilayet matbaasının 1827'den kalma köhne makinesinde basılmış, ardından da Konya'da Anadolu hareketi destekçisi *Öğüd* gazetesinin basıldığı matbaanın Ankara'ya taşınmasıyla çıkartılmıştır.[211] Baskı kalitesinin düşük olması, gazetede herhangi bir görselin yayımlanabilmesini güçleştirmiştir. Bunun haricinde İtilaf devletlerinin

---

Bkz. "Padişahımız Amal-i Milliyeye Nasıl Vakıf Oldu?", **Tarik**, 5 Ekim 1919, s. 1 ve "Teşkilat-ı Milliye Ne İstiyor?", **Tarik**, 8 Ekim 1919, s. 1.

[207] "Milli Hareket Nasıl Başladı ve Nasıl Muvaffak Oldu? İnkıta-i Münasebat," **Yeni Gün**, 13 Ekim 1919, s. 1 ve "Hal ve Mevkiin Bir de Sivas'tan Müşahedesi," **Yeni Gün**, 6 Aralık 1919, s. 1.

[208] "Meclisin Nigehbânları," **Alemdar**, 20 Ocak 1920, s. 1 ve "Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Millet Meclisi Huzurunda Beyanatı," **Payitaht**, 30 Mart 1921, s. 1.

[209] "Başkumandanlığın Tevcihinden Evvel Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İrad Ettikleri Nutuk," **Açıksöz**, 24 Temmuz 1922, s. 1.

[210] "Türk'ün Tarih-i İftiharında Yaldızlarla Parlayan Mukaddes Bir Gün," **Satvet-i Milliye**, 24 Nisan 1922, s. 1.

[211] Ömer Sami Coşar, **Milli Mücadele Basını**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1964, s. 123, 25.

işgaline karşı ortaya çıkan yerel direniş hareketleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleşmeden önce bile, bu direniş hareketlerini destekleyen nitelikte yayınlar yapan yerel gazeteler mevcuttur. Söz konusu gazeteler yerel hareketlerin birleşmesinin ardından Kuvayı Milliye'yi desteklemeye başlamış, gerek kendi şehirlerinde olup bitenlerle gerekse Ankara'dan gelen haberlerle okuyucularını bilgilendirmeye çalışmıştır.[212] Ne var ki bu gazeteler, dönemin koşullarında çoğu zaman yalnızca çıkarıldıkları bölgelerde dağıtılabilmiş, ayrıca teknik ve maddi yetersizliklerden ötürü sayfalarında görsellere yer verme imkânını bulamamıştır. Görsellere yer verebilmesi açısından Kuvayı Milliyeci Anadolu basınındaki başlıca istisna, Yunus Nadi'nin önceleri İstanbul'da çıkardığı, İstanbul'un işgali sonrası 21 Nisan 1920'de mürettiphanesiyle (dizgiyeri) beraber Ankara'ya kaçırdığı *Yeni Gün* gazetesidir.[213] Gazete, Milli Mücadele yıllarında da görseller barındıran haber ve yazılara yer vermeyi sürdürmüşse de güncel fotoğraflarının klişelerinin yaptırılması bu dönemde güç olduğundan, klişesi elde mevcut eski fotoğrafların dolaşıma sokulduğu görülür.

10 Ocak 1920'den itibaren çıkartılan, baskı kalitesinin uzun süre çok düşük seviyede seyrettiği *Hakimiyet-i Milliye*'de herhangi bir görselin yayımlanabilmesi için 19 Nisan 1921'i beklemek gerekecektir. Yunan orduları Bursa'ya girdiği sırada ordunun başındaki Venizelos'un oğlu, Bursa'da Osman Gazi türbesine dayanarak bir fotoğraf çektirmiştir. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan "Dayanma!" başlıklı ve "Venizelos'un oğluna ithaf" altbaşlıklı yazı, Kemalzade Ali Ekrem'in (Ali Ekrem Bolayır) yazdığı şiire eşlik etmek üzere bu fotoğraftan hareketle yapılan bir çizimi içerir (Görsel 2.27).[214] Gazetedeki ilk Mustafa Kemal fotoğrafı bundan hemen kısa bir süre sonra yayımlanacaksa da, Anadolu hareketiyle bu kadar organik ilişkileri olan bir gazetenin güncel bir Mustafa Kemal fotoğrafına yer veremediği görülür. *İleri* gazetesinin ilk olarak 21 Mart 1921'de "Bu resim tam bir ay evvel alınmıştır" notuyla, ardından da 5 Nisan 1921'de yayımladığı, Mustafa Kemal Paşa'yı sivil kıyafetleriyle gösteren boydan bir fotoğrafı (Görsel 2.28 ve 2.29), 24 Nisan 1921'de *Hakimiyet-i*

[212] Bu dönemde Anadolu'daki Kuvayı Milliye destekçisi basınla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. K. Yust, **Kemalist Anadolu Basını**, haz. Orhan Koloğlu, Ankara: Gazeteciler Derneği Yayınları, 1995 ve Ömer Sami Coşar, **op. cit**.
[213] Uygur Kocabaşoğlu, "Milli Mücadelenin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün," **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 36, Sayı 1, s. 178. Kocabaşoğlu'nun makalesinin isminden de görülebileceği gibi, bazı arşiv ve kaynaklarda Ankara'da çıkan *Yeni Gün* gazetesinin adı *Anadolu'da Yeni Gün* diye anılmaktadır.
[214] "Dayanma!", **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Nisan 1921, s. 1.

Milliye'de yayımlanan ilk Mustafa Kemal Paşa fotoğrafı olacaktır (Görsel 2.30).[215] Gazete bu fotoğrafı 7 Ağustos 1921'de, 16 Eylül 1921'de ve 20 Eylül 1921'de kullanacak (Görsel 2.31-2.33);[216] bu son haberden sonra gazetede başka bir Mustafa Kemal fotoğrafına rastlamak için bir yıl beklemek gerekecektir. 29 Ağustos 1922'de zaferi müjdeleyen habere eşlik eden Mustafa Kemal portresi, 13 Eylül 1922, 18 Eylül 1922, 3 Ekim 1922, 17 Ocak 1923, 2 Mart 1923 ve 26 Ağustos 1923'ta yayımlandığı gibi (Görsel 2.34-2.39 ve 2.115),[217] rejim değişikliğinin ardından bile 30 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edildiğini duyururken ve 24 Temmuz 1924'te Lozan'ın birinci yıl dönümünde de kullanılmaya devam edecektir (bkz. Görsel 3.9). Dolayısıyla ilk olarak nihai askeri zafere yaklaşıldığının duyurulması sırasında kullanılan bir portre, bir yıl sonra bu zaferin yıldönümü anması vesilesiyle de dolaşıma sokulacak, sonra da yeni devletin uluslararası tanınırlığını sağlayan bir antlaşmanın yıldönümünde tekrar yayımlanacaktır. Buradan da anlaşılıyor ki bu dönemde dolaşıma sokulan Mustafa Kemal fotoğraflarında herhangi bir güncellik aranmamaktadır. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde anılan süre boyunca istisna teşkil eden tek durum, 5 Ekim 1922'de çıkan bir haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'in alınışından sonra burada çekilmiş iki yeni fotoğrafının kullanılmasıdır (Görsel 2.40).[218] Ancak gazetenin sonraki nüshalarında bu yeni fotoğraflardan ziyade önceki portresinin kullanılmaya devam edildiği görülür.

Anadolu hareketiyle organik ilişkileri olan bir gazetenin elinde bu kadar sınırlı sayıda fotoğraf bulunurken, İstanbul basınında farklı Mustafa Kemal fotoğraflarının

---

[215] "Anadolu'da Harb," **İleri**, 21 Mart 1921, s. 1; "Mağlubun İtirafları," **İleri**, 5 Nisan 1921, s. 1 ve "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Mülakat," **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1921, s. 1.

[216] "Başkumandanımızın Ordu ve Millete Beyannamesi," **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1921, s. 1; "Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Millete Beyannameleri," **Hakimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1921, s. 1 ve "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Dün Büyük Millet Meclisi'nde İrad Buyurdukları Tarihi Butuk," **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Eylül 1921, s. 1.

[217] "Başkumandanımızdan Meclise, Meclisten Başkumandanımıza," **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Ağustos 1922, s. 1; "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri," **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Eylül 1922, s. 1; "Gazi Başkumandanımızın Millete Beyannamesi," **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Eylül 1922, s. 1; "Yaşa Ey Gazi, Bin Yaşa Ki Dehan Büyük Milletine Daha Mesud Yollar Açsın," **Hakimiyet-i Milliye**, 3 Ekim 1922, s. 1; "Gazi Hazretleri Eskişehir'de," **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Ocak 1923, s. 1; "T.B.M.M. Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Dördüncü Milli Sene Münasebetiyle Dün İdare-i Dahiliyemiz, Vaziyet-i Hariciyemiz ve Bilhassa Hakimiyet-i Milliyenin Telif ve Takviyesi Hususunda Mühim Bir Nutuk İrad Buyurdular," **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Mart 1923, s. 1 ve "26 Ağustos'ta Fecirle Beraber Bütün Dünya Gözlerini Açtığı Zaman Topçularımız Ateşe Başladı. Beş Gün Sonra Süngülerimiz Düşmanın Göğsüne Girmiş ve Mesele Halledilmişti – Gazi Mustafa Kemal," **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Ağustos 1923, s. 1.

[218] "Başkumandan Paşa Hazretleri, Dün Büyük Zaferin Destanını Dehasına Has Bir Belagatle Tarihe Tevdi Ettiler," **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Ekim 1922, s. 1.

yayımlandığı ve bu dönemdeki fotoğraf zenginliğinin farklı gazetelerin elindeki farklı fotoğraf klişelerinden kaynaklandığı görülebilir. Örneğin *Tevhid-i Efkâr*'da 31 Ağustos 1921'de devam eden savaş haliyle ilgili bir haberle beraber yayımlanan bir fotoğraf, daha sonra aynı gazete tarafından Sakarya Savaşı'nın kazanıldığını duyuran bir haberle 16 Eylül 1921'de ve bu savaşın ardından kendisine verilen müşir ve gazi unvanlarıyla ilgili bir haberle 26 Eylül 1921'de de basılmıştır (Görsel 2.41-2.43).[219] Bu portre her ne kadar yukarda yer verilen diğer Mustafa Kemal portresine çok benzese de (bkz. Görsel 2.17-2.18), üniformasının üzerindeki madalyaların diğerinden daha az olmasına bakılarak bu ikincisinin aslında ilkinden daha eski olduğu, dolaşıma diğerinden daha geç girmesinin sebebininse klişesinin gazetenin eline yeni geçmiş olabileceğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Vakit gazetesi tarafından dolaşıma sokulan bir diğer portrede, doğrudan objektife bakan Mustafa Kemal Paşa'nın üniformasının yakası ve kalpağı görünmektedir. Gazetede ilk olarak 3 Kasım 1922'de saltanatın kaldırıldığını duyuran bir haberle birlikte yayımlanan fotoğraf, aynı gazetede 18 Ocak 1923'te Mustafa Kemal'in Gebze'ye gidişi ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanışı vesileleriyle de yayımlanmış; ayrıca *Türkiye Edebiyat Mecmuası*'nın 1 Eylül 1923 sayılı nüshasının kapağında kullanılmıştır (Görsel 2.44-2.47).[220] *Vakit* gazetesinde bu fotoğrafların yayımlandığı sırada *Tevhid-i Efkâr* gazetesindeyse sivil kıyafetli ve kalpaklı bir başka Mustafa Kemal portresi yayımlanmaktadır. Bu fotoğrafa gazetenin 9 Mart 1923, 9 Temmuz 1923 ve 14 Ağustos 1923 tarihli nüshalarında rastlanılabilir (Görsel 2.48-2.50).[221]

Şimdiye kadar yayımlandığını gördüğümüz Mustafa Kemal Paşa fotoğraflarının büyük bir bölümü stüdyoda çekilmiş portrelerinden oluşur. Stüdyo dışında çekildiğinden emin olduğumuz fotoğrafları, 1915'te Anafartalar'da açık

---

[219] "Mustafa Kemal Paşa Mutlaka Muzaffer Olacaktır," **Tevhid-i Efkâr**, 31 Ağustos 1921, s. 1; "14 Eylül Tarihli Tebliğ-i Resmi," **Tevhid-i Efkâr**, 16 Eylül 1921 ve "Milli Kahramanımıza Milletin Tevcih Ettiği Paye," **Tevhid-i Efkâr**, 26 Eylül 1921, s. 1.

[220] "Türkiye Büyük Millet Meclisi Evvelki Gün Akdettiği Tarihi Bir İctimada Saltanatın Refine ve Hilafete Hanedan-ı Âli Osman'ın İlmen ve Ahlaken Reşit ve Aslah Olanının İntihabına İttifak-ı Ara ile Karar Vermiştir. Türkiye Devleti Makam-ı Hilafetin İstinadgâhıdır," **Vakit**, 3 Kasım 1922, s. 1; "Başkumandanımız Gekbuze'ye Gelip Gittiler," **Vakit**, 18 Ocak 1923, s. 1; "Anavatanın Dokuz Senelik Yas Bağı Bugün Çözülüyor," **Vakit**, 24 Temmuz 1923, s. 1 ve **Türkiye Edebiyat Mecmuası**, 1 Eylül 1923, s. 1.

[221] "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyannamesi," **Tevhid-i Efkâr**, 9 Mart 1923, s. 1; "Mustafa Kemal Paşa Sulh Muhakkaktır Diyor," **Tevhid-i Efkâr**, 9 Temmuz 1923, s. 1 ve "Mustafa Kemal Paşa'nın Dün İrad Ettikleri Nutuk-i Mühim," **Tevhid-i Efkâr**, 14 Ağustos 1923, s. 1.

havada çekilmiş, ancak sonraki yıllarda kesilerek yayımlanmış olan fotoğrafı ile *Hakimiyet-i Milliye*'de uzun bir süre boyunca dolaşımda kalmış bastonlu fotoğrafıdır (bkz. Görsel 2.3-2.6 ve 2.28-2.33). Öte yandan yer verilen bazı portrelerinin esasında stüdyo dışında çekildiği, sonradan kesilerek portre formatına getirildiği, bağlamından koparılarak yayımlandığı için stüdyo dışında çekildiğinin fark edilemediği düşünülebilir. Ancak stüdyo dışında çekilerek dolaşıma girdiği kesin olan başka fotoğrafları da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi, bir masanın başında sivil kıyafetleriyle oturmuş bir halde bir kitabı okurken çekilmiş ve *Vakit* gazetesinde yayımlanmış bir fotoğrafıdır. Fotoğraf ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu hareketinin Bolşevik olduğu ithamlarına cevap verdiği bir haber vesilesiyle 14 Şubat 1921'de yayımlanmış (Görsel 2.51), ardından T.B.M.M.'nin birinci yıldönümü vesilesiyle 24 Nisan 1921'de çıkan bir haberde tekrar kullanılmıştır (Görsel 2.52).[222] İlk fotoğraf yalnızca "Mustafa Kemal Paşa" altyazısıyla birlikte verilirken, ikinci seferinde Mustafa Kemal Paşa'nın daima vazife başında olduğunu belirten bir altyazıyla, yani okumakla meşgul olmasının vazife başında oluşunun bir göstergesi olarak alındığı bir notla birlikte verilmiştir. Stüdyo dışında çekilip dolaşıma girmiş bir diğer fotoğrafı, yine *Vakit* gazetesinin kullandığı, sivil kıyafetleriyle boydan alınmış bir tanesidir ve 1921 yılında Şubat'tan Mayıs'a kadar üç defa yayımlandığı görülebilir (Görsel 2.53-2.55).[223]

Stüdyo haricinde çekilmiş fotoğraflarının yayımlanma tarihlerine bakıldığında, bunların dolaşımının Milli Mücadelenin ilerleyen safhalarında yaygınlaştığı görülür. Bununla birlikte bu tür fotoğraflara Milli Mücadelenin ilk başlarında da rastlanır. Basında milli hareketi etraflıca tanımaya yönelik girişimlerin ilk başladığı dönemlerde *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, muhabiri Ruşen Eşref'in yanı sıra Kenan Bey adında hususi bir fotomuhabir de görevlendirmiş, böylelikle hareketi idare edenlerin portre harici fotoğrafları ilk kez bu vesileyle yayımlanmıştır. İlk olarak 19 Kasım 1919'da çıkan toplu fotoğraflar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti adıyla anılan grubun Sivas Heyet-i Temsiliyesi'nin toplu fotoğrafının yanı sıra heyetin toplantı yaptığı salon, "Mustafa Kemal Paşa'nın son resmi" ibaresiyle yayımlanan bir

[222] "Türkler Bolşevik Olamaz," **Vakit**, 14 Şubat 1921, s. 1 ve "Türk Tarihinde Yeni Bir Devir Açan Hadise-i Milliyenin Tarih-i Tecellisi," **Vakit**, 24 Nisan 1921, s. 1.
[223] "Konferanstan Murahhaslarımızın İstedikleri ve Hukuk," **Vakit**, 26 Şubat 1921, s. 1; "Yunan Sürüleri Kendilerini Kırdırmaktan Başka Hiçbir Neticeye Vasıl Olamadılar," **Vakit**, 2 Nisan 1921, s. 1 ve "Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Grubu," **Vakit**, 24 Mayıs 1921, s. 1.

fotoğrafı ve yaverlerinin bir fotoğrafıdır (Görsel 2.56).[224] "Mustafa Kemal Paşa'nın son resmi" altyazısıyla yayımlanan fotoğrafının, biraz önce yer verdiğimiz, *Vakit*'te üç defa yayımlanmış fotoğraf olduğu görülebilir. *Tasvir-i Efkâr* hareketle ve hareketi idare edenlerle ilgili haberlerine sonraki günlerde de devam etmiş, 23 Kasım 1919 ve 25 Kasım 1919'da yayımlanan haberlerde daha başka stüdyo dışı güncel fotoğraflar da kullanmıştır (Görsel 2.57 ve 2.58).[225]

16 Mart 1920 yılında İstanbul'daki meclisin İngilizler tarafından basılıp dağıtılması, İstanbul basınında Mustafa Kemal Paşa ve Ankara hareketiyle ilgili olumlu yazıların yanı sıra fotoğrafların yayımlanmasına engel olur. Anadolu hareketi hakkında olumlu bir söz söylemenin İstanbul hükümeti tarafından yasaklandığı bir dönemde bir İstanbul gazetesinde dolaşıma girmiş olan ve bir sonraki kısımda üzerinde daha detaylı duracağımız bir örnek, 4 Temmuz 1920'de *Vakit*'te yayımlanmış bir fotoğraftır (Görsel 2.59).[226] İstanbul basınında bu dönemde herhangi bir Mustafa Kemal fotoğrafına rastlamak güçken, Anadolu basınında yer yer fotoğraflarla karşılaşılmaya devam edilir. Örneğin *Yeni Gün* gazetesi 10 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal'in cepheleri teftiş ettiği haberini, asker üniformasıyla at sırtına çekilmiş bir fotoğrafıyla birlikte verir (Görsel 2.60).[227] Her ne kadar Yunus Nadi gazetesini İstanbul'dan Ankara'ya taşırken mürettiphanesini de beraberinde getirmiş ve böylelikle fotoğraf basma konusunda diğer Anadolu gazetelerine göre avantajlı konumunu sürdürmüş olsa da, bu dönemde yeni fotoğrafların klişelerini yapmak maddi ve teknik zorluklar nedeniyle çok güçtür. Gazetede kullanılan bu fotoğraf esasında Mustafa Kemal'in 1917'de İkinci Ordu Kumandanı olarak Diyarbakır'da bulunduğu sırada çekilmiştir.[228] Bu demektir ki Ankara'daki hareketle bu denli yakın ilişkisi olan ve haberleri doğrudan birinci elden alan bir gazete, güncel bir haberi ancak üç yıl önce çekilmiş bir fotoğrafla birlikte yayımlayabilmektedir.

Dolayısıyla bu dönemde Anadolu basını maddi ve teknik yetersizliklerden ötürü nadiren fotoğraf yayımlayabilirken, İstanbul basını da Ankara-İstanbul

---

[224] "Sivas'ta Teşkilat-ı Milliye İntibaatından," **Tasvir-i Efkâr**, 19 Kasım 1919, s. 1.
[225] "Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le Mülakat," **Tasvir-i Efkâr**, 23 Kasım 1919, s. 1 ve "Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le Mülakat," **Tasvir-i Efkâr**, 25 Kasım 1919, s. 1.
[226] "İzmir Cephesinde Vaziyet," **Vakit**, 4 Temmuz 1920, s. 1.
[227] "Cephelerde Teftişat," **Yeni Gün**, 10 Ağustos 1920, s. 1.
[228] İlhan Akşit, **op. cit.**, s. 50 ve Mehmet Özel, **Atatürk**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 41.

arasındaki ilişkinin gerildiği dönemlerde görsellere istisnai durumlar haricinde yer veremez. Ankara-İstanbul ilişkilerinin olumlu yönde değişmeye başlamasının ilk adımlarının atıldığı bir dönemde, *Vakit* gazetesinde bu değişime dair ilerde üzerinde daha detaylı duracağımız bir haberin ve gazetenin birinci sayfasındaki diğer portre fotoğraflardan daha ufak boyda basılmış toplu bir fotoğrafın yayımlandığı görülebilir (Görsel 2.61).[229] 1921'de birkaç ay arayla gelen İnönü zaferlerinin Ankara hareketinin meşruiyet zeminini pekiştirmesi, gazetelerde yayımlanan haber ve fotoğraf sayısında bir artışa yol açacaktır. I. İnönü Zaferi'nden sonra Londra Konferansı vesilesiyle *Akşam*'da çıkan bir haber, daha önce *Tasvir-i Efkâr*'da yayımlandığını gördüğümüz toplu bir fotoğrafı büyük bir formatta basar (Görsel 2.62; bkz. Görsel 2.56).[230] *Tasvir-i Efkâr*'da "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti Sivas Heyet-i Temsiliyesi" altyazısıyla yayımlanan fotoğraf, *Akşam*'da Londra'da düzenlenecek konferans hakkında görüşmelerde bulunan "Ankara Büyük Millet Meclisi azasından bir grup" altyazısıyla verilmiştir.

Akşam gazetesinde bir buçuk yıl önce yayımlanmış bir fotoğrafın tekrar dolaşıma sokulduğu görülse de, bu dönemden sonra gazetelerde yayımlanan fotoğraflarının giderek daha güncel bir hal aldığı fark edilir. Ancak bu güncellik hâlâ belirli bir gecikmeyle sağlanabilmektedir. Örneğin 27 Şubat 1921'de *Vakit*'te İstanbul'da Sadrazam Tevfik Paşa'nın çektiği bir telgrafla ilgili bir habere eşlik etmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da Ekim ayındaki sonbahar at yarışlarında ödül dağıtırken çekilmiş bir fotoğrafı kullanılır (Görsel 2.63).[231] Fotoğraf çeşitliliği II. İnönü Zaferi'nin de kazanılmasıyla artacak, ama güncellik bir süre daha hâlâ tam olarak yakalanamayacaktır. Örneğin *İleri* gazetesinde 20 Mayıs 1921'de yayımlanan grup fotoğrafı esasında yine Ekim'deki sonbahar at yarışları esnasında çekilmiştir (Görsel 2.64).[232] Bu fotoğrafın bundan dokuz gün sonra yalnızca önde oturan üç kişiyi içerecek şekilde kesilerek yeni bir görsel halinde tekrar sunulduğu da görülebilir (Görsel 2.65).[233] Ancak aynı fotoğrafların kesilip farklı şekillerde kullanılmasına bundan böyle giderek daha az rastlanılacaktır.

---

[229] "Hakan Kokusu Getirdiniz," **Vakit**, 17 Aralık 1920, s. 1.
[230] "Konferans Kararının Anadolu'da Tesiratı," **Akşam**, 2 Şubat 1921, s. 1.
[231] "Tevfik Paşa'nın Bir Telgrafnamesi," **Vakit**, 27 Şubat 1921, s. 1.
[232] "İşin İçinden Nasıl Çıkacaklar," **İleri**, 20 Mayıs 1921, s. 1. Fotoğraf için bkz. Hüsnü Özlü ve Deniz Kurt, **op. cit.**, s. 47.
[233] "Yunanistan'da Askerlik Korkusu!", **İleri**, 29 Mayıs 1921, s. 1.

İleri gazetesinde stüdyo haricinde çekilmiş fotoğrafların oranının diğer gazetelere nazaran çok daha fazla olduğu göze çarpar. Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis balkonunda, köylülerin arasında ya da askeri teftiş ederken çekilmiş fotoğrafları ilkbahar ve yaz aylarında gazetenin sayfalarında kendine yer bulur (Görsel 2.66-2.68).[234] Fotoğraf çeşitliliğinin artmasıyla birlikte, fotoğrafların artık eşlik ettikleri haberlere uygun düşecek şekilde seçildiği de fark edilir. Örneğin bu son üç örnekte yeni kabinenin teşkilinden bahsedildiğinde Meclis balkonunda çekilmiş bir fotoğraf kullanılmış; Mustafa Kemal Paşa'nın mecliste, harita başında, cephede ve köylü arasında hep hizmet başında olduğundan bahsedildiği bir yazı için köylülerle beraber çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiş; taaruzun başlayacağı söylentileriyle ilgili bir habere ise bir kıtaatın önünden geçerken çekilmiş bir fotoğrafı eşlik etmiştir. Ayrıca son örnekte, fotoğraf altyazısında verilen bilgiler arasında bu fotoğrafın *İleri* muhabiri tarafından gönderildiği de not düşülmüştür. Stüdyo dışında çekilmiş fotoğrafların dolaşıma girmesinin giderek yaygınlaşması ve hatta fotoğrafın altına gazetenin hususi muhabiri tarafından gönderildiği notunun düşülmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın haber değerinde yaşanan dönüşümü de gözler önüne serer. Mustafa Kemal'le ilgili haberler artık yalnızca daha önce defalarca yayımlanmış portreleriyle birlikte değil, kendisini takip eden fotoğrafçılar tarafından çekilmiş fotoğraflarıyla birlikte yayımlanmaktadır. Fotoğraf çeşitliliğindeki bu değişimin aynı zamanda Ankara hareketinin Anadolu'daki kontrolünün daha fazla arttığına ve İstanbul karşısında daha güçlü bir pozisyonda olduğuna da delalet ettiği yorumu yapılabilir. Gazetelerdeki fotoğraf çeşitliliği, örneğin İstanbul gazetelerinin fotomuhabirlerinin artık Anadolu'nun belirli kesimlerine geçip bazı olayların fotoğrafını çekebildiklerini ya da Anadolu'da çekilmiş fotoğrafların artık başka şehirlere daha rahat ulaştırılabildiğini de gösterir.

Mustafa Kemal Paşa'nın eski fotoğrafları yeni dönemde de dolaşımda olmayı sürdürecektir. Örneğin *Akşam* gazetesi, 23 Kasım 1921'de harbin başlaması ihtimaliyle ilgili bir haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Libya'da kendisine hediye edilmiş yerel kıyafetlerle çekilmiş bir fotoğrafının yanı sıra beş ay önce *İleri*'de yayımlandığını gördüğümüz, köylülerle birlikte çekilmiş bir fotoğrafını birlikte kullanır (Görsel 2.69).[235] Ancak bu süreçte güncel fotoğraflarının yayımlanması giderek yaygınlaşacaktır. Üstelik bu fotoğraflar artık yalnızca Milli Mücadeleyle ilgili

[234] **İleri**, 2 Haziran 1921, s. 1; "Mustafa Kemal Paşa Köylü Arasında," **İleri**, 22 Haziran 1921, s. 1 ve "Onlar Taaruz Başlayacak, Başlamak Üzere Diyedursunlar," **İleri**, 12 Temmuz 1921, s. 1.
[235] "Muhariblere Yine 'Harb Ediniz!" Diyorlar!", **Akşam**, 23 Kasım 1921, s. 1.

haberlere değil, gündelik olaylarla ilgili haberlere de aittir. Örneğin *İleri* gazetesi 1 Aralık 1921'deki nüshasında Ankara'da yeni kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) yararına düzenlenen at koşusunu haberleştirmiş, bu koşu esnasında alınan bir fotoğrafı da haberle birlikte kullanmıştır (Görsel 2.70).[236] At koşusu esnasında alınmış diğer iki fotoğraf ise aynı gün *Vakit* gazetesinde yayımlanmıştır (Görsel 2.71).[237] Mustafa Kemal Paşa'nın süregiden savaş durumu haricindeki olaylarda da bir haber konusu haline gelişi, lider olarak kazandığı meşruiyete işaret ederken, iki farklı gazetenin aynı olayı haberleştirirken farklı fotoğraflardan yararlanması, dolaşıma giren fotoğrafların çeşitlenişine örnek teşkil eder.

Stüdyo harici çekilmiş fotoğraflar gazetelerde daha sık yayımlanmaya başlasa da pek çok gazetenin hâlâ eski fotoğrafları dolaşıma soktuğu da görülür. Örneğin *Tevhid-i Efkâr*'da 19 Haziran 1922'de Mustafa Kemal Paşa'nın Kocaeli'ne gelişiyle ilgili çıkan bir haberde, gazetenin Milli Mücadelenin başlarında Sivas'a gönderdiği bir fotomuhabir tarafından çekilmiş bir fotoğraf kullanılmıştır (Görsel 2.72).[238] Veyahut Anadolu hareketine nihai askeri zaferi kazandıran taaruzun gidişatıyla ilgili *Vakit* gazetesinde 3 Eylül 1922'de çıkan bir haberde Mustafa Kemal Paşa'yı cephede gösteren iki fotoğraf kullanılmış olsa da, altyazılarında bununla ilgili bir not düşülmemekle beraber, bu fotoğraflar bir yıl önceki Sakarya Savaşı sırasında çekilmiştir (Görsel 2.73).[239]

Nihai askerî zaferin kazanılması güncel fotoğraflarının gazetelerde yayımlanmasına vesile olacaktır. Mustafa Kemal Paşa zaferden sonra Ocak 1923'te bir yurt gezisine çıkar ve gazeteler bu geziden haberleri güncel fotoğraflarla birlikte vermeye başlar. 20 Ocak 1923'te *Tevhid-i Efkâr*'da Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa ve Balıkesir'e seyahat programıyla ilgili çıkan bir haberde, kendisinin askeri manevraları seyrederken çekildiği belirtilen bir fotoğrafı kullanılmıştır (Görsel 2.74).[240] Eskişehir'den İzmit'e geçişini olayın gerçekleşmesinden bir ay sonra duyuran 24 Ocak 1923 tarihli bir *Hakimiyet-i Milliye* haberinde, yine on gün önce Lefke İstasyonu'nda çekilen bir fotoğrafına yer verilir (Görsel 2.75).[241] *Vakit* gazetesi ise Mustafa Kemal

[236] **İleri**, 1 Aralık 1921, s. 1.
[237] "Sonbahar At Koşuları," **Vakit**, 1 Aralık 1921, s. 1.
[238] "Mustafa Kemal Paşa Kocaeli'nde," **Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1922, s. 1.
[239] "İzmir'i Tahliyeye mi Hazırlanıyorlar," **Vakit**, 3 Eylül 1922, s. 1.
[240] "Mustafa Kemal Paşa Bursa'ya Gidiyor," **Tevhid-i Efkâr**, 20 Ocak 1923, s. 1.
[241] "Eskişehir'den İzmit'e Doğru," **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Ocak 1923, s. 1.

Paşa'nın İzmir'e varışı esnasında çekilmiş bir fotoğrafı, çekilmesinden bir hafta kadar sonra, 4 Şubat 1923'te yayımlar (Görsel 2.76).[242] Gazeteler, artık yayımladıkları haberin içeriğine uygun fotoğraflar kullanmaya da özen gösterir. Örneğin savaşın bitmesinden sonra ülkenin uluslararası tanınırlığını sağlamaya yönelik çalışmaların sürdüğü bir sırada, 28 Şubat 1923'te *Tevhid-i Efkâr*'da çıkan bir haberde Mustafa Kemal Paşa'nın bir meclis oturumunda konuşurken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir (Görsel 2.77).[243]

Bir haberin tek bir fotoğraf yerine birden çok fotoğrafla verilişi, yukarıda örneklerini gördüğümüz gibi, aslında 1919 sonbaharından itibaren geçerli olmakla birlikte savaş durumunun nihai olarak sona ermesinin ardından daha da yaygın bir hal alır. Birden çok fotoğrafın tek bir haberde kullanılması, habere konu olan kişi ya da olayın önemine delalettir. Bu durumda fotoğraflar, haberde bahsedilen kişinin kim ya da olayın ne olduğunu göstermekten fazlasını yapar. Bir kişinin birden çok görüntüsünü ya da bir olayın birden fazla anını gözler önüne seren fotoğraf dizileri, metin haricinde kendi başlarına ve kendi içlerinde bir hikâyeleştirme içerir. *İleri* gazetesinin 13 Nisan 1921'de çıkan nüshasında Mustafa Kemal Paşa'nın grupla beraber alınmış fotoğrafıyla birlikte meclisteki bir oturumda nutkunu okurkenki fotoğrafını birlikte kullanmıştır (Görsel 2.78).[244] Bu fotoğraflar Anadolu hareketini hem Ankara'da mecliste hem de Ankara dışında vazife başında gösterir. Mustafa Kemal Paşa'nın sonraki tüm biyografilerine kaynaklık eden ilk yaşam öyküsü, 10 Ocak 1922'de *Vakit*'te yayımlanır (Görsel 2.79).[245] Biyografiye eşlik eden fotoğraflarından yalnızca biri portredir. İki tanesi köylülerle çekilmiş fotoğrafıyken, bir tanesi Çankaya Köşkü'nün bir görüntüsü, diğeri de istasyonda ikamet ettiği binanın bir manzarasıdır. Böylelikle fotoğraflar, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatının farklı yönlerini gözler önüne sermiş olur.

Fotoğraf dizileri, *Vakit* gazetesinin 20 Haziran 1922 tarihli nüshasının birinci sayfasında görülebildiği gibi, poz verilerek çekilmiş fotoğraflardan oluşabilir (Görsel

[242] "Gazi Başkumandanımızın Seyahati," **Vakit**, 4 Şubat 1923, s. 1.
[243] "Yeniden Pazarlık ve Konferans Yok; Yalnız Misak-ı Milli Var," **Tevhid-i Efkâr**, 28 Şubat 1923, s. 1.
[244] "Bursa ve Karamürsel," **İleri**, 13 Nisan 1921, s. 1.
[245] "Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı," **Vakit**, 10 Ocak 1922, s. 1.

2.80).[246] Burada görülen fotoğraflardan yalnızca en alttaki Derbend'de düzenlenen bir merasimden olay anında alınmış bir görüntü iken, diğerleri Mustafa Kemal Paşa'nın tek başına ya da yaverleriyle birlikte poz verdiği fotoğraflarıdır. En sağdaki fotoğraf, diğer üçünden farklı bir habere aittir. Gazetenin birinci sayfasının üçte ikisinden fazlası Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili iki habere ayrılmış ve her iki haberde de fotoğraf kullanılmıştır. İki farklı haberde Mustafa Kemal Paşa'nın poz verdiği üç fotoğrafının kullanılması, fotoğrafların metinde bahsedilen kişiyi göstermeye değil, metinde bahsedilen kişinin birbirine benzer üç fotoğrafının yan yana kullanılacak kadar önemli biri olduğunu göstermeye yarar. Mustafa Kemal Paşa'yı tanımayan biri bile, gazetenin birinci sayfasında bir olayın farklı anlarını göstermeyen, poz verilerek çekilmiş üç fotoğrafının yan yana yayımlandığını gördüğünde, bu durumun haberin önemine değil, haberde bahsedilen kişinin önemine binaen olduğunu anlayacaktır. Buradaki toplu halde çekilmiş fotoğrafı, *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin 22 Haziran 1922 tarihli nüshasında da görülebilir (Görsel 2.81).[247] Ancak gazete, bu fotoğrafın yanı sıra olay anından altı başka fotoğrafa daha yer vermiştir. Fotoğrafların altına iliştirilmiş bir notta görsellerin Kocaeli'ne gönderilen hususi fotoğrafçıları tarafından çekildiği belirtildiğinden, *Vakit*'te yayımlanan fotoğrafın klişesinin *Tevhid-i Efkâr*'dan alınmış olduğu tahmin edilebilir. Öte yandan *Akşam* gazetesinin 26 Haziran 1922 tarihli nüshası, aynı seyahatten bambaşka bir fotoğraf dizisine sahiptir (Görsel 2.82).[248]

Fotoğraf dizileri bu örneklerde olduğu gibi belirli bir olay esnasında çekilmiş fotoğraflardan oluşabildiği gibi, yazıda bahsi geçen kişi ve yerlerin fotoğraflarının derlenmesiyle de oluşabilir. Örneğin 2 Mart 1923'te *Vakit* gazetesinde meclisin yeni senesi dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği nutuğa yer verilen bir haberde, Rauf Bey ile Ali Fuat Paşa'nın fotoğraflarıyla meclisin bir fotoğrafının yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanım'la çekilmiş bir fotoğrafı kullanılmıştır (Görsel 2.83).[249] Haberde bahsedilen olay esnasında çekilmeyip eldeki mevcut görüntüler arasından derlenen bu fotoğraflar, haberde bahsedilen konu çeşitliliğini gözler önüne sermeye yarar. Portre dizileri de sık kullanılan bir fotoğraf dizisi

[246] "Başkumandanımızın Nezdinde," ve "Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Adapazarı'ndan İzmit'e Seyahati," **Vakit**, 20 Haziran 1922, s. 1.
[247] "Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ve Dostumuz Klod Farer'in İzmir ve Adapazarı'nda Ziyaretleri İntibaatından," **Tevhid-i Efkâr**, 22 Haziran 1922, s. 1.
[248] "Ordumuz Vezaif-i Taaruziyeyi İcra Etmeğe Kadir ve Müheyyadır!", **Akşam**, 26 Haziran 1922, s. 1.
[249] "Meclisin Yeni Senesi Münasebetiyle Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Mühim Bir Nutuk İrad Etti," **Vakit**, 2 Mart 1923, s. 1.

çeşididir. *Vakit* gazetesinde meclisin üçüncü yıldönümü vesilesiyle 23 Nisan 1923'te çıkan bir haber ilk mecliste yer alan vekillerin portrelerine yer verirken, 12 Ağustos 1923'te meclisin ikinci seçim döneminin ilk toplantısı vesilesiyle yayımlanan bir haberde de mecliste o sırada yer alan vekillerden bir kısmının portreleri sıralanmıştır (Görsel 2.84 ve 2.85).[250] Fotoğraf dizileri olay yoğunluklu da olabilir. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İsmet Paşa'nın yurda dönmesi ve meclisin yeni ictima döneminin başlaması şerefine düzenlenen kutlamalarda alınan fotoğraflar *Tevhid-i Efkâr*'ın 16 Ağustos 1923 tarihli nüshasında görülebilir (Görsel 2.86).[251] Sol orta sütunda yer alan bir diğer haberse antlaşmanın hariciye encümenine geldiğini bildirirken, Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlık ettiği bir meclis oturumundan bir fotoğraf barındırır.

Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu yıllarında gerek Milli Mücadeleyi destekleyen Anadolu basınında gerekse İstanbul'daki hükümetin etkilerine açık İstanbul basınında Mustafa Kemal Paşa'yla ve hareketle ilgili haberlerin yayımlandığı görülür. Kuvayı Milliyeci basında çıkan haberlerin içeriği bilhassa Anadolu Ajansı'nın kurulmasından sonra ajanstan gönderilen tebliğlerle şekillenirken, İstanbul basınında çıkan haberlerin içeriğiyse İstanbul-Ankara arasındaki ilişkilere göre değişmektedir. Anadolu'daki direniş hareketlerinin tek bir çatı altında toplanmasından sonraki ilk zamanlarda İstanbul basınında aslında hareketi tanımaya yönelik yazıların çıktığı görülür. Ancak İstanbul hükümetinin daha sonra Anadolu hareketini bir iç düşman unsuru ilan etmesiyle gazete ve dergiler bir yıl kadar bir süre boyunca yalnızca hükümetin kendilerine ilettiği tebliğleri basabilecek, hareketle ilgili yalnızca olumsuz haberler yayımlayabilecektir. Birinci İnönü Zaferi'nden itibaren Anadolu hareketinin meşruiyet zemininin peyderpey pekişmesi, İstanbul'daki hükümetin İstanbul basını üzerindeki baskısını giderek hafifletecek, gazete ve dergilerde tekrar olumlu haberler yayımlanabilecektir. Her ne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın ve Anadolu hareketinin ismi, ister olumlu ister olumsuz haberlerle olsun hem Anadolu hem de İstanbul basınında sürekli anılıyor olsa da, aynı şey fotoğraflar için geçerli değildir. Osmanlı

[250] "Üç Sene Evvel Bugün Ankara'da Türk Hakimiyetinin Temsili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk İctimaı Akdedimişti," **Vakit**, 23 Nisan 1923, s. 1 ve "Büyük Millet Meclisi Dün İkinci Devre-i İntihabiyesinin İlk İctimaını Akdetti," **Vakit**, 12 Ağustos 1923, s. 1.

[251] "Millet Meclisi'nin Küşadı ve İsmet Paşa'nın Muvasalatı Münasebetiyle Ankara'da İcra Edilen Tezahürata Ait İntibalar," ve "Sul Muahedenamesi Hariciye Encümeninde," **Tevhid-i Efkâr**, 16 Ağustos 1923, s. 1.

İmparatorluğu yıllarında dolaşıma giren Mustafa Kemal Paşa fotoğrafları, oldukça kısıtlı bir repertuar arz etmektedir.

Kuvayı Milliyeci Anadolu basını, savaş koşullarının maddi ve teknik yetersizlikleri yüzünden, bu dönemde fotoğrafa nadiren yer verebilmiştir. *Hakimiyet-i Milliye* gibi Ankara hükümetiyle organik ilişkileri olan bir gazete bile, Ankara hareketiyle ilgili en güncel haberlere ve Mustafa Kemal Paşa'nın en son beyanatlarına sayfalarında sık sık yer verebiliyor olsa da, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafı gazetede ancak kurulmasının üzerinden bir yılı aşkın bir süre geçtikten sonra yayımlanabilmiştir. Gazetenin bundan sonraki bir buçuk yılı, elindeki iki Mustafa Kemal fotoğrafı klişesiyle geçirdiği görülür. Ankara'da çıkan bir diğer gazete olan *Yeni Gün*, alet edevat bakımından fotoğraf basmaya daha elverişli bir konumda olsa da, hem fotoğraf baskısı yapacak kalitede kağıdı Anadolu'da bulmanın hem de yeni fotoğrafların klişelerini yaptırmanın güçlüğü nedeniyle, nadiren fotoğraflara yer verebilmiş, yer verebildiği zamanlarda da daha ziyade klişesi elde mevcut eski fotoğrafları yeniden dolaşıma sokabilmiştir.

Bu dönemde dolaşıma giren Mustafa Kemal Paşa fotoğraflarının teşkil ettiği repertuardaki çeşitlilik, farklı gazetelerin elinde farklı fotoğrafların klişelerinin olmasından kaynaklanır. Gazeteler, ellerindeki bu klişeleri uzun bir süre boyunca dolaşımda tutmuştur. Dolayısıyla bu dönemde dolaşıma sokulan Mustafa Kemal Paşa fotoğraflarında bir güncellik beklentisi yoktur. Fotoğrafların yayımlanma sıklığının da önemli gelişmelere bağlı olduğu fark edilir; uzun bir süre boyunca hiçbir fotoğrafın dolaşıma girmediği, ancak mesela önemli bir muharebenin kazanılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarına yeniden gazetelerde yer verildiği görülür. Repertuardaki tekerrür, uzun bir süre boyunca, aynı fotoğrafların tekrar tekrar dolaşıma sokulmasıyla sağlanırken, İnönü Zaferlerinin ardından repertuara yeni ve daha güncel fotoğrafların girdiğine ve fotoğrafların yayımlanma sıklığının da arttığına rastlanılır.

2.4. Osmanlı Basınında Mustafa Kemal Fotoğrafları

Osmanlı İmparatorluğu yıllarında, bilhassa 1921 ilkbaharına kadar kısıtlı bir repertuar arz eden Mustafa Kemal fotoğrafları, tekrar tekrar dolaşıma girseler bile, her

defasında yeni bir haberin duyurulması vesilesiyle kullanılmışlardır. Repertuarın çeşitlendiği dönemde ise fotoğraflar, haberlerin daha çarpıcı bir şekilde duyurulmasına olanak tanır. Bu kısımda Mustafa Kemal fotoğrafları, beraberlerinde yayımlandıkları yazı ve haberlerle birlikte ele alınacak, fotoğrafların haberlerin duyurulmasında nasıl işlevselleştirildiği incelenecek, bu sırada haberlerin değindiği hadiselere de çok ayrıntılı olmamakla birlikte yer verilecektir. Devam etmeden önce şu notu düşmekte fayda var ki mütareke dönemi tarihiyle ilgili akademik yazın genelde Milli Mücadele tarihine odaklanır ve bu tarihi de Mustafa Kemal Atatürk üzerinden okumak oldukça yaygındır. Milli Mücadele tarihi bu anlatıda, tıpkı *Nutuk*'ta olduğu üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın, en başından itibaren direnişin doğal önderiymiş gibi, Samsun'a çıkışı, bundan sona yaptıkları, kongreler, Ankara'ya gidişi ve Meclis'in toplanması şeklinde doğrusal bir şekilde anlatılır. Oysa Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu hareketinin ve daha sonrasında da yeni rejimin lideri haline gelişi, bu süreçte ve hatta daha sonrasında gerçekleşmiştir. Süreli yayınlarda fotoğraflarının yayımlanışı Milli Mücadeleyle birlikte sıklaştığından, bu bölümde de ağırlıklı olarak bu dönemden bahsedilecek ve doğrudan yayımlanan fotoğrafları incelendiğinden kaçınılmaz olarak Mustafa Kemal Paşa odaklı bir tarih anlatısına yer verilecektir. Ancak haberlerin arka planındaki hadiseler aktarılırken, Mustafa Kemal Paşa'nın en başından itibaren hareketin doğal önderiymiş gibi görünmesine neden olacak doğrusal bir anlatıdan kaçınılacak, dönemin iktidar ilişkilerine daha geniş bir perspektiften değinilmeye çalışılacaktır.

2.4.1. Milli Mücadeleden Önce

Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık* kitabında Mustafa Kemal Paşa hakkında şunları yazar:

> Mustafa Kemal 1915'te Çanakkale savunmasındaki başarılarıyla ulusal ün kazanmıştı. Bu tarihten önce de kuşağından İttihatçı subaylar çevresinde oldukça iyi tanınıyordu, ama halk onu tanımıyordu. Mustafa Kemal'in İTC'yle olan bu yıllardaki ilişkileri hakkında bildiklerimiz çağdaşlarının anılarına ve resmi biyografilerde de yansıtılan kendi anılarına dayanmaktadır.[252]

[252] Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, çev. Nüzhet Salihoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1987, s. 87.

Zürcher, Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale Savaşı'yla ünlendiği konusunda haklıdır. Bununla birlikte Mustafa Kemal ismi ve fotoğraflarına gazete ve dergilerde bu tarihten önce de başka bir savaş vesilesiyle rastlanılır. 1912'de Trablusgarp'da devam eden savaş sırasında bölgede kumandan olarak görevli olan Mustafa Kemal 'in fotoğrafları, savaşla ve ordunun durumuyla ilgili *Şehbâl*'in iki farklı sayısında yayımlanan yazılarda karşımıza çıkar (Görsel 2.87-2.89).[253] Burada yalnızca üç tanesine yer verilen fotoğraflara ve altyazılarına bakıldığında, Mustafa Kemal'in Derne Kumandanı olması nedeniyle yayımlanan pek çok fotoğrafta görülmesine rağmen, kendisine diğer kumandanlardan ayrı bir önem atfedilmediği açıkça fark edilir. Mustafa Kemal'in fotoğraflarının yayımlanış sebebi, savaş sırasında bölgede görevli bir kumandan olmasından ibarettir.

Çanakkale Savaşı, Mustafa Kemal fotoğraflarının gazete ve dergilerde yayımlanmasının bir diğer vesilesini teşkil eder. Hatta Milli Mücadele yıllarına kadar gazetelerde kendisiyle ilgili çıkan haberlerin neredeyse tamamı, bu savaşta gösterdiği başarılarla ilgili olacaktır. Örneğin *Tesvir-i Efkâr* gazetesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin yıldönümü vesilesiyle 29 Ekim 1915'te birinci sayfasında çıkan bir yazı için İstanbul ve Çanakkale haritaları ile Miralay Cevad Paşa ve Miralay Mustafa Kemal'in portrelerini da kullanır. Mustafa Kemal'in portresinin altına düşülen notta Çanakkale'de gösterdiği başarıdan ve bunun neticesinde boğazları ve hilafeti kurtarmasından bahsedilir (Görsel 2.90).[254]

Birinci Dünya Savaşı cephelerinden biri olan Çanakkale'de yürütülen bu muharebe dönemin gazetelerinde sık sık haber konusu olmuşsa da, savaş sırasında fotoğraf baskısı için gereken kalitede kağıt bulmak zorlaştığından, habere eşlik etmek üzere bir görsel kullanılmak istendiğinde fotoğraftan ziyade çizimlere ağırlık verilir. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında propaganda amacıyla yayımlanan *Harb Mecmuası*, bu açıdan istisna teşkil eden yayınlardandır.[255] Tamamı asker fotoğrafçılar tarafından çekilmiş zengin fotoğraf malzemesi içeren dergi, iki nüshasında Mustafa Kemal'in de fotoğrafına yer vermiştir (Görsel 2.3 ve 2.91).[256] Mustafa Kemal'in poz verdiği ilk fotoğraf 1915 Aralık'ta çıkan ikinci sayısının iç sayfalarında yayımlanırken,

[253] "Tarihe Dair," **Şehbâl**, Sayı: 60, 14 Eylül 1912, s. 230-233 ve "Terâcim-i Ahvâl," **Şehbâl**, Sayı 62, 14 Ekim 1912, s. 266.
[254] "Cünûd-i Mansure-i İslamiyenin Bir Mümessil-i Zi-Celâdeti," **Tesvir-i Efkâr**, 29 Ekim 1915, s. 1.
[255] Serhan Kırlı, **op. cit.**, s. 123-124.
[256] "İngiliz Oyunları," **Harb Mecmuası**, Aralık 1915, s. 22 ve **Harb Mecmuası**, Ocak 1916, s. 1.

bir anıtın önünden geçerken çekilmiş ikinci fotoğraf derginin 1916 Ocak'ta çıkan dördüncü sayısının kapağında görülebilir. Ancak kapakta yayımlanan bu ikinci fotoğrafın altında, fotoğrafta görülen kişinin Mustafa Kemal olduğuna dair bir not bulunmamaktadır; bunun yerine fotoğrafın Çanakkale'de şehit olanlar için yapılmış bir anıttan olduğu yazılıdır. Dolayısıyla bu fotoğraf Mustafa Kemal'i gösterdiği için değil, şehitler anıtını gösterdiği için kapağa taşınmıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal henüz fotoğrafları vasıtasıyla bilinip tanınır biri olmadığından, sağ profilden hareket halindeyken çekilmiş bu görüntüsüne bakan birinin kendisini hemen tanıması mümkün olmasa gerektir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu fotoğrafın Çanakkale'den bir Mustafa Kemal fotoğrafı olarak gazete ve dergilerde dolaşıma sokulduğuna rastlanılacaktır (bkz. Görsel 3.1). Ancak ilk defa yayımlandığı dönemle sınırlı kalarak değerlendirdiğimizde, bu fotoğraf henüz Mustafa Kemal'in değil, şehitler anıtının bir görüntüsüdür.

Bu ikinci fotoğrafla aynı sırada *Servet-i Fünun* dergisinin kapağında yayımlanan bir diğer fotoğraf içinse daha farklı şeyler söylenebilir. Dönemin görselliğe ağırlık veren dergilerinden bir diğeri olan *Servet-i Fünun*'un 6 Ocak 1916 tarihli nüshasının kapağında "Anafartalar Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Paşa ve maiyeti" altyazısıyla birlikte toplu bir fotoğraf yayımlandığı görülür (Görsel 2.92).[257] *Harb Mecmuası*'nın kapak fotoğrafından farklı olarak burada doğrudan Mustafa Kemal Paşa ve maiyeti gösterilmekte, ismi de fotoğrafın altyazısında anılmaktadır. Öte yandan aynı derginin 27 Nisan 1916 tarihli nüshasının iç sayfalarında yine cephede çekilmiş bir Mustafa Kemal fotoğrafı görülür. Bu ikinci fotoğrafın altında "Bir Osmanlı karargâhında" yazılıdır (Görsel 2.93).[258] Altyazı ne karargâhın ne de fotoğrafta görülenlerin ismini belirtir. Bu haliyle fotoğraf, tüm Osmanlı karargâhlarını ve bu karargâhlarda görevli tüm askerleri imler hale gelir. Tıpkı *Harb Mecmuası*'nda yayımlanan fotoğraflarda olduğu gibi burada da fotoğraflardan birinin doğrudan Mustafa Kemal'i imlerken diğerinin daha genel bir duruma atıfta bulunur halde yayımlanması, Mustafa Kemal Paşa'nın bu dönemde bir yandan ismi anılmaya başlar hale gelişinin, ama öte yandan da hâlâ pek çok Osmanlı askerî yetkilisinden bir diğeri olmayı sürdürüşünün göstergesi olarak yorumlanabilir.

[257] **Servet-i Fünun**, 6 Ocak 1916, s. 1.
[258] "Mücadele-i İktisadiye," **Servet-i Fünun**, 27 Nisan 1916, s. 280.

Çanakkale'de gösterdiği askerî başarı haricinde bir haberde fotoğrafının kullanılmasına ise o dönem henüz veliahd olan Vahdettin'in Almanya seyahatinde kendisine eşlik edecek olması vesilesiyle rastlanılır. *Tesvir-i Efkâr*'da 16 Aralık 1917'de çıkan bir haber, Vahdettin'in Almanya'ya gitmek üzere şehirden ayrıldığını ve seyahat programının detaylarını bildirir. Haberde kullanılan fotoğraflardan biri, Vahdettin'e yaverlik edecek olan Mustafa Kemal'in bir portresidir (Görsel 2.94).[259] Yine de bu tür haberler Mustafa Kemal portrelerinin yayımlanması açısından istisna teşkil eder. Çanakkale'de gösterdiği başarılar, Milli Mücadele yıllarına kadar kendisi hakkında çıkan yazılara kaynaklık etmeye devam eder. Örneğin *Yeni Mecmua* dergisi Mayıs 1918'de çıkardığı "Çanakkale Fevkalade Nüshası"nda, Ruşen Eşref'in Mustafa Kemal Paşa'yla yaptığı, üç safhaya ayrılmış 14 sayfalık bir mülakata yer verir. Bu mülakatta Mustafa Kemal Paşa muharebeyi detaylı bir biçimde anlatır. Mülakata herhangi bir fotoğraf eşlik etmese de derginin ilk sayfalarında kendisinin Çanakkale'deki şehitlikte çekilmiş fotoğrafına yer verilmiştir (Görsel 2.95).[260] Öyle anlaşılıyor ki fotoğrafın klişesi doğrudan *Harb Mecmuası*'ndan alınmıştır; her iki fotoğrafın da altyazısı, tamlamaların yazılış biçimindeki değişiklikler hariç, birbirlerinin aynısıdır. Derginin ilerleyen sayfalarında Anafartalar'daki başarısı nedeniyle on dört sayfalık bir mülakatına yer verilen Mustafa Kemal Paşa'nın ismi bu fotoğrafın da altında yazılı değildir. Dolayısıyla fotoğrafın burada da Mustafa Kemal Paşa'yı Çanakkale'deyken göstermekten ziyade Çanakkale'deki şehitleri anmaya hizmet ettiği yorumu yapılabilinir.

Yeni Gün gazetesi 25 Eylül 1918'de bir müsabaka başlatır. Her gün bir tanesi profilden çizilmiş bir resim, diğeri de bir portre fotoğraf olmak üzere iki komutana ait görsel paylaşıp, okuyucularından resimlerle fotoğrafları eşleştirmeleri istenir. 29 Eylül 1918'de verilen ve "Kimdir?" diye sorulan çizim, Mustafa Kemal Paşa'ya aittir. Müsabaka kapsamında Mustafa Kemal fotoğrafına ise "Anafartalar kahramanı" altyazısıyla birlikte 10 Ekim 1918 tarihli sayıda rastlanır. Bu ikinci fotoğrafın altındaki tanıtım yazısında Mustafa Kemal Paşa'nın Trablusgarp ve Anafartalar'da gösterdiği başarılar anlatılır (Görsel 2.96 ve 2.97).[261]

---

[259] "Veliahd-ı Sultan Hazretlerinin Seyahati," **Tesvir-i Efkâr**, 16 Aralık 1917, s. 1.
[260] Ruşen Eşref, "Mustafa Kemal Paşa," **Yeni Mecmua**, Mayıs 1918, s. 130-143 ve **Yeni Mecmua**, Mayıs 1918, s. vi.
[261] "'Yeni Gün'ün Müsabakası," **Yeni Gün**, 29 Eylül 1918, s. 1 ve "'Yeni Gün'ün Müsabakası," **Yeni Gün**, 10 Ekim 1918, s. 1.

Mondros Mütarekesi imzalanmadan hemen önce Halep ve Antakya çevresindeki cepheyi tutan Yedinci Ordu'nun kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin ardından, sivil ve asker Alman ve Avusturyalıların Osmanlı topraklarını terk etmesi gerektiğine dair mütareke maddesi gereği Yıldırım Orduları Kumandanlığı görevini bırakmak zorunda kalan Liman von Sanders'in yerine geçmiştir. Ancak bu ordu kısa süre içerisinde lağvedilmiş, Mustafa Kemal Paşa 13 Kasım 1918'de İstanbul'a dönerek Harbiye Nezareti'nin emrine girmiş ve Samsun'a gidinceye kadar İstanbul'da kalmıştır.[262] *Vakit* gazetesinde 16 Kasım 1918'de çıkan ve ufak bir portrenin eşlik ettiği bir haberde kendisinin İstanbul'a döndüğünden bahsedilir, o güne değin yaptığı hizmeler sıralanır, Anafartalar Kumandanı olarak elde ettiği başarıya değinilir ve haber, "hayat-ı askeriyesinde pek kıymetli hizmetler gören Mustafa Kemal Paşa'nın vatanın bu müşkil vazifelerinde himmet ve hamiyetinden istifade edileceği tabiidir" cümleleriyle sona erer (Görsel 2.1).[263] Mustafa Kemal Paşa'nın Anafartalar Kumandanı olarak gösterdiği başarı, 1919 ilkbaharında bile bir yazı konusu olmayı sürdürür. *Büyük Mecmua* 20 Mart 1919'da çıkan nüshasında, yabancı devletlerin savaşta başarılar gösteren kişileri yücelttiğinden bahseder: "Her millet kendisine tapacak bir tip, hürmet edilecek bir şahsiyet yaratır. Ve ona öyle meziyetler, öyle faziletler atfederler ki, gençlik o günde imtisal edilecek, taabbüd derecesinde sevilecek bir şahsiyet bulmakta güçlük çekmez."[264] Bir portrenin de eşlik ettiği yazının geri kalanında Çanakkale Muharebesi'nin yıldönümü vesilesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın da bu türden bir şahsiyet olduğu ve ismini tarihe altın harflerle yazdırdığı söylenir ve "Büyüklerini tanımak zorunda olan gençlik, "Mustafa Kemal" namını da hafızalarına ilave etmeli ve halaskârlarımızdan birinin de O olduğunu unutmamalıdır" diye ilave edilir (Görsel 2.17).

Bu örneklerden görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele yıllarına kadar gazete ve dergilerde yayımlanan fotoğrafları, savaşlarda gösterdiği başarılar vesilesiyle yayımlanan haber ve yazılara eşlik etmek üzere dolaşıma girer. Fotoğrafları bir Osmanlı süreli yayınında ilk olarak 1912'de, Trablusgarp Savaşı vesilesiyle yayımlanırken, sonraki zamanlarda Anafartalar'da gösterdiği başarılara ilişkin yazı ve haberlere eşlik etmede kullanılır. Ancak bazen içinde Mustafa Kemal

[262] Afet İnan, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Meslek ve Fikir Hayatı (1881-1918)," **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları** içinde, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993, s. 14-15.
[263] "Mustafa Kemal Paşa," **Vakit**, 16 Kasım 1918, s. 1.
[264] M.Z., "Mustafa Kemal Paşa," **Büyük Mecmua**, 20 Mart 1919, s. 44.

Paşa'nın de yer aldığı fotoğrafların ordu veya savaşa dair daha genel içerikli bir yazıyla beraber kullanıldığı görülür. Böyle durumlarda fotoğraf altı yazılarında herhangi bir isme rastlanmaz; Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı ordusunda görevli herhangi bir askerî yetkiliden biri olur. Mustafa Kemal fotoğraflarının Osmanlı gazete ve dergilerinde doğrudan kendisini imleyecek şekilde yayımlanması, aslen Milli Mücadeleyle birlikte mümkün olacaktır.

2.4.2. Samsun'a Gidişinden Birinci İnönü Zaferi'ne Kadar

Mustafa Kemal ismine Milli Mücadeleyle sonradan bağlantılı hale gelecek bir haberde ilk olarak 5 Mayıs 1919'da rastlanır. Samsun'a gitmesiyle sonuçlanacak olan Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine atandığı haberi, bu tarihte hükümetin resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanır.[265] *Zaman* gazetesi aynı habere sayfalarında 16 Mayıs 1919 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a doğru yola çıktığı gün, bir portre eşliğinde yer verir (Görsel 2.13):

> Mülga Yıldırım Orduları Kumandanı Mustafa Kemal Paşa Şark Kıtaatı Müfettişliğine tayin edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, harp seneleri zarfında muhtelif cephe-i harplerde fevkalade yararlıklarda bulunmuş, muktedir erkan-ı askeriyelerimizdendir. Yeni vazife-i memuriyetini ifa için birkaç güne kadar Erzurum'a azimet edecek olan paşa-i müşarünileyhe muvaffakıyetler temenni ederiz.[266]

Mustafa Kemal Paşa'nın bir Osmanlı askerî yetkilisi olarak Samsun'a gönderilmesinin sebebi, yerelde teşekkül eden direniş hareketlerinin bastırılmasıdır. Şark Kıtaatı Müfettişi olarak görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa, asayişin sağlanması, bölgede dağınık halde bulunan silah ve cephanenin toplattırılıp depolarda biriktirilmesi ve asker toplayıp ordu tarafından korunan cemiyetler varsa bunlara son verilmesinden sorumludur.[267] İzmir'in işgalinin ertesi günü İstanbul'dan yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a gelişinden itibaren hemen incelemelere başlamış, gözlemlerini telgrafla Sadaret'e bildirmiştir. Samsun'a gittikten hemen üç gün sonra

---

[265] "Tevcihat," **Takvim-i Vekayi**, 5 Mayıs 1919, s. 1.
[266] "Şark Kıtaâtı Müfettişliği," **Zaman**, 16 Mayıs 1919, s. 1.
[267] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 1**, s. 282. Sina Akşin, Mustafa Kemal'in müfettiş olarak görev alanının Marmara, Ege, Akdeniz bölgeleri ile Konya ve Diyarbakır dışında hemen bütün Anadolu'yu kapladığını dile getirir. Görev tanımı ve alanı için, bkz. **A.g.y.**

Sadaret'e gönderdiği bir raporda, yabancıların idaresine tahammül ve işgaline rıza olmadığını söyleyecek, İzmir'in önemli vilayetlerden biri olduğunu bildirip "Milli birlik yekvücud olup hakimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur" diye yazacaktır.[268] Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a gidişinden hemen sonra diğer Kolordu Kumandanlıklarıyla da iletişime geçmeye başlamıştır. Örneğin 29 Mayıs 1919'da "Yalnız mahrem olarak Üçüncü Onbeşinci Yirminci Kolordu Kumandanlıklarına yazılmıştır" ibaresini düştüğü şifreli tebliğinde şunları söylemektedir:

> İtilaf devletlerinin milletimize itisâfkâr bir siyaset tatbik ve istiklâl-i millimizi ve devletimizi idama mahkûm etmekte oldukları tahakkuk etmiştir… Kavi bir surette taht-ı işgalde bulunan makam-ı Hilafet ve merkez-i hükümette İtilaf mümessilerinden adeta esir muamelesi gören hükümet-i merkeziyenin ima eylemek suretiyle taşraya ahiren işittirdiği sesi bizlere bulunduğumuz elim vaziyet-i siyasiyeyi pekâlâ ihsas eyledi. Milletin esaretten tahlisi, hâkim ve müstakil olarak topraklarımızda yaşabilmesi ancak azimkâr ve namuslu ellerin milleti kısa ve doğru yoldan müdahaa-i hukuk ve istiklâle sevkiyle kabil olacaktır.[269]

İstanbul hükümeti Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerinin ne yönde olduğunu, Samsun'a varışından kısa bir süre sonra anlar. İzmir'in işgali üzerine Samsun'da düzenlenen protesto gösterilerinin ardından, İngiliz Yüksek Komiserliği bölgede yaşayan gayrimüslümlere yönelik herhangi kötü bir muameleye karşı hükümeti uyarır. Harbiye Nazırının kendisinden bu konuyla ilgili bir rapor istemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, telaşlanacak herhangi bir durum olmadığını, ancak İzmir bölgesinde görüldüğü üzere, ulusal bağımsızlık ve varlığı yok etmeye yönelen ve yaşamayı tehlikeye sokan davranışlar karşısında, ulusun heyecan ve üzüntüsünü ve buna dayanan ulusal gösterileri yasaklamak için kendisinde ve hiç kimsede güç göremeyeceğini ve bu yüzden çıkacak olaylar dolayısıyla sorumluluk üstlenecek "ne kumandan ve ne de mülkiye memuru ve ne de hükümet" düşünebileceğini bildirir.[270] Mustafa Kemal Paşa'nın bundan sonra da İstanbul'a gönderdiği rapor ve telgraflarda bu türden bir dil tutturması, düşüncelerinin ne olduğunun iyice anlaşılmasına neden olur.

---

[268] Afet İnan, **op. cit.**, s. 18.
[269] "Mütarekeden sonra Doğuda Takip Edilecek Müdafaa Hareketi," **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Cilt 4, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 33-34.
[270] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 1**, s. 425-426.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, görevlendirilişinin üzerinden bir ay geçmeden 8 Haziran 1919'da İstanbul'a geri çağrılır. 11 Haziran 1919'da 15. Kolordu Kumandanı Kazım (Karabekir) Paşa'ya çektiği telgrafla Harbiye Nezareti'nden kendisine gönderilen bu haberi bildirir. Telgrafında, İstanbul'a neden geri çağrıldığını özel olarak sorduğu zaman aldığı cevabın, "Zat-ı alileri gibi kıymetli bir generalin halen Anadolu vilayetlerinde dolaşmasının efkâr-ı umumiyeye iyi bir tesir bahşedemeyeceğinden bahisle İstanbul'a celp buyrulmanızı İngilizler istedi" olduğunu söyler. İngilizlere esir düşmek için İstanbul'a gitmek istemediğini ve "mümkün olduğu kadar zaman kazanmak ve karargâhını dahil-i memlekete sokmak için aynı usulde mukabele ve muhabere" ettiğini ifade eder.[271] Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da bulunduğu müddet boyunca bu telgraf hareketliliğinin devam ettiği, diğer kolordu kumandanlıklarıyla da iletişime geçmekle beraber bilhassa 15. Kolordu Kumandanı'na pek çok şifre gönderdiği görüür. Bunlardan 17 Haziran 1919 tarihli bir diğerinde milli bir teşkilat kurma gerekliliğinden bahseder:

> … Siyasi zümrelerin şimdiye kadar menfaatleri uğrunda halkı baziçe etmiş olmaları ahalide her türlü teşkilâta karşı bir nevi ihtirâzkârlık tevlid eylemiştir. Bu sebeple muvasalattan şimdiye kadar en çok ehemmiyet verdiğim cihet, istikbal-i milletin ve hakk-ı hayatımızın ancak milli birlikle kurtulacağını ve bunun için her nevi ihtisasat-ı siyasiye ve şahsiyeden münezzeh ve yalnız milleti hür ve müstakil yaşatmağa matuf teşkilâtın, yani Müdafaa-i Hukuk-i Milliyenin her nahiyeye varıncaya kadar teşmiş-i esasatını hazırlamak oldu.[272]

Amasya Genelgesi'nin ortaya çıkışı da tam olarak bu döneme rastlar. Bu tarihlerde Amasya'ya ulaşan Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa'nın 21-22 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa'yla memleketin durumu hakkında yaptıkları görüşmelerden çıkan bir karar olan bu genelge, vatanın tamamının ve milletin istiklalinin tehlikede olduğunu; İtilaf devletlerinin etki ve baskısı altında olan hükümetin, sorumluluklarının gereğini yerine getiremediğini; milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararının kurtaracağını; milletin haklarını duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir heyet-i milliyenin oluşturulmasının şart olduğunu ve bunu tesis etmek için de Sivas'ta milli bir kongrenin acilen toplanması gerektiğini ilan eder.[273]

---

[271] "Kendisinin Harbiye Nezareti Tarafından İstanbul'a Çağrıldığına Dair," **Tamim, Telgraf..**, s. 31.
[272] "Milli Mücadelede Kürtler," **Tamim, Telgraf..**, s. 36-37.
[273] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 1**, s. 425-426.

Milli Mücadele hakkındaki literatürde Amasya Genelgesi mücadelenin merhalelerinden biri olarak mutlaka anılsa da, bu genelgenin yalnızca üç kişi tarafından hazırlanmış olduğunu unutmamak gerekir. Kaldı ki Amasya Genelgesi'ne gelinceye kadar yerel ölçekli pek çok kongre toplanmıştır. Bülent Tanör, mütarekenin imzalanmasından Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar geçen sürede 30 kadar kongre topladığını söyler. Her biri bir vilayetin, sancağın, mutasarrafllığın ya da livanın adını taşıyan bu kongreler, Tanör'e göre kavrayışları ve ufukları bakımından ulusal olmakla beraber, yalnızca çalışma ve etkinlik alanları kendi bölgeleriyle sınırlı olduğu için yereldir.[274] Bu kongrelerden yalnızca bir tanesi, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının girişimiyle toplanan tek kongre olan Sivas Kongresi ulusal ölçeklidir. Ancak yerel kongrelere katılım oranı, bu ulusal kongredekinden her daim çok daha fazla olmuştur. Örneğin Sivas Kongresi'ne toplamda 31 delge katılırken, 17-18 Ocak 1919'da düzenlenen Büyük Kars Kongresi'ne 165 delege, Meclis'in açılmasından sonra 9-14 Mayıs 1920 tarihlerinde toplanan Üçüncü Büyük Edirne Kongresi'ne 236 delege iştirak etmiştir.[275] Ayrıca Sivas Kongresi düzenleninceye kadar 13 yerel kongre toplanmış, Ankara'da B.M.M.'nin açılmasından sonra da kongreler toplanmaya devam etmiştir.[276] Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının bu dönemdeki girişimleri, aslında ülkenin pek çok yerinde, bazıları kendilerinden de önce işe koyulmuş pek çok yerel örgütlenmenin teşebbüslerinden bir diğeridir. Bunu söylemekle birlikte, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gidişinden sonraki hareketliliğinin İstanbul'un dikkatini çekmiş olduğunu da teslim etmek gerekir.[277] Bu durumun sebebini belki de resmi bir görevle Anadolu'ya gönderilen ve karşılaştığı durumla ve aldığı tedbirlerle ilgili rapor göndermesi beklenen bir Osmanlı yetkilisinin, görev sınırlarının dışına çıkarak engellemek üzere görevlendirildiği direnişin parçası haline gelişinde aramak gerekir.

Yeniden Amasya Genelgesi'nin yazıldığı zamanlara dönersek, bu dönemde Anadolu'da işgale karşı yerel olarak teşekkül etmiş pek çok cemiyetin telgraf hareketliliği belli ki İstanbul'un dikkatini çekmiş ve bunun önüne geçilmek istenmiştir.

---

[274] Bülent Tanör, **Kurtuluş Kuruluş**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000, s. 60, 63.
[275] Bülent Tanör, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları**, s. 63.
[276] **A.g.e.**, s. 22-23 ve **Kurtuluş Kuruluş**, s. 61-62.
[277] Eylül 1919'dan başlayarak Mustafa Kemal'le ilgili haberlerin dış basında yer alması ve yabancı diplomatların ülkelerine gönderdikleri raporlarda Mustafa Kemal'den bahsetmeleri hakkında, bkz. Ramazan Çalık, **Alman Basınında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)**, Ankara: BYEGM, 2004.

Telgrafları engellenmek istenenler arasında Mustafa Kemal da vardır. Bu meselenin yarattığı kriz ortamı, Yıldız Sarayı'ndan Erzurum'a çekilen şu telgrafla sonlandırılmaya çalışır:

> Paşa Hazretlerine,
> Memuriyet-i âliyelerine hasbelicap hitam verilmiş olduğundan hemen bila taahhür Dersaadet'e avdetleri irade-i katiye-i Hazret-i Padişah-ı iktizasındadır efendim.[278]

Bu telgraftan bir gün sonra, 8 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın görevinden istifa ettiği telgrafı gelir. Mabeyn başkatipliği vasıtasıyla padişaha yazılan telgrafa Mustafa Kemal Paşa, milletin ve hilafetin düştüğü durum karşısındaki tavrının İngilizler tarafından başka türlü anlaşıldığını, bunun hükümeti ve saltanatı zor durumda bıraktığını, hükümetin ve saltanatın zaten ağır şartların yükünü taşıdığını, kendisinin bu yükü daha da artırmak istemediğini, bu yüzden görevinden ve askerlikten istifa ettiğini bildirir.[279] 9 Temmuz 1919'da Erzurum Vilayet-i Aliyesi'ne yazdığı bir diğer telgraftaysa şunları söylemektedir:

> Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni âmaline kurban etmemek için açılan mücahede-i milliye uğrunda milletle beraber serbest surette çalışmağa sıfat-ı resmiye ve askeriyem artık mâni olmağa başladı. Bu gaye-i mukaddese için milletle beraber nihayete kadar çalışmağa mukaddesatım namına söz vermiş olduğum cihetle pek âşıkı bulunduğum silk-i celil-i askeriye bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra gaye-i mukaddese-i milliyemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere sine-i millete bir ferdi mücahit suretile bulunmakta olduğumu tamimen arz ve ilân eylerim.[280]

İstifa haberi 12 Temmuz 1919 tarihli *Vakit* gazetesinde bir Mustafa Kemal portresiyle birlikte şöyle yayımlanır (Görsel 2.2):

> Şark Orduları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ahiren askerlikten istifa etmiştir. Mustafa Kemal Paşa istifanemesinde âşıkı olduğu silk-i askeriyeden istifasının kabulünü rica ve bakiye-i ömrünü geçirmek üzere Anadolu'nun uzak bir

[278] Refik Halit Karay, **op. cit.**, s. 247.
[279] **A.g.e.**, s. 261.
[280] "Askerlikten İstifası," **Tamim, Telgraf..**, s. 54.

> köşesinde ikamet edeceğini beyan etmiştir. Dünkü mevkuletelerin neşriyatına göre Meclis-i Vükela Çarşamba günü Mustafa Kemal Paşa'nın istifasını kabul etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın istifası ile ordu mühim bir uzvunu kaybetmiş oluyor. Malum olduğu üzere Mustafa Kemal Paşa harp içinde bihakkın Anafartalar Kahramanı unvanını kazanmıştır.[281]

Mustafa Kemal Paşa istifa telgrafında Anadolu'nun ücra bir köşesine yerleşmekten bahsetmemiş, aksine resmi görevinin kendisine engel olmaya başladığını, görevinden istifa ederek milletle beraber çalışmaya devam edeceğini yazmış olsa da haber metninde buna yer verilmemiştir. Bunun nedeninin gazetenin uyguladığı bir sansür mü yoksa hükümetin basına bu durumu böyle yansıtmayı tercih etmiş olması mı olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte, ilk başta Mustafa Kemal Paşa'nın askerliği bırakıp inzivaya çekileceği şeklinde yansıtılan haberin üzerinden bir aylık bir süre geçmişken, kendisinin askerlikten azledildiği ve nişanlarının geri alınacağı haberi gazetelerde yer alır. Bu gelişmenin arka planında 23 Temmuz 1919'da toplanan ve Mustafa Kemal Paşa'nın heyet-i temsiliye reisi olarak seçildiği, böylelikle Anadolu'daki direniş hareketinin lideri halin gelişinin ilk adımının atıldığı Erzurum Kongresi vardır. Mustafa Kemal Paşa, kongrede verdiği nutukta, hükümetin zaaf ve çaresizliğinden bir kez daha dem vurmuş, "mukadderata hakim bir irade-i milliyenin," milli bir şuranın ve gücünü milli iradeye dayanan bir hükümetin gerekliliğinden de ilk kez bahsetmiştir.[282] Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten azledilişi ve kendisine verilen nişanların geri alınışı, Erzurum Kongresi kararlarnın yayımlanmasının ertesine rastlar. Bu gelişme 12 Ağustos 1919'da devletin resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi*'de ilan edildikten sonra,[283] 13 Ağustos 1919 tarihli *Zaman* gazetesinde aynı metinle, fakat bu defa Mustafa Kemal Paşa'nın bir portresiyle birlikte sol köşede ufak bir haber olarak verilmiştir (Görsel 2.14):

> Mustafa Kemal Paşa'nın Silk-i Askeriyeden İhracı
> Üçüncü Ordu Müfettişliğinden ma'zul ve askeriyeden mustafi Mustafa Kemal Bey silk-i askeriyeden ihraç, haiz olacağı nişanları nez', uhdesindeki fahri yaverlik rütbesi ref' edilmiştir.[284]

---

[281] "Mustafa Kemal Paşa," **Vakit**, 12 Temmuz 1919, s. 1.
[282] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 1**, s. 474-475 ve Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt 2**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1978, s. 53-58.
[283] "Tevcihat," **Takvim-i Vekayi**, 12 Ağustos 1919, s. 1.
[284] "Mustafa Kemal Paşa'nın Silk-i Askeriyeden İhracı," **Zaman**, 13 Ağustos 1919, s. 1.

Ayrıca Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerinin milli teşkilatın dağılması gerektiği ve hükümet kararlarına aykırı fikirlerin vatanperverlik adına bile olsa siyasi gerekliliklere uygun olmadığını bildiren genelgesi de bu sıralarda gazetelerde yayımlanır. *Tarik* gazetesinde 10 Ağustos 1919'da bununla ilgili çıkan bir haberde, Samsun'a gidişi sırasında gazetelerde "muktedir askerlerimizden" diye tanıtılmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın portresinin altında bu defa "Milli teşkilat işlerine karışmış olan Mustafa Kemal Paşa" yazıldığı görülür (Görsel 2.19).[285]

Amasya Genelgesi'nde bahsedilen, Sivas'ta ulusal bir kongrenin toplanması kararı ise 4-11 Eylül 1919 tarihlerinde gerçekleştirilebilmiştir. Kongrede Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşma, Erzurum Kongresi'nden farklı olarak hükümete karşı sert bir tavır içerir. Erzurum Kongresi'nde hükümetin zaaf ve çaresizliğinden bahsedilirken, Sivas'ta baş düşman artık İtilaf devletleri değil, Damat Ferit hükümetidir. Farklı isimler altında teşekkül etmiş direniş cemiyetlerinin "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleşmesine karar verildiği yer burasıdır. Ayrıca kongrede milli iradeyi hakim kılmak ve temsil için Mebusan Meclisi'nin derhal toplanması gerekliliğinden de bahsedilmiştir.[286] Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit hükümeti hakkındaki sözlerini Sivas Kongresi sonrası Erzurum vilayetine gönderdiği tamimlerde de tekrarlar. 18 Eylül 1919'da gönderilen bir tamimde Damat Ferit millet ile padişahı arasına giren ve hakikatleri padişaha iletmeyen bir hain olarak nitelendirilir. 21 Eylül 1919'da gönderilen iki farklı tamimdeyse Damat Ferit'in padişaha gerçekleri aktarmadığı ve kendi kişisel çıkarları için vatana ihanet ettiği tekrarlanır ve bu kabinenin görevi bırakması için uğraşılması gerektiği söylenir.[287]

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmaları ve tamimlerinde suçu Damat Ferit hükümetine yüklediği dönem, aynı zamanda İstanbul'da Anadolu hareketiyle daha ılımlı ilişkiler kurma yönünde bir gayretin de olduğu dönemdir. Anadolu hareketine karşı sert bir tutum içinde olan, hatta askerî müdahalenin yollarını arayan hükümetin politikalarının olumlu bir netice vermemesi, yeni bir hükümetin kurulması ihtiyacını doğurmuştur. Aslında kabine değişikliği bundan önce de yapılmış, Harbiye Nazırı

[285] "Milli teşkilat hakkında," **Tarik**, 10 Ağustos 1919, s. 1.
[286] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 1**, s. 515-517 ve Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 2**, s. 103.
[287] "Damat Ferit Paşa'nın İhaneti", **Tamim, Telgraf...**, s. 75-76, "Damat Ferit Paşanın Beyannamesi," **A.g.e.**, s. 77-78 ve "Damat Ferit Paşa Kabinesinin İhaneti," **A.g.e.**, s. 78-80.

Ferit Paşa'nın Anadolu hareketiyle anlaşmanın lazım geldiğine dair bir raporu padişaha sunması sonucu yeni bir hükümet kurma amacıyla 20 Temmuz'da Damat Ferit istifasını sunmuş, ancak bu görev yeniden kendisine verilmiştir.[288] Fakat yeni hükümetin kurulması durumu çıkmazdan kurtarmadığından, Damat Ferit Paşa ve kabinesi 30 Eylül 1919'da yeniden istifasını sunmuş, 2 Ekim 1919'da Anadolu hareketine tavrı daha ılımlı olan Ali Rıza Paşa bir kabine kurarak hükümetin başına geçmiştir. İstanbul'un kabine değişikliği öncesinde Anadolu hareketiyle haberleştiği de Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarından görülebilir. Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Eylül 1919'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na çektiği bir telgrafta 27 Eylül akşamı İstanbul'dan Abdülkerim Paşa'nın kendisini telgraf başına çağırdığını, haberleşmenin sekiz saat sürdüğünü, neticesinde Ferit Paşa kabinesinin görevden alınıp yerine millî gayelere hizmet edecek yeni bir kabinenin kurulmasının kararlaştırıldığını bildirir.[289] Anadolu hareketinin de etkide bulunduğu anlaşılan bu kabine değişikliği, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarından alınan nişan ve rütbelerin iadesine sebebiyet vermenin yanı sıra Anadolu hareketi açısından bir tür iade-i itibar döneminin başlamasına yol açar.

Kabine değişikliğinin hemen ertesinde, 5 Ekim 1919'da üç farklı gazetede Anadolu hareketiyle ilgili haberlerin çıktığı görülür. Bir buçuk ay önce yayımladığı bir haberde Mustafa Kemal Paşa için "milli teşkilat işlerine karışmış olmak"tan bahseden *Tarik* gazetesinde çıkan "Padişahımız Amal-i Milliyeye Nasıl Vakıf Oldu?" başlıklı bir yazı, bugüne kadar Anadolu'da teşekkül etmekte olan harekete dair padişahın yanlış bilgilendirildiği, önceki hükümetin gözlerini garez ve ihtiras bürüdüğünden gerçeklerin olduğu gibi aktarılmadığı, bu sebeplerle yeni kabine kurma görevinin bu sefer Ali Paşa'ya verilmiş olduğu ve Mustafa Kemal'in de yeni sadrazamı çektiği telgrafla tebrik ettiğinden bahsedilir. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının rütbelerinin iade olunduğunu ve hükümet ile Sivas'ta toplanan milli kongre arasında haberleşmenin başladığını da bildiren yazıda, yine ufak bir portre kullanılır ve Mustafa Kemal Paşa yeniden "Anafartalar kahramanı" olarak anılır (Görsel 2.98).[290] Aynı gün *Vakit*'te çıkan "Anadolu'daki Harekât-ı Milliyenin Esbabı – Sivas Kongresi Mukarrerâtı" başlıklı bir haber, Erzurum'dan sonra Sivas'ta toplanan kongrenin, ülkenin her yerinde ortaya çıkan milli cemiyetlerin bir araya gelmesinden oluştuğu ve

[288] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 2**, s. 49-50.
[289] "Kerim Paşa'nın Hükümetle Milleti Birleştirme Teşebbüsü," **Tamim, Telgraf...**, s. 100-101.
[290] "Padişahımız Amal-ı Milliyeye Nasıl Vakıf Oldu?", **Tarik**, 5 Ekim 1919, s. 1.

kongrenin başında katılımcıların İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihyası için ve mevcut siyasi durumdan başka hiçbir siyasi emel için çalışmayacaklarına yemin ettikleri bildirilir. Hareketin niteliğini aktarmaya çalışan bu haberde, aynı zamanda hareketin reislerinden olduğu bildirilen Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in portreleri de kullanılır. Haberde ayrıca hükümet ve Anadolu arasında anlaşma ve birliğin sağlandığı haber verilir (Görsel 2.7).[291] *Tasvir-i Efkâr*'da çıkan bir başka haberdeyse, Harekat-ı Milliyeyi kimlerin yönettiğinden yine portreler eşliğinde bahsedilir (Görsel 2.11):

> Harekat-ı Milliye'yi sevk ve idare edenlerin Mustafa Kemal Paşa ile Bahriye Nazır-ı Esbakı Rauf Bey olduğu malumdur. Mumaileyhumdan başka Teşkilat-ı Milliyeyi vücuda getiren zevat arasında Mirliva Kazım Karabekir Paşa ve geçenlerde Ferid Paşa Hükümeti'nin hakkında takibat-ı kanuniye icrasını emrettiği Mirliva Ali Fuat Paşa ve Sabık Jandarma Kumandanı Mirliva Refet Bey de mecvuttur.[292]

Bu haberlerdeki ifadelerle Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum vilayetine gönderdiği tamimlerde kullandığı ifadeler arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Damat Ferit'i hainlikle suçlamasının ve anlaşmazlıklarının sebebinin gerçekleri padişaha olduğu gibi aktarmamasından kaynaklandığını söylemesinin İstanbul'da da aynen benimsenmesi, Anadolu'yla daha ılımlı ilişkiler kurulması arzusunun bir göstergesi olarak alınabilir. Mustafa Kemal Paşa'nın kabine değişikliği üzerine padişaha gönderdiği ve asıl suçu sabık hükümete yüklediği teşekkür telgrafı da gazetelerde kendine yer bulacaktır:

> Sadâ-yı milleti boğmak suretiyle memleketin her tarafından yükselen feryad-ı umuminin Hâkipây-ı Şahânelerine vusulünü men ederek hem milletini hem de Padişahını iğfal etmekten çekinmemiş olan sabık kabinenin müracaat ve şikayet-i milliye üzerine ıskatıyla yerine metâlib-i milliye dairesinde idare-i umûr edecek bir Heyet-i Vükelâ ikame buyrulması milletin Südde-i Seniyelerine karşı olan ubudiyet ve sadakat-i murûesini teyit etmiş olmakla şükran-ı umumiye bütün

[291] "Anadolu'daki Harekât-ı Milliyenin Esbabı – Sivas Kongresi'nin Mukarrerâtı," **Vakit**, 5 Ekim 1919, s. 1.
[292] "Harekât-ı Milliye'nin Sergârında Bulunanlar," **Tasvir-i Efkâr**, 5 Ekim 1919, s. 1.

> millet ve tebaları namına atabe-i mülk-i mertebe-i Şehriyarilerine ref'e cüretyâp oluruz.[293]

Bundan böyle gazetelerde Anadolu hareketi ve liderleri hakkında yazılarla sık sık karşılaşılır. Hareketin niteliği, liderlerinin kimler olduğu anlaşılmaya çalışılır; hareketin başında bulunanlarla yapılan mülakatlar yayımlanır; daha önce yaşanan olumsuzlukların suçu sabık hükümete yüklenir. Anadolu hareketini destekleyen ve padişahın ve hükümetin bu hareketle aynı hisleri paylaştığını bildiren yazılar yazılır. Örneğin 8 Ekim 1919'da *Alemdar* gazetesinde çıkan "Kuvayı Milliye – Hükümet" başlıklı ve bir Mustafa Kemal portresinin eşlik ettiği haberde Kuvayı Milliye hareketiyle hükümet arasında varılan anlaşmanın sevindirici olduğundan bahsedildikten sonra şunlar söylenir (Görsel 2.15):

> Evvel ve ahir söyledik, hatta Hükümet-i sabıkanın rütbesini ref'e çalıştığı vakitlerde bile tekrar ettik: Mustafa Kemal Paşa cesaret ve şecaati, kudret-i askeriyesi itibariyle cidden ve bihakkın temeyyüz eylemiş müstesna bir kumandanımızdır. Binaenaleyh biz kendilerinden vatan ve milletin menafiine mugayır en ufak bir hareketin bile sadır olmaması icap edeceğinden eminiz. … Bugün biliyoruz ki Hükümet, Kuvayı Milliye'nin hulus-i niyet ve saika-ı hamiyyetle icra-yı hareket eylediğine kanaat getirmiş ve yine biliyoruz ki Anadolu Harekatı hukuk ve hudud-i Osmaniye'nin muhafazası endişesinden mütevellittir.[294]

Hareketi ve başındakileri tanımaya yönelik bir diğer haberle *Yeni Gün*'de karşılaşılır. Gazete, 13 Ekim 1919'da birinci sayfadan yaptığı ve Mustafa Kemal Paşa'yla Rauf Bey'in büyük birer portresi eşliğinde verdiği bir haberle, mütakereden hemen sonra işgal edilen yerlerin müdafaası için Anadolu'nun pek çok yerinde çok sayıda cemiyetin kurulduğunu, Şark Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de bunlardan biri olduğunu, ülkenin müdafası için bu zamana değin Sivas ve Erzurum Kongreleri'nin toplandığını, Damat Ferit hükümetinin olumsuz tutumu karşısında bir süreliğine İstanbul ve Anadolu arasındaki iletişimin kesildiğini ve bu hükümetin milli hareketi çürütmek için onu İttihatçılıkla suçladığını, ancak hareket içinde bulunanların

---

[293] "Zat-ı Hazret-i Padişahiye," **Vakit**, 9 Ekim 1919, s. 1. Aynı telgraf *Tarik* gazetesinde de görülebilir. bkz. "Teşkilat-ı Milliye Ne İstiyor?", **Tarik**, 9 Ekim 1919, s. 1.
[294] "Kuva-yı Milliye – Hükümet," **Alemdar**, 8 Ekim 1919, s. 1.

ettiği yeminin ("İttihat ve Terakki'yi ihya etmeyeceğime Vallahi," bkz. Görsel 2.7) böyle bir ithamın yersizliğini gözler önüne serdiğini aktarır (Görsel 2.21).[295] *Tasvir-i Efkâr* da Anadolu hareketine yönelik bu yeni olumlu havanın neticesinde Mustafa Kemal Paşa'yla telgrafla yaptığı mülakata sayfalarında yer verir. Anafartalar'da çekilmiş fotoğrafıyla birlikte yayımlanan bu mülakatta Mustafa Kemal Paşa, Teşkilat-ı Milliye'nin mütarekenin hemen ortasında vücuda geldiğini, teşkilatın maksadının da vatanın bütününü, milletin geleceğini ve Hilafet ve Saltanat makamlarını korumak olduğunu dile getirir (Görsel 2.4).[296]

Yeni hükümet, Anadolu hareketiyle farklı bir ilişki kurmak istediğinin göstergesi olarak bir görüşme ayarlama talebinde bulunmuş, olumlu yanıt alınması üzerine Bahriye Nazırı Salih Paşa Amasya'ya gönderilmiştir. 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde gerçekleşen görüşmelerin neticesinde milli teşkilat ile hükümet arasındaki anlaşmazlıkların sona erdiği, vatan topraklarının bütünlüğünün ve istiklalin muhafazasının esas olduğu ve seçimlerin bir an önce yapılarak Meclis-i Mebusan'ın toplanması karara bağlanmıştır.[297] Bu görüşmeler gizli olarak değil, kamuoyunun bilgisi dahilinde yapılmış, hatta bazı İstanbul gazeteleri Amasya'ya davet edilmiştir. Davet alan gazetelerden biri olan *Tasvir-i Efkâr*, diğer gazetelerin bir adım önüne geçerek, görüşmeleri izlemek üzere görevlendirdiği muhabirin (Ruşen Eşref) yanında bir de fotoğrafçı (Kenan Bey) göndermiştir. Görüşmelerden ancak bir ay sonra, 19 Kasım 1919'da "Anadolu Harekât-ı Milliyesine Ait İlk Resimler" alt başlığıyla yayımlanan ilk haber, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Sivas Heyet-i Temsiliyesi" altyazısıyla heyetin toplu bir fotoğrafının yanı sıra, Mustafa Kemal Paşa'nın ve yaverlerinin ayrı ayrı fotoğraflarını da içerir (Görsel 2.56).[298]

Ruşen Eşref'in Amasya'da yaptığı mülakatlar, 23 ve 25 Kasım 1919'da "Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le Mülakat" başlığıyla ve yine Amasya'da aldığı bildirilen fotoğraflar eşliğinde yayımlanır (Görsel 2.57 ve 2.58). Mülakatta Mustafa

---

[295] "Milli Hareket Nasıl Başladı ve Nasıl Muvaffak Oldu? İnkıta-ı münasebat," **Yeni Gün**, 13 Ekim 1919, s. 1.
[296] "Mustafa Kemal Paşa ile Telgrafla bir Mülakat," **Tasvir-i Efkâr**, 18 Ekim 1919, s. 1.
[297] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 2: Son Meşrutiyet (1919-1920)**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, s. 38-43 ve Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 2**, s. 146.
[298] "Sivas'ta Teşkilat-ı Milliye İntibaatından," **Tasvir-i Efkâr**, 19 Kasım 1919, s. 1.

Kemal Paşa ilk başlarda kendilerini maceraperestlikle suçlayan gazeteleri eleştirir, millet ve memleketin şeref ve istikbali tehlikede olduğu için harekete geçtiklerini söyler ve "Milletin kendi hayatını kurtarmak, kendi meşru hakkını müdafaa etmek için çıkardığı sese iştirak etmek her kendini bilen vatandaşın vazifesidir" der.[299] *Tasvir-i Efkâr*'da çıkan yazılara eşlik eden fotoğraflar, hem genelde Anadolu hareketinin hem de özelde Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele yılları zamanında gazetelerde yayımlanan ilk güncel fotoğraflarıdır.

Yeni Gün gazetesi de Amasya'ya muhabir yollayan gazetelerdendir. Ancak herhangi bir fotoğrafçıyı bu geziye dahil etmediklerinden, gazetenin muhabiri Cezmi Bey'in gönderdiği haberlere eşlik edecek görseller, eldeki mevcut Mustafa Kemal portresi klişelerinden biri seçilerek basılır. Örneğin 6 Aralık 1919'da yayımlanan "Hal ve mevkiin bir de Sivas'tan müşahedesi" başlıklı haberde, Mustafa Kemal'in daha önce pek çok kere kullanılmış bir portresine yer verilmiştir (Görsel 2.22). Haber metninde Mustafa Kemal Paşa'nın "Anadolu'da fırka yoktur. Herkes fırkacılığı terk ile istiklâl-i vatan ve selamet-i millet gayesine matuf vahdet-i milliye programı etrafındadır" dediği kaydedilir.[300] Bu ifade, Anadolu'da teşekkül eden hareketleri İttihatçılıkla suçlayanlara karşı söylenmiştir.

Bu dönemde çıkan haberlere ve haberlere eşlik eden fotoğraflara bakıldığında, Mustafa Kemal Paşa'nın isminin hareketin diğer önde gelenleriyle birlikte anıldığı görülür. Örneğin *Tasvir-i Efkâr*'da 5 Ekim 1919'da çıkan ve yukarda da yer verilen haberde, milli hareketi idare edenlerin Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey olduğu söylendikten sonra Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve Refet Bey'in de harekete dahil olduğu yazılıdır (bkz. Görsel 2.11). *Tasvir-i Efkâr*'ın 23 ve 25 Kasım 1919'da yayımladığı mülakatlar da zaten "Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le Mülakat" başlığıyla yayımlanmıştır. Bu haberlere eşlik eden fotoğraflar da bu dönemde dikkatin yalnızca Mustafa Kemal Paşa üzerinde olmadığını genellikle yansıtır. Yalnızca stüdyo portrelerinin kullanıldığı haberlerde bile Mustafa Kemal Paşa'nın portresinin Rauf Bey portresiyle birlikte kullanıldığı örneklere rastlanılır. Ama bunların yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın hareket adına tek başına söz söylediği, portresinin başka hiçbir fotoğraf olmaksızın tek başına yayımlandığı haberlerle de karşılaşmak,

[299] "Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le Mülakat," **Tasvir-i Efkâr**, 23 Kasım 1919, s. 1 ve "Mustafa Kemal ve Rauf Beyle Mülakat," **Tasvir-i Efkâr**, 25 Kasım 1919, s. 1.
[300] "Hal ve Mevkiin bir de Sivas'tan müşahedesi," **Yeni Gün**, 6 Aralık 1919, s. 1.

örneklerini gördüğümüz üzere, mümkündür. Bu türden bir diğer haber, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geldikten sonra verdiği bir mülakata ilişkindir. 11 Ocak 1920'de *Vakit*'te çıkan bir haber, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'nin Sivas'tan Ankara'ya geldiğinin okuyuculara daha önce duyurulmuş olduğunu, gazetenin Ankara muhabirinin önceki gün gönderdiği mektuptan şehrin eşraf, ulema ve ahalisinin heyet-i temsiliyeyi ziyaret ettiğini ve bu vesileyle Mustafa Kemal Paşa'nın bir konuşma yaptığını bildirir. Mustafa Kemal Paşa'nın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin nasıl kurulduğunu, bugünkü vaziyetini ve amaçları hakkındaki bu konuşmasından parçalar, "Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Bir Nutku" başlığıyla ve bir portresiyle birlikte yayımlanır (Görsel 2.9).[301] Milli Mücadele boyunca hareket içerisindeki diğer önemli isimlerin de beyanatları ve fotoğraflarına hem tek başlarına hem de Mustafa Kemal'inkilerle birlikte yer verildiğini görmek mümkünse de, Mustafa Kemal Paşa'nın mücadele yıllarının en başından itibaren tek başına haber konusu oluşuna daha sık rastlanılır.

Amasya'ya görüşmeye gelen heyet İstanbul'a döndükten sonra seçim çalışmalarına başlanmış ve Aralık 1919 sonunda yalnızca İstanbul'da yapılan seçimlerde, büyük çoğunluğu eski İttihat ve Terakki üyelerinden oluşan bir meclis vücuda gelmiştir.[302] Meclis ilk oturumunu 12 Ocak 1920'de yapar. Meclisin açılışı nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'nın Vahdettin'e gönderdiği teşekkür telgrafı gazetelerde kendine yer bulur. Hatta *Alemdar* gazetesi 20 Ocak 1920 tarihli nüshasındaki "Meclisin Nigehbânları (Koruyucuları)" başlıklı yazıda bu telgrafa atıfla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı'ndan meclisin koruyucusu olarak bahseder ve yazıya ekledikleri Mustafa Kemal Paşa fotoğrafının altına "Nigehbân-ı millet ve meclis olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa" yazısını koyar (Görsel 2.23).[303]

İstanbul basınından kimi gazeteler, İstanbul'daki hükümetin izni olduğu müddetçe Anadolu hareketini destekleyen yazılar yayımlamışsa da, kongrelerin yapıldığı sırada Damat Ferit Paşa'nın Anadolu'yla haberleşmeyi yasaklamasından görüldüğü üzere, İstanbul basının bu desteğinin sürekli olamayabileceği malumdur. İstanbul hükümetinin Birinci Dünya Savaşı ertesinde çıkardığı sansür kararnamesinin,

[301] "Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Bir Nutku," **Vakit**, 11 Ocak 1920, s. 1.
[302] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele , cilt 2**, s. 207.
[303] "Meclisin Nigehbânları," **Alemdâr**, 20 Ocak 1920, s. 1.

İstanbul ve Anadolu arasındaki ilişkiler sertleştiği takdirde Anadolu hareketine karşı da uygulanacağını tahmin etmek zor değildir, ki ilerleyen zamanlarda olan tam da budur. Dolayısıyla Anadolu hareketi, Milli Mücadelenin en başından itibaren, haberleri doğrudan kendilerinden alacak bir Anadolu basınını oluşturmaya gayret göstermiştir. Heyet-i temsiliyenin Ankara'ya gelişinden sonra çıkartılmaya başlayan *Hakimiyet-i Milliye*, Yunus Nadi'nin 1920 Nisanı'nda Ankara'ya taşıdığı *Yeni Gün* ve daha ziyade çıkarıldıkları bölgede dağıtılabilen Kuvayı Milliyeci yerel gazeteler Milli Mücadele boyunca Anadolu hareketini desteklemiştir. 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı ve 7 Haziran 1920'de kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi vasıtasıyla haberler gazetelere doğrudan ajans tarafından iletilmeye başlamıştır. Dolayısıyla Anadolu hareketi, haberleri doğrudan kendisinden alabilen bir Anadolu basınına Milli Mücadelenin başlarından itibaren sahiptir. Ancak Ankara'dan gelen güncel haberleri yayımlayabilen bu gazeteler, maddi ve teknik yetersizliklerden ötürü fotoğraf yayımlamakta güçlük çekmiş; teknik açıdan en donanımlı *Yeni Gün* gazetesi bile fotoğraf baskısı yapılabilecek kalitede kağıt bulunamaması ve yeni fotoğrafların klişelerinin yapılamaması nedeniyle Milli Mücadele yılları boyunca nadiren fotoğraflara yer verebilmiş, görsel kullandığı zamanlarda da uzun bir süre klişeleri elde mevcut olan eski fotoğrafları basabilmiştir. Örneğin 10 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal'in Ağustos ayında cepheleri teftişe çıktığı, Afyon ziyareti sırasında subaylara bir konuşma yaptığı önce Afyon gazetesi *İkaz*'da çıkmış, kendi haberini buna dayandıran *Yeni Gün*, haberle birlikte at sırtında çekilmiş bir Mustafa Kemal fotoğrafını da kullanmıştır (Görsel 2.60).[304] Ancak bu fotoğraf, yukarıda da gördüğümüz gibi, esasında 1917'de Diyarbakır'da çekilmiştir. Dolayısıyla Ankara'dan gelen "son havadisleri" yayımlayabilen bu gazeteler, bu haberlere eşlik etmek üzere hareketin ya da Mustafa Kemal Paşa'nın "en yeni resimleri"ni kullanamamış, Ankara'dan alınan en güncel haberlere eşlik etmek üzere kullanılan fotoğraflarda, şayet kullanılıyorsa, güncellik yakalanamamıştır.

16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'daki meclisi işgal etmeleri ve devlet kurumlarına el koymaları, İstanbul'da Anadolu hareketi lehinde esen havayı tersine çevirir. İşgalle birlikte Meclis-i Mebusan dağıtıldıktan, aralarında gazetecilerin de bulunduğu kimseler Malta'ya sürgüne gönderildikten, sansürün şiddeti arttıktan ve Damat Ferit'e yeniden hükümet kurma görevi verildikten sonra gazetelerde de

[304] "Cephelerde Teftişat," **Yeni Gün**, 10 Ağustos 1920, s. 1.

Anadolu'daki hareketten açıkça bahsetme imkânı artık ortadan kalkar ve gazeteler hükümetin verdiği tebliğleri aynen yayımlamaya mecbur kalır. Bundan bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları İstanbul'daki Divan-ı Harbi'nde idama mahkum edilecek, Anadolu hareketinin buna verdiği cevap Damat Ferit Paşa'nın Osmanlı Devleti vatandaşlığından çıkarılması ve daha sonra da İstiklâl Mahkemesi'nce idama mahkum edilmesi olacaktır.[305] Böyle bir ortamda İstanbul basınında Anadolu hareketinden olumlu bir şekilde bahsetme imkânı ortadan kalkar ve gazeteler hükümetin verdiği tebliğleri aynen yayımlamaya mecbur kalır. Anadolu hareketinin gazetelerde "Kuvayı bâgiye" ve "çeteler" şeklinde anıldığı, hareketin önde gelenlerinden bahsedileceği zaman "paşa" ve "bey" unvanlarının kullanılmasının yasaklandığı dönem, bu dönemdir.

İstanbul'daki meclisin İngilizlerce dağıtılması üzerine, başkentin dokunulmazlığını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtuluşunu sağlayacak tedbirleri almak için olağanüstü yetkileri olan bir meclisin Ankara'da toplanması kararlaştırılmış ve İstanbul'daki mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin de buna katılması istenmiştir.[306] Kısa sürede yenilenen seçimler ertesinde 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan meclisin görüştüğü ilk konu, 16 Mart'ta İstanbul'daki meclisin basılması sırasında görüşülen, hayvancılıktan alınacak vergiyle ilgili Ağnam Resmi Kanunu'dur. Ankara'dakiler bununla, sultanın çağrısı olmaksızın toplanan ve yasama ve yürütmeyi üstlenen bir meclis kurmalarına rağmen İstanbul'daki meclisin bir devamı olduklarını göstermek istemiştir.[307] Ancak bu süreklilik iddiası İstanbul basınında kendine yer bulamamış, Ankara'da bir meclisin toplandığı haberi bile yalnızca İstanbul'daki sansürün kolunun erişemediği Kuvayı Milliyeci Anadolu basınında çıkmıştır. Biraz önce değindiğimiz üzere bu dönemde İstanbul basınında İstanbul hükümeti tarafından iletilen tebliğlerden başka bir şeyin yayımlanmasına, Anadolu hareketi lehine olumlu bir haberin çıkmasına imkân yoktur. İstanbul'daki hükümetin müdahelesine gerek olmadan Anadolu hareketinin karşısında olan gazeteler de elbette mevcuttur. Örneğin Milli Mücadelenin son anlarına kadar Anadolu hareketinin karşısında duran *Peyam-ı Sabah* gazetesinin başyazarı Ali Kemal, Anadolu hareketini İttihatçılıkla suçlamış, onlardan "hinoğlu hinler" diye bahsetmiş, Milli Mücadele liderlerini "Bolşevik ajanları, zırtapozlar, şakiler, bâgiler" diye anmış,

[305] Sina Akşin, "Milli Mücadele ve İstanbul Hükümetleri," s. 1180.
[306] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 2**, s. 441-442.
[307] Ahmet Kuyaş, "1919-1923: Cumhuriyet Kuruluş Öyküsü," **NTV Tarih**, Ekim 2011.

İstanbul hükümetinin doğrudan müdahelesi olmadığı dönemlerde Anadolu hareketini destekleyici haberlere yer veren gazetelere "lahana yaprakları, karbuz kabukları" diyerek saldırmış, hatta *Akşam* gazetesi yazarlarına "finolar" diye hitap etmiştir.[308] İstanbul hükümetinin müdahalesiyle haber yayımlamayan gazeteler de, bu müdahaleye gerek olmadan kendileri doğrudan Anadolu hareketinin karşısında duran gazeteler de bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'ya ya da daha genel olarak Anadolu hareketine ilişkin bir fotoğraf da yayımlamamıştır.

Milli Mücadele yıllarında *Vakit* gazetesinde başmuharrirlik yapan Asım Us, bu fiili görsel yasağı bir defa delmiş olmalarından anılarında bahseder. Us'un anlattığına göre İstanbul'da *Bosphore* adıyla çıkan Fransızca bir gazete, Kuvayı Milliye'yle ilgili bir fotoğraf basar. Fotoğrafta Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar önlerindeki bir haritayı inceler vaziyette görüntelenmiştir ve arkalarında "Nasr-ün min Allah ve fethün karip" yani "Nusret ve galebe Allah'tandır ve fetih yakındır" yazılı bir halı asılıdır. Fotoğrafın altında da "Anadolu harekâtını idare edenler" yazılıdır. Gazetelerde Anadolu'daki harekete dair yazı yazılmasının mümkün olmadığı bir dönemde böyle bir fotoğrafın basılmasını çok önemli addeden *Vakit* gazetesi, kendi gazetelerinde yayımlamak üzere fotoğrafın klişesini *Bosphore* gazetesinden ister. Bu dönemde İstanbul gazeteleri her gün basıma gitmeden önce sansür heyetinin onayına sunulmak zorundadır. *Vakit* gazetesi, bu fotoğrafın da bulunduğu nüshayı sansür heyetine gönderir ve heyetten "neşredilebilir" izni çıkar. Ancak gazetede basılacak yazının çok olmasından dolayı fotoğrafa o günkü nüshada yer verilemez ve aynı fotoğraf bir sonraki günkü nüsha için hazırlanır. Fotoğraf ve fotoğraf altı yazısı tekrar sansür heyetine gönderilir, yeniden yayın izni çıkar. Bunun üzerine söz konusu fotoğraf *Vakit* gazetesinin 4 Temmuz 1920 tarihli nüshasında yayımlanır (Görsel 2.59).[309] Fotoğrafın yanındaki haber metni fotoğrafla alakasızdır; yazıda Anadolu'daki mücadele hakkında bilgi verilmek yerine, Balıkesir civarındaki Yunan harekatıyla ilgili yeni bir bilgi bulunmadığından ve İzmir'den İstanbul'a gelen Rum mültecilerinden bahsedilmektedir. Her ne kadar fotoğraf ve altındaki yazılar sansür heyetinden geçmiş olsa da, gazetenin bunları yayımlamasının ertesi günü *Vakit* gazetesi başyazarı Asım Us, yazı işleri müdürü Enis Tahsin ve sorumlu müdürü Ramiz Divan-ı Harb'e çağrılıp sorguya çekilir. Divan-ı Harb'e çağrılanlar arasında *İkdam* gazetesinden Tahir Lütfi

[308] Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973, s. 77-78.
[309] Asım Us, **op.cit**,, s. 26-27 ve "İzmir Cephesinde Vaziyet," **Vakit**, 4 Temmuz 1920, s. 1.

ve Yakup Kadri ile bu gazetenin yazı işleri müdürü ve sorumlu müdürü de bulunmaktadır. *Vakit* gazetesinin suçlanma sebebi fotoğrafın altına "İsmet *Bey*" yazmış olmaları ve Rum mülteciler haberinin Anadolu hareketi için propaganda addedilmesidir. En nihayetinde yazarlar serbest bırakılır, her iki gazetenin de yazı işleri müdürleri ve sorumlu müdürleri Divan-ı Harb'te alıkonulup on beş günlüğüne hapsedilir ve *İkdam* gazetesi sekiz, *Vakit* gazetesi de on beş günlüğüne tatil edilir.[310]

Anadolu hareketinin İstanbul gazetelerinde tekrar olumlu bir şekilde anılmaya başlaması Birinci İnönü Muharebesi sonrasına denk düşse de, bunun bir istisnası, hükümetten İzzet Paşa riyasetindeki bir grubun heyet-i temsiliye ile yaptığı görüşmeler üzerine çıkan haberlerdir. İstanbul ve Ankara arasındaki ilişkileri iyileştirme çabaları 1920 sonbaharında yeniden başlar. 10 Ağustos 1920'de İtilaf Devletleri ve İstanbul hükümeti arasında imzalanan Sèvres Antlaşması'nın yürürlüğe girebilmesi için, antlaşmanın taraf ülkelerin parlamentolarının onayından geçmesi gerekmektedir. Ancak bu sırada İstanbul'da bir parlamento yoktur ve Ankara'daki meclis de İstanbul ve İtilaf devletlerine karşı sert bir tutum içerisindedir. Anadolu hareketiyle ilişkileri yumuşatma ihtiyacı, bu durum üzerine doğar.[311] Damat Ferit Paşa hükümetinin 17 Ekim 1920'de istifasını sunmasından sonra, Ankara-İstanbul ikiliğini ortadan kaldırmak üzere 21 Ekim 1920'de Ahmet Tevfik Paşa hükümet kurar. Ahmet Tevfik Paşa göreve gelmesinin ardından Mustafa Kemal ve arkadaşları için verilen idam emirlerini kaldırır, yasaklı olan "bey" ve "paşa" gibi unvanların kullanılmasına izin verir.[312] İstanbul hükümetinin attığı bu olumlu adımlara bir de her iki taraftan birer heyetin bir araya geleceği bir görüşme talebi eklenir ve görüşme 5 Aralık 1920'de Bilecik'te gerçekleşir. *Vakit* gazetesinin İzmir'de çıkan *Islahat* gazetesine dayandırdığı 17 Aralık 1920 tarihli "Hakan Kokusu Getirdiniz" başlıklı haberde, Bilecik'teki görüşmelerden değil, İzzet Paşa ve heyetinin Ankara'ya ulaştığı ve büyük bir merasimle karşılandığından bahsedilir (Görsel 2.61):

---

[310] Asım Us, **op. cit.**, s. 25-29. Asım Us'un anılarında yer verdiği üzere 16 Temmuz 1920 tarihinde Vakit gazetesinde yayımlanan "Vakit ile İkdam gazetelerinin tatili" ilanından öyle anlaşılıyor ki, İkdam gazetesi hakkındaki kararın nedeni de 3 Temmuz 1920 tarihinde gazetenin üçüncü sayfasının birinci sütununda "Mustafa Kemal Paşa'nın mütaleası" adlı bir yazıya yer vermeleri, 4 Temmuz 1920'de de birinci sayfanın son sütununda yayımladıkları "Yunan taaruzu ilerliyor" yazısında Mustafa Kemal ve Ali Fuat'ın isimlerinin yanına "Paşa" unvanını koymuş olmalarıdır. Bkz. **A.g.e.**, s. 31.

[311] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 2**, s. 182.

[312] Oğuz Aytepe, "Milli Mücadele'de Bilecik Görüşmesi," **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 26 ve Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 459-460 ve 481-482.

> İzmir'de münteşir Islahat gazetesi 11 Kanunievvel tarihli nüshasında Anadolu ile cereyan eden müzakerat hakkında şu malumatı vermektedir: "İzzet Paşa'nın riyaseti altındaki heyet Ankara'ya muvasalat etmiştir. Heyet Ankara istasyonuna vasıl olur olmaz, fevkalade merasim karşısında kalmıştır. Hüseyin Kazım Bey'i Ahmet Ferit Bey müteaddid defalar kucaklamış, Hamdullah Suphi Bey "Hakan kokusu getirdiniz" diye bağırmıştır. Ahmet İzzet Paşa Hazretleriyle Salih Paşa ümitlerinin fevkinde ihtiram gördüler. Mustafa Kemal kendilerine cidden fazla hürmet gösterdi. Heyetin bu suretle istikbali anlatıyor ki itilaf hüsn-i suretle neticelenecektir. Mustafa Kemal heyet muvacehesinde Meclis-i Milli huzurunda ahvâl-i hazıraya dair bir nutuk irad edecektir. Ahmet İzzet Paşa İstanbul hükümetinin nokta-i nazarını izah eyleyecektir.
>
> İzzet Paşa askerî üniformasını labisti. Mustafa Kemal heyeti istikbal için Eskişehir'e memurin göndermişti.[313]

Bu, başlı başlına dikkat çekici ve üzerinde durulması gereken bir haberdir. Her ne kadar Ahmet Tevfik Paşa'nın hükümeti devralmasının ardından Anadolu hareketinin önde gelenleri için "bey" ve "paşa" unvanlarının kullanımına yeniden izin verilse de, haber metninde bu unvanlara yer verilmediği görülür. *Vakit* gazetesinin bu haberi dayandırdığı *Islahat*, Anadolu hareketinin karşısında olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir İdare Heyeti'nde bulunan kişilerce çıkartılmaktadır.[314] Dolayısıyla bu unvanların kullanılmaması, her ne kadar haberde Ankara ve İstanbul arasında yeni bir yakınlaşmanın adımlarının atıldığından bahsedilse de, gazetenin Anadolu hareketine karşı kendi eleştirel mesafesini korumak istemesinden kaynaklanıyor olabilir ve *Vakit* gazetesi de, her ne kadar Anadolu hareketinin destekçisi olsa da, haberi değiştirmeden yayımlamayı tercih etmiş olabilir. Bununla birlikte haber metninde Ankara'daki meclisin "Meclis-i Milli" olarak anılması, Ankara'ya atfedilen meşruiyeti göstermesi bakımından önemlidir. Ancak haberde kullanılan fotoğrafın altına yazılan yazı, işleri karmaşıklaştırır. Burada, İstanbul heyetini karşılayanlar arasında Dahiliye Vekili Refet Paşa'nın da olduğunu yazılıdır. İşin ilginç yanı İzzet Paşa'nın da İstanbul hükümetinin Dahiliye Vekili olmasıdır, fakat ne haber metninde ne de fotoğraf altında İzzet Paşa'nın Dahiliye Vekili olduğundan bahsedilir. *Vakit*'in bu haberi dayandırdığı *Islahat* gazetesinin ilgili sayısı arşivlerde bulunamadığından,

---

[313] "Hakan Kokusu Getirdiniz," **Vakit**, 17 Aralık 1920, s. 1.

[314] Zeki Arıkan, "İşgal Dönemi İzmir Basını," http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/isgal-donemi-izmir-basini (erişim tarihi: 5 Mayıs 2016).

bu fotoğrafın ya da fotoğraf altı yazısının *Vakit* gazetesinin bir eklemesi olup olmadığı bilinmemektedir.

Ancak bu haberle ilgili asıl ilginç olan durum, İzzet Paşa'nın riyasetindeki grubun aslında Ankara'ya gitmek üzere yola çıkmamış olmasıdır. Görüşmelerin Bilecik'te yapılmasına karar verilmiş, her iki taraftan heyetler 5 Aralık 1920'de burada bir araya gelmiştir. Görüşmelerde Mustafa Kemal Paşa kendisini B.M.M. ve hükümet reisi olarak tanıtır, gelenler görüşmelere devam edebilmek için yetki ve kimlik iddialarından vazgeçmek zorunda kalır. Ancak görüşmelerden bir şey çıkmaz ve Mustafa Kemal Paşa karşı tarafın heyetinin İstanbul'a dönmesine izin vermeyerek kendileriyle birlikte Ankara'ya gelmelerine mecbur bırakır. Ankara'ya döndükten sonra Mustafa Kemal Paşa Anadolu Ajansı aracılığıyla heyetin Büyük Millet Meclisi hükümetine katıldığını ilan eder. Heyet bu durumu yalanlayacak mecra bulamaz ve üç ay boyunca Ankara'da alıkonulur; hatta 26 Ocak 1921'den itibaren kendilerine maaş bağlanır.[315] Hakikaten de *Hakimiyet-i Milliye*'nin 7 Aralık 1920 tarihli nüshasında İstanbul'dan gelen heyetle ilgili bir haber bulunur. Haberde, heyetin Ankara'ya gelişi ve istasyonda karşılanmaları anlatıldıktan sonra, "herkesin aklındaki 'heyet neden Ankara'ya geldi' sorusu" şöyle cevaplanır:

> Anadolu davasını Anadoludakilerle birlikte düşmanlara karşi azm-i şiddetle müdafaa etmek için! Şimdiye kadar Anadolu'ya gelmek için bir fırsat bekleyen pek muhterem zevat, bu defa zuhur eden bu fırsattan istifadeye karar vermişler ve uzlaşma müzakeratı bahanesiyle yola çıkmışlardır. Heyet erkanının kaffesi İstanbul'da aylardan beri maruz kalmış bulundukları tazyikatı hikaye etmekte ve Anadolu'nun hürriyet ve istiklal ile meşbu bulunan temmuz havasını teneffüse başladıkları zamandan beri büyük bir saadet ve ferah hissettiklerini anlata anlata bitirememektedirler.[316]

Dolayısıyla *Vakit*'in *Islahat*'tan alıntıladığı haberin aslında Anadolu Ajansı tarafından duyurulan ve *Hakimiyet-i Milliye*'de de yayımlanan "Anadolu davasına katılma" haberine karşı yazıldığı düşünülebilir. *Vakit*'te çıkan haber, 16 Mart 1920'de İstanbul'daki meclisin işgalinden bu yana, Asım Us'tan aktarılan örnek istisna olmakla beraber, Mustafa Kemal Paşa'ya ve Anadolu hareketine dair hiçbir görselin çıkmadığı

[315] Oğuz Aytepe, **op. cit.**, s. 29.
[316] "İstanbul Heyeti," **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Aralık 1920, s. 1.

da düşünüldüğünde ayrıca önem kazanmaktadır. Haber metniyle birlikte dolaşıma giren bu fotoğraf ve fotoğraf altyazısı, Anadolu hareketinin İstanbul basınında yeniden olumlu bir şekilde görünür olmasının başlangıcını teşkil eder. Ayrıca tek bir olayın farklı gazetelere yansıyış biçimi, Milli Mücadele yıllarının bir yandan da basın aracılığıyla sürdürülen bir muharebe olduğuna güzel bir örnektir.

2.4.3. Birinci İnönü Zaferi'nden Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ne Kadar

9 Ocak 1921'deki Birinci İnönü Zaferi ve 30 Mart 1921'deki İkinci İnönü Zaferi Anadolu hareketine yaklaşımı bütünüyle değiştirecektir. Birinci İnönü Zaferi'nin kazanıldığı dönemde, Güney ve Güneydoğu Anadolu'da Fransızlara karşı direniş, Sovyet Rusya'yla Anadolu hareketi arasındaki ilişkinin derinleşmesi ve İtilaf Devletleri arasındaki bağların çeşitli sebeplerden zayıflaması da Anadolu hareketine bakışı değiştirir. Ankara hükümetinin de bu dönemde ülke meselelerinde söz söyleme yetkisinin yalnızca kendisinde olduğu anlamına gelecek bazı adımlar attığı görülür. Esasında İstanbul'daki meclis İngilizlerce dağıtılmış olduğu ve yürütülen mücadeleyle ilgili karar alacak bir mekanizmaya ihtiyaç duyulduğu için Ankara'da toplanan ve üyelerinin pek çoğunun savaşın sona ermesinden sonra İstanbul'da yeniden açılacak bir meclisle kapanacağını beklediği Büyük Millet Meclisi'nde, kendisine atfedilen bu geçici rol konusunda herkesin hemfikir olmadığının ilk göstergesi, daha erken bir tarihte, 13 Eylül 1920'de meclise gönderilen, 18 Eylül 1920'deki meclis birleşiminde Mustafa Kemal Paşa'nın okuduğu ve "Halkçılık Programı" adıyla andığı programdır. Yeni bir düzen ve yeni bir anayasa tasarısı ihtiva eden bu program, meclise "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Lahiyası" adıyla sunulmuştur.[317] Lahiyanın görüşülmesi için bir encümenin kurulmasına karar verilmiş, aylar süren görüşmeler büyük tartışmalara sahne olmuş, tartışmalar sonucu bazı maddelerinde değişikliğe gidilen lahiya, 7 Şubat 1921'de 85 numaralı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adıyla kabul edilmiştir. Bu kanun vasıtasıyla Anadolu hareketi aynı zamanda kendini ülke işlerinde tek yetkili addederek 16 Mart'taki İstanbul işgalinden sonra İstanbul'da yapılmış tüm anlaşma ve sözleşmeleri geçersiz saymıştır.[318] Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde anayasal düzende değişikliklere gidilmesi yönünde bir çaba gösterilmesi ve savaştan sonraki

[317] Aykut Kansu, "Kemalist 'Yeni Düzen' Projesine Direniş, 1920-1923," **Birinci Meclis** içinde, Cemil Koçak (der.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 143.
[318] Mete Tunçay, "Siyasal Tarih: 1908-1923," **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye, 1908-1980** içinde, haz. Mete Tunçay vd., İstanbul: Cem Yayınevi, 1989, s. 73 ve Bülent Tanör, **Kurtuluş Kuruluş**, s. 108.

düzene yönelik de düzenlemelerde bulunulmuş olması, Ankara'daki meclisin herkes tarafından geçici addedilmediğinin ilk ciddi göstergelerinden biridir. Her ne kadar meclisi teşkil edenler memleketin birliğini ve milletin bağımsızlığını sağlama ilkesinde birleşseler de, meclis, açılışından itibaren, pek çok konuda anlaşmazlıklara ve tartışmalara sahne olmuş, bu fikir ayrılıkları lahiyanın görüşüldüğü sırada iyice gün yüzüne çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa, bunun üzerine mecliste "Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Grubu" adıyla bir grup kurulmasına ön ayak olacak, grubun amaçlarını bir "madde-i esasiye" ile saptadıktan sonra 10 Mayıs 1921'de 133 milletvekilinin katılımıyla bir genel kurul toplanarak grubun nizamnamesi belirlenecek ve grup başkanlığına da kendisi seçilecektir.[319] Bu grup ilerleyen yıllarda kurulan Halk Fırkası'na temel teşkil edecektir.

Yeniden Birinci İnönü Zaferi zamanına dönersek, Anadolu hareketinin giderek güçlenmesi ve savaş yoluyla mağlup edilmesi ihtimalinin azalması üzerine İtilaf devletleri Sèvres Antlaşması'nın koşullarının değiştirilerek imzalanması için Londra Konferansı'nın toplanmasına ve konferansa Osmanlı delegelerinin yanı sıra Ankara temsilcilerinin de davet edilmesine karar verir.[320] Bu süreçte Anadolu hareketi, İstanbul gazetelerinde yeniden bir haber konusu haline gelir. İstanbul gazetelerinde artık Anadolu hareketiyle ilgili olumlu yazılar yayımlanabilmekte, hareketin ülkenin durumu ve geleceği hakkındaki görüşlerine yer verilebilmekte ve Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin önde gelen diğer isimleriyle yeniden mülakatlar yapılabilmektedir. 2 Şubat 1921'de *Akşam*'da çıkan "Konferans Kararının Anadolu'da Tesirâtı" başlıklı haberde, Ankara hükümetinin de İstanbul hükümetine katılmak üzere Londra Konferansı'na davet edilmelerinin Ankara'da uyandırdığı memnuniyetten bahsedilmekte, bu konuda "Ankara Büyük Millet Meclisi"nde görüşmelerin yapıldığı aktarılmaktadır.[321] Habere eşlik etmek üzere *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin Amasya görüşmelerini izlemek için gönderdiği fotomuhabirinin çektiği ve o vakitlerde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti Sivas Heyet-i Temsiliyesi" altyazısıyla yayımlanan, şimdiyse "Elyevm 21 Şubat Konferansı meselesi hakkında müzakeratta bulunan Ankara Büyük Millet Meclisi azasından bir grup" altyazısıyla paylaşılan bir fotoğraf kullanılır (Görsel 2.62).

---

[319] Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve T.B.M.M. 1. Dönem 1919-1923**, 1. Cilt, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1994, s. 291.
[320] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar IV**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1974, s. 27-33.
[321] "Konferans Kararının Anadolu'da Tesiratı," **Akşam**, 2 Şubat 1921, s. 1.

Hemen ertesi günü yine *Akşam*'da yayımlanan "Mustafa Kemal Paşa: Biz Sulh İstiyoruz Diyor" başlıklı haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkler'in Avrupa'yla barış içinde yaşamaya muhtaç olduğuna dair beyannamesine yer verilir ve milli harekatın kan dökmeyi istemediği, egemenliğin temin edileceği yeni bir barış talebinde oldukları ifade edilir (Görsel 2.18).[322] Haberde kullanılan fotoğrafın altında Mustafa Kemal Paşa "Anadolu Kuvayı Milliye Reisi" olarak tanıtılmış, ayrıca meclisin de bir fotoğrafı habere eklenerek, altına Londra Konferansı'na katılımla ilgili müzakerelerin "Ankara Büyük Millet Meclisi Binası"nda gerçekleştiği söylenmiştir. Mustafa Kemal artık yeniden "paşa" unvanıyla anılmakta ve Ankara'daki meclisin ismi alenen zikredilmektedir.

İnönü Zaferi'nin yarattığı olumlu havaya rağmen *Peyam-ı Sabah* başta olmak üzere saltanat taraftarı bazı gazeteler Anadolu hareketine karşı saldırılarını sürdürecektir. Örneğin en sık dillendirilen meselelerden biri Anadolu hareketinin Ruslarla işbirliği içinde olduğu ve Anadolu'da Bolşevizm propagandası yaptığıdır. Mustafa Kemal Paşa bu ithamlara gazeteler aracılığıyla cevap vermeyi sürdürür, ama artık bunu yalnızca Kuvayı Milliyeci Anadolu basını üzerinden değil, İstanbul'da çıkan gazeteler vasıtasıyla da yapabilme imkânı bulur. Örneğin 14 Şubat 1921'de "Türkler Bolşevik Olamaz" başlığıyla *Vakit* gazetesinde yayınlanan haberde Mustafa Kemal'in kendilerine yöneltilen bu yakıştırma konusundaki değerlendirmelerine bir fotoğrafıyla birlikte yer verilir (Görsel 2.51).[323]

Aslında Anadolu hareketinin Londra Konferansı'na katılması için 27 Ocak 1921'de gönderilen davete Mustafa Kemal Paşa henüz 28 Ocak'ta bir telgrafla cevap vererek, ülkeyi temsil edebilecek yegâne meşru mercinin B.M.M. olduğunu, İstanbul'dan gelecek bir heyetle birlikte konferansa katılmayı kabul etmeyeceklerini bildirmiştir.[324] Ancak kendisinin bu dönemde pek çok farklı görüşten kişiyi barındıran ve üyelerinin bir çoğunun savaş bitip İstanbul'daki parlamento yeniden açılıncaya kadar geçici olarak görevde olduğunu düşündüğü meclis önünde, son sözü söyleyecek kişi olarak konumu henüz pekişmemiştir. Dolayısıyla konuyla ilgili B.M.M.'de yapılan görüşmeler neticesinde Mustafa Kemal Paşa'nın bu görüşü kabul görmemiş, kendisi bizzat katılmasa da Ankara'dan Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet 23

[322] "Mustafa Kemal Paşa: Biz Sulh İstiyoruz Diyor," **Akşam**, 3 Şubat 1921, s. 1.
[323] "Türkler Bolşevik Olamaz," **Vakit**, 14 Şubat 1921, s. 1.
[324] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 4**, s. 35-36.

Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında düzenlenen konferansa İstanbul'dan gelen ve Tevfik Paşa'nın başkanlığını yaptığı bir heyetle birlikte katılmıştır. İstanbul gazeteleri konferans görüşmeleri sırasında yaptıkları haberlerde Ankara heyetinden de bahseder. Örneğin 26 Şubat 1921'de *Vakit*'te çıkan bir haber Londra Konferansı'nda iyi geçtiği belirtilen bir celseyle ilgili detayları paylaşırken, ertesi gün *İleri*'de çıkan bir başka haberse Türk delegelerin müttefiklerin sorularına verdiği cevapları paylaşır.[325] Bu haberlerle ilgili ilginç olan husus, haberlerde Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafının da kullanılmış olmasıdır; ilk haber Mustafa Kemal Paşa'nın tek başına bir portresine yer verirken, ikinci haberde konferansa katılan Ankara heyetinin başkanı Bekir Sami Bey'in fotoğrafı Mustafa Kemal'inkiyle birlikte kullanılmıştır (Görsel 2.53 ve 2.99). Mustafa Kemal Paşa aslında Londra Konferansı'na İstanbul heyetiyle birlikte katılmayı istememiş, katılım kararı müzakereler sonucu meclis tarafından alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlık da etmediği bir heyetin katıldığı konferanstan ayrıntıların paylaşıldığı haberlerde kendisinin fotoğrafının kullanılması, fiilen içinde yer almadığı bir olayda dahi belirleyici olduğunun düşünülmesine istinaden olsa gerektir. Bu durum, "Konferanstan Murahhaslarımızın İstedikleri Hudud ve Hukuk" başlıklı ilk haberdeki Mustafa Kemal fotoğrafının altına "Türk hukukunun müdafaasını temsil eden Mustafa Kemal Paşa" yazılı olmasından da anlaşılabilir. Mustafa Kemal Paşa konferansa bizzat katılmamış olsa bile, konferansta Türk hukukunun müdafaasından bahsedilen bir haberde dolaşıma sokulan görüntülerden biri kendisine aittir. Bu duruma bir diğer örnek, 27 Şubat 1921'de *Vakit*'te yayımlanan bir haberde, İstanbul heyetine başkanlık eden Tevfik Paşa'nın müzakerelerin yolunda gittiğini ve konferanstan iyi bir neticeyle ayrılma ümidinin olduğunu bildiren telgrafından bahsedilirken, Mustafa Kemal Paşa'nın bir önceki sonbahar Ankara'daki at yarışlarında ödülleri dağıtırken çekilmiş bir fotoğrafının kullanılmış olmasıdır (Görsel 2.63).[326] İstanbul heyetinden gelen bir telgrafın paylaşıldığı bir haberde bile telgrafı çeken Tevfik Paşa'nın değil, Ankara'daki hükümetin başı Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafının kullanılmış olması, kendisine atfedilen öneme binaendir.

Türkiye'den gelen heyetlerin dinlendiği ilk gün İstanbul heyetinin başkanı Tevfik Paşa, "Söz asıl milletvekillerine aittir. Binâenaleyh Anadolu heyetine söz

---

[325] "Konferanstan Murahhaslarımızın İstedikleri Hudud ve Hukuk," **Vakit**, 26 Şubat 1921, s. 1 ve "Müttefiklerin Türkiye ve Yunan Murahhaslarına Sordukları Suallere Türk Murahhasları Müsbet Cevap Vermiştir," **İleri**, 27 Şubat 1921, s. 1.

[326] "Tevfik Paşa'nın Bir Telgrafnamesi," **Vakit**, 27 Şubat 1921, s. 1.

verilmesini teklif ve rica ederim" diyecek, sonraki günlerdeki görüşmelerde de İstanbul heyeti sözü Ankara heyetine bırakacaktır. Ancak İstanbul ve Ankara'nın konferans sırasında birleşmiş görünmeleri ve Anadolu heyetinin konferanstan talepleri olumlu bir sonuçla ayrılmaya vesile olamamıştır.[327] İtilaf devletleriyle ülkenin geleceği hakkında bir görüş birliğine varılamamış olsa da, İtilaf devletlerinin Ankara hükümetini meşru bir muhattap olarak konferansa davet etmiş olması ve müzakereler boyunca İstanbul heyetinin Ankara heyetine yaklaşımı, Anadolu hareketinin İkinci İnönü Zaferi'ne kalmaksızın kazandığı meşruiyete delalettir. Birkaç ay öncesine kadar hakkında olumlu bir söz söylemenin yasak olduğu Anadolu hareketinin artık kendini İstanbul gazetelerinde de müdafaa edebilmeye başlaması ve hareketle ilgili haberlerin İstanbul basınında kendisine yer bulması, kazanılan bu meşruiyet sebebiyledir. İstanbul'da çıkan *İleri* gazetesi, 10 Mart 1921'de, "Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin İkinci Devre-i İçtimaiyesi" başlıklı haberinde, "Büyük Millet Meclisi Reisi" olarak andıkları Mustafa Kemal Paşa'nın meclis açılışında iç, dış ve askeri politika hakkındaki beyanatını büyük formatta basılmış bir portresiyle birlikte neşreder (Görsel 2.100).[328] Bu dönemde çıkan bazı haberlerden öyle anlaşılıyor ki, İstanbul gazeteleri haberleri bazen Anadolu'dan değil, yurtdışından almaktadır. Örneğin 21 Mart 1921'de "Anadolu'da Harb" başlığıyla *İleri*'de yayımlanan bir haber, Anadolu'daki mevcut durumla ilgili bilgiyi Paris'te çıkan bir gazeteye dayandırarak verir (Görsel 2.28).[329] Habere eşlik eden fotoğrafın altındaki "Bu resim tam bir ay evvel alınmıştır" ibaresi, fotoğrafın klişesinin nereden edinildiğine dair bir fikir vermese de, Mustafa Kemal Paşa'nın yeni bir fotoğrafını yayımlamanın önem kazandığının bir göstergesidir. Öte yandan Anadolu Ajansı tarafından iletilen haberlerin de artık İstanbul'a ulaştığı ve gazetelerde yayımlanabildiği görülür. Örneğin *Payitaht* gazetesi, 30 Mart 1921'de Mustafa Kemal Paşa'nın meclisteki bir konuşmasına Anadolu Ajansı'ndan alındığı notuyla birlikte yer vererek, "Anadolu'da zuhur eden harpten sırf Yunanlılar mesul bulunduğundan Hükümetin müttefikin nezdinde protestoda bulunmuş olduğunu Reis milletvekilerine bildirmiştir" demekte ve habere büyük boy bir Mustafa Kemal portresi eşlik etmektedir. (Görsel 2.24).[330]

---

[327] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 4**, s. 39-41.
[328] "Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin İkinci Defa İçtimaiyesi," **İleri**, 10 Mart 1921, s 1.
[329] "Anadolu Harbi," **İleri**, 21 Mart 1921, s. 1.
[330] "Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Millet Meclisi Huzurunda Beyanatı," **Payitaht**, 30 Mart 1921, s. 1.

İkinci İnönü Zaferi'nin de kazanılmasının ardından Anadolu hareketinin meşruiyet temellerinin iyice pekişmesinin izleri basından sürülebilir. *Vakit* gazetesi, 2 Nisan 1921'de çıkan nüshasında Anadolu Ajansı'nın tebliğine dayandırarak verdiği zafer haberini paylaşır (Görsel 2.54).[331] Haberde yalnızca Yunan taaruzuna karşı zafer kazanan ordunun reisi olması sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafı kullanılmıştır. *İleri* gazetesi ise 5 Nisan 1921'de çıkan nüshasının birinci sayfasının tamamını zafere ayırmış, muharebe ayrıntılı bir şekilde anlatılmış, haberde kullanılan Mustafa Kemal Paşa fotoğrafı bu sefer "Anadolu Büyük Millet Meclisi Reisi ve 'teşkilat-ı milliye'nin ilk müessisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri" altyazısıyla birlikte verilmiş, sayfanın sol tarafındaysa fotoğraftan hareketle çizilmiş çok daha büyük bir İsmet Paşa görseline yer verilmiş ve kendisi "İnönü muzafferi" olarak anılmıştır (Görsel 2.29).[332] Meclisin meşruluğu konusunda artık hiçbir şüphenin kalmadığı da yine basından takip edilebilir. Meclisin açılışının birinci yıl dönümünde *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi birinci sayfasının üçte ikisini Mustafa Kemal Paşa'yla mülakata ayırmış, Milli Mücadelenin ve Ankara'da bir meclisin açılışının Mustafa Kemal Paşa'nın gözünden aktarıldığı bu mülakata eşlik etmek üzere yine kendisinin tek başına bir fotoğrafına yer verilmiştir (Görsel 2.30).[333] Meclisin açılışının yıldönümü aynı gün *Vakit* gazetesine de haber olur. Milletin kaderini bizzat idare eden Mustafa Kemal Paşa'nın daima vazife başında olduğunu bildiren bir altyazıyla birlikte sunulan bir fotoğrafın eşlik ettiği haberde, 16 Mart 1920'de İngilizlerin işgali sonucu kapanan İstanbul'daki meclisle B.M.M. arasında bir bağ kurulur ve ikincisi birincinin devamı olarak addedilirken yine de yeniliği vurgulanır ve Sivas Kongresi'ne de atıfta bulunulur (Görsel 2.52):

> Geçen 16 Mart'ta İstanbul'da Meclis-i Milli kapandıktan sonra, 23 Nisan'da Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştı. Bu itibar ile 23 Nisan Türk tarihinin en mühim hadisesi, bir merhalesidir ve Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin ifadeleriyle milli senenin başlangıcıdır. … 23 Nisan bir tekemmül tarihidir. Ondan evvel, 11 Eylül 1335'te Sivas'ta ittihaz-ı mukarrerât eden Kongrede Anadolu Harekatında yine bir merhale-i tarih teşkil eder. Ancak bu iki tarih

[331] "Yunan Sürüleri Kendilerini Kırdırmaktan Başka Hiçbir Neticeye Vasıl Olamadılar," **Vakit**, 2 Nisan 1921, s. 1.
[332] "Mağlubun İtirafları," **İleri**, 5 Nisan 1921, s. 1.
[333] "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Mülakat," **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1921, s. 1.

> arasında Harekât, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve o cemiyetin heyet-i temsiliyesi namına idare olunmakta idi.[334]

Dolayısıyla 1920'de Ankara'da bir meclisin açıldığını duyuramayan İstanbul gazeteleri, meclisin birinci yıldönümünü sayfalarından kutlayabilir hale gelmiştir. Geride kalan bir yılın sonunda Mustafa Kemal Paşa da artık bir "çete lideri" değil, "milletin kaderini idare eden" kişidir. Gazeteler bu dönemde Anadolu hareketinden ve Milli Mücadeleyle ilgili gelişmelerden haber vermekle kalmaz, doğrudan Mustafa Kemal Paşa'yı öven yazılara da yer verirler. Örneğin 12 Mayıs 1921'de, savaşın sonlanmasına bir yıldan, yeni Türkiye'nin uluslararası ortamda tanınmasına ise iki yıldan fazla zaman varken, *İleri* gazetesinin "O" başlıklı baş yazısı, Mustafa Kemal Paşa'dan, milleti düştüğü yerden kaldırıp hayata döndüren kişi olarak bahseder:

> Bu milletin başına gelebilecek ne kadar felaket varsa hepsiyle haşır ve neşir olduğumuz bu senelerde önümüze düşüp bizi tekrar hayata çıkaran Mustafa Kemal Paşa'nın simasını ileride tahattur edecek her Türk, Abdülhak Hamid'in bu mısrağındaki çerçeve içinde görecek:
> Akardı pâyine mahşer misal bir millet!
> Çoktan, pek çoktan beri bu millet bir oğlunun şahsında böyle temessül etmemişti. Milletlerin asırda bir doğurduğu büyük insanlar, henüz esrarlarını ikmal etmemişken bile gözleri kamaştırırlar, bize de bugün bu vaki oluyor.[335]

Yazının geri kalanında eskiden Osmanlı idaresinden bezmiş, Türklükten usanmış, istiklalinden vazgeçmiş, herhangi bir ülkenin idaresini kabul etmeye hazır bir Anadolu varken, önceleri kimsenin fark etmediği "İstanbul'dan Samsun'a giden bir adam"ın her şeyi değiştirdiğinden bahsedilir. Mustafa Kemal Paşa'yı Milli Mücadele anlatısının merkezine oturtan ve kaderini milletin kaderiyle eş tutan söylem böylelikle savaş yıllarından başlayarak inşa edilirken, simasının ileride hatıra getirilmesi işi de suretinin sık sık görünür kılınmasıyla sağlama alınmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa ve Anadolu hareketinin kazandığı bu meşruiyet, süregiden savaşla doğrudan bağlantılı olmayan Ankara'dan haberlerin de İstanbul basınında düzenli olarak yayımlanmasına yol açar. Örneğin *Vakit* gazetesi 24 Mayıs

---

[334] "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Sene-i İçtimaiyesi Başladı," **Vakit**, 24 Nisan 1921, s. 1.
[335] "O," **İleri**, 12 Mayıs 1921, s. 1.

1921'de çıkan nüshasında mecliste bir "Müdafaa-i Hukuk Grubu"nun kurulduğunu bildirir ve bu grubun reisi olan Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafıyla birlikte grup programını yayımlar (Görsel 2.55).[336] Ancak anlaşılan o ki tüm bu olumlu havaya rağmen İstanbul gazeteleri üzerindeki sansür hâlâ işlemektedir. Bunun bir örneği *İleri*'de çıkan bir haberde görülebilir. Sansürün katı bir şekilde işlediği önceki dönemlerde, haberlerin yalnızca "sakıncalı" bulunan kısmına onay verilmez; fakat gazeteler sansür heyetlerine dizgisi tamamlanmış bir halde götürüldüğünden, onay verilmeyen kısımlar metinden çıkarıldığında dizginin yeniden yapılmasına zaman kalmadığı için bazı paragraflar ya da sütunlar boş halde basılırdı. *İleri*'de çıkan haberde de aynı durum göze çarpar. 2 Haziran 1921 tarihli haber, Yunanlılar Türkiye'yi tahliye ettikleri takdirde Ankara hükümetinin Yunanlılarla müzakere edebilecekleri hakkındadır. Ancak meclis balkonundan alınmış bir fotoğrafla birlikte sunulan haber, başlık ve ara başlık olmadan ve metin içindeki bir paragrafı boş halde çıkmıştır (Görsel 2.66).[337] Haber metninden hangi ifadelerin çıkarıldığı bilinmediğinden, "sakıncalı" bulunanın ne olduğu hakkında fikir yürütmek mümkün olmasa da, habere eşlik eden fotoğraftan görüldüğü üzere, sakıncalı bulunan Mustafa Kemal Paşa ve milletvekillerinin meclis binası önünde halkı selamlaması değildir. Zaten bu sıralarda İstanbul gazetelerinin sürmekte olan savaşı takip edip olan bitenleri sık sık gazete sütunlarına taşıması artık normalleşmiştir. Örneğin sansüre uğramış haberden birkaç gün önce aynı gazetede garp cephesi hakkındaki ayrıntıların paylaşıldığı bir habere yer verilmiş, ayrıntıların görselleştirilebilmesi için bu cephenin bir haritası da kullanılmış ve Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Refet Paşa'nın portreleri de harita üzerine yerleştirilmiştir (Görsel 2.5).[338]

İkinci İnönü Zaferi'nin de kazanılması Anadolu hareketinin meşruiyet temellerini pekiştirse de bu zaferden sonraki çarpışmalarda üstünlük elde etmek mümkün olamamıştır. Yunan birlikleri 9 Haziran'da İnebolu limanına girmiş, Yunan Kralı Constantine 13 Haziran'da Atina'dan İzmir'e gelmiş, Temmuz ayı boyunca devam eden Kütahya ve Eskişehir civarlarındaki çarpışmalarda Türk ordusuna üstünlük sağlamış, böyle bir savaşa hazırlıklı olmayan ordu Temmuz sonunda Sakarya'nın doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır.[339] Bu durum B.M.M.'de

[336] "Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Grubu," **Vakit**, 14 Mayıs 1921, s. 1.
[337] **İleri**, 2 Haziran 1921, s. 1.
[338] "Yunan neferlerini görenler onların taaruzunu imkansız buluyor," **İleri**, 28 Mayıs 1921, s. 1.
[339] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 4**, s. 97-103.

tartışmalara yol açmış, yenilginin sorumlusu bulunmaya çalışılmış, "bugünlü elim hâlin, feci vaziyyetin âmil-i hakikisini ordunun başında görmek isterdik" diyenler olmuştur.[340] Mustafa Kemal Paşa bu tartışmalar üzerine meclis başkanlığına verdiği önergeyle üç ay süreyle başkumandanlık görevinin kendisine verilmesini teklif etmiş, her ne kadar bu unvan da mecliste sert tartışmalara sebep olsa da 5 Ağustos 1921'de istediği yetkileri kendisine veren kanun kabul edilmiş, Mustafa Kemal Paşa başkumandan olmuştur.[341] Bu karara kendisini destekleyenler kadar, Yunanlılar karşısında askerî bir başarı elde etmesinin mümkün olmadığını düşünen, dolayısıyla bunu bir tasfiye fırsatı olarak görenler de katılmıştır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın bu unvanı kazanması bir meşruiyet krizi içerisinde gerçekleşmiştir. Bu haber önce Ankara, ardından İstanbul gazetelerinde çıkacaktır. *Yeni Gün* gazetesinin 6 Ağustos 1921 tarihli nüshası Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlığa getirildiğini duyurur.[342] Başkumandan seçildikten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği beyanname, bir fotoğrafıyla birlikte 7 Ağustos 1921'de *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde kendine yer bulur (Görsel 2.31).[343] İstanbul gazetelerinden *Vakit* başkumandanlık haberini 9 Ağustos 1921'de duyururken, Mustafa Kemal Paşa'nın portresinin yanı sıra Garp cephesi kumandanlığına devam edecek olan İsmet Paşa'nın ve Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ne seçilen Refet Paşa'nın fotoğraflarını da kullanır (Görsel 2.6).[344] *Tevhid-i Efkâr* gazetesiyse başkumandanlık haberini *Vakit*'le aynı gün duyururken, habere eşlik etmek üzere Anafartalar'da çekilmiş bir Mustafa Kemal Paşa fotoğrafıyla Mustafa Kemal'in Ankara'da ikamet ettiği yerin bir fotoğrafını kullanır (Görsel 2.10).[345]

Yunan ordusu, geri çekilmiş olan Türk ordusuyla savaşmak üzere Sakarya'ya gelir ve 23 Ağustos 1921 sabahı Türk mevzilerine saldırıya başlar. Gazeteler 23 Ağustos-13 Eylül arasında devam eden çarpışmaları yakından takip eder. Çarpışmalar her zaman Türk ordusunun üstünlüğü elinde tutmasıyla geçmese de, gazeteler sürekli olarak Yunan tarafının ağır kayıplar verdiğinden bahseden yayınlar yaparlar. Örneğin *İleri* gazetesi, 28 Ağustos 1921'de düşmanın hezimete uğratıldığını ve düşman

[340] **A.g.e.**, s. 105-106.
[341] **A.g.e.**, s. 106-107.
[342] "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Kahraman Ordularımızın Başkumandanlığını Deruhte Buyurmuşlardır," **Yeni Gün**, 6 Ağustos 1921, s. 1.
[343] "Başkumandanımızın Ordu ve Millete Beyannamesi," **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1921, s. 1.
[344] "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Başkumandan İntihap Edildi," **Vakit**, 9 Ağustos 1921, s. 1.
[345] "Mustafa Kemal Paşa Başkumandan," **Tevhid-i Efkar**, 9 Ağustos 1921, s. 1.

askerlerin batıya doğru firar ettiklerini yazar (Görsel 2.101).[346] *İleri*'nin üç ajanstan aldığı habere ve Ankara'dan gelen resmi tebliğe dayandırdığı bu habere Mustafa Kemal Paşa'nın yanı sıra önde gelen diğer kumandanların fotoğrafları ve orduların vaziyetini gösteren bir harita eşlik etmektedir. Bundan yedi ay öncesine kadar İstanbul gazetelerinin İstanbul hükümetinin tebliğlerini "resmî tebliğ" adıyla bastıkları hatırlandığında, Anadolu hareketinin kazanmış olduğu meşruiyet bir kez daha anlaşılır. *Vakit* gazetesi de aynı gün yaptığı bir haberde, herhangi bir ajans adı vermese de *İleri* gazetesinde verilen bilgileri aynen tekrarlar ve habere eşlik etmek üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın aslında Ankara'da Dikmen sırtlarında çekilmiş olan, sonradan çok ünlenecek karlar üzerinde uyurkenki fotoğrafını iliştirir (Görsel 2.102).[347] *Tevhid-i Efkâr* da Sakarya'da ordunun düşmanın taaruzlarını tard ve def ettiğini bildiren haberlerin yanı sıra "Çanakkale'de iki defa İstanbul'u kurtaran Mustafa Kemal Paşa bu defa da vatanı kurtaracaktır. Çünkü Mustafa Kemal Paşa bütün bir ümmetin ve bütün bir milletin azm-i istihlas ve itilasını temsil etmektedir" şeklinde yazılar yayımlayacaktır. (Görsel 2.12 ve 2.41).[348]

Muharebe, 13 Eylül 1921'de Türk tarafının galibiyetiyle sonuçlanır. Gazeteler galibiyeti Anadolu Ajansı'ndan iletilen resmi tebliğlerle duyurur. *Tevhid-i Efkâr*'da 16 Eylül 1921'de yayımlandığını gördüğümüz tebliğde düşmanın takip ve tazyik edildiği ve geride bıraktığı malzeme ve mühimmatlara el konulduğu bildirilmekte, habere Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın fotoğrafları eşlik etmektedir (Görsel 2.42).[349] Kazanılan bu zaferin ardından hem savaşta yer alan hem de o sırada milletvekili olan Fevzi Paşa ve İsmet Paşa, B.M.M.'ye bir önerge vererek, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en yüksek askerî rütbe olan müşirlik ve gazilik unvanlarının Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesini talep eder. Meclis bu isteği 19 Eylül 1921'de yerine getirir.[350] Bu haber İstanbul basınında 26 Eylül'de çıkar. *İleri* gazetesi Mustafa Kemal'in ordusunun başında müşir unvanını kazandığıyla ilgili haberi,

---

[346] "Cenab-ı Hakkın İnayet-i Sübhaniyesi, Ordumuzun Celâdeti, Kumandanlarımızın Maharetiyle Düşmanın Sağ Cenahımızda 20 Saat Bilâfasıla Devam Eden Akûrane Taaruzları Mahkuren Recatıyla Neticelendi ve Öç Korkusu İhata Edildi," **İleri**, 28 Ağustos 1921, s. 1.

[347] "Son Haber: Hezimet, İhata, Tayzik," **Vakit**, 28 Ağustos 1921, s. 1. Fotoğraf için bkz. Hüsnü Özlü ve Deniz Kurt, **op. cit.**, s. 52.

[348] "Sakarya'da Muharebe Şiddetle Devam Ediyor," **Tevhid-i Efkâr**, 29 Ağustos 1921, s. 1 ve "Mustafa Kemal Paşa Mutlaka Muzaffer Olacaktır," **Tevhid-i Efkâr**, 31 Ağustos 1921, s. 1.

[349] "14 Eylül Tarihli Tebliğ-i Resmi," **Tevhid-i Efkâr**, 16 Eylül 1921, s. 1.

[350] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 4**, s. 119-120. Bu durum Meclis'teki muhafeletin de örgütlenmesine yol açacak, Mustafa Kemal Paşa'nın ülkede kişisel egemenliğine yöneldiğini öne süren muhalefet, mecliste İkinci Grup olarak örgütlenecektir. Bkz. Mete Tunçay, "Siyasal Tarih," s. 75.

sayfanın ortasındaki büyük Mustafa Kemal portresi ve onun iki yanında duran, Osmanlı ordusunun iki eski müşiri Osman ve Edhem Paşaların fotoğraflarıyla birlikte verir (Görsel 2.103).[351] *Vakit* gazetesi de Mustafa Kemal Paşa'ya verilen gazilik ve müşirlik unvanlarıyla ilgili haberinde Mustafa Kemal'in bunun üzerine mecliste yaptığı konuşmayı yayımlar.[352] *Vakit* gazetesi, askerlikle bağlantılı bu iki unvana dair haberine eşlik etmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın açık havada sivil kıyafetlerle çekilmiş bir fotoğrafına yer vermiş, ancak haberin içeriği ve fotoğraf arasında bir bağ kurma ihtiyacından olsa gerek, fotoğrafın altına "Taaruzdan az zaman evvel çekilmiş son resimleridir" ibaresini yerleştirmiştir (Görsel 2.104). *Tevhid-i Efkâr* gazetesi ise, "Mustafa Kemal Paşa müşirlik rütbesine olduğu gibi gazilik unvan-ı mübecciline de bu milletin, bu ümmetin, bila-şek en layık evladıdır. Epey uzak zamanlardan beri tarihimizde hiç kimse Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da vücuda getirdiği harikaya benzer bir eser meydana koyamamıştır," diye yazdığı haberinin devamında, Mustafa Kemal'in Türk milletinin istiklal talebinde olduğu, savaşçı değil barışçı olduğı ve Yunanlılar Anadolu topraklarından çıkıncaya kadar silah bırakılmayacağı şeklindeki meclis konuşmasına da yer verir.[353] *Tevhid-i Efkâr*'ın kullanmayı tercih ettiği görselse, müşir ve gazi yazılarıyla süslenmiş, eskiden kalma bir Mustafa Kemal portresidir (Görsel 2.43).

Sakarya'da edinilen bu başarı, bunun neticesinde Mustafa Kemal Paşa'ya müşir ve gazi unvanlarının verilmesi ve fiili savaş durumunun bir süreliğine sona ermesi, gazetelerde artık Mustafa Kemal Paşa'nın gündelik yaşamından haberlerin çıkmasına ve güncel fotoğraflarının yayımlanmasına vesile olur. Örneğin *İleri* gazetesi, 1 Aralık 1921'de yayımladığı başlıksız bir haberde, Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) menfaatine yapılan, Mustafa Kemal Paşa'nın da izlemeye gittiği at koşularına yer verir ve bu sırada alınmış toplu bir fotoğrafı paylaşır (Görsel 2.70).[354] *Vakit* gazetesi de bu koşuları aynı gün haberleştirip, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk defa müşir üniformasını giyerek bu koşulara katıldığını, yarışları izlemeye gelen pek çok kişiyle görüştüğünü ve halkın kendisini hürmetle selamladığını bildirir ve Refet Paşa'yla at yarışlarını izledikleri tribünden alınmış bir fotoğrafı kullanır

[351] "Seciyesine Has Harikalara İki Seneden Beri Nam ve Şanı Îlâ Eden Milletimiz Son Zaferin Kahramanını Layık Olduğu Unvan ile Taltif Etti," **İleri**, 26 Eylül 1921, s. 1.
[352] Mustafa Kemal Paşa'ya Gazilik Unvanı ve Müşiriyet Tevcihi," **Vakit**, 26 Eylül 1921, s. 1.
[353] "Milli Kahramanımıza Milletin Tevcih Ettiği Payeler," **Tevhid-i Efkâr**, 26 Eylül 1921, s. 1.
[354] **İleri**, 1 Aralık 1921, s. 1.

(Görsel 2.71).[355] Mustafa Kemal Paşa'nın kendi ağzından anlattığı ilk ayrıntılı yaşam öyküsü ise 10 Ocak 1922'de *Vakit* gazetesinde yayımlanacaktır.[356] *Vakit* gazetesinden Ahmet Emin'in yaptığı ve iki sayfaya yayılan mülakatta Mustafa Kemal, sonraki tüm biyografilerine kaynaklık eden çocukluk anıları, isminin kaynağı, askerlik hayatının başlangıcı, Birinci Dünya Savaşı yılları ve Milli Mücadeleyi başlatmak üzere İstanbul'dan ayrılışı gibi konuları anlatacaktır. Yazıya, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatının çeşitli yönlerini görselleştiren bir fotoğraf dizisi eşlik eder (Görsel 2.79).

Fiili savaş durumu Nisan 1922'de yeniden başlar ve Eylül ayına kadar aralıklarla devam eder. Kesintisiz bir savaş halinin olmaması, gazetelerde Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili gündelik yaşamdan haberlerle karşılaşmanın mümkün olduğu fasılalara yol açar. Bu tür "gündelik" haberlerin önemini es geçmemek gerekir. Mustafa Kemal Paşa, önceki yıllardan farklı olarak artık attığı adımları muhabirler tarafından takip edilip fotoğrafçılar tarafından kayıt altına alınan, hayatı ve yaptıkları merak konusu olan, böylelikle önceki yıllara kıyasla yeni bir tür "haber değeri" taşıyan biri haline gelmiştir. 1 Haziran 1922'de *Yeni Gün* gazetesi, birinci sayfasında hem Ankara'daki bayram kutlamalarına hem de Ramazan Bayramı'nın üçüncü gününde Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin düzenlediği yetimler bayramına dair iki habere yer verir. Her iki haberde de Mustafa Kemal'in birer fotoğrafına rastlamak mümkündür (Görsel 2.105).[357]

Mustafa Kemal Paşa, 16 Haziran 1922'de Kocaeli ve Adapazarı'na bir seyahat gerçekleştirir. *Tevhid-i Efkâr*'da 19 Haziran 1922'de çıkan haberde, Mustafa Kemal'in yol boyunca halkın büyük tezahüratıyla karşılaştığı, birkaç gün Kocaeli'nde kaldığı, şerefine verilen bir konsere katıldığı, daha sonra da tüm halkın katılımına açık "Kurtuluş Günlerine Doğru" başlıklı üç sahnelik bir piyesi izlediği yazılıdır (Görsel 2.72).[358] Kendisiyle ilgili en güncel haberlerin aktarıldığı bu yazıya güncel bir fotoğrafı eşlik edememiş, bunun yerine Milli Mücadele başlarında yaverleriyle birlikte Sivas'ta alınmış bir fotoğrafı kullanılmıştır. *Vakit* gazetesi de Adapazarı'ndan İzmit'e giden Mustafa Kemal'in yol boyunca karşılaştığı sevgi gösterilerinden; kendisini

[355] "Sonbahar At Koşuları," **Vakit**, 1 Aralık 1921, s. 1.
[356] "Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı," **Vakit**, 10 Ocak 1922, s. 1-2.
[357] "Ankara Üçüncü Bayramını da Tesid Etti" ve "Ankara'da Yetimlerimizin Çiçek Bayramı," **Yeni Gün**, 1 Haziran 1922, s. 1.
[358] "Mustafa Kemal Paşa Kocaeli'nde," **Tevhid-i Efkâr**, 19 Haziran 1922, s. 1.

karşılamak üzere hazırlanan, "Büyük Halaskârımız Hoşgeldiniz" yazılı ve Osmanlı bayraklarıyla süslü taktan; Sapanca, Derbent'teki istasyonda köylülerin elini öpmek için birbirleriyle yarıştıklarından ve kendisine çeşitli hediyeler verildiğinden bahseder ve Ahmet Emin'in bu seyahat hakkında Mustafa Kemal Paşa'yla yaptığı bir mülakata yer verir (Görsel 2.80).[359]

Mustafa Kemal Paşa bu seyahati aslında Yunanlılara karşı bir taarruz gerçekleştirme niyetiyle cephelerin durumunu son bir kez kontrol etmek için gerçekleştirmiştir. Ancak bu planından yalnızca birkaç kişi haberlidir ve seyahat boyunca da bu niyet gizli tutulmuştur.[360] Böylelikle gazetelerde yalnızca gittiği yerler, buralarda halk tarafından sevinçle karşılanması, yaptığı konuşmalar gibi haberler yer alır. Kocaeli'ndeki cepheleri teftiş ettiği de gazetelerde yazılsa da, bunun yakın zamanda planlanan bir taarruz için yapılan son kontroller olduğundan bahsedilmemektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele destekçisi Fransız yazar Claude Farrère ile bir araya gelmesi de gazetelerde bahsedilen konulardandır. Bu sırada Mustafa Kemal, İzmit'e gelen bütün gazete temsilcilerine mülakatlar vermiş, mevcut durumu değerlendirmiştir (Görsel 2.81, 2.82 ve 2.106).[361] Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul yakınlarına gelmesi, İstanbul'daki gazetelerin bu seyahati adım adım kayıt altına almak üzere muhabir ve fotoğrafçı göndermelerini kolaylaştırmış, gazetelerin birinci sayfasının tamamını kaplayan haberlerden bazıları "hususi fotoğrafçımız tarafından alınmıştır" ibareleriyle çıkmıştır. Ancak mesela *Tevhid-i Efkâr*'ın 22 Haziran'da bu ibareyle bastığı fotoğraflardan biri (Görsel 2.81, üst sol) *Vakit* gazetesinde 20 Haziran'da çıkan fotoğrafa (Görsel 2.80, sol üst) çok benzemektedir. Bu iki fotoğraf, aynı noktadan, muhtemelen arka arkaya çekilmiş iki pozdur. *Vakit* gazetesi kendi haberine herhangi bir ibare düşmediğinden, fotoğrafın hangi fotoğrafçı tarafından alındığı bilinmemektedir. Ancak *Tevhid-i Efkâr*'ın, daha başka pek çok fotoğrafta olduğu gibi bu Mustafa Kemal fotoğrafını da "hususi fotoğrafçımız tarafından alınmıştır" ifadesiyle yayımlaması, Mustafa Kemal Paşa'nın

[359] "Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Adapazarı'ndan İzmit'e Seyahati," ve "Başkumandanımızın Nezdinde," **Vakit**, 20 Haziran 1922, s. 1.
[360] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 4**, s. 152-153.
[361] Örn. Bkz. "Başkumandan Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Mühim bir Mülakat," **Tevhid-i Efkâr**, 21 Haziran 1922, s. 1; "Başkumdan Mustafa Kemal Paşa ile Dostumuz Klod Farer'in İzmit ve Adapazarı'nda ziyaretleri intibaatından," **Tevhid-i Efkâr**, 22 Haziran 1922, s. 1 ve "Ordumuz Vezaif-i Taaruziyeyi İcra Etmeye Kadir ve Müheyyadır!", **Akşam**, 26 Haziran 1922, s. 1.

en yeni fotoğrafının, üstelik de gazetenin kendi fotoğrafçısı tarafından alınmasının, bahsedilmeye değer bir durum haline geldiğinin göstergesidir.

Bu seyahatin ardından hazırlıklara başlanmış, 26 Ağustos 1922 sabahı taaruza geçilmesi kararlaştırılmış ve 25 Ağustos akşamından itibaren Anadolu'nun dışarısı ile irtibatı tamamen kesilmiştir.[362] Taaruz 30 Ağustos 1922 günü zaferle sonuçlanır. Bunu takip eden günlerde geriye çekilen Yunan ordusu Batı istikametinde takip edilerek 9 Eylül 1922'de İzmir'in alınmasıyla fiili savaş durumu sona erer. Gazetelerde bu gelişmelerin nasıl izlendiğine bakıldığında, Ankara'da çıkan *Yeni Gün* gazetesinin İstanbul gazetelerine kıyasla haberleri, eksikliklere rağmen, daha erken verdiği görülür. 27 Ağustos'taki çarpışmalar sonunda Afyon ele geçirilmiş olmasına rağmen, *Yeni Gün* 29 Ağustos'ta yaptığı bir haberde Afyon civarında büyük bir çarpışmasının sürmekte olduğunu bildirir.[363] Bunun ertesi günü *Vakit* gazetesinde çıkan bir haber Afyon'un alındığını bildirmekle beraber, Anadolu'dan herhangi bir resmi tebliğin ellerine ulaşmadığını, bu nedenle cephelerden yeni haberler edinilemediğini, ancak Yunanlılar'ın tebliğlerine bakıldığında Türk ordusunun başarılı olduğunun görüldüğünü dile getirir.[364] Aynı gazetede 3 Eylül'de çıkan bir diğer haber, Kütahya ve Gediz'in de ele geçirildiğini ve Yunan birliklerinin İzmir'e doğru geri çekildiğini bildirir.[365] Bu habere eşlik etmek üzere seçilen iki fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa dürbünle bir yere bakarken görülür (Görsel 2.73). Fotoğrafların altında bulunan yazı, Mustafa Kemal'in cephede taarruzu izlediğini bildirir. Bu fotoğrafların savaş sırasında alındığı doğruysa da aslında her ikisi de bir yıl önce yapılan Sakarya Savaşı esnasında çekilmiştir.[366] Ancak haber metninde bununla ilgili bir bilgiye rastlanmaz. Anadolu'dan haber almanın zor olduğu böyle bir dönemde güncel fotoğrafların yayımlanması da elbette güçtür. Gazetelerin bu nihai savaşla ilgili haberleri eski fotoğrafları ya da portreleri kullanarak vermesi de bu sebepledir. 5 Eylül 1922'de *Akşam*'da çıkan bir haber, Fevzi Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği "Mağlup ettik, takip ediyoruz, imha edeceğiz" telgrafının yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın millete ve orduya beyannamesine yer verir. Beyannamede, ordudaki en büyük kumandandan en

[362] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 4**, s. 159.
[363] "Afyon Şimalinde Büyük bir Meydan Muharebesine İntizar Olunmaktadır," **Yeni Gün**, 29 Ağustos 1922, s. 1.
[364] "Ordumuzun Taaruzu Devam Ediyor, Afyon Karahisar İstirdad Edilmiştir," **Vakit**, 30 Ağustos 1922, s. 1.
[365] "İzmir'i Tahliyeye mi Hazırlanıyorlar?", **Vakit**, 3 Eylül 1922, s. 1.
[366] Fotoğraf için bkz. Hüsnü Özlü ve Deniz Kurt, **op. cit.**, s. 56.

küçük askere kadar herkesin millet uğruna şehit olduğu ve gösterilen yardımların devam edilmesinin önemi dile getirilir.[367] Bu yeni habere eşlik etmek üzere, daha önce defalarca kullanılan bir Mustafa Kemal portresi seçilmiştir (Görsel 2.107). Ordunun İzmir'e girdiği haberi *Yeni Gün* gazetesinde yine bir Mustafa Kemal portresiyle beraber 17 Eylül 1922'de çıkacaktır (Görsel 2.108).[368] Gazete, Anadolu Ajansı'ndan gelen tebliğleri ileterek, Mustafa Kemal Paşa'nın ordusunun başında İzmir'e girdiğini bildirir. Bu tebliğlerle ilgili ilginç bir husus, tebliğlerin bazen yurtdışında çıkan gazetelere dayanmasıdır. Önce *Main* gazetesinin ekalliyetlerin milli ordudan korkmalarına gerek olmadığı, Mustafa Kemal Paşa'nın bu ekalliyetlerin menfaatlerini bizzat deruhte edeceği haberine yer verilir. Ardından da *Daily Mail* muhabirinin Mustafa Kemal Paşa'yla sınırlar konusunda İzmir'de yaptığı mülakata kısaca değinilir. İzmir'in alınmasının ardından bir Osmanlı gazetesinin Mustafa Kemal Paşa'yla yaptığı ilk mülakat, *Akşam* gazetesinde yayımlanır.[369] Gazetenin İzmir muhabiri olarak tanıtılan Falif Rıfkı'nın (Atay) yaptığı mülakatta Mustafa Kemal Paşa, Yunan ordusuna karşı sürdürülen tatbikatı ve zaferi aktarır. Mülakattan son çarpışmayla ilgili bir kesitte şöyle denilmektedir:

> - "Başkumandan Muharebesi" namını alan harp hangisi idi?
> - Bu isim, büyük meydan muharebesinin son safhasını teşkil eden muharebeye verilmiştir. Düşman ordusu meydan muharebesi esnasında ikiye parçalanmıştı. Bunun büyük bir kısmı Dumlupınar şimalinde Adatepe civarında bir dereye sıkıştırıldı ve orada imha veya esir edildi.

Haber metninde "İzmir muhabirimizin gönderdiği hususi fotoğraflardan" altyazısıyla yayımlanan iki fotoğraf da kullanılmıştır (Görsel 2.109). "Mustafa Kemal Paşa Hazretletinin İzmir'de aldırdıkları resim" altyazısıyla basılan üstteki fotoğraf, bundan iki hafta sonra *Hakimiyet-i Milliye*'de "'İzmir'in Fatihi' Kral Konstantin'in oturduğu binada" altyazısıyla birlikte yayımlanacaktır (Görsel 2.40).[370] *Akşam*'da yayımlandığı haliyle fotoğrafın İzmir'de alınmış olduğunun bildirilmesi başlı başına önemlidir; 15 Mayıs 1919'da Yunan birliklerince işgal edilen İzmir'in üç buçuk yıl sonra yeniden

[367] "Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Bütün Millete ve Orduya Hitaben Beyannamesi," **Akşam**, 5 Eylül 1922, s. 1.
[368] Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Beyanatı," **Yeni Gün**, 17 Eylül 1922, s. 1.
[369] "İzmir Muhabir-i Mahsusamızın Gazi Başkumandanımızla Mülakatı," **Akşam**, 21 Eylül 1922, s. 1.
[370] "Başkumandan Paşa Hazretleri, Dün Büyük Zaferin Destanını Dehasına Has Bir Belagatle Tarihe Tevdi Eylediler," **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Ekim 1922, s. 1.

Türk birliklerinin eline geçtiğini bu altyazı kendi başına anlatmaya yeter. Ama *Hakimiyet-i Milliye*'nin bu fotoğrafın yalnızca İzmir'de değil, İzmir'in fatihi olarak anılan Kral Konstantin'in oturduğu binada alındığı notunu düşmesi ve bu binada çekilen fotoğrafın Anadolu hareketin liderlerinden herhangi birine ya da hareketten bir gruba değil, yalnızca Mustafa Kemal Paşa'ya ait olması, yıllar içinde inşa edilecek olan Mustafa Kemal kültünün ilk nüvelerine örnektir.

Milli Mücadele boyunca yaşanan her savaş, adını çarpışmanın gerçekleştirildiği yerden alırken, Yunanlıların kesin olarak yenilgiye uğratıldığı son savaşın Mustafa Kemal Paşa'ya önceden verilmiş olan rütbeden yola çıkarak "Başkumandan Muharebesi" olarak adlandırılması, bundan böyle "tarihi yazacak" ve hakikatin ne olduğunu belirleyecek tarafın kim olduğuna işaret eder. Artık hakikati hangi tarafın belirleyeceğinin kesin bir yanıta kavuşmuş olması, son ana kadar Anadolu hareketinin karşısında duran gazete ve dergilerin, İzmir'in alınmasıyla birlikte artık bu tür bir muhalefete devam edememesinden de görülebilir. Bu tür yayınlara bir örnek, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından *Peyam* ve *Sabah* gazetelerinin birleşerek oluşturduğu ve Anadolu hareketinin sıkı bir muhalifi olan *Peyam-ı Sabah* gazetesidir. Gazetenin başmuharriri Ali Kemal, savaşın son günlerine kadar Anadolu hareketi aleyhinde yazılar yazmayı sürdürmüştür. 30 Ağustos 1922 zaferinden henüz 15 gün önce kaleme aldığı yazıda bile, Ankara hükümetinin İttihatçıların yerini aldığından, savaşı sona erdirme vaatlerini yerine getiremediklerinden, onların hataları ve kötü siyasetleri yüzünden memleketin gittikçe perişan bir hale geldiğinden dem vurur.[371] Ancak ordunun İzmir'e girişi artık kesinleşince Ali Kemal 9 Eylül 1922'de yayımlanan "Türk'ün Bayramı" başlıklı yazısında, bu kutlu habere sevindiğini belirttikten sonra "Seviniyoruz ama bu sevincimiz bizi siyasî içtihadımızdan vazgeçiremez" diye ekler.[372] Ne var ki ertesi gün Ali Kemal'in gazeteyle ilişiği kesilir ve "Gayeler birdi ve birdir" başlıklı imzasız baş yazıda, gazetenin bunca zaman Anadolu hareketi karşıtı yayın yapmış olmasının izahatı verilir.[373] Bir sonraki günse *Peyam* ve *Sabah*'ın yeniden ayrıldığı haberiyle birlikte gazetenin artık *Sabah* adıyla yayımlanacağı duyurulur. Ancak bunun üzerinden bir ay geçmemişken gazetenin sahibi Mihran Efendi kendisinden hesap

[371] Ali Kemal, "Müdahinler, Münafıklar, Merayiler," **Peyam-ı Sabah**, 15 Ağustos 1922, s. 1.
[372] Ali Kemal, "Türk'ün Bayramı," **Peyamı-Sabah**, 9 Eylül 1922, s. 1.
[373] "Gayeler birdi ve birdir," **Peyam-ı Sabah**, 10 Eylül 1922, s. 1.

sorulabileceği korkusuyla gazeteyi kapatarak Avrupa'ya kaçar.[374] Bu olay, her ne kadar basının Ankara'daki milli hükümeti eleştiren yazılar yayınlanmasının tam olarak önüne geçilebilmesi ancak ilerleyen yıllarda sağlanabilecekse de, "hakikat"in ve muhalif basının sınırlarının neler olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

2.4.4. Nihai Zaferden Cumhuriyetin İlanına Kadar

Savaşın Anadolu hareketinin galibiyetiyle sona ermesinden ve böylelikle T.B.M.M.'nin ve onun reisi Mustafa Kemal Paşa'nın ülke hakkında söz söyleme yetkisinin kesinlik kazanmasından sonra ilk iş olarak bu yetkinin temellerinin sağlamlaştırılmasına ve gündeme gelen siyasal iktidar sorununun çözüme kavuşturulmasına çalışılır. Ankara-İstanbul ikiliğini ortadan kaldırmanın ilk adımlarından biri 1 Kasım 1922'de Saltanatın lağvıdır. İlgili haber *Vakit* gazetesinde 3 Kasım 1922'de bir Mustafa Kemal portresiyle birlikte verilir (Görsel 2.44).[375] Haberde saltanatın artık kaldırıldığı, Türkiye Devleti'nin hilafet makamının dayanağı olmaya devam edeceği ve bu makama ilmen ve ahlaken en uygun kişinin seçileceği bildirilir. Bu ifade, Sultan Vahdettin'in saltanat makamını kaybettiği gibi hilafet makamından da olacağına delalettir. Sultan Vahdettin bunun üzerine 17 Kasım 1922'de bir İngiliz zırhlısıyla ülkeden ayrılacak, bu durum Ankara'nın Vahdettin'i yalnızca Milli Mücadele sırasında yaptıkları için değil, sonrasında da hemen ülkesinden ayrılmasıyla "hain" olarak anmasını kolaylaştıracaktır. Bunun ertesi günü yapılan T.B.M.M. gizli oturumunda Vahdeddin'in halifelikten de ayrılmış sayılacağı kararlaştırılmıştır. Gizli oturumda yapılan oylama sonucu Abdülmecid yeni halife olarak seçilir.[376] Bu demektir ki yeni devletin uluslararası tanınırlığının temini yönündeki uğraşlar sırasında Abdülmecid, Halife olarak İstanbul'da bulunacaktır.

Vakit'in saltanatın kaldırılmasıyla ilgili haberde Mustafa Kemal Paşa'nın portresini kullanmış olması önemlidir. Her ne kadar saltanatın kaldırılmasına meclis karar vermişse de, bu haberin duyurulmasında meclisin reisi olan Mustafa Kemal'in fotoğrafının kullanılması, ülkedeki temel değişimlere yön ve karar veren kişinin Mustafa Kemal Paşa olduğunun altını çizer ve böylelikle rejimin bir kişide tecessüm

---

[374] Hıfzı Topuz, **op. cit.**, s. 78.
[375] "Türkiye Büyük Millet Meclisi Evvelki Gün Akdettiği Tarihi Bir İctimada Saltanatın Refine ve Hilafete Hanedan-o Ali Osmanın İlmen ve Ahlaken Reşif ve Aslah Olanının İntihabına İttifak-ı Ara ile Karar Vermiştir. Türkiye Devleti Makam-ı Hilafetin İstinadgâhıdır," **Vakit**, 3 Kasım 1922, s. 1.
[376] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 110.

edişini pekiştirir. Öte yandan *Akşam* gazetesi bu haberi *Vakit*'le aynı gün verse de farklı bir görsel seçiminde bulunmuş; üç seneden beri hürriyet ve namus müdafaası veren milletin bizzat kendi hakimi, yani sultanı ve hükümeti tarafından yalnız bırakılmış olduğunu ve bu yüzden de milletin bir önceki gün yeni devletin esaslarını değiştirmiş olduğunu dile getiren haberde, millet vurgusunu pekiştirmek üzere meclisin bir fotoğrafı kullanılmıştır (Görsel 2.110).[377] Fotoğraflara bu yıllarda henüz nadiren sayfalarında yer verebilen *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, bu haberi herhangi bir görsel kullanmadan verirken, görsel yoğunluğu fazla olan *Tevhid-i Efkâr*'ınsa haberi hiçbir fotoğraf kullanmadan yayımlamayı tercih ettiği görülür.[378]

24 Temmuz 1923'te imzalanacak Lozan Antlaşması'na kadar yöneticilerin başlıca uğraşı, yeni devletin uluslararası alanda tanınmasını temine yöneliktir. Her ne kadar fiilî savaş durumu sona ermiş olsa da, yeni devlet tanınmadığı takdirde yeniden bir savaşın başlayıp başlamayacağı bu sıralar henüz belli değildir. *Tevhid-i Efkâr*'da çıkan 3 Ocak 1923 ve 17 Ocak 1923'te çıkan haberler, Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuyla ilgili beyanatlarına yer verir. Bu beyanatlarda Mustafa Kemal, yeni Türkiye'nin anlaşma ve barış yanlısı olmakla birlikte gerektirdiği takdirde yeniden savaşabileceğini bildirir.[379] Gazete bu beyanatlara eşlik etmek üzere iki sefer de aynı fotoğrafı kullanmıştır (Görsel 2.111 ve 2.112). Milli Mücadele yıllarında Anadolu hareketine büyük destek vermekle birlikte daha muhafazakâr bir siyasi hattı savunan ve Takrir-i Sükun yasası döneminde yayınına son verilecek gazetelerden biri olan *Tevhid-i Efkâr*, Mustafa Kemal Paşa'nın lider olarak konumunu tanımakla birlikte "tek adam" haline gelmesine karşı olduğundan, Mustafa Kemal portrelerine diğer gazetelere nazaran daha az yer verecektir. Mustafa Kemal'in destekçisi bazı gazetelerde sık sık görüldüğü üzere, önemli meselelerle ilgili haberlerde kendisinin tek başına fotoğrafının kullanılması yaygın bir durumken, *Tevhid-i Efkâr*'da buna diğer gazetelerden daha az rastlanır. Bunun yerine gazetenin toplu fotoğrafları ya da birden

---

[377] "Hürriyet ve Namus Müdaafasında Bütün Dünya ve Bizzat Kendi Hakim ve Hükümeti Tarafından Tek Başna Terk Olunan ve Üç Sene Süren Mücahidesinde Rüşd ve Kemalini İsbat Eden Millet, Dün Ankara Büyük Millet Meclisinde Yeni Türkiye Devletinin Esaslarını İlan Etti," **Akşam**, 3 Kasım 1922, s. 1.

[378] "Hilafet için Bulunan Suret-i Hal: Hilafet Türklere, Hanedân-ı Al-i Osmana Aittir. Türkiye Devleti Makam-ı Hilafetin İstinadgâhıdır. Hilafetliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafındanbu Hanedaın İlmen ve Ahlaken Aslah ve İrşad Olanı İntihab Olunur," **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Kasım 1922, s. 1 ve "Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hilafeti Saltanattan Tefrika ve Hakimiyetin Hükümdardan Alınarak Millete Tevdiine Karar Verdi," **Tevhid-i Efkâr**, 3 Kasım 1922, s. 1.

[379] "Yeni Türkiye İtilafperver, Fakat Hukukunu Müdafaa ve İstihsal İçin Mevcudiyetini Bile Tehlikeye İlkaya Amadedir," **Tevhid-i Efkâr**, 3 Ocak 1923, s. 1 ve "Yeni Vaziyetimiz Tasdik Olunmazsa Sonuna Kadar Harb Edeceğiz," **Tevhid-i Efkâr**, 17 Ocak 1923, s. 1.

çok portre fotoğrafı kullanmayı tercih ettiği görülür. Bu iki haberde Mustafa Kemal Paşa'nın portresinin tek başına kullanılmış olması, doğrudan kendisinin beyanatlarına yer verilmesinden kaynaklanıyor olsa gerektir.

Bir yandan Ankara'nın ülkede nihai söz söyleyici olmasının temelleri ülke içinde pekiştirilmeye çalışılır, öte yandan da devletin uluslararası tanınırlığını sağlamaya yönelik uğraşılar verilirken, Mustafa Kemal Paşa 14 Ocak 1923'te yaklaşık üç ay sürecek bir yurt gezisine çıkar. Yurt gezileri, hem liderin ülkede olan biteni yerinde görüp denetlemesine olanak tanıması hem de kendisinin halk tarafından görülmesini sağlaması bakımından Cumhuriyet yılları boyunca da sık başvurulan bir yöntem olacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın çıktığı bu ilk yurt gezisi gazeteler açısından da önemli bir haber konusu olacak; nereye gittiği, orada neler yaptığı ve gezisinin bir sonraki aşamasında nerelere gideceği gazetelerde kendine yer bulacaktır. *Vakit* gazetesinin 15 Ocak 1923'te bu yurt gezisini "teftiş seyahati" başlığıyla duyurduğu görülür (Görsel 2.113).[380] 17 Ocak 1923'te *Hakimiyet-i Milliye*'de çıkan bir haber, Mustafa Kemal'in Eskişehir'e geldiğinden bahseder (Görsel 2.38).[381] 18 Ocak 1923'te *Vakit* gazetesinin yayımladığı bir haberdeyse Mustafa Kemal Paşa'nın teftiş seyahati boyunca büyük tezahüratla karşılandığından ve kendisinin Gebze'ye kadar gelip İstanbul'a uğramadan geri döndüğünden bahsedilir (Görsel 2.45).[382] Bu haberlere eşlik etmek üzere her defasında birer Mustafa Kemal portresi kullanılmıştır. Bunun sebebi, seyahatle ilgili detayların telgraf vasıtasıyla daha hızlı alınabiliyor olmasına rağmen fotoğrafların gazetelerin eline daha geç ulaşmasıdır.

Bu seyahatten güncel fotoğrafların yayımlanışına ise *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde rastlanılır. Mustafa Kemal Paşa'nın, gezi programının başlarında Batı Anadolu istikametine devam etmeden önce İstanbul yakınlarına kadar gelmiş olması, İstanbul basını için haberlerin daha hızlı alınabilmesi açısından bir avantajdır. Görsellik konusunda diğer gazetelerin önünde olan *Tevhid-i Efkâr,* bu üstünlüğünü söz konusu haber için de kullanmıştır. *Vakit* gazetesinin Mustafa Kemal'in Gebze'ye gelip gittiğini bir portresiyle birlikte haberleştirdiği gün, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini İzmit'te karşılayanlarla beraber alınmış bir fotoğrafına yer vermiş, bundan iki gün sonra da askeri manevraları seyrederken çekilmiş bir

[380] "Mustafa Kemal Paşa'nın Teftiş Seyahati," **Vakit**, 15 Ocak 1923, s. 1.
[381] "Gazi Hazretleri Eskişehir'de," **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Ocak 1923, s. 1.
[382] "Başkumandanımız Gekbuze'ye Gelip Gittiler," **Vakit**, 18 Ocak 1923, s. 1.

fotoğrafını kullanmıştır (Görsel 2.114 ve 2.74).[383] Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul yakınlarına gelmesi İstanbul basını için bir avantajken, Ankara'da çıkan gazeteler için de haberlerin ellerine daha geç ulaşması bakımından bir dezavantaj olduğu görülür. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, 24 Ocak 1923 tarihli nüshasında, bu tarihte çoktan Bursa'dan İzmir'e doğru yola çıkmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın, gezisinin en başında Eskişehir'den İzmit'e doğru gidişini haber yapmış, on gün önce Eskişehir'deki tren istasyonunda çekilmiş bir fotoğrafı yeni kullanabilmiştir (Görsel 2.75).[384] Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul yakınlarından ayrılıp İzmir'e gidişinin ardından 4 Şubat 1923 tarihli *Vakit* gazetesinin yurt gezisiyle ilgili ayrıntıları paylaştığı haberde bir hafta kadar önce İzmir'e varışı sırasında çekilmiş bir fotoğrafını kullanması, bu dönemde mesafe uzadıkça gazetelerin görsellikte güncelliği yakalayamamasına bir diğer örnektir (Görsel 2.76).[385]

Mustafa Kemal Paşa, gezisine üç haftalık bir ara verip Ankara'ya döner. Bu sırada meclisin yeni ictima dönemi başlar. *Vakit* gazetesi, meclisin yeni çalışma dönemini duyurduğu haberinde Mustafa Kemal Paşa'nın bu vesileyle mecliste yaptığı bir konuşmayla birlikte yeni çalışma dönemi hakkındaki ayrıntıları paylaşır.[386] Habere eşlik etmek üzere, haberde verilen ayrıntıları yansıtan bir şekilde, birden çok fotoğraf kullanılır (Görsel 2.83). Haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Latife Hanım'la birlikte alınmış bir fotoğrafına meclisin bir görüntüsüyle Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa'nın birer fotoğrafı eşlik eder. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi ise aynı haberi, Mustafa Kemal Paşa'nın mecliste yaptığı konuşmayı vurgulayarak, tek başına bir Mustafa Kemal portresiyle birlikte verir (Görsel 2.115).[387] Meclisin yeniden açılmasının ardından seçimlerin yenilenmesi meselesi gündeme gelir. Bu vesileyle Mustafa Kemal Paşa, başkanlığını yaptığı meclisteki Müdafaa-i Hukuk Grubu adına bir beyanda bulunarak grubun seçim ilkelerini bildirir. Bu haberin *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde 9 Mart 1923'te yayımlandığı görülürken habere eşlik etmek üzere Mustafa Kemal'in tek başına bir portresine yer verilmediği fark edilir. Daha muhafazakâr bir siyasi hattın temsilcisi

---

[383] "Mustafa Kemal Paşa'nın Cepheyi Ziyareti," **Tevhid-i Efkâr**, 18 Ocak 1923, s. 1 ve "Mustafa Kemal Paşa Bursa'ya Gidiyor," **Tevhid-i Efkâr**, 20 Ocak 1923, s. 1.
[384] "Eskişehir'den İzmit'e Doğru," **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Ocak 1923, s. 1.
[385] "Gazi Başkumandanımızın Seyahati," **Vakit**, 4 Şubat 1923, s. 1.
[386] "Meclisin Yeni Senesi Münasebetiyle Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Mühim Bir Nutuk İrad Etti," **Vakit**, 2 Mart 1923, s. 1.
[387] "T.B.M.M. Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Dördüncü Milli Sene Münasebetiyle Dün İdare-i Dahiliyemiz, Vaziyet-i Hariciyemiz ve Bilhassa Hakimiyet-i Milliyenin Telif ve Takviyesi Hususunda Pek Mühim Bir Nutuk İrad Buyurdular," **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Mart 1923, s. 1.

olan gazete, bu dönemde kendisiyle ilgili haberlere ve fotoğraflara çok sık yer verdiği Kazım Karabekir'in bir portresini, "Müdafaa-i Hukuk Grubunun son müzakeratına iştirak ettiği" altyazısıyla birlikte haberde Mustafa Kemal portresine eşlik etmek üzere kullanır (Görsel 2.48).[388]

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasının yıldönümü olan 23 Nisan 1923, meclisin açılışının savaş dönemine denk gelmeyen ilk yıldönümüdür. *Vakit* gazetesi bu yıldönümünü, ilk sayfasının büyük bir kısmını, birinci mecliste görev almış milletvekillerinin portreleriyle yapılmış bir çerçevenin ortasında meclisin; Ali Fuad Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in ve İstanbul'daki eski mecliste mebusluk yapmış bir grubun fotoğrafına ayırarak kutlar (Görsel 2.84).[389] Öte yandan *Hakimiyet-i Milliye*'nin, meclisin açılışının yıldönümünü bir bayram olarak addederken, yazıya eşlik etmek üzere meclisin bir fotoğrafını kullanmıştır (Görsel 2.116).[390] *Tevhid-i Efkâr* gazetesininse başlığında "tarihimizin en büyük bayramı" ifadesini kullandığı yıldönümü haberine eşlik etmek üzere sayfanın büyük bir bölümünü kaplayan bir çizimi tercih ettiği görülür (Görsel 2.117).[391] Yazının en altındaysa Mustafa Kemal Paşa'nın bir portresinin meclisten bir manzara üzerine yerleştirildiği bir kartpostalın ufak bir formatta basıldığı görülür. Bu kartpostal, esasında ilk olarak savaş yıllarında dolaşıma girmiş bir kartpostaldır (bkz. Görsel 2.126).

Bahar dönemi aynı zamanda yeni devletin tanınırlığını sağlamak için sürdürülen ve Şubat ayında kesintiye uğrayan Lozan görüşmelerinin yeniden başlamasına tanıklık eder. Görüşmelerin olumlu bir şekilde neticelendiği haberi Temmuz başında gazetelerde duyurulur. *Akşam* gazetesinin 10 Temmuz 1923 tarihli nüshası, görüşmelerin en nihayetinde sona erdiğini ve antlaşmanın imzalanacağını Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın büyük boy portreleriyle birlikte duyurur

---

[388] "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyannamesi," **Tevhid-i Efkâr**, 9 Mart 1923, s. 1. *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin bu dönemde Kazım Karabekir'in fotoğraflarına sık sık tek başına yer verdiği görülür. Bu fotoğraflar Kazım Karabekir'in ziyaretleri sırasında alındığı ve ilgili haberlere eşlik etmek üzere kullanıldığı gibi, bazen de herhangi bir haberi doğrudan görselleştirmeksizin, "gazetemize hediye ettikleri imzalı fotoğrafları" ibareleriyle birlikte yayımlanır. Bazı örnekler için bkz. 3 Mart 1923, 18 Mart 1923, 10 Kasım 1923, 14-16 Kasım 1923, 18 Kasım 1923, 24 Kasım 1923, 28 Kasım 1923, **Tevhid-i Efkâr**, s. 1.

[389] "Üç Sene Evvelki Bugün Ankara'da Türk Hakimiyetinin Temsili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk İctimaı Akdedilmişti," **Vakit**, 23 Nisan 1923, s. 1.

[390] "Eriştiğimiz Büyük bir Bayram Günü," **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1923, s. 1.

[391] "Mücahede-i Milliyemizin, Hakimiyet-i Milliyemizin ve Tarihimizin En Büyük Bayramı," **Tevhid-i Efkâr**, 23 Nisan 1923, s. 1.

(Görsel 2.118).[392] Lozan Antlaşması'nın imzalandığı 24 Temmuz 1923 günkü *Vakit* gazetesi, bu büyük haberi bir fotoğraf dizisiyle birlikte verir (Görsel 2.46).[393] Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük ve en üstte yayımlanan fotoğrafına İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa ve Refet Paşa'nın fotoğrafları da eşlik eder. *Hakimiyet-i Milliye*'nin de bu günü Mustafa Kemal'inki en büyük olmakla birlikte Fevzi Paşa ve İsmet Paşa'nın da çizimle desteklenmiş fotoğraflarıyla birlikte verir (Görsel 2.119).[394] *Tevhid-i Efkâr* gazetesi ise 24 Temmuz 1923 tarihli nüshasında büyük boy bir çizime yer verirken, ertesi gün çıkan sayısında yalnızca Lozan heyetindekilerin birer portrelerini paylaşır ve İsmet Paşa'yı hem savaş hem de barış gazisi olarak anar (Görsel 2.120- 2.121).[395] *Akşam* gazetesi ise Lozan Antlaşması haberini 25 Temmuz 1923 günü İsmet Paşa'nın bir fotoğrafıyla birlikte duyurur (Görsel 2.122).[396] Fotoğrafın altına düşülen "Geçen sene bu anlarda büyük zafer ve sulhun göründüğü tepe" notu, adını Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiş başkumandanlık görevinden alan bir savaşın İsmet Paşa'yla olan bağını kurar.

Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümü, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının dolaşıma girmesinin bir diğer vesilesidir. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin 26 Ağustos 1923'te çıkan nüshası birinci sayfasını bu yıldönüme ayırır ve Mustafa Kemal Paşa'nın portresi en ortada ve en büyük formatta basılmakla birlikte, yanlarda "26 Ağustos kahramanları" olarak andığı diğer altı paşanın daha fotoğraflarına yer verir (Görsel 2.39).[397] *Vatan* gazetesi ise bu yıldönümünü ufak bir haberle ve sivil bir Mustafa Kemal portresiyle birlikte kutlarken, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi, yine ufak bir yer ayırdığı yıldönümü haberinde Mustafa Kemal'in fotoğrafının yanına Fevzi Paşa'nın da fotoğrafını ekler (Görsel 2.123-2.124).[398] Bu örnekler, aynı hadiselerin duyurulmasında farklı gazetelerin ne tür fotoğrafları dolaşıma sokmayı tercih ettiğini gösterir.

---

[392] "On İki Sene Süren Muharebeler Bitti, Bugün Sulhe Kavuştuk. Bütün Dünya Türk Milletinin İstiklal ve Hakimiyet-i Mutlakiyesini Tasdik Etti," **Akşam**, 10 Temmuz 1923, s. 1.
[393] "Anavatanın Dokuz Senelik Yas Bağı Bugün Çözülüyor," **Vakit**, 24 Temmuz 1923, s. 1.
[394] "Bayram İçinde Bir Bayram," **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Temmuz 1923, s. 1.
[395] "Bugün, Sulh Bayramı, Hakiki Halas ve İstiklal Bayramıdır," **Tevhid-i Efkâr**, 24 Temmuz 1923, s. 1 ve "Sulh Akd ve İmza Edildi," **Tevhid-i Efkâr**, 25 Temmuz 1923, s. 1.
[396] "Akşam Türk Milletine Hürriyet, Sul ve Kurban Bayramlarını Tebrik Eder," **Akşam**, 25 Temmuz 1923, s. 1.
[397] "26 Ağustos'ta Fecirle Beraber Bütün Dünya Gözlerini Açtığı Zaman Topçularımız Ateşe Başladı. Beş Gün Sonra Süngülerimiz Düşmanın Göğsüne Girmiş ve Mesele Halledilmişti – Gazi Mustafa Kemal," **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Ağustos 1923, s. 1.
[398] "Başkumandanlık Muharebesinin Sene-i Devriyesi," **Vatan**, 30 Ağustos 1923, s. 1 ve "Yunan Ordusunun İmhası Başlamıştı," **Tevhid-i Efkâr**, 30 Ağustos 1923, s. 1.

2.5. Osmanlı İmparatorluğu'nda Mustafa Kemal Fotoğrafları Hakkında Değerlendirme

Şubat 1921'de, o zamanlar 25 yaşında olan Clarence K. Streit adında bir gazeteci, Amerika'da yayınlanan *Philadelphia Public Ledger* gazetesinin muhabiri sıfatıyla Milli Mücadele liderleriyle görüşmek üzere Ankara'ya gitmesine olanak sağlayacak izni alır.[399] Önce İstanbul'a, İstanbul'dan deniz yoluyla Samsun'a, Samsun'dan da Ankara'ya gelen ve Şubat-Mart boyunca kendisine verilen özel izinle Meclis oturumlarına katılan Streit, hem hareketin liderleriyle görüşme hem de yerinde gözlemler yapma fırsatını bulur. Streit, Anadolu'da geçirdiği zamanlara dair şöyle bir gözlemini paylaşır:

> Büyük şehirlerde Ankara'dan ve diğer yerlerden gelen yerel gazetelerin bulunduğu ve insanların Milliyetçi broşürleri okuyabildiği propaganda okuma odaları vardır. Bu odaların duvarları, bazıları Milliyetçi ordunun, diğerleri Milliyetçi hareketi başlatan şairler ve yazarların ve bundan başka Yunan ve İngiliz mezalimlerinin fotoğraflarıyla donatılmıştır. Milliyetçi Liderlerin fotoğraflarıysa yokluklarıyla dikkat çeker – bu, Milliyetçilerin, kendilerininkinin tek bir adamın değil halkın egemenliği olduğuna yaptıkları vurguya diğer bir kanıttır.[400]

Streit, bu dönemde Mustafa Kemal'in Batılı güçler tarafından bir diktatör ve demagog olarak nitelendirilmesinin yaptığı gözlemler sonucunda gerçekçi olmadığını belirtir ve şöyle der:

> Yunanistan'da her yerde Kral Konstantin'in fotoğraflarını gördüm. İzmir ve İstanbul'da da Venizelos'un bir o kadar çok fotoğrafı vardı. Milliyetçi Türkiye'deyse kamusal alanlarda bir defa bile Mustafa Kemal Paşa'nın bir resmine rastlamadım. Bunun sebebi Türklerde fotoğrafçıların olmaması ya da fotoğrafların sergilenmelerine karşı çıkmaları değildi. Anadolu'da pek çok yerde merhum sultanın portrelerini ve şimdiki sultanın birkaç resmine rastladım. … Türk milliyetçi şair ve yazarlarının fotoğrafları olsa da, Türk hükümetinin şimdiki

[399] Streit'in Ankara'ya gelişi, Anadolu Ajansının günlük bülteninin Fransızca versiyonunda, 14 Şubat 1921'de duyurulur. Heath W. Lowry (haz.), **Clarence K. Streit's The Unknown Turks: Mustafa Kemal Paşa, Nationalist Ankara and Daily life in Anatolia, January-March 1921**, İstanbul: Bahçeşehir University Press, 2001, s. 55.
[400] **A.g.e.**, s. 88.

> başının tek bir fotoğrafı, propaganda odaları da dahil olmak üzere hiçbir yerde karşıma çıkmadı.[401]

Milli Mücadele sona erdikten, savaş kazanıldıktan sonra, Lozan görüşmeleri henüz başlamamışken başka bir gazeteci, bu sefer İngiliz bir kadın Ankara'ya, mücadelenin liderleriyle görüşmeye gelir. Grace Ellison Ankara hakkında izlenimlerini anlatırken şöyle bir gözlemine yer verir:

> Gazi Paşa'nın fotoğrafları şehrin her yerine yayılmıştı ve bir ya da iki kitapçıdan göz alıcı renklerde hazırlanmış başlıca çalışma arkadaşlarının kartpostallarını ve diğer "Milliyeçi" fotoğrafları satın almak mümkündü.[402]

Kendimizi yalnızca bu iki yabancı yazarın gözlemleriyle sınırlarsak, çizilen resim aslında bir yanıyla akla yatkın görünmektedir. Milli Mücadele sırasında gerek maddi ve teknik yetersizliklerden gerekse meşruiyet konusundaki çekincelerden dolayı hareketin önderleri kendilerini geri planda tutmak istemiş olabilir. İlerleyen zamanlarda nihai zaferin kazanılmasının sağladığı meşruiyetse Milli Mücadele önderlerinin, bilhassa Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının her yerde görülebilir olmasını sağlamış olabilir. Ancak *Güleryüz* dergisinin 26 Mayıs 1921 sayılı nüshasının birinci sayfasında yayınlanan bir karikatür bize Mustafa Kemal'in kartpostallarının nihai zaferin kazanılmasından çok daha önce dolaşımda olduğu hakkında fikir verir (Görsel 2.125). Karikatürde, üzerinde Mustafa Kemal Paşa'nın görüntüsünün olduğu anlaşılan kartpostalları satan bir kişi köprüde bir işgal subayıyla karşılaşmıştır. Karikatürün sol altında şunlar yazılıdır:

> "Köprü üzerinde Mustafa Kemal Paşa'nın kartpostalları.
> - Çok bakma hemşeri rüyana girer."[403]

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk fotomuhabir vesikasının sahibi Ferit İbrahim, 1938'de Münir Süleyman Çapanoğlu'yla yaptığı bir röportajda, Milli Mücadele önderlerinin fotoğraftan nasıl yararlandığından bahseder ve en sonda bu karikatüre de değinir:

---

[401] **A.g.e.**, s. 106.
[402] Grace Ellison, **An Englishwoman in Angora**, Londra: Hutchinson and Co., t.y., s. 135-136.
[403] **Güleryüz**, 26 Mayıs 1921, s. 1.

> Kemalist Anadolu diye tanınan milliyetçilerin egemen olduğu bölgede ise fotoğrafçılık daha çok askeri makamların ve Büyük Millet Meclisi riyasetinin kontrolü altındaydı. Birçok askeri fotoğrafçı ve bu arada Etem Tem ve Arif Hikmet Koyunoğlu gibi kimseler milli ordunun lideri Mustafa Kemal'i ilk plana alan çalışmalar yapıyorlardı. Bunlar el altından hem İstanbul'a hem de Avrupa'ya ve bütün İslam dünyasına yayılıyordu. Beyrut'ta gazetelerin bunları bastıklarını, Mısır ve Hindistan'da kartpostalların elden ele dolaştığını, hatta çoğaltılarak bayram kartı yerine gönderildiğini şahsen saptadım. Bu kartpostalların İstanbul'da elden ele dolaştığını gösteren karikatür, işgal döneminde İstanbul'da çıkan Sedat Simavi'nin Güleryüz dergisinde yayınlanmıştır.[404]

Anlaşılan o ki, fotoğraflar, bilhassa Mustafa Kemal fotoğrafları, Milli Mücadele yıllarında bilerek arka planda tutulmaktansa bilfiil bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Ferit İbrahim röportajının bir başka yerinde şu bilgiyi verir:

> Bu resimlerden özellikle bir tanesi çok etkili olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Bey (İnönü) bir masada oturmuş görüşürken temsil eden fotoğrafın en can alıcı yeri, duvarda asılı halı üzerinde Kur'andan "fethün karib" ayetinin yazısının pek okunaklı şekilde bulunmasıdır. Eski Türkçe ve Arapça bilmeyenlerin pek fark edemeyecekleri bu ayrıntı Türkler ve Müslümanlar için pek önemliydi. Anadolu millicilerinin Allah'ın desteğiyle zafere ulaşacakları mesajını taşıyordu. Resim hem Avrupa basınında, Avrupa'da çıkan Ankara'nın propaganda yayınında, hem de İstanbul gazetelerinde yer aldı. Sansür işi fark ettiği zaman hayli gecikmişti. Bu gazeteler cezalandırıldı ama Ankara hareketi için çok önemli bir propaganda sağlanmış oldu.[405]

Ferit İbrahim'in sözünü ettiği bu fotoğraf, yukarıda da yer verdiğimiz (bkz. Görsel 2.59), Asım Us'un Streit'ın Ankara'ya gelişinden altı ay önce, 4 Temmuz 1920'de gazetelerinde yayımladıkları ve fotoğraf altında "İsmet Bey" diye yazdıkları için Divan-ı Harp'te sorgulanmalarına neden olduğunu anlattığı fotoğraftır. Ferit İbrahim'in "çok önemli bir propaganda sağlanmış oldu" diye bahsettiği bu fotoğraf, Anadolu hareketinin ve Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul gazetelerinde yasaklı olduğu ve artık görünürlüğünün kalmadığı bir dönemde yayımlanmıştır. Streit'ın Anadolu'ya geldiği dönem ise Birinci İnönü Zaferi'nin ertesine rastlar ve aslında Anadolu

---

[404] Aktaran Orhan Koloğlu, **op. cit.**, s. 61-62.
[405] **A.g.e.**, s. 62.

hareketinin yeniden meşruluk kazandığı bir zaman dilimine tekabül eder. Dolayısıyla "Milliyetçi liderlerin" fotoğraflarına hiçbir yerde rastlamamış olması ilginçtir. Bu dönemde gazetelerde çıkan yazılara göz attığımızda, Yahya Kemal'in *İleri* gazetesine yazdığı farklı iki baş yazıda, Mustafa Kemal Paşa'nın ve Anadolu hareketinin diğer önemli şahsiyetlerinin fotoğraflarına artık İstanbul'un çeşitli yerlerinde rastlanabildiğinden söz ettiği görülür. Örneğin, Streit'ın henüz Anadolu'da olduğu 12 Mart 1921'de yazdığı bir yazıda şöyle demektedir:

> Bir müddettir Bâb-ı Âli Caddesi'nden Fatih'e kadar yol üstü Türk dükkânları Namık Kemal'in, Mustafa Kemal'in, Kazım Karabekir'in, İsmet'in, Halide Edib'in ve bunlar gibi yüzlerine baktığımız zaman kendimizi gördüğümüz milli çehrelerin, Ankara'da Millet Meclisi binasının resimleriyle bezendi. … Dün İstanbullular Mustafa Kemal'in Ankara'da üç yüz elli millet mebusuna, en musibetli senemizi kaparken söylediği nutku okudukları saat, bir zaman Sultanahmet Meydanı'nda daldıkları hüzünlü rüyadan uyandılar. Milletin timsali Mustafa Kemal'in bir zamanlar resimleriyle gayşoluyorlardı, dün sözünü de işittiler, şimdi yalnız kendini görmek kaldı.[406]

Bundan iki ay kadar sonra yazdığı bir diğer yazısında ise bu resimlere Mustafa Kemal'in alçıdan küçük heykellerin eklendiğini aktarır:

> Kıştan beri İstanbul'un manevi ağrıları durdu, milli hareketin hür nefesiyle yürüyen genç ordular düşmanı yendiğinden beri de İstanbul milli hareketin büyüklüğünü Ankara kadar, Sivas kadar, Erzurum, Trabzon, Kastamonu, hâsılı herhangi bir Anadolu şehri kadar derinden duyuyor. … Fatih'in, Aksaray'ın küçük dükkanlarından ta Eminönü'ne kadar bütün camekânlarda muzaffer kumandanlarımızın resimleri. … Köprüde şapkalı satıcılar bile Mustafa Kemal Paşa'nın alçıdan küçük heykellerini acemi bir Türkçeyle bağıra bağıra satıyorlar…[407]

Yahya Kemal'in bahsettiği bu küçük alçıdan heykeller, belki daha sonraki zamanlarda ortaya çıkmış, Streit'ın Türkiye ziyareti sırasında henüz üretimine başlanmamıştır. İstanbul'un bazı semtlerinde de dükkânların camekânlarını kaplayan Mustafa Kemal

---

[406] Yahya Kemal, "Onun Sesi," **İleri**, 12 Mart 1921, s. 1. Yahya Kemal'in Sultanahmet Meydanı'nda dalınan hüzünlü rüyadan kastı, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali üzerine Sultanahmet'te yapılan ve binlerce kişinin katıldığı protesto mitingleridir.
[407] Yahya Kemal, "Misak-ı Milli," **İleri**, 6 Mayıs 1921, s. 1.

ve Anadolu hareketinden diğer önemli şahsiyetlerinin resimleri de belki henüz Anadolu'ya ulaşamamıştır. Zaten bir sonraki bölümde değineceğimiz üzere, bu dönemde çıkan bazı yazılar, hiçbir Mustafa Kemal görüntüsünün bir diğerine ve hatta kendisine benzemediğinden dem vurur. Ancak Streit'ın bunlara İstanbul'da geçirdiği zamanda da rastlamamış olması yine de ilginçtir. Streit, aynı kitabında şöyle bir anısına daha yer verir:

> Bir gün Ankara'da Milli Savunma Bakanı ve Bakanlar Konseyi Başkanı Fevzi Paşayla röportaj yaparken meclis üyeleri günlük toplantıları için odada bir araya geldi. Hemen o an fotoğraf çekip çekemeyeceğimi sordum. Mehmet Ali sonradan bana, ricamı duyduğunda neredeyse yere kapaklanacağını söyledi. Gülerek şöyle ekledi: "O kadar şaşırdılar ki 'Hayır' diyemediler. Buradaki insanlar Batılı gazetecilik yöntemlerine aşina değildir. Sen onları eğitiyorsun ve arkandan gelecek gazetecilerin işlerini kolaylaştırıyorsun."[408]

Burada Mehmet Ali diye anılan kişi, Anadolu'daki yolculuğunda Streit'a tercümanlık yapan İran asıllı biridir. Streit, Mehmet Ali'nin uzun zaman Amerika'da yaşamış bir tüccar olduğundan bahseder. Görünen o ki uzun süredir Osmanlı İmparatorluğu'ndan uzakta yaşamış Mehmet Ali, Streit'ı her zaman doğru bilgilendirememektedir. 1831'de yayınlanmaya başlayan ilk Türkçe gazete *Takvim-i Vekayi*'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda basın oldukça gelişmiş ve çeşitlenmiştir. *Tasvir-i Efkâr*'da Kasım 1919'da Amasya görüşmeleri vesilesiyle yayımlanan fotoğraflar ve mülakatlarda olduğu gibi Anadolu hareketinin önde gelenlerinin gerek beyanlarına gerekse fotoğraflarına gazetelerde rastlanıyor oluşu, Mehmet Ali'nin "Batılı gazetecilik yöntemleri" olarak bahsettiği usullerin Anadolu hareketi tarafından da kullanılmakta olduğuna delalettir. Kaldı ki Ankara'da 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı ve 7 Haziran 1920'de açılan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi de gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında Milli Mücadele hakkındaki bilgilerin basın yoluyla aktarılması görevini üstlenmiştir. Dolayısıyla Anadolu'da basın Streit'ın Ankara ziyaretinin çok öncesinden itibaren faal bir şekilde iş görmektedir.

---

[408] Heath W. Lowry, **op. cit.**, s. 11.

Bahsettiğimiz bu örnekler Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal fotoğraflarının başka yollarla ve biçimlerle de görünür kılındığını gösterir. Ancak fotoğrafların daha sık ve düzenli bir şekilde görünür olmasını mümkün kılan gazete ve dergiler, görsellerin dolaşıma girdiği başlıca mecradır. Osmanlı İmparatorluğu yıllarında süreli yayınlarda dolaşıma giren Mustafa Kemal fotoğraflarının Milli Mücadele öncesinde daha rastlantısal olduğu, bu nedenle herhangi bir repertuar teşkil etmediği ve bir ritme haiz olmadığı söylenebilir. Zaten birkaç örneğini yukarıda gördüğümüz üzere bu fotoğraflar bazen Mustafa Kemal Paşa'yı okuyuculara göstermek yerine cepheden alınmış görüntüleri aktarmaktadır ve Mustafa Kemal Paşa'nın oradaki varlığı yalnızca bir Osmanlı askerî görevlisi olmasından kaynaklandığı için fotoğrafların altyazılarında isminin de her daim anılmadığına rastlanılır. Mustafa Kemal fotoğrafları repertuarı Milli Mücadele yıllarıyla birlikte oluşmaya başlamış, ancak mücadelenin ilk yıllarında repertuardaki tekerrür, aynı fotoğrafların farklı haberleri duyurmak üzere dolaşıma girmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda repertuardaki çeşitlilik, farklı gazetelerin elinde farklı fotoğrafların klişelerinin olmasıyla sağlanır. Ancak gazete ve dergiler, birbirleriyle alakasız haberleri vermek üzere yıllar boyunca aynı portreleri dolaşıma sokup durmuştur. Bu durumun Mustafa Kemal Paşa'nın, ülke meseleleri söz konusu olduğunda başlarda henüz o kadar da önemli bir şahsiyet olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir; bu yüzden de gazetelerin elinde çeşitli fotoğraflarının olmaması, kendisiyle ilgili farklı haberleri sürekli aynı fotoğraflarla birlikte yayımlaması olağan bir durumdur. Kuvayı Milliyeci Anadolu basını maddi ve teknik yetersizlikler nedeniyle fotoğraflara daha az yer verebilir ve bir görsel kullanabildiği nadir zamanlarda ancak eski fotoğraflardan yararlanabilirken, İstanbul hükümetinin kontrolü ve yaptırımlarına açık durumdaki İstanbul basınında fotoğrafların dolaşıma girebilmesi, İstanbul hükümetinin Anadolu hareketine yönelik tutumundaki değişimlere göre farklılık gösterir. İnönü zaferlerinin ardından Anadolu hareketinin kazandığı meşruiyet, fotoğrafların İstanbul basınında daha sık dolaşıma girmesiyle de kendini gösterir. Haberler önceleri daha ziyade Mustafa Kemal portreleriyle birlikte yayımlanırken, zaman içinde hadise esnasında alınmış fotoğraflarının daha fazla dolaşıma girdiği görülür. Hatta zaman içinde bu hadiseler yalnızca süregiden savaşla ilgili olmayı bırakmış; at koşuları, bayram kutlamaları gibi Mustafa Kemal Paşa'nın katıldığı etkinlikler de hadiseleştirilerek görselleştirilmiştir. Ayrıca fotoğrafların sayfada kapladığı alanın da büyüdüğü göze çarpar; önceleri ufak bir portre şeklinde olan görseller, meşruiyetin pekişmesiyle

birlikte daha ayrıntılı haberlere eşlik etmek üzere daha büyük formatta basılır. Bu dönemde gazetelerin fotoğrafların altına "bu resim bir ay evvel alınmıştır" ya da "bu resim hususi fotoğraf muhabirimiz tarafından alınmıştır" gibi notlar düşmelerinden anlaşıldığı üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın güncel fotoğraflarının yayımlanabilmesi artık önem kazanmıştır ve gazeteler arasında bir rekabet unsuru haline gelmiştir. Süreli yayınlarda her ne kadar hareketin diğer önde gelenlerinin tek başlarına fotoğraflarının ya da grup fotoğraflarının da yayımlandığına rastlansa da, hareketin ve meclisin lideri konumundaki Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının bunlara kıyasla daha fazla dolaşıma girdiği görülür. Saltanatın kaldırılması gibi meclis müzakeratıyla alınan kararlarla ilgili haberlerde dahi Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının bazen tek başına kullanılması, rejimin tek kişide tecessüm edişinin ilk örnekleridir. Mustafa Kemal fotoğraflarındaki artış ve çeşitlenme, kendisinin ülke meseleleri hakkında söz söyleme yetkisinin ve meşruiyetinin pekişmesiyle paralel gitmekle beraber, bazı örneklerde fotoğrafların doğrudan bu meşruiyetin temellerini güçlendirmeye yaradığı da görülür. Bunun en bariz örneği, İzmir'in alınması sonrasında gazetelerde yayımlanan fotoğraflarıdır. Üç buçuk yıl aradan sonra yeniden ele geçirilen İzmir'de çekilmiş fotoğraflarının "İzmir'de aldırdığı resim," "'İzmir'in Fatihi' Kral Konstantin'in oturduğu binada" gibi ifadelerle yayımlanması, fotoğrafların etki gücünün ne kadar yüksek olduğunun farkında olunmasına delalettir. Savaşın sona ermesinin ardından sıra rejimin işleyişine dair meselelere geldiğinde, daha muhafazakâr bir kanadın temsilcisi olan gazetelerin Mustafa Kemal Paşa'nın tek başına çekilmiş fotoğraflarını kullanmayı daha az tercih ettiğine rastlanılır. Bununla birlikte bu kısımda incelenen zaman diliminin tamamı boyunca, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafları her daim birinci sayfadan yayımlanmıştır. Bu dönemde genelde dört, nadiren de altı sayfa olarak basılan gazeteler, görsellere ağırlıklı olarak birinci sayfalarında yer verir. Geri kalan sayfalar ise yazı, şehir haberleri, ilanlar ve reklamlara ayrılmıştır. Ancak bazı durumlarda ikinci sayfada da önemi daha az haberlere eşlik etmek üzere çizim ve fotoğrafların kullanıldığına rastlanılır. Burada yer verilen fotoğrafların tamamıysa, gazetelerin birinci sayfasında karşımıza çıkar. Mustafa Kemal Paşa ve Anadolu hareketinin yıllar içinde artan önemi ve meşruiyeti, gazetelerde fotoğrafların daha büyük formatlarda basılmasına ve tek bir fotoğraftan ziyade fotoğraf dizilerinin kullanılmasına; dergiler söz konusu olduğundaysa fotoğrafların giderek daha sık kapağa taşınmasına neden olur. Bu anlatıların da gösterdiği üzere Milli Mücadele yılları, Mustafa Kemal kültünün inşasının ilk

adımlarının atıldığı zamanlardır. Kültün inşası kendisi hakkında gazetelerde çıkan haber ve yazılarla da desteklenirken, gelecekte "tahattur edilecek sima"nın akıllara kazınması ise fotoğraflarının sık sık dolaşıma sokulmasıyla güvence altına alınır.

Yeniden Grace Ellison'ın anılarına dönecek olursak, Ellison savaştan sonra geldiği Ankara'nın her yerinin Mustafa Kemal fotoğraflarıyla donatıldığını ve Mustafa Kemal ve arkadaşlarının fotoğraflarının olduğu kartpostalları satın almanın mümkün olduğunu anlatır. Ancak fotoğraf ve kartpostalların dolaşımı için savaşın sonlanmasını beklemek gerekmeyecektir. Yahya Kemal'in yukarıda anılan yazılarından ve *Güleryüz*'de çıkan karikatürden öyle anlaşılıyor ki, Mustafa Kemal'in resim, fotoğraf ve kartpostalları en geç Birinci İnönü Zaferi'nden itibaren dolaşımdadır. 1922 yılından bir diğer kartpostala ise *Tevhid-i Efkâr*'da rastlanılır.[409] Üzerinde "İdiniz said olsun" (Bayramınız mübarek olsun) yazan ve Mustafa Kemal ile B.M.M.'nin fotoğraflarını barındıran kartpostalın, Ramazan Bayramı vesilesiyle gazetenin Ankara'daki muhabiri tarafından gönderildiği yazılıdır (Görsel 2.126). Yine Ramazan Bayramı vesilesiyle aynı yıl *Yeni Gün*'de çıkan ve yukarıda görseline yer verdiğimiz bir haber (bkz. Görsel 2.105), Mustafa Kemal fotoğrafını taşıyan çocukların olduğu bir fotoğraf barındırır. Haberi yeniden hatırlayacak olursak, Ramazan Bayramı'nın üçüncü günü Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti yetim çocuklar için bir çiçek bayramı düzenlemiş, Mustafa Kemal de bu kutlamayı ziyaret etmiştir. Haberde kullanılan fotoğraflardan biri, kutlama sırasında yapılan çiçekli araba geçisi esnasında, Mustafa Kemal'in fotoğraflarıyla yürüyen kız çocuklarını gösterir (Görsel 2.127). Bu, Mustafa Kemal Paşa'nın görüntüsünün savaşın bitmesinden önce de simgesel bir anlam kazandığının göstergesidir. Savaşın kazanılması, bu simgesel anlamın rastlantısallığını ortadan kaldırıp yaygınlaşmasına vesile olur. Örneğin 24 Eylül 1922'de *İleri*'de yayımlanan bir mülakatta, İzmir'de herkesin Mustafa Kemal'in fotoğrafının bulunduğu bir kartpostalı göğüslerine takıp gezdiği, bugüne kadar hiçbir simanın Mustafa Kemal'in kazandığı popülerliğe sahip olmadığı dile getirilir.[410] Savaşın kazanılması üzerine İstanbul'da yapılan kutlamalarda da zafer taklarının kurulduğu ve takların "kahraman resimleri"yle süslendiği bilgisi, herhangi bir görsele yer verilmese de, *Akşam*'da çıkan bir yazıda görülebilir.[411] Zaferin ardından İstanbul'da yapılan kutlamalarda, Mustafa Kemal fotoğrafının bir otomobil üzerinde taşındığını gösteren fotoğrafsa,

[409] "Anadolumuzun Tebriği Bayramla Beraber Geldi," **Tevhid-i Efkâr**, 29 Mayıs 1922, s. 1.
[410] Celal Nuri, "Mustafa Kemal ile Mülakat," **İleri**, 24 Eylül 1922, s. 1.
[411] İsmail Hakkı, "Tak-ı Zaferdeki Timsal," **Akşam**, 20 Ekim 1922, s. 1.

L'Illustration'da yayımlanan bir yazıda karşımıza çıkar (Görsel 2.128).[412] Dolayısıyla Mustafa Kemal fotoğrafları, Osmanlı İmparatorluğu yıllarında süreli yayınlarda olduğu gibi kamusal alanlarda da görünür olmuş; haberlerin duyurulmasında kullanıldığı gibi simgesel bir anlam atfedilerek de dolaşıma girmiştir.

[412] Yusuf Razi, "Après La Défaite Grecque, La Joie Turque," **L'Illustration**, 22 Eylül 1922, s. 256.

2.6. İKİNCİ BÖLÜMDE İNCELENEN FOTOĞRAFLAR

وقت

مصطفى كمال پاشا

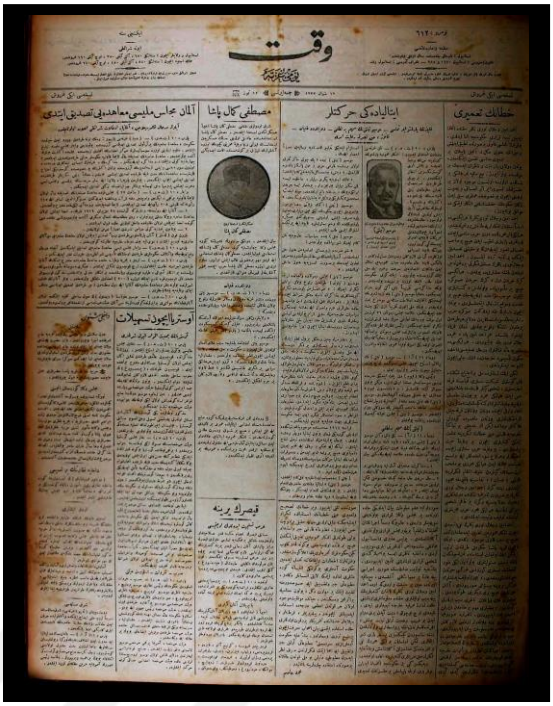
مصطفى حلمى پاشا

ايتالياناركِ قطعى غلبه سى

فكرى مناقشه ساحه سنده

شهر ترده كى ائتلاف فوتارى

Görsel 2.1: Vakit, 16 Kasım 1918, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

وقت

خطابات تعميرى

ايتاليادەكى حركتلر

مصطفى كمال پاشا

آلمان مجلس ملّيسى معاهدەيى تصديق ايتدى

وسترياليلرك تسهيلات

قيصرك پرينه

Görsel 2.2: Vakit, 12 Temmuz 1919, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa
Fotoğraf altı: Askerlikten istifa eden Mustafa Kemal Paşa

صحيفه ٢٢ حرب مجموعه سى صاين ٢

باش قوماندان وكيلى انور پاشا :

انگليز اوپوناري

شريف العربي افندى مضبوطى

Görsel 2.3: Harb Mecmuası, Aralık 1915, s. 22
Haber başlığı: İngiliz Oyunları
Fotoğraf altı: Anafartalar Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Bey

تصوير افكار

مصطفى كمال پاشا ايله تلغرافله برملاقات

اعتمادات اطراف افندم

نهاد رشاد بك

ضرب مرحمتى

Görsel 2.4: Tasvir-i Efkâr, 18 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa ile Telgrafla bir Mülakat
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale hazene-i hamaseti esnasında henüz miralay rütbesinde bulunduğu sırada kahramanca müdafaa ettiği Arıburnu Cephesi'nde aldırdığı resmi

Görsel 2.5: İleri, 28 Mayıs 1921, s. 1
Haber başlığı: Yunan Neferlerini Görenler Onların Taaruzunu İmkansız Buluyor
Fotoğraf altı: Anadolu'da garb cephesinin vaziyet-i ahiresi ve bu cephenin hakimi olanlar: Mustafa Kemal, İsmet ve Refet Paşalar

Görsel 2.6: Tevhid-i Efkâr, 9 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Başkumandan
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa'nın asıl şöhret-i askeriyesinin tecelli eylediği ve kumandanlıktaki kabiliyet-i mahsusasının tezahür ettiği Çanakkale saha-i harbinde alınan resmi

Görsel 2.7: Vakit, 5 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Anadolu'daki Harekât-ı Milliyenin Esbabı – Sivas Kongresi'nin Mukarrerâtı
Fotoğraf altı (sağdan sola): Anadolu'daki harekât-ı milliye rüesasından Mustafa Kemal Paşa; Anadolu'daki harekât-ı milliye rüesasından Rauf Bey; (altta) Zat-ı Şahaneye harekât-ı milliye hakkında maruzatta bulunmış olan Müşir Fuaf Paşa

Görsel 2.8: Vakit, 13 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat
Fotoğraf altı: Sivas muhabirimize mühim beyanatta bulunan Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.9: Vakit, 11 Ocak 1920, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Bir Nutku
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.10: Vakit, 9 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Başkumandanlığa İntihab Edildi
Fotoğraf altı (sağdan sola): Mustafa Kemal Paşa; İsmet Paşa; Refet Paşa

Görsel 2.11: Tasvir-i Efkâr, 5 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Harekât-ı Milliyenin Sergârında Bulunanlar
Fotoğraf altı (sağdan sola) Mustafa Kemal Paşa; Rauf Bey; Ali Fuad Paşa

Görsel 2.12: Tevhid-i Efkâr, 29 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Sakarya'da Muharebe Şiddetle Devam Ediyor
Fotoğraf altı: (üstte) Düşmanın taaruzuna karşı ordularımızı kemalî liyakatla idare eden kumandanlarımız: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Cephesi Kumandanı İsmet Paşa; (altta) Düşman taaruzunu Sakarya'da kanlı zaiyat ile tevkif eden kumandanlarımız: Sakarya Cephesi Grup Kumandanlarından Kemal Bey, Sakarya Cephesinde Grup Kumandanlarımızdan Halid Bey

زمان

Görsel 2.13: Zaman, 16 Mayıs 1919, s. 1
Haber başlığı: Şark Kıtaatı Müfettişliği
Fotoğraf altı: Şark Kıtaatı Müfettişliğine tayin edilen Mustafa Kemal Paşa

زمان

Görsel 2.14: Zaman, 13 Ağustos 1919, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Silk-i Askeriyeden İhracı
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

علمدار

Görsel 2.15: Alemdar, 8 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Kuvayı Milliye – Hükümet
Fotoğraf altı: Kuvayı Milliye adına Makam-ı Sadarete telgraf çeken Mustafa Kemal Paşa

تربیه

Görsel 2.16: Terbiye ve Oyun, Ekim 1922, s. 1
Fotoğraf altı: Münci-i millet Gazi Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.17: Büyük Mecmua, 20 Mart 1919, s. 44
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.18: Akşam, 3 Şubat 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa: Biz Sulh İstiyoruz Diyor
Fotoğraf altı: Türklerin Avrupa ile hâl-i sulhte yaşamağa muhtaç olduklarını ahiren bir beyanname ile neşreden Paris Konferansı tarafından berâ-yı müzakere Londra'ya davet edilen Anadolu Kuvayı Milliye Reisi Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.19: Tarik, 10 Ağustos 1919, s. 1
Haber başlığı: Milli Teşkilat Hakkında
Fotoğraf altı (sağdan sola): Milli teşkilat işlerine karışmış olan Mustafa Kemal Paşa; Milli teşkilat işlerine karışmış olan Rauf Bey

Görsel 2.20: Tarik, 6 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Tarik'in Müstahberat-ı Mahsusası
Fotoğraf altı (sağdan sola) Sivas Milli Kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa; Harekât-ı milliye rüesasından Rauf Bey

Görsel 2.21: Yeni Gün, 13 Ekim 1919, s. 1
Haber başlığı: Milli Hareket Nasıl Başladı ve Nasıl Muvaffak Oldu? İnkıta-yı Münasebat
Fotoğraf altı (sağdan sola): Teşkilat-ı Milliye Heyet-i Temsiliyesi reisi Mustafa Kemal Paşa; Teşkilat-ı Milliye Heyet-i Temsiliyesi erkânından Hamidiye kahramanı Rauf Bey; (altta) Harekât-ı milliye anasır-ı faâlesinden İzmit mütesarrıf-ı sabıkı İbrahim Süreyya Bey

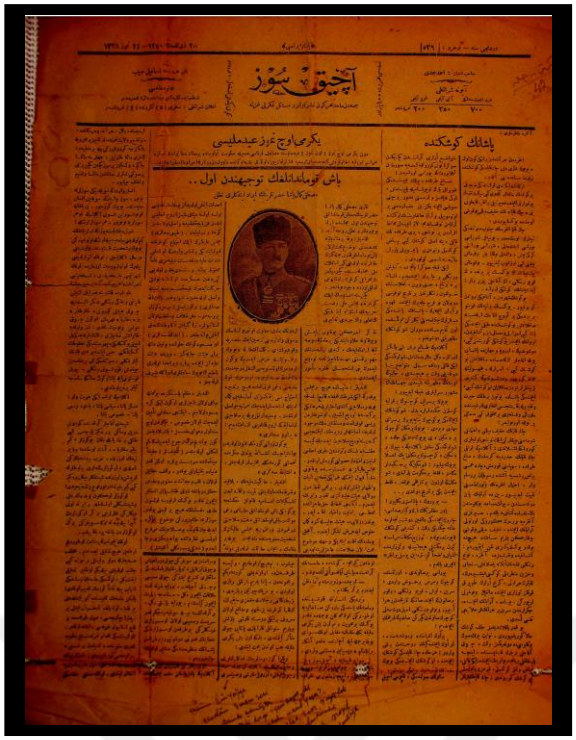
Görsel 2.22: Yeni Gün, 6 Aralık 1919, s. 1
Haber başlığı: Hal ve Mevkiin Bir de Sivas'tan Müşahedesi
Fotoğraf altı: (okunaksız kelime) Sivas muhabir-i mahsusamız tarafından suret-i katiyede tekzib olunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi reisi Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.23: Alemdar, 20 Ocak 1920, s. 1
Haber başlığı: Meclisin Nigehbânları
Fotoğraf altı: Nigehbân-ı millet ve meclis olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.24: Payitaht, 30 Mart 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Millet Meclisi Huzurunda Beyanatı
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.25: Açıksöz, 24 Temmuz 1922, s. 1
Haber başlığı: Başkumandanlığın Tevcihinden Evvel Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İrad Ettikleri Nutuk
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.26: Satvet-i Milliye, 24 Nisan 1922, s. 1
Haber başlığı: Türk'ün Tarih-i İftiharında Yaldızlarla Parlayan Mukaddes Bir Gün
Fotoğraf altı: Başkumandan-ı mübeccelimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.27: Hakimiyet-i Milliye, 19 Nisan 1921, s. 1
Haber başlığı: Dayanma!
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.28: İleri, 21 Mart 1921, s. 1
Haber başlığı: Anadolu'da Harb
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa (Bu resim tam bir ay evvel alınmıştır.)

Görsel 2.29: İleri, 5 Nisan 1921, s. 1
Haber başlığı: Mağlubun İtirafları
Fotoğraf altı: (sağda) Anadolu Büyük Millet Meclisi reisi ve Teşkilât-ı Milliyenin ilk müessisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; (solda) Anadolu Garp Orduları Kumandanı ve Erkân-ı Harb reisi, İnönü muzafferi İsmet Paşa Hazretleri; (altta, ters dönmüş portre) Papulas'ın [Papoulas] hali

Görsel 2.30: Hakimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1921, s. 1
Haber başlığı: Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Mülakat
Fotoğraf altı: Büyük Millet Meclisi reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.31: Hakimiyet-i Milliye, 7 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Başkumandanımızın Ordu ve Millete Beyannamesi
Fotoğraf altı: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

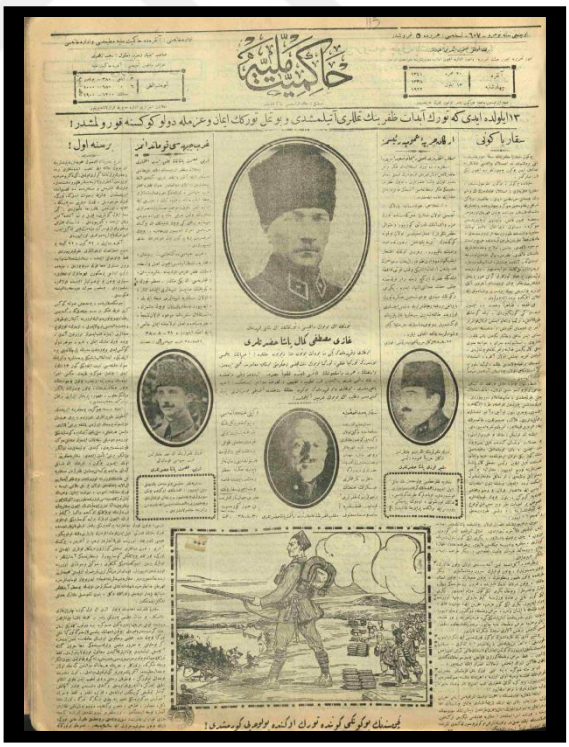
Görsel 2.32: Hakimiyet-i Milliye, 16 Eylül 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Millete Beyannameleri
Fotoğraf altı: Muzaffer ordumuzun muzaffer başkumandanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.33: Hakimiyet-i Milliye, 20 Eylül 1921, s. 1
Haber başlığı: Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Dün Büyük Millet Meclisi'nde İrad Buyurdukları Tarihi Nutuk
Fotoğraf altı: Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.34: Hakimiyet-i Milliye, 29 Ağustos 1922, s. 1
Haber başlığı: Başkumandanımızdan Meclise, Meclisten Başkumandanımıza
Fotoğraf altı: Dün pek kıymetdar müjdeleriyle bütün milleti fahr-ü sürûra gark eden Gazi Başkumandan Müşir Fevzi Paşa Hazretleri; Sakarya Zaferi'nin amillerinden Refet Paşa Hazretleri; Türk zaferlerinin en mühim amillerinden Garp cephesi kumandanı Ferik İsmet Paşa Hazretleri

Görsel 2.35: Hakimiyet-i Milliye, 13 Eylül 1922, s. 1
Haber başlığı: Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri
Fotoğraf altı: (üstte) Türk'ün en büyük dahisi, Türklüğün en şanlı kahramanı; (altta, sağdan sola) Türk zaferlerinin en mühim amillerinden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye reisi

Görsel 2.36: Hakimiyet-i Milliye, 18 Eylül 1922, s. 1
Haber başlığı: Gazi Başkumandanımızın Millete Beyannamesi
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.37: Hakimiyet-i Milliye, 3 Ekim 1922, s. 1
Haber başlığı: Yaşa Ey Gazi, Bin Yaşa, Bin Yaşa Ki Dehan Büyük Milletine Daha Mesud Yollar Açsın!
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.38: Hakimiyet-i Milliye, 17 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hazretleri Eskişehir'de
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.39: Hakimiyet-i Milliye, 26 Ağustos 1923, s. 1
Haber başlığı: 26 Ağustos'ta Fecirle Beraber Bütün Dünya Gözlerini Açtığı Zaman Topçularımız Ateşe Başladı. Beş Gün Sonra Süngülerimiz Düşmanın Göğsüne Girmiş ve Mesele Halledilmişti – Gazi Mustafa Kemal
Fotoğraf altı: (ortada) 26 Ağustos kahramanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; (sağ sütun, yukardan aşağı) 26 Ağustos kahramanlarından Fevzi Paşa; 26 Ağustos kahramanlarından Nureddin Paşa; 26 Ağustos kahramanlarından İzzettin Paşa; (sol sütun, yukardan aşağı) 26 Ağustos kahramanlarından İsmet Paşa; 26 Ağustos kahramanlarından Fahreddin Paşa; 26 Ağustos kahramanlarından Kemaleddin Paşa

Görsel 2.40: Hakimiyet-i Milliye, 5 Ekim 1922, s. 1
Haber başlığı: Başkumandan Paşa Hazretleri, Dün Büyük Zaferin Destanını Dehasına Has Bir Belagatle Tarihe Tevdi Eylediler
Fotoğraf altı: (üstte) "İzmir fatihi" Kral Kostantin'in oturduğu binada; (altta) Gazi başkumandan İzmir rıhtımında Mösyö Franklin Buyyon [Buillon] ve vekillerimizde gezerken (Paşa Hazretlerinin sağında ve kollarında Mösyö Franklin Buyyon, daha sağda Saruhan mebusu Süreyya Bey, Süreyya Bey'in arkasında Vali Abdülhalik Bey, en arkada Fethi Bey, sollarında (okunaksız kelime) Beyefendi, arkasında daha geride Ruşen Eşref Bey)

Görsel 2.41: Tevhid-i Efkâr, 31 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Mutlaka Muzaffer Olacaktır
Fotoğraf altı: Milletin azim ve irade-i istihlas ve necâtini temsil eden ve ürkünç düşmanları Anadolu'nun harim-i ismetinde boğacak olan Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.42: Tevhid-i Efkâr, 16 Eylül 1921, s. 1
Haber başlığı: 14 Eylül Tarihli Tebliğ-i Resmi
Fotoğraf altı (soldan sağa): Dahiyane sevk ve idaresi ve bimisal azim ve metaneti ile Yunan ordusuna Sakarya'da müthiş bir darbe indirmiş olan Mustafa Kemal Paşa; Sakarya Meydan Muharebesi'nde garb ordumuzun harekâtını hüsn-i suretle idare eyleyerek bize şanlı bir zafer kazandırmış olan İsmet Paşa

Görsel 2.43: Tevhid-i Efkâr, 26 Eylül 1921, s. 1
Haber başlığı: Milli Kahramanımıza Milletin Tevcih Ettiği Paye
Fotoğraf altı: İrade-i milliye ile uhde-i celadet ve hamiyette müşirriyet ve gazilik tevcih edilmiş olan Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa
Fotoğraf üzerinde, el yazısıyla: (üstte) Alamet-i Müşirriyet, (altta) el-Gazi

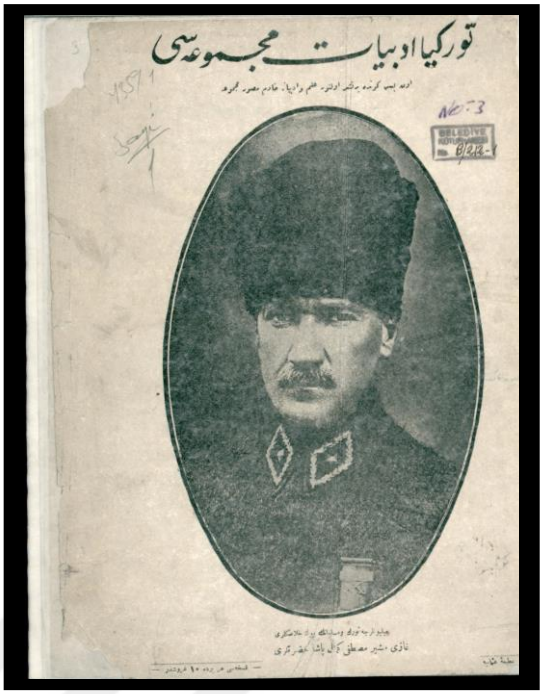
Görsel 2.44: Vakit, 3 Kasım 1922, s. 1
Haber başlığı: Türkiye Büyük Millet Meclisi Evvelki Gün Akdettiği Tarihi Bir İctimada Saltanatın Refine ve Hilafete Hanedan-ı Âli Osman'ın İlmen ve Ahlaken Reşif ve Aslah Olanının İntihabına İttifak-ı Ara ile Karar Vermiştir. Türkiye Devleti Makam-ı Hilafetin İstinadgâhıdır
Fotoğraf altı: Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.45: Vakit, 18 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Başkumandanımız Gekbuze'ye Gelip Gittiler
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.46: Vakit, 24 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: Anavatanın Dokuz Senelik Yas Bağı Bugün Çözülüyor
Fotoğraf altı: (orta sütun, yukardan aşağı) Yeni ve zinde Türkiye'nin büyük timsali Gazi Mustafa Kemal Paşa; Harb ve sulhun muzaffer kumandanı İsmet Paşa Hazretleri; (sağ sütun, yukardan aşağı) Bugünü dünden hazırlayanlardan Müşir Fevzi Paşa; Şark cephesinin kilidi Kâzım Karabekir Paşa; İnkılabın amillerinden Kâzım Paşa; (sol sütun, yukardan aşağı) Bugünü dünden hazırlayanlardan Hüseyin Rauf Bey; İnkılabımızın "Büyük Mehmetçiği" Ali Fuat Paşa; İnkılabın amillerinden Refet Paşa; (alt sıra, sağdan sola) Şark sulhunun garbde mahal-i azrı: Lozan'da (okunaksız kelime) binası; Lozan'da (okunaksız kelime) Garb sulh ile (okunaksız kelime) el ele geldiği yerler

Görsel 2.47: Türkiye Edebiyat Mecmuası, 1 Eylül 1923
Fotoğraf altı: Milyonlarca Türk ve Müslümanın büyük halaskârı Gazi Müşir Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.48: Tevhid-i Efkâr, 9 Mart 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Beyannamesi
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Müdafaa-i Hukuk Grubu namına bir beyanname neşreden Mustafa Kemal Paşa; Müdafaa-i Hukuk Grubunun son müzakeratına iştirak eden Kâzım Karabekir Paşa

Görsel 2.49: Tevhid-i Efkâr, 9 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Sulh Muhakkaktır Diyor
Fotoğraf altı: Sulhun muhakkak olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.50: Tevhid-i Efkâr, 14 Ağustos 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Dün İrad Ettikleri Nutuk-i Mühim
Fotoğraf altı: Müttefikan tekrar makam-ı riyasete intihab edilen Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.51: Vakit, 14 Şubat 1921, s. 1
Haber başlığı: Türkler Bolşevik Olamaz
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.52: Vakit, 24 Nisan 1921, s. 1
Haber başlığı: Türk Tarihinde Yeni Bir Devir Açan Hadise-i Milliyenin Tarih-i Tecellisi
Fotoğraf altı: Mukadderat-ı milleti bizzat idare eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri daima vazife başında

Görsel 2.53: Vakit, 26 Şubat 1921, s. 1
Haber başlığı: Konferanstan Murahhaslarımızın İstedikleri ve Hukuk
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Türk hukukunun müdaafasını temsil eden Mustafa Kemal Paşa; Milli müdafaayı doğuran anasırdan Halide Edip Hanımefendi; Türk halkı aleyhinde "Israr ediniz!" emrini veren Kral Kostantin

Görsel 2.54: Vakit, 2 Nisan 1921, s. 1
Haber başlığı: Yunan Sürüleri Kendilerini Kırdırmaktan Başka Hiçbir Neticeye Vasıl Olamadılar
Fotoğraf altı: Yunan taaruzunu kıran kahraman ordunun reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.55: Vakit, 24 Mayıs 1921, s. 1
Haber başlığı: Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Grubu
Fotoğraf altı: Müdafaa-i Hukuk Grubu Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.56: Tasvir-i Efkâr, 19 Kasım 1919, s. 1
Haber başlığı: Sivas'ta Teşkilat-ı Milliye İntibaatından
Fotoğraf altı: (üstte) Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti Sivas Heyet-i Temsiliyesi – 1- Mustafa Kemal Paşa, 2- Rauf Bey, 3- Bekir Sami Bey, 4- Ahmed Rüstem Bey, 5- Esbak valilerden Müfid Bey, 6- Esbak mutasarrıflardan Süreyya Bey, 7- Sabık mebuslardan Ömer Mümtaz Bey, arkasında 8-9 numaralarda gösterilen zatlar da Ruşen (devamı okunaksız); (ortada) Sivas'ta "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti" Umumi Kongresinin mahal-i inikad olan tarihî salon (Bu salon evvelce manzara-i hariciyesini derceylediğimiz Sivas Mekteb-i İdadisi salonudur); (altta, sağdan sola) Mustafa Kemal Paşa'nın son resmi (Hususi fotoğrafçımız Kenan Bey tarafından Sivas'ta alınmıştır); Mustafa Kemal Paşa'nın yaverleri olup şimdi de Paşa ile beraber bulunan Muzaffer ve Cevad Beyler (Hususi fotoğrafçımız tarafından alınmıştır.)

Görsel 2.57: Tasvir-i Efkâr, 23 Kasım 1919, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le Mülakat
Fotoğraf altı: (üstte) (Tasvir fotoğrafı) Amasya'dan alınmıştır. Amasya'da Mustafa Kemal Paşa ile rüfekasından oluşan bir grup – Sağdan: Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami, Rauf ve Muzaffer Beyler); (altta) Amasya'da alınmıştır. Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Amasya'yı ziyaretinde ikametine tahsis edilip Mustafa Kemal Paşa ve rüfekasıyla müzakeratta bulunduğu hane

Görsel 2.58: Tasvir-i Efkâr, 25 Kasım 1919, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le Mülakat
Fotoğraf altı: (Tasvir fotoğrafı) Mustafa Kemal Paşa ve Hüseyin Rauf Bey

Görsel 2.59: Vakit, 4 Temmuz 1920, s. 1
Haber başlığı: İzmir Cephesinde Vaziyet
Fotoğraf altı: Anadolu harekâtını idare edenler: [Klişe Bosfor refikimizindir] Mustafa Kemal, İsmet Bey, Kavaklı Fevzi

Görsel 2.60: Yeni Gün, 10 Ağustos 1920, s. 1
Haber başlığı: Cephelerde Teftişat
Fotoğraf altı: Ahiren cepheleri ziyaret eden Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2.61: Vakit, 17 Aralık 1920, s. 1
Haber başlığı: Hakan Kokusu Getirdiniz
Fotoğraf altı: İzzet Paşa heyetini Ankara'da istikbal eden Mustafa Kemal ve Dahiliye Vekili Refet

Görsel 2.62: Akşam, 2 Şubat 1921, s. 1
Haber başlığı: Konferans Kararının Anadolu'da Tesirâtı
Fotoğraf altı: (üstte) Elyevm 21 Şubat Konferansı meselesi hakkında müzakeratta bulunan Ankara Büyük Millet Meclisi azasından bir grup; (altta) Ankara'ya davet olunan Kâzım Karabekir

Görsel 2.63: Vakit, 27 Şubat 1921, s. 1
Haber başlığı: Tevfik Paşa'nın Bir Telgrafnamesi
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da sonbahar at yarışlarında mükafat tevzi ederken çekilen bir resmi (Soldan sıra ile Hüsrev Bey, Dahiliye Vekili Refet Paşa, Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.64: İleri, 20 Mayıs 1921, s. 1
Haber başlığı: İşin İçinden Nasıl Çıkacaklar?
Fotoğraf altı: Ortada: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, solunda: İsmet Paşa Hazretleri

Görsel 2.65: İleri, 29 Mayıs 1921, s. 1
Haber başlığı: Yunanistan'da Askerlik Korkusu!
Fotoğraf altı: Elyevm Ankara'da büyük bir ictima akdedenler: Mustafa Kemal ve İsmet Paşar

Görsel 2.66: İleri, 2 Haziran 1921, s. 1
Haber başlığı: Yok
Fotoğraf altı: Yeni Fevzi Paşa Kabinesinin esna-i teşkilinde Meclis-i Milliye riyaset eden Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin mebuslar celesatının hitamını müteakib Meclis-i Milli önünde ictima eden halkı selamlarken (Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Meclis-i Milli binasının balkonunda ve ortadadır).

Görsel 2.67: İleri, 22 Haziran 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Köylü Arasında: Millet Meclisinde, Harita Başında, Cephede, Köylü Arasında Hizmet
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa, köylü arasında

Görsel 2.68: İleri, 12 Temmuz 1921, s. 1
Haber başlığı: Onlar Taaruz Başlayacak, Başlamak Üzere Diyedursunlar!
Fotoğraf altı: 1- Mustafa Kemal, 2- İsmet Paşalar Hazeratı. 20 Haziran 337 günü Eskişehir'de kıtaat-ı askeriyeyi teftiş ederken… (Kıtaat-ı askeriyenin yeni serpuşlarıyla çekilen bu resim İleri muhabiri tarafından gönderilmiştir).

Görsel 2.69: Akşam, 23 Kasım 1921, s. 1
Haber başlığı: Muhariblere Yine "Harb Ediniz!" Diyorlar!
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Şeyh (okunaksız kelime) ihda ettikleri libası ile; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri köylülerle hasbihal ederken alınmış bir resimleri

Görsel 2.70: İleri, 1 Aralık 1921, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: Ankara Himaye-i Etfal menfaatine geçenlerde tertip ve icra edilen at koşusu esnasında Mustafa Kemal ve Refet Paşalarla süferanın ve iki yetim yavrunun grup halinde alınan resimleri

Görsel 2.71: Vakit, 1 Aralık 1921, s. 1
Haber başlığı: Sonbahar At Koşuları
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) At yarışlarında Mustafa Kemal ve Refet Paşalar; At yarışlarında hususi tribün

Görsel 2.72: Tevhid-i Efkâr, 19 Haziran 1922, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Kocaeli'nde
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa, Bolu Mebusu Cevad Abbas ve yaverleri Muzaffer Beyler'le beraber. Bu resim müşarünileyhin, mücahede-i milliyemizin bidâyetinde Sivas'ta bulundukları sırada oraya kadar izam ettiğimiz hususi fotoğrafçımız tarafından alınmıştır

Görsel 2.73: Vakit, 3 Eylül 1922, s. 1
Haber başlığı: İzmir'i Tahliyeye mi Hazırlanıyorlar?
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri cephede taaruzu takip ederken; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri bir taaruz mevkiinde

Görsel 2.74: Tevhid-i Efkâr, 20 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Bursa'ya Gidiyor
Fotoğraf altı: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Nureddin Paşa ve erkân-ı harbiyesi ile kıtaatın manevralarını seyrederlerken

Görsel 2.75: Hakimiyet-i Milliye, 24 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Eskişehir'den İzmit'e Doğru
Fotoğraf altı: Lefke İstasyonu'nda mektep çocukları Gazi Paşa'nın huzurunda manzume okurken

Görsel 2.76: Vakit, 4 Şubat 1923, s. 1
Haber başlığı: Gazi Başkumandanımızın Seyahati
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İzmir'e muvasalatında Kız Sultani talebesi çiçek takdim ederken

Görsel 2.77: Tevhid-i Efkâr, 28 Şubat 1923, s. 1
Haber başlığı: Yeniden Pazarlık ve Konferans Yok; Yalnız "Misak-ı Milli" Var
Fotoğraf altı: Sulh halinde mühim kararlar ittihaz-ı arifesinde bulunan Büyük Millet Meclisi'nin bir ictimaında Mustafa Kemal Paşa irad-ı nutuk ederken

Görsel 2.78: İleri, 13 Nisan 1921, s. 1
Haber başlığı: Bursa ve Karamürsel
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Mustafa Kemal Paşa ve maiyet-i erkânından bazısı Eskişehir'de; Ankara Meclis-i Millisinde bir celse

Görsel 2.79: Vakit, 10 Ocak 1922, s. 1
Haber başlığı: Büyük Milet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı
Fotoğraf altı: (ortada) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; (sağdan sola, yukardan aşağıya) Mustafa Kemal Paşa köylüler arasında; Mustafa Kemal Paşa köylüler arasında; Çankaya köşkü; Mustafa Kemal Paşa'nın istasyonda ikamet ettiği bina

Görsel 2.80: Vakit, 20 Haziran 1922, s. 1
Haber başlığı: (sağda) Başkumandanımızın Nezdinde; (solda) Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Adapazarı'ndan İzmit'e seyahati
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağıya) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmit'te; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ve maiyet-i erkânı – sağdan sola doğru: Yaver Mülazım Muzaffer, Erkân-ı Harbiye İrtibat Zabiti Yüzbaşı İsmail Hakkı, Seryaver Salih, Binbaşı Şükrü Ali Beyler; Derbend'de yapılan istiklal merasiminden bir manzara

توحید افکار

پاشمز قوماندانغز مصطفی کمال پاشا ایله دوستمز (فلود فارر) ك ازمیت واطه پازاری زیارتلری اثنا سندن

اطه پازارینك دورسنوی استخلاصی

شرق مسئله‌سی ده موضوع بحث اولدی

(شائرد) ده

شرق مسئله‌سی عوزه تأخیر اینتیلر

Görsel 2.81: Tevhid-i Efkâr, 22 Haziran 1922, s. 1
Haber başlığı: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ve Dostumuz Klod Farer'in [Claude Farrere] İzmit ve Adapazarı'nda Ziyaretleri İntibaatından
Fotoğraf altı: (üst sıra, sağdan sola) Kocaeli mıntıkasındaki muharebât esnasında hüsn-i hizmeti sebkat etmiş olan Süvarı Kumandanı Miralay Hacı Arif Bey ile başmuharririmiz İzmit'te; Adapazarı istasyonunda Mustafa Kemal Paşa ile Klod Farer'i selamlayan kahraman ve dilaver askerlerimiz; Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ile maiyetler-i erkânı İzmit Kasrı önünde – Muhafız Taburu Kumandanı Erkân-ı Harb Binbaşısı, Yaver Muzaffer Bey, İsmail Hakkı Bey, Başkumandan, Seryaver Salih Bey, Şükrü Ali Bey; (alt sıra, sağdan sola) İzmit Kasrı bahçesinde verilen çay ziyafetinde Mustafa Kemal Paşa ile Klod Farer yan yana; Başkumandanımız ile aziz dostumuz Adapazarı istasyonunda trene binerlerken; Klod Farer intizamını hayretle takdir ettiği Adapazarı İnas Vakıf Mektebi kapısında; Mustafa Kemal Paşa ile Klod Farer Adapazarı'nda Vakıf Mektebi'ndeki yavrular tarafından alkışlanırken. Bu fotoğraflar, Kocaeli'ne gönderdiğimz hususi fotoğrafçımız tarafından gönerilmiştir.

اقشام

صلحمز حقنده دوشونیورلر

آنقره حکومتنك یکی پروغرامه‌سی

آتاطورك تحقیقات تکلیفی حقنده بیانات ایراد ایتدی

فاتك • راتاوی • نصل اولدوردیلر؟

یورك ملت مجلسی حکومتنك توطه‌سی

Görsel 2.82: Akşam, 26 Haziran 1922, s. 1
Haber başlığı: Ordumuz Vezaif-i Taaruziyeyi İcra Etmeğe Kadir ve Müheyyadır!
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Başkumandanımız vagon penceresinde nutuk söylerken; On beş bin kişi Başkumandanımızın hitap ettiği binanın önünde müheyyeç bir izdiham vücuda getirmiştir; Başkumandan, Halid Bey'le asker oyunlarını seyrederken

وقت

یکی بیك سنه‌سی مناسبتیله پاشا قوماندانغز مصطفی کمال پاشا حضرتلری مهم بر نطق ایراد ایتدی

یکی ویرکلر

یونانستان سویل امرایی کوندرمیور

Görsel 2.83: Vakit, 2 Mart 1923, s. 1
Haber başlığı: Meclisin Yeni Senesi Münasebetiyle Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Mühim Bir Nutuk İrad Etti
Fotoğraf altı: (üst sıra, sağdan sola) Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım bir ziyarete giderken; Büyük Millet Meclisi binası; Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey; Reis-i saniliğe en kuvvetli namzed olan Ali Fuad Paşa

وقت

يوميه غزته

اوچ سنه اولكى بوگون آغرمده طورك حاكيمك مثلى توركيا بويوك ملت مجلسنك ايلك اجتماعى عقد اولنديغى

اوچ سنه اولكى بوگونه قدرت ازلى بر سيدرم مادوزه تورك ملكى قرم الميدى. شهيد بويوك بوگوك ، شهيدى دليل و مفهر ،

شهيدى بويوك تورك تأريخك شرف قارشى قبيل دعائى قائم مقدر.

٢٣ نيسان — ١ تشرين ثانى

ياسى فرمانلرين ٢٣ نيسان

Görsel 2.84: Vakit, 23 Nisan 1923, s. 1
Haber başlığı: Üç Sene Evvelki Bugün Ankara'da Türk Hakimiyetinin Temsili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk İctimaı Akdedilmişti
Fotoğraf altı: (orta sütun, yukardan aşağı, sağdan sola) Milli Hareketin mümmesili Türkiye Büyük Millet Meclisinin ictimatgâhı; Büyük Millet Meclisi Reisi Ali Fuad Paşa; Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey; İstanbul'daki mebuslardan

وقت

يوميه غزته

بويوك ملت مجلسى دون ايكنجى دورهٔ اقعاديسنك ايلك اجتماعى عقد اولندى

Görsel 2.85: Vakit, 12 Ağustos 1923, s. 1
Haber başlığı: Büyük Millet Meclisi Dün İkinci Devre-i İntihabiyesinin İlk İctimaını Akdetti
Fotoğraf altı: (üst sıra, sağdan sola) Müdafaa-yı Milliye Vekili Karasu Mebusu Kâzım Karabekir Paşa; Hariciye Vekili Malatya Mebusu Ferik İsmet Paşa; Dahiliye Vekili İstanbul Mebusu Fethi Bey; İzmir ve Ankara mebusu Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İstanbul Mebusu Müşir Fevzi Paşa; Şark Cephesi Kumandanı İstanbul Mebusu Ferik Kâzım Karabekir Paşa; Heyet-i Vekile Reisi İstanbul Mebusu Rauf Bey

توحيد افكار

ملت مجلسنك كشادى وعصمت اسناكك مواصلتى مناسبتيله آغرده اجرا ايديلن تظاهراته عائد انطباعلر

صلح معاهده‌نامه‌سى خارجيه انجمنده

تخليه وتسلم قوميسيونك دونكى اجتماعى

بو نظارت مقاولەلرى

مظهر يك سرهرم

سعيد ملا روما نياى فارشد رمعه باشلادى

Görsel 2.86: Tevhid-i Efkâr, 16 Ağustos 1923, s. 1
Haber başlığı: (üstte) Millet Meclisi'nin Küşadı ve İsmet Paşa'nın Muvasalatı Münasebetiyle Ankara'da İcra Edilen Tezahürata Ait İntibalar; (altta) Sulh Muahedenamesi Hariciye Encümeninde
Fotoğraf altı: (üst sıra, sağdan sola) Millet Meclisi'nin açıldığı gün icra edilen tezahürattan – Dervişler Millet Meclisi'nin ve İstanbul izcilerinin önünden geçerken; İsmet Paşa'nın Ankara'ya muvasalatı intibaatından: İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal ve Fevzi Paşalarla Latife Hanım tarafından istikbali (Arkada siyah kalpaklı zat Afgan sefiridir); İsmet Paşa'nın Ankara'ya vasıl olduğu (iki okunaksız kelime) selamlayan kahraman ve muzaffer askerlerimiz – Ankara'ya gönderdiğimiz hususi fotoğrafçımızın resimleri; (altta) Millet Meclisi Mustafa Kemal Paşa'nın riyasetinde hal-i ictimaında rey toplarken

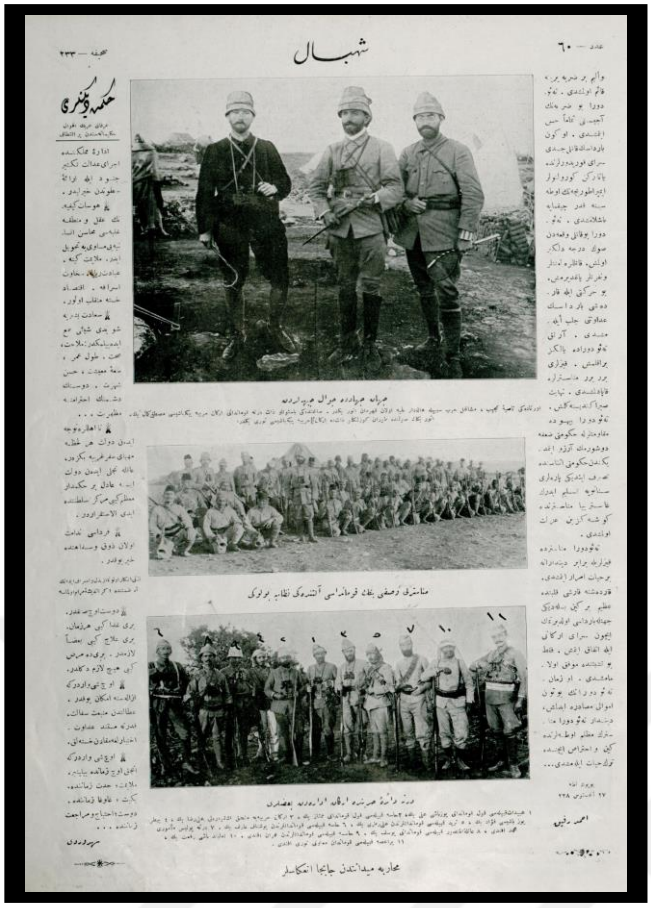
شهبال

تاريخه دائر

Görsel 2.87: Şehbal, 14 Eylül 1912, s. 230

Haber başlığı: Tarihe Dair

Fotoğraf altı: (ortada) Derne'de iki mühim kumandan. Sağdaki: Şark Kolu Kumandanı Fuad Bey, Soldaki: Derne Kumandanı Mustafa Kemal Bey

شهبال

Görsel 2.88: Şehbal, 14 Eylül 1912, s. 233
Haber başlığı: Tarihe Dair
Fotoğraf altı: (yukarda) Cihan-ı cihâdda cevvâl cephelerden
Ortadaki nasiye-i necip, meşâgil-i harb sebebiyle haledar-ı lihye olan kahraman Enver Bey'dir. Sağdaki bastonlu zat Derne Kumandanı Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Mustafa Kemal Bey, Enver Bey'in solunda duran gözlüklü zat da Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Nuri Bey'dir..

شهبال

Görsel 2.89: Şehbal, 14 Ekim 1922, s. 266
Haber başlığı: Terâcim-i Ahvâl
Fotoğraf altı: Bir hücumdan evvel kumandanın kaydettirdiği mühim noktalar Derne'de Erkan-ı Harb Binbaşısı Mustafa Kemal Bey, yaveri Fehmi Bey'e emirlerini zabt ettiriyor; bir müfreze-i mücahidîn de, teşne-i hücum bir vekar-ı arabî ile infaz-ı evamire müheyya bekliyor.

تصوير افكار

عثمانلى - ائتلاف محاربه‌سى

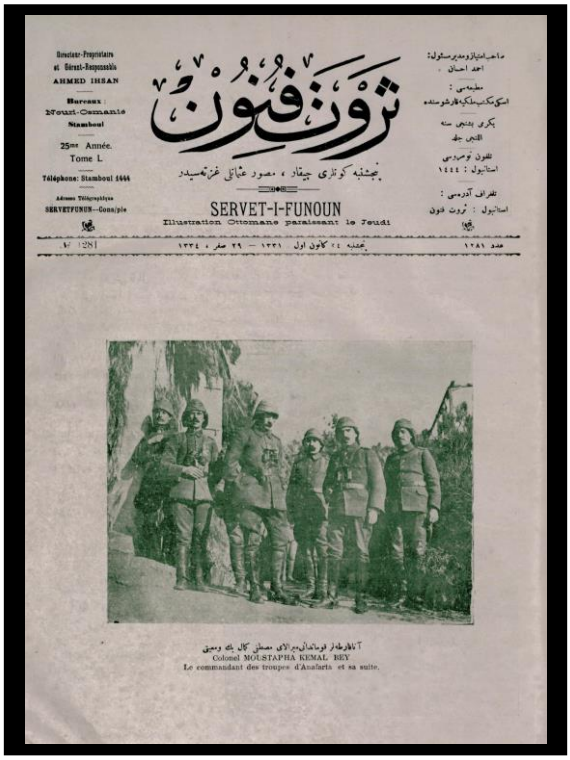
سياسيات

Görsel 2.90: Tesvir-i Efkâr, 29 Ekim 1915, s. 1
Haber başlığı: Cunûd-i Mansure-i İslamiyenin Bir Mümessil-i Zi-Celâdeti
Fotoğraf altı: (sağda) Çanakkale muharebât-ı berriyesinde fevkâlade yararlılıkları görülen ve emr-i müdafaadaki iktidar ve mahareti ile bihakkın ihraz-ı şan ve şeref eyleyerek Boğazları ve Makâm-ı Hilâfeti kurtaran kumandanlarımızdan celâdet-i fitriye ve havârık-ı hamaset ile mümtaz Mustafa Kemal Beyefendi

حرب مجموعه‌سى

Görsel 2.91: Harb Mecmuası, Ocak 1916, s. 1
Fotoğraf altı: Çanakkale Kireçtepe'de / Büyüklüğüne söz bulunmayan bir levha-i şehadet / Bizi yükseltmek için feda-yı can eden mübarek şehitler yatağı

ثروت فنون

SERVET-I-FUNOUN

آنافارطه‌لر قوماندانى ميرالاى مصطفى كمال بك وميق
Colonel MOUSTAPHA KEMAL BEY
Le commandant des troupes d'Anafarta et sa suite.

Görsel 2.92: Servet-i Fünun, 6 Ocak 1916, s. 1
Fotoğraf altı: Anafartalat Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Paşa ve Maiyeti

ثروت فنون

محاربهٔ اقتصاديه

Görsel 2.93: Servet-i Fünun, 27 Nisan 1916, s. 280
Haber başlığı: Mücadele-i İktisadiye
Fotoğraf altı: Bir Osmanlı karargâhında

تصویر افکار

صلح کوشی زده‌دن طوغه‌جق

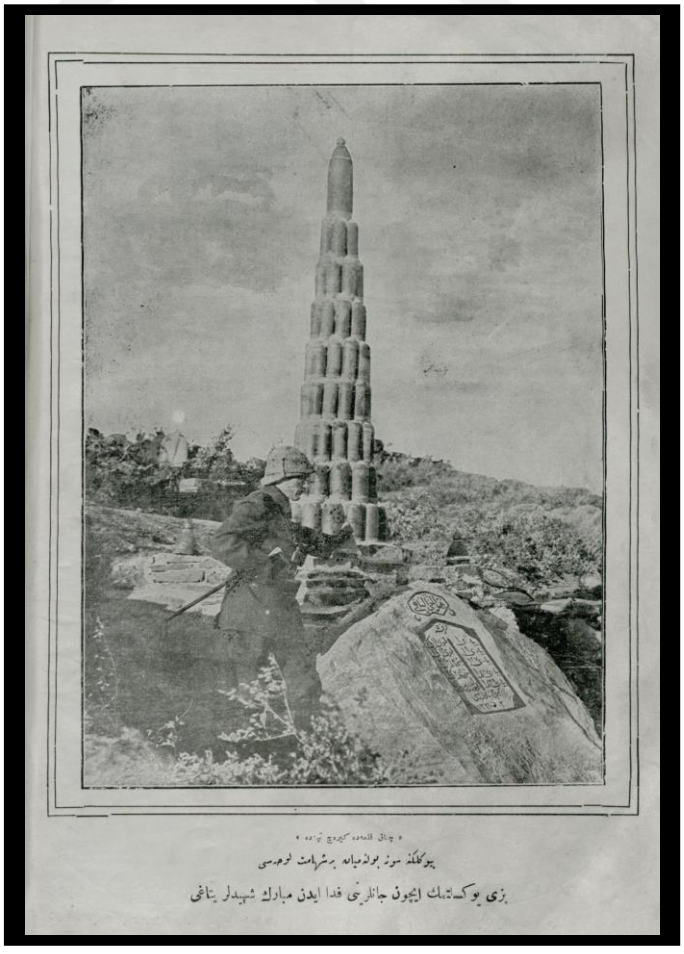
حرب عمومی

(قایمو) بانك جنایتله انهدام

ولی عهد سلطنت حضرتلرینك سیاحتی

سیاسیات

Görsel 2.94: Tesvir-i Efkâr, 16 Aralık 1917, s. 1
Haber başlığı: Veliahd-ı Sultan Hazretlerinin Seyahati
Fotoğraf altı: (sol altta) Veliahd-ı Sultan Hazretlerinin refakatinde bulunan Mustafa Kemal Paşa

بزی یوکسلتمك ایچون جانلرینی فدا ایدن مبارك شهیدلر یاتاغی

Görsel 2.95: Yeni Mecmua, Mayıs 1918, s. vi
Fotoğraf altı: "Çanakkale'de Kireçtepe'de"
Büyüklüğüne söz bulunmayan bir şehadet levhası
Bizi yükseltmek için canlarını feda eden mübarek şehitler yatağı

« يكى كون »ك مسابقه‌سى

— ٥ —

— كيمدر ؟ ....

.....

سابق انكليز دونانمه‌سى قومانداني آميرال

سير (جون جليقو)

انكليز دونانمه‌سى سابق باش قومانداني واتتلاف مجلس حرب بحريسى اعضاسندن

آميرال سير (جون جليقو)

Görsel 2.96: Yeni Gün, 29 Eylül 1918, s. 1
Haber başlığı: "Yeni Gün"ün Müsabakası
Fotoğraf altı: (solda) Kimdir?

Görsel 2.97: Yeni Gün, 10 Ekim 1918, s. 1
Haber başlığı: Yeni Gün'ün müsabakası
Fotoğraf altı: Ordu kumandanlarımızdan Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa

«يكى كون»ك مسابقه‌سى

— ١٦ —

— كيمدر ؟ ....

.....

اردو قوماندانلرندن مصطفى كمال پاشا

طريق

حكومت اطوليه‌ده‌كى ملى تونغره ايله تمامله ائتلاف ايتمشدر. مصطفى كمال پاشا حضرتلرى اعظم پاشا نامنه تلغراف تبريك ايتمشدر.
حكومتك ياشاماسى ايچون نشر اينه‌جك قرارلر پاشا حضرتلرى اطوليلرده بر هيئت ملتيه‌نك ورودى بكله‌مكده‌در.

گوزيكى آچ، ايدى دوغروسون!

پادشاهمز آمال ملتيه‌يه واصل واقف اولدى؟

قابينه ملى تونغره اعضاسيله تمامله

توفيق پاشا

ومنيزلوسك تركه وثائقى

والى عزل وتعيينده دون ويرلدافلر

احمد عزت پاشا

مأمور شتوت

مجلس وكلاده مهم قرارلر

اچيق مكتوب

متاركه‌دن صوكرا مستوره صرفياتى

احمد رضا بك نوزائده

ايلرى

جريدهٔ سياسيه‌در

فوتغرافس ازمير وزراكيه‌يى الملل تحقيق هيئتلرى كوندرمك ايستمور. يونانلىلر و كيفيتدن شمول كورمكده‌در.

هر كسه حقى

متفقلرك تركيا و يونان مناسبتلرينه صورد فكرى سؤالنه تركك مناسبتلرينه جواب ويرمشدر.

اوج سؤال

فقفاسيه حربى

اردوغرى چكلمسى

لوندره‌دن استانبوله

لوندره‌ده ايلرى مخابر مخصوصك تلغرافلرى

تركيانك استقلال اقتصادى ومالييسى حقنده‌كى مطالعاتى

ايلرى

جريدهٔ سياسيه‌در

فوتغرافس، لوندره‌يه كلن (غوناريس)ى ديكله‌مك، يونانلىلرازميرك سرسمت ليمان حالنه افراغى تكليف ايلمه‌سيله حكومتى.

آلمانيا امضا ايلديكى حكمى يلديريلدى

آلمانيا فارسى عسكرى حركت

آخرده تركيا بويوك ملت مجلسنك ايكنجى دورهٔ اجتماعيسى

لوندره‌دن تلغرافلر

ايكى تسويه

دهاءزاده حاجز صلاحيت مرخصلر

فرانك سيرى

İleri

جمهوريتك غزتسي

Cenab-ı Hakkın İnayet-i Sübhaniyesi, Ordumuzun Celâdeti, Kumandanlarımızın Maharetiyle Düşmanın Sağ Cenahımızda 20 Saat Bilâfasıla Devam Eden Akûrane Taaruzları Mahkuren Recatıyla Neticelendi ve Öç Korkusu İhata Edildi.

Fotoğraf altı: (sağdan sola) Sağ Cenah Kumandanı Nurullah Paşa; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa; Başkumandan Mustafa Kemal Paşa; Merkez Cephesi Kumandanı İsmet Paşa; Sol Cenah Kumandanı Galip Paşa.

Görsel 2.101: İleri, 28 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Cenab-ı Hakkın İnayet-i Sübhaniyesi, Ordumuzun Celâdeti, Kumandanlarımızın Maharetiyle Düşmanın Sağ Cenahımızda 20 Saat Bilâfasıla Devam Eden Akûrane Taaruzları Mahkuren Recatıyla Neticelendi ve Öç Korkusu İhata Edildi.
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Sağ Cenah Kumandanı Nurullah Paşa; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa; Başkumandan Mustafa Kemal Paşa; Merkez Cephesi Kumandanı İsmet Paşa; Sol Cenah Kumandanı Galip Paşa.

Vakit

Görsel 2.102: Vakit, 28 Ağustos 1921, s. 1
Haber başlığı: Son Haber: Hezimet, İhata, Tazyik
Fotoğraf: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa cephede

İleri

جمهوريتك غزتسي

Görsel 2.103: İleri, 26 Eylül 1921, s. 1
Haber başlığı: Seciyesine Has Harikalara İki Seneden Beri Nam ve Şanı İlâ Eden Milletimiz Son Zaferin Kahramanını Layık Olduğu Unvan ile Taltif Etti
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Gazi Müşir Osman Paşa merhum; Rütbe-i müşiriyi ordusunun başında ihraz eden Mustafa Kemal Paşa; Gazi Müşir Edhem Paşa merhum

Vakit

Görsel 2.104: Vakit, 26 Eylül 1921, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'ya Gazilik Unvanı ve Müşiriyet Tevcihi
Fotoğraf altı: Başkumandan Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Taaruzdan az zaman evvel çekilmiş son resimleridir).

Görsel 2.105: Yeni Gün, 1 Haziran 1922, s. 1
Haber başlığı: (üstte) Ankara Üçüncü Bayramını da Tesid Etti; (altta) Ankara'da Yetimlerimizin Çiçek Bayramı
Fotoğraf altı: (sağ sütun, yukardan aşağı, sağdan sola) Büyük Millet Meclisi önünde Heyet-i Vükela erkanı: 1- Mustafa Kemal Paşa, 2- Refik Bey, 3 – Fevzi Paşa; Çiçek Bayramında Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinn resmi geçerken; Kara Fatma Hanım oğlu ile birlikte; (sol sütun, yukardan aşağı) Hakem heyeti ve Mustafa Kemal Paşa Hazretleri mevki-i mahsusalarında; Çiçek Bayramında tarihi araba geçerken

Görsel 2.106: Tevhid-i Efkâr, 21 Haziran 1922, s. 1
Haber başlığı: (sağda) Başkumandanımız Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Mühim Bir Mülakat; (solda) Mustafa Kemal Paşa'nın Ateşlin Bir Nutku
Fotoğraf altı: (sağ sütun, yukardan aşağı) Bütün resimler İzmit'e gönderdiğimiz hususi fotoğrafçımız tarafından alınmıştır. İzmit'te keşife edilen ziyafette Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ile muhterem misafiri Klod Farer yan yana – Hüseyin Hüsnü Bey, Hamid Bey, Mustafa Kemal Paşa, Klod Farer; İzmit'te Gazi Başkumandanları ile muhterem misafirini selamlayan kahraman ve bahadır dilaverler; (sol sütun, yukardan aşağı) Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa'nın Adapazarı'nda alınan son resmi; Mustafa Kemal Paşa maiyetleri İzmit Kasrı sahanlığında; İzmit'te müsamere. Klod Farer ile diğer misafirler – Mevki Kumandanı Hüseyin Hüsnü Bey; Hariciye Müsteşarı Münir Bey, Klod Farer, Hamid Bey.

Görsel 2.107: Akşam, 5 Eylül 1922, s. 1
Haber başlığı: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Bütün Millete ve Orduya Hitaben Beyannamesi
Fotoğraf altı: (üstte) yok; (altta) Muhterem Mustafa Fevzi Paşa

Görsel 2.108: Yeni Gün, 17 Eylül 1922, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Beyanatı
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.109: Akşam, 21 Eylül 1922, s. 1
Haber başlığı: İzmir Muhabir-i Mahsusamızın Gazi Başkumandanımızla Mülakatı
Fotoğraf altı: (üstte) İzmir muhabirimizin gönderdiği hususi fotoğraflardan: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İzmir'de aldırdıkları resim; (altta) İzmir muhabirimizin gönderdiği hususi fotoğraflardan: Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve Başkumandanımızın Yaveri Salih Bey

Görsel 2.110: Akşam, 3 Kasım 1922, s. 1
Haber başlığı: Hürriyet ve Namıs Müdafaasında Bütün Dünya ve Bizzat Kendi Hakim ve Hükümeti Tarafından Tek Başına Terk Olunan ve Üç Sene Suret-i Mücahidesinde Rüşd ve Kemalini İspat Eden Millet, Dün Ankara Büyük Millet Meclisi'nde Yeni Türkiye Devletinin Esaslarını İlan Etti.
Fotoğraf altı: Ankara Büyük Millet Meclisi binası

Görsel 2.111: Tevhid-i Efkâr, 3 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Yeni Türkiye İtilafperver, Fakat Hukukunu Müdafaa ve İstihsal İçin Mevcudiyetini Bile Tehlikeye İlkaya Amadedir
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.112: Tevhid-i Efkâr, 17 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Yeni Vaziyetimiz Tasdik Edilmezse Sonuna Kadar Harb Edeceğiz
Fotoğraf altı: Yeni vaziyetimiz tasdik edilmezse sonuna kadar harb edeceğimizi söyleyen Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.113: Vakit, 15 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Teftiş Seyahati
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 2. 114: Tevhid-i Efkâr, 18 Ocak 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Cepheyi Ziyareti
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Başkumandan Mustafa Kemal ve Fevzi Paşar İzmit'te kendilerini istikbal edenler arasında; sağdan sola: Nureddin Paşa, Sermuharririmiz, İzmir'de Nureddin Paşa ile İzmit rüesa-i memurin ve gazeteciler Mustafa Kemal Paşa'nın muvasalarına intizar ederlerken

Görsel 2.115: Hakimiyet-i Milliye, 2 Mart 1923, s. 1
Haber başlığı: T.B.M.M Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Dördüncü Milli Sene Münasebetiyle Dün İdare-i Dahiliyemiz, Vaziyet-i Hariciyemiz ve Bilhassa Hakimiyet-i Milliyenin Telif ve Takviyesi Hususunda Mühim Bir Nutuk İrad Buyurdular
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.116: Hakimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1923, s. 1
Haber başlığı: Eriştiğimiz Büyük Bir Bayram Günü
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.117: Tevhid-i Efkâr, 23 Nisan 1923, s. 1
Haber başlığı: Mücahide-i Milliyemizin, Hakimiyet-i Milliyemizin ve Tarihimizin En Büyük Bayramı
Fotoğraf altı: (üstte) Üç senede namusunu, vatanını, istiklalini, hakimiyetini, dinini kurtaran Türk'ün zi-hamaset ve celadet timsali; (altta) Bugün dördüncü devre-i sene-i küşadını tesid ettiğimiz Büyük Millet Meclisi ise Reis Gazi Mustafa Kemal Paşa

Görsel 2.118: Akşam, 10 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: On İki Sene Süren Muharebeler Bitti, Bugün Sulhe Kavuştuk. Bütün Dünya Türk Milletinin İstiklal ve Hakimiyet-i Mutlakiyesini Tasdik Etti
Fotoğraf altı: yok

Görsel 2.119: Hakimiyet-i Milliye, 24 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: Bayram İçinde Bayram
Fotoğraf altı: Daha ?? azmiyle Türk'e, müstakil bir vatan hazırlayan büyük Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ve harb ve siyaset cidalinde iki bükülmez kol

Görsel 2.120: Tevhid-i Efkâr, 24 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: Bugün Sulh Bayramı, Hakiki Halas ve İstiklal Bayramıdır
Fotoğraf altı: ?? olan kahraman milletimiz istiklalini mümi (?) sulhe kavuşurken

صلح عقد و امضا ایدلدی

Görsel 2.121: Tevhid-i Efkâr, 25 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: Sulh Akd ve İmza Edildi
Fotoğraf altı: (üstte) İsmet Paşa hem harb gazisi hem sulh gazisi oldu; (altta, sağdan sola) Murahhasımız Rıza Nur Bey; Murahhasamız Hüsnü Bey

اقشام

Görsel 2.122: Akşam, 25 Temmuz 1923, s. 1
Haber başlığı: Akşam Türk Milletine Hürriyet, Sulh ve Kurnab Bayramını Tebrik Eder
Fotoğraf altı: Geçen sene bu anlarda büyük zafer ve sulhun göründüğü tepe

وطن

Görsel 2.123: Vatan, 30 Ağustos 1923, s. 1
Haber başlığı: Başkumandanlık Muharebesinin Sene-i Devriyesi
Fotoğraf altı: Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın son resmi (Hususi fotomuhabirimiz tarafından Ankara'da çekilmiştir)

توحید افکار

Görsel 2.124: Tevhid-i Efkâr, 30 Ağustos 1923, s. 1
Haber başlığı: Yunan Ordusunun İmhası Başlamıştı
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Birinci Ordu nezdinde, Başkumandan Muharebesini bizzat idare eden Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa; İkinci Ordu ve Süvari Kolordusu nezdinde harekâtı idare eden Erkân-ı Harbiye Reisi Müşir Fevzi Paşa

Görsel 2.125: Güleryüz, 26 Mayıs 1921, s. 1
Fotoğraf altı: Köprü üzerinde Mustafa Kemal Paşa'nın kartpostalları.
- Çok bakma hemşeri rüyana girer.

آناطولیمزك تبریکی بایراملە برابر کلدی

بویوك ملت مجلسنك آفاقندن استانبولە توجە ایدن تبریك عیدسعید نصرت رسید

آنقره مخابر مخصوصمز طرفندن کوندریلن وبجاهدلر دیارینك استانبولك بایرامی تبریك ایدن قارتی

آنقره مخابر مخصوصمز طرفندن کوندریلن وبایرام تبریکنی احتوا ایدن بوقاریکی قارت ، دون یینی آناطولیمزك بایرام کونندە آلنە واصل اولدی . مجاهدلر وبجاهدلر دیارندن کلن بو قارت آناطولینك استانبولە تام زمانندە یتیشن تبریك عیدیدر. انشاءالله کلەجك بایرامدە آناطولی واستانبول شانلی رظفر بایرامنی عیب برابر ، ادراك ایدەرز .

Görsel 2.126: Tevhid-i Efkâr, 29 Mayıs 1922, s. 1
Haber başlığı: Anadolumuzun tebriği bayramla beraber geldi
Fotoğraf altı: Ankara muhabir-i mahsusamız tarafından gönderilen ve mücahidler diyarından İstanbul'un bayramını tebrik eden kart

Görsel 2.127: Yeni Gün, 1 Haziran 1922
Fotoğraf altı: Çiçek bayramında Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin resmi geçerken

Görsel 2.128: L'Illustration, 22 Eylül 1922, s.
Haber başlığı: Yunanlıların Mağlubiyetinden Sonra Türklerin Neşesi
Fotoğraf altı: Bir otomobilin üzerinde taşınan Mustafa Kemal portresi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİNDE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK FOTOĞRAFLARI

Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ve devletin uluslararası alandaki tanınırlığının sağlanıp barışın kalıcılığının temin edilmesinin ardından yeni bir rejime geçiş yapılacak ve erken Cumhuriyet yılları bu rejimin kurucu kadrosunun, bilhassa da Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlediği istikamet doğrultusunda pekişmesi için gerçekleştirilen reformlar ve uygulamalarla geçecektir. Yeni bir dönem, beraberinde yeni bir görsel repertuarı da getirecektir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu yıllarında dolaşıma girmiş kimi Mustafa Kemal fotoğraflarının yeni dönemde de yayımlanmaya devam ettiği görülür. Bu eski fotoğraflar, bilhassa kutlamalar ve yıldönümlerinde, geçmişin yadedildiği zamanlarda dolaşıma girer. Örneğin *Son Saat* gazetesinin 26 Nisan 1926'da Çanakkale Zaferi'nin yıldönümü olduğunu belirterek yayımladığı bir haberde, Anafartalar Cephesi kumandanı "Mustafa Kemal Bey"le o zamanlar yapılmış bir mülakata yer verdiği görülür. Mülakata eşlik etmek üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale'deki şehitlikte çekilmiş olan ve imparatorluk yıllarında Mustafa Kemal isminin anılmadan yayımlandığını gördüğümüz fotoğrafına, büyük zaferin kazanılmasından sonra çekilmiş bir fotoğraf olduğu altyazısıyla birlikte yer verilir (Görsel 3.1).[412] Bir diğer örnek, *Haftalık Mecmua* dergisinde karşımıza çıkar. Mustafa Kemal Paşa, 1919 Mayıs'ında ayrıldığı İstanbul'a yeniden ancak 1 Temmuz 1927'de gidecek, sekiz yıllık bir aradan sonra gerçekleştirilen bu seyahat önemli bir haber konusu olacaktır. Tüm gazete ve dergilerin bu hadiseye geniş yer ayırdığı bir dönemde *Haftalık Mecmua* dergisi de Mustafa Kemal Paşa'nın çocukluk günlerinden başlayarak hayatının anlatıldığı bir yazı yayımlar. Bu yazıya eşlik eden fotoğraflar arasında, "tarihî resimler" altyazısıyla birlikte yayımlanan, İzmir'in

[412] "Mirliva Mustafa Kemal Bey'in Çadırında," **Son Saat**, 26 Nisan 1926, s. 1. Bu bölümde incelenen fotoğraflar 314-380 sayfaları arasında yer almaktadır.

alınmasının ardından çekilmiş fotoğrafları da yer alır (Görsel 3.2).[413] Cumhuriyet döneminde en sık dolaşıma girdiğini gördüğümüz Milli Mücadele dönemi fotoğrafı, Kocatepe'de çekilmiş Mustafa Kemal fotoğrafıdır. Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümünde *Resimli Uyanış* (eski *Servet-i Fünun*) dergisinin bu fotoğrafı derginin kapağına taşıdığı görülür (Görsel 3.3).[414] Fotoğrafın klişesinin *Vakit* gazetesinden alındığını bildiren altyazıda aynı zamanda tarihin, 1 Ocak 1926'dan beri cari olan Miladi takvim yerine Rumi takvime göre yazıldığı ve bu dönemde pek çok yayında görülebildiği gibi, henüz bir yıldır kullanımda olan Latin harfleriyle yapılan yazım ve imla yanlışları görülebilir. Bir başka örnek, *Milliyet* gazetesinin Cumhuriyetin onuncu yıldönümüne denk gelen nüshasının birinci sayfasıdır (Görsel 3.4).[415] Eski ve yeni fotoğraflarının bir arada kullanıldığı sayfada, sağ sütunda yukarıdan ikinci fotoğrafın yayımlanış biçimi bilhassa ilgi çekicidir. Mustafa Kemal Paşa'yı at sırtında parmağıyla bir şeyi işaret ederken gösteren fotoğraf, "Başkumandanın tarihî işareti: - Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir" altyazısıyla birlikte verilmiştir. Görünen o ki Milli Mücadele anlatılarında önemli bir yere sahip olan bu ifadenin bu şekilde görsel bir karşılığı da bulunmak istenmiş, ama fotoğraf ve tarihi bir an arasında kurulan bu bağlantı, örneğin Kocatepe fotoğrafında olduğu gibi, genel kabul görmemiş olacak ki günümüze değin ulaşmamıştır. Burada yer vereceğimiz son bir örnekse, 23 Nisan'ın yıldönümü vesilesiyle 23 Nisan 1936'da *Tan* gazetesinde çıkan bir yazıdır (Görsel 3.5).[416] Yazıda Milli Mücadele yıllarından dört fotoğrafın yeni bir Mustafa Kemal portresine eşlik ettiği görülür. Osmanlı İmparatorluğu yıllarında "heyet-i temsiliye" ya da "meclis azasından bir grup" altyazılarıyla dolaşıma girdiğini bir önceki bölümde gördüğümüz sağ üstteki fotoğraf (bkz. Görsel 2.56 ve 2.62), burada "Sivas kongresinde Atatürk" altyazısıyla birlikte yayımlanmıştır. Sol altta yer alan ve meclisin Ankara'da ilk açılışını gösterdiği belirtilen fotoğrafsa, 1923 yılı yazısıyla birlikte basılmış, 3 rakamı daha sonra kalemle çizilerek altına 0 rakamı eklenmiştir.

Önemli günlerin yadedilmesinde imparatorluk yıllarında çekilmiş Mustafa Kemal fotoğraflarının dolaşıma girdiğine rastlanılsa da, yeni bir dönem beraberinde yeni bir görsel repertuarı da getirecektir. Daha önce de değindiğimiz gibi kamera

[413] "Sevgili Gazimizin Çocukluk Günlerinden Son Devreye Kadar Hayatlarının Safahatı," **Haftalık Mecmua**, 11 Temmuz 1927, s. 6.
[414] **Resimli Uyanış**, 29 Ağustos 1929, s. 1.
[415] **Milliyet**, 29 Ekim 1933, s. 1.
[416] "Türkiye'nin Kurulduğu Gün: 23 Nisan," **Tan**, 23 Nisan 1936, s. 1.

teknolojisindeki gelişmeler, bununla birlikte stüdyo harici çekimlerin yaygınlaşması, iktisadi durumun iyileşmesiyle birlikte gazete ve dergilerin de daha fazla fotoğrafçı çalıştırmaya başlaması ya da kendi fotoğrafçısının olmadığı durumlarda da fotoğraf satın alabiliyor olması, daha fazla klişenin yaptırılması ve baskı alınan kağıt kalitesinin artmasıyla süreli yayınlarda fotoğraflara daha fazla yer verilebilmesi, bu dönemde dolaşıma giren Mustafa Kemal fotoğraflarındaki artışın sebebidir. Bu bölüm, erken Cumhuriyet döneminde süreli yayınlarda dolaşıma giren Mustafa Kemal fotoğraflarına odaklanır. Öncelikle erken Cumhuriyet döneminde basının durumuna genel bir bakışa yer verilecek, sonrasında bu dönemde yayımlanmış fotoğrafların teşkil ettiği repertuar incelenecek, ardından da fotoğrafların gazete ve dergilerde nasıl işlevselleştirildiği çeşitli temalar eşliğinde ele alınacaktır. Bölüm, Cumhuriyetin ilanı tartışmalarının basında ilk kez gündem konusu olduğu 23 Eylül 1923'ten Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat ettiği zaman dilimine kadarki on beş yıllık süreyi kapsamaktadır.

3.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Basına Genel Bir Bakış

Bir önceki bölümde gördüğümüz üzere, savaş durumunun sona ermesinden sonra ülke meselelerinde yetkili hale gelen Ankara hükümeti, basının öneminin farkında olmakla beraber, ülkenin uluslararası alanda tanınırlığı temin edilinceye kadar basına doğrudan bir müdahaleden kaçınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Birinci Dünya Savaşı yıllarında uygulamaya konan ve yıllar içinde kapsamı genişletilen sansür, yabancı devletlerin ülkedeki varlıklarının son bulmasıyla kaldırılır. Bundan sonraki ilk basın davasıysa, yeni rejime geçişten kısa bir süre sonra olacaktır.

Yeni devletin yeni yönetim biçiminin cumhuriyet olacağına ilişkin tartışmalar, aslında cumhuriyetin ilanından bir ay önce basının gündemine oturur. Mustafa Kemal Paşa, Eylül ayı sonlarında Avusturya'da çıkan *Neue Freie Presse* gazetesi muhabirine bir mülakat verir. O sıralar *İkdam* gazetesinin muhabiri olan Mecdi Sadrettin, "Mösyö Lazer" diye bahsettiği bu muhabirle karşılaşması sonucu mülakattan haberdar olur.[417]

[417] Mecdi Sadrettin, bu olayı *Ülkü* dergisinin Ekim 1933 tarihli nüshasında anlatır. Bkz. Mecdi Sadrettin, "Yüz Yirmi Bir Ay Evvel," **Ülkü**, Ekim 1933, s. 266-269. Bu olay daha sonra Enver Behnan Şapolyo tarafından da yine *Ülkü*'de çıkan bir yazıda anlatılacaktır. Bkz. Enver Behnan Şapolyo, "Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi?" **Ülkü**, Sayı: 33, Kasım 1935, s. 194-202. Her ne kadar Şapolyo kendi yazısında bu müalakatın 27 Eylül 1923'te yapıldığını söylese de, cumhuriyetin ilanı meselesiyle ilgili haberler

Avusturyalı muhabir Mustafa Kemal Paşa'ya sorabileceği sorular konusunda Mecdi Sadrettin'den de fikir alır. *İkdam* muhabiri o sıralar Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle ilgili yoğun çalışmalar olduğunu, bu nedenle muhabire yeni idare şeklinin kesinleşip kesinleşmediğini ve hükümet merkezinin neresi olacağını sorabileceğini söyler. Mülakat sonrası yeniden karşılaşan iki muhabir, mülakatta neler konuşulduğundan bahsederlerken, Avusturyalı muhabir Mustafa Kemal Paşa'nın Teşkilat-ı Esasiye'de yapılacak değişikliklerden bahsederken, Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olacağını beyan ettiğini de bildirir. 2 Ekim 1923'te *Neue Freie Presse*'te yayımlanacak mülakata bakıldığında, muhabirin yeni yönetim şekli sorusuna Mustafa Kemal'in gerçekten de bu şekilde cevap verdiği görülebilir:

> Yeni Türk Teşkilat-ı Esasiyesi'nin ilk paragrafını size tekrar edeceğim: "Egemenlik bilâ kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir." Bu iki cümlenin anlamı özetle tek bir kelimeyle tanımlanabilir; sarih ve tartışmasız anlamıyla "Cumhuriyet". … Kısa bir zaman içinde Türkiye özü itibariyle sahip olduğu şeye şeklen de kavuşacaktır – bir Cumhuriyet! … Hükümetin başı olarak bir reis-i cumhurun ve mesul bakanların olduğu bir Cumhuriyet olacağız. Bu yeni Türkiye'nin başkenti sorusu da böylelikle kendi kendini cevaplamış olur – Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir.[418]

Ancak bu haber, *Neue Presse Freie*'da yayımlanmasından bir hafta önce İstanbul gazetelerinde çıkacaktır. *İkdam* muhabiri, Avusturyalı muhabirden mülakatla ilgili bilgileri aldıktan sonra öğrendiklerini teyit etmek için mülakat sırasında tercümanlık yapmış olan Hamdullah Suphi'yi bulur. Hamdullah Suphi öğrendiği bilgileri teyit etmekle birlikte bu haberi yazmamasını kendisinden rica eder. Ancak Mecit Sadrettin kendisini dinlemez ve İstanbul'daki *İkdam* gazetesine telgraf çekerek durumu bildirir. Gerçekten de 23 Eylül 1923'te *İkdam* gazetesinde şu haber yayımlanır:

> Teşkilât-ı Esasiyemizin maddelerinde hakimiyet bilâ kayd-ü şart milletindir, icra kudreti, teşri salahiyeti, milletin yegâne hakiki mümessili olan mecliste tecelli ve

İstanbul basınında ilk olarak 23 Eylül'de çıktığından, Mecdi Sadrettin'in kendi yazısında verdiği 22 Eylül tarihi daha doğru görünmektedir.

[418] "Interview with Mustapha Kemal Pasha," **Neue Freie Presse**, 2 Ekim 1923; alıntılayan Bilal Şimşir, **Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, Cilt 1: 1922-1924**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981, s. 286-288.

> temerküz etmişir diye sarahat vardır. Bu iki cümleyi bir kelimede izah edebilmek için, hangi lugatta aranırsa aransın, mezkur kelime cumhuriyet olacaktır. Binaenaleyh Türkiye'nin dahili tekamülü tamamen bitmemiştir. Daha tadilat ve terakkiyat vuku bulacak ve bilimum tekamulat Cumhuriyet esasına müncer olacaktır. Türkiye de halihazırda olduğu kadar ileride de daha ziyade demokratik bir cumhuriyet olacak ve bu cumhuriyet hiçbir surette garp cumhuriyetleri esasatından farklı olmayacaktır.[419]

Diğer gazeteleri bu şekilde atlatan *İkdam*, böylelikle cumhuriyetin ilanı meselesini ilk duyuran gazetelerden biri olur. Zaten bu olayın açığa çıkmasından birkaç gün sonra Anadolu Ajansı *Neue Freie Presse*'te yayımlanan mülakatı basına duyurmak zorunda kalacaktır.[420] Böylelikle cumhuriyet meselesi 23 Eylül 1923'ten itibaren basının gündemine oturur ve Eylül ve Ekim ayları boyunca gündemi işgal eder. Bazı süreli yayınlar bu haber üzerine, meclisten çıkmış herhangi bir karar olmamasına rağmen, cumhuriyeti sayfalarından ilan etmeye başlar. Örneğin bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere *Resimli Gazete*, 29 Eylül 1923 tarihli nüshasının kapağında hükümet şeklinin cumhuriyet olarak tayin edildiğini, ilk reis-i cumhurun da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri olduğunu okuyucularına duyuracaktır (bkz. Görsel 3.65). Muhalif cephedeki gazetelerse bu sırada cumhuriyetin ilanı meselesinden rahatsızlıklarını dile getirmeye başlar. İstanbul basınında bu konuda çok sayıda eleştirel yazı çıkması üzerine, Yunus Nadi *Yeni Gün*'de Milli Mücadele yıllarının Ankara basını ve İstanbul basını karşıtlığını hatırlatan bir başyazı yazar ve İstanbul basınının tavrını eleştirir:

> İstanbul matbuatında, devletimizin şekil ve mahiyati Cumhuriyeti ilan edilmş veya edilmek üzere imiş zemini üzerinde ve güya yeni bir hadise tekevvün etmiş veya etmek üzere imiş gibi hâlâ arkası gelmeyen bir sürü mütalaat ve münesabata şahit olmaktayız. İstanbul'daki arkadaşlarımıza haber verelim ki, bütün bu velveleli münakaşalara karşı biz Ankaralılar bıyık altından gülüyoruz. Şimdiye kadar Ankara matbuatının bu bahse temas etmeyişi de Cumhuriyet münakaşat ve mühakematının hiçbir yeni hadiseye istinat etmemekte oluşundandır.[421]

---

[419] "Gazi Paşa'nın Teşkilatımız Hakkında Mühim Beyanatı," **İkdam**, 23 Eylül 1923, s. 1. Mecdi Sadrettin her ne kadar bu haberin ilk olarak *İkdam*'da çıktığını ve diğer gazetelerin sonraki günlerde haber yaptığını söylese de, *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin de Cumhuriyetin ilanı meselesine, mülakattan alınmış kısa bir alıntıyla birlikte 23 Eylül'deki nüshasında yer verdiği görülür. bkz. "Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?," **Tevhid-i Efkâr**, 23 Eylül 1923, s. 1.

[420] Mecdi Sadrettin, **op. cit.**, s. 269.

[421] Yunus Nadi, "Hiç Yoktan Bir Mesele," **Yeni Gün**, 30 Eylül 1923, s. 1.

Ancak İstanbul basınında eleştirel yazılar çıkmaya devam edecektir. Örneğin *Tevhid-i Efkâr* gazetesi yeni idare şekline karar veriliş biçiminden duydukları hoşnutsuzlukla ilgili bir yazı yayımlar:

> Bizim muhafazakâr kafamızı beğenmeyenlerin müteceddid ve terakkiperver diğmaları haftalardan beri Ankara istasyon binasında Cumhuriyet doğurmaya çalışıyorlar. Bizim bildiğimize göre Cumhuriyet, istasyon binalarında değil, millet meclislerinde doğar. İstasyon binasından ise olsa olsa tren çıkar. Fakat Ağaoğlu Ahmet ve Ziya Gökalp Bey gibi üstadlar, maşallah kendilerine pek güvenirler. Onlara ısmarlanınca, istasyondan Cumhuriyet, Kanun-i Esasi, millet meclisinden ekspires tren çıkarmaları işten bile değildir.[422]

Basında tartışmalar sürerken en nihayetinde 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet meclis kararıyla ilan edilir. Bütün gazeteler bu haberi birinci sayfalarından duyurmakla birlikte, bu, eleştirilerin sona ermesi anlamına gelmeyecektir. Örneğin Ahmed Emin (Yalman), *Vatan* gazetesine yazdığı uzun bir başyazıyla Cumhuriyetin ilanının şart olduğunu kaydetmekle beraber işin aceleye getirildiğinden dem vuracak ve yapılan kanun değişikliğindeki eksikliklere dikkat çekecektir.[423] Velid Ebüzziya da *Tevhid-i Efkâr*'da yazdığı başyazıda kararın aceleyle verilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirecek, aceleyle karar alındığını düşündüğü bir diğer mesele olan saltanatın lağvıyla bu açıdan paralellik kuracak ve iyi düşünülmesini salık verecektir.[424] Yine muhalif cephede yer alan *Tanin* gazetesindeki baş yazısında Hüseyin Cahit, cumhuriyetin ilanını tebrik etmekle beraber bunun kendi başına tüm sorunları çözmeye yeterli olmadığını ve cumhuriyetin ilan ediliş biçiminin de doğru olmadığını söyleyecektir:

> Cumhuriyet tılsım değildir. Millet Meclisi'nde bir efsun yapıldı, bundan sonra her iş kendiliğinden düzelecek, her derdin çaresi kendiliğinden bulunacak değildir. İşler biz düzeltirsek düzelecek, dertlerimiz çaresini bulursak ortadan kalkacak… Esas itibariyla, mevcut olan cumhuriyetin yalnız tarz-ı ilanı ve tespitinin biraz garip olduğunu da söylemek borcumuzdur. Bunda tabir-i amiyanesiyle, sık boğaza getirilmiş bir hâl vardır. Bir taraftan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndan mutasavver tadilatın henüz proje halinde olduğu, binaenaleyh

[422] "Ankara İstasyon Binası Cumhuriyet Doğurabilecek Mi?", **Tevhid-i Efkâr**, 19 Ekim 1923, s. 1. Yazıda istasyon binasına yapılan vurgu, anayasa çalışmalarının istasyonda Heyet-i Vekile reisine ait binada sürdürülmesi sebebiyledir.
[423] Ahmed Emin, "Cumhuriyetin İlanı," **Vatan**, 31 Ekim 1923, s. 1.
[424] Velid Ebüzziya, "Efendiler İstical Ediyorsunuz," **Tevhid-i Efkâr**,30 Ekim 1923, s. 1.

> bunlara bir şekl-i mahsus verilmeden hakkında idare-i kelama pek mahal görülmediği, daha fırkada müzakere edileceği, şöyle olacağı, böyle olacağı söylenip dururken diğer taraftan birdenbire, birkaç saat içinde, Kanun-i Esasi tadilatı yapılıverilmesi en munis tabiri ile gayr-i tabii bir harekettir.[425]

Bu sırada sabık başbakan Rauf (Orbay) Bey'in de cumhuriyetin ilan ediliş biçimini eleşiren açıklaması, 1 Kasım'da *Vatan* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerinde yayımlanır:

> Şekl-i cumhuriyetin bir günde takarrür ettirilerek ilanı üzerine halkta gayr-i mes'ul zevat tarafından tertip edilen bir şeklin emr-i vaki halinde ihdas edildiği fikri ve endişesi hasıl oldu. Bu endişe pek tabii görülmelidir ve bunda milletimizin geçen tecarübden mütenebbih olduğu ve uyanıklık ettiğini anlayarak, memnun olmalıdır. Ben hasseten memnunum.[426]

Hem muhalif gazetelerin hem de Rauf Bey'in bu eleştirilerinin arkasında aslında Cumhuriyete geçişle birlikte Hilafete ne olacağı endişesi yatmaktadır. Örneğin Hüseyin Cahit, 6 Kasım 1923'te *Tanin*'deki bir başyazısında bu meseleye değinerek "Halife ya vardır ya yoktur. Varsa ona hürmet etmek gerek ve gerek zatını, gerek hilafete karşı hissi-i tanzim besleyen milyonlarca Türkün ve Müslümanın hissiyatını rencide etmemek lazım" geldiğini yazar. Cumhurbaşkanı aleyhine yapılacak eleştirilerin suç kapsamına alındığını, benzer bir yasanın halife için neden yapılmadığını sorar ve "Halifemiz dediğimiz zata hürmet etmeğe Türk Müslüman efkar-ı umumiyyesi namına mecburuz…. Görüyor musunuz yeni Cumhuriyet'i? Reis-i Cumhurun şahsiyetini muhafaza ettiği halde, dinimizin reisi olan Halifemizi hiç düşünmüyor" diye ekler.[427] Hüseyin Cahit'in cumhurbaşkanına yönelik eleştirilerin suç kapsamına girdiği beyanı, 3 Kasım 1923'te 1909 tarihli Matbuat Kanunu'nun 26. Maddesinde yapılan tadilatla alakalıdır. Maddede yapılan değişiklikte "Reis-i Cumhur hakkında fedh; yazımı mutazarrır makâlât ve elfâz; tabirât neşrolunduğu hâlde on birinci madde ahkâmına tevfikan mes'ul kimse üç aydan on üç seneye kadar cebrolunur" denilmektedir.[428] Bu maddenin anayasadaki yönetim şekliyle ilgili maddeye değil, mevcut Matbuat Kanunu'na eklenmiş olması, basında çıkan

---

[425] Hüseyin Cahit, "Yaşasın Cumhuriyet," **Tanin**, 31 Ekim 1923, s. 1.
[426] "Sabık Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey'le Mühim Bir Mülakat," **Vatan**, 1 Kasım 1923, s. 1 ve "Rauf Bey'le Cumhuriyet Meselesi Hakkında Mühim Bir Mülakat," **Tevhid-i Efkâr**, 1 Kasım 1923, s. 1.
[427] Hüseyin Cahid, "Matbuatta Nara Sesleri," **Tanin**, 6 Kasım 1923, s. 1.
[428] **BCA** 30.18.1 / 8.39.4

eleştirilerin önünün alınmak istendiğinin açık göstergesi ve basını kontrol altına almaya yönelik girişimlerin bir nevi habercisidir.

Rejim değişikliğinin neden olduğu tartışma ortamında Halifenin istifa edeceği ve yeni Halifenin de tüm İslam aleminden gelecek delegelerin olduğu bir kongrede seçileceği haberleri dolaşmaya başlar.[429] Bu haberler üzerine eskiden milletvekilliği yapmış olan, o sırada da İstanbul Baro Başkanlığı görevini yürüten Lütfi Fikri, 10 Kasım 1923'te *Tanin*'de yayımladığı Halifeye seslenen mektubunda kendisinden görevini bırakmamasını ister.[430] Bunun ertesi günü Hüseyin Cahit yine aynı gazetede çıkan bir yazısında Hilafeti savunur ve Hilafet kaldırılacağı takdirde ülkenin İslam alemindeki önemini yitireceğinden ve gerçek milliyetperverliğin Hilafet makamına sahip çıkmak olduğundan bahseder.[431] Velid Ebüzziya da *Tevhid-i Efkâr*'da yazdığı başyazısında Milli Mücadelenin başarısını Hilafete bağlar, gelecekte de Musul'un İngilizlerden geri alınmasında İslam birliğinden faydalanılacağını belirtir ve "Bu hakayık güneş kadar bariz iken Hilafet makamının Türklere hiçbir faidesi dokunmadığını ve dokunmayacağını iddia eylemek güneşin mevcudiyetini bile inkârdan hiç farklı değildir" diye ekler.[432] Buna karşılık Cumhuriyet yanlısı gazeteler de tam aksine Hilafetin ülkeye verdiği zararlar konusunda yazılar yayımlayacaktır. Örneğin Mahmut Esat (Bozkurt) *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlanan baş yazısında Hilafet kurumunun dört asır boyunca Türk ulusuna hiçbir yarar sağlamadığı, aksine çok zarar verdiği ve inkılabın artık dinlendiği siperlerden çıkarak bu işleri halletmeye mecbur olduğunu yazar.[433] Tüm bu tartışmalar sürerken İsmailiye mezhebinin Londra'da bulunan lideri Ağa Han ve ve Hintli Emin Ali, İsmet Paşa'ya Hilafetin kaldırılmamasını talep ettikleri bir mektup gönderir. Ancak mektup henüz kendisinin eline geçmeden 5 Aralık'ta *Tanin* ve *İkdam*'da, 6 Aralık'ta da *Tevhid-i Efkâr*'da yayımlanır.[434] İşte Cumhuriyet döneminin ilk basın davası bunun üzerine başlayacaktır.

---

[429] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 110.
[430] Lütfi Fikri, "Huzur-u Hazret-i Hilafetpenahiye," **Tanin**, 10 Kasım 1923, s. 1.
[431] Hüseyin Cahid, "Şimdi de Hilafet Meselesi," **Tanin**, 11 Kasım 1923, s. 1.
[432] Velid Ebuzziya, "Hilafet Meselesi," **Tevhid-i Efkâr**, 13 Kasım 1923, s. 1.
[433] Mahmut Esat, "Hilafet Döküntüleri," **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Kasım 1923, s. 1.
[434] "Hilafet Meselesine Dair," **Tanin**, 5 Aralık 1923, s. 1; "Hilafet ve İngiltere Cumhuriyet-i İslamiyesi," **İkdam**, 5 Aralık 1923, s. 1; Ebüziyazade, "Evet Efendiler! Kendinizi Aldatmayınız," **Tevhid-i Efkâr**, 6 Aralık 1923, s. 1.

Gazetelerin İsmet Paşa'ya gönderilen bir mektubu, mektup kendisinin eline geçmeden yayımlaması üzerine gazeteciler vatana ihanet, devletin iç ve dış güvenliğini ihlal ve hükümetin şeklini değiştirmek isteme suçlamalarıyla İstiklal Mahkemesine verilir.[435] Yargılamalar 11 Aralık'ta başlar. Bu sırada İstanbul gazetelerinin temsilcileri 12 Aralık'ta toplanarak hazırladıkları üç maddelik bir metni T.B.M.M.'ye gönderir. Metinde hükümetin ve İstiklal Mahkemesi'nin bu yargılamalarla birlikte söz ve yazı özgürlüğünün saklı kalacağını bildirmelerinden ötürü kendilerine teşekkür edilir, mahkemenin adaletle iş göreceğine inandıkları bildirilir ve tutuklanan gazetecilerin vatanın çıkarlarına aykırı bir harekette bulunamayacağına inanıldığı iletilir.[436] Ancak suçlanan gazetecilerin vatanın çıkarlarına aykırı bir harekette bulunmayacağı inancı görünen o ki tüm gazetelerin uzlaştığı bir konu değildir. Örneğin Yakup Kadri, 28 Aralık 1923'te *Hakimiyet-i Milliye*'de çıkan yazısında Türkiye'deki muhalefeti, III. Selim'i boğdurtan ruh, 31 Mart'ı yapan zihniyet, din ve şeriat hükümlerini isteyen, Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri her türlü yenileşme hareketinin önüne geçmeye çalışan güç olarak tanımlar ve İstanbul'un muhalif basını ile birlikte yandaşlarını devrim karşıtı olmakla suçlar.[437] Bu davadan birkaç ay önce, cumhuriyetin ilan edileceği haberinin alınması üzerine basında çıkan tartışmalar üzerine *İleri* gazetesinde de çıkan bir yazıda da açık açık İstanbul gazetelerinin huzur ve asayişi ihlal ettikleri ve hükümetin bir İstiklal Mahkemesi göndermeye mecbur olacağı uyarısı yapıldıktan sonra şöyle denilmektedir:

> Hükümet, İstanbul'daki muhalefeti, meşruiyet dairesinde behemehal susturmalıdır. Aydın veyahut Karadeniz havalisindeki şekavet imhası nasıl hükümetin en mütehattim bir vazifesi ise İstanbul'daki şekavet-i siyasiyenin itfası da hükümetin vecibe-i zimmetidir…. İstanbul, tenvir edilmelidir. İstanbul, Cumhuriyetin amalini bilmelidir. Cumhuriyetin maksadı, icraatı, tasavvuratı, yalnız *Tanin*'in zehirnak tenkidatından, *Tevhid-i Efkâr*'ın kaba tahrikatından, *İkdam*'ın uluorta düşnamelerinden, *Vatan*'ın kaydırılmış ve kaptırılmış kaleminden anlaşılmaz.[438]

---

[435] Hıfzı Topuz, **op. cit.**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973, s. 135-136 ve Server İskit, **op.cit.**, s. 244**.** Mahkemeye verilenler şöyledir: Hüseyin Cahit (*Tanin*), Ahmet Cevdet (*İkdam*), Velid Ebüzziya (*Tevhid-i Efkâr*), bu üç gazetenin yazı işleri müdürleri, Lütfi Fikri, Hilafet yaveri Ekrem Bey ve Adana'da hükümetin hoşuna gitmeyen bir yazı yazmış olan eski milletvekillerinden Abdülkadir Kemal. bkz. Hıfzı Topuz, **a.g.e.**, s. 136.

[436] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 111-112.

[437] Yakup Kadri, "Genç Cumhuriyet ve Eski Muhalefet," **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Aralık 1923, s. 1.

[438] "Cumhuriyet ve Muhalifler," **İleri**, 8 Ekim 1923, s. 1.

Dolayısıyla basının kendisi, basın özgürlüğünün mahiyeti konusunda hemfikir değildir. Yargılamalar sonucu 2 Ocak 1924 günü okunan mahkeme kararında, mektubun yayımlanması suç sayılsa da bunun suç işleme kastıyla yapılmadığına kanaat getirilerek tüm gazetecilerin beraatına karar verilirken, yalnızca Lütfi Fikri Bey 5 Aralık 1923'ten itibaren geçerli olmak üzere 5 yıl küreğe mahkum edilir, ancak cezası 13 Şubat 1924'te T.B.M.M. tarafından affedilir.[439]

Yargılamalar devam ettiği sırada Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nden Başvekâlet'e gönderilen bir cevap yazısından öğrenildiği üzere, Başvekâlet'in 25 Aralık 1923 tarihli ve 6-744 numaralı emrine istinaden "münderecâtı şâyân-ı dikkat görülmüş gazetelerden" birer nüshasının Dahiliye Vekâleti'ne gönderilmesinin yanı sıra çok sayıda gazetenin bizzat Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürü tarafından tetkik edilerek matbuat kanununa aykırı görülen şeyler hem Başvekâlet'e hem de Dahiliye Vekâleti'ne bildirilecektir.[440] Dolayısıyla iktidarın basın üzerindeki denetimini temin etmeye yönelik çalışmalar Cumhuriyetin ilanından hemen sonra başlamıştır.

Yargılamaların ardından basınla ilişkileri yumuşatmak için İzmir'de gazeteciler ve Mustafa Kemal Paşa arasında, gazetecilerin yargılamalarını da yapan İstiklal Mahkemesi başkanı İhsan (Topçu) Bey'in başkanlığında bir buluşma ayarlanır. Buluşmaya *İkdam* sahibi Ahmet Cevdet, *Tanin* başyazarı Celal Nuri, *Akşam* başyazarı Necmeddin Sadak, *Vakit* başyazarı Mehmet Asım, *Tercüman-ı Hakikat* başyazarı Hüseyin Şükrü ve *Vatan* başyazarı Ahmed Emin davet edilir. *Tevhid-i Efkâr*'dan Velid Ebüzziya da görüşmelere davet edilmesine rağmen, gazetesinde görüşmelerin Mustafa Kemal Paşa'nın talebiyle yapılacağını yazdığı için son anda toplantıya kabulünden vazgeçilir.[441] Mustafa Kemal Paşa, iki gün süren görüşmeler sırasında gazetecilere memleketin özgürlüğüne kavuştuktan sonra şimdi de sıranın ülkenin ve milletin gelişimine geldiğini belirterek şunları söyler:

> Arkadaşlar, Türk basını, milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak Cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale vücude getirmelidir, bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi… Basın mensuplarından bunu istemek Cumhuriyetin

[439] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 112.
[440] **BCA** 30.10 / 83.545.20.
[441] Asım Us, **op. cit**, s. 89-90.

> hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve tesanüt içinde bulunması bir zarurettir. Umumun selamet ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri, milletin kulağına ve vicdanına lüzumu gibi ulaştırmakta basının vazifesi çok, çok mühimdir.[442]

Mustafa Kemal Paşa'nın, basına düşen görevler konusunda bu görüşmelerde söylediğinin bir benzerini bundan birkaç hafta sonra, Meclis'in 1 Mart 1924'te başlayan ikinci yasama yılı açılışında verdiği nutukta da tekrarladığı görülür. Nutkunda matbuatın umumî yaşamda, siyasi hayatta ve Cumhuriyetin güçlenip ilerlemesinde çok önemli görevleri olduğundan bahsettikten sonra, vatandaşların hukukuna ve memleketin yüksek menfaatlerine dikkat ve hürmet etmek zorunda olunduğunu, bunlara karşı işlenen kusurların matbuat hürriyeti kapsamına girmediğini dile getirecektir.[443]

Basınla yapılan görüşmeler ilk elde istenildiği yönde sonuçlar verir. Örneğin Ahmed Emin, İstanbul'a döndükten sonra gazetesi *Vatan*'a yazdığı bir başyazıda "milletin samimi bir birlik ve tesanüt içinde bulunması" temennisini tekrarlayacak bir biçimde, bu zamana kadar memleketin sürekli birilerini saf dışı bırakmaya çalışan bir politika oyunu oynadığını, bundan sonra ise atılması gereken ilk adımın "bu memleketin içinde geniş bir ahenk ve kardeşlik havası esmesini sağlamak, her türlü dargınlıkları ortadan kaldırmak" olduğunu dile getirir. Ancak son bulacak dargınlıklar herkesi kapsamayacaktır. Ahmed Emin yazısında Yüzellilikler meselesine[444] de değinerek şöyle diyecektir:

---

[442] Ahmed Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 2: 1922-1971**, Erol Şadi Erdinç (haz.), İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret, 1998, s. 919-920.

[443] Hasan Yılmaz (haz.), **Tarihe Düşülen Notlar 1: Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları – 1 (1 Mar 1924-14 Aralık 1987)**, Ankara: T.B.M.M. Başkanlığı Yayınları, 2011, s. 8

[444] Yüzellilikler meselesi, 1922 sonbaharında gündeme gelen ve daha sonra Yüzellilikler diye anılacak bir listenin hazırlanmasıyla son bulacak olan, fiili savaş durumunun sona ermesinin ardından vatana ihanet etmiş olanların tespit edilip cezalandırılmasıyla ilgilidir. Her ne kadar konu ilk olarak 1922'de gündeme gelse de çözümlenmesi Lozan Antlaşması görüşmeleri sırasında vuku bulacaktır. Görüşmeler sırasında Ankara hükümetini temsil eden grup, savaş sırasında işlenen suçlar için çıkarılacak genel affa ek bir protokol konmasında ısrar edip yüz elli kişinin genel affın dışında tutulmasını sağlar. 7 Ocak 1925'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girecek olan 1 Haziran 1924 tarihli, 544 numaralı Yüzellilikler Listesi Kararnamesi sonucu, yeni rejim açısından zararlı addedilen yüz elli kişinin sürgüne gönderilmesi kararlaştırılır. Listedeki yüz elli isimden on üçü gazetecidir. Her ne kadar bu gazeteciler yeni rejime yönelik muhalefetlerini ve eski rejime sadakatlerini açıkça bildiren kişilerden seçilseler de, muhalif gazetecilerin tamamı bu listeye dahil edilmediğinden, isimlerin keyfi kararlaştırıldığı söylenebilir. Bkz. Yüzellilikler meselesi için bkz. Hakan Özoğlu, **Cumhuriyetin Kuruluşunda İktidar Kavgası: 150'likler, Takrir-i Sükun ve İzmir Suikastı**, çev. Zuhal Bilgin, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011; İlhami Soysal, **150'likler**, İstanbul: Gür Yayınları, 1984; Murat Yümlü, "Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme," **History Studies**, Cilt 2/3, 2010, s. 333-349. Listede adı

> Sayıları yüz elli kişi kadar tahmin edilen vatansızlar var ki bunların Türk vatandaşlığının çerçevesi dışında bırakılmasını geçmişin pek acı tecrübeleri icap ettiriyor. Bunların dışında ne İtilafçılık, ne İttihatçılık, ne İkinci Grup gibi ayrılıklar Türk vatandaşları arasında uçurum yaratmamalıdır.[445]

Bundan birkaç gün sonra yazdığı bir başka yazıda da memlekette bugün görülen durum bir nesil daha devam ederse dinî hayatın özden mahrum düşeceği ve sadece şeklî olarak varlığını sürdüreceğini, bu nedenle memlekette dinî hayata dair esaslı bir inkılâba ihtiyaç duyulduğunu dile getirerek, zaten ilgasının yakın olduğu takip edilen politikalardan ve Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamalarından belli olan Hilafet mevzusunda da "Cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale vücuda getirme" görevini yerine getirmiş olur.[446] Ancak Ahmed Emin, *Tanin*'den Hüseyin Cahit'in İzmir'den döndükten birkaç gün sonra Hilafet meselesi üzerinden şiddetli bir eleştiri yazısı yazarak barışı bozduğunu, *Tevhid-i Efkâr*'dan Velid Ebüzziya'nın da görüşmelere kabul edilmemesi üzerine giderek hırçınlaştığını, bu yüzden görüşmelerde yakalanan barış havasının kısa süre içinde dağıldığını ve bunun da basına geri dönüşlerinin çok sert olduğunu dile getirir.[447] Hilafet en nihayetinde 3 Mart 1924'te kaldırılır. Bu karar basında daha önceki rejim değişikliklerinde görülen türden sert bir tepkiyle karşılanmasa da, Hilafet yanlısı olduğu bilinen gazete ve gazetecilerle, birazdan göreceğimiz üzere, daha ileride hesaplaşılacaktır.

Basına yönelik girişimlerin muhalif sesleri henüz tamamen bastıramadığı, Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Eylül 1924'te İsmet Paşa'ya gönderdiği şu yazıdan görülebilir:

> Türkiye Cumhuriyeti — Ankara-Samsun
> Başvekâlet — 23/09/340 [23/09/1924]
> Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

bulunan gazeteciler *Serbesti* gazetesinin sahibi Mevlanzade Rıfat, *İstanbul* gazetesinin sahibi Sait Molla, *Müsavat* gazetesinin sahibi Hafız İsmail, *Aydede* gazetsi sahibi Refik Halit, *Adalet* gazetesi sahibi Ali Sami, *Temim* ve *Hakikat* gazetelerinin sahibi Neyyir Mustafa, *Köylü* gazetesinin eski başyazarı Ferit ve aynı gazetenin sahibi ve yöneticisi İzmirli Refet, *Alemdar* gazetesinin sahibi Refii Cevat, yine aynı gazeteden Pehlivan Kadri, *Ferda* gazetesinin sahibi Fanizade Ali İlmi, *İrşat* gazetesi sahiplerinden Ömer Fevzi ve *Doğru Yol* gazetesinin sahibi Hasan Sadık'tır. Bkz. Hakan Özoğlu, **op. cit.**, s. 97-104.

[445] Ahmed Emin, "Ne Haldeyiz, Ne Yapmalıyız?", **Vatan**, 10 Şubat 1924, s. 1.

[446] Ahmed Emin, "Dini İlgilerin Kuvvetlenmesi," **Vatan**, 13 Şubat 1924, s. 1.

[447] Ahmed Emin Yalman, **Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt 2**, s. 921-922.

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne

> Tekmil İstanbul gazetelerinin başmakaleleri hülâsası bilhassa tenkit ve muhalefet noktalarına ait parçaları[n] aynen olmak üzere bana yetiştirilmesi hususunun suret-i mahsusada emir buyurulmasını rica ederim. Halk ser-tâ-pâ bizimle fikren, hissen, fiilen beraberdir. Her yerde büyüğünden küçüğüne kadar erkek-kadın gözyaşlarıya feryâd ü figân ederek itimatlarını izhâr, dediklerimizi yapmaya büyük kitleler halinde ve çılgınca tezahürlerle ahd ü peymân etmektedirler. Bu manzaralar karşısında çok ilham toplamaktayım. Münasebet düşürdükçe muhalif fikirlere cevaplar vereceğim. Onun için beni tenvir buyurmanızı rica ediyorum.
>
> Reis-i Cumhur Gazi
> Mustafa Kemal[448]

Muhalif fikirlerden haberdar olabilmek için İstanbul gazetelerinde çıkan ilgili yazıların kendisine ulaştırılmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa'nın bu fikirlere karşılık verişi henüz münasebet düşürdükçe cevap vermekten ibarettir.

Basına yönelik sert müdahale 4 Mart 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükun yasasıyla gerçekleşir. Bu yasaya yol açan sürecin başında 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması yatar. Bu zamana değin Halk Fırkası içine kalan muhalefet, mecliste yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde Kasım ayında bazı milletvekillerinin Halk Fırkası'ndan ayrılmasıyla kendi başına bir parti olarak örgütlenir. Mustafa Kemal Paşa en başından itibaren bu yeni fırkanın karşısındadır. Fırkanın kurulmasından kısa bir süre sonra yabancı bir muhabire verdiği mülakatta, muhalefetin programında önemli bir görüş bulunmadığını, partinin diktatörlük dokundurmalarını açıklamanın mümkün olmadığını belirtir ve İstanbul basınının büyük bir kısmının da hükümet karşıtı bir tavır içinde olmasından bahsederek halkın çoğunluğunun bu gazetelere inanmadığından bahseder.[449] 13 Şubat 1925'te Doğu illerinde patlak veren Şeyh Sait İsyanı, hoşnut olunmayan bu fırkanın ve muhalif basının susturulması için bir vesile olacaktır. İlk başta 2 yıllık olarak çıkartılan, ama 1929'a kadar yürürlükte kalan Takrir-i Sükun yasası,

---

[448] **BCA** 30.10 / 1.1.6.
[449] Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1932)**, Ankara: Yurt Yayınları, 1981, s. 47-50, s. 104.

> İrticaa ve isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâle bais bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet Reis-i cumhurun tasdikile resen ve idareten men'e mezundur. İşbu efal erbabını İstiklal Mahkemesi'ne tevdi edebilir.

diye bildirir.[450]

Takrir-i Sükûn yasası ilk başta doğrudan basınla ilgili değilmiş gibi görünse de, Recep (Peker) Bey'in mecliste kanun görüşmeleri sırasında söyledikleri, yasa ve muhalif basın arasındaki ilişkiyi kurar:

> İlişilmesi lazım gelen nikattan en mühimi ve bugünkü manzara-ı za'fın sebeb-i aslisi … İstanbul matbuatı vardır. Bittabi bazı müstesna gazeteler mevcuttur. Bu müessese en yüksek bir mertebe-i nüfuza çıktıktan sonra, bu memleket için mahz-ı hayat olan devlet müessesi, en başta Meclis-i Âliniz olmak üzere onu terkip eden bütün teşkilât-ı siyasiye … ve bütün devletin kuva-yı esasiyesi addedilen müesseseler ve otoritelere … yalanlarla, tahriflerle mütemadiyen caniyane bir surette hücum edilmiştir. … memlekette devlet nüfuzu tahrip edilmiştir. Hürriyet ismindeki nimet-i mukaddeseyi .. takrir ve tespit için, âli bir hiss-i tahammül ile mukabele gören bu matbuat vasıtası o hale gelmiştir ki, her sabah milletin yüzüne fışkıran zararlı ifrazat, masum halkı mütemadiyen devlet kuvvetinin itibara lâyık bir şey olmadığı hakkında aşılamıştır. … Bunların şuurî veya gayrı şuurî devletin nüfuz cephesini tahrip için aldıkları teşebbüslerde, maalesef vatanın bir kısmında bugün muvaffak olmuşlardır.[451]

"[V]atanın bir kısmında bugün muvaffak olmuşlar"dan kasıt, patlak veren Şeyh Sait İsyanı'nın sorumluluğunun İstanbul'daki muhalif basına yüklenmesidir. Kanun esasında basına yönelik genel bir sansür getirmez; sansür yalnızca sıkıyönetim bölgesinde geçerlidir ve bu bölgede yayımlanacak gazete ve dergilerin basımdan önce sansüre tabi olmasını ve bölgeye dışardan getirilen tüm gazete ve dergilerin de önce sansür kurulu tarafından görülüp sonra dağıtılmasını içerir.[452] Ancak kanun çıktıktan sonra hepsi aynı anda olmamakla birlikte İstanbul'da *Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Sebilürreşat, Aydınlık, Orak Çekiç, Presse du Soir, Tanin, Resimli Ay, Millet,*

---

[450] Hıfzı Topuz **op. cit.**, s. 139.
[451] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: II, İçtima Senesi: II, Altmış dokuzuncu İçtima, 4 Mart 1925, s. 147.
[452] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 115.

Vatan, Adana'da *Toksöz* ve *Sayha*, Mersin'de *Doğru Söz*, İzmir'de *Sada-yı Hak*, Trabzon'da *İstiklal* ve *Kahkaha* gazeteleri kapatılır.[453] Ayrıca Meclis kararıyla 7 Mart 1925'te biri Ankara'da, diğeri Elazığ'da kurulan İstiklal Mahkemeleri'nde de bazı gazeteciler yargılanır ve cezalandırılır.[454] Muhalif gazetelere karşı bu tutum, yine bazı gazeteler tarafından desteklenecektir. Örneğin Yakup Kadri, 8 Mart 1925'te *Hakimiyet-i Milliye*'de çıkan yazısında Cumhuriyetin ilanından itibaren İstanbul basınının Cumhuriyet kurumlarına karşı cephe aldığını ve giderek devlet üzerinde bir "matbuat terörü" estirerek, özgürlük maskesi altında devrimi yapan şahsiyetlere ve kurumlara saldırdığını belirtip Şeyh Sait İsyanı'ndan basını sorumlu tutar ve bazı yayın organlarının kapatılması kararını haklı bulduğunu açıklar.[455]

Pek çok süreli yayının kapatılmasının ardından, 1 Kasım 1925'te Meclisin ikinci dönem, dördüncü yasama yılı açılışında bir nutuk okuyan Mustafa Kemal Paşa, matbuat özgürlüğü meselesiyle ilgili olarak, Cumhuriyet faziletinden mahrumlara kötü işlerde bulunma fırsatı verildiği, insanları kandırma ve doğru yoldan saptırmanın erbabı olmuş kişilerin insanların kanlarına akıtmasına izin verildiği ve bu kimselere kanunlardaki hususi izinlerden yararlanma imkânı verildiği takdirde meclisin müdahalesinin şart olduğunu dile getirecektir. Ardından da Cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlakıyla donanmış matbuatını yine ancak Cumhuriyetin kendisinin yetiştireceğini; bir yandan eski devirlerin matbuatı ve matbuat mensuplarından ıslah edilemez olanları artık ortaya çıkarken, diğer yandan da Cumhuriyet matbuatının temiz ve feyizli sahasının genişlediğini belirtecektir.[456]

Dolayısıyla Takrir-i Sükun yasasının ardından eski devrin ıslah edilemez addedilenleri çeşitli cezalar ve kapatmalarla engellenerek, bundan böyle yalnızca "Cumhuriyetin kendi yetiştirdiği" matbuata izin verilecektir. Böylelikle muhalif basın uzun süreli bir sessizliğe gömülür. Zekeriya Sertel anılarında bu dönemi anlatırken basının sıkı bir baskı altında yaşadığından, gazete başyazarlarına telefonla verilen emirlerin dışına çıkılamadığından, yapılan en ufak bir hata yüzünden gazetelerin haftalarca kapatılıp sorumluların mahkemeye verildiğinden bahseder.[457] Bu baskıcı ortamı hafifletmek için 20'lerin sonlarında yeniden muhalif bir gazetenin

[453] Hıfzı Topuz, **op. cit.**, s. 140 ve Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 115..
[454] Hıfzı Topuz, **op. cit.**, s. 141-145 ve Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 115-120.
[455] "Güzel Bir Hamle Daha," **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Mart 1925, s. 1.
[456] Hasan Yılmaz, **op. cit.**, s. 16.
[457] Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s. 169.

yayımlanmasına müsaade edilmesiyle Arif Oruç'un 1929'da çıkarmaya başladığı *Yarın* gazetesi yayın hayatına başlar. Bunu Zekeriya Sertel'in 1930'da çıkarmaya başladığı *Son Posta* takip eder. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla İzmir'de çıkan *Hizmet, Halkın Sesi* ve *Yeni Asır* gazeteleri de muhalefet cephesine geçerler. Ancak S.C.F.'nin üç ay sonra kurucusu Fethi (Okyar) Bey tarafından kapatılmasının ardından, muhalif gazeteciler yeniden çeşitli cezalarla karşılaşacaktır.[458]

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni bir basın yasası yürürlüğe girmemiş, 1931'de çıkartılan Matbuat Kanunu'na kadar 1909 tarihli basın yasası 22 kez değişiklik geçirmekle birlikte yürürlükte kalmıştır. Yalnızca 20 Nisan 1924'te Cumhuriyet rejiminin anayasası kabul edilirken, kanunun yetmiş yedinci maddesinde basınla ilgili şu ibareye yer verilmiştir: "Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş ve muayeneye tâbi değildir."[459] Bu dönemde Matbuat Umum Müdürlüğü Hariciye Vekâleti'ne bağlıdır. Müdüriyetin görevleri yabancı basında ülke hakkında çıkan yazıların tercümelerini bastırmak, Eylül 1923'ten itibaren her ay çıkartılan *Ayın Tarihi*'ni ve 1926'dan beri çıkartılan *Devlet Salnamesi*'ni yayımlamak, gazeteleri tetkik etmek ve temenni ve şikayetleri ilgili dairelere iletmektir.[460] Dolayısıyla müdürlüğün bu dönemde basın üzerinde bir yetki ve denetleme hakkı olmadığı gibi basın özgürlüğünü pekiştirecek politikalar geliştirme gibi bir görevi de yoktur. Hatta Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce genel müdürlük görevine getirilen Zekeriya (Sertel) Bey'in yayımladığı bildiri ve sonrasında yaşananlar, bu görevsizlik haline bir örnektir. Zekeriya Bey, Cumhuriyetin ilanından iki hafta sonra, 11 Kasım 1923'te, kendisine bağlı olan Anadolu Ajansı vasıtasıyla basın özgürlüğüne ilişkin bir bildiri yayımlar:

> *İkdam* gazetesinin 9 Teşrinisani 1339 tarihli nüshasında yer alan "Hükümet İstanbul'daki muhalefet cereyanlarına, bilhassa matbuata karşı şiddetle harekete geçmeye hazırlanıyor" serlevhasıyla … muhtelif projeler düşünüldüğü [yolundaki havadisi] A.A. tamamen red ve tekzip eder. T.C. en müşkil dakikalarında bile hürriyet-i matbuata tamamen riayet etmiştir. Sulh devresinde

[458] Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 124-125.
[459] Server İskit, **op. cit.**, s. 246.
[460] **A.g.e.**, s. 255-256.

> hürriyet-i matbuatı takyit edecek hiçbir harekete teşebbüs etmesi mutasavver değildir. T.C. hürriyet-i matbuata hürmetkârdır ve hürmetkâr kalacaktır.[461]

Zekeriya Bey bu bildiri üzerine görevinden azledilir. Her ne kadar azledilmesinin sebebi bu bildiri olmayıp yetkisini aşan bir atama yapmış olması olarak açıklansa da, Mete Tunçay bu durumu hükümetin basın özgürlüğüne dokunmaya söz vermek istememesi olarak yorumlar.[462]

1 Haziran 1931'de kabul edilen yeni bütçe kanunuyla birlikte Matbuat Umum Müdürlüğü lağvedilecek ve 22 Mayıs 1932'de kabul edilen 2205 numaralı kanunla Şükrü Kaya'nın Dahiliye Vekili olduğu dönemde yeniden açılarak bu Vekâlete bağlanacaktır. Yeni kanunda müdüriyetin görevleri şöyle açıklanmıştır:

> Matbuat Umum Müdürlüğü; Bilûmum gazete ve mecmuaları ve risaleleri ve emsali neşriyatı tetkik etmek ve Devleti alâkadar eden yazıları tefrik ile Vekâlet makamına bildirmek ve matbuat mensuplarının matbuat kanununun tayin ettiği vasıf ve şartları haiz olup olmadıklarını araştırmak ve matbuat kanununun hükümlerine nazaran matbuat harekâtını takip eylemek ile mükellef olmak üzere Dahiliye Vekâletinde bir Matbuat Umum Müdürlüğü teşkil edilmiştir.[463]

Artık iç basından sorumlu olan müdürlük, basına doğrudan müdahale yetkisine hâlâ sahip olmamakla birlikte, basın mensuplarının kanunda geçen özelliklere sahip olup olmamasının denetlenmesi ve devletin ilgili organlarını basında olup bitenlerden haberdar edilmesi bakımından önceki döneme kıyasla basına daha fazla müdahildir.

Yukarıdaki alıntıda bahsedilen Matbuat Kanunu, 1931'de çıkartılan kanundur. 5 Temmuz 1931'deki Meclis oturumunda, ikisi gazetecilik de yapan (Ahmet Cevdet ve Fazıl Ahmet) üç milletvekili, bazı gazetelerin takip ettikleri neşriyat tarzı hakkında

---

[461] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 99.

[462] **A.g.y.** Zekeriya Sertel de anılarında bu olaya değinmiştir. Bildirinin ertesi gün dönemin İçişleri Vekili Ferit Bey'in kendisini çağırarak bildiri meselesini konuştuğunu, hükümetin basına sansür koyma ihtimalini Ferit Bey'den öğrenince istifa ettiğini, ancak arkadaşlarının istifa etmesi yerine görevden azledilmesinin daha yerinde olacağını söylemesi üzerine beklediğini, hakikaten de iki gün sonra görevden affedildiği kararının kendisine bildirildiğini anlatır. Bkz. Zekeriya Sertel, **op. cit.**, s. 113.

[463] "Dahiliye Vekâleti merkez teşkila ve vazifeleri hakkındaki (1624) numaralı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve dahili matbuat işlerinin umum müdürlük halinde Dahiliye Vekâletine bağlanmasına dair kanun," Kanun no: 2205, **Resmi Gazete**, Sayı: 2412, 28 Mayıs 1933, s. 2517.

hükümetin ne tür önlemler almayı düşündüğü hakkında bir soru önergesi verir. Önergede şöyle denilmektedir:

> Bazı gazetelerimizin takip ettikleri muhataralı istikamet vatandaşların ve vatanın siyasî izan ve medenî vicdanı üzerinde sarih bir fikir şekaveti icra ederek masum ruhları tamamen zehirleyecek mahiyetler almağa başladı. Hale hiçbir faydası olmadığı gibi âtiye de birçok vehamet ve zarar hazırlayan bu felaketli cereyan karşısında Hükümet ne düşünüyor? … Cemiyeti, matbuatın sui istimallerine karşı müdafaa için şimdiye kadar müracaat edilen tedbirlerin kafi olmadığı meydandadır.[464]

Meclisteki görüşmeler sırasında çok sayıda milletvekili söz almış, hepsi de kötü amaçlarla kullanılan basın özgürlüğünün ülkeye zarar verdiği konusuna değinmiştir. Dolayısıyla yeni çıkacak kanunun bu "kötü niyetli" basın özgürlüğünü engellemek üzere çıkartılacağı kesindir. Söz alan milletvekilleri arasında gazeteci olanlar da vardır. Bunlardan biri olan, hatta soru önergesinde imzası bulunanlardan Ahmet İhsan (Tokgöz), matbuat özgürlüğünden yana olduğunu, ama bu özgürlüğün her daim mukaddesata, büyüklere, meclise ve inkılâbı yapanlara hürmet etmek zorunda olduğunu dile getirir.[465] Bir diğer gazeteci-milletvekili Yunus Nadi (Abalıoğlu), basının öneminden bahsettikten sonra bazı "zararlı otların" temizlenmesinin hayırlı olduğunu ve bunlara karşı müsamahakâr hareket edilmemesi gerektiğini, "inkılabın ve inkılap fırkasının müdafii bir gazeteci"si olarak kendisinin zaten bu "hıyanet matbuatının hezeyanlarile mücadeleye girişmiş bulunduğu"nun herkesçe malum olduğunu dile getirir.[466] C.H.F. Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey, meclisteki bu görüşmelerin ertesi günü, 6 Temmuz 1931'de, C.H.F. Vilayet İdare Heyeti Riyasetine gönderdiği bir yazıda şöyle demektedir:

> … Her aklı başında vatandaşın teessürle ve esefle takip ettiği muhalefet namı altındaki neşriyat bir zamandanberi [*sic*] Devlet otoritesini bozacak ve masum fikirli vatandaşları zehirleyecek bir raddeyi bulmuştur…
>
> Meselâ bu matbuat

---

[464] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Cilt 3, Yirmi İkinci İnikat, 5 Temmuz 1931 Pazar, (Dördüncü devre, fevkalade içtima), s. 2.
[465] **A.g.e.**, s. 11.
[466] **A.g.e.**, s. 12, 13.

> Vergileri mevzubahisederken [*sic*], milletin fakrü sefaletini ve tasarruf mevzuubahisolunurken [*sic*] işlere kâfi tahsisat konmadığını.
>
> Kadrolar mevzubahsolunurken [*sic*] çok memur istihdam edilmekte ve bunların tenzili lâzım gelmekte olduğunu ve kadroların hafifletilmesine çalışıldığı sırada da memurların sokağa atılacağını.
>
> Demiryolu inşaatı söylenirse, şose ve otomobil yollarının müreccah olduğunu, şose yapılması tedbirine karşı da halkın yol vergisi veremeyeceğini.
>
> Proğramımızın tanzimi münasebetile müstahsıllar lehine kooperatifcilik noktaı nazarı takip olunurken tüccar sınıfının ve haricî ticaretin bundan müteessir olacağını ve ticaret işlerinin tanzimi tedbir ve teşebbüsleri alınırken de bundan müstahsılların zarar edeceğini… ilâh
>
> Gibi muayyen ve açık gaye ve prensipler takip etmiyerek her gün, her şeye tecavüzkâr bir lisanla itiraz etmektedirler…
>
> Bunun neticesinde halk tabakaları arasında otorite, zevat ve müesseseler aleyhinde yapılan mütemadi telkinin fena kanaatler uyandıracağı ve bu kanaatlerin gitgide umumileşeceği ve memlekette iyi, doğru mefhumlarının büsbütün kaybolacağı tehlikeleri tabiî mütalea olunmalıdır…
>
> Hükümetçe de bu hususta bir matbuat kanunu hazırlanmaktadır.[467]

Basındaki muhalefeti devlet otoritesini bozmak olarak addeden bu yazının en sonunda, muhalif basının durumunun ne olacağına ilişkin mesele henüz bir gün önce meclis gündemine getirilmiş olsa da, hükümetin bu hususta bir kanun hazırladığının belirtilmiş olması, bu kanuna bir süredir hazırlık yapıldığının göstergesidir. Mecliste yapılan müzakereler sonucu, 25 Temmuz 1931'de Matbuat Kanunu meclisten geçer. Kanuna göre süreli yayın çıkartmak isteyenlerin, bunun çıkarılacağı mahallin en büyük mülki amirine beyanname vermesi (dokuzuncu madde); gazete ve mecmua sahiplerinin Türk olması, yirmi yaşından büyük olması, en az yüksek mektep veya lise mezunu olması, ecnebi bir devlet hizmetinde bulunmaması, vatan, milli mücadele, cumhuriyet ve inkılap aleyhinde davrandığı gerekçesiyle herhangi bir mahkeme ve divan tarafından mahkum edilmemiş olması (on ikinci madde); gazetede çalışan muhbir, muhabir, muharrir, ressam, fotoğrafçı ve idari müdürlerin isimlerinin mahalli en büyük mülki amire bildirilmesi (yirmi birinci madde); padişahlık ve hilafetçılık yolunda ve komünistlik ve anarşistlikle ilgili yazı yayımlanamaması (kırkıncı madde);

---

[467] **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 1: Mayıs 1931'den Birincikânun 1932 Nihayetine Kadar**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s. 145-145.

memleketin umumi siyasetine dokunabilecek türde yayın yapan süreli yayınların İcra Vekilleri Heyeti kararıyla geçici olarak tatil edilebilmesi (ellinci madde) gibi maddeler içerir.[468] 28 Haziran 1938'deki Meclis oturumunda Matbuat Kanununda yapılan bazı değişikliklerle basın özgürlüğü daha da kısıtlanacaktır. Bu değişikliklerle gazete ve dergi çıkartmak için bir bankadan 1000-5000 liralık bir garanti mektubu temin edilmesi öngörülmüş, mali durumu iyi olmayanların gazete çıkarmaları böylece engellenmiştir. Önceleri gazete ve dergi çıkarmak isteyenlerin beyanda bulunması kafiyken, artık hükümetten ruhsat almaları şartı getirilmiştir. Kanunun bir diğer maddesinin "kötü ünlü" kişilere gazete çıkarma izni verilmeyeceğinden bahsetmesi, ruhsatnamenin herkese verilmeyeceğini gösterir. Ayrıca kötü ünlü kimselerin gazete ve dergilerde muhabir, yazar, ressam, fotoğrafçı, musahhih ve idare memuru olarak çalışmaları da yasaklanır. Bunun haricinde okul ve üniversite olayları ile ilgili haberlerin izinsiz yazılması yasaklanmış, en büyük mülkiye amirinden izin alınması şartı getirilmiştir.[469]

Muhalif gazeteler bu şekillerde kontrol altına alınırken, kimi süreli yayınların da devletin desteğini aldığı bir gerçektir. 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın girişimiyle çıkartılmaya başlanan *Hakimiyet-Milliye* gazetesi ve daha başka süreli yayınların ilerleyen yıllarda da parti tarafından sahiplenildiği ve bunların okunma oranını artıracak yöntemler arandığı parti içi tebligatlardan görülebilir. Recep Bey'in 11 Ocak 1932'de C.H.F. İdare Heyeti Reisliğine gönderdiği bir tebligat buna örnektir. Gazetenin bundan sonra tüm vilayet, kaza ve nahiye idare heyetlerine ücreti belediyeler tarafından ödenmek üzere gönderileceğinin belirtildiği bu "en eski inkılâp gazetesi" hakkında yazının devamında şöyle denilmektedir:

> … bu gazetelerin sırasile ve mümkün olduğu kadar çok arkadaş tarafından ve hatta mümkün oldukça kalabalık toplantılarda okunmasını ve okunduktan sonra da idare heyetlerinin bulundukları yerde biriktirilerek birer koleksiyon haline getirilmesini tavsiye ve rica ederim.
>
> Bizim Fırka arkadaşlarınca bilinmesini lüzumlu gördüğümüz malumat bu gazetede çıkacak ve bu yazılışı bu kabil neşriyat hususunda bir tamim mahiyetini alacaktır. Bu itibarla da okunmamış ve okutulmamış tek nüsha bırakılmamasını tekrar dikkate arz ve küçük bir ihmalin bu kadar emek ve fedakârlık mahsulü olan

[468] "Matbuat Kanunu," Kanun no. 1881, **Resmi Gazete**, Sayı: 1867, 8 Ağustos 1931.
[469] Hıfzı Topuz, **op. cit.**, s. 161, Alpay Kabacalı, **op. cit.**, s. 133.

> bir yardımdan beklenilen faideyi hükümsüz bırakacağını hatırdan çıkarılmayacağını ümit ederim efendim.[470]

Tebligat gazetenin partiyle bağını kurmakla kalmamış, gazetede çıkan yazıların bir tamim mahiyetinde olduğunu da vurgulamıştır. İlerleyen zamanlarda gazetelerin köylerde de okunmasını sağlamak üzere yıllık abonelik ücretinde yüzde 50'lik bir indirim yapılmış, köylülerden parası olanların gazeteye abone olmaları istenmiştir.[471] Fırkanın gazetesi olarak görülen diğer süreli yayınlar arasında *Karagöz* ve *Servet-i Fünun*'un devamı olan *Resimli Uyanış*'ın da bulunduğu çeşitli tebligatlardan görülebilir.[472] Ayrıca ilerleyen yıllarda *Hakimiyet-i Milliye*'nin devamı olan ve tebligatlarda "Cumhuriyet Halk Partisinin günlük siyasî organı" olarak anılan *Ulus* gazetesine aboneliğin sağlanması için uğraşıldığı da görülür.[473] Hatta 21 Ekim 1937'de C.H.P. Genel Sekreterliği'nden Başvekâlete gönderilen bir yazı, 29 Ekim'den itibaren *Ulus* gazetesinin partinin tam bir neşriyat organı haline getirilmesi için alınan tedbirleri bildirir. Bu tedbirler arasında hükümet faaliyetleriyle ilgili haberleri en önce ve en doğru şekilde neşretmek, bunun için gazetenin muharririnin tüm devlet kurumlarındaki havadisleri öğrenebilmesi için bir memur tespit etmek, gazetenin birinci sayfasında imzasız olarak yayımlanacak editöryal yazının vekâletlerin belirli meseleler hakkındaki görüşlerini ifade etmesini sağlamak ve *Ulus*'a verilecek havadislerin yalnız *Ulus*'ta kalmasını temin etmek bulunur.[474]

1931'de yeni bir basın yasasının çıkartılmasından ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yeniden açılmasından sonra 25 Mayıs 1935'te bu sırada kurumun genel müdürlüğünü yapan Vedat Nedim Tör başkanlığında Birinci Basın Kongresi toplanır. Bu kongreyle amaçlanan basın ve müdürlük arasındaki işbirliğini güçlendirmek, basının kültür yayma görevini daha iyi yerine getirebilmesi için izlenilmesi gereken yolları takip etmek ve Basın Birliği kurmaktır. Kongre boyunca basının devlet eliyle kalkındırılması üzerinde durulur. Kongrenin sonunda Türkiye beş

---

[470] **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 1**, s. 150.
[471] **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 3: Temmuz 1933'ten Birincikânun 1933 Sonuna Kadar**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934, s. 97.
[472] Örneğin bkz. **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 1**, s. 158 ve **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 4: İkincikânun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna Kadar**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934, s. 46.
[473] Örneğin bkz. **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, Cilt 10: İkincikânun 1937'den 30 Haziran 1937 Tarihine Kadar**, Ankara: Ulus Basımevi, 1937, s. 156.
[474] **B.C.A.** 30.10 / 79.524.1.

basın bölgesine ayrılmış, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon bölgelerinde birer Basın Birliği kurulması öngörülmüştür.[475] Kongrenin ardından Dahiliye Vekâleti'nden Başvekâlete gönderilen 6 Haziran 1935 tarihli bir yazıda, kurultayın ardından gazeteciler arasında bir birlik vücuda getirmek ve hükümetle matbuatın daha verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere bir heyet seçildiği bildirilir. Bu heyetle yapılan görüşme sonucunda Ankara'da muhabiri olan gazetelerin temsilcilerinin her gün 14'ten 15'e kadar Matbuat Umum Müdürlüğü'nde hazır bulunmaları ve verilmesi lazım görülen direktiflerle malumatın kendilerine bu süre zarfında bildirilmesi; gazetecilerin haberlerin doğru yapabilmeleri için malumatın kendilerine yetkili bir memur tarafından iletilmesi ve gazetecilerin malumat istedikleri meseleler hakkında ilgili makamın önceden haberdar edilmesi kararlaştırılmıştır.[476] Böylelikle gazetecilerin hükümetle ilgili yazacağı haberlerin içeriği de güvence altına alınmış olur.

1923-1938 arası basının durumuyla ilgili verilen bu bilgilerden anlaşılabileceği üzere, 1925'e kadar basında görülebilen muhalif sesler, Takrir-i Sükûn yasasıyla birlike ortadan kalkmış, basın davalar ve kapatmalar yoluyla kontrol altına alınmış, bundan sonra da gerek hukukî gerek de idarî düzenlemeler yoluyla basın, tek parti rejiminin pekiştirilmesinin vasıtalarından biri haline gelmiştir. Basının rejimin ilkeleri doğrultusunda hareket etmesini sağlayan bir diğer durum, 1931'deki Matbuat Kanunu görüşmeleri sırasında söz alan milletvekillerinden verdiğimiz örneklerde görülebildiği gibi, gazeteci milletvekilleridir. 1923-1938 arası döneme bakıldığında kırk kadar gazetecinin milletvekilliği de yaptığı görülür. Yunus Nadi, Aka Gündüz, Falif Rıfkı, Celal Nuri, Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Ahmet İhsan, Hakkı Tarık, Ruşen Eşref gibi dönemin önde gelen gazetelerinde çalışan gazeteciler, pek çok dönem milletvekili olarak mecliste görev almış, bu da basının işbirliğinin sağlanmasında etkili bir yöntem olmuştur.[477] Kimi gazetecilerin sisteme içerilmesi, bazı süreli yayınların basın özgürlüğünü kötüye kullandıkları söyleminin kabulünü ve hatta basının geri kalanı tarafından da sahiplenilmesini kolaylaştırmış; basın özgürlüğünü rejimin perspektifinden görüp savunan gazeteci-milletvekilleri de mecliste mevcutken muhalif gazete ve gazetecilere karşı yaptırımların daha kolay uygulanabilmesini sağlamıştır.

---

[475] Hıfzı Topuz, **op. cit.**, s. 153, M. Nuri İnuğur, **op. cit.**, s. 107-108.
[476] **B.C.A.** 30.10 / 84.552.14.
[477] Uygur Kocabaşoğlu, "1919-1938 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış," **Yıllık: S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu, VI - 1981**, 1982, s. 112-113, 126-127.

Ayrıca bu gazeteci milletvekilleri, yasama organı üyelerinin adli kovuşturmadan korunmasına ilişkin anayasa maddesi uyarınca yaptırımlardan da muaf tutulmuştur. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinde hırsızlık oranlarında artış olduğuna dair bir haberin kamuoyunu "tehyiç edecek mahiyette" bulunması sebebiyle gazetenin mesul müdürü Akâh Bey hakkında bir kamu hukuku davası açılmış, aynı zamanda Matbuat Kanunu'nun 11. maddesi uyarınca da gazetenin imtiyaz sahibi hakkında da takibatta bulunma gerekliliği doğmuştur. Ancak Adliye Vekâleti'nden Başvekâlet'e gönderilen 1 Aralık 1929 tarihli bir yazıda söz konusu gazetenin imtiyaz sahibinin Yunus Nadi olduğu ve kendisi de Muğla mebusu olduğu için "masuniyeti teşriiyesinin ref'i"nin kendilerine bildirildiğinden bahsedilmektedir.[478] Dolayısıyla gazetenin imtiyaz sahibinin bir milletvekili olması, Matbuat Kanunu'nda öngörülen cezadan muaf olmasını sağlamıştır. Bünyesinde herhangi bir milletvekili barındırmayan gazetelerse, hem cezalara hem de geçici olarak kapatılmalara daha açıktır. Örneğin *Açıksöz* gazetesi "devletin siyasetine dokunacak surette harici mesele üzerine şahsi münakaşa yapmış olduğundan" 27 Ocak 1937'de üç günlüğüne kapatılırken, *Son Telgraf* gazetesi de yazıları "memleketin iç siyasasını karıştıracak mahiyette" görüldüğünden 15 Mayıs 1937'de geçici olarak kapatılmıştır.[479]

Gazetelere yönelik tutumlardaki bu farklılıklara rağmen, basın üzerindeki kontrolün yalnızca muhalifleri değil, tüm gazetecileri kapsadığını da kaydetmek gerekir. Kendisi de yedi dönem milletvekilliği yapmış olan Falih Rıfkı Atay'ın 1938'de yazdığı şu satırlar, rejimin güdümündeki basının durumunun güzel bir özetidir:

> Gazetelerimiz şeklen çok ilerliyorlar; hatta bizdeki abone ve okuyucu sayısının layık olmadığı kadar ilerliyorlar. Fakat seciyece geridirler; bazan memleket vasati seviyesinin onunla mukayese edilemiyeceği kadar geridirler. Gazete seviyesi demek, gazeteci seviyesi demek, gazete ahlâkı, gazeteci ahlâkı demektir. İmdi liyakatler, ancak şeref ve istikrar vâdeden bir meslekte iş ararlar. Bu sözle gazeteci arkadaşlarımıza fena imada bulunduğumuzu zannetmeyiniz: Onların iyileri sırf aşk yüzünden bu meslektedirler. Ancak pek iyi bilirler ki talihleri bir telefon darbesine bağlıdır.[480]

[478] **B.C.A.** 30.10 / 86.567.9.
[479] **B.C.A.** 30.18.1.2 / 71.5.8 ve **B.C.A.** 30.18.1.2 / 74.40.6.
[480] Falih Rıfkı Atay, 28 Haziran 1938.

3.2. Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Fotoğrafları Repertuarı

Erken Cumhuriyet döneminde gazete ve dergilerde yayımlanan Mustafa Kemal fotoğrafları incelendiğinde, ilk olarak portrelerin bu dönemde de sık tercih edilen bir fotoğraf türü olduğu göze çarpar. Ancak bilhassa ilk başlarda dolaşıma giren fotoğraflar, imparatorluk yıllarında yayımlandığını gördüğümüz portrelerdir. Örneğin *Tevhid-i Efkâr*'da yeni yönetim şeklinin cumhuriyet olacağı şeklindeki iddialara dair çıkan 23 Eylül 1923 tarihli bir habere eşlik etmek üzere seçilen fotoğraf, aynı gazete tarafından daha önce de kullanılmıştır (Görsel 3.6; bkz. Görsel 2.48-2.50).[481] Cumhuriyetin ilan edildiğini ve ilk cumhurbaşkanı ve başbakanının da seçimle belirlendiğini duyuran 31 Ekim 1923 tarihli bir *Akşam* haberinde ise, Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın fotoğrafı, aynı gazetenin daha önce başka bir haberi duyururken kullandığı yerleştirmenin aynısıyla verilir (Görsel 3.7; bkz. Görsel 2.118).[482] *Hakimiyet-i Milliye*'nin Milli Mücadele yıllarında birbirinden farklı pek çok haberi duyururken kullandığını gördüğümüz bir Mustafa Kemal portresinin, hem Cumhuriyetin ilan edildiğini bildiren bir haberde hem de Lozan Antlaşması'nın birinci yıldönümü vesilesiyle çıkan bir yazıda tekrar kullanıldığı görülebilir (Görsel 3.8-3.9; bkz. Görsel 2.34-2.39).[483] Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele yıllarında uzun zaman dolaşımda kalmış bir diğer fotoğrafı ise yeni dönemde *Vakit* gazetesinde karşımıza çıkar. Fotoğraf ilk olarak Cumhuriyetin ilan edildiği haberinde, ardından da Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin ikinci yıldönümüne dair bir yazıda kullanılmıştır. 1927 yılına gelindiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde büyük *Nutuk*'u okumaya başlayacağına dair yazıda bile bu fotoğrafın kullanıldığı görülür (Görsel 3.10-3.12; bkz. Görsel 2.53-2.55).[484] Ayrıca bu son haberde sağ alttaki portrenin de yine aynı gazete tarafından Milli Mücadele yıllarında iki yıl dolaşımda tutulmuş bir fotoğrafı olduğu fark edilir (bkz. Görsel 2.7-2.10).

---

[481] "Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?", **Tevhid-i Efkâr**, 23 Eylül 1923, s. 1.
[482] "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Reis-i Cumhuru Mustafa Kemal Paşa," **Akşam**, 31 Ekim 1923, s. 1.
[483] "Büyük Millet Meclisi Dün Gece Sekiz Buçukta Türk Devletinin Şeklini Müttefikan 'Cumhuriyet' Olarak Tesbi ve Dokuza Çeyrek Kala Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini Müttefikan 'Reis-i Cumhur' İntihab Eyledi," **Hakimiyet-i Milliye**, 30 Ekim 1923, s. 1 ve "Sulhumuzun Sene-i Devriyesi," **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Temmuz 1924, s. 1.
[484] "Cumhuriyet Dün Resmen İlan Edildi. Birinci Cumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. Başvekâleti de İsmet Paşa İşgal Edecektir," **Vakit**, 30 Ekim 1923, s. 1; "İki Sene Evvel Bugün, Dumlupınar'da Rum Sındığı Meydan Muharebesi Kazanılmış, Türk Tarihi Yeni Bir Ufka Açılmıştı," **Vakit**, 30 Ağustos 1924, s. 1 ve "Gazi Hazretleri Tarihimizin En Güzide Sahifesini Teşkil Etmekte Olan Nutuklarını İrada Başladılar," **Vakit**, 16 Ekim 1927, s. 1.

Bu örnekler, imparatorluk yıllarında gördüğümüz bir eğilimi tekrar eder; belirli gazetelerin elinde belirli fotoğrafların klişeleri vardır ve gazeteler farklı haberleri her defasında yeni bir fotoğrafla değil, aynı fotoğraftan tekrar tekrar yararlanarak duyurur. Ancak belirli bir fotoğrafın birden çok süreli yayında dolaşıma girdiğinin örneklerini görmek de mümkündür. Daha önce *Vatan* gazetesinde "son resmi" altyazısıyla birlikte yayımlanan bir Mustafa Kemal fotoğrafı, 3 Ekim 1923'te *Resimli Gazete* dergisinin kapağında kullanılmıştır (Görsel 3.13).[485] *Vatan* gazetesi bu portreyi uzun bir süre boyunca farklı haberleri vermek için kullanmaya devam etmiştir. Burada yer verilen iki örnekte söz konusu portre, Cumhuriyetin ilanını duyuran bir haberde ve Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de gazetecilerle yaptığı mülakatla ilgili başka bir haberde kullanılmıştır (Görsel 3.14-3.15).[486] Fotoğraf bundan sekiz ay sonra, bu defa *Cumhuriyet* gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'nın hususi olarak verdiği beyanatla ilgili bir habere eşlik etmek üzere kullanılmış, muhtemelen bu hususiyeti vurgulamak için, bir yıldan uzun süredir dolaşımda olan fotoğrafın altına bunun Mustafa Kemal Paşa tarafından gazeteye hediye edilmiş "son resimlerinden biri" olduğu yazılmıştır (Görsel 3.16).[487] Milli Mücadele döneminde yaygın olarak dolaşıma girmiş portrelerin kullanımına 1931 yılına gelindiğinde bile rastlanılır. *Cumhuriyet* gazetesi Cumhuriyetin sekizinci yıldönümü vesilesiyle birinci sayfasında yer verdiği bir portre dizisinde eski ve yeni fotoğrafları bir arada kullanır (Görsel 3.17).[488] Dizinin altına yerleştirilen yazı, 1919'dan başlayarak Milli Mücadelenin önemli aşamalarını kısaca anar. Fotoğraflar bu önemli aşamalara denk düşecek şekilde tarihlendirilmiş olsalar da, bu tarih bilgileri hatalıdır. Uzun yıllar dolaşımda kalmış olduğunu daha önce gördüğümüz ilk fotoğrafın çekildiği tarihi kesin olarak bilmesek de, 1918 yılında bir gazetede kullanılmış olduğuna rastlamıştık (bkz. Görsel 2.97). Mustafa Kemal Paşa'nın bıyık kullanmayı 1926'da bıraktığını fotoğraflarından görebildiğimiz için dördüncü fotoğrafın 1922'de çekilmediğini tahmin etmek mümkünken, sonuncu fotoğrafın 1925'teki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları anısına çekilmesinden ötürü 1923 yılına ait olamayacağı kesindir (bkz. Görsel 3.21-3.23).

---

[485] **Resimli Gazete**, 3 Ekim 1923, s. 1.
[486] "Dün Gece Ankara'da Yüz Bir Pare Top Endahtı Suretile Cumhuriyet Tesis Edilmiştir," **Vatan**, 30 Ekim 1923, s. 1 ve "Reis-i Cumhur Hazretlerinin Gazetecilerle Dört Saat Mülakatı," **Vatan**, 5 Şubat 1924, s. 1.
[487] "Reis-i Cumhur Hazretlerinin 'Cumhuriyet'e Mühim Beyanatları," **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1924, s. 1.
[488] "Cumhuriyeti Kuran Büyük Gazi'yi Hürmet ve Tazimle Selamlarız," **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1931, s. 1.

Milli Mücadele yıllarında gazete ve dergilerin kullandığı portreler erken Cumhuriyet döneminde, bilhassa da başlarında dolaşıma girmekle birlikte, bu yeni dönemde şüphesiz yeni portre fotoğraflar da repertuara eklenecektir. Burada bahsedilen portreler, bir haberin iletilmesinde tek başına kullanılmış olan fotoğraflardır. İmparatorluk yıllarından farklı olarak Cumhuriyet döneminde haberlerin aktarılmasında birden çok fotoğrafın kullanıldığına daha fazla rastlanılır ve bu fotoğraf dizileri portreleri de içerir. Fotoğraf dizileri haber metninde aktarılanların farklı yönlerini görselleştirmeye ve bir dizi halinde sunulmuş olmakla metinden bağımsız olarak kendi başlarına da bir anlatı kurmaya yararken, tek başına yayımlanan portreler, bir hadisenin tek bir kişide tecessüm edişini pekiştirir.

Erken Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren portrelerin stüdyoda çekilmiş fotoğraflar olduğu ya da stüdyo haricinde çekildiklerinde de portre işlevi görmek üzere kesilerek kullanıldıkları görülür. İlk olarak stüdyoda çekilen portrelere baktığımızda, repertuara eklenen ilk Mustafa Kemal portrelerinden birinin asker üniformasıyla çekilmiş bir fotoğraf olduğu görülür. *Cumhuriyet* gazetesi tarafından ilk olarak 17 Ekim 1925'te Konya'ya yapılan bir seyahatle ilgili bir haberde "son resimlerinden biri" altyazısıyla verilen fotoğraf, bundan beş ay sonra, üniformanın yalnızca yaka kısmı görülecek şekilde kesilip sağa doğru eğimli pozun açısı giderilerek tekrar dolaşıma sokulmuştur (Görsel 3.18-3.19).[489] Herhangi bir habere eşlik etmeksizin kullanılan bu ikinci fotoğrafın yayımlanma sebebi, bu sıralarda *Milliyet* gazetesinin Mustafa Kemal Paşa'nın hatıralarını yayımlayacağını duyurmuş olması, *Cumhuriyet* gazetesinin de bir başka gazetenin yaptığı bu "atlatma" habere karşılık vermek istemesidir.[490] Portrenin yerleştirildiği çerçevenin altında, gazetenin bugüne kadar yaptığı yayıncılık ve matbuattaki yeri vurgulanır. Bu sefer de birinci sayfayı renkli basarak matbuata bir yenilik getirildiği belirtilen yazının devamında

> Bu hizmeti [gazetenin renkli basılması] fiiliyata kalbederken vatana hizmette muktedamız olan muhterem Cumhur Reisimiz Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin en yeni fotoğrafilerinden birini kârilerimize takdim etmek de nazarımızda ayrı bir zevk ve şeref menbaı diğer bir vazife olmuştur.

[489] "Gazi Paşa Hazretleri Konya Yolunda," **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1925, s. 1 ve **Cumhuriyet**, 13 Mart 1926, s. 1.
[490] Şefik Memiş, İsmail Şen ve Murat Arslan (haz.), **Basında Mustafa Kemal Atatürk 1912-1938**, İstanbul: Koçak Koleksiyon, 2014, s. 208.

denilmektedir. Dolayısıyla gazete, beş ay önce "son resimlerinden biri" ibaresiyle bastığı fotoğrafı kesip düzenleyerek yeniden "en yeni fotoğrafilerinden biri" ibaresiyle dolaşıma sokmuştur. Bu "en yeni" fotoğrafın, bundan iki ay önce *Asri Hafta* dergisinin kapağında kullanılmış olduğu da görülebilir (Görsel 3.20).[491] Bu durum, imparatorluk yıllarından farklı olarak Mustafa Kemal fotoğraflarında artık güncellik arayışının ön plana çıktığının göstergesidir. En yeni fotoğrafının yayımlanmasının zevk ve şeref veren bir vazife olarak addedilmesi, Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili yalnızca en son haberlerin değil, kaydedilen en yeni görüntülerin aktarılmasının da bir gazetecilik görevi olarak anlaşıldığına delalettir. Ancak bu örnekte "yenilik" güncel bir fotoğrafla değil, elde mevcut bulunan bir fotoğrafın yeniden düzenlenmesiyle sağlanmıştır.

Milli Mücadele yıllarında her gazetenin elinde farklı bir portrenin klişesinin olduğu ve gazetelerin birbirlerinden farklı portreleri yayımladığı görülürken, erken Cumhuriyet döneminde aynı stüdyo portrelerinin farklı gazetelerde yayımlandığı görülür. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyetin ilanının ikinci yıldönümü vesilesiyle Jean Weinberg'in sahibi olduğu Foto Français'de çektirdiği bir portre fotoğrafı, 2 Kasım 1925'te hem *Cumhuriyet* hem de *İkdam* gazetelerinde yayımlanır (Görsel 3.21-3.22).[492] Bu ikisinden farklı olsa da aynı gün çekilen bir başka fotoğrafa da 1 Nisan 1926 tarihli *Asri Türkiye* dergisinin kapağında rastlanır (Görsel 3.23).[493] *Cumhuriyet* ve *İkdam*'da yayımlanan fotoğrafların Foto Français'ye ait olduğu fotoğraf altyazılarında belirtilmekle birlikte *Asri Türkiye*'de yayımlanan fotoğrafın da aynı stüdyoda çekilmiş olduğu, herhangi bir not düşülmediği için, ancak tahmin edilebilir. Aynı fotoğrafın farklı gazetelerde yayımlanabilmesi, fotoğraf stüdyolarının çektikleri fotoğrafların klişelerini süreli yayınlara satmasından kaynaklanır. Bir önceki örnekte de yalnızca ilk fotoğrafın altına düşülen "Foto Ferid İbrahim" notu, fotoğrafın Osmanlı dönemi fotomuhabirlerinden Ferid İbrahim tarafından çekildiğini ve farklı süreli yayınların klişesini satın alarak fotoğrafı kullanabildiğini gösterir.

Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın asker üniformalı fotoğraflarının daha fazla yayımlandığını ve sivil giyimli fotoğraflarının ağırlıklı olarak savaşın sona ermesinden sonra dolaşıma girdiğini görmek mümkünken, erken

[491] **Asri Hafta**, 7 Ocak 1926, s. 1.
[492] "Gazi Paşa Dün Yedinci Faaliyet Senesine Dahil Olan Büyük Millet Meclisi'nin Huzurunda Pür Heyecan Beklenen Senelik Nutkunu İrad Etti," **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1925, s. 1 ve "Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa Dün Mecliste Tarihi Nutkunu İrad Etti," **İkdam**, 2 Kasım 1925, s. 1.
[493] **Asri Türkiye**, 1 Nisan 1926, s. 1.

Cumhuriyet döneminde üniformalı fotoğraflarının daha nadir dolaşıma girdiği görülür. Mustafa Kemal Paşa'nın biraz önce yer verdiğimiz üniformalı fotoğrafına çok benzeyen, ancak burada bıyıksız görüntülendiği bir diğer stüdyo portresi, *Resimli Gazete* dergisinin 10 Temmuz 1926 tarihli nüshasının kapağında karşımıza çıkar (Görsel 3.24).[494] Ferid İbrahim'in stüdyosunda çekildiği ve yine "en son resimleri" olduğu altyazıda belirtilen fotoğraf, 1926 yazında Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suikast girişimine atıfla yayımlanmıştır. Üniformalı fotoğraflarının daha nadir dolaşıma girdiği bir dönemde bu portrenin yayımlanışı, kendisinin suikastı planlayanlara karşı kudretini vurgulamak için olsa gerektir. Aynı fotoğrafın ilk yayımlandığı zamandan on yıl sonra bile biraz kesilip çerçevesi küçültülerek tekrar dolaşıma sokulduğu görülür; *Cumhuriyet* gazetesi, 20 Temmuz 1936'da imzalanan, Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçişi ve boğazların güvenliğini düzenleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesi haberini, "Atatürk Çanakkaleyi bir defa daha kurtardı" başlığıyla uyumlu olacak şekilde üniformalı bir portresiyle birlikte vermiştir (Görsel 3.25).[495] Bir başka askeri üniformalı stüdyo portresinin Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin dördüncü yıldönümü vesilesiyle *Resimli Perşembe* dergisinin kapağında yayımlandığı görülür (Görsel 3.26).[496] Her ne kadar nihai zaferi getiren muharebeye Mustafa Kemal Paşa'ya verilen unvandan yola çıkarak Başkumandanlık Meydan Muharebesi adı verildiğini bir önceki bölümde görmüş olsak da, derginin, fotoğrafın altına yerleştirdiği yazıda savaşın kazanılmasını Mustafa Kemal Paşa'nın başarısı olarak göstermekle birlikte muharebenin ismini Büyük Meydan Muharebesi olarak andığı fark edilir. Ancak başka bir örnekten görebileceğimiz o ki, asker üniformalı bir portrenin yayımlanması için Mustafa Kemal Paşa'ya ilişkin herhangi özel bir durumun olması da gerekmemektedir. *Yeni Kitap* dergisi 30 Nisan 1927 tarihli ilk nüshasının kapağında, birinci sayısının yayımlanması şerefine başkumandan üniformasıyla çekilmiş bir Mustafa Kemal portresi kullanmıştır (Görsel 3.27).[497]

Üniformalı bu portrelerin yanı sıra stüdyoda çekilmiş sivil kıyafetli Mustafa Kemal portrelerinin de dolaşıma girdiği görülür. Örneğin *Servet-i Fünun* dergisi Mustafa Kemal Paşa'nın sekiz yıl aradan sonra İstanbul'a ilk kez gidişi için iç sayfalarında seyahatten alınmış fotoğraflar kulanmakla birlikte, kapağında Mustafa

[494] **Resimli Gazete**, 10 Temmuz 1926, s. 1.
[495] "Atatürk Çanakkale'yi Bir Defa Daha Kurtardı," **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1936, s. 1.
[496] **Resimli Perşembe**, 26 Ağustos 1926, s. 1.
[497] **Yeni Kitap**, 30 Nisan 1927, s. 1.

Kemal Paşa'nın bir stüdyo portresine yer verir (Görsel 3.28).[498] Mustafa Kemal Paşa'nın 1932 yılında meclisin yeni çalışma yılı vesilesiyle verdiği bir nutuk ise *Cumhuriyet* gazetesinde, muhtemelen birkaç gün önceki Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle çekilmiş smokinli bir portresi eşliğinde sunulur (Görsel 3.29).[499] Gazete fotoğrafı süslü bir çerçeve içine yerleştirmiş, sol alt köşesine ise bir imza eklemiştir. Görsel bu haliyle fotoğraftan ziyade resim olup olmadığı konusunda şüpheler uyandırsa da, aynı görselin ilerleyen zamanlarda tekrar dolaşıma girdiği örnekleri incelemek, bu düzenlemenin gazetenin tercihi olduğunu gösterir. Fotoğraf, Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk soyadının verilmesi üzerine 25 Kasım 1934'te *Cumhuriyet* ve *Hakimiyeti Milliye* gazetelerinde yayımlandıktan sonra 5 Şubat 1935'e gelindiğinde Atatürk'ün seçimler öncesi millete beyannamesi vesilesiyle kesilmiş haliyle yine *Cumhuriyet* gazetesinde kullanılır (Görsel 3.30-32).[500] Bu portrenin ilk dolaşıma girişinde fotoğrafın resme benzetilmeye çalışıldığına rastlanılırken, resimle desteklenerek yayımlanan portrelerinin de zaman zaman dolaşıma girdiği görülür. Örneğin Fransız bir gazete yazarının Atatürk hakkında yazdığı bir yazıyı tercüme edip yayımlayan *Cumhuriyet*'in 5 Ağustos 1935'te yayımladığı, *Son Posta*'nın da 29 Ağustos 1938'de Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümü vesilesiyle kullandığı bir portre, fotoğrafın etrafının gölgelendirilmesi yoluyla basılmıştır (Görsel 3.33-3.34).[501]

Erken Cumhuriyet döneminde stüdyoda çekilmiş bu portrelere kıyasla stüdyo dışında çekilmiş fotoğrafların daha fazla dolaşıma girdiğine rastlanılır. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın bir lider olarak meşruiyeti konusunda artık herhangi bir şüpheye yer yoktur. Milli Mücadele yıllarında olduğu gibi fotoğrafçıların kendisini takip etmesine engel teşkil edecek bir savaş durumu da söz konusu değildir. Savaşın son bulması ve ekonomik durumun giderek iyileşmesi daha fazla fotoğrafın klişesinin yapılmasına, fotoğraf baskısı yapılabilecek kalitede kağıdın bulunmasına, süreli yayınların fotomuhabir istihdam etmesine ve hususi bir fotomuhabirin olmadığı zamanlarda da fotoğraf satın almaya bütçe ayırmasına yol açar. Musavver yayıncılık

[498] **Servet-i Fünun**, 7 Temmuz 1927, s. 1.
[499] "Gazi Hz.nin Nutukları," **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1932, s. 1.
[500] "Gazi Hz. Dün Meclisten Çıkan Kanunla 'Atatürk' Soyadını Aldılar," **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1934, s. 1; "Atatürk," **Hakimiyeti Milliye**, 25 Kasım 1934, s. 1 ve "Atatürk'ün Millete Beyannamesi," **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1935, s. 1.
[501] "Peçesini Atan Türkiye," **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1935, s. 1 ve "Atatürk'ten Kahraman Orduya Selam ve Sevgi," **Son Posta**, 29 Ağustos 1938, s. 1.

savaş yıllarında olduğu gibi artık birkaç gazetenin kaynak ayırabildiği bir durum olmaktansa giderek bir haberi iletmenin standardı haline gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa özelindeyse, haberlere eşlik edecek en yeni fotoğraflarını yayımlayabilmenin kendisi artık bir tür haberciliktir. Dolayısıyla bu dönemde portre yayımlanacağı zaman, bunların stüdyo haricinde çekilmiş fotoğraflar olduğuna daha sık rastlanılır. Üstelik bunlar, fotoğrafın daha çok "konuşturulmasına" da olanak tanır. Stüdyo portrelerinin yayımlanış biçimlerine baktığımızda, bu "durağan" fotoğrafların daha ziyade Mustafa Kemal Paşa'ya atfedilen başkumandan, müşir, bani gibi sıfatlarla birlikte dolaşıma sokulduğu görülür. Stüdyo haricinde çekilmiş fotoğraflarsa, fotoğrafta görülenler üzerinden Mustafa Kemal Paşa hakkında daha fazla söz söyleme imkânı sağlar. Örneğin *Resimli Gazete*'nin 28 Şubat 1925 tarihli nüshasının kapağında Mustafa Kemal Paşa'yı sofrada gösteren bir portre fotoğrafa rastlanılır (Görsel 3.35).[502] Fotoğrafa eşlik eden yazı, görüntünün Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezisi sırasında Mersin'deyken davet edildiği bir köylü sofrasında derginin fotomuhabiri tarafından çekilen en son fotoğraflarından biri olduğunu bildirir. Köylü sofrasındaki mütevazılığını Mustafa Kemal Paşa'nın halkçılığına bağlayan yazı, kendisinin memlekete kazandırdığı mevkiinin mürteciler tarafından bozulamayacağıyla son bularak o sıralarda devam etmekte olan Şeyh Said İsyanı'na atıfta bulunmuş olur. Böylelikle Mustafa Kemal Paşa'nın bir sofra başında çekilmiş bir portresi, devam etmekte olan bir isyana karşı tavır alışın vesilesi haline gelir. Altyazı vasıtasıyla fotoğrafın konuşturulmasına bir başka örnek *Resimli Gazete*'nin 26 Aralık 1925 tarihli nüshasının kapağında görülebilir (Görsel 3.36).[503] Çalışma odasında kitap okurken görüntülenen Mustafa Kemal Paşa'nın bu fotoğrafı, herhangi bir hadise anında alınmamış görünse de, fotoğrafa eşlik eden altyazı, Mustafa Kemal Paşa'nın yazı masasında ve kitap odasında da uzun mesailerde bulunduğunu ve bu fotoğrafın da milletin hayrına olacak bir mesele hakkında düşünürken çekildiğini bildirir. Dolayısıyla dış dünyadan yalıtılmış bir halde kendi başına çalıştığı bir çalışma odasında alınmış bir fotoğrafının da milletin hayrına olacak hadiselerle bağı kurulmuş olur. Mustafa Kemal Paşa'nın kıyafetinden, masanın üzerindeki nesnelerin yerlerinden ve arkadaki kitaplıkta kitapların diziliş biçiminden bu fotoğrafla aynı gün çekilmiş olduğu anlaşılan bir diğer fotoğraf, bundan bir buçuk yıl kadar sonra, 7 Temmuz 1927'de bu sefer *Resimli Perşembe* dergisinin kapağında karşımıza çıkar (Görsel

[502] **Resimli Gazete**, 28 Şubat 1925, s. 1.
[503] **Resimli Gazete**, 26 Aralık 1925, s. 1.

3.37).[504] Mustafa Kemal Paşa bu yılın Ekim ayında Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde büyük nutkunu okuyacaktır ve gazete ve dergiler, yaz başından itibaren, sonbaharda okunacak bu nutka dair haberler yapmaktadır. Daha geniş açıdan çekilmiş bir diğer görüntüsü iki yıl önce dolaşıma girmiş olan bu fotoğrafın altyazısında görüntünün önce "özel hayattan bir sahne" olduğu belirtilse de, hemen akabinde fotoğraf Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunu hazırlıyor olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Böylelikle *Nutuk*'un okunmasından iki yıl önce çekilmiş bir fotoğraf, altyazı vesilesiyle, başka bir olayla ilişkili hale gelir.

Süreli yayınlarda karşımıza çıkan bazı portreler, fotoğrafların kesilerek yeniden düzenlenmesiyle oluşturulur. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinde 29 Ağustos 1925'te yayımlanan bir portre fotoğraf, esasında Dumlupınar'da Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümü vesilesiyle dikilecek olan Meçhul Asker Anıtı töreni sırasında çekilmiş bir grup fotoğrafından kesilerek oluşturulmuştur (Görsel 3.38; bkz. 3.104-3.106).[505] Mustafa Kemal Paşa'nın törende okuduğu nutkunun paylaşıldığı habere eşlik etmek üzere, başlıktaki "millete teceddüd yolunu gösterdiği" ifadesine uygun düşecek bir fotoğraf seçilmiş, fotoğraftaki diğer unsurlar silinerek yazı ve görsel uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Gazetenin bundan birkaç gün sonra da Mustafa Kemal Paşa'nın asker üniformasını giydiği bir başka fotoğrafını, kendisini arka fondaki kalabalıktan ayırmak üzere keserek ve yuvarlak bir çerçeve içerisine yerleştirerek yayımladığı görülür (Görsel 3.39).[506] Altyazıda fotoğrafın müşir üniformasıyla Kastamonu'daki kıtaatı teftiş ederken çekildiği ve gazetenin Kastamonu'ya gönderdiği muharriri tarafından iletildiği belirtilmektedir. Fotoğrafın kendisine bakıldığında, üniformasını giymiş Mustafa Kemal Paşa'nın askerî bir faaliyetle uğraştığı tahmin edilebilir, ancak bunun Kastamonu'daki askeri bir teftiş olduğunu altyazıyı görmeksizin tahmin etmeye imkân yoktur. Gazetenin aynı fotoğrafı iki defa daha kullandığı görülür. Fotoğraf, 1925 sonbaharındaki askerî manevralarla ilgili bir haberde arka fonundan tamamen kesilip bir süvarı kıtasının görüntüsü üzerine yerleştirilerek kullanılırken, 1926 sonbaharındaki askerî manevralarla ilgili bir başka haberde yine arka fonundan kesilerek, ancak bu defa tek başına dolaşıma sokulmuştur

[504] **Resimli Perşembe**, 7 Temmuz 1927, s. 1.
[505] "Büyük Halaskârın, Millete Teceddüd Yolunu Gösterdiği Bir Nutku," **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1925, s. 1.
[506] "Gazi Paşa Bugün Ankara'ya Dönüyorlar," **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1925, s. 1.

(Görsel 3.40-3.41).[507] Dolayısıyla 1925 Ağustosu'nda Kastamonu'daki askeri bir teftiş sırasında çekilmiş bir fotoğraf zaman içinde bir portre fotoğrafa dönüşmekle kalmamış, aynı zamanda daha başka iki askerî faaliyeti duyurmakta da kullanılmıştır. Ayrıca gazetede ilk yayımlandığında Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafta müşir, yani mareşal üniformasıyla görüldüğünü bildiren altyazı, son fotoğrafta "başkumandanlık üniforması"na dönüşmüştür.

Bağlamından kesilerek portreye dönüştürülen fotoğraflar, fotoğrafın hangi hadiseyi görselleştirdiğini anlamayı güçleştirir. Örneğin *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde 15 Haziran 1926'da Mustafa Kemal Paşa'nın Bandırma'dan Balıkesir'e hareket ettiğini duyuran bir habere eşlik eden fotoğraf, "son resimlerinden biri" ibaresiyle yayımlanmıştır (Görsel 3.42).[508] Gelgelelim Mustafa Kemal Paşa'yı başında şapkasıyla açık havada gösteren bu fotoğrafın nerede ne zaman çekildiğini ve gerçekten güncel bir fotoğrafı olup olmadığını fotoğrafın bu halinden anlamaya imkân yoktur. Kesilerek portre formatına getirilmiş bu tür fotoğrafları, hadise esnasında alınmış olmalarına rağmen, kendilerine eşlik eden bir haber ve altyazı olmaksızın bir hadise içerisine yerleştirmek ve fotoğrafların gerçekten de haberde ve altyazıda kendilerine atfedilen hadise esnasında çekildiğinden emin olmak mümkün değildir. Bu tür durumlarda fotoğrafın bir hadiseyle bağı, habere eşlik eden başka fotoğraflara referansla kurulabilir. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın 1925 Eylülü'nde çıktığı bir yurt gezisinde İzmit'e uğrayışı *Vakit* gazetesinde haber olur (Görsel 3.43).[509] Habere, gezinin İzmit ayağından alınmış bir fotoğraf dizisi eşlik eder. Geminin güvertesini, açık denizde gemiyi, gemideki misafirleri, Mustafa Kemal Paşa'yı ve onu karşılayanları gösteren bu fotoğrafların, ayrı ayrı bakıldıkları takdirde bir hadiseyle ilişkilerini kurmak zor olsa da, dizi halinde sunuldukları zaman belirli bir hadisenin farklı anlarını gözler önüne serdiklerini görmek mümkündür. Dolayısıyla örneğin diğerlerinden daha büyük formatta basılmış ortadaki portrenin ne zaman nerede çekildiğini fotoğrafın bu şekilde kesilerek yayımlanmasından çıkarmak mümkün değilse de, dizi içerisinde yer almasından dolayı portreyi bir bağlama yerleştirmek olası hale gelir. Öte yandan bu portrenin bundan bir yıl sonra aynı gazete tarafından

[507] "Sonbahar Manevraları Bitti," **Cumhuriyet** 14 Ekim 1925, s. 1 ve "Gazi Paşa Hazretleri ve Manevralar," **Cumhuriyet**, 16 Ekim 1926, s. 1.
[508] "Reis-i Cumhurumuz Bandırma'dan Balıkesir'e Hareket Buyurdular," **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Haziran 1926, s. 1.
[509] "Gazi Paşa'yı İstikbal İçin İzmit'e Gelen Heyetin Seyahatine Müteallik Bazı Müşahedeler," **Vakit**, 24 Eylül 1925, s. 1.

tekrar kullanıldığı görülür (Görsel 3.44).[510] Mustafa Kemal Paşa'nın ordu zabıtanlarına yaptığı bir konuşmadan bahsedilen habere eşlik eden bu fotoğrafın bir yıl önce yayımlandığı bağlam hatırlanmadığı takdirde, açık havada çekildiği belli olan bu portrenin özgün bağlamıyla ilişkisini kurmaya imkân yoktur. Bir yıl önceki yurt gezisinin İzmit ayağında Mustafa Kemal Paşa'yı gösteren bir fotoğraf, artık ordu zabıtanlarına bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa'yı gösterir hale gelmiştir.

Belirli bir hadise esnasında alınmış bir fotoğrafın başka hadiseleri duyururken de kullanılmasına bir diğer örnek *Cumhuriyet* gazetesinin 10 Eylül 1930'da Mustafa Kemal Paşa'nın çok partili hayata geçişle ilgili beyanatıyla ilgili bir haberde, 21 Ağustos 1932'de de Türk Dil Cemiyeti'nin neden kurulduğuna dair açıklamasına ilişkin bir haberde kullandığı portredir. Bu portre,1927'de İstanbul'a gelişi sırasında Ertuğrul Yatı'nın güvertesinde çekilen bir fotoğrafın kesilmiş halidir (Görsel 3.44 ve 3.45; bkz. Görsel 3.162).[511] Her ne kadar ilk fotoğrafta herhangi bir altyazı yoksa da, ikinci fotoğrafın altyazısında da herhangi bir yenilik iddiasında bulunulmasa da, her iki fotoğrafın da, eşlik ettiği haberler dolayısıyla bir güncellik iması içerdiği düşünülebilir; Mustafa Kemal Paşa'nın çok partili yaşama geçişte nerede durduğunu izah ettiği ilk haberde de, Türk Dil Cemiyeti'nin neden kurulduğunu açıkladığı ikici haberde de kullanılan fotoğraf, 1927 yılından olmasına rağmen, sanki açıklamaların yapıldığı sırada çekilmiş izlenimi uyandırmaktadır.

Kesilerek portre haline getirilmiş fotoğrafların işlevi tam olarak budur; belirli bir anda ve belirli bir mekânda çekilmiş olan bir fotoğraf, her zamana ve her mekâna uygun hale getirilmiş olur. Birinci Bölümde yer verdiğimiz Cemal Işıksel röportajını hatırlayacak olursak, Işıksel bu röportajında Atatürk'ün hususi fotoğraflarını çekmediğini, hadise içerisinde Atatürk'ün resimlerini aldığını söylemektedir. Fotomuhabirler, görevleri gereği bir hadiseyi görselleştirmeye çalışsalar da, fotoğrafçının çektiği fotoğraf ile bu fotoğrafın gazete ve dergilerde yayımlanış biçimi farklılık gösterebilir. Belirli bir zamanda ve mekânda gerçekleşen bir hadisenin bir anını kayıt altına alan fotoğraf, kesilip bağlamından koparılarak yayımlandığı takdirde, tüm hadiselere genellenebilir hale gelir. Portre işlevi görecek şekilde kesilip dolaşıma

---

[510] "Ordumuzun Kudreti Şayan-ı Takdirdir," **Vakit**, 15 Ekim 1926, s. 1.

[511] "Gazi Hz.nin Nadi Beye Cevabı," **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1930, s. 1, "Gazi Hz. 'Türk Dili Cemiyeti'nin Maksadı Tesisini İzah Buyuruyorlar," **Cumhuriyet**, 21 Ağustos 1932, s. 1 ve **Son Saat**, 3 Temmuz 1927, s. 1.

sokulan Mustafa Kemal fotoğraflarında olan da budur. Örneğin *Resimli Gazete*'nin 29 Ekim 1927'de kapakta kullandığı bir portre, esasında Mustafa Kemal Paşa'nın sekiz yıl sonra İstanbul'a ilk gelişi sırasında Ertuğrul Yatı'nın güvertesinde çekilen bir fotoğrafından kesilmiştir (Görsel 3.47; bkz. Görsel 3.116, 3.161).[512] Böylelikle İstanbul'a yıllar sonra ilk gelişi sırasında çekilmiş bir "hadise fotoğrafı," bundan bir süre sonra Cumhuriyet Bayramı'nın yıldönümü vesilesiyle portre formatına getirilerek ve bir yerleştirme halinde düzenlerek yeni bir görsel olarak tekrar dolaşıma sokulur.

Görsellerin hangi fotoğraflardan kesildiği bilinmediğinde, özgün bağlamlarını tahmin etmeye imkân yoktur. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi, 11 Ağustos 1929 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın halka bir hitabesini, kesilerek portre formatına getirilmiş bir fotoğrafıyla birlikte vermiştir (Görsel 3.48).[513] Mustafa Kemal Paşa'nın sağlık durumunun iyi olmadığı şeklindeki söylentilere cevaben yaptığı konuşmaya eşlik etmek üzere seçilen fotoğrafının altına "en yeni bir resimleri" ibaresinin eklenmesi, herhangi bir sağlık sorunu olmadığı beyanını kuvvetlendirmek içindir. Ancak fotoğrafın kesilerek yayımlanması ve ne zaman nerede çekilmiş olduğuna dair bir ipucuna fotoğrafın kendisine bakılarak ulaşılamaması, bu görselin gerçekten de güncel bir fotoğraf olup olmadığı meselesinde yalnızca gazetenin fotoğraf altına iliştirdiği nota güvenmemizi gerektirir. Mustafa Kemal Paşa'nın en yeni fotoğrafına yer vermenin bir habercilik vazifesi ve başarısı olarak addedilmesi, yeni fotoğraflarının dolaşıma girmesine vesile oluşturacaksa da, kesilerek portre formatına dönüştürülmüş fotoğrafların güncelliğini teyit için elimizde fotoğraf altyazılarından fazlası yoktur. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinin 28 Aralık 1930'ta "en son resimleri" ibaresiyle, *Milliyet* gazetesinin de 25 Kasım 1934'te "en yeni resimlerinden" altyazısıyla yer verdiği iki fotoğrafa bakıldığında, bunların daha önce yayımlanmış fotoğraflarından daha yeni olduğunu görsellerin bu hallerine bakarak söylemek mümkün değildir (Görsel 3.49-3.50).[514] Mustafa Kemal Paşa'nın yalnızca göğüs hizasından yukarısının görülebildiği bu iki fotoğraf, her ne kadar "yeni" olmaları dolayısıyla dolaşıma sokulmuşlarsa da, Mustafa Kemal Paşa'yı yeni bir hadise içerisinde gözler önüne sermez; bunun yerine görüntüsünü bağlamından koparır ve bu haliyle bir imgenin sabitlenmesi işlevinden fazlasını göremez. *Haber* gazetesinde 25 Kasım 1934'te

[512] **Resimli Gazete**, 29 Ekim 1927, s. 1. Aynı portre, daha başka haberlerde de kullanılmıştır. Bkz. Görsel 3.12, 3.72.
[513] "Büyük Gazimizin Halka Hitabesi," **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1929, s. 1.
[514] "Dolmabahçe'de Dünkü Tarihî İçtima," **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1930, s. 1 ve "Büyük Önderimiz 'Atatürk' Soyadını Aldılar," **Milliyet**, 25 Kasım 1934, s. 1.

yayımlanan bir Atatürk portresi ise, daha ileri gidilerek yalnızca kafa bölgesinin kesilmesiyle oluşturulmuştur (Görsel 3.51).[515] Yüzüne düşen ışıktan ve gözlerini kısmasından dışarda çekildiğini anladığımız bu portre, bize fotoğrafın çekilmesine vesile olan hadiseye dair hiçbir ipucu sunmamaktadır.

Ancak "hadiseye dair hiçbir ipucu sunmamak" ifadesinin bir yanıyla retrospektif bir yorum olabileceğini de teslim etmek gerekir. Bugünden 80-90 yıl önce dolaşıma giren fotoğrafların hangi hadiseden olduklarının anlaşılmadığını söylemek, bir yere kadar, dönemin gündelik hayatından ve hadiselerinden uzak olmakla ilgilidir. Bağlamından koparılarak yayımlanan bir fotoğraf, hangi hadise sırasında çekildiğine dair bugün bize bir fikir vermese bile, bu hadisenin gazetelerde fotoğrafın yayımlanmasından önce de konu edilmesi, erken Cumhuriyet dönemi okurlarının fotoğrafları, kesilip kırpılmış halleriyle bile bir bağlama oturtmalarını sağlıyor olabilir. Şimdiye kadar yer verdiğimiz portre formatında kesilmiş fotoğraflar, eşlik ettikleri haberlerden ötürü, o dönemin okurlarına da herhangi bir arkaplan bilgisi vermiyor olmalıdır. Öte yandan bugün bakıldığında nereye oturtulacağı bilinmese de o dönemin okurlarına anlamlı gelebilecek örneklere rastlamak da mümkündür. *Cumhuriyet* gazetesinde 1 Eylül 1925'te yayımlanan bir habere eşlik eden asker üniformalı bir Mustafa Kemal Paşa portresi buna örnektir (Görsel 3.52).[516] Fotoğrafın beraberinde yayımlandığı haberin başlığında Mustafa Kemal Paşa'nın halkın gözyaşları arasında Kastamonu'dan ayrıldığı belirtilmektedir. Fotoğraf altyazısında ise görüntünün Mustafa Kemal Paşa'nın son seyahatleri sırasında kıtaatı teftiş ederken kaydedildiği yazılıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafçıya poz vererek alınmış bu görüntüsü, ne başlıkta belirtildiği gibi halkın gözyaşları arasında uğurlanışını ne de altyazıda belirtildiği gibi askeri kıtaatı teftiş edişini gözler önüne serer. Dolayısıyla fotoğraf, eşlik ettiği havadisi görselleştirmeye ya da çekilmesine vesile olan hadiseye dair bir ipucu vermeye yaramamaktadır. Ancak bu ikinci yorumun daha ziyade bu fotoğrafla bugün karşılaşan biri için geçerli olabileceğini de teslim etmek gerekir. Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri ve katıldığı askerî manevralar, erken Cumhuriyet dönemi gazete ve dergilerinde günlerce haber konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu dönemin okurları Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu'da birlikleri teftiş edeceğini bu fotoğrafla karşılaşmadan önce de zaten biliyor olmalıdır. Bu nedenle fotoğraf, bugün karşılaşan

[515] "Kemal Atatürk," **Haber**, 25 Kasım 1934, s. 1.
[516] "Büyük Halaskâr Halkın Gözyaşları Arasında Kastamonu'dan Ayrıldı," **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1925, s. 1.

biri için Mustafa Kemal Paşa'nın üniformalı bir diğer fotoğrafı olabilecekken, yayımlandığı dönemin okurları fotoğrafın Kastamonu'daki teftişle bağlantısını rahatlıkla kurabilir. Mustafa Kemal Paşa bu manevralardan dönüşte İnebolu'ya da uğramış, şapkayı halka ilk olarak burada tanıtmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin 5 Eylül 1925'te yayımladığı bir habere eşlik eden Mustafa Kemal Paşa'nın elinde şapkasıyla çekilmiş fotoğrafının, bağlamından kesilip koparılarak yayımlandığı bu haliyle bugün için bir hadiseyle bağını kurmak zor olsa da, gazete ve dergilerde birkaç gündür Mustafa Kemal Paşa'nın İnebolu'da şapkayla ilgili verdiği nutku okumuş olan erken Cumhuriyet okurları için portre ve hadise arasındaki bağlantıyı kurmak kolay bir iş olsa gerektir (Görsel 3.53).[517] Bir diğer örnek, 15 Temmuz 1929'da *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlandığını gördüğümüz bir Mustafa Kemal fotoğrafıdır (Görsel 3.54).[518] Fotoğraf gazetede herhangi bir habere eşlik etmeksizin tek başına yayımlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'yı bir aracın direksiyonu başında yazlık kıyafetleriyle gösteren bu fotoğrafın, altyazısı olmaksızın, herhangi bir hadiseyle bağlantısının kurulması bugün olanaksızdır. Oysa bu dönemde Ankara'daki Gazi Çiftliği'nde (sonradan Atatürk Orman Çiftliği) tarım ve çiftçiliği geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmakta, gazete ve dergiler günler boyunca bu konuyla ilgili haberlere ve çiftlikten alınmış fotoğraflara yer vermektedir. Dolayısıyla herhangi bir habere eşlik etmeden yayımlanmış bu fotoğrafın çiftlikteki çalışmalarla bağlantısını kurmak o dönemin okurları için kolay olsa gerektir. Bu bağlantıyı kurmanın, fotoğrafa herhangi bir altyazı eşlik etmeseydi de mümkün olduğu düşünülebilir.

Kesilerek portre formatına getirilmiş fotoğrafla fotoğrafın çekilmesine vesile olan hadise arasında bağlantı kurmak, söz konusu fotoğrafın, çekilmesinden yıllar sonra tekrar dolaşıma girdiği durumlarda güçleşir. 1926 sonbaharında düzenlenen askerî manevralar sırasında çekilmiş bir fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa'nın bir kayaya yaslanarak poz verdiği görülür (Görsel 3.55-3.56).[519] *Hakimiyet-i Milliye* ve *Milliyet* gazetelerinde art arda yayımlanan bu portre, her iki gazetede de başka fotoğrafların eşliğinde verildiği için, portre fotoğrafın askerî bir faaliyet esnasında alınmış olduğunu, diğer fotoğraflara referansla, bugün de tahmin etmek mümkündür. Ancak bu askerî faaliyetin tam olarak ne olduğu, gazetelerde günlerdir sonbahar

[517] "Şapka Süratle Teammüm Ediliyor," **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1925, s. 1.
[518] **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Temmuz 1929, s. 1.
[519] "Büyük Gazimiz Manevranın Sefahat ve Netayicinden Memnun Olduklarını Kıtaata Tebliğ Buyurdular," **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Ekim 1926, s. 1 ve "Gazi Paşa Hazretlerinin Hakikat ve İtminan ile Meşbu Olan Şu Kıymetli Sözlerini Unutmayalım," **Milliyet**, 16 Ekim 1926, s. 1.

manevralarıyla ilgili haberleri okuyan erken Cumhuriyet okurları için şüpheye yer bırakmayacak kadar açıktır. Öte yandan bu fotoğrafın, çekilmesinden altı yıl sonra, Zafer Bayramı'nın yıldönümünde *Son Posta* gazetesinde yayımlandığı görülür (Görsel 3.57).[520] Milli Mücadele yıllarının son askerî başarısının yıldönümü vesilesiyle yayımlanan bu fotoğrafın, Mustafa Kemal Paşa'nın giydiği üniformanın, bilhassa da taktığı şapkanın Milli Mücadele zamanındaki üniformalar ve kalpaklarla bir benzerliği olmadığından daha sonraki bir zamanda çekildiği açıksa da, ilk olarak altı yıl önce dolaşıma giren bu fotoğrafın hangi vesileyle yayımlandığını hatırlamayan erken Cumhuriyet dönemi okurları için, bu görüntünün özgün bağlamıyla bağlantısını kurmak güçtür. Fotoğrafların herhangi bir yazı olmaksızın hangi hadiseyi görselleştirdiğini anlamanın erken Cumhuriyet dönemi okurları için de güç olduğu bir başka durum, çekildiği tarihten sonra yayımlanmanın yanı sıra özel bir hadise esnasında alınmamış portrelerdir. Örneğin *Foto Magazin* dergisinin Haziran 1938 sayısında kesilerek yayımlanmış bir Atatürk portresi, ilk bakışta herhangi bir yurt gezisi esnasında alınmış bir fotoğraf izlenimi uyandırabilir (Görsel 3.58).[521] Ancak fotoğrafın yayımlandığı tarihte herhangi bir yurt gezisi söz konusu değildir ve hastalığı ilerlemiş olan Atatürk, İstanbul'da ikamet etmektedir. Arka fondaki su birikintisine bakarak İstanbul'da da çekilmiş olabileceğini düşünmenin mümkün olduğu fotoğrafın yanına iliştirilen yazı, görüntünün Ankara'daki Çubuk Barajı'nda çekildiğini bildirir. Dolayısıyla çekildikten hemen sonra dolaşıma girmeyen ve özel bir hadiseyi görselleştirmeyen fotoğrafların ne zaman nerede çekildiğini yalnızca fotoğrafın kendisine bakarak tahmin etmek, erken Cumhuriyet dönemi okurları için de zor bir iş olsa gerektir.

Yerleştirmeler, fotoğrafların kesilmesiyle oluşturulan portrelerin sık kullanıldığı bir başka alandır. Tek başlarına kullanıldıklarında eşlik ettikleri haberi görselleştirmek konusunda eksik kalacak olan fotoğraflar, bir yerleştirme içerisinde bir araya getirildikleri zaman artık kendi başlarında değil, ama bütün olarak bir anlam ifade etmeye başlarlar. Bu tür yerleştirmelerin sık kullanıldığı bir haber konusu, yurt gezileridir. Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri gazete ve dergiler için her daim önemli bir haber konusu olmuş, yıllar geçtikçe gazetelerin bu tür haberlere ayırdığı sayfa sayısı da giderek artmış, seyahat sırasında alınan fotoğraflar gazete ve dergilerin

[520] "Zafer ve Kurtuluş," **Son Posta**, 30 Ağustos 1932, s. 1.
[521] **Foto Magazin**, Haziran 1938, s. 4.

iç sayfalarına kadar taşmaya başlamıştır. Gelgelelim seyahatten fotoğraflar gazetelerin eline henüz ulaşmadığında, ilgili haberlerin yerleştirmelerle verildiği görülür (Görsel 3.59-3.62).[522] Burada yer verilen örneklerin tamamında Mustafa Kemal Paşa'nın başka bir görselden kesilerek portre formatına getirilmiş bir fotoğrafı, bir kent manzarasının üzerine yerleştirilmiştir. Tek başlarına yayımlanacak olsalar haberle bağını kurmanın güç olacağı fotoğraflar, bir yerleştirme içerisinde sunularak, bütün halinde anlam ifade eder hale gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu defa nereye gittiği ya da gideceğini altyazılara bakmaksızın anlamak fotoğrafların kendisinden mümkün değilse de, bu tür yerleştirmeler bir seyahatin söz konusu olduğunu anlamak için kafidir. Öte yandan fotoğrafların üzerine yazının da eklendiği durumlar, seyahat programını daha belirgin kılar. Örneğin *Milliyet* gazetesinin 19 Kasım 1930 tarihli nüshasında Mustafa Kemal Paşa'nın yürürken çekilmiş bir fotoğrafının iki kent manzarasıyla birlikte verildiği görülür (Görsel 3.63).[523] Mustafa Kemal Paşa'nın kesilerek portre formatına getirilmiş fotoğrafı, Kayseri'ye ait olduğu görselin üzerine yazılmış bu kent manzaralarından birinin üzerine yerleştirilmiş, Sivas'a ait olduğu yine görselin üzerine yazılı diğer bir fotoğrafsa üst tarafa yerleştirilerek, iki manzara birbirlerine yön işaretiyle bağlanmıştır. Herhangi bir altyazının eşlik etmediği bu yerleştirmede, Mustafa Kemal Paşa'nın Kayseri'ye gittiğini ve oradan da Sivas'a geçeceğini anlamak için bir altyazının yardımına da zaten ihtiyaç yoktur. Gezi rotasının bir yerleştirme vasıtasıyla görselleştirildiği bir diğer örneğe 16 Ocak 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde rastlanılır (Görsel 3.64).[524] Haberin yayımlandığı tarihte Mustafa Kemal Paşa Ankara'dan henüz yeni hareket ettiğinden seyahatle ilgili herhangi bir fotoğraf henüz mevcut değildir. Gazete bunun üzerine bir Türkiye haritası üzerinde Mustafa Kemal Paşa'nın uğrayacağı şehirlerden birer fotoğraf koyup, güzergahı da belirtmek üzere yön işaretiyle bu fotoğrafları birbirlerine bağlamıştır. Haritanın sağ tarafındaysa, Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafının uğrayacağı bu şehirlere dürbünüyle bakıyormuş gibi görünecek şekilde kesilip yerleştirildiği görülür.

[522] "Gazi'nin Vecd İle, Heyecan İle Dinlenen Hitabeleri," **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1925, s. 1; "Gazi Hazretleri Dün Samsun'u Şereflendirdiler," **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1928, s. 1; "Gazi Hazretlerinin Bursa ve Yalıvayı Ziyaretleri," **Resimli Uyanış**, 29 Ağustos 1929, s. 630 ve "Gazi Hz. Denizli Tarikile Antalya'ya Gidiyorlar," **Cumhuriyet**, 6 Mart 1930, s. 1.
[523] "Gazi Hz. Dün 13'te Kayseriye Vardılar," **Milliyet**, 19 Kasım 1930, s. 1.
[524] "Gazi Hz. Dün Akşam Ankara'dan Hareket Ettiler," **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1933, s. 1.

Yerleştirmelerin kullanıldığı bir başka haber vesilesi, önemli olayların duyurulması ya da yıldönümleridir (Görsel 3.65-3.66).[525] Bu tür haberlerde Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarına, söz konusu olayla ya da yıldönümüyle ilişkili birden çok görsel eşlik eder. Bu yerleştirmelerin bazılarında, bir araya getirilen görsellerin bir bütün olarak ne ifade ettiğini anlamak için yazının yardımına ihtiyaç vardır. Örneğin burada yer verilen ilk örnekte *Resimli Gazete*, en üste ve en ortaya yerleştirilen Mustafa Kemal Paşa portresinin arkasına askerlerin olduğu bir çizim yerleştirmiş, sayfanın geri kalanını ise daha ufak formatta basılmış portrelerle süslemiştir. Bu görsellerin bir bütün halinde bir araya getirenin ne olduğu belki kendi dönemi içerisinde anlaşılabilecekse de en azından bugün altyazının yardımına ihtiyaç vardır. Yukarıda gördüğümüz üzere, cumhuriyetin ilanı meselesi, Mustafa Kemal Paşa'nın yabancı bir gazeteciye verdiği bir mülakat üzerine, meclis gündemine gelmezden bir ay evvel basında tartışılmaya başlamış, bu tartışmalar devam ederken *Resimli Gazete*, cumhuriyetin kabul edilmesine henüz bir ay varken sayfalarından cumhuriyeti ve ilk cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Paşa'yı ilan etmiş, bunun şerefine de 29 Eylül 1923 tarihli nüshasının kapağı için Mustafa Kemal Paşa'nın şimdiye kadar "içte ve dışta devirdiği habis başları" gösteren bir yerleştirme hazırlamıştır. Diğer bir örnek, *Resimli Perşembe* dergisinin 1 Temmuz 1926 tarihli kapağında görülebilir. Yerleştirmede Mustafa Kemal Paşa'nın daha önce pek çok vesileyle yayımlanmış bir portresi, iki figürün ortasına yerleştirilmiştir. Bu figürlerin neyi temsil ettiği ve yerleştirmenin ne vesileyle yapıldığıysa ancak eşlik eden metin vasıtasıyla anlaşılabilir; kısa bir süre önce Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suikast girişimi üzerine hazırlanan bu yerleştirmede, altyazıdan öğrendiğimiz üzere, kendisi biri zafer, diğeri inkılap olan iki meleğin koruması altındadır.

Yıldönümleri şerefine hazırlanan yerleştirmelerdeyse, herhangi bir yazıya ihtiyaç duymaksızın görsellerin bir bütün olarak neyi ifade ettiği rahatlıkla anlaşılabilir. Burada yer verilen dört örnek de, biri 1928'den, geri kalanı 1933'ten olmak üzere, Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle hazırlanmış yerleştirmelerdir (Görsel 3.67-3.70).[526] Yer verilen ilk yerleştirmede büyük bir gemi, askeri bir birlik, tren ve uçaklar ve toprağa tohum atan bir çiftçi çizimlerinin ortasındaki çerçevenin içine bir

[525] **Resimli Gazete**, 29 Eylül 1923, s. 1; **Resimli Perşembe**, 1 Temmuz 1926, s. 1; **Son Saat**, 29 Ekim 1928, s. 1; **Akşam**, 29 Ekim 1933, s. 1; "Cumhuriyetin 10uncu Yılı," **Vakit**, 29 Ekim 1933, s. 1 ve "Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı," **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1933, s. 1.
[526] **Son Saat**, 29 Ekim 1928, s. 1; **Akşam**, 29 Ekim 1933, s. 1; "Cumhuriyetin 10uncu Yılı," **Vakit**, 29 Ekim 1933, s. 1 ve "Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı," **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1933, s. 1.

Mustafa Kemal portresi konulduğu görülür. Mustafa Kemal Paşa'nın ülkeye kazandırdıklarını simgeleyen bu yerleştirme, Latin harfleriyle ilgili kanunun henüz meclis gündemine gelmediği, ama bununla ilgili çalışmaların yazdan beri gazetelerde haber olduğu bir dönemde, Latin harfleriyle yazılmış "Büyük Gazi: bağışladığın Cümhuriyeti kutlularız" kelimeleriyle süslenmiştir. Cumhuriyetin onuncu yıldönümü vesilesiyle yapılan yerleştirmelerden verilen diğer örneklerde de, hepsi birbirinden farklı olmakla birlikte, Mustafa Kemal portresinin bazen bir güneş, bazen de bir çelenk içerisine yerleştirildiği ve etrafının fabrika, tren, traktör, uçak resimleri, inkılapları simgeleyen görseller ve imar alanındaki dönüşümü gösteren çizimlerle süslendiği görülür. Son on yılda ülkede yaşanan dönüşümleri gösteren çizimlerin ortasında her defasında bir Mustafa Kemal portresinin yer alması, bu dönüşümlerle Mustafa Kemal Paşa arasındaki bağı kurar.

Süreli yayınlarda birden çok fotoğrafın bir araya getirilmesiyle yapılan başka tür yerleştirmelere de rastlanılır (Görsel 3.71-3.74).[527] Bu yerleştirmeler, vuku bulan bir hadiseye dair görseller gazetenin eline henüz ulaşmadığında kullanılabilir. Örneğin yer verilen ilk görselde, Afgan Kral ve Kraliçesinin Ankara'ya gelişi bir haber olarak gazetede kendine yer bulurken, haberi görselleştirmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafının iki yanına kral ve kraliçenin birer portresinin konulduğu görülür. Fotoğraflarla yapılan diğer yerleştirmelerse, bir hadiseye dair elde mevcut bulunan fotoğraf bolluğunu değerlendirmek üzerine yapılmış gibi görünmektedir. Örneğin *Milliyet* gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın 1927'de İstanbul'a gelişiyle ilgili ilk sayfasında kullandığı görsellerin en başına, iki flu Mustafa Kemal portresinin ortasındaki bir Mustafa Kemal portresinden oluşan bir yerleştirme koymuştur. Aynı gazetede bir yıl sonra Latin alfabesine geçişle ilgili çalışmalara dair birinci sayfada çıkan haberlere pek çok Mustafa Kemal Paşa fotoğrafı eşlik etmiş olsa da, en üste Mustafa Kemal Paşa'nın bir hafta önce Ankara'ya gelişi sırasında çekilmiş beş fotoğrafı kesilerek bir çerçeve içerisinde sunulduğu görülür. Fotoğrafların tamamı yalnızca Mustafa Kemal Paşa'yı merkeze alacak şekilde kesilip birleştirildiği için,

[527] "Büyük Gazi Dün İstirahat Buyurmuşlardır. Bugün Şehremanetini, Halk Fırkasının Merkezini, Vilayet Dairesini Teşrif Etmeleri Muhtemeldir. İstanbul Dün ve Gece de Bu Tarihi Saatlerini Sonsuz Bir Sürur içinde Tesid Etti. Taksim'den Hareket Eden Muazzam Fener Alayı ve Kalbi Tezahürat," **Milliyet**, 3 Temmuz 1927, s. 1; "Afgan Kralı ve Kraliçesi Hazeratı Ankara'yı Teşrif Buyurdular," **Vakit**, 21 Mayıs 1928, s. 1; "Gazi Hazretlerinin Son Emirleri Yazımızı Kolaylaştırmıştır; Dil Heyeti Ankaraya Gidiyor," **Milliyet**, 23 Eylül 1928, s. 1 ve "Üçüncü At Yarışları," **Milliyet**, 21 Ekim 1928, s. 1.

yazının yardımı olmaksızın bu fotoğrafların hangi hadise sırasında alındığını anlamak mümkün değildir. Aynı gazeteden yer verilen bir başka örnekse, bu sefer Mustafa Kemal Paşa'yla İsmet Paşa'nın Ankara'da birlikte izledikleri at yarışları esnasında alınmış dört fotoğraflarının yine kesilip sadece kendileri merkezde kalacak şekilde tek bir çerçeve içerisinde birleştirilmeleriyle temin edilmiştir.

Erken Cumhuriyet dönemi Mustafa Kemal fotoğrafları repertuarının büyük bir bölümü, portreler ve kesilerek portre formatına getirilmiş fotoğraflardan ziyade, hadise anında çekilmiş fotoğraflardan oluşur. Ülkeye yeni bir çehrenin kazandırıldığı bu yıllar, bu açıdan pek çok hadiseye sahne olur ve bu konudaki haberler, ülkeye yeni çehreyi kazandıran başlıca kişi olarak görülen Mustafa Kemal Paşa'nın o hadisedeki varlığı üzerinden görselleştirilir. Bazı zamanlarsa Mustafa Kemal Paşa'nın varlığı ve görünürlüğü kendi başına bir hadise addedilecek ve haberleştirilecektir. Hadise esnasında alınmış görüntülerin bazıları, kameraya poz verilmesiyle kaydedilir (Görsel 3.75-3.82).[528] Bu tür fotoğraflar bir hadiseyi görselleştirmekle birlikte hadiseye bir "ara" verildiği ve o hadiseyi görüntüleyen fotoğrafçının varlığının altının çizildiği görüntülerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın da iştirak ettiği bir olay vuku bulmaktadır; bu olay, gazete ve dergilerde haber olacak önemde görülmüştür ve bunun için de olayı takip etmek üzere muhabir ve fotoğrafçılar görevlendirilmiştir. Vuku bulan olayın bir süreliğine askıya alınarak kişilerin fotoğrafçıya poz vermeleri, fotoğrafçının varlığından haberdar olunduğunun ve söz konusu olayın fotoğrafı çekilerek kayıt altına alınacak önemde bir hadise olduğunun herkes tarafından kabul edildiğine işaret eder. Belirli bir hadise için bir araya gelmiş kişilerin bir süreliğine bu hadiseye ara verip kameraya poz vermeleri, fotoğraf çekiminin de o hadisenin bir parçası olmasına neden olur. Bu hadise, burada yer verilen örneklerde olduğu gibi, ister bir sefirin uğurlanması, ister askerî manevralar, ister çiftlikte bir davet, ister seyahat ve yabancı devlet adamlarının ziyareti isterse de kutlamalar olsun, hadiseyi kayıt altına almak üzere fotoğrafçı veya fotoğrafçılar görevlendirilmiş ve hadise sırasında orada bulunanlar, fotoğrafçının oradaki varlığını teyit ederek, kameraya poz vermişlerdir. Poz verilerek çekilen fotoğraflarda, fotoğraf makinesine atfedilen "anı

[528] "Paris Sefirimiz Perşembe Günü Gidiyor," **Vatan**, 31 Mart 1925, s. 1; "Türk Milleti Bugünü Ne Kadar Coşkun Tezahürat ile Tesid Etse Yeridir," **Son Saat**, 1 Eylül 1925, s. 1; **Servet-i Fünun**, 27 Mayıs 1926, s. 1; **Servet-i Fünun**, 1 Temmuz 1926, s. 1; "Kral ve Kraliçe Hazeratı Büyük Gazimizle Birlikte Dünkü At Yarışlarını Teşrif Buyurdular," **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Mayıs 1928, s. 1; "Bahar ve Aşk," **Resimli Uyanış**, 9 Mayıs 1929, s. 356; "Gazi, Prens Şerefine Ziyafet Verdi," **Hakimiyeti Milliye**, 15 Ocak 1931, s. 1 ve "Atatürk'ün Gezintileri," **Akşam**, 7 Mayıs 1938, s. 1.

ölümsüzleştirme" vazifesinin altı çizilmiş olur. Her ne kadar fotoğraf makinesi, seçilen herhangi bir anı ister istemez "ölümsüzleştirecekse" de, bu tür fotoğraflarda hem fotoğrafçının hem de fotoğrafı çekilenlerinin tam da bunu temin etmek üzere karşı karşıya geldiği görülür. Bununla birlikte kayıt altına alınarak "ölümsüzleştirilen" anların ait olduğu hadiselerin bazen hadise değerini yalnızca Atatürk üzerinden edindiği de fark edilir. Burada yer verilen son örnekte (bkz. Görsel 3.82), *Akşam* gazetesi, Atatürk'ün yaptığı bir gezintiyi haberleştirmiştir. Hastalığı bu sıralarda iyice belirginleşen Atatürk İstanbul'da ikamet etmektedir ve bu sırada şehir içinde yaptığı bir gezinti, gazete tarafından sayfalarına taşınacak bir havadis addedilmiştir. Bu havadisin fotoğrafçıya poz verilerek çekilmiş bir görüntüyle görselleştirilmesi, herhangi resmi bir ziyaretin yapılmadığı bir gezintide bile bir fotoğrafçının hazır bulunduğunu gösterir. Fotoğrafçının bu hadiseyi kaydetmek üzere orada oluşu ve gazetenin bunu fotoğrafla birlikte sayfalarına taşıması, olaylara hadise değerini kazandıranın Atatürk'ün görünürlüğü olduğunu vurgular.

Süreli yayınlarda haberleştirilen hadiseler, fotoğrafçının olay yerindeki varlığının kameraya bakılarak teyit edilmediği, olay vuku bulurken çekilmiş fotoğraflarla da duyurulur (Görsel 3.83-3.90).[529] Yukarıda yer verilen örneklerde olduğu gibi bu örneklerde de gazete ve dergiler kutlamalar, çiftlikteki çalışmalar, şehir içinde yapılan gezintiler, yabancı devlet adamlarının ziyaretleri, seyahatler, yıldönümleri ve askeri manevralar gibi hadiseleri, fotoğrafçıların hadise sürüp giderken aldıkları fotoğraflarla birlikte duyurmuştur. Hadise içerisinde kaydedilmiş görüntülerin genelde bir dizi halinde sunulduğu, böylelikle bir yap-bozun parçaları gibi iş görmeleri sağlanılarak, hadisenin farklı anlarının gözler önüne serilip bütünü hakkında bir fikir uyandırmaya çalışıldığı görülür. Kameraya doğrudan poz verilmemiş olmasının, fotoğrafçının varlığının farkında olunmadığı anlamına gelmediğini de söylemek gerekir. Bununla birlikte bu durumlarda hadisenin herhangi bir anında ara verilerek kameraya poz verilmek yerine, fotoğrafçının o hadisenin önemli anlarını bizzat seçip kaydetmesine zımni olarak izin verilmiş olur.

---

[529] "Dumlupınar'da Reis-i Cumhur Gazi Paşa ve Büyük Millet Meclisi Reisi Ali Fethi Bey'in Şehit Mehmetçiğin Edebiyetinde Tarihi Nutukları," **Tevhid-i Efkâr**, 1 Eylül 1924, s. 1; **Haftalık Mecmua**, 30 Kasım 1925, s. 1; "Reis-i Cumhur Hazretleri Dün Kumandanlık, Vilayet ve Şehremaneti Makamlarını Ziyaret Ettiler," **Vakit**, 10 Temmuz 1927, s. 1; "Şarklı Misafirlerimiz," **Son Saat**, 23 Mayıs 1928, s. 1; "Gazi Hz. 14'te Sıvas'a Vasıl Oldu," **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Kasım 1930, s. 1; "Atatürk Dün Akşam Diyarbakır'a Şeref Verdiler," **Ulus**, 16 Kasım 1937, s. 1; "Atatürk Stadyuma Şeref Verdiler," **Ulus**, 20 Mayıs 1938, s. 1 ve "Trakya Manevralarından İntıbalar," **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1937, s. 1.

Dönemin tüm süreli yayınlarında kendine yer bulan hadiselerde gazete ve dergilerin olayı farklı görsellerle duyurmaya çalştıkları görülse de, bazı önemli hadiselerde aynı fotoğrafın dolaşıma girdiğine rastlanılır. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'nın 1927'de Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde okuduğu *Nutuk*, günlerce gazete ve dergilerin sayfalarından okurlara aktarılırken, kürsüde çekilmiş bir fotoğrafı aynı gün iki farklı gazetede birden kullanılır (Görsel 3.91-92).[530] *Son Saat* gazetesi fotoğrafın altına "Ankara muhabirimizin dün aldığı resimlerden" ibaresini düşmüş; *Vakit* gazetesi ise fotoğrafı kimin çektiğine dair herhangi bir bilgi paylaşmamıştır. Ankara fotomuhabirinin kim olduğu belirtilmediğinden fotoğrafın gerçekten de *Son Saat*'in muhabiri tarafından çekilip sonra da klişesinin bir başka gazeteyle paylaşılıp paylaşılmadığını ya da fotoğrafın Ankara'da bulunan bir fotoğrafçı tarafından çekilip klişesinin iki gazeteye birden satılıp satılmadığını bilmek mümkün değildir. Mustafa Kemal Paşa'nın en yeni görüntüsünü aktarmanın ve bunun gazetenin hususi fotomuhabiri vasıtasıyla yapılmasının bir gazetecilik vazifesi ve başarısı olarak addedildiği düşünülürse, *Son Saat*'in bağımsız bir fotoğrafçıdan satın aldığı fotoğrafı kendisine mal etmesi ihtimali de akla yatkın durmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesi, bu fotoğraflarla aynı gün, kürsüde nutku okurken alınmış bir başka görsele yer verir ve bu görsel, bundan birkaç gün sonra *Resimli Gazete*'nin kapağında kendine yer bulur (Görsel 3.93-3.94).[531] Fotoğrafların yayımlanma biçimleri arasındaki tek fark, *Cumhuriyet* gazetesinin fotoğrafı, alt tarafta hareket ettiği için flu görünen kişiyi keserek kullanmasıdır. Bir başka örnek 1928 yılı sonbaharında yayımlanan fotoğraflarda görülebilir. Latin alfabesiyle ilgili kanun değişikliği meclise gelmezden evvelki yaz Mustafa Kemal Paşa'nın yeni alfabe hakkında İstanbul'da yürüttüğü çalışmalara son verip Ankara'ya gelişi, *Cumhuriyet* gazetesinde üzerlerine Latin harfleriyle "Yaşa Gâzi" yazılmış bir bezin görüntüsünün konulduğu çeşitli fotoğraflardan oluşan bir yerleştirme eşliğinde duyurulmuştur. Bu yerleştirmenin birebir aynısının bir hafta kadar sonra *Haftalık Mecmua*'da da kullanıldığı görülebilir (Görsel 3.95-3.96).[532] Bir diğer örnek Mustafa Kemal Paşa'nın 1930'nun sonunda

[530] "Gazimiz Bu Sabah Saat Onda Milli Mücadele'ye Ait Hatıralarını Nakle Devam Ederek Sivas Kongresi'nin Sonlarında Cereyan Eden Hadiseleri Anlattı," **Son Saat**, 17 Ekim 1927, s. 1 ve "Reis-i Cumhur Hazretleri Büyük Kongrenin Dünkü İctimaında Nutuklarını İrad ve İbdana Devam Buyurdular," **Vakit**, 17 Ekim 1927, s. 1.

[531] "Gazi Hazretleri Dün de Milli Mücahidemizin İç Yüzünü Gösteren Nutuklarına Devam Buyurdular," **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1927, s. 1 ve **Resimli Gazete**, 22 Ekim 1927, s. 1.

[532] "Gazimizin avdeti intıbâları," **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1928, s. 1 ve "Gazi Hazretlerinin Son Seyahatlerini Müteakib Ankara'ya Avdetlerine Ait İntıbalar," **Haftalık Mecmua**, 1 Ekim 1928, s. 1.

çıktığı üç aylık yurt gezisinin başlarında alınmış bir fotoğraftır (Görsel 3.97-3.99).[533] Gezinin henüz başlarında Sivas'tayken çekilmiş bir fotoğrafta, Mustafa Kemal Paşa yaşlı bir yurttaşla konuşurken görülür. Bir vatandaşla doğrudan temas halindeyken göründüğü bu fotoğraf bilhassa önemli bulunmuş olmalı ki, fotoğraf, burada yer verilen sırayla, "Sıvas'ta bir ihtiyarla hasbihal ederken," "Gazi Hazretleri Sıvas'ta halkın ihtiyaçlarını bizzat dinliyorlar" ve "Bir ihtiyarın dileklerini dinliyorlar" altyazılarıyla birlikte aynı gün üç farklı gazetede kendine yer bulmuştur. Sayfaların geri kalanında seyahatten alınmış farklı fotoğraflar kullanılırken bu görüntünün tekrar etmesi, fotoğrafta görülenlerin bilhassa önemli bulunduğuna delalettir. Gazetelerin hiçbiri fotoğrafların altına herhangi bir fotomuhabir ismini not düşmediği için, bu fotoğrafın bağımsız bir fotoğrafçı tarafından çekilip gazeteler tarafından satın alındığı tahmin edilebilir. Başka bir örnek, İngiltere Kralı Edward'ın 1936 yılında Türkiye ziyaretiyle ilgili haberlerde karşımıza çıkar. İki farklı gazete, sayfanın geri kalanında bu ziyaretten alınmış farklı fotoğraflara yer vermekle birlikte, her iki gazetenin de üst bandında aynı iki fotoğrafın kullanıldığı görülür (Görsel 3.100-3.101).[534] İlerleyen kısımlarda daha detaylı göreceğimiz üzere bu ziyaret pek çok fotoğrafçı tarafından takip edilmiş olmasına rağmen, her iki gazetede de hususi olarak görevlendirilen fotomuhabirlerden bahsedilmemekte ve ziyaretten pek çok görüntü kaydedilmesine rağmen her iki gazetede de aynı iki fotoğrafa yer verilmektedir. Burada yer verebileceğimiz son bir örnek de 1937'deki Türk Tarih Kongresi'nden sonra verilen bir çay ziyafeti vesilesiyle çıkan haberlerdir. İki farklı gazete bu habere eşlik etmek üzere Atatürk'ü kalabalık bir grubun arasından yürürken gösteren bir fotoğrafa yer vermiş, ancak fotoğraflardan biri "Atatürk dört yüz muallimin alkışları arasında Beylerbeyi sarayından çıkarken" altyazısıyla birlikte verilirken, diğerinde "Büyük Önder, muallimlerin alkışları arasında Beylerbeyi sarayını teşrif ediyorlar" denilmektedir (Görsel 3.102-3.103).[535] Dolayısıyla aynı fotoğraf, iki farklı gazetede, Atatürk'ün çay ziyafetine gelişini ve ziyafetten ayrılışını göstermek üzere kullanılmıştır. Her iki gazetenin de kendi fotomuhabirleri tarafından çekildiği şeklinde bir not düşmediği bir fotoğrafın iki farklı anı kaydetmiş gibi sunulmasının nedeninin,

---

[533] Reisicumhur Hazretleri Samsun'da," **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1930, s. 1; "Gazi Hz. Samsun'da İki Gün Tetkikatta Bulunacaklardır," **Hakimiyeti Milliye**, 24 Kasım 1930, s. 1 ve "Gazi Hz. Samsun'da tetkikatlarına devam ediyorlar," **Milliyet**, 24 Kasım 1930, s. 1.

[534] "Kral, Atatürk'ü Ziyaret Ettiler," **Akşam**, 5 Eylül 1936, s. 1 ve "Büyük Misafirimize Dün Kavuştuk," **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1936, s. 1.

[535] "Büyük Önder," **Kurun**, 27 Eylül 1937, s. 1 ve "Prof. Afet, Tarih Muallimlerine Çay Ziyafeti Verdi," **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1937, s. 1.

fotoğraf altyazılarının gazete editörleri tarafından yazılması olduğu düşünülebilir. Gazetelerin belirli bir hadise esnasında çekilmiş fotoğrafları fotoğrafçılardan satın alırken, yalnızca görüntünün hangi hadiseden olduğuna dair genel bir bilgi aldıkları, o görüntünün tam olarak hangi anı görselleştirdiği kararınınsa fotoğrafa bakarak altyazısını yazan kişi tarafından verildiği tahmin edilebilir.

Gazete ve dergilerin aynı hadiseleri haberleştirdiklerinde farklı fotoğraflar kullanmayı tercih etmelerineyse daha sık rastlanılır. Gelgelelim bu farklı fotoğraflar arasındaki ayrımlar bazen çok ufak olabilir. Örneğin Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin ikinci yıldönümünde Dumlupınar'a bir Meçhul Şehit Abidesi dikilmesine karar verilmiş, bunun için düzenlenen tören dergi ve gazetelere konu olmuştur. Bu haberden burada yer verdiğimiz üç örnekte, haberlerin törenin farklı anlarını kaydeden fotoğraflarla görselleştirildiği görülür (Görsel 3.104-3.106).[536] Fotoğraflar dikkatle incelendiğinde, *Son Telgraf*'ta en soldaki fotoğrafın, *Vakit*'te sağ sütunun yukarısındaki fotoğrafın ve *Resimli Ay*'da üst bantta yer alan soldaki fotoğrafın açı farklılıklarıyla aşağı yukarı aynı zamanda çekildikleri görülür. Ayrıca *Vakit*'te orta sütunun altında yer alan fotoğrafla *Resimli Ay*'da üst bantın sağında kalan fotoğrafın da ufak bir açı farkıyla aşağı yukarı aynı anda çekildiği fark edilir. Bu açı ve zaman farklılıkları, belirli bir fotoğrafçının yer değiştirerek arka arkaya fotoğraflar çekmesinden kaynaklanmış olabilir. Bir diğer ihtimal, hadiseyi takip eden birden çok fotoğrafçının belirli bir noktada toplanarak karşılarındaki sahneyi kayıt altına almış olmalarıdır. Ancak aşağı yukarı aynı anda çekilmiş görünen bu fotoğrafların altyazıları, aynı hadisenin sanki farklı kısımlarının kayda alındığı izlenimi uyandırır. Mustafa Kemal Paşa'nın bir yeri işaret ederken görüntülendiği fotoğrafı, *Son Telgraf*'ta yalnızca karede görülen kişilerinin isimleri sayılarak verilmiş; *Vakit* gazetesinde fotoğrafın Mustafa Kemal Paşa'nın bir harp noktasını gösterirken çekildiği belirtilmiş; *Resimli Ay*'da ise bu fotoğrafın Mustafa Kemal Paşa'nın meçhul askerin mezarı başında yaptığı konuşma esnasında alındığı kaydedilmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca gazete ve dergilerde dolaşıma girmiş Mustafa Kemal fotoğraflarında benzer örneklerle karşılaşılabilinir. Örneğin 1930 sonundaki yurt gezisi sırasında İstanbul'a uğrayan Mustafa Kemal Paşa, şehirde çeşitli ziyaretlerde bulunmuştur. *Vakit* gazetesi 19 Aralık 1930 tarihli nüshasında bu ziyaretleri

[536] "30 Ağustos'ta Geçen Cumartesi Günü Dumlupınar'daki İhtilafa Ait Bazı İntibalar," **Son Telgraf**, 1 Eylül 1924, s. 1; "Meçhul Şehid Nasıl Takdis Edildi" ve "Gazi Paşa Bursa'ya Muvasalat Ettiler," **Vakit**, 1 Eylül 1924, s. 1 ve **Resimli Ay**, Eylül 1924, s. 36.

haberleştirirken Mustafa Kemal Paşa'nın şehir meclisinde görüşmeleri dinlerken ve parti merkezinden çıkarken alınmış birer fotoğrafını kullanmış, aynı gün çıkan *Milliyet* gazetesi ise haberi dört fotoğrafla birlikte vermiştir (Görsel 3.107-108).[537] Bu dört fotoğraftan ikisi, *Vakit*'te yer alan fotoğraflarla ufak açı farklılıklarıyla aşağı yukarı aynı zamanlarda çekilmiştir. Daha başka örnekler Kral Faysal'ın 1931'deki Türkiye ziyareti sırasında ve 1937'deki Tarih Kurultayı esnasında çekilmiş fotoğraflardan dolaşıma girmiş olanlarda görülebilir (Görsel 3.109-3.112).[538] İster tek bir fotoğrafçının yer değiştirerek arka arkaya çektiği görüntüler olsun, isterse belirli bir yerde toplanmış fotoğrafçıların kaydettiği kareler olsun, aralarında ufak açı ve zaman farklılıkları olan bu fotoğraflar, kaydedilmekte olan görüntünün önemine binaendir. Görüntü kaydetme teknolojilerinin bu kadar geliştiği ve fotoğraf çekmek için artık hususi bir fotoğraf makinesine bile ihtiyacın olmadığı, bir görüntünün sonsuz sayıda fotoğrafını çekmenin önündeki maddi tek engelin pil ömrü ve bellek boyutu olduğu bir dönemde, bir görüntünün ufak açı farklılıklarıyla arka arkaya pek çok defa kayıt altına alınmış olmasını fotoğrafta görülenlerin önemiyle ilişkilendirmek, bugünden geriye bakan biri için tuhaf gelebilir. Ancak unutmamak gerekir ki, bu dönem az sayıda fotoğrafçının film kullanarak analog makinelerle çekim yaptığı, fotoğrafların kullanılabilir hale gelmesi için önce negatiflerin banyo edilmesinin gerektiği ve fotoğraf yayımlamanın bugünden daha masraflı ve zahmetli olduğu bir dönemdir. Makinedeki sınırlı sayıda filmin belirli bir görüntünün kaydedilmesinde kullanılmasının görüntünün önemiyle ilişkili olması bu yüzdendir. Bir hadiseyi kaydetmekle görevli olan fotoğrafçı, o hadisenin en önemli anlarını ya da hadiseyi en iyi özetleyecek anı yakalamakla yükümlüdür. Burada yer verilen örneklerdeyse söz konusu olan bir hadisenin en önemli anlarının görselleştirilmesi değil, ufak açı farklılıklarıyla arka arkaya çekilen fotoğrafların dolaşıma girmesidir. Dolayısıyla buradaki mesele, belirli bir şahsın her açıdan görüntülenmesi gerekliliğidir. Hesaba katılması gereken bir diğer ihtimal de, Cemal Işıksel'in röportajından da öğrendiğimiz üzere, gazetelerin fotomuhabirleri birden fazla olayı takip etmeleri için görevlendirmeleri, farklı gazetelere çalışan fotomuhabirlerin de bunun üzerine aralarında görev paylaşımı yaparak her birinin farklı bir olayı takip etmesidir. Dolayısıyla tek bir fotomuhabir, birden çok fotoğrafçının olayı takip ettiği izlenimini

[537] "Reisicümhur Hz. Bugün Gidiyorlar," **Milliyet**, 19 Aralık 1930, s. 1 ve "Gz. Hz. Bugün Trakyaya Hareket Buyuruyorlar," **Vakit**, 19 Aralık 1930, s. 1.
[538] "Feysal Hz. Bu Sabah İstanbula Geliyor," **Milliyet**, 9 Temmuz 1932, s. 1; **Resimli Uyanış**, 16 Temmuz 1931, s. 1; "Tarih Kurultayının İkinci Günü," **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1937, s. 1 ve "Tarih Kongresinde İkinci Gün," **Kurun**, 22 Eylül 1937, s. 1.

yaratmak üzere, farklı açılardan birden çok fotoğraf çekmiş olabilir. Bununla birlikte, her ne kadar bu ihtimali tamamen gözardı etmek mümkün değilse de, Mustafa Kemal Paşa'nın dahil olduğu hadiseleri tek bir fotomuhabirin takip etmesinin düşük olasılık olduğunu da kaydetmek gerekir.

Erken Cumhuriyet döneminin başlarında gazeteler, 4-6 sayfa civarında çıkmakta ve fotoğraflı haberler ağırlıklı olarak birinci sayfadan verilmektedir. Gazetelerde nadiren de olsa ikinci sayfada ufak bir portrenin yayımlandığına rastlanılsa da, Mustafa Kemal Paşa fotoğraflarının her daim birinci sayfadan verildiği görülür. Bu, haberlerin birden çok fotoğraf eşliğinde duyurulduğu durumlar için de geçerlidir. Bu gibi haberlerde metnin tamamı birinci sayfaya sığmadığında geri kalanına iç sayfalarda devam edilse de, fotoğraflar her zaman birinci sayfadan yayımlanır. Birden çok fotoğrafın birinci sayfadan yayımlandığı bu tür haberlerde, fotoğraflar sayfanın yalnızca bir kısmını ya da tamamını kaplayabilir (Görsel 3.113-3.114).[539] Bir haberi duyurmak için birden çok fotoğrafın kullanılması, söz konusu hadisenin farklı bileşenlerinin gözler önüne serilmesini sağlamak içindir. Bu bileşenler, ilk örnekte görüldüğü gibi, harp oyunları esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlık ettiği bir grubun bir masanın etrafında harita başında alınmış fotoğraflarına eşlik eden, harp oyunlarına katılan müffetiş ve kumandanlardan birkaçının ikili fotoğrafları olabilir. Veyahut, ikinci örnekte olduğu gibi, Dumlupınar'daki Başkumandanlık Meydan Muharebesi yıldönümünden pek çok safhanın birinci sayfanın tamamını kaplayacak şekilde aktarılması şeklinde olabilir. Gazetenin, hususi fotoğrafçısı tarafından alındığını haberin başlığında bildirdiği, ancak sağ sütunda üstten ikinci ve üçüncü görüntülerin başka süreli yayınlarda da dolaşıma girdiğini gördüğümüz (bkz. Görsel 3.104-3.16) bu toplam on beş görsel, bu dönemde nadiren rastlandığı üzere birinci sayfanın tamamını kaplamış, iç sayfalara herhangi bir fotoğraf taşınmamıştır. Bu durum, 4-6 sayfa arası çıkan gazetelerin tamamının görsellere ayrılamamasından kaynaklanır. Gazetelerin diğer sayfaları şehir haberleri, hükümet kararları, ilanlar, reklamlar gibi başka konulara hasredilmiş durumdadır. Dolayısıyla fotoğraflara ayrılabilecek yer sınırlıdır ve bu da bir hadisenin aktarılmasında metnin görsel karşısındaki üstünlüğünü temin eder.

---

[539] "İzmir'deki Büyük Harb Oyunlarına Ait İntibaat," **Tevhid-i Efkâr**, 26 Şubat 1924, s. 1 ve "Dumlupınar'da, Karatepe'de Meçhul Şehidin Mezarı Başında Yapılan Tarihi Mrasimde Hususi Fotoğrafçımızın Aldığı Resimlerden Bazıları," **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1924, s. 1.

Ancak zamanla, gazetelerin sayfa sayısının da artmasıyla, fotoğraflara daha çok yer verilmeye başlandığı ve görsellerin gazetenin iç sayfalarına kadar taştığı görülür. Bilhassa önemli hadiseler, hadiseden birçok fotoğrafın çekilmesinden ötürü, birkaç sayfayı kaplayan fotoğraflarla görselleştirilecektir. *Milliyet* gazetesinin, sekiz yıl aradan sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın bu seyahatini, üç sayfaya yayılan fotoğraflarla birlikte aktarması bunun ilk örneklerindendir (Görsel 3.115-3.117).[540] Seyahatin İzmit'ten sonraki her safhası çok sayıda fotoğrafçı tarafından kayda alınmış, bu fotoğraf bolluğu gazetelerin iç sayfalarında da fotoğraflara yer vermelerinin yanı sıra takip eden günlerde de bu seyahatten fotoğraf paylaşmaya devam etmelerine yol açmıştır. Bununla birlikte dergilerin gazetelerden çok önce birkaç sayfa boyunca fotoğraf yayımlamaya başladığını da kaydetmek gerekir. Sayfa boyutunun gazetelere kıyasla çok daha küçük olması sebebiyle tek bir sayfaya daha az sayıda fotoğraf sığdırabilen dergiler, bir hadiseye dair fotoğrafları mecburen daha çok sayfaya yaymak durumundadır (Görsel 3.77, 3.118-3.120).[541]

Mustafa Kemal Paşa'nın da içinde bulunduğu hadiselere dair fotoğrafların süreli yayınlarda sayfalar boyunca yayımlanması aslen 1930'lardan sonra yaygınlaşacaktır (Görsel 3.121-3.122).[542] Gazetelerin sayfa sayısındaki artış daha fazla sayfanın fotoğraflara ayrılmasını sağlamakla birlikte, bu durumun gazeteler özelinde farklılık gösterdiğini de not etmek gerekir. Mesela *Son Posta* gazetesi diğer gazetelere kıyasla görsel yoğunluğu düşük olan, bu nedenle önemli hadiselere dair fotoğraf kullanacağı zaman bunu daha ziyade az sayıda görselle ve birinci sayfadan yapan bir gazetedir. Örneğin İran Şahı'nın 1934'teki Türkiye ziyaretinin sonuna gelindiğine dair yayımlanan bir haberde, her ne kadar metin iç sayfalarda devam ediyor olsa da, yalnızca birinci sayfada üç adet fotoğraf kullanır (Görsel 3.123).[543] *Milliyet* gazetesininse bundan birkaç gün önce, İran Şahı'nın ziyaretleri devam ederken yayımladığı bir haberde, *Son Posta*'da kullanılan fotoğraflarla aynı gün çekildikleri belli olan görselleri iki sayfaya yayarak paylaştığı görülür (Görsel 3.124-3.125).[544] Bir

[540] "Son Asrın En Büyük Mucizesi Gazi Mustafa Kemal Sekiz Sene Evvel Ayrıldığı İstanbula Sekiz Senelik Bir İftiraktan sonra Çok Mesirret Avazeleri Arasında Dahil Oldu ve İstanbul Halkına Hitaben Fevkalade Müheytic ve Tarihe İbretbahş Bir Nutuk İrad Buyurdu," **Milliyet**, 2 Temmuz 1927, s. 1, 4, 5.
[541] **Servet-i Fünun**, 27 Mayıs 1926, s. 1, 21, 24-25.
[542] "Büyük Trakya Manevraları," **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1937, s. 1 ve 8.
[543] "Şehinşah Hz. Bugün Gidiyorlar," **Son Posta**, 2 Temmuz 1934, s. 1.
[544] "Kardeş ve Dost Milletin Büyük Başı Dün Müzeleri Gezdi ve Şereflerine Gazi Hz.nin Huzurlarile Metris'te Atış Tatbikatı Yapıldı," **Milliyet**, 29 Haziran 1934, s. 1-7.

diğer örnek, Atatürk'ün hayatı boyunca katıldığı tek 19 Mayıs kutlamaları olan 1938'deki törende çekilmiş bir fotoğrafın, *Son Posta* gazetesinin birinci sayfasında hem törenden hem de Atatürk'ün törenin ardından Mersin'e gitmiş olduğundan bahseden bir haber için kullanılırken, aynı gün çıkan *Cumhuriyet* gazetesinin, birinci sayfasının yarısını ve iç sayfalardan birinin tamamını hem tören alanından, hem Atatürk'ün tören alanına teşfirinden, hem de törenden sonra Mersin'e doğru yola çıkışından alınan toplam 22 fotoğrafa ayırmasıdır (Görsel 3.126-3.128).[545] Mustafa Kemal fotoğraflarının gazetelerin birinci sayfası haricinde dolaşıma girmesinin bir diğer vesilesi, bilhassa *Milliyet* gazetesinde görülebilen, gazetenin son sayfasını fotoğraflara ayırma eğilimidir. Bazen başka gazetelerde de rastlanılabilen, ama *Milliyet* gazetesinin düzenli bir şekilde yaptığı görülen bu durumda, ilanların yanı sıra gündemle alakalı çeşitli fotoğrafların, birbirleriyle bir bağı olması gerekmeksizin, son sayfada bir ara sunuldukları görülür. Mustafa Kemal Paşa'nın manevi kızlarından olan Nebile Hanım'ın düğün merasiminde çekilen bir fotoğrafın gazetenin son sayfasında yayımlanışı buna bir örnektir (Görsel 3.129).[546]

Erken Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren Mustafa Kemal fotoğrafları repertuarı hakkında söyleyebileceğimiz son şey, hadise anında çekilmiş bu fotoğrafların, görüntünün hangi hadiseden alındığına dair ipuçlarını kadrajın içinde her zaman barındırmadığıdır. Portre fotoğraflar gibi hadise anında çekilmiş fotoğraflar da Mustafa Kemal Paşa'yı merkeze alacak şekilde çekildiği veyahut kesilerek düzenlendiği için, görüntünün bağlamıyla ilgili ipuçları bu sırada dışarıda bırakılmış olabilir. Böyle durumlarda hadise anında çekilmiş bu fotoğraflardaki "hadise," cereyan eden olayın kendisi değil, Mustafa Kemal Paşa'nın o olaydaki varlığı ve görünürlüğü haline gelir. Ancak bu hususta portre fotoğraflar hakkında söylediğimiz şeyi burada da yinelemek gerekir; fotoğrafların hangi hadiseyi görselleştirdiklerinin, bugün bizim için değilse de erken Cumhuriyet dönemi okurları için gayet sarih olabileceği teslim edilmelidir. Gazetelerin günlerdir belirli bir hadise hakkında yaptığı haberlerden sonra bir Mustafa Kemal fotoğrafıyla karşılaşan bir okur, görüntünün kayıt altına aldığı hadiseyi fotoğraftan belki yine çıkaramayacaksa da, söz konusu hadiseye dair fikre önceden zaten sahiptir. Dolayısıyla fotoğraf ve hadise bağlantısını kolaylıkla kurabilir. Örneğin *Akşam* gazetesinin 13 Temmuz 1926 tarihli nüshasında yayımlanan iki

[545] "Atatürk, Mersinde," **Son Posta**, 21 Mayıs 1938 ve "Büyük Önder Mersinde," **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1938, s. 1-7.
[546] **Milliyet**, 27 Şubat 1929, s. 8.

fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa bir binadan çıkarken ve arabasına binerken görüntülenmiştir (Görsel 3.130).[547] Fotoğraf aynı zamanda herhangi bir habere eşlik etmeksizin, kendi başına yayımlanmış; fotoğrafın içeriğine dair bilgi yalnızca altyazıda verilmiştir. Bugünden geriye bakan biri için, fotoğrafa eşlik eden altyazıya göz atmaksızın herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde, herhangi bir binadan çıkarken çekildiği düşünülebilecek olan bu fotoğrafları erken Cumhuriyet dönemi okurları belirli bir hadiseyle daha kolay ilişkilendirebilir, çünkü Mustafa Kemal Paşa bu sırada İzmir'de bir seyahattedir ve gazeteler günledir bu seyahatten ayrıntılar ve fotoğraflar paylaşmaktadır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın açık havada, bir binadan çıkıp otomobiline binerken gösteren bu fotoğrafların o sıralarda ziyaret ettiği İzmir'den alınmış olabileceğini fark etmek, erken Cumhuriyet dönemi okuları için, fotoğrafı görmeden önce de sahip oldukları bilgiler nedeniyle, daha kolaydır. Benzer bir diğer örnek, Mustafa Kemal Paşa'nın bir otomobil içinde görüntülendiği ve 4 Temmuz 1927'de *Son Saat*'te çıkan bir fotoğraftır (Görsel 3.131).[548] Bugünden geriye bakıldığında fotoğrafa eşlik eden metinlere bakmadan belirli bir yer ve zamanla ilişkilendirmenin güç olduğu bu fotoğrafın bir hadiseyle bağlantısını kurmak dönemin okurları için yine gayet kolay olmalıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a yıllar sonra ilk gelişi sırasında alınan fotoğraflar birkaç gün boyunca gazetelerde yayımlandıktan sonra, bu sefer de sıra İstanbul'da yaptığı gezintiler sırasında kaydedilmiş görüntülere gelmiştir. Bu nedenle okurlar, fotoğrafın kendisi herhangi bir mekân ve zaman çıkarımı yapmaya müsaade etmese de, fotoğrafla karşılaşmadan önce sahip oldukları bilgiler nedeniyle görüntüyü bir bağlama rahatlıkla oturtabilir.

Bununla birlikte dolaşıma giren fotoğrafların ne vesileyle çekilmiş olabileceğini erken Cumhuriyet okurlarının da metin yardımı olmaksızın anlayamadığı durumlar olabilir. Örneğin *Cumhuriyet*'te 11 Mart 1926'da yayımlanmış bir fotoğraf, herhangi bir habere eşlik etmemektedir; dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın yeni çekilmiş bu görüntüsü, bizzat haberin kendisidir (Görsel 3.132).[549] Altyazısına bakıldığında İş Bankası'nda verilmiş bir ziyafet esnasında çekildiği öğrenilen bu fotoğraf, ne İş Bankası'na ne de ziyafete dair bir ipucu vermektedir. Yeterince önemli bir hadise olmadığı için günler öncesinden okuyuculara duyurulmamış olabilecek bu

[547] **Akşam**, 13 Temmuz 1926, s. 1.
[548] "Reis-i Cumhur Hazretleri Bu Sabah Öğleye Doğru Şehirde Bir Gezinti Yaptılar," **Son Saat**, 4 Temmuz 1927, s. 1.
[549] "Ankara Fotoğraf Muhabirimizin Gönderdiği Resimlerden," **Cumhuriyet**, 11 Mart 1926, s. 1.

ziyafetten alınmış bu fotoğrafı herhangi bir bağlama oturtmak, bu nedenle dönemin okurları açısından da güç olabilir. Hakimiyeti Milliye'de 23 Ekim 1929'da çıkan benzer bir habere eşlik eden fotoğraf için de aynı durum söz konusudur (Görsel 3.133).[550] Mustafa Kemal Paşa'nın kapalı bir alanda, bir grupla birlikte kameraya poz verdiği ve arka fonda yalnızca perdelerin ve kendisine ait bir büstün görülebildiği bu fotoğrafın bağlamı hakkında altyazısına bakmaksızın herhangi bir fikir edinmek mümkün değildir. Bu tür ziyaretler özel bir hadise gerçekleşmeyeceği takdirde önceden duyurulmadığı için, erken Cumhuriyet okurları da yalnızca fotoğrafın kendisine bakarak herhangi bir bağlam bilgisine ulaşamayabilir.

Fotoğraf ve hadise arasında bağlantı kurma güçlüğü, başka bir yer ve mekânda çekilen fotoğrafların, gösterdikleriyle alakasız bir hadiseye eşlik etmek üzere dolaşıma sokulmalarından da kaynaklanır. Erken Cumhuriyet döneminin ikinci çok partili hayat denemesinin başlangıcında, Fethi Bey'in yeni bir fırka kuracağı haberi, 9 Ağustos 1930 günü hem *Milliyet* hem de *Cumhuriyet* gazetelerinde haber olur (Görsel 3.134-135).[551] Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dahilinde, hatta isteği üzerine gerçekleşen bu olay bu iki gazetede duyurulurken Fethi Bey ve Mustafa Kemal Paşa'nın birlikte görüleceği birer fotoğrafın kullanılmak istendiği açıktır. *Milliyet* gazetesi, altyazısından öğrendiğimiz üzere Yalova'da beraber yemek yerlerken çekilmiş bir fotoğrafa yer verirken, *Cumhuriyet* gazetesi ise esasında bir ay önce düzenlenmiş bir balo esnasında alınmış, Mustafa Kemal Paşa ve Fethi Bey'in aynı kare içerisinde görülebildiği bir fotoğraf kullanmıştır. Her iki gazete de Mustafa Kemal Paşa ile Fethi Bey'in bir arada görülebileceği bir fotoğraf kullanmaya öncelik verdiğinden ve fotoğraflar, o sıralarda gerçekleşmiş bir hadise esnasında çekilmediğinden, fotoğrafların ne zaman nerede çekildiğine dair bir fikri altyazı olmaksızın edinmek mümkün değildir. Bir başka örnek 29 Ocak 1931 tarihli *Vakit* gazetesinde karşımıza çıkar (Görsel 3.136).[552] Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de yaptığı önemli bir konuşmanın haber olarak verildiği dönem, 1930 sonunda başlanan üç aylık yurt gezisinin Aralık 1930'da Menemen hadisesi yüzünden kesintiye uğradığı bir zaman aralığına tekabül etmektedir. Mustafa Kemal Paşa Menemen hadisesi üzerine yurt gezisinin önceden belirlenmiş güzergahına ara vererek İzmir'e gitmiştir. Gazeteler bu

[550] "Reisicümhur Hz. Türkiye İş Bankasını Ziyaret Ettiler," **Hakimiyeti Milliye**, 23 Ekim 1929, s. 1.
[551] "Fethi B. Siyasi Bir Fırka Teşkil Ediyor," **Milliyet**, 9 Ağustos 1930, s. 1 ve "Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor," **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1930, s. 1.
[552] "Gazi Hz. İzmirde Çok Mühim Bir Nutuk Söylediler," **Vakit**, 29 Ocak 1931, s. 1.

sıralarda, bu gazetenin sağ sütunundaki haberden de görülebileceği üzere, hadise üzerine sorumlu tutularak yakalanan kişilerin mahkemelerine dair haberler yapmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de yaptığı ve bu bu hadiseye de değindiği konuşmasıyla ilgili habere eşlik etmek üzere ise Ankara'daki Gazi çiftliğinde Amerika büyükelçisi ve Afet Hanım'la birlikte alınmış bir fotoğrafa yer verilmiştir. Dolayısıyla dolaşıma sokulan fotoğrafın eşlik ettiği haberle bağlantısız oluşu da fotoğrafın bağlam bilgisine görüntünün kendisinden çıkarmayı zorlaştırmaktadır.

3.3. Cumhuriyet Basınında Mustafa Kemal Fotoğrafları

Erken Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren Mustafa Kemal Atatürk fotoğrafları, repertuara genel bir bakış sunan yukardaki tartışmanın gösterdiği üzere, Osmanlı İmparatorluğu döneminde dolaşıma girmiş fotoğraflara kıyasla çok daha büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu kısımdaysa bu fotoğraflar beraberlerinde yayımlandıkları yazı ve haberlerle birlikte ele alınacak ve fotoğrafların nasıl işlevselleştirildiğine bakılacaktır.

3.3.1. Siyaseti Belirlemek ve Siyaset-Üstülük

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele yıllarından itibaren ülke meseleleriyle ilgili kararların alınışında giderek daha fazla söz sahibi olmuştur. Milli Mücadele hareketinin lideri konumuna gelişi, hem İstanbul'daki hükümetle hem de hareketin içerisinde kimi iktidar mücadelelerine sahne olsa da, savaşın Anadolu hareketinin zaferiyle sonuçlanması meşruiyet zeminini ve lider olarak konumunu pekiştirmiştir. Savaşın sona ermesinden sonra yeni iktidarın hangi temeller üzerinden şekilleneceği hakkındaki görüş farklılıkları beraberinde yeniden bir iktidar mücadelesini getirir. Mustafa Kemal Paşa, henüz savaşın sona ermesinden birkaç ay sonra, 7 Aralık 1922'de Halk Fırkası adında siyasi bir parti kurma kararını gazetelere açıklamış, 1923 başında çıktığı yurt gezisinde de çeşitli ziyaretlerinde partiden bahsetmiştir.[553] 1923 Nisanı'nda T.B.M.M. seçimlerinin yenilenmesi kararı çıkar; bunun temel sebebi, o dönemde kesintiye uğramış olan Lozan görüşmeleri bir neticeye vardığında, antlaşmanın bu meclisin onayından geçmeyeceği endişesidir. Mustafa Kemal Paşa meclisteki A-RMHG'nin Halk Fırkası'na dönüşeceğini açıklayan Dokuz Umde'yi ilk

[553] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 47-50.

olarak bundan bir hafta kadar sonra açıklar. Kısa süre sonra yenilenen seçimlerde de yalnızca İkinci Grup değil, aynı zamanda eski İttihat ve Terakki üyelerinin geri planda kalması sağlanarak, ağırlıklı olarak A-RMHG üyelerinin olduğu ve çalışmalarına 11 Ağustos 1923'te başlayan bir meclis teşkil edilir.[554] Halk Fırkası ise bundan bir ay sonra, 9 Eylül 1923'te resmi olarak kurulacaktır. Dolayısıyla ülkenin uluslararası alanda tanınırlığının sağlanmasından sonra ülke içi meselelerin ve rejimin işleyişinin ele alınmaya başlayacağı bir dönemde Mustafa Kemal Paşa hem bir parti şeklinde örgütlenilmesini, hem de muhaliflerin önü tamamen kesilmemekle birlikte büyük çoğunluğu kendisini destekleyen bir meclisin teşekkülünü sağlamıştır. Meclisteki muhalefet ise 17 Kasım 1924'te örgütlenerek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adında bir parti altında bir araya gelecektir. 1925-1927 yılları iktidara alternatif oluşturabilecek kişi ve yapıların sahne dışında bırakılmasına sahne olur. Bu yönde ilk adım 4 Mart 1925'te çıkartılan Takrir-i Sükun yasasıdır. Halk Fıkası'ndan ayrılan bazı milletvekilleri tarafından kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, iktidar tarafında en başından itibaren rahatsızlıklara sebep olur. 13 Şubat 1925'te Doğu illerinde patlak veren Şeyh Sait İsyanı vesilesiyle çıkartılan Takrir-i Sükun yasası, fırkanın kapatılmasına vesile olacaktır. Fırkanın isyanla ilgisi, ayaklanmanın henüz ilk günlerinden itibaren kurulmuş; partinin programındaki partinin dine saygılı olacağı hükmü, gericilik olarak yorumlanmıştır. Gelgelelim bu sırada yürürlükte olan 1924 Anayasası'na göre devletin resmî dini zaten İslam'dır.[555] Bununla birlikte isyanla ilişkisi olanların yargılanması için kurulan Şark İstiklal Mahkemesi ilk olarak 25 Mayıs 1925'te, görev bölgesi içindeki tüm TpCF şubelerini kapatma kararı verir. Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemesi ise partinin İstanbul'daki merkez şubesi ve diğer tüm şubelerinde arama yapılması kararı verir, ardından davada yargılananlara kürek ve müebbet hapis gibi cezalar verir. Her iki İstiklal Mahkemesi'ndeki bazı davaların TpCF üyeleriyle ilişkilendirilmesi sonucu hükümet 3 Haziran 1925'te partiyi kapatacaktır.[556]

İktidara alternatif oluşturabilecek muhaliflerin tamamen bertaraf edilmesi, yurt gezisine çıkmış olan Mustafa Kemal Paşa'ya karşı İzmir'de bulunduğu sırada bir suikast hazırlığında olunduğuna dair 17 Haziran 1926 tarihli bir ihbardan sonra

---

[554] **A.g.e.**, s. 50-55.
[555] Taha Parla, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 1: Atatürk'ün *Nutuk*'u**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 100.
[556] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 146-147.

gerçekleşir. Tutuklanan sanıklar arasında suikasti düzenledikleri söylenenler ile şüphe üzerine "suçüstü" bahanesiyle tutuklanan, bu kişilerle ilişkili ve ilşkisiz eski TpCF milletvekilleri ve eski İttihatçılar bulunur. Çoğu milletvekili olan 49 sanığın yargılanmasına 26 Haziran'da İzmir'de başlanmış, İttihatçıların yargılaması ise Ankara'ya ertelenmiştir. Davanın son kararında, aralarında pek çok milletvekilinin de olduğu 15 kişi idama mahkum edilir.[557] Suikast hazırlıklarıyla bağlantıları olduğu iddia edilen Kazım Karabekir, Ali Fuat ve Refet Paşalar ve Bekir Sami gibi milletvekilleri, herhangi bir yaptırımla karşılaşmasalar da, suikastle ilişkilendirilerek itibarsızlaştırılmışlardır. Böylelikle Milli Mücadelenin önde gelen ve Mustafa Kemal Paşa'nın iktidarına alternatif oluşturabilecek güçteki isimler, siyaset sahnesinin dışına itilmişlerdir. Bu isimlerin yeniden siyaset içerisinde var olabilmeleri, ancak Atatürk'ün ölümünden sonra mümkün olacaktır.

Bu itibarsızlaştırma, hesaplaşma ve bertaraf sürecinin son adımı da Mustafa Kemal Paşa'nın 1927 Ekimi'nde Cumhuriyet Halk Fırkası kongresinde altı gün boyunca okuduğu *Nutuk*'la atılacaktır. Her ne kadar kongrenin açılış konuşmasında bu nutkun "senelerden beri devam eden efâl ve icraatımızın milletimize hesabını vermek vazifem olduğu kanaatiyle" gerekli olduğunu belirtse de, Mete Tunçay'ın da söylediği gibi, *Nutuk*, bir hesap vermeden ziyade bir hesaplaşmadır.[558] Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı günle başlayan *Nutuk*, böylelikle Milli Mücadele tarihini Mustafa Kemal Paşa'nın düşündükleri, kararları ve yaptıklarıyla eş tutar ve onun şahsı ve bakışı üzerinden okunan ve sonrasında resmi tarihe dönüşen bu yakın tarih anlatısı, pek çok muhalifin de sahne dışına atılmasına vesile olur. Mustafa Kemal Paşa'nın *Nutuk*'u okuduğu kongrede kabul edilen yeni nizamnameyle kendisi aynı zamanda partinin Değişmez Genel Başkanı sıfatını da kazanmış, böylelikle cumhurbaşkanlığı görevinin yanı sıra, Büyük Kongre'nin, Parti Divanı'nın, Genel Yönetim Kurulu'nun ve Parti Meclis Grubu'nun doğal başkanı olmuştur.[559] Hem parti içerisinde hem de ülke yönetiminde pek çok sıfatı böylelikle üzerinde toplayan Mustafa Kemal Paşa'nın "tek adam"lığının tesisi, ancak 1927 senesinde mümkün olabilmiştir.

Önceleri Anadolu hareketinin lideri, ardından da Büyük Millet Meclisi'nin başkanı olan Mustafa Kemal Paşa, 29 Ekim 1923 yılında da cumhuriyetin ilan

[557] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 162-163.
[558] **A.g.e.**, s. 179.
[559] Taha Parla, **op. cit.**, s. 105.

edilmesiyle birlikte vefatına kadar ülkenin cumhurbaşkanı olarak kalmış, aynı zamanda da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başkanlığını yürütmüştür. Bu on beş yıllık süre zarfında siyasetin neyden müteşekkil olduğu düşünüldüğünde, bunun aslında oldukça çeşitlilik arz ettiği fark edilir. Rejimin işleyişine ilişkin kararlar gibi doğrudan siyasetle alakalı alanların yanı sıra bunun dışında kalan toplumsal ve gündelik hayat da, eski yaşam biçimlerinin terk edilmesi ve yeni bir yaşam biçiminin teşvik edilmesi bakımından aslında siyasal gücün doğrudan müdahil olduğu alanlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın ülke siyasetindeki özgül ağırlığı, hem rejimin işleyişiyle ilgili meselelerin hem de toplumsal hayattaki dönüşümlerin ondan doğru ve ona atıfla gündem olmasını beraberinde getirir. Mustafa Kemal Paşa, ülkenin takip edeceği hattı belirleyen, meseleler hakkında ilk ve nihai sözü söyleyen kişidir. Bu statüyü ülkedeki tek partinin ve devletin başkanı olarak bizzat eline almasının yanı sıra aynı zamanda bu konumun kendisine atfedildiği de görülür. Örneğin, daha önce değindiğimiz, birazdan da üzerinde tekrar kısaca duracağımız üzere, Cumhuriyetin ilanı meselesi Mustafa Kemal Paşa'nın yabancı bir gazeteyle yaptığı mülakat vesilesiyle ortaya çıkmış, mesele bir ay boyunca basının gündeminde kalmış, Cumhuriyetin meclis kararıyla ilan edilmesine kadar geçen bir ay boyunca Mustafa Kemal Paşa bu konu hakkında hiçbir açıklama yapmamış olsa da, gazete ve dergiler konuyu ona atıfla tartışmış, tartışmalara eşlik etmek üzere onun fotoğrafları dolaşıma girmiştir. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın siyaset sahnesindeki görünürlüğü, siyaseti belirleyen kişi olarak ve siyasetin kapsadığı alanın genişliğine koşut olarak büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa'ya siyaset üstü bir statü atfedildiği de açıktır. Yalnızca gazete ve dergilerde çıkan yazılara, hatta fotoğraflarının altına iliştirilen yazılara bakıldığında bile, Mustafa Kemal Paşa, düşmanı bozguna uğratmış, milleti aydınlığa çıkarmış, şimdi de ülkeye medeniyet yolunu gösteren kişidir; bunların yanı sıra halaskârdır, müncidir, mürşiddir, "Türklüğün en yüksek makamını işgal eden"dir, "Türk ülkesinde güneş ve Türk kalbinde ateş"tir, banidir, ibdakârdır, dahidir, âlidir. Yalnızca onun kişiliğinde toplanan bu özellikler, ona bir kutsiyet ve hususiyet kazandırır. Bu kutsiyet ve hususiyet dolayısıyladır ki kendisi, herkesin ve her şeyin, siyasetin de, üzerinde görülür. Esasında siyaseti belirleyen kişi olma niteliğini de tam da herkesin ve her şeyin üzerinde olmasıyla edinir; hiç kimsenin göremediğini gören ve hiç kimsenin sezemediğini sezen bir kişi olması, ona, ülke meseleleri hakkında da en doğrusunu bilecek kişi olma niteliğini kazandırır. Atatürk

kültü, tam da siyaseti belirlemenin ve siyaset-üstü olmanın bu beraberliğinde ve kesişiminde kurulur.

Mustafa Kemal Paşa'nın tek partili bir rejimde söz konusu partinin lideri ve ülkenin cumhurbaşkanı olarak yerine getirdiği görevlere bakıldığında, bunlara ülkenin gidişatının yerinde izlendiği yurt gezilerinin de, ordunun gücünün tekrar tekrar teyit edildiği askeri manevraların da, yabancı devlet başkanlarının ülkeye yaptığı ziyaretlerin de, önemli yıldönümlerinin, bilhassa Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının da dahil olduğu görülür. Mustafa Kemal Paşa'nın da içinde yer aldığı tüm bu durumlar birer hadiseye dönüşecek, böylelikle fotoğraflarının çekilmesi için birer vesile oluşturacak, bu fotoğraflar dönemin gazete ve dergilerinde sıklıkla dolaşıma girecektir. Bununla birlikte yıllar içinde Mustafa Kemal Paşa'nın siyasete dahil oluş biçimlerinin değişiklik gösterdiğini fark etmek mümkündür. Önceleri siyasal ve toplumsal hayatla ilgili her önemli meselede ön planda olan ve nihai sözü söyleyen Mustafa Kemal Paşa, ilerleyen yıllarda, kritik meseleler haricinde, daha ziyade seyahatler, ziyaretler ve kutlamalar vesilesiyle görünür olacaktır. Bu durum hem dolaşıma giren fotoğrafları hem de bunların eşlik ettiği haberlerin içeriğini etkileyecektir.

Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ardından, ülkenin uluslararası alanda tanınırlığını sağlama çabaları da Lozan Antlaşması'yla başarıya ulaştıktan sonra, sıra rejimin işleyişiyle ilgili meselelere gelir. Yukarıda detaylı ele alındığı üzere Mustafa Kemal Paşa, Avusturya'da çıkan *Neue Freie Presse* gazetesi muhabirine bir mülakat vermiş, bu mülakatta ülkenin yönetim şeklinin cumhuriyet olacağından bahsetmiştir. Basının bu mülakattan haberdar olması üzerine, rejim değişikliği meselesi, cumhuriyetin ilanından bir ay kadar önce basının gündemine girer. *Tevhid-i Efkâr* ve *İkdam* gazetelerinde çıkan haberleri (Görsel 3.6)[560] takip eden günlerde gazeteler, cumhuriyet meselesini tartışmaya başlar. *Akşam* gazetesi, bu haberlerin hemen ertesi günü Mustafa Kemal Paşa'nın cumhuriyetin ilan olunacağı beyanatını bir fotoğrafıyla birlikte haberleştirmiş, *Vatan* gazetesi de aynı gün yeni devletin "Türkiye Halk Cumhuriyeti" olacağından bahseden ufak bir haberi bir portresi eşliğinde

[560] "Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?", **Tevhid-i Efkâr**, 23 Eylül 1923, s. 1 ve **İkdam**, 23 Eylül 1923, s. 1.

yayımlamıştır (Görsel 3.137-3.138).[561] Cumhuriyetin ilanı meselesi, durumdan memnun ve hoşnutsuz gazeteler arasında yazı ve makaleler üzerinden bir kavga vesilesine dönerken, *Resimli Gazete*, mesele henüz meclisin gündemine bile taşınmamışken, cumhuriyeti ve ilk cumhurbaşkanının Mustafa Kemal Paşa olduğunu sayfalarından ilan eder (Görsel 3.13 ve 3.65).[562] 29 Ekim 1923'te meclisin gündemine gelerek akşam saatlerinde ilan edilen cumhuriyet, ertesi gün gazetelerin birinci sayfalarından Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafları eşliğinde duyurulacaktır (Görsel 3.8, 3.10, 3.14 ve 3.139).[563] Her ne kadar cumhuriyet meclis kararıyla ilan edilmiş olsa da, hem basında cumhuriyetin ilan edilip edilmeyeceği tartışmaları sürerken hem de cumhuriyet resmen ilan edildikten sonra gazete ve dergilerin ilgili haberlerde Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafının kullanması üzerinde durmak gerekir. Bu durum ülkenin yönetim şekline dair bu türden ciddi bir kararın alınışında Mustafa Kemal Paşa'nın söz söyleme ve karar verme gücünün farkında olunulmasıyla ilgilidir. *Resimli Gazete*'nin de cumhuriyetin ilanından haftalar önce rejim değişikliğini sayfalarından ilan etmesinin sebebi budur. Mustafa Kemal Paşa'nın bir Avusturya gazetesine verdiği mülakatta cumhuriyetin ilan edileceğini söylemiş olmasından itibaren bu mesele basında kendisine atıfla tartışılmış ve ilgili haberlere eşlik etmek üzere Mustafa Kemal fotoğrafları kullanılmıştır.

Rejimin işleyişi hakkındaki meselelerle ilgili sonraki yıllarda çıkan haberlerde de siyaset sahnesinde Mustafa Kemal Paşa'ya atfedilen ağırlık açıkça fark edilir. Örneğin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın mecliste olduğu bir dönemde Mustafa Kemal Paşa *Times* gazetesine muhalefet partisi ve basını hakkındaki görüşlerine dair açıklamalarda bulunmuş, bu beyanat tercüme edilerek 12 Aralık 1924'te *Cumhuriyet* gazetesinde bir portresi eşliğinde yer almıştır (Görsel 3.140).[564] Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başkanı olmakla birlikte aynı zamanda ülkenin cumhurbaşkanı da olan Mustafa Kemal Paşa'nın kendi fırkasına karşı muhalefet yürüten bir partiyle ilgili

---

[561] "Mustafa Kemal Paşa'nın Pek Mühim Beyanatı," **Akşam**, 24 Eylül 1923, s. 1 ve "Yeni Devletimiz: Türkiye Halk Cumhuriyeti," **Vatan**, 24 Eylül 1923, s. 1.
[562] **Resimli Gazete**, 29 Eylül 1923, s. 1 ve 9 Ekim 1923, s. 1.
[563] "Cumhuriyet Dün Resmen İlan Edildi," **Vakit**, 30 Ekim 1923, s. 1; "Dün Gece Ankara'da Yüz Bir Pare Top Endahtı Suretiyle Cumhuriyet Tesis Edilmiştir," **Vatan**, 30 Ekim 1923, s. 1; "Büyük Millet Meclisi Dün Gece Sekiz Buçukta Türkiye Devletinin Şeklini Müttefikan 'Cumhuriyet' Olarak Tesbit ve Dokuza Çeyrek Kala Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini Müttefikan 'Reis-i Cumhur' İntihab Eyledi," **Hakimiyet-i Milliye**, 30 Ekim 1923, s. 1; "Türkiye Cumhuriyetinin İlk Reis-i Cumhuru Mustafa Kemal Paşa," **Akşam**, 31 Ekim 1923, s. 1 ve "Büyük Millet Meclisi Şekl-i Hükümetimizi Tesbit Eden Teşkilat-ı Esasiye Tadilatını Kabul ve Türkiye Cumhuriyetini İlan Eylemiştir," **Yeni Gün**, 30 Ekim 1923, s. 1.
[564] "Reis-i Cumhur Hazretlerinin Mühim Beyanatı," **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1924, s. 1.

görüşlerinin gazetelerde yer alması, bu görüşler ne kadar olumlu olursa olsun, partinin varlığının Mustafa Kemal Paşa'nın olumlu bakışının devam edişine bağlı olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmalıdır.

1925'te son bulan çok partili hayat denemesinden sonra Cumhuriyet Halk Fırkası ülke yönetimindeki tek siyasi örgütlenme olarak kalır. Ancak bu tek parti yönetimi, iktisadi ve toplumsal sorunların üstesinden gelinmesine vesile olmaz. Hatta Mustafa Kemal Paşa, 1930'a gelindiğinde bu sorunların sebebi olarak, hükümetin mecliste herhangi bir eleştiri ve denetimden mahrum olmasını görür ve bir muhalefet partisinin eleştiri ve tartışma ortamı yaratarak hükümeti uyarabileceği fikri böylece doğar.[565] Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına böyle bir ortamda karar verilir. Çok partili siyasal hayata geçilmesinin basına yansıyış biçimi de, rejimin işleyişi ve Mustafa Kemal Paşa arasında kurulan bağlantıyı gözler önüne serer. Fethi Bey'in yeni bir parti kuracağına dair haberler, Mustafa Kemal Paşa'nın bu durumdan haberli olduğunu gösterir bir şekilde, Fethi Bey ve Mustafa Kemal Paşa'nın beraber alınmış fotoğrafları eşliğinde duyurulur (Görsel 3.134-3.135).[566] Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kısa sürede kitlesel destek bulması ve mevcut iktidar yapı ve ilişkilerini altüst edebilecek bir potansiyele ulaşması üzerineyse Mustafa Kemal Paşa'nın Yunus Nadi'nin kendisine gazetesinin sayfalarından yazdığı açık bir mektuba cevaben kaleme aldığı, Halk Fırkası'nın genel başkanı olduğu ve bu bağın asla çözülmeyeceğini bildiren mektubu 10 Ekim 1930'da *Cumhuriyet*'te yayımlanır (Görsel 3.44).[567] Bu, bir kere daha, bir başka partinin faaliyet gösterebilmesinin Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerine bağlı olacağının altının çizilmesidir. Rejimin izleyeceği yola dair dönemeçlerin Mustafa Kemal Paşa'yla ilişkilendirilmesi haricinde kendisi tek partili sistemin hüküm sürdüğü zamanlarda da sistemin kendini yeniden üretişinde ön plandadır. Bunun bir örneği, seçim dönemlerinde gazetelerde çıkan millete beyannamelerdir. Mesela 1935 yılında yapılacak seçimler öncesinde, önceki meclisin çalışmalarının özetlendiği, yeni dönem için de "Türk ulusundan itimat istendiği" bir beyanname, *Cumhuriyet* gazetesinde bir portresi eşliğinde yayımlanır (Görsel 3.32).[568] Bu tür beyannameler ve bunlara eşlik eden fotoğraflar, tek partili bir

[565] Taha Parla, **op. cit.**, s. 106.
[566] "Fethi B. Siyasi Bir Fırka Teşkil Ediyor," **Milliyet**, 9 Ağustos 1930, s. 1 ve "Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor," **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1930, s. 1.
[567] "Gazi Hz.nin Nadi Beye Cevabı," **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1930, s. 1.
[568] "Atatürk'ün Millete Beyannamesi," **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1935, s. 1.

rejim hüküm sürüyor olsa dahi, sistemin kendini yeniden üretişinde Atatürk'ün rızanın sağlanmasının kaynağı olarak öne çıkmasının örnekleri olarak alınabilir.

Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı olarak iştirak ettiği ve fotoğraflarının dolaşıma girmesine vesile olan hadiselerden biri askerî tatbikat ve manevralardır. Bu tatbikat ve manevralar, ordunun kuvvetinin teyit ve ilan edilmesine yarar. Mustafa Kemal Paşa da, cumhurbaşkanı olarak temsil yetkisine sahip olduğu başkumandanlık sıfatıyla bu tatbikat ve manevralarda bulunur. Başkumandanlık, bir önceki bölümde gördüğümüz üzere, Sakarya Zaferi üzerine meclis tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya tevcih edilmiş bir rütbedir. Başkumandanlık yetkesi cumhurbaşkanlığıyla 1924 Anayasası'nda ilişkilendirilir. Anayasanın 40. Maddesine göre, "Başkumandanlık Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i maneviyesinde mündemiç olup Reisicumhur tarafından temsil olunur."[569] Erken Cumhuriyet döneminde, ilki 1924'te olmak üzere çeşitli defalar manevraların tertip olunduğu görülür (Görsel 3.113, 3.55-3.56, 3.53, 3.124-3.125, 3. 141).[570] Bu manevralar vesilesiyle çıkan haberlere eşlik eden fotoğraflara bakıldığında, Mustafa Kemal Paşa'nın ilk başlarda asker üniformasıyla katıldığı tatbikatlara ilerleyen yıllarda sivil kıyafetleriyle iştirak ettiği görülür. Ayrıca 1924 ve 1926'daki manevralardan ilk üç örnekte, Mustafa Kemal Paşa diğer kumandanlarla birlikte harita başında, karargâhta, talimlerde tatbikatların bir parçası olarak görüntülenmiştir. Öte yandan 1934 ve 1936'daki manevralardan son üç örnekte daha ziyade tatbikatları izlerken ve yetkili kişilerden malumat alırken görülür. Son örnekte, orta sütunda alttan ikinci fotoğrafta masanın etrafına toplanmış kişilerle beraber harita başındayken görüntülenmişse de, bunu ilk örnekteki harita başında çekilmiş fotoğrafıyla kıyasladığımızda aradaki fark belirginleşir; 1924'teki tatbikat sırasında alınmış fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa, masanın etrafında toplanmış tüm askeri görevlilerin dikkati kendisine çevrilmiş bir halde görüntülenirken, 1936'daki tatbikattan fotoğrafta Atatürk ve çevresindekiler bir başkasını dinlemektedir. İki fotoğraf arasındaki fark, Mustafa Kemal Paşa'nın tatbikatlar söz konusu olduğunda

[569] http://www.anayasa.gen.tr/1924tek.htm.

[570] "İzmir'deki Büyük Harb Oyunlarına Ait İntibaat," **Tevhid-i Efkâr**, 26 Şubat 1924, s. 1; "Büyük Gazimiz Manevranın Safahat ve Netayicinden Memnun Olduklarını Kıtaata Tebliğ Buyurdular" ve "Gazimizin Bizzat Takip Buyurdukları Talimlerde Kıtaatımız Büyük Bir Mükemmeliyet Gösterdi ve Kumandanlarımız Pek Mühim Bir Muvaffakiyet Kazandı," **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Ekim 1926, s. 1; "Gazi Paşa Hazretlerinin Hakikat ve İtminan ile Meşbu Olan Şu Kıymetli Sözlerini Unutmayalım," **Milliyet**, 16 Ekim 1926, s. 1, "Şehinşah Hz. ile Gazi Hz.nin Ankara-İstanbul Seyahatlerinden İntıbalar," ve "İranlılar, Türkiyeyi kendinize vatan, Türkleri kardeş biliniz!", **Cumhuriyet**, 29 Haziran 1934., s. 5 ve "Atatürk'ün huzurile yapılan tatbikat," **Kurun**, 30 Mayıs 1936, s. 1 ve "Atatürk, tayyarelerin ve bütün silahların iştirakiyle yapılan harekâtı takip ettiler," **Tan**, 30 Mayıs 1936, s. 6.

yıllar içinde malumat veren kişiden malumat alan kişiye dönüştüğü izlenimini uyandırır. Fotoğraf altyazıları da "Mustafa Kemal Paşa'nın riyasetinde" gerçekleştirilen askeri manevralardan "Atatürk'ün yüksek huzurlarında" yapılan tatbikatlara geçişi gözler önüne serer.

Yabancı devlet adamlarının Türkiye ziyaretleri sırasında ağırlanmaları da Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı sıfatıyla yerine getirdiği ve gazete ve dergilerde de çok sayıda fotoğrafla birlikte haberleştirilen hadiselerdendir. Afgan Kralı Amanullah'ın Mayıs 1928'de eşiyle birlikte gerçekleştirdiği ziyaret, bir yabancı devlet başkanının Türkiye'ye ilk resmi ziyareti olması bakımından basında yoğun bir şekilde kendine yer bulacaktır (Görsel 3.142-144).[571] Bu fotoğraflar, yukarıda değindiğimiz bir mesele açısından da örnek teşkil eder. *Milliyet* gazetesi, birinci sayfasının neredeyse tamamını kaplayan fotoğrafların Ethem Hamdi Bey adındaki hususi fotomuhabirleri tarafından alındıkları notunu düşmüştür. *Vakit* gazetesinin de fotoğraf altyazılarının en sonunda parantez içinde Foto Ali diye yazdığı fark edilir. İki gazetedeki pek çok örnekte ufak açı ve zaman farklılıklarıyla birbirlerini tekrar eden fotoğrafların iki farklı fotomuhabir tarafından alınmış olduğu, fotoğrafları tek bir fotoğrafçının çekip sonradan gazetelerin haberi olmaksızın diğer fotomuhabirlerle paylaştığı ihtimali dışarda tutulursa, bu örnek için teyit edilmiş olunur.

Yıllar içinde pek çok yabancı devlet başkanı Türkiye'ye ziyarette bulunacak, bu ziyaretler gazeteler ve dergilerde mutlaka fotoğraflar eşliğinde haberleştirilecektir. Bunlar arasında Mustafa Kemal Paşa'nın en az görünür olduğu ziyaret, Japon Prensininkidir (Görsel 3.81).[572] Mustafa Kemal Paşa'nın Prensin ziyaret programının yalnızca ziyafet kısmında yer alması ve haberin de gazetelerde daha düşük bir görsel yoğunlukla sunulmasının sebebi, bu sıralar ülke gündemini kısa bir süre önce yaşanan Menemen hadisesinin meşgul ediyor olması olabilir. Erken Cumhuriyet döneminin ikinci çok partili hayat denemesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 17 Kasım 1930'da kendini feshetmesiyle son bulmuş, bu fesihten bir ay sonra, 23 Aralık 1930'da

---

[571] "Kral Amanullah ve Kraliçe Süreyya Hazretlerinin Ankara'da İkinci Günleri," **İkdam**, 22 Mayıs 1928; "Afgan Kralı Hazretleri Şerefine Ankara'da Tertip Edilen At Yarışları Son Derece Parlak Olmuş, Tarış Sahasını Teşrif Eden Büyük Gazi ile Aziz Misafirlerimiz Şiddetle Alkışlanmışlardır. Gece Hariciye konuğunda Mükellef bir Ziyafet verildi," **Milliyet**, 22 Mayıs 1928 ve "Aziz Misafirlerimiz Afgan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Süreyya Hazretlerinin Ankara'ya Muvasalatlarından İntibaalar," **Vakit**, 22 Mayıs 1928.

[572] "Gazi, Prens şerefine ziyafet verdi," **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Ocak 1931, s. 1.

Menemen'de altı kişinin şeriat ilan etmeye kalkması üzerine kendilerine müdahale eden Yardımcı Subay Asteğmen Kubilay ve iki mahalle bekçisi öldürülmüştür. Bölgede hemen sıkı yönetim ilan edilir, olay şiddetle bastılır, ilgisi olanlar süratle yargılanıp idam edilir, olayla bağlantısı olmasa da irticai hareketle bağdaştırılanlar da kovuşturmalara uğrar.[573] Mustafa Kemal Paşa hem geniş kitlelerin Serbest Cumhriyet Fırkası'na gösterdiği ilginin ve ülkedeki huzursuzluğun sebebini anlamak hem de bu tetkik seyahati sırasında cereyan eden Menemen hadisesinin üzerine gitmek üzere yoğun bir seyahat programı içerisindedir. Japon Prensinin ziyaretinin bu döneme rastlamış olması, haber ve görsel yoğunluğunun azlığının açıklaması olabilir. Diğer devlet başkanlarının ziyaretlerinin basına nasıl yansıdığına bakıldığında, Mustafa Kemal Paşa'nın hem ziyaret programlarına daha fazla müdahil olduğu, hem de gazete ve dergilerin bu haberleri birden çok fotoğraf eşliğinde sunduğu görülebilir (Görsel 3.145-3.146).[574]

Devletin varlık sebebi olan olayların tekrar tekrar kutsandığı ve vatandaşların da katılımıyla ulusun bir aradalığının vurgulandığı törenler ve kutlamalar, Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı olarak yer aldığı hadiseler olmakla birlikte, bunlar ileride kendi başına bir başlık olarak ayrıca tartışılacaktır. Bunlar haricinde Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı olarak yapması gereken işlerden olmayan, ama ülkenin başındaki kişi olarak yol göstercilik vazifesini üstlendiği ya da bu vazifenin kendisine atfedildiği durumlar da, rejimin içeriğinin ve şeklinin ve bu rejim altında yaşayanların nasıl hayatlar sürmesi gerektiğinin belirlenmesindeki etkileri nedeniyle, siyasal hayatın bir parçası olarak görülebilir. Bazıları yurt gezileri kapsamında ilan ve test edildiği için birkaçı bir sonraki kısımda daha detaylı ele alınacak olan reformlar, bunlara başlıca örnektir. Burada yer verebileceğimiz bir örnek, dönemin gazete ve dergilerinde bir inkılap olarak anılan, Gazi Çiftliği'nde tarım alanında yapılan çalışmalardır. Bu konudaki ilk haber, Mustafa Kemal Paşa'nın çiftliği satın almasından kısa bir süre sonra, harman makinesi başında alınmış bir fotoğrafıyla

---

[573] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 293.

[574] Örneğin bkz. "Faysal Hz. Meclisi Teşrif Ettiler ve Müzakeratı Yarım Saat Kadar Dinlediler," **Milliyet**, 8 Temmuz 1931, s. 1. Bu haberlerle ilgili fotoğrafların bazılarına çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilecekse de, ilgili haberlerden örnekler şunlardır: "Kral Hz. Dün Gece Gittiler," **Akşam**, 5 Ekim 1933, s. 1; "Kral Hazretleri Dün Sabah Geldi ve Çok Samimi Duygularla Memleketimizden Ayrıldı," **Milliyet**, 5 Ekim 1933, s. 1; "İstanbul Dün Hakiki Bir Bayram Günü Yaşadı," **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1934, s. 1; "Şehinşah Hz.nin Büyük İran Milletine Hitabeleri: Saygıdeğer Türklerle Dost ve Kardeş Olmak Bizim Ebedi Ülkümüzdür," **Milliyet**, 29 Haziran 1934, s. 1 ; "Büyük Misafirimize Dün Kavuştuk," **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1936, s. 1; "Kral, Atatürk'ü Ziyaret Ettiler," **Akşam**, 5 Eylül 1936, s. 1.

birlikte 9 Haziran 1925'te *Vakit* gazetesinde karşımıza çıkar (Görsel 3.147).[575] Yazıda ülkenin en büyük servet kaynağının toprak olduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın resmi işlerinden arta kalan tüm zamanında yeni satın aldığı çiftlikte tamamen yeni ve bilimsel usullere göre çalıştığı ve burada örneğini oluşturacağı köylü hayatını bütün Anadolu'ya genişleterek köylünün hayatında inkılap yapmayı arzuladığı anlatılır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa, resmi işlerinden arta kalan zamanlarında da, yani çalışmıyorken de çalışmakta, inkılap niteliğinde uğraşlarda bulunmaktadır; bu çiftçilik uğraşı her ne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı ve parti başkanı olarak vazifelerinden biri değilse de, üretim biçimlerinde ve köylü hayatında yenilikler getirmesinin hedeflenmesi anlamında kendisinin başı çektiği çalışma alanlarından biridir. Tarımsal gelişmeye yapılan bu vurguyu, henüz birkaç ay önce, 17 Şubat 1925'te çıkartılan ve 1 Mart 1925'te yürürlüğe giren aşar vergisinin kaldırılmasına ilişkin kanun çerçevesinde görmek gerekir. Her ne kadar kanun küçük çiftçiden çok orta ve büyük çiftçinin durumunu iyileştirecek olsa da, Mete Tunçay'ın da dediği gibi, simgelediği iktisat politikası vesilesiyle tarıma genel olarak fayda getirecek niteliktedir.[576] *Haftalık Mecmua* da 30 Kasım 1925'te derginin kapağını, zirai hayatta yeni bir inkılap hazırladığı ifade edilen Mustafa Kemal Paşa'nın çiftlikte çalışırken alınmış fotoğraflarına ayırır (Görsel 3.84).[577] Çiftlikten haberlerle ve Mustafa Kemal Paşa'nın burada alınmış fotoğraflarıyla yıllar içinde pek çok vesileyle gazete ve dergilerde karşılaşılacaktır. Ancak bunlar arasında *Cumhuriyet*'te çıkan iki haber, çalışmaya yaptığı vurguyla diğer haberlerden daha fazla dikkat çeker. 6 Temmuz 1929 tarihli ve "Gazi Hz. Çiftlikte, İşinin Başında" başlıklı ilk haberde, çiftlikte tarlaların hasadının yapılmaya başlandığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın her gün resmi işlerinden arta kalan zamanı burada, "işinin başında" çalışarak geçirdiği anlatılır ve haber, Mustafa Kemal Paşa'nın çiftlikte alınmış fotoğraflarıyla görselleştirilir (Görsel 3.148).[578] Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa bir kere daha çalışmadığı zamanlarda dahi işinin başındadır. Bundan on gün sonra çıkan "Gazinin zinde vücudu bir çalışma abidesidir" başlıklı ikinci bir haberde, savaşta cephenin, barışta ekonominin kahramanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın, şimdi de tarlasında bir çiftçi gibi çalıştığı aktarılır ve nasıl çalıştığının ayrıntıları verilir (Görsel 3.149).[579] Bu ikinci habere de çeşitli fotoğraflar eşlik etmekle birlikte, en alttaki görüntü haricindekilerin çiftlikte

[575] "Büyük Gazi Türk Çiftçiliğinde Feyyaz Bir Inkılaba Alemdar Oluyor," **Vakit**, 9 Haziran 1925, s. 1.
[576] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 191-192.
[577] **Haftalık Mecmua**, 30 Kasım 1925.
[578] "Gazi Hz. Çiftlikte, İşinin Başında," **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1929, s. 1.
[579] "Gazinin Zinde Vücudu Bir Çalışma Abidesidir," **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1929, s. 1.

çekildiğininin metnin sağladığı bağlam ve fotoğraf altyazıları olmadan anlamanın mümkün olmadığını da not düşmek gerekir.

Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı ve parti başkanı görevlerinin gerektirmediği, ancak yine çalışma hayatıyla ilişkilendirilen iki başka örnek, dil ve tarih alanında çalışmalar yürütülmesine öncülük etmesidir. Latin harflerine geçişle ilgili kanundan birkaç yıl sonra Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüsüyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. *Cumhuriyet* gazetesinde 21 Ağustos 1932 tarihinde yayımlanan bir mülakatta, "Büyük Reis ve Rehber" olarak anılan Mustafa Kemal Paşa, cemiyetin kuruluş sebeplerini açıklar (Görsel 3.46).[580] Cemiyet, Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda, 1932 (Görsel 3.150),[581] 1934 ve 1936'da olmak üzere üç kurultay gerçekleştirecek, bu kurultaylarda hem Türk dilinin tarihi hem de dildeki güncel sorunlar tartışılacaktır. Tarih araştırmalarında bulunmak üzere Mustafa Kemal Paşa'nın girişimiyle kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti de, ilki 1932'de, ikincisi de 1937'de olmak üzere iki kongre gerçekleştirir. On gün süren Birinci Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Tezi'nin daha resmi bir şekilde tanıtılması ve tarih ders kitaplarının geliştirilmesi amacıyla; altı gün süren İkinci Türk Tarih Kongresi ise daha ziyade arkeoloji, dilbilim ve antropoloji alanlarına odaklanarak tarih öncesi ve tarihin ilk devirlerinin incelenmesi ve Türk Tarih Tezinin doğruluğunun kanıtlanması amacıyla toplanmıştır.[582] Kongrelerin her ikisi de basında günler boyunca uzun uzadıya yer alacak, yapılan sunumlar ve düzenlenen sergilerin yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın kongrelere katılımı da hem haberleştirilecek hem de görselleştirilecektir (Görsel 3.151-3.152).[583] Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluş amacıyla ilgili *Cumhuriyet*'te çıkan mülakatın en sonunda Yunus Nadi, birinci kongresini kısa bir süre önce yapmış olan Türk Tarihi Tetik Cemiyeti ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin çalışmalarıyla ilgili "Türk'ün kültürü uyanmıştır, ayaklanıyor" yorumunu yapar. Bu kültürü uyandıran ve ayaklandıran da elbette "Rehber" Mustafa Kemal Paşa'dır.

---

[580] "Gazi Hz. 'Türk Dili Cemiyeti'nin Maksadı Tesisini İzah Buyuruyorlar," **Cumhuriyet**, 21 Ağustos 1932, s. 1.
[581] "Osmanlıca İle İlişiğimiz Bir An Evvel Kesilecek," **Akşam**, 17 Eylül 1932, s. 1.
[582] Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 139-140, 204.
[583] Örneğin bkz. "Büyük Tarih Kongresi," **Resimli Uyanış**, 14 Temmuz 1932 ve "Tarih Kongresi Atatürk'ün Huzurile Açıldı," **Kurun**, 21 Eylül 1937, s. 1.

Mustafa Kemal Paşa'nın "işinin başında" olduğunu vurgulamak üzere dolaşıma girmiş kimi fotoğraflardaysa, fotoğraf makinesiyle kayıt altına alınan "iş"in ne olduğu ancak altyazı yardımıyla anlaşılabilir. Örneğin *Resimli Gazete*, 26 Aralık 1925 tarihli nüshasının kapağına Mustafa Kemal Paşa'nın çalışma odasına alınmış bir fotoğrafını koyar ve altına yazdığı yazıyla Mustafa Kemal'in uzun mesai saatleri boyunca çalıştığının kendisini yakından tanıyanların malumu olduğu, bu fotoğrafta da milletin hayrına ve kurtuluşuna dair olduğu kesin bir mesele hakkında düşünürken görüntülendiği bildirilir (Görsel 3.36).[584] Bundan yaklaşık 7 ay sonra *Resimli Perşembe* dergisi, aynı fotoğrafı değilse de kıyafetten, rafta duran kitapların yerlerinden ve masa üzerindeki yazı takımlarından aynı gün çekildiği anlaşılan, yine masasında oturmuş kitap okur haldeki fotoğrafını, bu sefer "nutuklarını hazırlarken" altyazısıyla birlikte verecektir (Görsel 3.37).[585] Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi çalışma odasının mahremiyetinde tek başına kitap okurken çekilmiş bu fotoğraflar, altyazı vasıtasıyla, kendisinin siyasal ve toplumsal hayata yön verecek çalışmalarda bulunduğunu anlatısıyla dolaşıma girmiş olur.

Her ne kadar siyaset sahnesinin ve Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı olarak yerine getirmesi gerektiği vazifelerin çeşitliliği, erken Cumhuriyet döneminde kendisiyle ilgili çok sayıda haberin ve fotoğrafın yayımlanmasına vesile olsa da, yıllar geçtikçe daha ziyade belirli temalardaki fotoğraflarının dolaşıma daha fazla girdiği görülür. Rejimin artık pekişmiş, yönetim meseleleriyle ilgili kritik sorunların halledilmiş ve ülkenin çehresini belirleyecek inkılapların da tamamlanmış olması, Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan siyaseti ilgilendiren konularla ilgili daha az görünür olmasına ve dolaşıma giren fotoğraflarının da daha ziyade seyahatler, kutlamalar, ziyaretler ve gündelik hayattan çekilmiş görüntülerle sınırlı kalmasına vesile olur. Gündelik hayattan çekilmiş kareler esasında erken Cumhuriyet döneminin tamamında karşımıza çıksa da, önceki yıllarda bunların daha ziyade tesis edilmeye çalışılan inkılaplarla bağlantılı oldukları görülür. Örneğin manevi kızının düğününde alınmış bir fotoğraf, gerek kıyafetler, gerek kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu balo türevi eğlenceler, gerekse fotoğrafın çekildiği sırada icra edilen Batılı tarzdaki dans bakımından, ülkeye kazandırılmaya çalışılan çehreyle uyumludur (Görsel 3.129).[586] Öte yandan örneğin 1935 yılının Temmuzu'nda *Kurun*'da yayımlanan iki

[584] **Resimli Gazete**, 26 Aralık 1925.
[585] **Resimli Perşembe**, 7 Temmuz 1927, s. 1.
[586] **Milliyet**, 27 Şubat 1929, s. 8.

Atatürk fotoğrafı, daha önce dolaşıma girdiğine rastlamadığımız türdedir (Görsel 3.153).[587] Herhangi bir habere eşlik etmeyen bu fotoğraflar, altyazıdan öğrenildiği üzere, Atatürk'ün bir gün evvel Florya plajını ziyaretleri esnasında çekilmiştir. Her ne kadar bu fotoğrafların da Atatürk'ü her daim halk içinde bulunan bir lider olarak gösterdiği, bu nedenle de inşa edilmeye çalışılan Atatürk imgesini desteklediği söylenebilse de, o zamana değin her daim takım elbiseleriyle ve resmi işleriyle uğraşmadığında bile çalışırken görüntülenen Atatürk'ü bir eğlence esnasında göstermeleri sebebiyle, bu zamana kadar dolaşıma girmiş fotoğrafları bakımından istisnaidirler.

Atatürk'ü gündelik hayatında bu şekilde yansıtan karelerin ancak rejimin işleyişinin önceki yıllara kıyasla daha fazla rayına oturduğu bir dönemde dolaşıma girmesi tesadüf olmasa gerektir. Bu yıllarda doğrudan ülke idaresini ilgilendiren meselelerse artık hükümete bırakılmış gibi görünmektedir. Örneğin 1934 yazında Trakya'da Yahudi vatandaşlara yönelik saldırılar üzerine Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın bölgeye gittiğine dair bir haber *Son Posta*'da görülebilir (Görsel 3.154).[588] Olayın aydınlığa kavuşturulması için yola çıkan kişinin, Menemen hadisesinden sonra yurt gezisine ara vererek İzmir'e giden Mustafa Kemal Paşa değil, Dahiliye Vekili olması önemli bir değişimdir. Menemen hadisesinin, yönetimin tesis etmeye çalıştığı inkılapların, üstelik daha ilerici addedilen Ege'nin bir kasabasında karşılık bulmadığının bir göstergesi olması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'nın burada bizzat bulunması gerekliliği anlaşılabilir. Trakya'da Yahudi vatandaşlara yönelik saldırılar da müdahaleyi gerektiren bir durum olmakla birlikte, saldırının yöneldiği grubun Kemalist milliyetçiliğin hedeflediği kitlenin dışında kalması, bu müdahalenin Cumhurbaşkanındansa İçişleri Bakanına bırakılmasına vesile olmuştur. Bu duruma bir başka örnek, 2 Haziran 1938'de *Kurun* gazetesinde karşımıza çıkar (Görsel 3.155).[589] Gazetenin sağ üst kısmında yer alan iki fotoğraf ve bunlara eşlik eden yazılar, cumhurreislik yatının geldiğini, Atatürk'ün de yatıyla Marmara'da bir gezintiye çıktığını bildirir. Öte yandan sayfanın solundaki bir başka haber Türk-Yunan dostluk ve bitaraflık antlaşmasının meclis tarafından onaylandığını bildirir ve bu konuda Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Rüştü Aras'ın beyanatlarına yer verir.[590]

[587] **Kurun**, 5 Temmuz 1935, s. 1.
[588] "Dahiliye Vekili Trakyaya Geçti," **Son Posta**, 7 Temmuz 1934, s. 1.
[589] "Atatürk Yatı Dün Gezdiler," **Kurun**, 2 Haziran 1938, s. 1.
[590] "Türk-Yunan Munzam Muahedesi Dün Mecliste Müstacelivetle Kabul ve Tasdik Edildi," **Kurun**, 2 Haziran 1938, s. 1.

Atatürk'ün sağlığının bozulmaya başladığı bir dönemde kendisiyle ilgili çıkan haber ve fotoğrafların yatla yaptığı gezintiyle alakalı olması, öte yandan Yunanlılarla imzalanan dostluk antlaşması üzerine yalnızca Rüştü Aras'ın beyanatta bulunması, Atatürk'ün artık ülkeyi ilgilendiren her meselede görünür olmadığına delalettir. Bu haberin çıkmasından kısa bir süre önce karşımıza çıkan bir diğer örnek, Hatay meselesinin meclis gündeminde hararetli tartışmalara sebep olduğunun gazetelere yansıdığı bir günde, Atatürk'ün İstanbul'a varmış olmasıyla ilgili çıkan bir haberdir.[591] Hatay meselesi nedeniyle Fransa'yla yaşanan gerginlik ve sorunun çözüme nasıl kavuşturulabileceği meclisin gündemini işgal ederken, Atatürk'le ilgili gündem kendisinin İstanbul'a gelmiş olmasıdır. Ancak bu örnekler, meselelerin artık Atatürk'ten doğru ve ona atıfla tartışılmasının tamamen son bulduğu anlamına gelmez. Örneğin Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi'nin faaliyetlerine başladığı hakkında çıkan bir haberde, Hatay devlet reisliğine seçilen Tayfur Sökmen'in fotoğrafı haberin sağ alt köşesinde kullanılmış, Atatürk'ün daha büyük formattaki bir portresiyse metnin ortasına yerleştirilmiştir (Görsel 3.156).[592] Devlet reisi meclis açılış konuşmasının bir yerinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Atatürk'e olan teşekkürlerini ve bağlılıklarını bildirmiş, gazete de bu konuşma metnini "Hatayı İstiklaline kavuşturan Büyük Önderimiz Atatürk" altyazısının eşlik ettiği bir Atatürk portresiyle birlikte yayımlamıştır. Dolayısıyla Atatürk, rahatsızlığının ilerlediği bir dönemde cereyan eden hadiselerde bilfiil görünür olmayı sürdüremeyecekse de, bu, kendisinin bu hadiseler vesilesiyle, eski fotoğrafları aracılığıyla da olsa görünür kılınmasının önüne geçmeyecektir.

Mustafa Kemal Paşa'ya atfedilen siyaset-üstülüğe katkıda bulunan durumlardan birinin de kimi fotoğraflarının yayımlanış biçimi olduğunu son olarak ifade etmek gerekir. Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren fotoğraflarının teşkil ettiği repertuarın tartışıldığı kısımda değindiğimiz bir meselenin siyaset-üstülükle bağlantısı kurulabilir. Pek çok örneğini gördüğümüz üzere, dolaşıma giren bazı Mustafa Kemal fotoğraflarının yayımlanış tarzı, bu fotoğrafların hangi hadiseden alınmış olabileceğini görüntünün kendisinden çıkarmayı imkânsız hale getirir. Bu fotoğrafların tamamı hadise esnasında kaydedilmiş, ancak daha sonra Mustafa Kemal Paşa'yı odağa alacak şekilde kesilip düzenlendileri için, parçası oldukları hadiseye dair ipuçlarını içinde

[591] "Hatay'ın Elim Macerası Mecliste Dün Heyecanlı Tezahürata Sebeb Oldu" ve "Atatürk," **Son Posta**, 28 Mayıs 1938, s. 1.
[592] "Yaşasın Müstakil Hatay," **Akşam**, 3 Eylül 1938, s. 1.

barındırmayı bırakmış görüntülerdir. Belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşen bir hadisenin kaydı olan bu fotoğraflar, bu hususiyetlerini belli edecek ayrıntılardan arındırıldıkları için, artık tüm hadiselere genellenebilir hale gelir ve özgün bağlamlarından farklı haberler için de kullanılmaları mümkün olur. Dolayısıyla bir fotoğrafın herhangi başka bir hadise için de kullanılabilmesinin ön şartı, hiçbir hadiseye ait değilmiş gibi görünmesinden geçer. Mustafa Kemal Paşa'nın hususi bir hadiseyle bağını koparan bu tür fotoğraflar, ona hadiseler-üstü, dolayısıyla da siyaset-üstü bir konumun atfedilmesinde işlevseldir.

3.3.2. Yurt Gezilerinde

Milli Mücadelenin son bulmasından itibaren Mustafa Kemal Paşa, Ocak 1923'ten başlayarak Mayıs 1938'e kadar her yıl pek çok yurt gezisine çıkmıştır. Bu yurt gezileri bir yandan ülkenin katettiği yolun lider tarafından yerinde görülmesine yarar; uygulanan siyasi açılımların, iktisadi politikaların, kültürel atılımların ne kadar karşılık bulduğunun ve ne dereceye kadar uygulandığının bir tür teyidi hizmeti görür. Ancak bu yerinde tanıklığın yapılandırılmış bir bakış olduğunu da kaydetmek gerekir; yurt gezilerinde ziyarette bulunulacak yerler önceden büyük ölçüde tespit edildiğinden, gerekli hazırlıklar yapılmış, Mustafa Kemal Paşa'nın buralarda nelerle karşılaşacağı önceden belirlenmiştir. Bu duruma örnek olarak 1937'de yapacağı Doğu seyahati vesilesiyle C.H.P. Genel Sekreterliği'nden gönderilen 12 Kasım 1937 tarihli bir yazı verilebilir:

> Ulu önderimiz Atatürk pek yakında şarka bir seyahat yapmak arzusunu izhar buyurmuşlardır. Her gittiği yere yeni bir şevk ve müjde götüren en büyüğümüzün yollarda uğrayacağı yerlerde ve bilhassa tren güzergâhlarında parti ve halkevi teşkilatımızın hazırlıklı bulunması, istikbâl ve teşyide halkın atalarına karşı duydukları derin ve eşsiz bağlılığı hakkile tebarüz ettirebilecek tertibatın şimdiden alınmış bulunmasını diler saygı ve sevgilerimizi sunarım.[593]

Yalnızca seyahatin takip ettiği güzergâh boyunca kendisini selamlayacak ya da karşılayacak kimselerin bulunmasını bildiren bu yazının benzerleri ve bunun haricinde seyahat boyunca nerelere uğranılacağı ve neler yapılacağıyla ilgili detaylı

[593] **B.C.A.** 490.1 / 3.15.42.

bilgilendirmelerle, Mustafa Kemal Paşa'nın çıktığı tüm seyahatlerde karşılaşılır. Bu durumun başlıca istisnası, birazdan daha detaylı ele alacağımız 1930-1931'deki üç aylık teftiş ve tetkik seyahatidir. Yurt gezileri öte yandan yeni uygulamaların ilan ve test edilme vesileleri de olmuştur; kılık kıyafet, bilhassa şapka inkılabı ve Latin harflerine geçiş, meclis gündemine gelmeden önce yurt gezilerinde denenmiş ve duyurulmuştur. Bu geziler, son olarak, liderin halk tarafından görülmesine yarar. Bu yıllardaki mevcut medya aygıtları düşünüldüğünde, liderin halk tarafından görülebilmesi ve tanınabilmesinin başlıca olanakları fotoğrafları ve hareketli görüntüleridir. Bu yıllarda sinemalar yalnızca yerli ve yabancı filmleri değil, aynı zamanda haber teşkil eden görüntüler de yayınlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın görüntülerinin de sinemalarda gösterildiğinin bir örneği, 4 Aralık 1930 tarihli *Milliyet* gazetesinde karşımıza çıkar (Görsel 3.157).[594] Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da bulunduğu bu sırada Beyoğlu'ndaki Elhamra Sineması'na gitmiş ve Amerikan büyükelçisinin ziyareti vesilesiyle yaptığı konuşmayı sinemada izlemiştir. Ne kadar yaygın olduğunu bilmediğimiz bu tür görüntülerin, bilhassa Halkevlerinin kurulmasından sonra diğer illere de ulaştırıldığı tahmin edilebilir. Bu tür hareketli görüntüler haricinde lider, fotoğrafları aracılığıyla tanınır ve bilinir hale gelir. Bilhassa 1935'ten sonra yaygınlaşan portre asma uygulamasının hedeflerinden biri budur. Gazete ve dergiler de, liderin "en son," "en yeni" hallerini düzenli olarak yayımlamaya çaba göstererek bu hususta paylarına düşeni yapmış olur. Son olarak yurt gezileri, liderin "halkın ayağına gittiği" ve kendini gösterdiği vesilelerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın seyahatleri sırasında gittiği her yerde halk kendisini istasyonda karşılamış, uğradığı yerlerde hazır bulunmuş, konuşmalarını gazete ve dergilerden okuma değil bizzat dinleme fırsatını elde etmiş, böylelikle ülkenin liderine dair kendine ait bir hikâyeye sahip olabilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri, gazete ve dergiler için her daim önemli bir haber konusudur. Bu geziler ilk başlarda portreler ve yerleştirmeler aracılığıyla duyurulmuştur. Seyahatte alınan fotoğraflar gazete ve dergilerin eline ulaştığındaysa hadise esnasında çekilmiş fotoğraflar dolaşıma girebilmiştir (Görsel 3.158-3.160).[595] Bu yurt gezilerinin önemi, son iki örnekte fotoğrafların altına düşülen notlarda da

[594] "Gazi Hz. Tetkik Ziyaretlerini Birkaç Gün Tehir Buyurdular," **Milliyet**, 4 Aralık 1930, s. 1.
[595] "Reis-i Cumhur Hazretlerinin Mukarrer Olan Karadeniz Seyahati Başladı," **Vakit**, 13 Eylül 1924, s. 1; "Reis-i Cumhurumuz İstanbullıların Samimi Tezahüratından Pek Ziyade Memnun Olmuşlardır, Teşrif Edeceklerdir," **Son Saat**, 24 Eylül 1925, s. 1 ve "Atatürk Diyarbakır'da," **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1937, s. 1.

görülebildiği gibi, gazetelerin hususi bir fotoğrafçı gönderdiklerini not düşmelerinden ya da Atatürk'e eşlik eden özel bir fotomuhabirden bahsetmelerinden anlaşılabilir. Mustafa Kemal Paşa'nın gerçekleştirdiği tüm seyahatler arasında İstanbul'a ilk kez gidişi önemli bir yer tutar. Kendisi 1919 Mayısı'nda Samsun'a gitmek üzere ayrıldığı İstanbul'a bir daha ancak 1 Temmuz 1927'de gidecektir. Bunun sebebi, tüm simge ve sembolleriyle sabık rejimin başkenti olan İstanbul'un, yeni rejimin ve bu rejimin simgesi olan Ankara'nın karşısında geri planda tutulmak istenmesi, yeni rejim pekişinceye değin eski rejimle özdeşleşmiş unsurların vurgulanılmasından kaçınılmasıdır. Ancak bu sekiz yıllık süre boyunca Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gelme ihtimali basında her daim bir haber konusu olacaktır. Henüz Ocak 1923'te çıktığı seyahatte İzmit'e giden Mustafa Kemal Paşa'nın Gebze'ye uğrayıp döndüğü *Vakit*'te yazılır;[596] 1924 Şubatı'nda İzmir'de gazetecilerle yaptığı toplantı sırasında muhabirlerin kendisine İstanbul'a ne zaman geleceğini sorması üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın bir iki ay içinde gelme niyetinde olduğu cevabı gazetelerde kendine yer bulur;[597] 1924 sonbaharında çıktığı yurt gezisinde Mudanya'dan bir gemiyle Trabzon'a gidecek olması, İstanbul'a da uğrayacağı şeklinde yorumlanır, ancak İstanbulların tüm karşılama hazırlıklarına rağmen kendisinin Trabzon'a hareket etmesinin yarattığı üzüntü gazetelere konu olur;[598] 1925 baharına gelindiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın artık İstanbul'a geleceğinin kesinleştiği, haberin şehre bir gün önce gelen Riyaset-i Cumhur Başkanı Tevfik Bey'den alındığı yazılıp çizilir ve hatta geldiğinde nerede ikamet edeceğine dair duyumlara yer verilir.[599]

Gazetelerde çıkan bu tür haberlerden, hatta bir devlet yetkilisinin ağzından verilen geleceğinin kesinleştiği yönündeki bilgilerden yola çıkarak, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a daha önce de gitmesinin pek çok kere planlandığı, ancak belki de zamanının henüz gelmediğine karar verildiğinden sürekli olarak ertelendiği düşünülebilir. İhtimali dahi bir haber konusu olan bu ziyaret, en nihayetinde 1 Temmuz 1927'de gerçekleşir.[600] 2 Temmuz gününden itibarense bu seyahatin fotoğrafları tüm

[596] "Başkumandanımız Gebze'ye Gelip Gittiler," **Vakit**, 18 Ocak 1923, s. 1.
[597] "Gazi Paşa, Başmuharrirlerin Davetine Cevaben Bahara Doğru İstanbul'a Geleceğini Beyan Etmişlerdir," **Akşam**, 7 Şubat 1924, s. 1.
[598] "Reis-i Cumhurumuz Dün Tevakkuf Etmeden İstanbul'dan Geçmiştir," **Vatan**, 14 Eylül 1924, s. 1.
[599] "Gazi Paşa Mayıs Zarfında İstanbul'a Geliyor," **Vatan**, 27 Nisan 1925, s. 1.
[600] Mete Tunçay, bu seyahatin sebebinin Mustafa Kemal'in Mayıs ayında bir kalp krizi geçirmiş olması ve doktoların dinlenme tavsiyesine uyarak İstanbul'a gitmeye karar vermesi olduğunu dile getirir. Bkz. Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 175-176.

gazete ve dergilerin sayfalarını süslemeye başlar (Görsel 3.161-162).[601] Bilhassa İzmit'ten sonraki safhası fotoğraflanan seyahatten alınan onlarca karenin yayımlanabilmesi, birkaç günü bulacaktır. Bundan sonraki günlerdeyse bu sefer Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da yaptığı ziyaretler ve gezintilerden alınan fotoğraflar dolaşıma girmeye başlayacaktır (Görsel 3.163-3.165).[602] Üç ayını İstanbul'da geçiren Mustafa Kemal Paşa'nın şehirde yaptıkları, sık sık fotoğraflar eşliğinde gazete ve dergilerde kendine yer bulacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın sonraki yıllarda da İstanbul'a her gelişi ve İstanbul'dan her ayrılışı, birden çok fotoğrafla birlikte verilen bir haber konusu olmayı sürdürür (Görsel 3.165-3.169).[603] Burada yer verilen ilk örnekte de görüldüğü gibi İstanbul gazete ve dergileri bu seyahatleri bir "bayram" olarak niteleyecek; trende, vapurda, rıhtımda ya da istasyonda kendisini karşılayanlarla, Dolmabahçe Sarayı'na yürüdüğü sırada alınan birbirinin benzeri fotoğraflar yıllar boyunca benzer metinler eşliğinde yayımlanmaya devam edecektir. Burada yer verdiğimiz örneklerden üçüncüsü, yani 19 Mayıs 1935'teki *Tan* gazetesinde çıkan haber ve fotoğraflarla ilgili bir ayrıntıyı da yeri gelmişken kaydetmek gerekir. Gazetede kullanılan fotoğrafların altyazılarıyla ilgili dikkat çekici bir nokta, Latin harflerinin kabulüne ilişkin kanunun üzerinden yedi yıl geçmişken, bu altyazıların fotoğrafları, eski yazıda olduğu gibi, sağdan sola doğru sıralayarak açıklamasıdır. Metnin sağdan sola okunduğu eski yazıda sayfanın başı sağ sütundur ve bir fotoğraf dizisindeki ilk görsel, en sağda yer alandır. Fotoğrafların altına iliştirilen yazılar da görselleri sağdan sola doğru açıklar. *Tan* gazetesinin Latin harfleriyle ilgili kanunun yürürlüğe girmesinden yedi yıl sonra fotoğraf altyazısını hâlâ eski yazı mantığına göre yerleştirmesi ilginç olmakla beraber, bu, bu hususta karşımıza çıkan tek örnek değildir. Burada yer verebileceğimiz iki diğer örnek, Cumhuriyet Bayramı'nın on ikinci yıldönümünden fotoğrafların görülebildiği *Ulus* gazetesi ile bir sonraki yıl Atatürk'ün meclisin yeni açılış yılı vesilesiyle okuyacağı nutukla ilgili bir habere yer veren *Cumhuriyet* gazetesidir.[604] Yeni rejimin sözcülerinden ve gerek gazete yazıları gerekse kitaplarıyla bu rejimin önde gelen müdafilerinden biri olan

---

[601] "Çok Şükür Kavuştuk," **Vakit**, 2 Temmuz 1927, s. 1 ve "Gazi Hazretleri Bugün Öğleye Kadar İstirahat Buyurdular. Kabul ve İcra Buyurucakları Ziyaretler Hakkında Öğleye Kadar Tekarrur Etmiş Bir şey Yoktur – Bu Akşam Karada Muazzam Bir Fener Alayı İcra Edilecek, İstanbullular Büyük Tezahürat Yapacaktır," **Son Saat**, 3 Temmuz 1927, s. 1.

[602] "Reis-i Cumhur Hazretlerinin seyahatleri hakkındaki tafsilatı resimleriyle neşrediyoruz," **Milliyet**, 17 Temmuz 1927, s. 1 ve **Haftada Bir Gün**, 21 Temmuz 1927, s. 1.

[603] "Gazi Bayramı," **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1928, s. 1, **Resimli Uyanış**, 19 Haziran 1930, s. 1 ve "Atatürk Dün Sabah Geldi," **Tan**, 19 Mayıs 1935, s. 1.

[604] "Cumhuriyetin On İkinci Yılı Bayramı Görülmedik Coşkunlukta Kutlandı," **Ulus**, 30 Ekim 1935, s. 1 ve **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1936, s. 1.

ve hatta Latin harflerine geçişten sonra kurulan Dil Komisyonunda yer alan[605] Falih Rıfkı Atay yönetimindeki *Ulus* gazetesinde ve Latin harfleriyle ilgili kanun meclis gündemine gelmezden evvel bir kısmı yeni yazıyla çıkmaya başlayan (bkz. Görsel 3.60) Yunus Nadi yönetimindeki *Cumhuriyet* gazetesinde, eski yazı mantığını takip eden bu altyazıların Latin harflerinin kabulünün üzerinden yıllar geçtikten sonra görülmesi önemlidir.

Yeniden yurt gezilerine dönecek olursak, on beş yıl boyunca pek çok seyahate çıkmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın en önemli gezilerinden biri, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshettiği 17 Kasım 1930 tarihinde çıktığı üç aylık tetkik seyahatidir. Bu gezi aslında S.C.F.'nin kendini feshinden önce planlanmıştır. Ilımlı bir muhalefet ortamı oluşturmak üzere kurulan bu partinin kısa bir süre içerisinde beklenenin çok üzerinde taraftar toplaması yöneticilerin dikkatini çekmiş, Cumhuriyet Halk Fırkası'na ve partinin yürüttüğü politikalara yönelik hoşnutsuzluğun nedenlerinin anlaşılması için Mustafa Kemal Paşa üç aylık bu yurt gezisini planlamıştır. Seyahatte toplamda 20 şehir ziyaret edilmiştir. Yurt gezilerinin tamamında Mustafa Kemal Paşa'nın refakatinde kalabalık bir grup olmasına rağmen, bu seyahatin diğerlerinden farkı, her Vekâletten seçilen birer müfettişin ve ayrıca doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı iki müşavirin kendisine eşlik etmesidir. Bu müfettiş ve müşavirlerin görevi, gidilen yerlerde teftiş işlerinin yürütülmesi ve mevcut sorunlarla ilgili raporların hazırlanmasıdır.[606] Gezi esnasında Mustafa Kemal Paşa'ya eşlik edecek iki müşavirden biri olan Ahmed Hamdi (Başar), bu zamana değin ve bundan sonra da gazetelerin memnuniyetten başka bir şey yazmadığını, bu zamana kadar vilayetlerden ve müfettişlerden gelen bilgi ve raporların da yine sadece memnuniyet bildirdiğini anlatır.[607] Önceki yurt gezilerinde Mustafa Kemal Paşa, her adımı evvelce planlanan bir ziyaret programını takip etmiş, bu nedenle ülkenin gidişatının yerinde izlendiği bu yurt gezilerinde büyük ölçüde hazırlıkları önceden tamamlanmış durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Ülke yönetimiyle ilgili yereldeki şikayetleri ve talepleri doğrudan öğrenebilmenin böylece zorlaşması, S.C.F.'nin halk tarafından bu kadar çabuk ve kitlesel olarak benimsenmesi karşısında duyulan şaşkınlığın arka planında yatar. Gezi sırasında Mustafa Kemal Paşa'ya müfettişlerin

[605] Falih Rıfkı Atay, **Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar**, İstanbul: Sena Matbaası, 1980, s. 468.
[606] Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981, s. iii, 17.
[607] **A.g.e.**, s. 22.

eşlik edecek ve teftiş raporları hazırlayacak olmaları bu açıdan önemli bir yeniliktir. Gazete ve dergilerde bu seyahatle ilgili çıkan fotoğraflar da önceki yurt gezilerinde yayımlananlardan farklılık gösterir. Önceki seyahatlerinde istasyonda karşılanışı, ziyaretleri, gittiği yerlerde yaptığı konuşmalar haberleştirilir ve eşlik eden fotoğraflar da bunları görselleştirirken, bu seyahatinde Mustafa Kemal Paşa'nın vatandaşların şikayet ve taleplerini bizzat dinlediği pek çok fotoğrafının da dolaşıma girdiği görülür (Görsel 3.87, 3.170).[608]

Menemen hadisesi, Mustafa Kemal Paşa'nın bu üç aylık seyahati esnasında, kendisi Edirne'deyken yaşanır. Bu olay üzerine İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa başkanlığında 27 Aralık günü bir toplantı gerçekleştirilir, birkaç gün sonra sıkıyönetim mahkemeleri kurulur ve yargılamalara başlanır. Mustafa Kemal Paşa bir on gün kadar şehirde kaldıktan sonra Ankara'ya geçer ve yargılamalar süresince 25 Ocak'a kadar burada kalır. Ardından Menemen'in bağlı olduğu İzmir'e doğru yola çıkarak, seyahatinin geri kalanına buradan devam eder. Bu sırada Menemen olayıyla ilgili oldukları gerekçesiyle tutuklananların sorgulamaları ve yargılamaları halen devam etmektedir. İdam cezası verilen 28 mahkumun cezalarının infazı, Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'den Aydın'a geçtiği gün gerçekleşir. Bunun ertesi günü çıkan gazeteler, bir yandan idam haberini verirken, diğer yandan da Mustafa Kemal Paşa'nın seyahatinden haber ve fotoğraf paylaşmaya devam eder (Görsel 3.171-3.172).[609] Söz konusu haberlerde Mustafa Kemal Paşa fotoğraflarının infaz haberi değil, seyahat haberi vesilesiyle dolaşıma girmiş olması önemlidir. Mustafa Kemal Paşa, Menemen hadisesinin ardından olaya hemen müdahil olmuş, İstanbul'da konuyla ilgili yapılan toplantı basına yansımış, hatta öldürülen subay için orduya yolladığı taziye mesajı da gazetelerde kendine yer bulmuştur.[610] Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa, hadise cereyan ettikten sonra, neler yapılacağıyla ilgili sürece dahil olmuş, ancak verilen kararın uygulanmasıyla birlikte yeniden kendi gündemi, yani tetkik seyahati üzerinden görünür olmaya devam etmiştir.

---

[608] "Gazi Hz. 14'te Sıvas'a Vasıl Oldu," **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Kasım 1930, s. 1, "Gazi Hz. Dün Geceyi Sıvas'ta Geçirdiler," **Milliyet**, 21 Kasım 1930.

[609] Örn. bkz. "Aziz Şehit için Sızlayan Kalpler Müteselli Olsun" ve "Gazi Hz., Dün, Aydın'ı teşrif buyurdular," **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1931, s. 1; "Mahkumlar, Bu Sabah Asıldılar" ve "Gazi Hz. Aydın'da," **Milliyet**, 4 Şubat 1931, s. 1.

[610] Örn. bkz. "Dolmabahçe'de Dünkü Tarihî İçtima," **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1930, s. 1 ve "Gazi'nin Orduya Taziyesi," **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1930, s. 1.

Bu üç aylık tetkik seyahati, yurt gezilerinin ülke politikalarını etkisini göstermesi bakımından en doğrudan örnektir. Seyahat sonrasında Mustafa Kemal Paşa, seçimlerin yenilenmesi gerektiği kararını bir mektupla partiye bildirecektir. Gazetelerde de yayımlanan mektubunda Mustafa Kemal şöyle demektedir:

> Son aylarda C.H.F.'nin memleketteki, B.M.Meclisindeki ve Hükümetteki idari ve siyasi faaliyeti aleyhinde bir hava yaratılmağa çalışıldığı malûmdur.
> Asırlarca mühmel bırakılmış olan bir memlekette ve bir Millet hayatında bir çok eksikler ve ihtiyaçlar olması tabiidir; bundan başka Milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmıyacak kimselerin bulunacağı da şüphesizdir. Yüksek esasları göremiyerek veya görmek istemiyerek Milletin bütün düşünceleri ve duyğuları teşvişe ve taglite çalışılmıştır. Bunun için yer yer kullanılmış olan vasıtalar ve vesileler dikkate ve intibaha şayandır.
> Buna rağmen Millet kütlesinin doğru görüşü ve eyi hissi bozulmamıştır.
> Üç ayı geçen bir zamandanberi hemen bütün memlekette yaptığım tetkiklerde bu hakıkatı yerinde ve yakından gördüm; bununla beraber hakikate göz yumanlar ve hakikati olduğundan başka göstermeğe çalışanlar da olmuştur.
> Fırkamın Millet ve Memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve Milletin kendisile beraber bulunduğuna tam kanaati vardır. Fırkamız, Milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için; bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikini muvafık gördüğü tedbirlerde, Milletin iştirak ve mutabakatı derecesini anlamak için, Umumî reisi bulunduğum C.H.F'na mensup Mebusların intihaplarını yenilemelerini muvafık mütalea ediyorum.[611]

Böylelikle meclisin üçüncü döneminin son bulması beklenmeden seçimler yenilenir. Seçimin neticelerinden biri, yeni dönem milletvekillerinin eskiye oranla daha az bürokrat ve daha çok iş adamı olmalarıdır.[612] Meclisin 4 Mayıs 1931'de dördüncü çalışma dönemine başlamasından sonra 10-18 Mayıs 1931 tarihlerinde C.H.F.'ni Üçüncü Büyük Kongresi yapılır. Kongrede altı ok ilkeleri ilk defa partinin nizamnamesine girmiş, "sınıf mücadelesi yerine içtimâi intizam ve tesanüt menfaatlerinde âhenk" sağlanması yönünde eklenen madde ile de toplumsal sınıfların

[611] "Gazi, İntihabın Derhal Yenilenmesine Dair Kararını Fırkasına Dün Bildirdi," **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Mart 1931, s. 1.
[612] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 304.

varlığı yadsınarak işbölümü gereğince beş çalışma zümresine ayrılmış korporatif bir sistemin temelleri atılmıştır.[613] Dolayısıyla üç aylık tetkik seyahati, 1935'te kesin halini bulacak parti-devlet bütünleşmesi, sınıfsız siyaset gibi mefhumların ortaya atılmasına vesile olmuştur.

Çetin Yetkin'in tek parti yönetiminden parti devletine geçiş olarak tarif ettiği durum, bu dönemle birlikte karşımıza çıkar. Mustafa Kemal Paşa'nın Mart 1931'de gazeteci Ruşen Eşref'e verdiği bir mülakat, bu yeni dönemi anlamlandırabilmek açısından önemlidir:

> Milletin tarihinde bazı devirler vardır ki; muayyen maksatlara erebilmek için maddî ve manevî ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevketmek lâzım gelir… Memleketin ve inkılâbın içerden ve dışardan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır… Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.[614]

Tüm kuvvetlerin tek bir yerde toplanması, ifadesini parti-devlet bütünleşmesinde bulacaktır. 1931'den başlayarak seçimlerin yenilenmesi, Türk Ocakları gibi kendi başına siyasi bir güç haline gelmeye başlayan yapıların önüne geçilmesi, parti organları ve yetkililerinin devlet organlarıyla bütünleştirilmesi ve devletin toplumsal hayatı şekillendirilmesine daha fazla müdahil olması gibi uygulamalar vesilesiyle Cumhuriyet Halk Partisi yönetim tekelini eline alır. İktidar alternatiflerinin tamamen ortadan kaldırıldığı bu dönemde, rıza üretimi yine Mustafa Kemal Atatürk'e başvurularak yapılır. Dördüncü Bölümde göreceğimiz üzere Atatürk'ün fotoğraflarının kamu binalarına asılmasına yönelik sistematik uygulamalar, asıl olarak parti-devlet bütünleşmesinin resmileştiği 1935 yılında hız kazanacaktır.

Yurt gezileri politikalara bu şekilde etki edebildiği gibi, aynı zamanda planlanan politikaların test edilme ya da duyurulma vesileleri de olmuştur. Örneğin şapka, hakkındaki kanun değişikliğinden birkaç ay önce, bir seyahat sırasında halka tanıtılmıştır. Mustafa Kemal Paşa 1925 Ağustosu'nda Kastamonu ve İnebolu'ya bir

---

[613] **A.g.e.**, s. 312.
[614] **Vakit**, 25 Mart 1931, aktaran Çetin Yetkin, **op. cit.**, s. 30.

seyahat gerçekleştirir ve şapkayı ilk olarak burada tanıtır. Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu'da şapkayla ilgili nutku, yukarıda portreler kısmında yer verdiğimiz bir haberde olduğu gibi (bkz. Görsel 3.53) tüm gazetelerde karşımıza çıkar. Nutkunda mevcut kıyafetlerin milli, medeni ve beynelmilel olmadığını dile getiren Mustafa Kemal Paşa, medeni ve beynelmilel kıyafetin ne olduğunu izah ettikten sonra şapka meselesine geçer:

> … Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, caket ve bittabi bunların mütemmimi olmak üzere başta siperi şemsli serpuş, bunu çok açık söylemek isterim.
> Bu serpuşun ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi… İşte şapkamız. Buna caiz değil diyenler vardır. Onlara diyeyim ki çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz. Ve onlara sormak isterim: Yunan serpuşu olan fesi giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz…[615]

Bu seyahati takip eden günlerde gazete ve dergiler, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya dönüşünde çekilen şapkalı fotoğrafları yayımlamaya başlar. Örneğin *Vakit* gazetesi, 4 Eylül 1925 tarihli nüshasında, kendisinin böyle bir şapkalı fotoğraflarına yer verir (Görsel 3.174).[616] *Cumhuriyet* gazetesi de Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya dönüşünde şapkanın hızla yaygınlaştığı, hatta kadınlar arasında da şapka giymeye başlayanların olduğu haberinde şapkasıyla çekilmiş bir fotoğrafını kullanacaktır (Görsel 3.50).[617] Şapkayla ilgili kanun çıkartılıncaya kadar bu fotoğraflar çeşitli yayınlarda kullanılmaya devam edecek, örneğin *Resimli Perşembe* dergisi 24 Eylül 1925'teki kapağında Mustafa Kemal Paşa'nın yine şapkalı bir fotoğrafına yer verecek ve altına şapkanın sosyal hayatımızda yeni bir devire işaret ettiğini not düşecektir (Görsel 3.174).[618]

Seyahatin bir inkılabın hazırlığı olmasına bir diğer örnek, Latin alfabesine geçiş sürecinde karşımıza çıkar. 1928 Haziranı başında İstanbul'a giden Mustafa Kemal Paşa, burada bulunduğu süre boyunca yeni bir alfabenin hazırlanması çalışmalarına da ağırlık verir. Zaten bu tarihten önce, alfabe değişikliğinin ilk adımı olarak çıkartılan "Beynelmilel Erkamın Kabulu Hakkında Kanun"la birlikte gazete ve

---

[615] "Şapka Süratle Teammüm Ediliyor," **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1925, s. 1.
[616] "Gazi Paşa'nın Avdetleri İntibaatından," **Vakit**, 4 Eylül 1925.
[617] "Şapka Süratle Taammüm Ediyor," **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1925.
[618] **Resimli Perşembe**, 24 Eylül 1925.

dergilerde Latin rakamlar kullanılmaya başlanmıştır.[619] 1928 yazı İstanbul'da kaldığı süre boyunca devam eden Latin harflerine yönelik çalışmaların sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın, 9 Ağustos 1928'de Gülhane Parkı'nda düzenlenen bir C.H.F. toplantısında Latin harflerinden bahsetmesiyle gazetelerin bazı başlık ve kısa haberleri Latin harfleriyle yazmaya başladığı da görülür.[620] Yaz boyu süren çalışmaların sonunda 26 Ağustos 1928'de *Milliyet*'te çıkan bir haber, Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda mebuslara yeni harflerle ilgili bir konferans verildiğini aktarır (Görsel 3.175).[621] Haberde kullanılan beş fotoğraftan üçü konferansla ilgilidir; en yukarıdaki fotoğraf konferans sırasında kaydedilmiş bir anı aktarırken, orta sırada solda yer alan fotoğraf konferansı veren İbrahim Necmi'nin bir fotoğrafıdır. En alt sırada solda yer alan fotoğrafın altında ise Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harfler hakkında izahat almakta olduğu yazılıdır. Geri kalan iki fotoğraf, Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Ağustos 1928'de günübirlik gittiği Tekirdağ'dan alınmış görüntülerden oluşur. Bu fotoğraflardan alt sırada sağ tarafta bulunanda Mustafa Kemal Paşa, Tekirdağ'da bulunduğu sırada kara tahta önünde bir kişiye yeni harfleri yazdırırken görülür. 30 Ağustos'ta çıkan bir başka haber, bir gün önce Dolmabahçe Sarayı'nda son bir konferansın düzenlendiğini, bunun neticesinde harf ve imlâ kurallarının artık kesin bir şekilde tayin edildiğini aktarır.[622] Harfler meselesinin hallolmasının ardından Mustafa Kemal Paşa 14 Eylül'de İstanbul'dan ayrılarak önce İzmir Vapuru'yla Sinop'a, buradan da Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri vasıtasıyla 21 Eylül'de Ankara'ya ulaşır. Bu seyahati sırasında gazetelerde çıkan haberlerde, uğradığı yerlerde yeni harfler hususunda halkı imtihan ettiğine dair bilgilere rastlanır. Örneğin 18 Eylül 1928'de *Cumhuriyet*'te ve *Milliyet*'te çıkan haberler, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da bulunduğu sırada memurlara ve halka yeni harfleri gösterdiğinden bahseder.[623] 21 Eylül 1928'de *Milliyet*'te çıkan bir başka haber, Mustafa Kemal Paşa'nın Kayseri'ye vardığını, Sivas'ta bulunduğu sırada da halkı yeni harflerden imtihan ettiğini ve iyi sonuçlar aldığını bildirir.[624] Mustafa

---

[619] Mustafa Duman, "Latin Harfli Türk Alfabe Levhaları," **Tarih ve Toplum**, Cilt: 39, Sayı: Ocak 2003, s. 19.
[620] Mustafa Duman, "72. Yıldönümü Dolayısıyla Yazı Devrimine Doğru," **Toplumsal Tarih**, Kasım 2000, s. 25-29.
[621] "Dün Şehrimizde Bulunan Mebuslara Dolmabahçe Sarayı'nda Yeni Harfler Hakkında Dört Buçuk Saat Devam Eden Bir Konferans Verilmiştir," **Milliyet**, 26 Ağustos 1928, s. 1.
[622] "Türk Alfabesi, Türk İmlası ve Türk Sarfı dün Riyaset-i Cumhur Sarayı'nda En Kati Şeklini Aldı," **Milliyet**, 30 Ağustos 1928, s. 1.
[623] "Reis-i Cumhur Hazretleri Bu Sabah Trenle Samsun'dan Amasya'ya Hareket Buyuracaklardır," **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1928, s. 1 ve "Gazi Hz. Samsun'da Her Vesile ile Halka Yeni Türk Harflerinin Kavâit ve Fevâidinden Bahs Buyurmakta-dırlar," **Milliyet**, 18 Eylül 1928, s. 1.
[624] "Reisicümhur Hazretleri Kayseri'de," **Milliyet**, 21 Eylül 1928, s. 1.

Kemal Paşa'nın kara tahta önünde yeni harfleri gösterirken çekilmiş olan ve Cumhuriyet tarihi boyunca defalarca yeniden dolaşıma sokulan meşhur fotoğrafı, işte Sivas'ta bulunduğu bu sırada, yani 3 Kasım 1928 tarihli "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"un çıkmasından bir aydan fazla bir zaman önce çekilecek ve ilk olarak 23 Eylül 1928'de *Vakit* gazetesinde çok ufak bir formatta, ardından 29 Eylül 1928'de *Resimli Gazete*'nin kapağında yayımlanacaktır (Görsel 3.176-3.177).[625] Dolayısıyla bazı yurt gezileri, hazırlıkları devam eden politika değişikliklerinin denenmesi amacıyla düzenlenmiş; bu geziler sırasında çekilen ve Cumhuriyet tarihi boyunca pek çok defa inkılaplarla özdeşleştirilerek dolaşıma sokulan fotoğraflar, bu inkılapların resmî olarak hayata geçmesinden önce çekilip yayımlanmıştır.

3.3.3. Kutlamalar ve Nutuk

Anma törenleri ve kutlamalar, devletin meşruiyetinin pekiştiği, varlık sebebi olan olayların bir kere daha kutsandığı ve kitlesel katılım vasıtasıyla ulusun bir aradalığının vurgulandığı vesilelerdir. Tarihteki belirli gün ve olaylara atfedilen önem dolayısıyla düzenlenen bu törenler, Eric Hobsbawm'ın "icat edilmiş gelenek" kavramıyla birlikte düşünülmelidir. Hobsbawm, sürekli değişen ve yenilenen modern hayat içerisinde toplumsal yaşamın bazı kısımlarını sabit olarak yapılandırma teşebbüsü olarak gördüğü icat edilmiş gelenekle, açıkça ya da zımnen kabul edilmiş ve ayinsel ya da sembolik bir doğası olan kuralların hüküm sürdüğü, tekrar yoluyla kimi değer ve davranış normlarının aşılanmasını hedefleyen ve geçmişle otomatik olarak bir süreklilik iması içeren bir dizi pratiği kasteder.[626] Her ne kadar Hobsbawm'ın bahsettiği bu pratikler toplumsal hayat içerisindeki pek çok uygulamayı içerse de, siyasetin sembolleşerek mevcut iktidarın kitlesel destekle birlikte pekişmesine yarayan törenler de bu tür icat edilmiş geleneklerdendir. Ülkenin tarihinde önemli addedilen günlerin kutlanması, düzenli aralıklarla devlet etrafında kenetlenmiş seküler bir inanç cemiyetini mümkün kılarak, iktidara yönelik kolektif bağları güçlendirir.[627]

---

[625] "Gazimizin Son Seyahatlerinden İntibalar," **Vakit**, 23 Eylül 1928, s. 1 ve **Resimli Gazete**, 29 Eylül 1928. Mustafa Kemal Paşa'nın kara tahta önünde çekilmiş bu meşhur fotoğrafına dair kapsamlı bir inceleme için bkz. Edhem Eldem, "Mustafa Kemal'in Karatahtası," **Toplumsal Tarih**, Sayı: 274, Ekim 2016, s. 4-15.

[626] Eric Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions," Eric Hobsbawm ve Terrence Ranger (haz.), **The Invention of Tradition** içinde, New York: Cambridge University Press, 1983, s. 1-2.

[627] Birol Caymaz, "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933," **Bilgi ve Bellek**, Yıl: 4, Sayı: 7, Kış 2007, s. 115-116.

Türkiye Cumhuriyeti'nde bu türden önemli günlerin, milli birer bayram ilan edilmelerinden önce de törenleştirilerek kutlandığı görülebilir. Ancak Mustafa Kemal Paşa bu tören ve kutlamalara nadiren bizzat katılmıştır. 26 Ağustos 1922'de başlayıp 30 Ağustos 1922'de son bulan ve fiili savaş durumunu nihayete erdiren Başkumandanlık Meydan Muharebesi zaferi, ilk olarak 30 Ağustos 1924'te kutlanır. Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte tüm devlet erkânının katıldığı kutlamalar kapsamında muharebenin geçtiği Dumlupınar'da bir Meçhul Şehid Anıdı'nın temeli atılır ve Mustafa Kemal Paşa, bu zaferin ve anıtın önemine değinen ve ülkenin artık burada kazanılan zaferden daha önemli bir zaferin peşinde olduğundan bahseden bir nutuk söyler. Gazete başyazarlarının da katıldığı tören basında kendine geniş yer bulacak, tören alanından çekilmiş çok sayıda fotoğrafla birlikte haberleştirilecektir (Görsel 3.104, 3.106, 3.114.)[628] 30 Ağustos, 1926'dan itibaren "Zafer Bayramı" adıyla resmi bir bayrama dönüşecektir.[629] Ancak Mustafa Kemal Paşa bu milli bayram vesilesiyle düzenlenen törenlere bir daha hiç katılmayacak, bununla birlikte sonraki yıllarda da gazete ve dergiler bu günün yıldönümünde Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarını dolaşıma sokmaya devam edecektir (örn. bkz. Görsel 3.57).

Zaman içinde milli bir bayrama dönüşecek olmakla birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın kutlamalarına katılmadığı bir diğer gün, 23 Nisan'dır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nin yıldönümü, savaşın son bulmasıyla birlikte 1923'ten itibaren basında kutlanmaya başlanır. "Hakimiyet-i Milliye Bayramı" ya da "Milli Hakimiyet Bayramı" adıyla anılan gün, çocuk merkezli sosyal politikalar için kamuoyu oluşturulması ve para toplanması amacıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin aldığı bir kararla Çocuk Günü olarak da ilan edilir. Hatta 1929'dan itibaren 23-30 Nisan haftası Çocuk Haftası olarak kutlanacak, günümüzde Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı adıyla bildiğimiz gün adını bu uygulamalardan alacaktır.[630] Mustafa Kemal Paşa 23 Nisan'da düzenlenen kutlamalara katılmasa da bu yıldönümünde de Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının dolaşıma girdiğine rastlanır. Çocuk Bayramı kutlamaları ise çocuklara mahsus etkinliklikler içermekle birlikte, Ankara'da

---

[628] "30 Ağustos'ta Geçen Cumartesi Günü Dumlupınar'daki İhtifale Ait Bazı İntibalar," **Son Telgraf**, 1 Eylül 1924, s. 1, "Dumlupınar Zaferinin Manası Nedir?", **Resimli Ay**, Eylül 1924, s. 22-26 ve "Dumlupınar'da, Karatepe'de Mechul Şehidin Mezarı Başında Yapılan Tarihi Merasimde Hususi Fotoğrafçımızın Aldığı Resimlerden Bazıları," **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1924, s. 1.

[629] Demo Ahmet Aslan, **Cumhuriyetin Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2011, s. 112.

[630] **A.g.e.**, s. 59-60, 72.

düzenlenen etkinliklerden bazılarına İsmet ve Kazım Paşaların katıldığı görülebilir. Mustafa Kemal Çocuk Bayramı vesilesiyle düzenlenen etkinliklere yalnızca bir defa, 1929 yılında katılmış ve Çocuk Bayramı balosunu ziyaret etmiştir (Görsel 3.80).[631]

19 Mayıs kutlamaları da Atatürk'ün yalnızca bir defa katıldığı kutlamalardandır. Aslında 19 Mayıs'ın milli bir bayram ilan edilmesi oldukça geç bir tarihe denk düşer. Mayıs ayının Cuma günlerinde "İdman Bayramı" ya da "Jimnastik Şenlikleri"nin düzenlenmesi esasen Meşrutiyet dönemine kadar dayanan oldukça eski bir gelenektir.[632] Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs günü ise gazete ve dergilerde yazı ve makalelerle anılmakla birlikte, 1926'dan beri önceleri yalnızca Samsun'da "Gazi Günü" olarak kutlanmaktadır.[633] Mayıs ayında düzenlenen İdman şenliklerinin Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gün yapılması, Maarif Vekâleti'nin 2 Mayıs 1936'da aldığı bir karardır. Bugünün milli bayramlardan biri olarak tesis edilmesi ise T.B.M.M.'nin 20 Haziran 1938'de aldığı bir kararla gerçekleşir.[634] Ancak bu kararın çıkmasından önceki 19 Mayıs kutlamaları da milli bir bayrammış gibi büyük törenlere vesile olmuştur. Atatürk'ün de ziyaret ettiği 1938'deki kutlamalar, bu günün milli bir bayram olarak kabul edilmesinden önce gerçekleştirilen son kutlamalardır. Bu sırada Mersin'e doğru seyahate çıkmak üzere olan Atatürk, yola çıkmadan önce Ankara'da 19 Mayıs Stadyumu'nda düzenlenen kutlamaları ziyaret etmiştir (Görsel 3.89).[635] Bu, hayatta olduğu süre boyunca katıldığı tek 19 Mayıs kutlamasıdır.

Bunlara karşın Mustafa Kemal Paşa, 1924 ve 1938 yılları haricinde tüm Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılmıştır. 29 Ekim 1924'te İstanbul'da Cumhuriyetin ilan edilişinin yıldönümü şerefine kutlamaların yapıldığı gazetelerde görülebilir. Ancak Ankara'da herhangi bir tören haberine gazetelerde rastlanamamaktadır. Bunun nedeni Cumhuriyet Bayramı'nın milli bayram statüsünü 1925'te edinmiş olması olabilir.[636] Dolayısıyla Atatürk, 29 Ekim'in milli bayram ilan edilmesinden itibaren 1938'de sağlık durumu kötüleştiği için katılamadığı, ancak

[631] "Bahar ve Aşk," **Resimli Uyanış**, 9 Mayıs 1929, s. 356. Her ne kadar fotoğraflar bu yazı içerisine yerleştirilmiş olsa da yazının içeriğinin kutlamalarla hiçbir ilgisi yoktur.
[632] Demo Ahmet Aslan, **op.cit.**, s. 92-83.
[633] **A.g.e.**, s. 93-94.
[634] **A.g.e.**, s. 95, 107.
[635] "Atatürk Stadyuma Şeref Verdiler," **Ulus**, 20 Mayıs 1938, s. 1.
[636] Demo Ahmet Aslan, **op. cit.**, s. 153.

Celal Bayar vasıtasıyla konuşmasını ilettiği kutlamalar haricinde tüm törenlerde bizzat bulunmuştur. Gazete ve dergiler 29 Ekim günleri çıkan nüshalarında Mustafa Kemal Paşa portreleri kullanmış, kutlamalar sırasında çekilmiş fotoğraflarsa bundan bir ya da iki gün sonrasında yayımlanabilmiştir. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının fotoğrafları her yıl gazete ve dergilerin ilk sayfasını, çok sayıda fotoğraf olduğu takdirde buna ilaveten iç sayfalarını da doldurur. Bu fotoğraflar, Mecliste yapılan kabul törenlerinde, hipodromda düzenlenen resmi geçitlerde ve akşam verilen resepsiyonlarda çekilmiştir. Yıllar içinde bu kutlamalardan alınan fotoğraflara bakıldığında, ilk dikkat çeken şey, tarih değişiyor olsa dahi fotoğraflarda görülen benzerliktir (Görsel 3.178-3.185).[637] Tören programı her yıl aynı şekilde tekrarlandığı için, Mustafa Kemal Paşa'yı ve diğer milletvekili ve misafirleri meclisten çıkarken gösteren, resmi geçidin takip edildiği tribünü kayıt altına alan ve resmi geçidi, uçakların yaptığı gösterileri ve başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere bunları izleyen devlet erkânını gözler önüne seren fotoğraflar, tıpkı tekrarlara dayanan ve sürekli değişen modern hayat içinde kendini yineleyerek sabit anlar tesis eden törenler gibi, kendilerini tekrar eder ve bu tekrar yoluyla bir nevi sabitler. Törenden alınan bu fotoğrafların, bilhassa fotoğrafların gazetelerin eline daha geç ulaştığı ve basıma hazırlanmalarının daha fazla vakit aldığı ilk başlarda, meclisin yeni faaliyet yılının başlangıcına denk gelen 1 Kasım'da, yeni faaliyet yılıyla ilgili haberler içerisinde yayımlandığı fark edilir. Dolayısıyla fotoğraflar, eşlik ettikleri haberler farklılaşsa da, birbirlerini anıştırır. Burada yer verdiğimiz sekiz örnek arasında yalnızca sonuncusu diğerlerinden farklılık gösterir; gazete, sağ sütunda Mustafa Kemal Paşa'nın tribünden uçakların gösterisini izlerken çekilmiş dört fotoğrafını alt alta kullanmış, sol sütunda da geçitten alınmış tek bir fotoğrafa yer vermiş, geçitten bu fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa görünür olmasa dahi, törendeki mevcudiyeti fotoğrafın altındaki "'Mustafa Kemal Çocukları' Mustafa Kemal'in Önünde" yazısıyla tesis edilmiştir. "Türklerin Büyük Günü" başlıklı sağ sütundaki haberdeyse, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarından ziyade Mustafa Kemal Paşa anlatılmış, tören alanına gelenlerin Cumhuriyeti içlerine sindirmek kadar nasıl da onu görmek için orada bulundukları tarif

[637] Burada yer verilen haberler sırasıyla şöyledir: "Millet Meclisi Bugün Tarihi İctimaını Akdediyor," **Son Saat**, 2 Kasım 1925, s. 1; "Bugün Meclis Açılıyor," **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1926, s. 1; "Cumhuriyet Bayramı Ankara'da Fevkaladelikler İçinde Tesid Edildi; Bu Fevkaladeliği Fotoğraf İntıbaları Halinde Neşrediyoruz," **Milliyet**, 31 Ekim 1927, s. 1; "Cumhuriyet Bayramı, Evvelki Gün Memleketin Her Köşesinde Coşkun ve Samimi Tezahüratla Tesid Edildi," **Vakit**, 31 Ekim 1928, s. 1; "İstanbul Halkı Dün Sabah Erkenden Gece Yarısından Sonraya Kadar Gezip Eğlendi," **Akşam**, 31 Ekim 1929, s. 1; **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Ekim 1930, s. 1; "Cümhuriyetimizin dokuzuncu yılı," **Vakit**, 31 Ekim 1931, s. 1; "Türklerin Büyük Günü," **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Ekim 1932, s. 1.

edilmiştir. Cumhuriyetin bu şekilde tek bir şekilde tecessüm edilişi, Mustafa Kemal portreleriyle pekiştirilmiştir.

Cumhuriyet Bayramı törenleri arasında en önemlisi kuşkusuz 1933'teki Onuncu Yıl kutlamalarıdır. Üç gün sürmesi kararlaştırılan kutlamaların organizasyonu ve mali kaynakları için 11 Haziran 1933'te 2305 sayılı "Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlulama Kanunu" çıkartılmış, ardından da 6 Temmuz 1933 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle kutlamaların düzenlemesi için merkez ve vilayetlerde komisyon, komite ve heyetler teşkil edilmiştir.[638] İktidarın büyük bir özen ve dikkatle hazırlandığı 29 Ekim günü, gazete ve dergilerde de önceki yıllara kıyasla kendine daha fazla yer bulacaktır. Dönemin belli başlı gazetelerine bakıldığında, 29 Ekim 1933 günü *Vakit* gazetesinin 16 sayfa, *Akşam* gazetesinin 32 sayfa, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin 52 sayfa ve *Hakimiyet-Milliye* gazetesinin 96 sayfa olarak yayımlandığı görülür. Bu nüshaların tamamı, geride bırakılan on yılda katedilen yol ve kazanılan başarılara ayrılmış yazılarla doludur. İktidarın özenle hazırlandığı kutlamalarla ilgili fotoğraflar yine sonraki günlerde yayımlanacaktır. Bu defa dolaşıma giren fotoğraflar, ağırlıklı olarak, Onuncu Yıl Nutku'nu okunduğu şeref tribününden alınmış görüntülerdir (Görsel 3. 186-3.188).[639]

1933'ten sonraki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları da yine gazete ve dergiler için görsel yoğunluğu yüksek bir haber konusu olmayı sürdürür (Görsel 3.189-3.192).[640] Gazeteler, bu törenlerle ilgili yine Atatürk'ün ve diğer milletvekilleriyle misafirlerin Meclis'teki resmi kabul töreninden ayrılışı ve tribünden resmi geçit töreninin ve uçakların gösterisinin izlenişi sırasında çekilmiş fotoğraflar paylaşmaya devam eder. Fotoğraflara bakıldığında Atatürk'ün ve kendisine eşlik edenlerin her geçen yıl yaş aldığı, geçidin izlendiği tribünün başlarda daha mütevaziyken daha heybetli bir yapıya dönüştüğü, baskı kalitesinin artmasıyla görüntülerin daha belirginleştiği fark edilir. Ancak fotoğrafların birbirine benzerliği, gazetede tarih

---

638 Birol Caymaz, **op. cit.**, s. 117-118.

639 Kullanılan haberler sırasıyla şöyledir: "Anadolu Orta Yaylasında Akisler Uyandıran Bir Ses," **Akşam**, 30 Ekim 1933, s. 1; "Bütün Dünya Cumhuriyemizin 11 Yaşına Basmasile Meşgul" ve "Avrupa Gazetelerinin Hararetli Neşriyatı," **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1933, s. 1; "Memleketin Uzak Yakın Her Köşesinden Gazi Hazretlerine Dün Birer Avuç Toprak Gönderildi," **Milliyet**, 31 Ekim 1933, s. 1.

640 Kullanılan haberler sırasıyla şöyledir: "Cumurluk bayramında yapılan kabul resimlerinden," **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Ekim 1934, s. 3; "Cumhuriyetin On İkinci Yılı Bayramı Görülmemiş Coşkunlukla Kutlandı," **Ulus**, 30 Ekim 1935, s. 1; "En Büyük Bayramı, Ankara Şehri Halkı, Dün, Görülmemiş Bir Heyecan ve Alaka İle Kutladı," **Ulus**, 30 Ekim 1936, s. 1; "Şenlikler Devam Ediyor," **Akşam**, 31 Ekim 1937, s. 1.

bilgisi yer almayacak olsa, bunların hangi Cumhuriyet Bayramı'ndan alındığını tahmin etmeyi imkânsız kılar.

Atatürk'ün diğer milli bayramların ya da önemli yıldönümlerinin kutlamalarına katılmazken neden Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında her daim bulunduğu üzerinde düşünmek gerekir. Milli Mücadele yıllarında savaş durumunu sona erdiren ve ismini kendisine verilen rütbeden alan Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümlerinde düzenlenen kutlamalara yalnızca bir kere katılmıştır. Ankara'da meclisin açılışının yıldönümlerinde yalnızca tebrik mesajı yayımlamakla yetinmiş, bugüne denk gelen hafta kutlanan Çocuk Bayramı'nı ise sadece bir defa, çocuklar için düzenlenen bir balo vesilesiyle ziyaret etmiştir. Hayatta olduğu yıllarda resmi bayram statüsünü elde edemese de her sene büyük törenlerle kutlanan 19 Mayıs'a ise yine yalnızca bir defa katılmıştır. Bunun neyden kaynaklandığını düşündüğümüzde, Zafer Bayramı kutlamalarında bulunmamasının sebebinin, asker kimliğini geride bırakması olduğu düşünülebilir; her ne kadar nihai zaferi getiren muharebe, Cumhurbaşkanı olarak halen elinde bulundurduğu başkumandanlık adını taşısa da, kendisi artık bir asker değil, siyasetçidir. Meclisin açılmasının ve 19 Mayıs'ın yıldönümlerinde bulunmamasının sebebininse her ikisinin de aslında ülkeye bizzat kendinin kazandırmadığı şeyler olmasıyla alakası olabilir. Her ne kadar Ankara'daki meclis, savaş ortamında, farklı emeller ve niyetlerle açılmış olsa da, Osmanlı İmparatorluğu'nda parlamenter sistem zaten uzun zamandır mevcuttur. Öte yandan 19 Mayıs tarihi, her ne kadar Atatürk'ün Samsun'a çıktığı güne binaen seçilmiş olsa da, daha önce de gördüğümüz gibi her Mayıs ayının Cuma günü idman ya da jimnastik şenlikleri adıyla düzenlenen törenlerin kökleri, Meşrutiyet dönemine kadar gitmektedir. Bununla birlikte bu yıldönümleriyle ilgili gazete ve dergilerde çıkan yazıların meseleyi her daim Mustafa Kemal Paşa'dan doğru ve ona atıfla ele aldığı görülür. Onun katılmadığı yıldönümlerinde bile onun fotoğrafları dolaşıma girer ve bu günün onun sayesinde var olduğu vurgulanır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa, kendisi bilfiil bu kutlamalarda hazır bulunmasa ve görünürlüğünü kendisi temin etmese dahi, gazete ve dergiler tarafından bu yıldönümleriyle bağlantılı olarak görünür kılınmaya devam eder. Öte yandan Cumhuriyet, Atatürk'le özdeştir. Resmi anlatının da sürekli yinelediği gibi bu rejim değişikliği onun fikridir, onun kararıdır ve onun kararlılığıyla uygulamaya geçirilmiştir. Cumhuriyetin ilanı, savaştan sonra ülkenin çehresinin yavaş yavaş değişmesinin ilk kökten adımıdır. Atatürk'ün bu kutlamalara

her yıl katılmasının, hatta stüdyoda hatıra portre fotoğraf çektirmesinin sebebi bu olsa gerektir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 1927'de Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi sırasında okuduğu büyük *Nutuk*, her ne kadar bu başlıkta yer verilen kutlamalar gibi bir törensellik barındırmasa da, ülkenin o zamana kadarki tarihinin liderin bakış açısından anlatılması ve bu anlatının herkesin mutabık kaldığı bir tür resmi tarihe dönüşmesi bakımından siyasi bir sembol haline gelmiş ve tıpkı törenler gibi, aynı değerleri paylaşan kişiler arasında bağ kuran bir mekanizma işlevi görmüştür.[641]1927'deki *Nutuk*'a kadar Mustafa Kemal pek çok kutlama ve açılışta da nutuklar söylemiştir. Bunların yanı sıra her yıl meclisin yeni çalışma yılının başlangıcında söylediği nutuklar, bir önceki yasama yılında yapılanlar ve yeni yasama yılında yapılması planlananların rejimin dayandığı ilkeler doğrultusunda izahını içerir. Bu nedenle bu nutuklar da gazetelerde kendine yer bulur. Örneğin *Resimli Perşembe* dergisi, Kasım 1925'te meclisin açılışı vesilesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın nutuk okuduğu sırada çekilmiş bir fotoğrafını kapağa taşıyarak, "tarihi nutuklarından altıncısı" olduğunu belirttiği konuşmanın "inkılabın bizi götüreceği mesud hedefleri işaret ettiğini" belirtir (Görsel 3.193).[642] Bir diğer örnek, *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan 1936'daki Meclis açılış nutkunun haberidir (Görsel 3.194).[643] Radyolardan ve meydanlara kurulan hoparlörlerden de canlı olarak yayınlanan nutukta Atatürk, gündemdeki olaylara değindiği gibi, yapılan ve yapılacak işlerin bilançosundan da bahseder.

1927 yılında C.H.F. Kongresi'nde okunan *Nutuk*'a gelindiğindeyse, bununla ilgili haberlerin basında Mayıs 1927'den itibaren çıkmaya başladığı görülür. *Akşam* gazetesi 27 Mayıs 1927 tarihli nüshasındaki "Fırka Kongresi" başlıklı haberinde, Mustafa Kemal Paşa'nın burada okuyacağı nutkun birkaç gün devam etmesinin beklendiğinden bahseder.[644] Bundan birkaç gün sonra *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan haberde ise Mustafa Kemal Paşa'nın Fırka Kongresi'nde söyleyeceği nutku hazırladığı ve bu nutkun bir inkılap tarihi mahiyetinde olduğu söylenmektedir.[645] Mustafa Kemal Paşa, basının ilgisinin yaz boyu da devam ettiği *Nutuk*'u, en nihayetinde 15-21 Ekim

[641] Birol Caymaz, **op. cit.**, s. 115.
[642] **Resimli Perşembe**, 12 Kasım 1925, s. 1.
[643] "Ulu Önder, Dün Çok Mühim Bir Nutukla Büyük Millet Meclisini Açtılar," **Cumuhriyet**, 2 Kasım 1936, s. 1.
[644] "Fırka Kongresi," **Akşam**, 27 Mayıs 1927, s. 1.
[645] "Dün Gece Ankara'dan Gelen İki Mühim Telgraf", **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1927, s. 1.

1927 tarihleri arasında meclis kürsüsünden okur. Mete Tunçay, Mustafa Kemal Paşa'nın Kongrenin açılışı sırasında yaptığı konuşmada, *Nutuk*'u, senelerden beri devam eden iş ve icraatlerin hesabının millete verilmesinin vazifesi olduğunu söyleyerek gerekçelendirse de bu metnin bir hesap verme değil, daha çok bir hesaplaşma olduğunu dile getirir.[646] Bu hesaplaşma gazetelerde de her gün birinci sayfadan verilecek, bir gün önce okunan kısımlar özetlenecek, o gün okunacak kısımların mahiyeti konusunda bilgiler paylaşılacak, bu bilgilere Mustafa Kemal Paşa'nın *Nutuk*'u okurken alınmış fotoğrafları eşlik edecektir (Görsel 3.91, 3.195).[647] 21 Ekim 1927'de son bulan *Nutuk*, hem yerli basında hem de yurtdışında bir süre basının ilgi odağı olmayı sürdürecek, *Nutuk*'ta anlatılanlarla ilgili yazılar kaleme alınacaktır.[648] Ülkenin liderinin yakın tarihi kendi gözünden tasvir ettiği bu anlatı, aynı zamanda bu yakın tarihin resmi anlatısına da dönüşecektir.

3.4. Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Fotoğrafları Hakkında Değerlendirme

Gazete ve dergilerde bir hadiseyi duyurmak için yazılan haberlere eşlik eden fotoğraflar, o hadisenin gerçekten de vuku bulduğuna delalettir. Fotoğrafın bu delil niteliği, fotoğrafı çekilen kişi, nesne ya da olayın bir zamanlar var olmuş olduğuna tanıklık etmesinden ileri gelir. André Bazin'e göre fotoğrafta gördüğümüz şeyin geçmişte yaşanmış bir gerçekliğin bir kesiti olduğunu bildiğimizden, fotoğraf ve hakikat arasındaki ilişkiye ne kadar eleştirel yaklaşmak istersek isteyelim, görüntüsü sabitlenmiş nesnenin bir zamanlar var olmuş olduğunu kabul etmek zorundayızdır.[649] Böylelikle fotoğraf, gözler önüne yeniden serilen bir gerçekliktir. Bazin'in bu yorumu Roland Barthes'ın *Camera Lucida*'sında ifadesini "olmuş olan" (what has been) şeklinde bulur; Barthes'a göre fotoğrafta gördüğümüz şeyin hâlâ var olup olmadığını bilmemiz mümkün olmasa da bir zamanlar var olduğundan eminizdir. "Olmuş olan"ın, yani gerçekliğin bir kesitinin gözler önüne serilmesi Barthes'a göre fotoğrafa içkindir. Atatürk fotoğraflarının hem kendi döneminde hem de sonraki yıllarda yerine getirdiği

---

[646] Mete Tunçay, **Tek-Parti Yönetimi**, s. 179.
[647] "Sivas Kongresi'nin Sonlarında Cereyan Eden Hadiseleri Anlattı," **Son Saat**, 17 Ekim 1927, s. 1 ve "Gazi Hazretlerinin Şimdiye Kadar bilmediğimiz Fevkalade Merakengiz Vakayı İfşa ve İzah Eden Nutuklarını İkinci Sahifemizde Okuyunuz," **Milliyet**, 17 Ekim 1927, s. 1.
[648] Bu meseleye odaklanan bir çalışma için bkz. Ferhat Eroğlu, **Atatürk'ün Büyük Nutku'nun Basında Karşılanması ve Yorumu (1927 ve 1934 Baskıları Bağlamında)**, Ankara Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
[649] alıntılayan H. Gene Blocker, **op. cit.**, s. 155.

başlıca işlev de budur; bir hadise olmuştur, Atatürk de bu hadisenin içindedir, hatta bazen bir olay hadise niteliğini yalnızca Atatürk'ün orada bulunmasıyla edinir ve fotoğraflar o hadisenin gerçekten de olduğunu ve Atatürk'ün de gerçekten orada bulunduğunu göstermeye yarar.

Fotoğrafta görülenin "olmuş olan" olduğu düşüncesi, Terence Wright'a göre fotoğrafta fotoğrafçı, fotoğraf makinesi ve fotoğrafı gören kişi arasında bir kesişme olduğu varsayımını içerir. Wright, fotoğrafın hakikatle bağını kuran şeyin, fotoğrafçının yerinde olunsaydı tam da fotoğraf karesinde görülen şeye tanıklık edileceğine duyulan inanç olduğunu söyler.[650] Wright'ın bu argümanını şu şekilde yeniden ifade etmek daha yerinde olabilir: kişi, fotoğrafın çekildiği an tam o noktada olduğu takdirde aynı şeyi göreceğine inandığı için fotoğrafın gerçekliğine inanır. Bu iki ifade arasındaki fark, fotoğrafçının ikinci cümleden çıkartılmış olmasıdır. Her ne kadar her fotoğraf bir fotoğrafçı tarafından çekilse de, fotoğrafın anlatım gücünü ve etkisini artıran şey tam da fotoğrafçının görünmezliğidir. İcadından itibaren fotoğrafın hakikatle bağını kuran temel argüman, fotoğrafın insan eli değmeden üretilmiş bir görüntü olduğu, bu yüzden de hakikatin aracısız bir temsili olduğudur. Fotoğraf makinesinin, çeşitli teknik aksamları vasıtasıyla insan müdahalesi olmadan görüntüyü olduğu gibi kayıt altına aldığına inanılır. Dolayısıyla her ne kadar var olan her fotoğraf bir fotoğrafçıyı gerektirse de, görüntünün kendi kendini ürettiği inancı, fotoğrafçının sürece olan müdahalesini gizler. Buradan yola çıkarak, bir hakikati aktarma iddiasındaki fotoğrafta fotoğrafçıların görünmesinin, o hakikatin kendi kendini var etmediğinin, ancak bir aracı vasıtasıyla görünür kılındığının vurgulanması nedeniyle fotoğrafın anlatımın gücü ve etkisini azalttığı iddia edilebilinir.

Ancak bilhassa önemli olaylarda çok sayıda fotomuhabir tarafından takip edilen Atatürk'ün fotoğraflarında fotoğrafçılara bazen kaçınılmaz olarak rastlanır. Örneğin İzmit, Mudanya ve Bursa'ya seyahati hakkında *Vakit* gazetesinin 24 Eylül 1925 tarihli nüshasında çıkan haberin fotoğraflarından birinde bir fotoğrafçı Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafını çekerken görülebilir (Görsel 3.196).[651] Mustafa Kemal Paşa'nın 8 yıl aradan sonra 1927'de İstanbul'a ilk kez gidişine dair *Servet-i Fünun*'da yayımlanan fotoğraflardan biri de, fotoğrafının çekildiği bir anı kayıt altına alır (Görsel

[650] Terence Wright, **op. cit.**, s. 173.
[651] "Gazi Paşa'yı İstikbal İçin İzmit'e Giden Heyetin Seyahatine Müteallik Bazı Müşahedeler," **Vakit**, 24 Eylül 1925, s. 1.

3.197).[652] Bu iki fotoğrafın da altına yazılan yazı, dikkati fotoğrafçılara çeker. Ancak fotoğrafçının, orada bulunuşuna vurgu yapılmadan da yayımlanan karelerde karşımıza çıktığı örnekler vardır. Örneğin 1936 Mayısı'na yapılan askerî tatbikatla ilgili *Cumhuriyet*'de yayımlanan fotoğraflar arasında, Atatürk ve Sabiha Gökçen'i arabada gösteren bir fotoğrafta, arka planda objektife yakalanan bir asker fotoğrafçı görülebilir (Görsel 3.198).[653]

Bir olaydan alınmış pek çok görüntü varken, fotoğraçıların de kadraj içerisinde olduğu bu karelerin yayımlanışı elbette bir tercih meselesidir. Örneğin 1937'deki Trakya manevralarıyla ilgili *Cumhuriyet*'te çıkan haberde, Atatürk ve diğer kumandanları karargâhta harita başında çalışırken gösteren fotoğrafta, boynunda birkaç fotoğraf makinesi asılı gözlüklü bir fotomuhabirin odanın köşesinde kolunu bir yere dayamış bir halde önündeki sahneyi izlediği görülür (Görsel 3.199).[654] *Akşam* gazetesinde bu hadiseyle ilgili çıkan haberde ise aynı odada daha geniş bir açıdan alınan fotoğrafta bu sefer fotomuhabire rastlanmaz (Görsel 3.200).[655] Veyahut Cumhuriyetin onuncu yılı kutlamalarına ilişkin gazete ve dergilerde yayımlanan haberler arasında *Cumhuriyet*'te çıkan bir haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın kutlamaları izlediği ve nutkunu okuduğu tribünün önündeki fotomuhabirlerden birinin objektife yakalandığı görülebilir (Görsel 3.201).[656] Öte yandan yukarda kutlamalar altbaşlığında yer verdiğimiz Onuncu Yıl töreninden fotoğrafların hiçbirinde bir fotomuhabire rastlanmaz.

Erken Cumhuriyet dönemi gazete ve dergileri incelendiğinde fotoğraflarda fotoğrafçıların da karede görülebildiği bu tür örneklerin sayısı oldukça azdır. Ancak bunun sebebi, bu tür fotoğraflarının çekilmemiş olması değil, yayımlanmamış olmasıdır. Sonraki yıllarda derlenen Atatürk fotoğraf albümlerine bakıldığında, fotoğrafçıların da karede görüldüğü örneklere daha fazla rastlanılır. Bu da bize, fotoğrafçıların da göründüğü karelerin ait oldukları olayların, dönemin gazete ve

---

[652] "Güller," **Servet-i Fünun**, 7 Temmuz 1927, s. 124. Her ne kadar fotoğraf bu yazının içerisine yerleştirilmiş olsa da, yazının "Ecnebi Edebiyat" üst başlığıyla "Lui ??" isimli yabancı bir yazarın hikayesi olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla yazı ile bu sayfada kullanılan İstanbul seyahati fotoğrafları birbirleriyle bağlantılı değildir.
[653] "Büyük Tatbikat Harekâtından İntıbalar," **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1936, s. 6.
[654] "Büyük Trakya Manevraları," **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1937, s. 1.
[655] "Atatürk Manevra Sahasında Tedkikat Yaptıktan Sonra İstanbul'a Dönüyorlar," **Akşam**, 18 Ağustos 1937, s. 1.
[656] "Bütün Dünya Cumhuriyetimizin 11 Yaşına Basmasile Meşgul," **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1933, s. 1.

dergilerinde nasıl yayımlandığına bakma fırsatı verir. Örneğin 1931 Ağustosu'nda Atlantik Okyanusu'nu aşarak İstanbul'a gelen iki Amerikalı pilotun, o sırada Yalova'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'yı da ziyaret etmeleri gazetelerde kendine yer bulur. Bunlardan biri olan *Milliyet* gazetesi, 2 Ağustos 1931 tarihli nüshasında bu ziyareti haberleştirirken hususi fotomuhabirleri tarafından alındığını not düştükleri bir fotoğrafı paylaşır (Görsel 3.202).[657] Diğer gazeteler de burada yayımlanan fotoğrafa benzer görsellerle bu durumu haberleştirecektir. Mehmet Özel'in derlediği bir fotoğraf albümünde ise, Amerikalı pilotların ziyareti sırasında açık havada fotoğraf çekmeye çalışan fotomuhabirlerin görüldüğü bir kareye rastlanır (Görsel 3.203).[658] Bir diğer örnek İngiltere Kralı Edward'ın 1936 Eylülü'nde Türkiye ziyareti vesilesiyle karşımıza çıkar. Deniz yoluyla Dolmabahçe Sarayı'na gelen Kral Edward ve kendisini rıhtımda karşılayan Atatürk'ün daha sonra saraya girerlerken çekilmiş fotoğrafları, başka yayınların yanı sıra *Akşam* gazetesinde de yayımlanmıştır (Görsel 3.204).[659] Eriş Ülger'in hazırladığı bir Atatürk albümünde ise bu karenin çekildiği yerin tam karşısında duran bir başkası tarafından alınmış fotoğraf, bu sahneyi kayıt altına almaya çalışan fotomuhabirleri gösterir (Görsel 3.205).[660] Başka bir örnek yukarıda da yer verdiğimiz (bkz. Görsel 3.121) Trakya manevraları sırasında *Cumhuriyet*'te yayımlanan fotoğraflardan bir tanesidir. Fotoğrafta Atatürk bir askerin yanına eğilmiş konuşurken görülmektedir (Görsel 3.206).[661] Yine Mehmet Özel'in derlediği albümdeki bir fotoğraf ise, *Cumhuriyet*'te yayımlanan görüntünün karşı açısından alınmıştır ve böylelikle bu konuşmayı kaydetmeye çalışan fotomuhabirleri gösterir (Görsel 3.207).[662] Burada yer verebileceğimiz son iki örnek, fotomuhabirlerin de karede görünmesine rağmen gazete ve dergilerde yine de yayımlandığını biraz önce gördüğümüz iki olaya aittir. Bunlardan bir tanesi, 1927'deki İstanbul seyahati sırasında Ertuğrul Yatındayken Mustafa Kemal'in bir fotoğrafçıya poz verirken görüldüğü bir karedir (Görsel 3.208). [663] Diğeri ise, Etem Tem'in, Cumhuriyetin

[657] "Amerika Tayyarecileri Gazi Hazretleri Tarafından Kabul Edildiler. Büyük Reisin Nutku," **Milliyet**, 2 Ağustos 1931.
[658] Mehmet Özel, **op. cit**, s. 137.
[659] "Muhterem Misafirimizin İstanbul ve Çanakkale'yi Ziyaretlerine Aid Muhtelif Resimler," **Akşam**, 5 Eylül 1936.
[660] Eriş Ülger, **Türkiye Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal**, İstanbul: Kaptan Yayıncılık, 1996, s. 375.
[661] "Büyük Trakya Manevraları," **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1937, s. 1.
[662] Mehmet Özel, **op. cit.**, s. 221.
[663] Eriş Ülger, **op. cit.**, s. 245.

onuncu yıl kutlamaları esnasında Mustafa Kemal'in 10. Yıl Nutku'nu okurken çektiği fotoğraftır (Görsel 3.209).[664]

Dolayısıyla fotomuhabirlerin de kadraj içerisinde yer aldığı Mustafa Kemal fotoğraflarına sonraki yıllarda derlenen albümlerde rastlamakla birlikte dönemin süreli yayınlarında bunlarla nadiren karşılaşılır. Aslında kadraj içerisinde fotoğrafçıların da görülmesinin, fotoğrafa atfedilen hakikat değerini pekiştirdiği ileri sürülebilir; bir olayın fotoğrafını çeken fotoğrafçıların görüntüsü, o olayın gerçekten de yaşandığını ve olaya dair diğer fotoğrafların hakikaten de bu esnada alınmış olduğunu teyit eder. Ancak bu tür fotoğrafların anlatım gücü ve etkisinin daha az olduğu da bir gerçektir. Daha doğrusu bu fotoğraflar başka bir şeyi gösterir. Fotoğrafçıların da görünür olduğu karelerde kadraj, gözü oyalayan çok fazla ayrıntıyla doludur. Bu fotoğraf artık kayıt altına alınmaya çalışılan kişi, nesne ya da olayla ilgili değil; bu kişi, nesne ya da olayın kayıt altına alınmasıyla ilgilidir. Örneğin Etem Tem'in 10. Yıl Nutku okunurken diğer fotomuhabirlere kıyasla daha geniş bir açıdan çektiği fotoğraf, artık Mustafa Kemal Paşa'nın 10. Yıl Nutku'nu okumasını değil, bu önemli olayın kayıt altına alınışını gösterir. Dolayısıyla bu fotoğraf, artık başka bir hadiseyi gözler önüne serer. Örneğin Ertuğrul Yatı'nın güvertesinde bir fotoğrafçıya poz veren Mustafa Kemal fotoğrafı (bkz. Görsel 3.208), artık Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a seyahati hadisesini değil, bu olayın çeşitli anlarının kayıt altına alınması hadisesini görselleştirir. Dolayısıyla fotoğrafçıların da kadrajda görülebildiği fotoğraflar, belirli bir anın yaşandığının delili olduğu kadar, bu anın kaydedilmeye değer olduğunu da gözler önüne sermeye yarar. Fotoğrafın gösterdiklerindeki bu kayma, dönemin gazete ve dergilerinde bu tür görüntülerin nadiren yayımlanmasının açıklaması olabilir; bu fotoğrafların odağı, artık yalnızca Mustafa Kemal Paşa değildir. Bir hadisenin önemini kendisinin varlığı ve görünürlüğü üzerinden edindiği durumlarda, odağında yalnızca Mustafa Kemal Paşa'nın olmadığı bu görüntülerin anlatım gücü ve etkisi bu nedenle azdır.

Fotoğrafların anlatım gücünü ve etkisini artırmak için başka yöntemlere de başvurulmuştur. Bunun bir örneği yine İstanbul'a 1927'deki gelişi vesilesiyle yayımlanan bazı fotoğraflarda karşımıza çıkar. *Milliyet* gazetesi, 2 Temmuz 1927 tarihli nüshasının birinci sayfasını tamamen bu habere ayırmış, haberde kullandığı en büyük boyutlu fotoğrafını da aslında bir yerleştirme mantığında düzenlemiştir (Görsel

[664] İlhan Akşit, **op. cit.**, s. 182-183.

3.210).[665] Bu yerleştirme, kendisini karşılamaya gelenleri Ertuğrul Yatının güvertesinden selamlayan Mustafa Kemal Paşa ve yanında duran Kazım Paşa fotoğrafının kesilerek, bu karşılama esnasında Marmara Denizi'ni dolduran gemi ve teknelerin fotoğrafının üzerine konulmasıyla yapılmıştır. Böylelikle fotoğrafın arka planındaki boşluk doldurularak daha canlı bir hava yaratılmak istenmiş, Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan kalabalık vurgulanmak istenmiştir. Öte yandan *Servet-i Fünun*, aşağı yukarı aynı anlarda çekildiği anlaşılan bir fotoğrafı kullanmış olsa da Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan Kazım Paşa'yı ve yatın hemen yakınındaki ufak tekneleri, izleri gayet görünür olacak şekilde silmiştir (Görsel 3.211).[666] Böylelikle fotoğraf, gözü oyalayan diğer unsurlardan arındırılarak yalnızca Mustafa Kemal Paşa'yı ön plana çıkartır hale gelmiştir.

Fotoğrafın etkisini ve anlatım gücünü artırmak için yapılan müdahalelere, Atatürk'ün kültleşmiş fotoğraflarında da rastlanır. Buna bir örnek, Cumhuriyet tarihi boyunca defalarca yeniden yayımlanmış olan ve Mustafa Kemal Paşa'yı karlar üzerinde uyurken gösteren fotoğraftır. Bu fotoğraf genellikle Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya'da, cephede yorgun düşüp karlar üzerinde uyuyakaldığı anlatısıyla birlikte dolaşıma sokulsa da, çeşitli fotoğraf albümlerine göz attığımızda, bu bağlam bilgisinin yanlış olduğu görülür. Hanri Benazus'un derlediği bir fotoğraf albümünde, karlar üzerindeki fotoğrafıyla aynı zamanda çekilmiş başka fotoğraflara da rastlanır (Görsel 3.212).[667] İkinci fotoğrafta Mustafa Kemal, bu sefer karşısında bir başkası varken karlar üzerinde uzanmaktadır. Son fotoğraftaysa birlikte bir arabadan inip yürüdükleri görülmektedir. Ayrıca fotoğrafların altında, bunların Sakarya'dan değil, Ankara'da Dikmen sırtlarında alındığı yazılmaktadır. Genelkurmayın derlediği *Fotoğraflarla Atatürk* albümünde de, bu fotoğraflardan yalnızca üçüncüsüne yer verildiği ve altına "Dikmen sırtlarında yaveri Muzaffer (Kılıç) Bey ile, Ankara, 15 Şubat 1921" notunun düşüldüğü görülür.[668] Dolayısıyla karlar üzerindeki fotoğrafının anlatım gücü ve etkisi, bu defa, aynı zamanda çekilen diğer fotoğraflarının aynı yoğunlukla dolaşıma sokulmaması ve bağlam bilgisinin farklı verilmesi yoluyla sağlanmıştır. Etkisini

[665] "Son Asrın En Büyük Mucizesi Gazi Mustafa Kemal Sekiz Sene Evvel Ayrıldığı İstanbul'a Sekiz Senelik Bir İftiraktan Sonra Çok Meserret Avazeleri Arasında Dahil Oldu ve İstanbul Halkına Hitaben Fevkalade Müheyyic ve Tarihe İbret-Bahş Bir Nutuk İrad Buyurdu," **Milliyet**, 2 Temmuz 1927, s. 1.
[666] **Servet-i Fünun**, 7 Temmuz 1927, s. 117.
[667] Hanri Benazus, **op. cit.**, s. 37.
[668] Hüsnü Özlü ve Deniz Kurt (yay. haz.), **Fotoğraflarla Atatürk**, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınlığı, 2011, s. 52. Bu albümdeki tarih bilgisi, Hanri Benazus albümündekinden üç gün ileridir.

pekiştirmek üzere müdahale edilmiş bir diğer kült Mustafa Kemal fotoğrafı, Kocatepe'de çekilmiş meşhur fotoğrafıdır. Mustafa Kemal Paşa'yı bir tepe üzerinde düşünceli bir şekilde gösteren, Etem Tem'in çektiği bu fotoğraf, genellikle, Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadelenin gidişatına tek başına yön verdiği anlatısını pekiştirmek üzere, burada da yine tek başına önemli kararlar alma arifesinde olduğu bilgisiyle birlikte paylaşılır. Oysa bu fotoğraf, orjinali yatay olan bir kadrajın kesilip dik bir kadraj haline getirilmesiyle meydana gelmiştir (Görsel 3.213).[669] Fotoğrafın orjinalinde sağ tarafta tepeden aşağıyı izleyen bir grup olduğu görülebilir. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa fotoğrafın çekildiği anda yalnız değildir; her ne kadar gruptan uzakta tek başına düşünüyor olsa da, hareket yönüne bakıldığında o grubun durduğu tarafa doğru ilerlediği görülür. Grubun olduğu kısmın kesilmesi, fotoğrafın tek odağının Mustafa Kemal Paşa olmasını sağlar. Falih Rıfkı, 30 Ağustos Zaferi'nden bahsettiği bir yazısında, bu fotoğrafta da değinecektir:

> Baş kumandan Mustafa Kemal, 26 ağustos sabahı "Koca-Tepe"nin sert kayaları arasında, karşı dağın eteklerine bakıyor. Yüzünde endişe değil, derin bir tefekkür ve dikkat var.
> Fotoğraf objektifi tarihe bu kadar canlı bir eser bırakmamıştır.[670]

Hatta fotoğrafı çeken Etem Tem bile, ilerleyen yıllarda verdiği bir röportajda bu fotoğrafın çekiliş hikayesini anlatırken, yine yalnızca Mustafa Kemal Paşa'dan bahsedecektir:

> … Mustafa Kemal sinirliydi.. Ara sıra sahra dürbünleriyle düşman cephesine bakıyordu.. Bir aralık o kayalık tepenin ucuna geldi. Hafifçe eğilmişti.. Başparmağı dudaklarının arasındaydı.. Deklanşöre bastım. Saat tam 11 idi..[671]

Üstelik röportajla birlikte Etem Tem'in çektiği üç Atatürk fotoğrafı da basılacak, bu fotoğraflardan biri olan Kocatepe fotoğrafının altına hangi makineyle çekildiği, ne büyüklükte bir film üzerine çekildiği gibi ayrıntılar da yazılacak, ancak fotoğraf yine köşedeki grup kesilerek dikey kadraj halinde basılacaktır.[672]

---

[669] İlhan Akşit, **op. cit.**, s. 90-91.
[670] Falih Rıfkı, "O gün…", **Milliyet**, 26 Ağustos 1938, s. 1.
[671] Fikret Otyam, "Atatürk'e Dair Bir Hazine İlgi Bekliyor," **Ulus**, 4 Aralık 1960, s. 3.
[672] Fotoğraf Nazım Hikmet'in "Kuvayı Milliye Destanı"nın bir bölümünde bile karşımıza çıkar:
…Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.

Dolayısıyla bu örneklerde de görüldüğü üzere, bazı Atatürk fotoğraflarının, o fotoğrafla vurgulanmak istenen her ne ise onun altını çizecek şekilde değiştirildiğine rastlanılabilir. Üstelik bu fotoğraflar bir hadisenin fotoğrafı olarak gazete ve dergilerde yayımlanmış ya da belirli günlerin yıldönümlerinde o günlerin hatırası olarak süreli yayınlarda yeniden dolaşıma sokulmuştur. Buradan yola çıkarak, gazete ve dergilerde yayımlanan ve bir hadisenin nasıl cereyan ettiğini gözler önüne sermesi beklenen fotoğrafların önemini her daim, bir haber fotoğrafından beklenebileceği üzere, "hakikat değeri"nden almadığı iddia edilebilir. Fotoğrafların önemi hakikati olduğu gibi aktarmasından değil, Mustafa Kemal Paşa'nın o fotoğraflarda var olmasından kaynaklanır.

Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın hayatta olduğu dönemde yazılmış bazı yazılarda, Mustafa Kemal fotoğrafları ve hakikat arasındaki uyuşmazlık meselesine değinilir. Ancak bu uyuşmazlığın sebebi fotoğraflara müdahale edilmesi değil, Mustafa Kemal Paşa'nın kendi fotoğraflarına benzememesidir. Örneğin Yakup Kadri, *İkdam* gazetesi adına Ankara'ya gidip Mustafa Kemal Paşa'yla tanışmasını 17 Temmuz 1921'de yayımlanan yazısında şöyle aktarır:

> Mustafa Kemal Paşa sivil giyinmiş, orta boylu, zayıf ve sarışın bir zattır. Gazetelerde gördüğünüz resimlerden hiç birine benzemiyor. Kendisi bu resimlerin hepsinden daha sevimli, daha canlı, daha müstesna bir simâdır.[673]

İstanbul'da çıkan Milli Mücadele taraftarı Dergâh dergisinin 20 Eylül 1921 tarihli nüshasında ise Mustafa Kemal Paşa'yı şahsen görmüş olan yazar, gördüğü Mustafa Kemal'le fotoğraflarını kıyaslar:

> Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarını bütün âlemin matbuâatı ta'min etmiştir. Bu fotoğrafların hiç birisinde o büyük insanın rûhundan bir inîkas yoktur. Bu fotoğraflar herhangi bir zabitin veya paşanın resminden farklı görünmüyor. Hurdebîn ahmak insan gözü gibi en bayağı teferruatı gören ve zapteden fotoğraf

---

Bıraksalar
ince, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon Ovası'na atlayacaktı…

Bkz. Nazım Hikmet, **Kuvâyi Milliye**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974, s. 105. Kocatepe fotoğrafından yola çıkılarak yazıldığı belli olan şiir, fotoğrafın dikey kadraj olarak kesilmiş halinden ilham alır.

[673] Yakup Kadri, "Mustafa Kemal Paşa," **İkdam**, 17 Temmuz 1921, s. 1.

> aleti, rûhun en üzerindeki alâim ve işârâtını tutmaktan âcizdir. Mustafa Kemal Paşa'yı gören ve o şeklin intibaını hadekasında saklayan bahtiyar göz, bu resimlerle o insan arasında bir nisbet bulamıyor. Bu satırların muharriri hayatında, bir defa, kahramanı uzaktan görmüştür. Güneş altında, bir büyük yırtıcı kuş gibi erkânının ortasında duruyor ve parlıyordu. Çehrenin haşin yontuluşu, sarı ve sert bıyıkları, başı üzerindeki parıltılı sarı kalpak, hakî üniforma, nişanlar, kordonların sırması, her birisi ayrı bir mâdenin ışıklarıyla yanıyor ve kahramana mâ-fevkattabîa bir mahlûk heyeti veriyordu. Bu muhayyirü'l-ukul insanın gözü, mavi gözü, sâkin, halîm ve korkunç gözü, yıldırımla mahmûl bir tılsım taşı gibi uzaktan insanı vuruyordu.[674]

Mustafa Kemal Paşa'yla mülakat yapmak için *Renin* gazetesi adına Ankara'ya giden bir muhabir de, 2 Kasım 1922'de yayımlanan yazısında Mustafa Kemal fotoğraflarında görülen kabalığın kendisinde gerçekte olmadığını aktarır:

> Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri henüz kırk iki yaşında, azimkâr yüzlü bir genç adamdır. Ancak tebessüm edince yüzünde bir mülâyemet geliyor ve arkaya atılmış sarışın saçlarıyla bir sanatkârı andıran sîmâsı câzibedâr oluyor. Her halde camekânlarda teşhir edilen resimlerinde gördüğümüz dürüştî Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin kendisinde yoktur.[675]

Fotoğraflar ve hakikat arasındaki bir benzemezlik olduğunu söyleyenler, yabancı gazeteciler arasından da çıkmaktadır. Paris'te çıkan *Journal* gazetesinin muhabiri Paul Erio, daha önce fotoğraflarını gördüğü Mustafa Kemal'i kendi gözleriyle ilk gördüğünde tanıyamadığından bahseder:

> Ankara'ya gelir gelmez ilk talebim, doğal olarak, Mustafa Kemal'le bir görüşme yapmaktı. Özellikleri halka görüntüler aracılığıyla bu denli hızlı yayılmış insana az rastlanır: İstanbul'da fotoğrafları dükkânların vitrinlerinde, duvarlarda, kamu binalarında asılıdır; Anadolu'da köylülerin yük arabalarını bile süsler; sizi her yerde takip eder. Buna rağmen Büyük Millet Meclisi'nin başkanıyla karşılaştığımda kendisini tanıyamadım. Mustafa Kemal portrelerine benzemiyor. Bize gösterilen yeni Türkiye'nin benimseye çalıştığı siyah kalpaklı hali klasik bir

[674] "Mustafa Kemal Paşa'nın Fotoğrafları," **Dergâh**, 20 Eylül 1921, s. 175.
[675] "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Mülâkat," **Renin**, 2 Kasım 1922, s. 1.

> yabani asker görünümünde olsa da gerçekte kendisi kırk yaşında, narin ve uysal ve Ankara'da bulmayı beklemediğim bir zariflikte dinç biridir.[676]

Aynı gazetede bundan iki ay sonra çıkan başka bir yazıda aynı konuya değinilir. Makalenin yazarı, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarına neden benzemediğini fotoğrafların çekilme açısı ve Mustafa Kemal'in fizyonomik özelliklerinden yola çıkarak açıklamaya girişir:

> En iyi fotoğrafları bile bu fizyonomiyi yalan yanlış aktarır. Bunun nedeni bilhassa Paşa'nın fotoğraflarının cepheden çekilmesidir. Yüzü neredeyse yuvarlak bir hal alır. Oysa ki yüzü tam tersine son derece köşelidir. Belirgin elmacık kemikleri kaybolur gider. Geriye bir tek sürekli çattığı kaşları kalır.[677]

Bu aktarımlardan yıllar sonra dahi, 1928 yılında Mustafa Kemal Paşa'yla ilk kez karşı karşıya gelen Ahmet Haşim, fotoğraflarının kendisine benzemediğinden bahsetmeye devam edecektir:

> Yeni harflere dair ilk defa fikir alışverişi için Dolmabahçe Sarayı'na davet edilenler içinde Gazi'yi kendi gözüyle görmeye gelenlerden biri de bendim. Heyecan çoktu.
>
> Fotoğraf makinesinin objektifine zerre kadar güvenim yoktur... Şekil ve madde, ışığın yansımalarına göre sürekli değişir. Bu sebepten hiçbir yüzün, nitelikleri belli tek bir görünüşü yoktur…
>
> Gördüğüm fotoğraflara oranla biraz şişman, biraz yorgun, biraz çizgileri kalınlaşmış bir vücutla karşılaşacağımı zannederken, kapıdan bir ışık dalgası hâlinde giren yoğunlaşmış bir kuvvet ve hayat görüntüsü ile birden gözlerim kamaştı: Göz bebekleri en garip ve esrarlı madenlerden yapılmış bir çift gözün, mavi, sarı, yeşil ışıklarla aydınlandığı sinirli bir yüz… Yüzde, alında, ellerde bir sıhhat ve bahar rengi… Düzenli taranmış, eksiksiz, sarı, genç saçlar… Bütün zemberikleri çelikten, ince, yumuşak, toplu, gerilmiş, taptaze bir vücut.[678]

1930'da *Resimli Uyanış* dergisinde yayımlanan bir yazıda da yazar, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarına benzemeyişini şöyle anlatacaktır:

---

[676] Paul Erio, "Chez Mustapha Kemal – Le Jeune Général Victorieuz est le Chef Incontesté de la Turquie Nouvelle," **Journal**, 16.1.1923.
[677] "Une Séance au Parlement d'Angora – Moustapha Kemal Parle," **Journal**, 18.3.1923.
[678] Ahmet Haşim, **Bize Göre ve Bir Seyahatin Notları**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006, s. 25-26.

> … umumi salonda beklerken, gayri ihtiyari, onun için bütün söylenenleri hatırlamıştım. Hakkında yazılanlarla beraber, kendisini muhtelif vaziyetlerde gösteren heykellerile fotografileri, gözümün önünden geçti. … Karşısında, ilk duyduğum his bizden derin ayrılışı oldu. Vakıa hayatı, hayatımızdı. Çanakkaleden beri beraber yaşıyorduk. … Lâkin, hiçbirimiz Ona benzemiyoruz. Zaten kendine resimleri bile benzmez. Çünkü O, fevkal'adedir; ve fevkal'adeliği ilk nazarda gözükür.[679]

Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarına benzemediğine dair bu anlatıların çeşitli nedenleri olabilir. Öncelikle bilhassa savaş sırasında ve ertesinde yazılan yazılarda, o dönemde yayınlanan Mustafa Kemal fotoğraflarının çoğunlukla küçük boy portre fotoğrafları olduğu düşünüldüğünde ya da dönemin gazetelerinde kullanılan kağıdın kalitesinin kötü olduğu hesaba katıldığında, fotoğrafların yeterince iyi seçilememesinden ötürü bir benzemezlikten bahsedilmesi anlaşılır olabilir. Bununla birlikte farklı yazarların benzemezlik kurguları birbirinden farklılık gösterir. Örneğin *Dergâh* dergisinde çıkan yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarına benzemeyişinin kendisinin aslında "yırtıcı bir kuşa," "fevkattabia bir mahluğa," "yıldırımla mahmûl bir tılsım taşı"na benzemesi üzerinden kurulması, elde ettiği askeri başarıların ertesinde meşruiyet zemini pekişmeye başlamış bir lidere güzelleme yapılmasını içerir. Bu güzellemeler vasıtasıyla çizilen "hakiki" Mustafa Kemal Paşa, fotoğrafları hep cepheden çekildiği için yüzünün köşeli yapısının kaybolduğunu, fotoğraflarının da bu yüzden kendisine benzemediğini söyleyen yabancı muhabirin yazdıklarından farklılık gösterir. Aradaki farklılıklara rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının hakikatle örtüşmediğine dair yazılara farklı yerlerde rastlanması ile ölümünün ardından Mustafa Kemal'in yalnızca fotoğrafları aracılığıyla bilinmesi ve bu fotoğraflarda görünenin bir hakikat olarak alınmasını bir arada düşünmek, bu fotoğraflarla kurulan ilişkinin zaman içinde nasıl farklılaştığını göstermesi bakımından önemlidir. İmparatorluktan cumhuriyete geçişte görsellik rejimindeki farklılaşmanın, yine bu geçişte liderlerin temsil edilme biçimindeki farklılıkların, aynı zamanda gazeteciliğin ve basın fotoğrafçılığının geçirdiği değişimin ve son olarak da cumhuriyet tarihi boyunca geçmişe dair belirli bir anlatıyı görselleştirmenin ve meşrulaştırmanın kesişiminde duran Atatürk fotoğrafları, aynı

[679] Hayri Aziz, "Gazinin Karşısında," **Resimli Uyanış**, 25 Aralık 1930, s. 62.

zamanda fotoğrafa atfedilen hakikat değerinin tartışılmaya açılması bakımından da önem teşkil eder.

Atatürk kültü, bahsettiğimiz tüm bu meselelerin kesişiminde kurulur. Erken Cumhuriyet yıllarında sonraki 80-90 yılı besleyecek miktarda çekilmiş Mustafa Kemal fotoğrafları, bir zamanlar "olmuş olan"ı göstermeye yarar. Fotoğraf makinesinin objektifliğine duyulan güven ve fotoğrafa atfedilen hakikat değeri, pek çok hadisenin gerçekten de cereyan ettiği ve Atatürk'ün de bu hadiselerde yer aldığı bilgisini pekiştirir. Atatürk'ün içinde yer aldığı hadiselerin önemi, bu hadiselerdeki varlığının kayıt alınması gerekliliğini doğurur ve bu nedenle çok sayıda fotoğrafçının kendisini takip etmesine yol açar. Her ne kadar bazı fotoğraflar, bu fotoğrafçıların varlığını da kaydetse de ve böylelikle fotoğrafın hakikat değerini artırsa da, bu görüntüler nadiren dolaşıma girer, çünkü bunlarda odak noktası artık Atatürk değildir. Erken Cumhuriyet döneminde ağırlıklı olarak dolaşıma giren fotoğraflar, hadise esnasında alınmış görüntülerdir. Bir olay vuku bulmaktayken çekilen bu görüntüler, Atatürk'ü odak noktasına alacak şekilde kesilerek yayımlanır ve bu durum bazen, fotoğrafın hangi hadiseyi gösterdiğini görüntünün kendisinden anlayamamıza yol açar. Bu fotoğrafların göstermesi gereken hangi hadisenin yaşandığı değil, o hadisenin içinde bulunan Atatürk'tür. Dolaşıma giren portre fotoğraflarda da olan daha ziyade budur. Bu dönemde stüdyoda çekilmiş portrelerin daha nadir dolaşıma girdiği, bunun yerine bir hadise esnasında çekilmiş Mustafa Kemal fotoğraflarının kesilerek portre formatına getirildiği görülür. Belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşen spesifik bir hadiseyle bağı koparılan bu fotoğraflar, artık her hadiseye genellenebilir hale gelir. Ayrıca fotoğraflarda Atatürk'ün görünürlüğünü vurgulamak için görüntüye müdahale edildiği, bazı ayrıntıların silindiği ya da eklendiği ya da kadrajda oynamalar yapıldığı da görülebilir.

Erken Cumhuriyet döneminde gazete ve dergilerde dolaşıma giren Mustafa Kemal fotoğraflarında tekerrür, Milli Mücadele yıllarında olduğu gibi aynı fotoğrafların yıllar boyunca farklı vesilelerle defalarca yayımlanmasıyla değil, sürekli olarak yeni fotoğraflarının görünür kılınmasıyla sağlanır. Dolayısıyla ritmi sağlayan şey fotoğrafta görülenlerden ziyade bunların dolaşıma sokulma sıklığıdır. Ülkenin liderinin cereyan eden hadiseler sırasında, gün be gün, her bir açıdan alınmış yüzlerce fotoğrafı vardır ve bunlar düzenli olarak gazete ve dergilerin sayfalarında yer alır.

Zaten bu dönemde Atatürk'ün "en yeni" fotoğrafını yayımlamak, bir gazetecilik başarısı addedilir. Bu durumda bu en yeni fotoğrafı yakalamanın kendisi bir habere dönüşür. Bununla birlikte kesilerek yayımlanan ve herhangi bir hadiseyle bağı görüntünün kendisinden kurulamayan fotoğrafların yeniliğini teyit etmenin bir yolu yoktur. Hatta daha önce yayımlanmış fotoğrafların kesilip yeni bir çerçeve içerisinde düzenlenerek "en yeni" fotoğrafı olarak dolaşıma sokulduğuna da rastlanır. Dolayısıyla bu "yenilik" iddiasını her daim doğrulamak mümkün değilse de, repertuardaki tekerrür, düzenli olarak dolaşıma giren fotoğrafların sürekli değişmesiyle sağlanır.

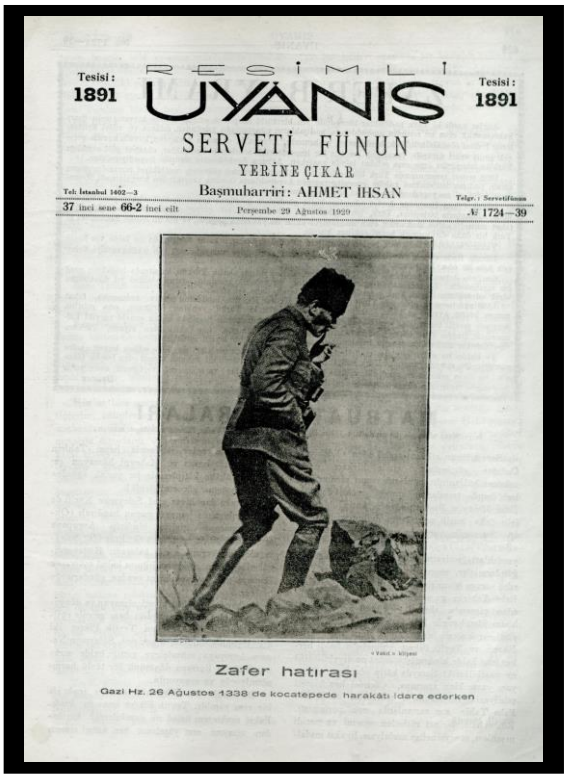
3.5. ÜÇÜNCÜ BÖLÜMDE İNCELENEN FOTOĞRAFLAR

Görsel 3.1: Son Saat, 26 Nisan 1926, s. 1
Haber başlığı: Mirliva Mustafa Kemal Bey'in Çadırında
Fotoğraf altı: Büyük dahimizin büyük zaferinden sonra Çanakkale'de

Görsel 3.2: Haftalık Mecmua, 11 Temmuz 1927, s. 6
Haber başlığı: Sevgili Gazimizin Çocukluk Günlerinden Son Devreye Kadar Hayatlarının Safahatı
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Tarihî resimler: Sevgili Gazimiz, büyük İzmir zaferinin akabinde; Tarihî resimler: Gazi Paşamız, zaferi müteakib, İzmir'de Göztepe iskelesinde, Avrupa'dan arz-ı tebrikat ve tazimaya gelen, Franklin Buyyon'un yüruduna intizar ederlerken; Tarihî resimler: Gazi Paşa ve Mösyö Franklin Buyon…

Görsel 3.3: Resimli Uyanış, 29 Ağustos 1929, s. 1
Fotoğraf altı: "Vakit" klişesi / Zafer hatırası / Gazi Hz. 26 Ağustos 1338 de kocatepede harakâtı idare ederken

Milliyetin Tarihi Resim Kolleksiyonundan Bazı İnkılâp Hatıraları.

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri: Süleyman MAHMUT

Milliyetin İlâvesidir. Hiçbir Yerde Para İle Satılmaz.

BEŞİNCİ SENE No. 2773 — PAZAR 29 TEŞRİNİEVVEL 1933

Görsel 3.4: Milliyet, 29 Ekm 1933, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağı) Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Türk milletinin ve Isikbalinin takarrur ettiği gün Kocatepeden harekâtı tarassut ediyor; Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Büyük taaruza başladığı gece Akşehir istasyonunda; Gazi, İsmet, Fevzi Paşalar Kocatepeden muharebeyi seyrediyorlar; Reisicümhur Hazretleri büyük kongrede yaptığı ve yazdığı tarihi anlatıyor; Başkumandanın tarihî işareti: - Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir; Başkumandan Sakaryada İsmet ve Fahrettin Paşalarla beraber; Garp cephesinde baş başa; Cümhuriyetin bir yıldönümünde; 9 Eylül 1922: Gazi İzmire giriyor; Medresseyi yıkan Büyük Şef küçük softaları tetkik ediyor; Reisicümhur Hazretleri ilk defa İstanbula teşrif ediyorlar; Başkumandan İnönü muharebesinde cepheye gidiyor; Sıvas kongresinin ilk tarihi celsesinde Mustafa Kemal Hazretleri

TAN

Türkiyenin kurulduğu gün : 23 NİSAN

Atatürkün, Türk dünyasını yaparak millî hakimiyeti bütün cihana bildirdiği günün 16 ncı yıldönümünü kutluluyoruz

İstanbul hükümeti Sevr konferansına çağırılırken, Atatürk, bütün bir düşman dünyasının bu hasis hareketine 23 Nisan 1920 de ilk Türkiye Büyük Millet Meclisini açmakla tam vaktinde ve yerinde bir karşılık vermiştir

Görsel 3.5: Tan, 23 Nisan 1936, s. 6
Haber başlığı: Türkiyenin kurulduğu gün: 23 Nisan
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağı) Türkiyenin kuruluş ve kurtuluşunu getiren, 23 Nisanı hazırlayan Sivas kongresinde Atatürk; Tarihi resim koleksiyonumuzdan: 1921 de Büyük Millet Meclisi Binasında kabul resmi yapılacağı sırada; 23 Nisan 1923 de Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankarada ilk açılışı; Sivasta kongrenin toplandığı bina

Görsel 3.6: Tevhid-i Efkâr, 23 Eylül 1923, s. 1
Haber başlığı: Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?
Fotoğraf altı: Yeni beyanatına nazaran şekl-i hükümetin cumhuriyet olmasını tervic ettiği anlaşılan Mustafa Kemal Paşa

Görsel 3.7: Akşam, 31 Ekim 1923, s. 1
Haber başlığı: Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Reis-i Cumhuru Mustafa Kemal Paşa
Fotoğraf altı: Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Başvekili İsmet Paşa

Görsel 3.8: Hakimiyet-i Milliye, 30 Ekim 1923, s. 1
Haber başlığı: Büyük Millet Meclisi Dün Gece Sekiz Buçukta Türk Devletinin Şeklini Müttefikan "Cumhuriyet" Olarak Tesbit ve Dokuza Çeyrek Kala Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini Müttefikan "Reis-i Cumhur" İntihab Eyledi
Fotoğraf altı: Türkiye Cumhuriyetinin ilk muhterem, mübeccel ve büyük Reis-i Cumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 3.9: Hakimiyet-i Milliye, 24 Temmuz 1924, s. 1
Haber başlığı: Sulhumuzun Sene-i Devriyesi
Fotoğraf altı: (sağda) Deha ve azmiyle bizlere sulh devresini ihzar ve temin eden âli ve muhterem Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; (solda) Harbdeki kahramanlığı, siyasetteki kiyaseti ile geçen sene Lozan'da şerefli bir sulh temin eden Başvekil İsmet Paşa Hazretleri

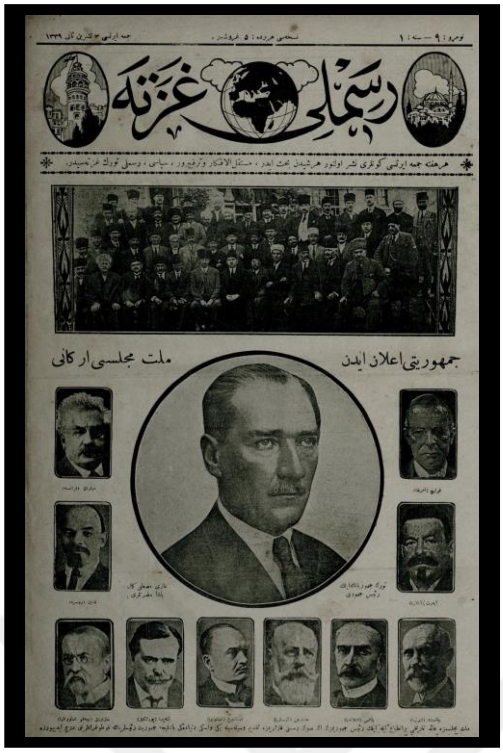
Görsel 3.10: Vakit, 30 Ekim 1923, s. 1
Haber başlığı: Cumhuriyet Dün Resmen İlan Edildi. Birinci Cumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. Başvekaleti de İsmet Paşa İşgal Edecektir
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Birinci reis-i cumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa; Birinci başvekilimiz İsmet Paşa

Görsel 3.11: Vakit, 30 Ağustos 1924, s. 1
Haber başlığı: İki Sene Evvel Bugün, Dumlupınar'da Rum Sındığı Meydan Muharebesi Kazanılmış, Türk Tarihi Yeni Bir Ufka Açılmıştı
Fotoğraf altı: (ortada) Kazandığı zaferle Yunan ordusunu harim-i ismette boğarak Türk tarihini izmihlalden kurtaran büyük ve gazi reisimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; (sağdan sola, yukardan aşağı) İsmet Paşa; Fehmi Bey; Gümüşhane Mebusu Hüsnü Fehmi Bey; Müşir Fevzi Paşa

Görsel 3.12: Vakit, 16 Ekim 1927, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hazretleri Tarihimizin En Güzide Sahifesini Teşkil Etmekte Olan Nutuklarını İrada Başladılar
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Gazi Hazretleri Anadolu'ya çıktıkları zaman; Gazi Hazretleri Sivas Kongresi'nde; Sivas Kongresi'nin toplandığı lise binası; Fırka Kongresi'nin dün ictima ettiği meclis binası

Görsel 3.13: Resimli Gazete, 3 Ekim 1923, s. 1
Fotoğraf altı: Türkiye Cumhuriyetinin ilk reis-i cumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 3.14: Vatan, 30 Ekim 1923, s. 1
Haber başlığı: Dün Gece Ankara'da Yüz Bir Pare Top Endahtı Suretile Cumhuriyet Tesis Edilmiştir
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa Hazretleri; Dün derununda tarihi mukadderat ittihaz edilen Büyük Millet Meclisi; İsmet Paşa Hazretleri

Görsel 3.15: Vatan, 5 Şubat 1924, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhur Hazretlerinin Gazetecilerle Dört Saat Mülakatı
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretleri; Mekteb-i Sanati ve Karantine cephesinden İzmir'in manzarası

Görsel 3.16: Cumhuriyet, 20 Ekim 1924, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhur Hazretlerinin "Cumhuriyet"e Mühim Beyanatları
Fotoğraf altı: Gazi Paşa Hazretlerinin "Cumhuriyet"e ikram buyurdukları en son resimlerinden biri

Cumhuriyeti Kuran Büyük Gazi'yi Hürmet Ve Tazimle Selâmlarız!..

1919 920 921 922 1340 1923

Cumhuriyet Bayramı

Bugün Cumhuriyeti kurduğumuz günün sekizinci yıldönümüdür

Bu günü sevinçle ts'it edeceğiz, Ankara'da Gazi'mizin huzurunda büyük geçit resmi yapılacaktır

İngiliz intihabatını Millî hükûmet kazandı

Muhalif amele fırkası mağlûp oldu ve ancak 23 meb'uluk temin edebildi

Muhterem misafirimiz

İsmet Pş. dün bir öğle ziyafeti verdi, akşam Rus sefaretinde bir ziyafet evrildi

Kıbrıs'ta vaziyet

İsyan hareketi tevessü ediyor!

İhtilâlciler, kahrolsun İngiltere diye bağırıyor

Bütün dünyanın Merakla beklediği netice

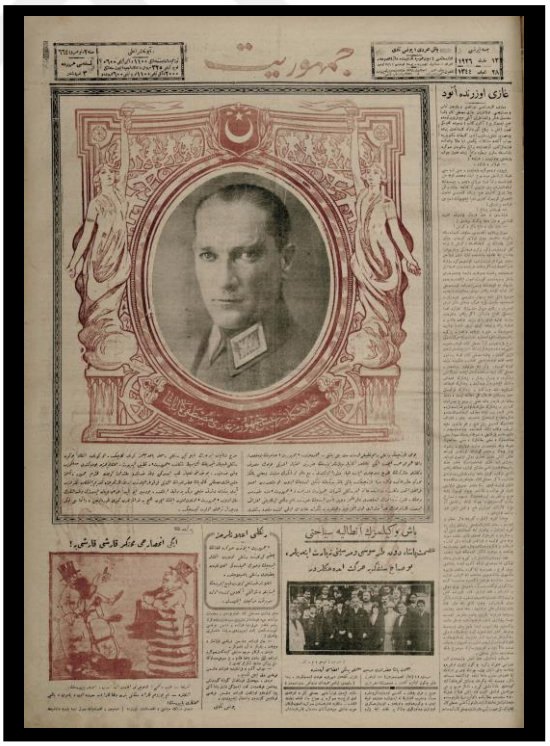
Görsel 3.17: Cumhuriyet, 29 Ekim 1931, s. 1
Haber başlığı: Cumhuriyeti Kuran Büyük Gazi'yi Hürmet ve Tazimle Selamlarız!
Fotoğraf altı: Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basna Mustafa Kemal Pş. birkaç ay içinde Sivas ve Erzurum kongrelerini aktederek milletin başına geçti. 1920'de Büyük Millet Meclisini açan ve milli cidal bayrağını çeken Büyük Halaskar 921'de mukaddes cidali idare etti ve 922'de Türk ordularının başında, ana vatana tam istiklalini verdi. Ve 923'te bütün milletin müttefik rey ve arzusu ile Cumhuriyeti ilan ve Reisicumhur intihap olundu

جمهوریت

غازی پاشا حضرتلری قونیه یولنده

Görsel 3.18: Cumhuriyet, 17 Ekim 1925, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa Hazretleri Konya Yolunda
Fotoğraf altı: (Foto Ferid İbrahim) Son resimlerinden biri

جمهوریت

غازی اوزرنده اولان

Görsel 3.19: Cumhuriyet, 13 Mart 1926, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: yok; Çerçeve altında el yazısıyla: Halaskâr Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa

عصری هفته

خدو مختار و مخیر، سائی وجود غازیمز مصطفی کمال پاشا حضرتلری

Görsel 3.20: Asri Hafta, 7 Ocak 1926, s. 1
Fotoğraf altı: Halaskâr ve müncimiz, şanlı ve büyük Gazimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

جمهوریت

غازی پاشا، دون یدنجی فعالیت سنه‌سنه داخل اولان بویوك ملت مجلسنك حضورنده برهجان بکله‌ن سنه‌لك نطقنی ایراد ایتدی

Görsel 3.21: Cumhuriyet, 2 Kasım 1925, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa Dün Yedinci Faaliyet Senesine Dahil Olan Büyük Millet Meclisinin Huzurunda Pür Heyecan Beklenen Senelik Nutkunu İrad Etti
Fotoğraf altı: (Foto Franse) 29 Teşrinievvel Cumhuriyet Bayramı günü alınan resimleri

اقدام

ایراد جمهوریت اعلان اولندی

رئیس جمهورمز غازی پاشادون مجلسده تاریخی نطقنی ایراد ایتدی

Görsel 3.22: İkdam, 2 Kasım 1925, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa Dün Mecliste Tarihi Nutkunu İrad Etti
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Dün Millet Meclisi'nde tarihi nutkunu irad eden Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa'nın en son resmi – Foto Franse; Gazi Paşa Ankara'da bulunan ordu müfettişleriyle birlikte meclise girerken – Foto Franse

اجتماعيات

اسلاميت جامعه‌لرك عصر بلشديرلماسى
لازمدر .

Görsel 3.23: Asri Türkiye, 1 Nisan 1926, s. 1
Fotoğraf altı: Milletimizi hakiki hayat yoluna kavuşturan dahi halaskârımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 3.24: Resimli Gazete, 10 Temmuz 1926, s. 1
Fotoğraf altı: (Foto Ferid İbrahim) Türk ülkesine güneş ve Türk kalbinde ateş olan sevgili Gazimizin en son resimlerini milletin enzar, muhabbet ve hürmetine arz ediyoruz. İçinden bir milletin istiklal ve istikbali doğan bu mübarek nasiyeye tarihin eli taziz ve takdim için uzanırken kurşun sıkmayı tasavvur edenler Türk değil ve nihayet insan değildir!

Görsel 3.25: Cumhuriyet, 20 Temmuz 1936, s. 1
Haber başlığı: Atatürk Çanakkale'yi Bir Defa Daha Kurtardı
Fotoğraf altı: Türk milletinin Dâhi Başbuğu ve Türkiye ordularının daima muzaffer Başkumandanı Atatürk

رسملی پرشنبه

صاحبی: نجی زاده محمدی

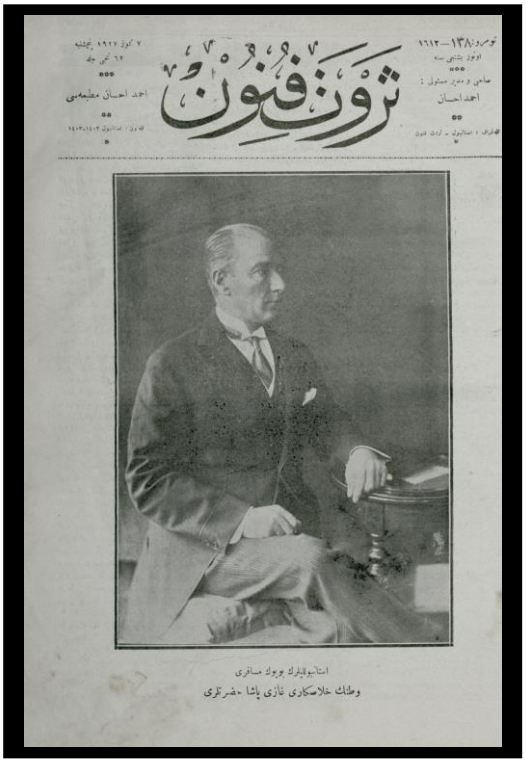
٢٦ آغستوس تمرضی، پاسه قوماندانی میدان محاربه سی ظفربی دوشوردی

Görsel 3.26: Resimli Perşembe, 26 Ağustos 1926, s. 1
Fotoğraf altı: Büyük Meydan Muharebesi'ni bizzat kumanda ederek düşmanı denize döken, vatanı istikbaline kavuşturan büyük milletimizin büyük müşir ve halaskâr Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa Hazretleri

یکی کتاب

غازی رئیس جمهور محمد پاسه قوماندانه قیافتیله

Görsel 3.27: Yeni Kitap, 30 Nisan 1927, s. 1
Fotoğraf altı: Gazi Reis-i Cumhurumuz başkumandan kıyafetiyle – Yeni Kitap birinci numerosunun ilk sahifesinde muazzez Reis-i Cumhurumuzun başkumandan libasıyla aldırılmış yeni bir resmini karilerine arz ediyor

ثروت فنون

اسانبولیلرك بویوك صافری

وطنك خلاصكاری غازی پاشا حضرتلری

Görsel 3.28: Servet-i Fünun, 7 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı: İstanbulluların büyük misafiri vatanın halâskarı Gazi Paşa Hazretleri

Büyük Millet Meclisi

Gazi Hz. nin nutukları

"Milletimiz her güçlük karşısında durmadan ilerliyor ve yükseliyor„

«Beynelmilel siyasi cemiyetin inkişafı için en mühim şart milletlerin hiç olmazsa sulhu muhafaza fikrinde samimi olarak birleşmeleridir»

Görsel 3.29: Cumhuriyet, 2 Kasım 1932, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz.nin Nutukları
Fotoğraf altı: Gazi Hazretlerinin son bir resimleri

Cumhuriyet

Bugün Gazetemiz 12 Sahifedir

Güzel Edirnemizin yüce günü

Gazi Hz. dün Meclisten çıkan kanunla "Atatürk" soyadını aldılar

Yunanistanda seylâp

Rus ordusunun Fransaya yardımı temin edilmiştir!

Matbuat Kongresi

Yeni harp bütçesi kabul edildi

Musiki kongresi

İmtihan şekli tamamen değişti

Ulusal "anım"

Cumhuriyet
İstanbul — Cağaloğlu
Pazar 25 Teşrinievel 1934

Görsel 3.30: Cumhuriyet, 25 Kasım 1934, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Dün Meclisten Çıkan Kanunla "Atatürk" Soyadını Aldılar
Fotoğraf altı: Büyük Cumhur Reisimiz Kemal Atatürk Hz.

HAKİMİYETİ MİLLİYE

ATATÜRK

"Kemal„ üzatlı önderimiz bu soyadını aldı

Büyük Millet Meclisi dün bunun için bir kanun çıkardı

Fransız Meclisi

Harp bütçesini kabul ederken Avrupa siyasal durumunu da konuştu

Yugoslav teşebbüsü ve İtalyan görüşü

Soyadlarımız

HAKİMİYETİ MİLLİYE
25
1934
PAZAR

Görsel 3.31: Hakimiyeti Milliye, 25 Kasım 1934, s. 1
Haber başlığı: Atatürk
Fotoğraf altı: yok

HAFTA

Cumhuriyet

Gazetemiz bugün 12 sahifedir

Atatürkün Millete Beyannamesi

"Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz ideyeldir

Türk ulusundan itimat isterim!

Fırka saylav namzedleri listesi dün neşredildi

Namzedlerden 17 si kadındır, 16 saylavlık müstakiller için boş bırakılmıştır. Eski saylavlardan 32 kişi namzed listesinde yoktur

Müstakil saylavlar

Atatürkün özadı

HAFTA
Cumhuriyet
Gazetemiz bugün 12 sahifedir
İstanbul — Cağaloğlu
Salı 5 Şubat 1935

Görsel 3.32: Cumhuriyet, 5 Şubat 1935, s. 1
Haber başlığı: Atatürkün Millete Beyannamesi
Fotoğraf altı: Ulu Önder Kemal Atatürk

Cumhuriyet

Italya Uluslar Kurumunun kararından memnun olmadı

Süel hazırlıklar devam ediyor, yeni sınıflar silâh altına çağrılacak

«Peçesini atan Türkiye»

«Atatürk yarım bir ilâhtır; Türklerin babasıdır»

Eski Yunan kralının Venizelosa teklifleri

Leh hükûmeti Danzig hududuna asker yığıyor

Varnada dünkü tören

Galatasaray Macarları dün 2-1 mağlûb etti

Eski sehzade Abdülkerim

Son Posta

Atatürkten kahraman orduya selâm ve sevgi

Büyük Şefin Mareşal Çakmağa telgrafı

Cumhurreisi dün Hariciye Vekili Rüşdü Arası kabul buyurdular

Başvekil şehrimizde Celâl Bayar Ankaradan geçerken istasyonda vekillerle görüştü

Manevraların tenkidi dün yapıldı

Bir genç bisiklete kanad takarak uçmak istedi

Hatayın müstakbel devlet reisi tedkikler yapıyor

Mari Valevska

(Napolyonun aşk romanı)

Resimli Gazete

Görsel 3.33: Cumhuriyet, 5 Ağustos 1935, s. 1
Haber başlığı: Peçesini Atan Türkiye
Fotoğraf altı: Bir Fransız muharririnin, yarım ilâh ve Türk ulusunun babası olduğunu yazdığı Büyük Önder Atatürk

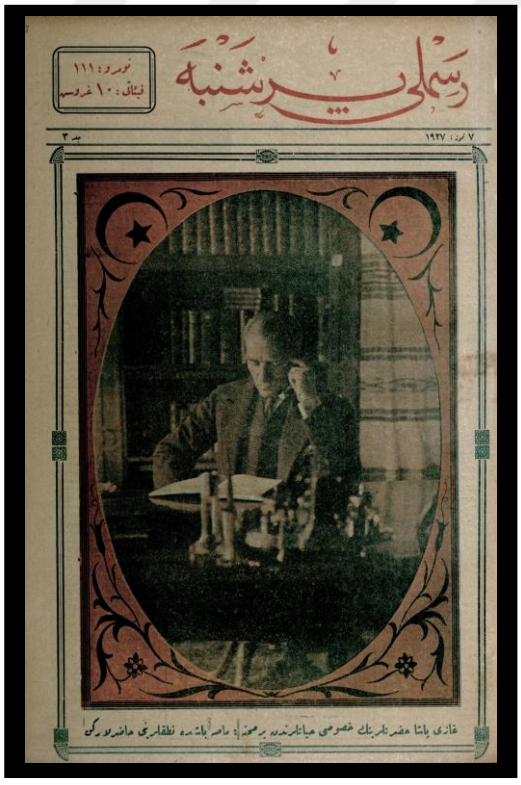
Görsel 3.34: Son Posta, 29 Ağustos 1938, s. 1
Haber başlığı: Atatürkten Kahraman Orduya Selam ve Sevgi
Fotoğraf altı: Büyük Önder Atatürk

Görsel 3.35: Resimli Gazete, 28 Şubat 1925, s. 1
Fotoğraf altı: (yukarda) Mütevazı ve halkçı reis-cumhurumuz vatandaşlarının alayişsiz sofrasında; (altta) Hakiki ve samimi bir halkçılık zihniyetinde çalışan sevgili reis-i cumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa bugün Türklüğün en yüksek makamını işgal etmesine rağmen ruhtan gelen tevazuunu elden bırakmamış ve her vesilede köylü ile beraber yaşamak istediğini ispat etmiştir. Namdar Gazimiz bilhassa son Anadolu seyahatinde gösterdiği hatır-ı tevazuluk ile kendisini köylüye eskisinden daha ziyade sevdirmiştir. Derc ettiğimiz resim Gazi Paşamızın Mersin'de davet edildiği mütevazı ve alayişsiz bir köylü sofrasında yemek yemekte iken fotoğraf muhabirimiz Kemal Bey tarafından alınmış en son fotoğraflarıdır. Halkçı reis-i cumhurumuzun memleketine kazandırdığı muhakkem ve ya-lezâl mevkiyi din kisvesi altında sarsmak isteyen mürteci Said ve avanesinin hainane harekâtını büyük Türk matbuatı "Resimli Gazete" başta olmak üzere kemal-i nefret ve istikrah ile takbih eyler.

رسملی غزته

آلتون باشلی مجیز استعفال اوداسنده ناصل چالیشیور؟

Görsel 3.36: Resimli Gazete, 26 Aralık 1925, s. 1
Fotoğraf altı: (üstte) Altın başlı müneccimimiz iştigal odasında nasıl çalışıyor?; (altta) Yakından tanımak mazhariyetine nail olanlar bilirler ki Gazi reis-i cumhurumuzun harb sahalarında olduğu kadar yazı masasında ve kitap odasında da uzun ve feyizli mesai ile ülfetleri vardır ve bir meseleyi hal için satlerce mütemadi dikkat ve tefekkür hususundaki kudret ve tahammülleri cidden mucib-i hayrettir. Bu resim hücre-i mesailerinde – her zaman olduğu gibi – yine mutlaka milletin hayrına ve necatine masruf bir mesele uğrundaki mütalaa ve tefekkür anlarından birini tesbit etmektedir

رسملی پرشنبه

Görsel 3.37: Resimli Perşembe, 7 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı: Gazi Paşa Hazretlerinin hususi hayatlarından bir sahne: masa başında nutuklarını hazırlarken

جمهوریت

Görsel 3.38: Cumhuriyet, 29 Ağustos 1925, s. 1
Haber başlığı: Büyük Halaskârın, Millete Teceddüd Yolunu Gösterdiği Bir Nutku
Fotoğraf altı: Yok

Görsel 3.39: Cumhuriyet, 31 Ağustos 1925, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa Bugün Ankara'ya Dönüyorlar
Fotoğraf altı: (Kastamonu'ya suret-i mahsusada izam ettirdiğimiz muharririmizin gönderdiği resimlerden) Gazi Paşamız, Kastamonu'daki kıtaatı teftişleri esnasında müşir üniformasıyla

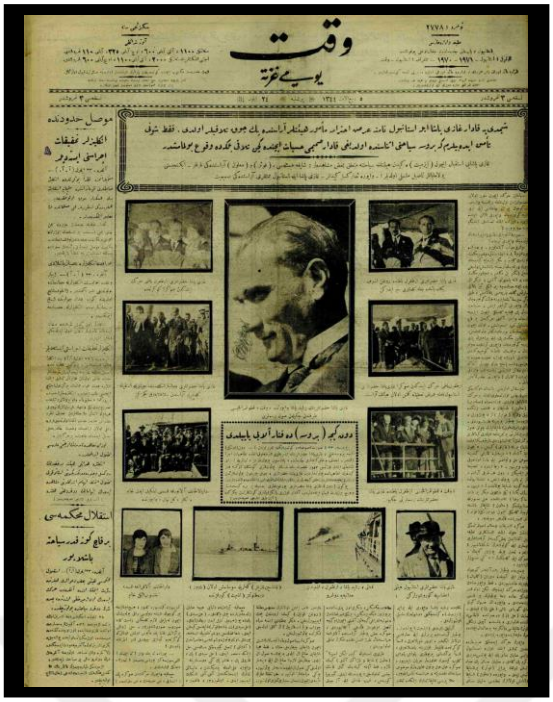
Görsel 3.40: Cumhuriyet, 14 Ekim 1925, s. 1
Haber başlığı: Sonbahar Manevraları Bitti
Fotoğraf altı: Yürüyüş halinde bir süvarı kıtası ve Başkumandan Gazi Paşa

Görsel 3.41: Cumhuriyet, 16 Ekim 1926, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa Hazretleri ve Manevralar
Fotoğraf altı: Gazi Paşa Hazretleri başkumandanlık üniformasıyla

Görsel 3.42: Hakimiyet-i Milliye, 15 Haziran 1926, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhurumuz Bandırma'dan Balıkesir'e Hareket Buyurdular
Fotoğraf altı: Sevgili reis-i cumhurumuzun son resimlerinden biri

Görsel 3.43: Vakit, 24 Eylül 1925, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa'yı İstikbal İçin İzmit'e Gelen Heyetin Seyahatine Müteallik Bazı Müşahedeler
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Gazi Paşa Hazretleri Ertuğrul Yatı'nda Ruşen Eşref Bey'in yanında yata gelenleri seyrederken; Ertuğrul Yarı hareket ettikten sonra Gazi Paşa Hazretleri İstanbul namına arz-ı tazimata gelmiş olan heyetin arasında; Vakit fotoğrafçısı Ertuğrul Yatı'nda Gazi Paşa Hazretlerinin resimlerini çekiyor; Gazi Paşa Hazretlerinin Reşit Paşa Vapuru'nda Vakit fotoğrafçısı tarafından çekilen son resimleri; Gazi Paşa Hazretleri Ertuğrul Yatı hareket ettikten sonra güvertede; Gazi Paşa Hazretleri Mudanya iskelesinde maiyetleriyle istikbale gelenlerin arasından selamlayarak geçerken; Darülelhanın Alaturka kısmını teşkil eden hanım ve beyler "Gülnihal" Vapurunda; Gazi Paşa Hazretleri İstanbul heyet-i azasıyla görüşürlerken; Kınalı, Reşit Paşa, Ertuğrul, İzmit'ten Mudanya'ya doğru; "Yaşasın Gazimiz" kelimeleriyle süslenmiş olan "Yavız" (okunaksız kelime) İzmit Körfezi'nde; Darülelhanın Alafranga kısmına mensub iki hanım

Görsel 3.44: Vakit, 15 Ekim 1926, s. 1
Haber başlığı: Ordumuzun Kudreti Şayan-ı Takdirdir
Fotoğraf altı: Büyük reis-i cumhurumuz Gazi Paşa Hazretleri

Görsel 3.45: Cumhuriyet, 10 Eylül 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz.nin Nadi Beye Cevabı
Fotoğraf altı: yok

Görsel 3.46: Cumhuriyet, 21 Ağustos 1932, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. "Türk Dili Cemiyeti'nin Maksadı Tesisini İzah Buyuruyorlar
Fotoğraf altı: Mesaisinden cdden hayran olunacak hakikatler çıkması muhakkak olan Türk Dili Cemiyetinin maksat ve gayelerini izah buyuran Büyük Reis

Görsel 3.47: Resimli Gazete, 29 Ekim 1927, s. 1
Fotoğraf altı: Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük banisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri – Foto Franse

Görsel 3.48: Cumhuriyet, 11 Ağustos 1929, s. 1
Haber başlığı: Büyük Gazimizin Halka Hitabesi
Fotoğraf altı: Gazi Hazretlerinin en yeni bir resimleri

Görsel 3.49: Cumhuriyet, 28 Aralık 1930, s. 1
Haber başlığı: Dolmabahçe'de Dünkü Tarihî İçtima
Fotoğraf altı: Reisicumhur Hz.nin, bir kaç gün evvel Trakya seyahati esnasında alınmış en son resimleri

Görsel 3.50: Milliyet, 25 Kasım 1934, s. 1
Haber başlığı: Büyük Önderimiz "Atatürk" Soyadını Aldılar
Fotoğraf altı: Büyük Millet Meclisince kendisine "Atatürk" soyadı verilen Büyük Reisimizin en yeni resimlerinden

BUGÜN 10 SAYIFA

HABER

4 KURUŞ

Telefon: 23872 — 29 İkinci teşrin 1934 PAZAR — Sene 4 Sayı: 927

"Sulhperverlik vatana hiyanettir!"

Başmuharrir: Türk, yıkacı değildir!

Zafer yalnız zafer.. Bizim ümidimiz

Bunları Sinyor Mussolini söylüyor

Kemal Atatürk

B.M.M. önderimize bu onurlu adı verdi

İnönü

Adını İsmet Paşa Hz. ne veren büyük önderimizdir

Türk ulusu bir yoğa çıkarak Büyük MustafaKemale Atatürk soy adını verdi. Önderimizin bu adla, uzun yıllar başımızda kalışı, bize, şimdiyedek olduğu gibi, onurlar, kutlar getirmesini gönülden dileriz. Söyleniyi erkekçe, tok olan bu soy adı, yorusu bakımından çok güzeldir.

Büyük Önderimiz Kemal Atatürk

Fransa Sovyet ordusuna güveniyor

Almanya ile harp çıkarsa Sovyetler yardım edecekler

İmtihan

Orta mekteplerden kaldırılıyor

Haliç şirketi belediyeye geçecek

Haliç vapurlarından biri

SOY ADLARI

Bize soy adınızı dilidiniz

Londrada sis

Halk gündüz elektrik fenerleriile ancak dolaşabildi

İki senedir belediye hissesi verememesi mukaveleye riayetsizlik sayılıyor

Güzel ve Gürbüz çocuk müsabakası

No. 47 — Nebahat H. No. 48 — Hamit Bey

Görsel 3.51: Haber, 25 Kasım 1934, s. 1
Haber başlığı: Kemal Atatürk
Fotoğraf altı: Büyük önderimiz Kemal Atatürk

جمهوریت

Görsel 3.52: Cumhuriyet, 1 Eylül 1925, s. 1
Haber başlığı: Büyük Halaskâr Halkın Gözyaşları Arasında Kastamonu'dan Ayrıldı
Fotoğraf altı: (üstte) Her gittiği, her göründüğü yerlerde kalpleri fetheden, millete teceddüd yolunu gösteren büyük halaskâr ve büyük mürşid Gazi Paşamız son seyahatleri esnasında kıtaatı teftiş ederlerken; (altta) İnebolu yolunda maiyetleriyle birlikte Türk Ocağı'na teşrif ederlerken

جمهوریت

Görsel 3.53: Cumhuriyet, 5 Eylül 1925, s. 1
Haber başlığı: Şapka Süratle Teammüm Ediliyor
Fotoğraf altı: Gazi Paşa Kastamonu'dan Ankara'ya avdetlerinde halkı şapkasıyla selamlarken

Hakimiyeti Milliye

Görsel 3.54: Hakimiyeti Miliye, 15 Temmuz 1929, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: En büyük çiftçi hasat yaparken – Gazi Hazretlerinin çiftlikte alınan diğer resimleri son sayfamızdadır

Görsel 3.55: Hakimiyet-i Milliye, 15 Ekim 1926, s. 1
Haber başlığı: (solda) Gazimizin Bizzat Takip Buyurdukları Talimlerde Kıtaatımız Büyük Bir Mükemmeliyet Gösterdi ve Kumanda Heyetimiz Mühim Bir Muvaffakiyet Kazandı; (sağda) Büyük Gazimiz Manevranın Sefahat ve Netayicinden Memnun Olduklarını Kıtaata Tebliğ Buyurdular
Fotoğraf altı: (solda) Gazi Reis-i Cumhurumuz Hazretleri, Başvekilimiz, Maarif, Sıhhiye, Ticaret Vekillerimizle Erkân-ı Askeriyemiz tatbikat talimleri esnasında; (sağda) Büyük ve Gazi Reis-i cumhurumuzun tatbikat talimleri esnasında alınan resimleri

Görsel 3.56: Milliyet, 16 Ekim 1926, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa Hazretlerinin Hakikat ve İtminan ile Meşbu Olan Şu Kıymetli Sözlerini Unutmayalım
Fotoğraf altı: (üstte) Reis-i Cumhur Hazretleri üniformalarıyla

Görsel 3.57: Son Posta, 30 Ağustos 1932, s. 1
Haber başlığı: Zafer ve Kurtuluş
Fotoğraf altı: (üstte) Büyük Gazi Başkumandan Üniformasile

Görsel 3.58: Foto Magazin, Haziran 1938, s. 4
Fotoğraf altı: Atatürk Eski Bir Bozkırda Yarattığı Çubuk Barajında

Görsel 3.59: Cumhuriyet, 13 Ekim 1925, s. 1
Haber başlığı: Gazi'nin Vecd ile, Heyecan ile Dinlenen Hitabeleri
Fotoğraf altı: Gazi Paşa ve artık hiçbir mülevves ayağın dokunamayacağı toprak: İzmir

Görsel 3.60: Cumhuriyet, 17 Eylül 1928, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hazretleri Dün Samsun'u şereflendirdiler
Fotoğraf altı: Gazi Hazretleri ve dün şereflendirdikleri Samsun'un umumi manzarası

630 UYANIŞ No. 1724—39

Gazi Hazretlerinin
Bursa ve Yalıvayı teşrifleri

Gazi Hz. leri Bursada bulunduk-ları son gün kendi köşklerinde temiz-mihe istirahat buyurduktan sonra, halkın samimî ve candan tezahurat arasında şehri terketmişler, İstanbula gelmişlerdir.

24 Ağustos cumartesi günü akşamı Erdoğrul ile Marmaraya açılan Gazi Hz. leri umuma bir cevelân müsaadesi vererek elcenk kıtaatı şeref resmi yaparak gündüz akşamı tekrar şehrimize avdet buyurmuşlardır.

Yalıvada bulundukları kısa müddet zarfında kasabayı ziyaret buyurdular. Yalıvayı, Marmara civarının en hoşnem hemen bir tanesidir. Kaplıcaları ile Avrupanın diğer mükellef su şehirlerine rekabet edecek vaziyettedir. Yalıvayı tekmil mevcudiyetiyle ancak bir mesleniyet dairesine sokmak - gibi gâyeye ve müstekreh fikirlerde vukûlarla memleketlerimizi ilgiçi edim yasak sürülerin yalnız varlıklarını yaşamakla kalmamaları, aynı zamanda ehaliine binlerce valisiyane zahmetleri mustahak görmüşlerdi.

İstiraplı dolu senelerden sonra vatanımızın her köşesi gibi Yalıva da kurtarıldı, fakat ne çare ki bir harabeye benziyordu. Memleketimizin her bucağını tamir ettirmek için yorulmak bilmez bir sây ile çalışan Cümhuriyet hükümetimiz şimdi de vatanımızın bu küsmüş ihyaya karar verdi; bundan daha münâsip bir karar ve daha ilerumlu bir teşebbüs olamaz.

Her sene bir çok hastalarımız ve istirahata muhtaç insanlarımız binlerle limanımız Avrupa çıpasının bırakmak mecburiyetinde bulunuyorlar. Eğer Yalıva kaplıcaları tamir görüp-konforlu-lâr şekil alırsa tamamen kâfi gelecektir.

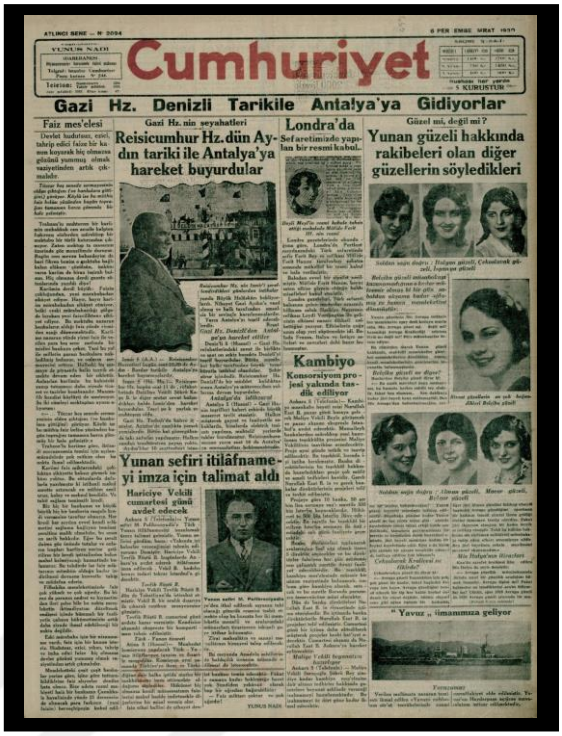
Gazi Hz. leri de Yalıva veya civarında bulunan bir mahalde diğer bir Nümune Çiftliği tesis etmek arzusundadırlar. Bu suretle zaferde ve her yerde rehber olan Gazi bu yolda da bizi irşat etmiş olacaklardır.

H. R.

Gazi Hazretlerinin Bursadaki köşkleri ve Yeşil Bursa

—Klişe : Cumhuriyet—

Görsel 3.61: Resimli Uyanış, 29 Ağustos 1929, s. 630
Haber başlığı: Gazi Hazretletinin Bursa ve Yalıvayı Ziyaretleri
Fotoğraf altı: Gazi Hazretlerinin Bursadaki köşkleri ve Yeşil Bursa

ATLINCI SENE — N 2094 — 6 PER EMSE KRAT 1917

Cumhuriyet

TÜRKİYE'NİN SESİ

Gazi Hz. Denizli Tarikile Antalya'ya Gidiyorlar

Faiz mes'elesi

Gazi Hz. nin seyahatleri
Reisicumhur Hz.dün Aydın tarikı ile Antalya'ya hareket buyurdular

Londra'da
Seferetimizde yapılan bir resmi kabul.

Güzel mi, değil mi?
Yunan güzeli hakkında rakibeleri olan diğer güzellerin söyledikleri

Kambiyo
Konsoriyum projesi yakında tasdik edilivor

Yunan sefiri itilâfnameyi imza için talimat aldı
Hariciye Vekili cumartesi günü avdet edecek

Yavuz ve Hamidiye geliyor

Milliyet

ÇARŞAMBA
19 TEŞRİNİSANİ 1930
NUSHASI 5 KURUŞTUR

BUGÜN

Gazi Hz. dün 13 te Kayseriye vardılar

Türkiyenin harici politikası

Gazi Hazretleri candan tezahürat arasında Kayseriye vardılar
Büyük reis Kayseri, belediyesini, kumandanlığı, C.H. Fırkasını, Liseyi ziyaret etti.
Halkın derin tezahüratı Kayseriyi bir bayram yerine çevirdi

Ne olacak?
Feshedilen fırkanın mensubini Mecliste nasıl çalışacaklar?

Bir intihap
Sabık Adliye Vekiline profesörlük tevcih edildi

Mefsuh Serbest Fırkanın bütün şubeleri kapandı
Yalnız merkez ocağında bir iki memur demirbaş eşyayı ve fırkanın borçlarını tesbitle meşgul oluyorlar
Fırka merkezinin masasında bulunan kâğıdları: oturdular, konuştular, dağıldılar..

Gene Ağaoğlu - Fazıl Ahmet Beylerin hâdisesi
Fazıl Ahmet Bey nasıl anlatıyor; Ağaoğlu Ahmet Bey ne diyor?

Türk - Yunan
İtilâf encümence tasvip edildi

Fethi Bey
Tekrar sefir olamaz mı?

Muzaffer Hanım nikâh günü kaçırıldı!
Genç kız, nikâhının uzamasından kızmış ve Mustafa Şükrü ile sırra kadem basmış

Encümenlerin faaliyeti

İzmirde zelzele

Görsel 3.62: Cumhuriyet, 6 Mart 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Denizli Tarikile Antalya'ya Gidiyorlar
Fotoğraf altı: Reisicumhur Hz.nin İzmir'i şereflendirdikleri günlerden intibalar

Milliyet

ÇARŞAMBA
19 TEŞRİNİSANİ 1930
NUSHASI 5 KURUŞTUR

BUGÜN

Gazi Hz. dün 13 te Kayseriye vardılar

Gazi Hazretleri candan tezahürat arasında Kayseriye vardılar
Büyük reis Kayseri, belediyesini, kumandanlığı, C.H. Fırkasını, Liseyi ziyaret etti.
Halkın derin tezahüratı Kayseriyi bir bayram yerine çevirdi

Ne olacak?
Feshedilen fırkanın mensubini Mecliste nasıl çalışacaklar?

Bir intihap
Sabık Adliye Vekiline profesörlük tevcih edildi

Mefsuh Serbest Fırkanın bütün şubeleri kapandı
Yalnız merkez ocağında bir iki memur demirbaş eşyayı ve fırkanın borçlarını tesbitle meşgul oluyorlar
Fırka merkezinin masasında bulunan kâğıdları: oturdular, konuştular, dağıldılar..

Gene Ağaoğlu - Fazıl Ahmet Beylerin hâdisesi
Fazıl Ahmet Bey nasıl anlatıyor; Ağaoğlu Ahmet Bey ne diyor?

Türk - Yunan
İtilâf encümence tasvip edildi

Fethi Bey
Tekrar sefir olamaz mı?

Muzaffer Hanım nikâh günü kaçırıldı!
Genç kız, nikâhının uzamasından kızmış ve Mustafa Şükrü ile sırra kadem basmış

Encümenlerin faaliyeti

İzmirde zelzele

Görsel 3.63: Milliyet, 19 Kasım 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Dün 13'te Kayseriye Vardılar
Fotoğraf altı: Yok

Gazi Hz. Dün Akşam Ankara'dan Hareket Ettiler

Büyük Reis tezahüratla teşyi olundu

Büyük bir muvaffakiyet

Brezilya ile bir takas mukavelesi yapıldı

Kahve ithalâtını münhasıran Brezilya yapacak ve mukabilinde doğrudan doğruya Brezilya'ya Türk malı ihr... edilecektir

Büyük Reisin dün akşam başlıyan memleket seyahatlerine sahne olacak ilk kısımdan bazıları

Fevkalâdeyetler mes'elesinde bir vaziyet

Hususî tren saat 8 de Ankara'dan ayrıldı

Gazi Hz. bu sabah saat ona doğru Eskişehir'e muvasalat buyuracaklar

Madencilere Müjde!

Devlet-Fert münakaşası

Ağaoğlu Ahmet Bey dün tenkitli bir konferans verdi, tezini bir daha izah etti

Gemi Kurtarma İnhisarı

Tahlisiye işi yarından itibaren hükûmet inhisarına geçiyor

Hatibe yapılan Muhtelif itirazlar

Müsabaka bayramda...

Seçme bayramın ikinci günü Makam'de yapılacak - Resim çektirme müddeti bu akşam bitiyor

İnhisarlar için üç Mütehassıs gelecek

Eski tütün mütehassısı tekrar celbediliyor

Görsel 3.64: Cumhuriyet, 16 Ocak 1933, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Dün Akşam Ankara'dan Hareket Ettiler
Fotoğraf altı: Büyün Reisin dün akşam başlıyan memleket seyahatlerine sahne olacak ilk kısımdan bazıları

Resimli Gazete

Türkiyemiz'de hükümet şekli tayin edilmiştir: cumhuriyet ve ilk reis-i cumhurumuz muayyendir: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri. Hürriyet mücadelesinden şanlı bir zaferle çıkan milletimiz yeni ve zinde şekl-i hükümetiyle yeni tarihe başlıyor. Bu tarihin başında büyük mücahidimizi görmekle bahtiyarız. Mustafa Kemal Paşa şimdiye kadar millete hakimiyetini kazandırmak için çalıştı. Memleketin içinde ve dışında Türkiye'nin cellatlığını deruhte eden habis başları devirdi. Gazi Paşa'nın Türk Cumhuriyeti'ne ilk reis olması mazideki felaketlerimizin bir mükafatı ve istiklalimizin talihidir. Bu resmimiz ile muhterem Gazimizi mahkur düşmanlarından bir çerçevenin içinde karilerimize takdim etmek şerefini kazanıyoruz.

Görsel 3.65: Resimli Gazete, 29 Eylül 1923, s. 1
Fotoğraf altı: Türkiyemiz'de hükümet şekli tayin edilmiştir: cumhuriyet ve ilk reis-i cumhurumuz muayyendir: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri. Hürriyet mücadelesinden şanlı bir zaferle çıkan milletimiz yeni ve zinde şekl-i hükümetiyle yeni tarihe başlıyor. Bu tarihin başında büyük mücahidimizi görmekle bahtiyarız. Mustafa Kemal Paşa şimdiye kadar millete hakimiyetini kazandırmak için çalıştı. Memleketin içinde ve dışında Türkiye'nin cellatlığını deruhte eden habis başları devirdi. Gazi Paşa'nın Türk Cumhuriyeti'ne ilk reis olması mazideki felaketlerimizin bir mükafatı ve istiklalimizin talihidir. Bu resmimiz ile muhterem Gazimizi mahkur düşmanlarından bir çerçevenin içinde karilerimize takdim etmek şerefini kazanıyoruz.

رسملی پرشنبه

صاحبی نبی زاده محمدی

غازی بی فیع سوء قصدده قورتولیانه ایکی ملك انصباتی وارد. بری ظفر، بری ده انفعدیدر.

Görsel 3.66: Resimli Perşembe, 1 Temmuz 1926, s. 1
Fotoğraf altı: (üstte) Gaziyi feci sui kusurdan koruyan iki melek'ül-hiyanesi (?) vardır. Biri zafer, biri de inkılabdır; (altta) Harici düşmanlardan biraz ferah bulmuş, huzur ve sükun içinde inkılabımızı yaparken birbirimize girmek, kendi halâskarımızı kendimiz öldürmek, gelecek neslin ve tarihin affetmeyeceği bir günahtır.

صوك ساعت

Büyük Gazi, bağışladığın Cümhuriyeti kutlularız.

Görsel 3.67: Son Saat, 29 Ekim 1928, s. 1
Haber başlığı: Yok
Fotoğraf altı: Büyük Gazi: Bağışladığın Cümhuriyeti kutlularız

10 yıllık Cumhuriyet şerefine fevkalâde nüsha

AKŞAM

Cumhuriyetin onuncu yılı

Günleri yıllara, yılları asırlara çeviren hız

İstanbul gençleşti

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü şerefine bugün gazetemiz 32 sahife olarak çıkıyor.

"O"nun sönmez ışığında Türkün 10 yılı çalışarak, öğrenerek, ilerliyerek, yükselerek geçti. "O" na tümen tümen sevgi, sonsuz saygı

Görsel 3.68: Akşam, 29 Ekim 1928, s. 1
Haber başlığı: Yok
Fotoğraf altı: Büyük Gazi: Bağışladığın Cümhuriyeti kutlularız
"O"na tümen tümen sevgi, sonsuz saygı

VAKIT

CUMHURİYETİN 10UNCU YILI

Başvekilimizin VAKIT için yazdıkları makale

YENİ DEVİR

En Büyük Bayramımız

Hazırlıklara bir bakış: Bugün neler yapılacak?

En Büyük Geçit Resmi

GaziHz.nin bugün ahaliye hitapları

Görsel 3.69: Vakit, 29 Ekim 1933, s. 1
Haber başlığı: Cumhuriyetin 10uncu Yılı
Fotoğraf altı: yok

Cumhuriyet

Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı

Büyük Gazi, Büyük Türk Milleti Büyük Bayramınız Kutlu Olsun!

1923

1933

10 YIL

Görsel 3.70: Cumhuriyet, 29 Ekim 1933, s. 1
Haber başlığı: Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı
Fotoğraf altı: yok

وقت

Görsel 3.71: Vakit, 21 Mayıs 1928, s. 1
Haber başlığı: Afgan Kralı ve Kraliçesi Hazeratı Ankara'yı Teşrif Buyurdular
Fotoğraf altı: yok

ملیّت

Görsel 3.72: Milliyet, 3 Temmuz 1927, s. 1
Haber başlığı: Büyük Gazi Dün İstirahat Buyurmuşlardır. Bugün Şehremanetini, Halk Fırkasının Merkezini, Vilayet Dairesini Teşrif Etmeleri Muhtemeldir. İstanbul Dün ve Gece de Bu Tarihi Saatlerini Sonsuz Bir Sürur İçinde Tesid Etti. Taksim'den Hareket Eden Muazzam Fener Alayı ve Kalbi Tezahürat
Fotoğraf altı: (sağ sütun) Gazi Hazretleri İstanbul halkını selamlıyorlar; Gazi önünde İstanbul haritası; Katib-i Umumi Tevfik Bey'le görüşüyor; Gazi Dolmabahçe'ye çıkıyor; (sol sütun) Resimler hakkında izahat: Gazi Hazretleri İzmit'te, Ertuğrul'da, ada açıklarında

Milliyet

Gazi Hazretlerinin son emirleri yazımızı kolaylaştırmıştır; Dil Hey'eti Ankaraya gidiyor

Dil Hey'eti

Mektepler açılacak

Görsel 3.73: Milliyet, 23 Eylül 1928, s. 1
Haber başlığı: (üstte) Gazi Hazretlerinin Son Emirleri Yazımızı Kolaylaştırmıştır; Dil Hey'eti Ankara'ya Gidiyor; (ortada) Dil Encümeni Azası Müstacilen Ankara'ya Davet Edildi; (sağ altta) Dil Hey'eti; (sol altta) Yeni Tadilatın Mahiyeti Nedir?
Fotoğraf altı: (üstte) yok; (ortada) Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Ankara İstasyonu'nda Başvekil İsmet Paşa Hazretleri ile Maarif Vekili Necati Bey'le yeni harflerin tatbikatı hakkındaki intıba ve kararlarından bahsediyorlar; (sağ altta) Gazi Hazretleri Ankara'da; (sol altta) Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin en yeni bir resimleri

Milliyet

Bu günlerde yetişti

Merihyıldızı ilemuhabere yapıldı

Yeni Kitaplarımız

Verem aşısı

Üçüncü at yarışları

Müskirat

Görsel 3.74: Milliyet, 21 Ekim 1928, s. 1
Haber başlığı: Üçüncü At Yarışları
Fotoğraf altı: Gazi Hz. yarışları temaşa buyururlarken

وطن

پارس سفیریمز پنجشنبه کونی گیدیور

Görsel 3.75: Vatan, 31 Mart 1925, s. 1
Haber başlığı: Paris Sefirimiz Perşembe Günü Gidiyor
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Fethi Bey'i teşyi etmek üzere Gazi Paşa istasyona giderken; Teşyi esnasında bir manzara: Gazi Paşa, Şükrü Kaya ve Fethi Beylerle görüşürken

صدای ساعت

تورك ملتی بوكونی نه‌قادر جوشقون تظاهرات ایله تسعید ایتسه یرلدر

Görsel 3.76: Son Saat, 1 Eylül 1925, s. 1
Haber başlığı: Türk Milleti Bugünü Ne Kadar Coşkun Tezahürat ile Tesid Etse Yeridir
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Reis-i cumhurumuzun Kastamonu seyahatleri intibaatından: Gazi Paşa Hazretleri müşir üniformasını labis oldukları halde kışlada kıtaatı teftiş ettikten sonra – Gazi Paşa'nın sağında Birinci Ordu Müfettişi Ali Said Paşa, solunda Dördüncü Kolordu Kumandanı Emin Paşa, arkasında Fırka Kumandanı Kazım Paşa ve maiyet-i erkânı, mebuslar; Gazi Paşa Hazretlerinin kıtaata bizzat kumanda ederek manevra yaptırdıkları esnada; Küçük vatanperver yavrular Tayyare Cemiyeti rozeti tevzi ediyorlar; Bugün kazançlarını Tayyare Cemiyeti'ne terk ve tahsis eden kıymetli şoförlerimiz tezyin ettikleri otomobillerin başında

ثروت فنون

غازی پاشا چیفلکنده : پاشا حضرتلری دعوتلری آرهسنده

Görsel 3.77: Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926, s. 1
Fotoğraf altı: Gazi Paşa çiftlikte: Paşa Hazretleri davetlileri arasında

ثروت فنون

غازی مصطفی کال پاشا حضرتلری ازمیر ولایت داثره‌سنده

Görsel 3.78: Servet-i Fünun, 1 Temmuz 1926, s. 1
Fotoğraf altı: Foto: Vaynberg – Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Vilayet Dairesinde

Görsel 3.79: Hakimiyet-i Milliye, 22 Mayıs 1928, s. 1
Haber başlığı: Kral ve Kraliçe Hazeratı Büyük Gazimizle Birlikte Dünkü At Yarışlarını Teşrif Buyurdular
Fotoğraf altı: (yukarıdan aşağı, sağdan sola) Başvekil Hazretlerinin konaklarında öğle taamını müteakib: (Soldan Kraliçe Hazretleri, Büyük Gazimiz, Kral Hazretleri, Başvekilimiz, Meclis Reisi Paşa Hazretlerinin Refikaları Hanımefendi, Meclis reisimiz, Kraliçe Hazretlerinin hemşireleri Huriye (okunamayan kelime) Hanımefendi, Seryaver Rasuhi Bey); Dünkü yarışlarda muhterem misafirlerimiz ve büyük Gazimiz tribünde – Tribünde Kraliçe Hazretleri – Solda: Kral ve Kraliçe Hazerâtı otelden çıkarlarken; Sefirler Afgan Kralı Hazretleri tarafından yapılan resmi kabulü müteakib Millet Meclisi'nden çıkarlarken; Gazi Hazretleri muhterem misafirleriyle otomobilde; Dünkü yarışlarda dördüncü koşunun son kısmı seyirciler tarafından heyecanla takip edilirken; Kral Hazretleri ve maiyetleri Millet Meclisi'ne gelirlerken.

Görsel 3.80: Resimli Uyanış, 9 Mayıs 1929, s. 356
Haber başlığı: Bahar ve Aşk
Fotoğraf altı: (yukarıdan aşağıya) Ankara'da 23 Nisan çocuk bayramı balosunda Gazi Hazretlerile B.M. Meclisi reisi Kâzım paşa; Ankarada Gazi Hazretleri çocuk bayramı balosunda

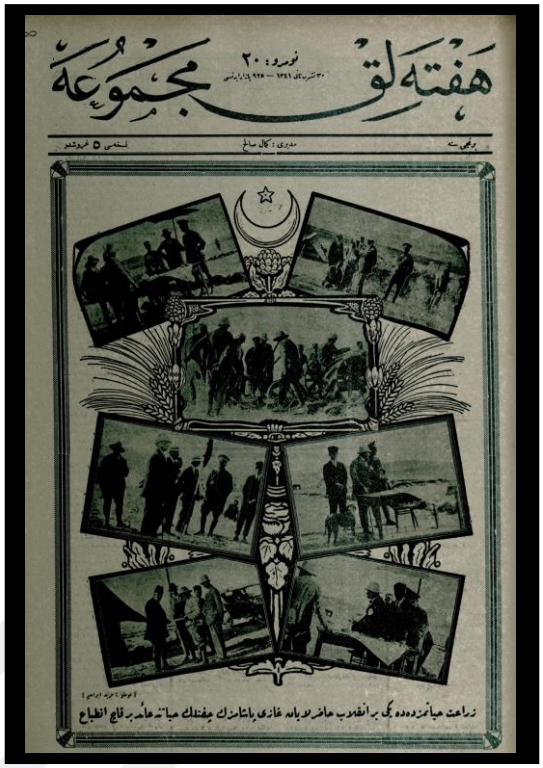
Görsel 3.81: Hakimiyeti Miliye, 15 Ocak 1931, s. 1
Haber başlığı: Gazi, Prens Şerefine Ziyafet Verdi
Fotoğraf altı: Gazi Hazretlerinin ziyafetinde: Gazi Hz., Prens Hz., İsmet ve Kazım Paşalar, Vekiller ve Japon Sefareti Erkânı

Görsel 3.82: Akşam, 7 Mayıs 1938, s. 1
Haber başlığı: Atatürk'ün Gezintileri
Fotoğraf altı: yok

Görsel 3.83: Tevhid-i Efkâr, 1 Eylül 1924, s. 1
Haber başlığı: Dumlupınar'da Reis-i Cumhur Gazi Paşa ve Büyük Millet Meclisi Reisi Ali Fethi Bey'in Şehit Mehmetçiğin Edebiyetinde Tarihi Nutukları
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukarıdan aşağı) Dumlupınar Meydan Muharebesi'ni teside iştirak edenler irad olunan nutukları dinlerken; Gazi Paşa Yunan ordusunun Türk süngüleriyle kara toprağa gömüldükleri yeri gösterirken; Halaskâr şehid Mehmetçiğin mezarı vaz olunan çiçekler ve çelenklerle tezyin edildikten sonra; Gazi Paşa hitabet kürsüsünde irad-ı nutuk ederken; Başkumandan Gazi Paşa ve refikası, İsmet, Kazım, Ali Fuad Paşalar Karatepe'de; Fevzi Paşa Meydan Harbinin sefehatını izah ederken; Fevzi Paşa irad-ı nutuk ederken Çalköy afakında uçuşan tayyarelerimizden biri; Milli hükümet ve (okunaksız kelime) paşalar Çallı İbrahim Efendi bir köy ağasıyla hasbihal ederlerken; Gazi Paşa merasime iştirak eden kahraman bahriyelilerimizi selamlayarak geçerken; Zaferimizin amillerinden biri olan ve Dumlupınar'da nakliyatı temin eden kağnılarımızdan biri

Görsel 3.84: Haftalık Mecmua, 30 Kasım 1925, s. 1
Fotoğraf altı: (Foto: Ferid İbrahim) Ziraat hayatımızda da yeni bir inkılap hazırlayan Gazi Paşamızın çiftlik hayatına ait birkaç intıba

Görsel 3.85: Vakit, 10 Temmuz 1927, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhur Hazretleri Dün Kumandanlık, Vilayet ve Şehremaneti Makamlarını Ziyaret Ettiler
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukarıdan aşağı) Reis-i Cumhur Hazretleri dün Dolmabahçe Sarayı'ndan müfarakat buyururlarken; Gazimiz Vilayet Konağı'ndan çıkıyorlar; Gazimiz Şehremanetinden ayrılıyorlar; Gazimiz sarayda otomobillerine binerlerken; Gazimiz Dolmabahçe'den ayrılırken

Görsel 3.86: Son Saat, 23 Mayıs 1928, s. 1
Haber başlığı: Şarklı Misafirlerimiz
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Misafirlerimize tahsis edilen Ankara Palası; Afgan Kral ve Kraliçesi Hazeratı Gazi Hazretlerinin refakatlerinde istasyondan çıkarken erkân-ı askeriyemizi selamlıyorlar; Amanullah Han vagondan ayrılıyor; Afgan Kral ve Kraliçesi Ankara Şehremanetinin nutkunu dinliyorlar; Gazi Hazreleri şarklı misafirlerini karşılamak üzere ilerliyorlar

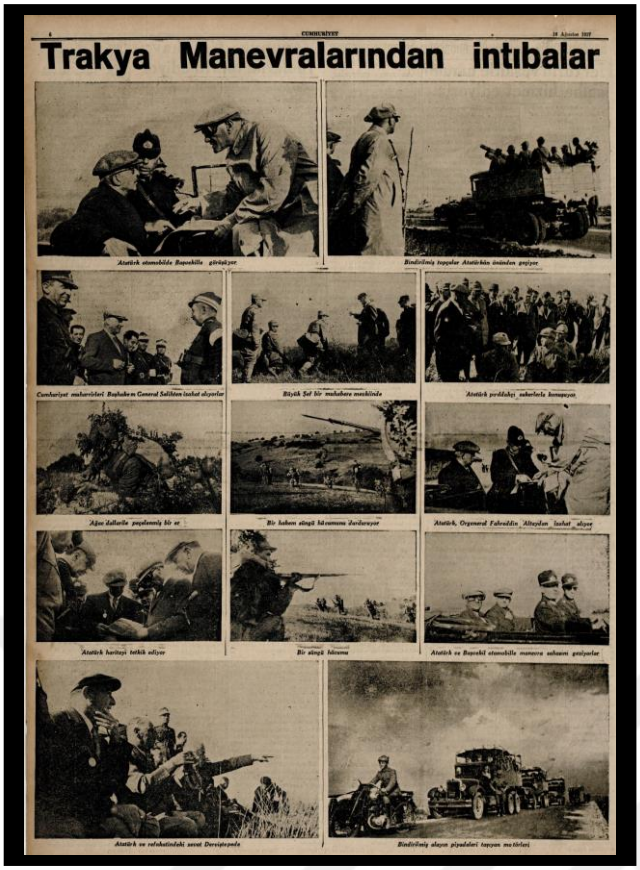
Görsel 3.87: Hakimiyet-i Milliye, 21 Kasım 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. 14'te Sıvas'a Vasıl Oldu
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Gazi Hazretlerine refakat eden hususi fotoğrafçımız ilk resimlerini gönderdi: Reisicumhur Hazretledi Kayseri'de vatandaşlrının dertlerini dinliyor ve onlar muhtelif şeyler soruyorken; Gazi, Kayseri istasyonundan çıkarken; Büyük Gazi, Kayseri Lisesinde gençliğin pek coşkun tezahüratı arasında

Görsel 3.88: Ulus, 16 Kasım 1937, s. 1
Haber başlığı: Atatürk Dün Akşam Diyarbakır'a Şeref Verdiler
Fotoğraf altı: Büyük Şef Atatürk Sivas'ta tetkiklerde bulunurlarken

Görsel 3.89: Ulus, 20 Mayıs 1938, s. 1
Haber başlığı: Atatürk Stadyuma Şeref Verdiler
Fotoğraf altı: Büyük Şef, stadyumun şeref tribününde Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Bakanı General Mariç'e iltifat ediyorlar

Görsel 3.90: Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937, s. 6
Haber başlığı: Trakya Manevralarından İntıbalar
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağıya) Atatürk otomobilde Başvekille görüşüyor; Bindirilmiş topçular Atatürkün önünden geçiyor; Cumhuriyet muharrirleri Başhakem General Salihten izahat alıyorlar; Büyük Şef bir muhabere mevkiinde; Atatürk pırıldakçı askerlerle konuşuyor; Ağaç dallarile peçelenmiş bir er; Bir hakem süngü hücumunu durduruyor; Atatürk, Orgeneral Fahreddin Altaydan izahat alıyor; Atatürk haritayı tetkik ediyor; Bir süngü hücumu; Atatürk ve Başvekil otomobille manevra sahasını geziyorlar; Atatürk ve refakatindeki zevat Dervişteped; Bindirilmiş alayın piyadeleri taşıyan motörleri

Görsel 3.91: Son Saat, 17 Ekim 1927, s. 1
Haber başlığı: Gazimiz Bu Sabah Saat Onda Milli Mücadeleye Ait Hatıralarını Nakle Devam Ederek Sivas Kongresi'nin Sonlarında Cereyan Eden Hadiseleri Anlattı
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Ankara muhabirimizin dün aldığı resimlerden: Reis-i Cumhur Hazretleri hitabet kürsüsünde tarihi hitabelerini nakle başladığı dakikada; Dünkü celseden bir intiba: İsmet Paşa riyaset kürsüsünü işgal etti

Görsel 3.92: Vakit, 17 Ekim 1927, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhur Hazretleri Büyük Kongrenin Dünkü İctimaında Nutuklarını İrad ve İbdana Devam Buyurdular
Fotoğraf altı: Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Büyük Kongresi'nde Reis-i Cumhur Hazretleri tarihi nutuklarını irada başlarlarken

Görsel 3.93: Cumhuriyet, 17 Ekim 1927, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hazretleri Dün de Milli Mücahidemizin İç Yüzünü Gösteren Nutuklarına Devam Buyurdular
Fotoğraf altı: Gazi Hazretleri riyaset kürsüsünde Halk Fırkası Kongresini Küşad Buyururlarken

Görsel 3.94: Resimli Gazete, 22 Ekim 1927, s. 1
Fotoğraf altı: (üstte) Büyük Gazimiz ve Muazzez Reis-i Cumhurumuz Bir Destan-ı Şehamet Olan Tarihi Nutuklarını İrad Buyuruyorlar; (altta) Geçen hafta Ankara ve bütün Türkiye büyük bir teheyyücle sarsıldı. Büyük Gazimiz Milli Mücadelenin tekmil sahafatını Türk milleti ve bütün dünya müvacehesinde izah ettiler. Tarihin nadir kaydettiği bu muazzam cidalin ve büyük inkılabın ne yılmaz bir azim ve deha-i asri olduğunu bütün dünya tasdik ediyor. Gazinin nutkunu okurken bütün Türklerin göğsü iftiharla kabarmaktadır. O kara günlerin fecaati içinden Türk milletini refaha ulaştıran büyük Gaziye karşı her Türkün kalbinde büyük bir minnet ve şükran hissi yaşıyor. Yukarıya derc ettiğimiz fotoğraf büyük Gazimizi Millet Meclisi'nde tarihi nutkunu irad ederken göstermektedir.

Görsel 3.95: Cumhuriyet, 23 Eylül 1928, s. 1
Haber başlığı: Gazimizin avdeti intıbaları
Fotoğraf altı: yok

Görsel 3.96: Haftalık Mecmua, 1 Ekim 1928, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hazretlerinin Son Seyahatlerini Müteakib Ankara'ya Avdetlerine Ait İntıbalar
Fotoğraf altı: yok

Cumhuriyet

Eski Paşalar Tekrar Sahnede

Reisicumhur Hazretleri Samsun'da...

Dün Dahiliye Vekilile beraber şehir dahilinde bir gezinti yaptılar

Gazi Hz. Samsun'a giden C.H.F. teşkilât heyetini kabul buyurarak bir müddet kendilerile görüştüler

Ayrı ayrı siyasete avdet edebileckler

Yunan donanması

Yalanlar!

Türkiye Ses Kraliçesi

Güzellik Müsabakası

Hakimiyeti Milliye

Gazi Hz. Samsun'da İki Gün Tetkikatta Bulunacaklardır.

Amasya'da Türk Tarihi Hakkında İrşadat.

TAHDİDİ TESLİHAT KOMİSYONUNDA.

Milliyet

PAZARTESİ 24 TEŞRİNİSANİ 1930

BUGÜN

Hükûmetimiz borçlara dair cevabını Parise bildirdi

Gazi Hz. Samsunda tetkikatlarına devam ediyorlar

Büyük Reis, Hasan Bey (Trabzon), Fuat Bey (Rize)yi nezdlerine kabul ederek görüştüler

Cevap verdik!

Heyeti vekilede mühim meseleler görüşüldü

Yalan ve uydurma!

Gazi Hz. ancak, sade ce C. H. F.nın Reisidir

Bir takım bethabtlar yalan ve yanlış haberlerle halkın efkârını teşvişe çalışıyorlar

Encümenlerde

Barem!

Darülfünunda şiddetli münakaşalar koparıldı

C. Halk Firkası

Yeni teşkilâtta bazı nahiye ve ocaklar lâğvedilecektir

Mekteplilerin mübahasası

Ne istiyorlar?

Dün memleket iktısadiyatı üzerinde ehemmiyeti haiz bir içtima yapıldı

Fransız san'atkârı...

M. Gabrielle Dorziat

Görsel 3.97: Cumhuriyet, 24 Kasım 1930, s. 1
Haber başlığı: Reisicumhur Hazretleri Samsun'da
Fotoğraf altı: Gazi Hz.nin seyahatlerine ait intibalardan: Büyük Reis hususi vagonlarının sahanlığında, Gazi Hz. Sivas'ta bir ihtiyarla hasbihal ederken

Görsel 3.98: Hakimiyeti Milliye, 24 Kasım 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Samsun'da İki Gün Tetkikatta Bulunacaklardır
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Gazi Hazretleri Sıvas'ta Halkın İhtiyaçlarını Bizzat Dinliyorlar; Gazi Sıvas'lılar arasında; Gazi, Sıvas Kongresinin toplandığı salonda tarihi Riyaset Kürsüsünde. Kürsünün önünde Dahiliye Vekili ve Gazi Hazretlerine refakat eden zevat durmaktadır

Görsel 3.99: Milliyet, 24 Kasım 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Samsun'da tetkikatlarına devam ediyorlar
Fotoğraf altı: (üst bant) Büyük Reisimizin Sivası ziyaretleri intibaatından: Fırkada, hükümet konağında, belediyede, istasyonda; (altta) Reisicümhur Haz. Bir ihtiyarın dileklerini dinliyorlar

AKŞAM

Kral, Atatürkü ziyaret ettiler

İki devlet reisi dün yaptıkları uzun ve samimî mülâkattan çok memnun kaldılar

İstanbul dün gece muhterem misafirin şerefine büyük bir şehriaiin yaptı. Her taraf nurlar içinde güzüyordu

İngiliz kralı dün maiyeti erkânile otomobillerle İstanbula geçtiler. Topkapı sarayı ve müzesini, Yerebatan gezdiler. Bugün de şehrin tarihî ve temaşaya değer diğer yerlerini gezeceklerdir

İki devlet reisi arasında samimî konuşma

Kralın ziyaretine ait muhtelif resimlerimiz 9 uncu sahifemizde

Görsel 3.100: Akşam, 5 Eylül 1936, s. 1
Haber başlığı: Kral, Atatürkü Ziyaret Ettiler
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Atatürk ziyaretine gelen krala Dolmabahçe rıhtımına çıkmak için yardım ediyor. Atatürk, büyük misafirimizle otomobilde; Kral, Kilyada Türk ve İngiliz bayraklerile süslenmiş takın altından geçiyor; Atatürk muhterem misafirini Dolmabahçe rıhtımında karşılıyor

Cumhuriyet

Büyük misafirimize dün kavuştuk!

Büyük misafirimiz İngiltere Kralı Şehrimizde

İki yüksek Şefin telâkisi

Majeste Edvard, Tophane rıhtımında Atatürk tarafından istikbal edildi

Necib misafirimize muazzam bir karşılama merasimi yapıldı. Sa Majeste, Atatürke iadei ziyaret ettiler. Müzeleri gezdiler. Şereflerine gece şenlikler yapıldı.

ÇANAKKALEDE

Büyük misafire harb safahatı izah edildi

İstanbulda dahili harb

İhtilâlciler dün irtıma aldılar

Görsel 3.101: Cumhuriyet, 5 Eylül 1936, s. 1
Haber başlığı: Büyük Misafirimize Dün Kavuştuk!
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağıya) Tophane rıhtımında tarihi bir an: Büyük Şefimiz Atatürk, aziz misafiri Sa Majeste Edwardı karşılıyor ve ellerinden tutarak motörden çıkarıyor; İstanbulun ve Türkiyenin kaydettiği büyük hadiseden başka bir intıba: Necib misafirimiz ve Atatürk otomobilde yanyana, İngiliz sefaretine gidiyorlar; Büyük Şef, büyük misafirile beraber Dolmabahçe Sarayına giriyorlar; Sa Majeste Çanakkale ziyaretinde Seddilbahirden avdette teşyicilerini selamlıyorlar

KURUN

Büyük Önder

Dün Beylerbeyi sarayında muallimlere verilen ziyafeti şereflendirdiler

İtalyanın Nyon itilâfına iştiraki meselesi bugün görüşülecek

Fransız gazeteleri şöyle diyor:

Führer Mussoliniye tazyik icra etmek ve şartlarını zorla kabul ettirmek imkânlarına maliktir

Bir saat tayyare bombardımanı

Japonlar Paotingi aldılar 2200 Çinli ölü var

İki Çin Generali muvaffakıyetsizlikle itham edilerek kurşuna dizildi

Harp muhakkaktır

Emil Ludvig

Almanya ile Fransa arasında harp olacak diyor

Vekiller dün Ankaraya döndüler

Dil Bayramı

Dünkü güreş müsabakaları

Yedi güreşte de Yunanlılara galip geldik

Başvekil Vekilinin bir izahı

İlân

Osmanlı Bankasından:

Osmanlı Bankası, gerek İstanbul Menkul kıymetler ve Kambiyo Borsasında,gerek memleketin her hangi diğer bir borsasında hiçbir zaman Bankanın Borsa acentası yahut simsarı ünvanını haiz hiçbir acenta yahut simsar bulundurmadığı gibi eiyevm de böyle bir acenta ve simsarı olmadığını ve hiçbir borsa acentasının veya simsarının kendisine böyle bir sıfat izafe etmeğe mezun bulunmadığını ilân eyler.

Görsel 3.102: Kurun, 27 Eylül 1937, s. 1
Haber başlığı: Büyük Önder
Fotoğraf altı: Atatürk dört yüz muallimin alkışları arasında Beylerbeyi sarayından çıkarken

Cumhuriyet

Avrupanın bugünkü kördüğümü: İspanya!

Başvekâlet Vekili Celâl Bayarın bir tekzibi

Prof. Afet, Tarih muallimlerine çay ziyafeti verdi

Atatürk, huzurlarile bu ziyafeti şereflendirdiler

Büyük Önder, Beylerbeyi sarayında muallimlerle hasbihallerde bulundu ve Köprüye kadar muallimlerle beraber geldi

Bir bayramı

Bütün memlekette kutlulandı

İtalyan filosunun Akdenizde alacağı vazife

Türkkuşu filosu Adanaya vardı

Genç tayyareciler merasimle karşılandı

Japon kıt'aları Çin seddini yıkıyorlar

Meydan muharebesinde Çinliler 2200 ölü verdiler, bugün Çin kıt'aları takib ediliyor

Görsel 3.103: Cumhuriyet, 27 Eylül 1937, s. 1
Haber başlığı: Prof Afet, Tarih muallimlerine çay ziyafeti verdi
Fotoğraf altı: Büyük Önder, muallimlerin alkışları arasında Beylerbeyi sarayını teşrif ediyorlar

صوک تلغراف

۳۰ آغستوسده پکن جمعه ایرسی کونی دومدو پیکاردکی احتفاله عائد بعض انطباعلر

Görsel 3.104: Son Telgraf, 1 Eylül 1924, s. 1
Haber başlığı: 30 Ağustos'ta Geçen Cumartesi Günü Dumlupınar'daki İhtilafa Ait Bazı İntibalar
Fotoğraf altı: (sağdan sola) Nutukların irad edildiği kürsü; Sağda Fevzi Paşa, ortada Başkumandan, solda Tevfik Bey; Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, refikaları Latife Hanım, İsmet ve Fevzi Paşalar; Sağda İsmet Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa, Kemaleddin Sami Paşa, Fevzi Paşa

وقت

Görsel 3.105: Vakit, 1 Eylül 1924, s. 1
Haber başlığı: (sağda) Meçhul Şehid Nasıl Takdis Edildi; (solda) Gazi Paşa Bursa'ya Muvasalat Ettiler
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Gazi Paşa Hazretleri bir harb noktasını gösteriyor; Gazi Paşa Hazretleri Çal (okunaksız kelime) eski hatıralarını arar ve anarken; Çal (okunaksız kelime) Gazi Paşa'nın büyük nutkunu dinleyen cemaatten bir manzara; Gazi Paşa Hazretleri ve refikaları, nutukları dinliyorlar

٣٦

Görsel 3.106: Resimli Ay, Eylül 1924, s. 36
Fotoğraf altı: Dumlupınar'da 30 Ağustos'ta meçhul askerin metruk ve mühmel mezarı başında yapılan merasimden birkaç sahne: Yukarıdaki resimler Gazi Paşa'nın meçhul şehidin kabri başında irad ettiği tarihi nutku söylerken alınmıştır. Gazi Paşa eliyle vakayiin cereyan ettiği sahneleri işaret ederek herkesin gözü önünde hadisenin mehaber ve ehemmiyetini canlandırıyordu. Orta yerde meçhul şehidin meçhul bir arkadaşı nöbet bekliyor. Aşağıda Latife Hanımefendi şehidin mezarında abidenin temel taşını attıktan sonra çıkıyor. Bir tarafta meçhul şehidin hürmet ve tevkir görmeyen mühmel ve meturk mezarı görülüyor

VAKIT

VAKIT sizin dert ortağınızdır
Dertlerinizi, şikâyetlerinizi, fikirlerinizi
arzularınızı yazıp gönderiniz

19 Kânunevvel 1930 CUMA

Gz. Hz. Bugün Trakyaya Hareket Buyuruyorlar

Reisicümhur Hz. Bugün İstanbuldan ayrılıyorlar

Kısakançlık!

Adana muhabirimizin mektubu

Adanayı basan sular içinde 35 kişi boğuldu

Sılâh sesleri geliyor, evlerde çığlıklar kopuyor, kadınlar çocuklarını kapıp Tepebağına kaçıyordu

Tasarruf haftasında son gün

Ankara hukuk mektebinde hâdiseler tatil edildi

DEDİ KODU

Her halde o değildir !

H. F. umumî kongresi 25 Kânunusanide toplanıyor

Müze baka

Şefler - Tetkik — Avrupa yeniliğini takip ediyor

Milliyet

Reisicümhur Hz. bugün gidiyorlar..

Büyük Reisimiz gençliğe hitaplarında diyorlar ki:

"Halka, Cümhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız; prensiplerini sevdiriniz, onu kalplere yerleştirmek için hiç bir fırsatı ihmal etmeyiniz. Yolunda çahştığımız büyük mefkûreyi bir fikir halinden bir his haline geçirmelisiniz!.

Cevap

İstonbul futbol şampiyonası maçları başlıyor

Büyük Reisimiz dün Vilâyet, Belediye, Fırka ve Türkocağını ziyaret ettiler..

H. Fırkası

Dehşet!

FIKRA

Görsel 3.107: Vakit, 19 Aralık 1930, s. 1
Haber başlığı: Gz. Hz. Bugün Trakyaya Hareket Buyuruyorlar
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Gazi Hz. Şehir meclisi müzakeratını dinlerlerken; Gazi Hz. Fırka merkezinden çıkıyor!

Görsel 3.108: Milliyet, 19 Aralık 1930, s. 1
Haber başlığı: Reisicümhur Hz. Bugün Gidiyorlar
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya) Gazi Hz. Türkocağında ocaklılar arasında; Gazi Hz. C.H.F. merkezinden çıkarken

Milliyet

Feysal Hz. bu sabah İstanbula geliyor

Reisicümhur Hz.ile Kral Hz. arasında müteaddit ve çok samimî mülâkatlar olmuştur. Ticaret ve ikamet mukavelesi aktedilecek

Kral Feysal Hz. bu sabah 9 da şehrimizi teşrif edecekler

Feysal Hz. Reisicümhur Hz.nin misafirleri sıfatile Dolmabahçe sarayında ikamet buyuracaklardır

Gazi Hz.

Mazhar Osman Bey ne söylüyor?

Aşk, bu asrın Allâhıdır, ona karşı durulmaz !

Babıâlî faciası

Ali Vafi Bey dün tevkif edildi, Van Hammel kim ve nereye gitti

Politika

Meclisin tarihî celsesi

Matbuat hürriyetinin münakaşa edildiği heyecan dolu celsenin zabıtlarını neşrediyoruz..

RESİMLİ UYANIŞ

SERVETİFÜNUN

Başmuharriri: AHMET İHSAN

41 inci sene 70-6 inci cilt Perşembe 16 Temmuz 1931 № 1822 — 137

Gazi Hz. ile Faysal Hz.

Gazi Hz. ile Kral Faysal Hz. Ankara'da samimî bir görüşme esnasında

Görsel 3.109: Milliyet, 9 Temmuz 1931, s. 1
Haber başlığı: Feyzal Hz. Bu Sabah İstanbula Geliyor
Fotoğraf altı: Kral Feysal Hz.nın ziyafetlerinden intibalar: Yukarıda: Gazi Hz. tarafından verilen ziyafet esnasında. Ortada: Gazi orman çiftliğinde Kral Hz. Gazi Hz. ile görüşürlerken. Aşağıda: Kral Hz. Mecliste müzakeratı dinlerlerken

Görsel 3.110: Resimli Uyanış, 16 Temmuz 1931, s. 1
Fotoğraf altı: Gazi Hz. ile Faysal Hz. Gazi Hz ile Kral Faysal Hz. Ankara'da samimi bir görüşme esnasında

Cumhuriyet

Tarih Kurultayının ikinci günü

Prof. Pittard dünkü celsede mühim tezini müdafaa etti

Profesör İbrahim Necmi de, «Türk tarih tezinde Güneş-Dil teorisinin yeri ve değeri» ni anlattı

Türk - Alman ticaret muahedesi

Almanya ile yapılan anlaşmanın esasları

Doktorlarımız arasında yeniden terfi edenler

Birer derece terfi eden 287 doktorun tam listesini neşrediyoruz

Çinde şiddetli hava muharebeleri oluyor

Uzakşark işleri için bir konferans toplanacak

İsmet İnönü Heybeliadada kalacak

Yeni iş kanunu

Tarih Kongresinde ikinci gün

Görsel 3.111: Cumhuriyet, 22 Eylül 1937, s. 1
Haber başlığı: Tarih Kurultayının İkinci Günü
Fotoğraf altı: Atatürk refakatinde İsmet İnönü ve Celâl ayar olduğu halde Tarih Kurultayının dünkü içtimaında

Görsel 3.112: Kurun, 22 Eylül 1937, s. 2
Haber başlığı: Tarih Kongresinde İkinci Gün
Fotoğraf altı: yok

توحید افکار

حاضر اول جنگه اکرا ایستر ایسه‌ك صلح وصلاح!

تجدید ورارله محافظه کارلر آرسنده مصادمه

شرکه‌ی باك (باشده)

Görsel 3.113: Tevhid-i Efkâr, 26 Şubat 1924, s. 1
Haber başlığı: İzmir'deki Büyük Harb Oyunlarına Ait İntibaat
Fotoğraf altı (üstte): Gazi Paşa riyasetinde bütün ordu müfettişleri, kolordu kumandanları ve erkân-ı harbiyelerinin iştirakiyle İzmir'de icra edilmiş olan ve Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa tarafından idare edilmiş olan Büyük Harb Oyunları esnasında kumandanlarımız; (altta, soldan sağa) Büyük Harb Oyunlarına iştirak etmiş olan Ordu Müfettişlerimizden Ali Fuad ve Cevad Paşalar; Büyük Harb Oyunlarına iştirak etmiş olan Kolordu Kumandanlarımızcan Kemaleddin Sami Paşa işe Başvekil İsmet Paşa; İzmir'deki Harb Oyunlarına iştirak etmiş olan Kolordu Kumandanlarımızdan Şükrü Naili ve Hikmet Paşalar

جمهوريت

Görsel 3.114: Cumhuriyet, 2 Eylül 1924, s. 1
Haber başlığı: Dumlupınar'da, Karatepe'de Meçhul Şehidin Mezarı Başında Yapılan Tarihi Merasimde Hususi Fotoğrafçımızın Aldığı Resimlerden Bazıları
Fotoğraf altı: (sağ sütun, yukardan aşağı) Reis-i Cumhur Hazretleri Müşir Fevzi Paşa Hazretlerinin zafer yerinde alınan resimleri; Karatepe'de merasimden evvel: Gazi Paşa refakatindekelere izahat veriyor; Gazi Paşa ve Latife Hanım Müşir Fevzi Paşa'nın nutkunu dinliyorlar; Gazi Paşa büyük ve tarihi nutkunu bitirdikten sonra; Büyük Millet Meclisi Reisi Fethi, Manisa Mebusu Yunus Nadi, İzmit Mebusu İbrahim Süreyya, Mardin Mebusu Yakup Kadri Beyler ve diğer mebuslar Gazi Paşa'yı dinlerken; (orta sütun, yukardan aşağı) Gazi Paşa Meçhul Şehid Abidesi'ni işaret ederken, Dumlupınar'a izam ettiğimiz ressamımız Ali Cemal Bey'in muhayyilesinde yaşattığı kahraman Mehmetçik; Dumlupınar'da (devamı okunaksız); Büyük (okunaksız kelime) zaferinin kazanıldığı yer ve merasim mahalli (devamı okunaksız); Karatepe'de kurtuluş zaferini tesid eden köylülerimiz; Karatepe'de Meçhul Şehid Abidesinin temeli ve şehidin mezarı – Köylüler abidenin başucunda Gazi Paşa'ya hitap eden levhayı okuyorlar; (sol sütun, yukardan aşağı) Vaz-ı esas-ı resmi yapılan Meçhul Şehid Abidesinin umumi manzarası; Reis-i Cumhur Hazretleri, Fevzi ve Ali Fuad Paşar Meçhul Şehit Abidesi önünde; Meçhul Şehit Abidesi'nin esas resminde: Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi; Meçhul Şehitin mezarı önünde bir (okunaksız kelime) ihtiram; Merasimin hitamından sonra (okunaksız kelime) aşağıya doğru inilirken – Paşalar ve merasime gelenler muhafız kıtaatının safları arasından geçiyorlar

ملّيت

Görsel 3.115: Milliyet, 2 Temmuz 1927, s. 1
Haber başlığı: Son Asrın En Büyük Mucizesi Gazi Mustafa Kemal Sekiz Sene Evvel Ayrıldığı İstanbul'a Sekiz Senelik bir İftiraktan Sonra Çok Mesirret Avazeleri Arasında Dahil Oldu ve İstanbul Halkına Hitaben Fevkalade Müheytic ve Tarihe İbretbahş bir Nutuk İrad Buyurdu
Fotoğraf altı: Resimlerimiz hakkında izahat: Yukarıdan ve sağdan itibaren Gazi'den İstanbul'a selam; Münci Reis-i Cumhur Ertuğrul'un güvertesinden İstanbul halkını ve mütehassır İstanbul da vapurlardan Gazisini selamlıyor; Gazi sarayda şehit kızlarının takdim ettikleri buketi alıyor; Gazi, Meclis reisimiz ve mebuslarımızla konuşuyor; Reis-i Cumhurumuz Dolmabahçe Sarayı'na çıkıyor

Görsel 3.116: Milliyet, 2 Temmuz 1927, s. 4
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Ertuğrul Reis-i Cumhurumuzu hamilen Haliç sahilinde ilerliyor; Filomuz Ertuğrul'u takip ediyor; Gazi Paşa Hazretleri İzmit'te meclis reisimiz ile beraber (okunaksız kelime) ihtiram olan bahriyelilerin önünden geçiyor; Haliç'e vapur ile mektepliler sürudsuz bir heyecanla Gazi'yi selamlıyorlar; Gazi Paşa Hazretleri Ertuğrul'da öğle yemeğini yiyorlar

Görsel 3.117: Milliyet, 2 Temmuz 1927, s. 5
Fotoğraf altı: (üstte) yok; (altta, sağdan sola) Türk milletinin göz bebeği İzmit'te şimendiferden iniyor; Gazi Hazretlerine İzmit istasyonunda piyade kıtaatının resmi tazimi

Görsel 3.118: Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926, s. 21
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Gazi Paşa ve davetlileri çiftlikte; Ankara'da Gazi Mustafa Kemal Paşa Demiryol mevkii ki Gazi Paşa Çiftliğine buradan gidilir

Görsel 3.119: Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926, s. 24
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Ankara'da Gazi Paşa Çiftliği'nde Marmara Denizini temsil etmek üzere vücuda getirilen havuz ki inhinalar ile Kapudağı yarım adasını, Marmara Adasını ve Marmara Denizinin İstanbul ve Çanakkale tarafını göstermektedir; Ankara'da Gazi Paşa İstasyonunda Gazi'nin teşriflerine intizar

Görsel 3.120: Servet-i Fünun, 27 Mayıs 1926, s. 25
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Gazi Paşa çiftliğinde, ziraat makineleri hangarı; Gazi Paşa ve misafirleri çiftlikte

Cumhuriyet

Bugün 6 ve 7 nci sahifelerde

Büyük Trakya Manevraları

Atatürk ve Başvekil manevra sahasında

Askeri harekât inkişaf ediyor

Dün sabah başlıyan harekât hararetli bir safhada

Trakyada başlıyan ordu manevraları

Her türlü vesaitle umumî sulha hizmet ediyoruz

Musulda ve Irak ordusunda hâdiseler

Görsel 3.121: Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937, s. 1
Haber başlığı: Büyük Trakya Manevraları
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağı) Atatürk, Başvekil ve kumandanlar Dervištepede harekâtı takib ediyorlar; Atatürk, Dervištepe'de bir makinelitüfek mevziinde neferden izahat alıyor; Büyük Şeh, harekât sahasında; Atatürk, Başvekil, Mareşal Fevzi Çakmak ve kumandanlar, BüyükKarıştıran da, Kumandanlık binasında, harita üzerinde tahkikat yapıyor

MANEVRA INTIBALARI

Harekât ordunun çok çalışmış ve idmanlı olduğunu göstermiştir

Manevraya nezaret eden Büyük Şef, kısa sualler soruyor ve aldığı cevablar üzerine ancak büyük bir kumandana nasib olan şayanı hayret bir vuzuhla vaziyeti hulâsa ediyordu.

Görsel 3.122: Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937, s. 8
Haber başlığı: Manevra İntıbaları
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağı) Başbakan topçu gözetleme yerinde dürbinle harekâtı takib ediyor; Piyadeler avcı hattında; Manevralardan güzel bir tablo: Başvekil bir hafif makinelitüfek başında; Bir hakem ve bir kıt'a komutanı; Manevra Komutanı Orgeneral Fahreddin Altayla Başhakem Korgeneral Salih harita üzerinde tetkikat yapıyor; Manevra hakemlerinden bazıları bir arada; Manevralarda bir telsiz istasyonu; Askeri harekâtta kahraman bir Mehmedcik; Manevralarda bir telsiz istasyonu; Manevralardan bir intıba

BALKIN GÖZÜ
BALKIN KULAĞI
BALKIN DİLİ

Son Posta

Şehinşah Hz. Bugün Gidiyorlar

Şehinşah ve Gazi Hz. Maltepe Piyade ve Atış Mektebinde tatbikatı takip buyururlarken

Almanya Hâdiseleri

Hitler, İçi Kokan Fırkasında Temizlik Yapıyor

Mesele Nereden Patlak Verdi?

Hitler Hâdiseyi Nasıl Öğrendi?

Pehlevî Hazretleri...

Üniversiteyi Ve Atış Mektebini Tetkik Ettiler

Her Zamanki Münevverlerden:

Otel Cinayeti

Sarışaban Otelinde Tüccar Nuri Beyi Nasıl Öldürmüşler?

Görsel 3.123: Son Posta, 2 Temmuz 1934, s. 1
Haber başlığı: Şehinşah Hz. Bugün Gidiyorlar
Fotoğraf altı: (üstte) Şehinşah ve Gazi Hz. Maltepe Piyade ve Atış Mektebinde tatbikatı takip buyururlarken; (alt sağda) Gazi Hz. dürbün başında

Milliyet

Şehinşah Hz. nin Büyük İran milletine hitabeleri: saygı değer Türklerle dost ve kardeş olmak bizim ebedî ülkümüzdür

Kardeş ve dost milletin büyük başı dün müzeleri gezdi ve şereflerine Gazi Hz. nin huzurlarile Metris'te atış tatbikatı yapıldı

Cumartesi günü akşamı Boğaziçinde büyük deniz şenlikleri yapılacak..

Şehinşah Hz.nin Hitabeleri

Emaî Bankası Tahkikatı

Terkos bu yangında da kendisini gösterdi!

Zarar en az 250 bin lira tutuyor, söndürme işine ancak yarım saat sonra başlanabilmiştir..

Görsel 3.124: Milliyet, 29 Haziran 1934, s. 1
Haber başlığı: Kardeş ve Dost Milletin Büyük Başı Dün Müzeleri Gezdi ve Şereflerine Gazi Hz.nin Huzurlarile Metris'te Atış Tatbikatı Yapıldı
Fotoğraf altı: (sol sütun) Metris çiftliğinde Reisicümhur Hazretleri ve muhterem misafirleri; Şehinşah Hazretleri için Metris çiftliğinde kurulan çadırda Gazi ve Şehinşah bayrakları temevvüç ediyor; (sağ sütun) Şehinşah Hazretleri Topkapıda Eski Eserler Müzesini tetkik ediyorlar

Şehinşah Hz. nin Büyük İran milletine hitabeleri: Çok saygı değer Türklerle dost ve kardeş olmak bizim ebedî ülkümüzdür

Şehinşah Hz. nin Hitabeleri

Terkos bu yangında da kendini gösterdi

Dil kurultayı

Fransa

Rusya - Romanya

Emaî bankası Tahkikatı

Zelzeleye karşı

Görsel 3.125: Milliyet, 29 Haziran 1934, s. 7
Haber başlığı: Şehinşah Hz.nin Hitabeleri
Fotoğraf altı: (sol sütun) Şehinşah Hazretleri Gazi Hazretleri ile görüşüyorlar; Şehinşah Hazretleri konsoloshanede istirahat ederlerken sefir Hazretleri ile görüşüyorlar; (ortada) Şehinşah Hazretleri Milliyet objektifi karşısında; (sağ sütun) Şehinşah Hz. İran konsoloshanesindeki resmi kabulden avdet ediyorlar; Şehinşah Hz. Metris çiftliğinde ihtiyat zabit namzetlerini selâmlıyorlar

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Bugün 16 Sayfa

Son Posta

CUMARTESİ 21 MAYIS 1938

Atatürk, Mersinde

Kahraman kıtaat Atatürkün önünde geçid resmi yaptılar

Mersin ve havalisi görülmemiş sevinç tezahüratı içinde çalkanıyor

AVRUPADA GENE GERGİNLİK BAŞLADI

Amerika, Almanyanın Çek hududunda faaliyette bulunduğunu iddia ediyor

İtalyanlar Libyada, Fransızlar da Tunusta manevra hazırlıkları yapıyorlarmış

Mecliste Nafia ve İktısad Vekilleri izahat verdiler

Dün Mecliste Devlet Demiryolları bütçesi ve üdüç para verme işleri hakkında müzakereler oldu

Hatay hürriyet ve istiklâline kavuşacaktır

Türk milleti bunu böyle istiyor

Başbakanın memleketimizi hakkımızın meşk gibi saydıkları emellere ulaştıracağına dair tereddüdümüz olmadığını bir kere daha söylemeliyiz. Fakat bu tereddüdümüz olmadığı için, bu emellerin bir an evvel gerçekleşmesini istemek, bu emellere ulaşmak için bütün kuvvetlerimizi seferber etmek lâzımdır. Bu kuvvetlerimizi seferber etmek, bu emellere ulaşmak için bütün kuvvetlerimizi seferber etmek lâzımdır. Bu kuvvetlerimizi seferber etmek, bu emellere ulaşmak için bütün kuvvetlerimizi seferber etmek lâzımdır.

Yazan: Mahfiz Bingöl

Cenevreye sadık (!) Fransanın muharrirleri Hatay için ne diyorlar?

Kahraman Ordu daha ziyade kuvvetlendirilecek

Ağır zırhlı sahil toplarımız, hava müdafaa vasıtalarımız, deniz kuvvetlerimiz ve silâhlarımız teçhiz edilecek

Meşhud suçlar Kanununda Değişiklikler

Görsel 3.126: Son Posta, 21 Mayıs 1938, s. 1
Haber başlığı: Atatürk, Mersinde
Fotoğraf altı: Büyük Önder Atatürk Mersine hareketlerinden evvel Ankara stadında yapılan idman şenliklerini seyir buyuruyorlar. Büyük Şefin yanında misafirimiz Yugoslavya harbiye nazırı General Meriç görülmektedir

Hayat Ansiklopedisi
Her eve lâzım olan çok faydalı bir neşriyat

Cumhuriyet

FOTO MAGAZİN

Cumartesi 21 Mayıs 1938

Büyük Önder Mersinde

Atatürk dün, cenub şehrimizde coşkun tezahüratla istikbal edildi

Ordumuzun yeni teslihat programı

Müdafaa kuvvetlerimizi artırmak için 125,500,000 *lira tahsisat verliyor*

Ağır sahil topları, hava müdafaaları, denizkuvvetleri, ağır ve hafif silâhlar teçhiz edilecek

Ne yapmak istiyoruz, ne yapmak istiyorlar?

Mersindeki askeri kıtalar ve mektebliler Şefimizin önünde büyük bir geçid resmi yaptılar, şehir bayram içinde

İtilâfcılerin mümessili Ankarada Yeni elçi «İspanya harbi bitmiş sayılabilir» diyor

Dahiliye Vekilleri büyük bir konferans hazırlıyor

Görsel 3.127: Cumhuriyet, 21 Mayıs 1938, s. 1
Haber başlığı: Büyük Önder Mersinde
Fotoğraf altı: (üst bant) Büyük Önderimiz, Ankara stadyomunda önünden geçen Türk gençliğini iman dolu göğsünü gererek iftiharla seyrediyor; (altta) Atatürk Ankaradan ayrılırken hususi vagonunun penceresinde

Ankarada 19 Mayıs Şenlikleri

Görsel 3.128: Cumhuriyet, 21 Mayıs 1938, s. 7
Haber başlığı: Ankarada 19 Mayıs Şenlikleri
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağı) Şenliklere başlamadan önce İstiklâl marşı çalınırken Ankara stadının şahane manzarası; Ankara stadının kalabalıktan maşhere dönen tribünlerinden biri; 19 mayıs günü Ankara stadının tribünlerine bir bakış; Kız Enstitüsü talebeleri geçid resminde; Kızların beden hareketleri esnasında Ankara stadının umumi bir görünüşü; Kız talebenin idman hareketlerinden; Geçid resminde Siyasal Bilgiler okulu; Ritmik danslar yapan Beden Terbiyesi Enstitüsü talepeleri geçid resminde; Genclerin spor harekâtından bir enstantane; Genç kızların muvaffak harekâtından bir başka intıba; Misafirimiz Yugoslav Generali Genel Kurmay Başkanı Mareşal Çakmakla beraber Ankaradaki şenliklerde; Ankara stadın şeref tribününde; Atatürk istasyona gitmek üzere Ankara stadından ayrılıyorlar, Geçid resminde bayraklar; Dahiliye Vekili Şükrü Kaya nutuk söylerken; İdman harekâını takib eden Büyük Önder, Başbakan ve Dahiliye Vekilinin arasında; Ankara stadındaki büyük geçid resminde bayraklar; Nutuk söyliyen bir kız talebe

ÇARŞAMBA 27 ŞUBAT 1929

GÜNÜN SİNEMASI

Milliyet

Bin Söz Bir Resim

RESİMLİ AY çıkıyor

Lozan palas oteli Birahanesile Ankarada

FLİTOKS

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal hazretleri manevi evlâtları Nebile Hanımefendinin şereflerine tertip ettikleri suvarede.

Türkiyede ilk defa olarak verilen bir güvercin şöleddetmesi.

Ankara postası filmi bizmek üzeredir. Resim, heyecanlı bir sahneyi göstermektedir.

Tamir edilen Sultan Ahmet camii minarelerinden biri

Radyo görkütünün alafranga sur heyeti

Görsel 3.129: Milliyet, 27 Şubat 1929, s. 8
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: Mustafa Kemal hazretleri manevi evlâtları Nebile Hanımefendinin şereflerine tertip ettikleri suvarede

Görsel 3.130: Akşam, 13 Temmuz 1926, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: Gazi Paşa Hazretleri İzmir'den hareket ederlerken (Hususi fotoğrafçımızın İzmir'den gönderdiği resimlerden)

Görsel 3.131: Son Saat, 4 Temmuz 1927, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhur Hazretleri Bu Sabah Öğleye Doğru Şehirde Bir Gezinti Yaptılar
Fotoğraf altı: Saat on ikide alınıp bir saat içinde develüye edilerek, klişesi yapıldıktan sonra makineye verilerek tab edilen bir resim: Gazi Hazretleri Bayezid'de havuzun önünde

جمهوریت

Görsel 3.132: Cumhuriyet, 11 Mart 1926, s. 1
Haber başlığı: Ankara Fotoğraf Muhabirimizin Gönderdiği Resimlerden
Fotoğraf altı: İş Bankasında iki gün evvel verilen ziyafetten bir intiba / Başvekalet Vekili Refik Bey, Gazi Paşa, Kazım Paşa

Hakimiyeti Milliye

Görsel 3.133: Hakimiyeti Milliye, 23 Ekim 1929, s. 1
Haber başlığı: Reisicümhur Hz. Türkiye İş Bankasını Ziyaret Ettiler
Fotoğraf altı: Reisicümhur Hz. Türkiye İş Bankası Meclisi idare salonunda

Milliyet

Görsel 3.134: Milliyet, 9 Ağustos 1930, s. 1
Haber başlığı: Fethi B. Siyasi Bir Fırka Teşkil Ediyor
Fotoğraf altı: Gazi Hz. Fethi B. ile beraber Yalovada yemek yerlerken

Cumhuriyet

Görsel 3.135: Cumhuriyet, 9 Ağustos 1930, s. 1
Haber başlığı: Fethi Bey Yeni Fırka Yapıyor
Fotoğraf altı: Gazi Hz. ile Fethi B. Yalova balosunda (sol köşedeki zat Halk Fırkası U. kâtibi Saffet Beydir)

VAKIT

Bugün 32 Sayfa

37 Kişinin idamı tahmin ediliyor

"Türk efkârı umumiyesini hakikati idrak ve imtisasa alıştırmak,sahtekâr ve iğfalkâr telkinlere ehemmiyet vermiyecek olgun bir hale getirmek lâzımdır „
Gazi M. Kemal

Gazi Hz. İzmirde çok mühim bir nutuk söylediler

Büyük Gazi, beşeriyete, ziraati, sanatı öğreten Türk milletini iktisadi sahada gayrıcle davet ediyor

Gazi Hz. Afet Hanım ve Amerika sefiri M. Grew ile birlikte çiftliklerinde

Talha B.; yalan söyliyen biz değiliz! "Bu nasıl kitap?„ müellifi sözlerini inkâr ediyor

Fakat elimizdeki vesikalar "Vakıt„ kariilerine hakikati öğretecektir

Büyük müsabakamız

Divanı harp kararını verdi

41maznunun hapis cezası aldığı mevzubahistir

Yirmi iki maznun da beraet kararı alarak tahliye edildiler

Hatıralar Arasında

Hatıralarımı yazmıya nasıl karar verdim ?

Çocukluk devresi – Acı bir ruya – Daima aranan yar – İki hatıra

Yazan : Halit Ziya

Görsel 3.136: Vakit, 29 Ocak 1931, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. İzmirde Çok Mühim Bir Nutuk Söylediler
Fotoğraf altı: (Bu resim Foks gazetesi tarafından alınmıştır) Gazi Hz. Afet Hanım ve Amerika sefiri M. Grew ile birlikte çiftliklerinde

Görsel 3.137: Akşam, 24 Eylül 1923, s. 1
Haber başlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Pek Mühim Beyanatı
Fotoğraf altı: Gazi Paşa'nın son bir resmi (Hususi fotoğrafçımız tarafından Ankara'da suret-i mahsusada gazetemiz için alınmıştır)

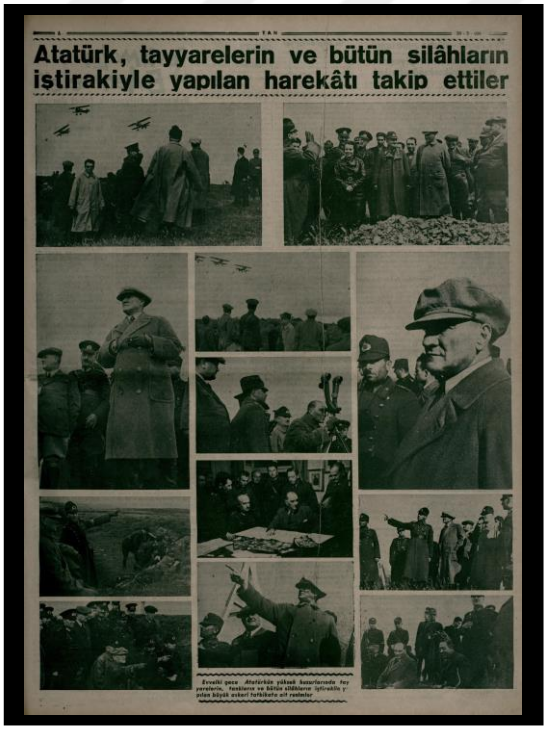
Görsel 3.138: Vatan, 24 Eylül 1923, s. 1
Haber başlığı: Yeni Devletimiz: Türkiye Halk Cumhuriyeti
Fotoğraf altı: Gazi Mustafa Kemal Paşa

Görsel 3.139: Yeni Gün, 30 Ekim 1923, s. 1
Haber başlığı: Büyük Millet Meclisi Şekl-i Hükümetimizi Tesbit Eden Teşkilat-ı Esasiye Tadilatını Kabul ve Türkiye Cumhuriyetini İlan Eylemiştir
Fotoğraf altı: Türkiye Cumhuriyetinin ilk reis-i cumhuru ve büyük halâskarı

Görsel 3.140: Cumhuriyet, 12 Aralık 1924, s. 1
Haber başlığı: Reis-i Cumhur Gazi Hazretlerinin Mühim Beyanatları
Fotoğraf altı: Fırkalar karşısındaki vaziyetini, matbuat ve muhalefet fırkası hakkındaki telakkilerini beyan buyuran Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Görsel 3.141: Tan, 30 Mayıs 1936, s. 1
Fotoğraf altı: Evvelki gece Atatürk'ün yüksek huzurlarında tayyarelerin, tankların ve bütün silahların iştirakiyle yapılan büyük askeri tatbikata ait resimler

Görsel 3.142: İkdam, 22 Mayıs 1928, s. 1
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Gazi Hazretleri, muhterem misafirlerini Ankara istasyonunda karşıladıkları zaman fotoğraf muhabirimizin aldığı resim; Kraliçe Süreyya Hanımefendi ve Gazi Hazretleri; Kral Hazretlerinin Ankara'ya muvasalatından iki intiba

ملیت

افغان قرالی حضرتلری شرفنه آنقره‌ده ترتیب ایدیلن آت یاریشلری صوك درجه پارلاق اولمش، پاریس ساحه‌سی تشریف ایدن بویوك غازی ایله عزیز مسافرلرمز شدتله آلقیشلانمشلردر. کیجه خارجیه قوناغنده مکلف رضیافت ویرلدی

Görsel 3.143: Milliyet, 22 Mayıs 1928, s. 1 Fotoğraf altı: (sağ sütun, yukardan aşağı) Kardeş Afganistan'ın muhterem Kralı Amanullah Han Hazretleri, Ankara istasyonunda Türkiye Reis-i Cumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile ilk musalaha anında; Ankara istasyonunda muvasalatı müteakip ilk sahne; İstasyonda Ankara şehri heyeti tarafından Kral Hazretlerine buket takdimini müteakip Şehremini tarafından nutuk irad edilirken; Afgan Kralı Hazretleri istasyonda Ankara Şehremini'nin nutkuna cevap veriyor; Kral Hazretleri Türk Orduları Kumanda Heyet-i Alisi ile tanışıyorlar; Kardeş Afgan Kralı Hazretleri Kahraman Türk ordusunu heyecan ve takdirle selamlıyor; (sol sütun, yukardan aşağı) Türkiye'nin aziz misafiri Afgan Kralı Amanullah Han Hazretlerine Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafından Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretleri takdim ediliyor; Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri misafirleri Afgan Kralı Amanullah Hazretleri ile istasyondan mefarakat buyuruyorlar; Misafirimiz Afgan Kralı Hazretleri Gazi Mustafa Kemal Hazretleri ile istasyondaki ilk mülaki anında iki birader-i hâss gibi yekdiğerlerine derâguş ederlerken; Kral ve Kraliçe Hazretleri Gazi Hazretleri ile Büyük Millet Meclisi'ne giriyorlar; sağdan itibaren: Kral Hazretleri, Reis-i Cumhur Hazretleri, Kraliçe Hazretleri Büyük Millet Meclisi'nin balkonundan halkı seyreyliyorlar (Hususi fotoğrafi muhabirimiz Edhem Hamdi Bey'in Ankara'da çektiği resimlerden).

وقت

عزیز مسافرلریمز افغان قرالی امان‌الله خان وقرالیچه‌لریله مواصلتلرندن انطباعلر

عزیز و محترم مسافرلریمز آنقره‌ده گیردکلری حفاوت و گوسترلدکلری فداکارانه پذیرائیدن دولایی

Görsel 3.144: Vakit, 22 Mayıs 1928, s. 1 Fotoğraf altı: (sağ sütun, yukardan aşağı) Afgan Kral ve Kraliçesi ve Gazi Mustafa Kemal Hazeratı Büyük Millet Meclisi binasının balkonunda; Amanullah Han Hazretleri Ankara treninde; Gazi Hazretleri Amanullah Han Hazretlerine erkan-ı askeriyemizi takdim ediyorlar; Amanullah Hazretleri Reis-i Cumhurumuzla birlikte otomoblide; Aziz misafirlerimiz Gazi Hazretlerine iade-i ziyarete giderlerken; (kelime seçilemiyor) Ankara Şehremanetinin nutkuna mukabele buyururlarken; Gazi ve Kraliçe Süreyya Hazretleri Ankara istasyonunda; (sol sütun, yukardan aşağı) Aziz misafirlerimiz Gazi Hazretleri ve erkan-ı hükümetle beraber istasyondan ayrılırlarken; Kral Hazretleri istasyonda otomobile biniyorlar; Gazi Hazretleri kıymetli misafirlerimizle ilk karşılaştıkları dakikada; Gazi Mustafa Kemal ve Amanullah Han Hazeratı Büyük Millet Meclisi binasının kapısında; Amanullah Han ve Gazi Mustafa Kemal Hazeratı istasyonda Ankara Şehremanetinin nutkunu dinliyorlarlar (Foto Ali)

Feysal Hz. Meclisi teşrif ettiler ve müzakeratı yarım saat kadar dinlediler

Kral Hz. dün öğleden sonra Gazi Orman çiftliğini ziyaret ettiler

Dört cana kıyan ve Babâliye dehşet saçan bir facia..

Bürhan Cahit Beyin aşka dair fikirleri

Politika

Görsel 3.145: Milliyet, 8 Temmuz 1931, s. 1
Fotoğraf altı: Kral Faysal Hz. istasyonda Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hz.ne mülaki olduğu esnada ve rasimei salâmı ifa eden Türk kıtaatının önünden geçerken; Misafirimiz Kral Faysal Hz. Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hz. ile birlikte istasyondan ayrılırlarken

VAKIT

Yugoslav Hükümdarları Dün Sabah Geldiler ... Gece Yarısından Sonra Gittiler

Misafir hükümdar dün sarayda Reisicümhur Hazretlerine mülâki oldu, gemilerinde ziyaretleri iade edildi, şehri gezdiler

Gazi Hazretleri Bir Ziyafet Verdiler

Görsel 3.146: Vakit, 5 Ekim 1933, s. 1
Haber başlığı: *Yugoslav Hükümdarlar Dün Sabah Geldiler ve Gece Yarısından Sonra Gittiler*
Fotoğraf altı: Yugoslavyanın Dubzevail gemisi topla selâmlarken; Reisicümhur Hazretlerile misafirleri Sarayın rıhtımında; Gazi Hazretleri Kral Hazretlerini karşılarlarken; Gazi Hazretleri Kral Hazretlerile gemiye giderlerken; Kral ve Kraliçe Hazretleri Topkapı sarayında; Reisicümhur Hazretleri dün sabah Yugoslavya kralını Dolmabahçe sarayı önünde – resmimizde görüldüğü gibi – karşılaşmışlardır. Gazi Hazretleri jaket, (okunaksız kelime) ve silindir şapka giyiyorlar, beyaz eldiven taşıyorlardı

وقت

Görsel 3.147: Vakit, 9 Haziran 1925, s. 1
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Gazi Paşa Hazretleri harman makinesi üstünde Türk çiftçiliğinde yaratacağı feyizli inkılabın kumandası başında (Gazi Paşa Hazretleri makinesi üstünde, çiftlikteki mesai serpuşuyla görülmektedir);Gazi Paşa Hazretleri Çankaya Köşkü'nden ayrılırken (Yanındaki zat Bozok mebusu Salid, ayaktaki zat seryaverleri Nasuhi Bey'dir).

Cumhuriyet

Gazi Hz. Çiftlikte, İşinin Başında

Gazi Hz. çiftliğinde, hayatının belki en mes'ut günlerini yaşıyor

Büyük eserinin başında

Gazinin nurlu gölgeleri

Fransa Sef.nin beyanatı

"Son itilâf her iki hükümeti de memnun edecek mahiyettedir.,,

Paris muahedesi bunu tetviç edecektir

Bu sene mahsul her taraf a pek çok iyidir

Gazi, sorunlara diyor ki..

Atletizm müsabakaları

Yüksek atlamada Türkiye rökoru 1,78 olarak kırıldı

İnekleriniz veremle mücadeleye başlıyor

Cumhuriyet

Rusya Çine Şiddetli Bir Oltimatom Verdi

Ordu mektebi

Altın başaklar arasında

Gazinin zinde vücudü bir çalışma abidesidir

Gazi nasıl çalışıyor?

Değer değil mi?

Darülfünunlular arasında

Dün Türkocağında yeni bir içtima aktedildi

Kadriye H. davası münasebetile ağırcezada dinlenen şahitler

Güzellik müsabakamız

20 temmuzda ruy verme müddeti bitiyor, listeler kapanacak

AKŞAM

Dil kurultayı bugün de saat 14 de toplanarak müzakereye devam edecek

Yunan intihabının katî neticesi hakkında kâtî malûmat yok

Osmanlıca ile ilişiğimiz bir an evvel kesilecek

Halk konuşma dili kabul edilecek, eksikler başka türk lehçelerinden alınacak

Yunan intihabının katî neticesi hâlâ malûm değil

M. Venizelos, kraliyetçilerin bugünkü rejimi tanımalarını istiyecek

100 SERVETİFÜNUN No. 1874—159

Büyük Tarih Kongresi

Kongre ayın ikisinde Ankara'da Gazi Hz. lerinin huzurunda büyük merasimle açıldı.

Gazi Hz. leri Tarih Kongresinin mesaisini localarından takip ederlerken.

Görsel 3.148: Cumhuriyet, 6 Temmuz 1929, s. 1
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Gazi kendisine gösterilen başakları memnuniyetle seyrediyor ve izahat alıyor; Gazi Hz. hasatla meşgul; Gazi Hz. orak makinesinde (Bu resimler iki gün evvel Ankara hususi fotografimiz tarafından alınmıştır.)

Görsel 3.149: Cumhuriyet, 16 Temmuz 1929, s. 1
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı) Gazi Hz. orak makinesinin direksiyonunu bizzat idare ediyor; Gazimizin sıhhat dolu yüzü; Gazimiz çiftlikteki köşklerinin balkonunda kahve içiyor); Gazi Hz. çiftlikte istirahat esnasında; Gazi Hz. tarlaları gezerlerken arabayı ekseriya bizzat idare ediyorlar

Görsel 3.150: Akşam, 17 Eylül 1932, s. 1
Haber başlığı: Osmanlıca ile ilişiğimiz bir an evvel kesilecek
Fotoğraf altı: Kurultay münasebetile Dolmabahçe sarayının büyük salonundaki içtimadan bir manzara; Yukarıda Gazi Hz. müzakeratı takip ederlerken, ortada Samih Rıfat Bey konferansını okurken, aşağıda müzakeratı dinlemek için gelenlerden bir grup saraya giriyor

Görsel 3.151: Resimli Uyanış, 14 Temmuz 1932, s. 100
Fotoğraf altı: Gazi Hz.leri Tarih Kongresinin mesaisini localarından takip ederlerken

KURUN

Sayısı heryerde 100 para

Tarih Kongresi Atatürk'ün Huzurile Açıldı

Tarih sergisi, tarih kurumunun muvaffakiyetlerini ortaya koydu

Dün Saffet Arıkan, Prof. Afet, Prof. Pittard birer söylev verdiler

Kongre bugün saat 14 te devam edecek, ecnebi profesörler mühim tezlerini okuyacaklar

Kongrenin açılışı

Başvekil İsmet İnönü bir buçuk ay mezun

Çin payiahti bombardıman edildi

Japon harbiye nazaretinin haritası Çinlilerin eline düştü

Iran ile Peru

Yunanistanda Sahte para yapan bir cete yakalandı

Bugünkü Ruzname

Sayısı 100 Para

KURUN

12 SAYIFA

Açığa çıkan şüpheler

Soruyoruz Bu parayı ne yapalım ?

Bulgar kralı Borisin tahtı sallanıyormuş !

Sevgi ve Yiğitlik !

Ingilizlerin fikri: Diplomatik durum ağırlaştı!

Güzellik kraliçeleri Londrada

Yunanistanda durum Krallık mı, Cumhuriyet mi?

Halk ne istediğini Eylülde söyliyecek

Son Posta

Dahiliye Vekili Trakyaya Geçti

Musevîler Meselesinin Tahkikatı Çok Çabuk Bitirilecek

Şükrü Kaya Ve İbrahim Tali Beyler Dün Akşam Trakyaya Gittiler

M. Hitlerin Hâkimiyeti Kalmadı Mı?

"Türkiye, Boğazları Müdafaa Hakkını İstiyor,,

Bir Amerikan Gazetesine Göre, İngilterenin Hoşlanmadığı Bir Vaziyet Varmış

Bütün Köylüler Toprak Sahibi Olacaklar

İzmir Mıntakasında Bugüne Kadar Köylüye 95978 Dönüm Toprak Dağıtıldı

Spor Bayramı Güzel Geçti

Arabistanda Gizli kuvvetlerin İçyüzü

KURUN

Bugün 12 sayfa

Sayısı heryerde 100 para

Türk - Yunan munzam muahedesi Dün Mecliste müstacelivetle kabul ve tasdik edildi

Rüştü Aras beyanatta bulundu

Cumhurreisilik yatı geldi Atatürk yatı dün gezdiler

Umumi af

Hatayda yaralanan Türkler

Almanya ile ticaret muahedesi yapacağız

Çankırıdaki zelzele Dün saat sekize kadar 14 defa yer sarsıldı

Evlenme yaşı

Elektrik şirketinde teselliim muamelesine dün başlandı

Korku yatağı

Yarın başlıyoruz

Görsel 3.152: Kurun, 21 Eylül 1937, s. 1
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Atatürk Tarih sergisindeİ Tarih sergisinde ordu

Görsel 3.153: Kurun, 5 Temmuz 1935, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı: Ulu önderimiz Atatürk dün, işaretleriyle değerli bir plaj haline gelen, Floryayı şereflendirdiler; denize girdiler. Yukarıki resimler bu sırada alınmıştır. Bu güzel intibaların bir kısmı da üçüncü sayıfamızdadır

Görsel 3.154: Son Posta, 7 Temmuz 1934, s. 1
Haber başlığı: Dahiliye Vekili Trakyaya Geçti
Fotoğraf altı: Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey

Görsel 3.155: Kurun, 2 Haziran 1938, s. 1
Haber başlığı: (solda) Türk-Yunan Muahedesi Dün Mecliste Müstacelivetle Kabul ve Tasdik Edildi; (sağda) Atatürk Yatı Dün Gezdiler
Fotoğraf altı: (solda) Dr. Rüştü Aras; (sağda) yok

Bugün 16 sahife

AKŞAM

Yaşasın müstakil Hatay

Meclis, coşkun ve sevinçli tezahürat içinde açıldı

Hatay Meclisinden Büyük Şef Atatürke minnet ve şükran

Devlet ve Meclis reisleri seçildi. Meclis reisi hararetli bir nutuk irad etti

B. Hitler Südet işinde kararını bugün verecek

Südetler, Prağın üç aylık mütareke teklifini kabul etmediler

Dikkat!

Çivili geçidde ölümle biten kaza

Yeni Tefrikamız:

MEŞ'UM KADIN

Aşk ve macera romanı

Milliyet

Fethi Beyin sual takririne Basvekil Paşa bizzat Mecliste cevap verecektir!

Gazi Hz. tetkik ziyaretlerini bir kaç gün için tehir buyurdular..

Reisicümhur Hz. nezleden rahatsızdır, dişlerini tedavi ettirmektedirler.

Sofya'da tezahürat..

Spor teşkilâtımızın takviyesi takarrür etti

Arif Oruç tevkif edildi

İhtilal yok!

Ne harbi ?

Dikkat!

Elde gezen kitaplar:

Görsel 3.156: *Akşam, 3 Eylül 1938, s. 1*
Haber başlığı: Yaşasın Müstakil Hatay
Fotoğraf altı: Hatayı istiklâline kavuşturan Büyük Önderimiz Atatürk; Hatay devlet reisliğine intihap olunan B. Tayfur Sökmen

Görsel 3.157: *Milliyet, 4 Aralık 1930, s. 1*
Haber başlığı: Gazi Hz. Tetkik Ziyaretlerini Birkaç Gün İçin Tehir Buyurdular
Fotoğraf altı: Reisicümhur Hz. Elhamra sinemasında, Ankarada irad etmiş oldukları belip hitabeyi filmde dinlerlerken; Gazi Hz. dün Dolmabahçeden çıkarlarken

وقت

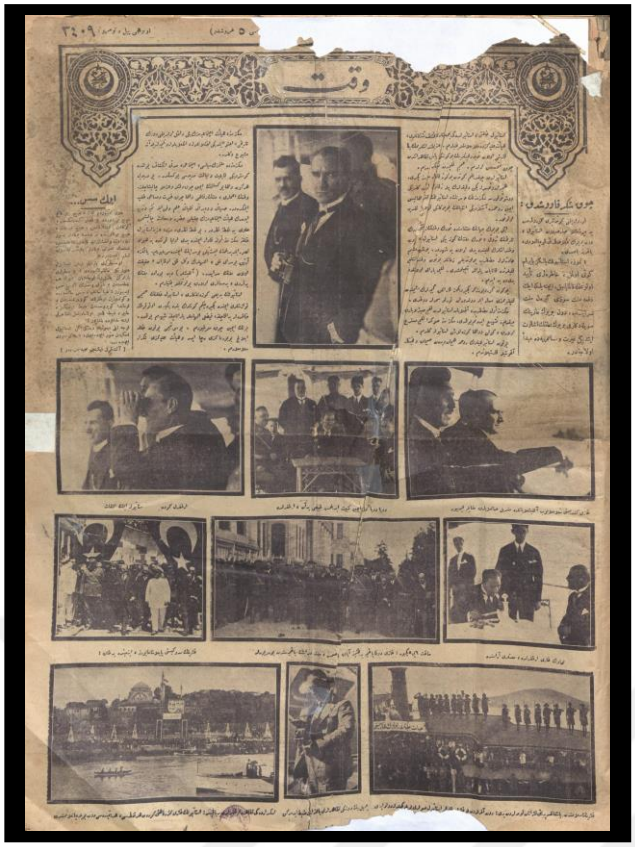
Görsel 3.158: *Vakit, 13 Eylül 1924, s. 1*
Fotoğraf altı: (üst sıra, sağdan sola) Reis-i Cumhur Hazretleri nutuk söylerken; Resmi geçid esnasında Gazi Paşa ile refikaları, hemşireleri ve refakatinde bulunanlar balkonda (alt sıra, sağdan sola) Bursa'nın kurtuluş günü intibaatlarından: Gazi nutkunu irad ettikten sonra su içerken; Reis-i Cumur Hazretleri tak-ı zaferin altından geçiyor.

Görsel 3.159: Son Saat, 24 Eylül 1925, s. 1
Fotoğraf altı: (yukardan aşağıya, sağdan sola) İstasyona istikbale gelenler arasında; Gazi Paşa Hazretleri İzmit'te istasyonda trenden indikten sonra; Bahriye zabıtlarımızı müsafaha ederken; Son Saat Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa Hazretlerinin son seyahaleri intibaatını karilerine hususi fotoğrafçısına aldırdığı resimlerle takdim ediyor; Ertuğrul Yatında (kelime okunamıyor) gelişine bakarken; Ertuğrul Yatında altı tayyareden mürekkeb filomuzu seyrederken; Gazi Paşa Hazretleri Reşitpaşa'ya giderken; Reşitpaşa'da kahve içerken; Reşitpaşa'dan çıkarken

Görsel 3.160: Cumhuriyet, 16 Kasım 1937, s. 1
Fotoğraf altı: (soldan sağa) Atatürk'ün Sıvas'ta istikbalinden bir intiba; Atatürk Sıvas'ta genç bir kız talebeyi imtihan ediyor (Sureti mahsusa giden akadaşımız tarafından gönderilmiştir)

Görsel 3.161: Vakit, 2 Temmuz 1927, s. 1
Haber başlığı: Çok Şükür Kavuştuk
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı, sağdan sola) Gazi kendisini selamlayıp alkışlayanlara müterebbil selamlayarak mukabele ediyor; Doya soya (okunaksız kelime) için tesbit edilmiş (okunaksız kelime) bir an, Ertuğrul'da; Ertuğrul güvertesinde İstanbul'a ilk iltifat; Büyük Gazi Ertuğrul'da, mebuslar arasında; Saat 6'yı 5 geçiyor: Gazi Dolmabahçe rıhtımına ayak basmış, millet sarainin bahçesinden yürüyorlar; Gazinin sevgisini paylaşamıyoruz, İzmit'te bir tak!; Gazi'nin selamından başka takdirini kazanan levhalardan biri: Dün Adalar'dan (devamı okunaksız); Cemil Bey dünkü tezahüratları bizzat tesbit ederken; Üsküdar'daji tezahüratlar (okunaksız kelime) bir bakış: İstanbu'un Gazi (okunaksız kelime) gören her (devamı okunaksız)

Görsel 3.162: Son Saat, 3 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı: (altta) Reis-i Cumhur Hazretlerinin seyahatlerinden birkaç intiba

Görsel 3.163: Milliyet, 17 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Gazi Hazretleri Ankara vapurunda Gaziantep Mebusu Kılınç Ali Bey ile görüşürken; Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Mudanya'ya çıkıyorlar; Gazi Paşa Hazretleri uzaktan İstanbul'u temaşa buyuruyorlar; Gazi Hazretlerine refakat eden mebuslarımız Bursa'da; Gazi Hazretleri Mudanya iskelesine çıktıktan sonra

هفته ده برگون

Görsel 3.164: Haftada Birgün, 21 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı: Sevgili Gazimizin İstanbul'daki ziyaretlerine ait intibalar

جمهوریت

Görsel 3.165: Cumhuriyet, 6 Haziran 1928, s. 1
Haber başlığı: Gazi Bayramı
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Sevgili Gazimiz Hazretleti Arifiye istasyonunda; Reis-i Cumhurumuz Hazretleri Dolmabahçe'de Riyaset-i Cumhur Sarayına giderlerken; Gazi Hazretleri Dolmabahçe'de Riyaset-i Cumhur Sarayına doğru ilerliyorlar; Gazinin güzel ve sevgili yüzü dün İstanbul'a tebessüm ederken; Sevgili Halaskârımız, Ankara motorundan Dolmabahçe rıhtımına çıkarlarken; Gazi Hazretleri, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa ile hususi vagonlarının (okunaksız kelime); Büyük (okunaksız kelime) Dolmabahçe Sarayı önünde kendilerini karşılayan mektepli kızlarımıza iltifat ediyorlar

RESİMLİ UYANIŞ

SERVETİFÜNUN

Başmuharriri : AHMET İHSAN

GAZİ HAZRETLERİ TEŞRİF BUYURDULAR

Reisicümhur Hz. nin Haydarpaşa Garına muvasalatlarından üç intiba

Görsel 3.166: Resimli Uyanış, 19 Haziran 1930, s. 1
Fotoğraf altı: Reisicümhur Hz.nin Haydarpaşa Garına muvasalatlarından üç intiba

BUGÜN, 20 SAYFA

19 MAYIS PAZAR 1935

TAN

7 İNCİDE ÖZDİL SAYFASI

İSTANBUL

BUGÜN

ATATÜRK DÜN SABAH GELDİ

ÖZDİL

Atatürk İstanbulda

Dün Maslak Ve İstanbulda Bir Gezinti Yaptılar !

DEMİRYOLU, SU, SİRKETLER

Bayındırlık Bakanının Mühim Beyanatı

Sene Sonunda 6760 Kilometre Demiryolumuz Olacak

Yurdda Büyük Telefon Şebekesi Kuruluyor!

Fenerbahçe, Güneş, Galatasaray Anlaştılar

ÖZDİL SAYFASI

YOSMA

Görsel 3.167: Tan, 19 Mayıs 1935, s. 1
Haber başlığı: Atatürk Dün Sabah Geldi
Fotoğraf altı: Atatürk dün geldiler. Bu resimlerde: Atatürk trenden iniyor – Haydarpaşa garından çıkıyor – Rıhtımda bir deniz subayının çocuğunu seviyor.

Bugün 16 sahife

AKŞAM

American - Beach Radyoları

Hatay vaziyetinin vahameti aşikârdır, kayid işlerinin neticesini bekliyoruz

Hariciye Vekili dün Mecliste mühim beyanatta bulunarak böyle dedi

Başvekilimizin nutku da çok alkışlandı. Yirmiden fazla hatip üç buçuk saat süren heyecanlı beyanatta bulundular

Atatürk coşkun tezahüratla karşılandı

Büyük Önder neşeli ve sıhhatli bir yüzle trenden indi, halka iltifat etti

Sefirimiz Fransız Hariciye Nazırı ile Hatay meselesini görüştü

B. Bonnet eğlülde taggare ile Ankaraya geleceğini bildirdi

General Mariç dün akşam Belgrada gitti

Dikenler

Mesleк mektebi

Eski ve yeni İstanbul

Yazan

Yürük Çelebi

Bu da yaraşır!..

General Mariç dün tupçu atış mektebinde atışları takip etti

Atatürk

Atatürk Büyük Erkânı Harbiye reisile görüşüyor

Görsel 3.168: Akşam, 28 Mayıs 1938, s. 1
Haber başlığı: Atatürk Coşkun Tezahüratla Karşılandı
Fotoğraf altı: Atatürkün muvasalatına aid enstantaneler: Atatürk dün Haydarpaşada Büyük Erkânı Harbiye Reisinin elini sıkarken ve Dolmabahçe rıhtımında

Görsel 3.169: Akşam, 28 Mayıs 1938, s. 9
Fotoğraf altı: Atatürk Haydarpaşa rıhtımında ve trenden inerken; Atatürk trenden indikten sonra Haydarpaşada; Atatürk motörde; Atatürk Büyük Erkânı Harbiye reisile görüşüyor

Milliyet

Gazi Hz. dün geceyi Sıvasta geçirdiler

Gazi Hazretleri Sıvasta bütün bir tarih olan günlere ait hatıraları ihya ettiler

Sıvaslar büyük kurtarıcıyı candan alkışlamak fırsatını buldukları için emsalsiz bir sevinç içindedirler; halk sokaklara dökülmüştür..

Büyük Reisimiz bugün Tokada hareket etti

Terakkiperver fırkanın ihyası rivayeti doğru değil

Refet Pş. bu rivayetleri tekzip ediyor vatandaşlar cümhuriyetçi fırka yapabilir

A. Oruç B. matbaasında bir el silâh atmış!

Dostluk..

Macar başvekilinin izahatı

İstanbula müjde!

Terkos belâsından kurtuluyoruz

Darülfunun

Yeni sene bütçesi için bir teklif

Sultan Hamit

Görsel 3.170: Milliyet, 21 Kasım 1930, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Dün Geceyi Sıvasta Geçirdiler
Fotoğraf altı (yukardan aşağı, soldan sağa): Gazi Hz. Kayseri'de bir hanım tarafından kendilerine takdim edilen istidayı kabul buyuruyorlar; Reisicümhur Hz. Kayseri istasyonunda; Büyük Reisimiz Türk gençliğinin alkış ve çılgın muhabbetleri arasında.

Cumhuriyet

Hainler Dün Gece Sabaha Karşı Asıldılar

Aziz şehit için sızlıyan kalpler müteselli olsun

Mehmet Emin aziz şehit Kubilây'in başının kesildiği yerde asıldı

Gazi Hz., dün, Aydın'ı teşrif buyurdular

Büyük Reis, İzmir'de de, Aydın'da da coşkun tezahüratla karşılandılar

Muhittin B. Muammer Beye cevap verecek

Program mes'elesi hararetli münakaşaları mucip olacak gibi görünüyor

Paris Güzellik müsabakası bugün yapılacak

Avrupa Güzellik tacını acaba hangi millet Kraliçesi giyecek?

Tıp Fakültesinde

Bugün Fiziyoloji kitabı dedikodusu münakere edilecek

Görsel 3.171: Cumhuriyet, 4 Şubat 1931, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Dün, Aydın'ı Teşrif Buyurdular
Fotoğraf altı: Gazi Hz. Kemalpaşa kazasında halkla temas ederlerken

Milliyet

Mahkûmlar, bu sabah asıldılar

28 mahkûm, bu gece sabaha karşı Menemende idam edildiler

Mehmet Eminin sehpası şehit Kubilâyın başının kesildiği yerde kurulmuştur..

Hükmün infazına ait tafsilât bugün gelecektir.

Salâhiyet

Gazi Hz. Aydında

Büyük Reis, Aydında büyük tezahüratla karşılandılar

T. Rüştü B.

Bükreşi ziyarete davet olundu

Asıl muhbir kim?

Barem, Darülfünunda nasıl tatbik edilecek?

Görsel 3.172: Milliyet, 4 Şubat 1931, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz. Aydında
Fotoğraf altı: Reisicümhur Hazretleri Mevkii müstahkem kumandanlığından çıkıyor ve bir istidayı kabul ediyorlar

وقت

يومي غزته

رئيس جمهورمز طب قونغرسنده

غازی پاشانك عودتلری اطرافنده

موصل مسئله‌سی

Görsel 3.173: Vakit, 4 Eylül 1925, s. 1
Haber başlığı: Gazi Paşa'nın Avdetleri İntibaatından
Fotoğraf altı: (sağ süun, yukardan aşağı) Ankara'da Gazi Paşayı istikbal; Gazi Paşa Ankara'dan iki saat mesafede müstakbilin arasında

رسملی پرشنبه

رئیس جمهور غازی پاشا حضرتلری قسطمونیدن عودت ایدرکن

غازی پاشا مقدم بلریك قسطمونی سیاحتی اجتماعی تاریخمزده یکی بر دور آچمشدر.

Görsel 3.174: Resimli Perşembe, 24 Eylül 1925, s. 1
Fotoğraf altı: (üstte) Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretleri Kastamonu'dan avdet ederken; (altta) Gazi Paşa Hazretlerinin Kastamonu Seyahati ictimai tarihimizde yeni bir devir açmıştır.

Görsel 3.175: Milliyet, 26 Ağustos 1928, s. 1
Haber başlığı: Dün Şehrimizde Bulunan Mebuslara Dolmabahçe Sarayı'nda Yeni Harfler Hakkında Dört Buçuk Saat Devam Eden Bir Konferans Verilmiştir
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri ile Meclis Reisi Kazım, Başvekil İsmet Paşa Hazeratı ve mebus beyler dün sarayda verilen konferansı dinliyorlar; Gazi Hazretleri Tekirdağı Hükümet Konağı'ndan çıkıyorlar; İbrahim Necmi dün sarayda konferans verirken; Gazi Hazretleri Tekirdağı'nda halka bizzat yeni harfleri talim ediyorlar; Gazi Hazretleri dün sarayda Konya mebusu Velid Çelebi Bey'den yeni harfler hakkında istizahatta bulunuyorlar

Görsel 3.176: Vakit, 23 Eylül 1928, s. 1
Haber başlığı: Gazimizin Son Seyahatlerinden İntibalar
Fotoğraf altı: (sağdan sola, yukardan aşağı) Gazi Hazretleri Kayserililer'e yeni harflerimiz hakkında izahat veriyorlar; Reis-i Cumhur Hazretleri Ankara'da; Gazi Hazretleri Sivas'ta iki hoca efendiye yeni harfleri öğrenip öğrenmediklerini soruyorlar; Reis-i Cumhur Hazretleri Sivas Hükümet Meydanı'nda yeni Türk harflerini bizzat talim buyururlarken; Gazi Hazretleri Ankara istasyonunda, hükümet erkânına iltifat ediyorlar; Gazimiz Ankara İstasyonu'nda Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ile birlikte

Görsel 3.177: Resimli Gazete, 29 Eylül 1928, s. 1
Fotoğraf altı: (üstte) Büyük Reisimiz Sivas'ta tahta başında halka yeni yazıyı öğretiyor; (altta) Halk ile temas eden, halkın içine karışıp onun temayülatını anlayan bir reise malik olmak mazhariyetine yalnız Türkler nail olmuştur. Dünyanın herhangi bir ?? reisinden ziyade büyük kudret ve kuvvetini halktan alan büyük Gazimiz son yazı inkilabının tatbikatı için gece gündüz yorulmadan çalışmaktadır. Suret-i mahsusada elde ettiğimiz ve yalnız gazetemize münhasır olan bu nadir vesika büyük dahiyi Sivas'ta halk arasında ders anlatırken gösteriyor

Görsel 3.178: Son Saat, 2 Kasım 1925, s. 1
Haber başlığı: Millet Meclisi Bugün Tarihi İctimaını Akdediyor
Fotoğraf altı: (sol) Mebuslarımız frak ve silindirleri ile Millet Meclisi binasının önünde; (sağ, yukardan aşağı) Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa; Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa

Görsel 3.179: Cumhuriyet, 1 Kasım 1926, s. 1
Haber başlığı: Bugün Meclis Açılıyor
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Gazi Paşa Hazretleri, Cumhuriyet Bayramı günü, resmi kabulden sonra Meclisten çıkarlarken (Sırasıyla Kazım Paşa, Gazi Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Ali Said Paşa); Gazi Paşa Hazretleri resmi geçidi temaşa buyururlarken; Ankara'da resmi geçide ait intibalar: Yukarda Piyade Kıtaatı geçerken, aşağıda Kız Lisesi Talebanı

Görsel 3.180: Milliyet, 31 Ekim 1927, s. 1
Haber başlığı: Cumhuriyet Bayram Ankara'da Fevkaladelikler İçinde Tesid Edildi
Fotoğraf altı (sağdan sola, yukardan aşağı) Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tebrikatı kabul etmek üzere Büyük Millet Meclisi binasını teşrif ederlerken; Kabin erkânı resmi geçidi seyrediyorlar; Reis-i Cumhur Hazretleri Millet Meclisi'nden çıkıyorlar; Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tribünde resmi geçidi temaşa buyuruyorlar; Ankara'da bulunan ve gerek tebrikat gerek resmi geçidin temaşasına iştirak eden süferadan bir kısmı Meclisten çıkıyorlar;

VAKİT

Görsel 3.181: Vakit, 31 Ekim 1928, s. 1
Haber başlığı: Cumhuriyet Bayramı Evvelki Gün Memleketin Her Köşesinde Coşkun ve Samimi Tezahüratla Tesid Edildi
Fotoğraf altı (sağdan sola, yukarıdan aşağı) Ankara resmi geçidinde Cumhuriyetin bugünkü ve yarınki talebanları; Gazi (okunaksız) iltifat ederlerken; Bando mektepli genç kız; İstanbul'daki geçit resminde pek çok alkışlanan bir intiba: bahriyeliler; Kız Ameli Millet Mektebi izcileri; Mektepli hanım kızlar; Bakırköy'de küçük mekteplilerin bayram tezahüratı;

AKŞAM

Ankaradaki geçit resmi

Türk kara ve deniz ordularının mükemmeliyeti ecnebi sefirlerle ataşamiliterler üzerinde büyük bir tesir yaptı

Cumhuriyet bayramı çok neşeli geçti

İstanbul halkı dün sabah erkenden gece yarısından sonraya kadar gezip eğlendi

Görsel 3.182: Akşam, 31 Ekim 1929, s. 1
Haber başlığı: İstanbul Halkı Dün Sabah Erkenden Gece Yarısından Sonraya Kadar Gezip Eğlendi
Fotoğraf altı (soldan sağa, yukarıdan aşağı): Reisicumhur Hz. tebrikâtı kabul için dün büyük millet meclisine gelirlerken; Yukarıda Vali ve erkânı, bahriye efradı geçerken, ortada piyade kıtaat ve kız talebe, aşağıda topçu ve duvari kuvvetleri geçerken; Sıra ile Gazi Hz. geçit resmini temaşa ederlerken, bahriye müfrezesi, izciler geçerken, Vekillerin tribünü, topçular geçerken, sefirlerin tribünü

RESİM HAKİMİYETİ MİLLİYE İLAN

Görsel 3.183: Hakimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1930, s. 1
Haber başlığı: yok
Fotoğraf altı (soldan sağa, yukarıdan aşağı): Reisicümhur Hz. sağında Yunan Başvekili ve solunda Macar Başvekili olduğu halde B.M. Meclisinden çıkarken; Kumandanlar Büyük Millet Meclisinden çıkarken; Sekizinci fırka kumandanı ve erkânıharbiyesi geçitte; M. Venizelos ve Kont Bethlen resmi geçiti seyrederken; Büyük Elçiler tribünlerinde

Gazeteciliğimizin yüzüncü yılı yarın

VAKIT

Yarınki sayımız 12 sayfa

Türk -- Rus Dostluk Muahedesi Temdit Ve Yeni Mukavele Dün Ankarada imza Edildi [Buna dair resmi tebliğ ve yeni mukavele 2inci sayfamızdadır]

Cümhuriyetimizin dokuzuncu yılı Bütün memlekette sevinç tezahüratı arasında tes'it edildi

Millet Meclis bugün açılıyor

Teşkilâtî esasiyenin tadili ihtimali kuvvetleniyor

Sağlam bir kira mukavelesi Nasıl yapılır?

Fevzi Pş. Hz. Erkânı Harbiye reisimiz şehrimize geliyor

Dünkü mühim Maç

Türk-Yunan takımları 1-1 berabere kaldılar

Yağmur altında kalan binlerce halkın çektiği azabı hikâye etmek çok güçtür

Başvekilimiz M. Musolininin davetini memnuniyetle kabul etti

Acuzenin 11-?

Defilesi

Muharriri — Nizameddin Nazif

Hakimiyeti Milliye

Mustafa Kemal Çocuklarına...

MAARİF VEKİLİNİN AĞZINDAN:

B. Millet Meclisi.

Türklerin Büyük Günü.

Onuncu Yıla Giren Cümhuriyetini ve Gazi'sini Millet Bağrına Bastı

FİLYOS - EREĞLİ YOLUNDA.

ZONGULDAK'TA.

Frugi Hz.

DİL Cemiyeti

BAYRAMIMIZI TEBRİK EDENLER

Görsel 3.184: Vakit, 31 Ekim 1931, s. 1
Haber başlığı: Cümhuriyetimizin Dokuzuncu Yılı
Fotoğraf altı (yukarıdan aşağı): Cümhuriyet bayramı günü Büyük reisimiz Ankarada yeni yapılan Büyük erkânı harbiye binasının açılma merasiminde; Istanbulda cümhuriyet bayramını tes'it

Görsel 3.185: Hakimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1932, s. 1
Haber başlığı: Türklerin Büyük Günü
Fotoğraf altı: yok

Bugün 16 Sahife

AKŞAM

Bugün 16 Sahife

PAZARTESİ — 30 Teşrinievvel 1933

Anadolu orta yaylasında akisler uyandıran bir ses

Gazi millete hesap veriyor, insan denizi dile gelerek mukabele ediyor: Senin yolundan dönmiyeceğiz...

Ankarada dün geceki balo çok parlak oldu

Gazi Hz., hariciye vekilimizin kerimesile, hariciye memurlarından Fatin beyin nişan resmini yapıtlar

Ankarada şehitliği ziyaret

Görsel 3.186: Akşam, 30 Ekim 1933, s. 1
Haber başlığı: Anadolu Orta Yaylasında Akisler Uyandıran Bir Ses
Fotoğraf altı (soldan sağa, yukardan aşağı): (Hususi fotoğrafcımızın resimlerinden) Ankarada dünkü geçit resminde bir tangımız geçerken; (Hususi fotografcımızın resimlerinden) En büyük Türk Gazi Hz. millete hitap ediyor; Reisicumhur Hz., Başvekil İsmet paşa ve Meclis reisi Kâzım paşa geçit resmini temaşa ederlerken

Cumhuriyet

Büyük Bayramın ikinci günü

Bütün dünya Cumhuriyetimizin 11 yaşına basmasile meşgul

Gazi Hazretleri Dün Mazar heyetini kabul buyurdular

Kubilây abidesinin temeli merasimle atıld

Avrupa gazetelerinin hararetli neşriyatı

Büyük bayramımız için dün muhtelif Avrupa şehirlerinde yapılan tezahürat

Toprak alma merasimi

Türk milleti büyük bay... rama hak kazanmıştı

Şehrimizde dün yapıla... merasim ve tezahür...

Görsel 3.187: Cumhuriyet, 31 Ekim 1933, s. 1
Haber başlığı: Büyük Bayramın İkinci Günü
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Gazi Hz. evvelki gün Ankarada yapılan büyük merasim esnasında hük^met erkânımızla birlikte; Reisicumhur Hz. resmi geçidi temaşa buyuruyorlar; Gazi Hz. merasim meydanındaki tribünde Rus misafirlerimizle görüşürlerken

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri: Sürri Meh'met MAHMUT

SALI 31 TEŞRİNİEVVEL 1933
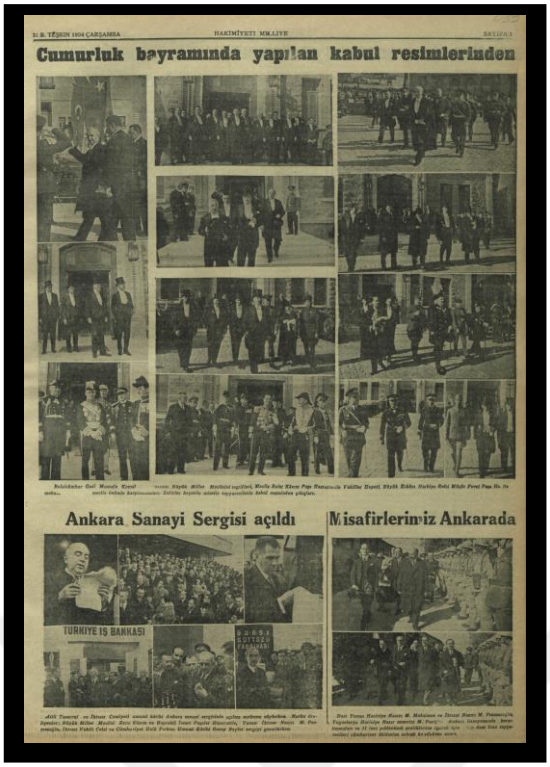
Memleketin uzak yakın her köşesinden Gazi Hazretlerine dün birer avuç toprak gönderildi

Beyazıt meydanının ismi dünden itibaren "Cümhuriyet meydanı,, oldu

Dün şehrin bir çok yerlerinde küşat resimleri yapıldı Bayram neşe içinde devam ediyor

Filistin Karşılığı

Görsel 3.188: Milliyet, 31 Ekim 1933, s. 1
Haber başlığı: Memleketin uzak yakın her köşesinden Gazi Hazretlerine dün birer avuç toprak gönderildi
Fotoğraf altı (soldan sağa, yukardan aşağı): Soldan itibaren: Gazi Hazretleri sefirlere hitabesini irad ederken, Rus Harbi ve komiseri geçit resmi esnasında Gazi Hz. ile tribünde, Gazi Hazretleri millete hitabelerini irat buyurularken (Ankarada hususi fotoğrafçımız Cemal Beyin resimlerinden; Büyük Şef ve Milli Reis Mustafa Kemal Hz. geçir resmini takip buyururlarken (Ankarada Foto Etem B. tarafından gazetemiz için alınan resimlerden); Halk Fırkası azası bayraklarile beraber geçit resminde, altta merasime iştirak eden Yunan harp generali ve Bulgar misafirler; Yukarıdan aşağıya: Ankaradaki geçit resmine iştirak eden tayyarelerimiz, topçularımız, kız izciler, piyade kıtaatı Gazi. Haz.nin önünden geçerken, geçit resminde misafir Rus ricali, bir piyade kıtasının geçişi

Cumuruluk bayramında yapılan kabul resimlerinden

Ankara Sanayi Sergisi açıldı

Misafirlerimiz Ankarada

Görsel 3.189: Hakimiyet-i Milliye, 31 Ekim 1934, s. 1
Fotoğraf altı: Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin Büyük Millet Meclisini teşrifleri, Meclis Reisi Kâzım Paşa Hazretlerile Vekiller Heyeti, Büyük Erkânı Harbiye Reisi Müşir Fevzi Paşa Hz. ile mebusların meclis önünde karşıanmaları. Sefirler heyetile misafir tayyarecilerin kabul resminden çıkışları

ULUS

Büyük bayram yurdun her tarafında kutlandı

Cumuriyetin on ikinci yılı bayramı görülmemiş coşkunlukla kutlandı

Görsel 3.190: Ulus, 30 Ekim 1935, s. 1
Fotoğraf altı: Ulu Önder geçişi seyrediyor – Kahraman piyadelerimiz ve topçularımız – Tribünlerden kalabalık bir köşe – Çok alkışlanan deniz askerlerimiz – Atlı köylüler ve uçaklarımız

ULUS

Son habrlerimiz beşinci sayfada

EN BUYUK BAYRAMI, ANKARA ŞEHRI HALKI, DUN, GÖRÜLMEMIŞ BIR HEYECAN VE ALAKA ILE KUTLADI

İpodromda yapılan büyük geçid töreninde yüz binden fazla seyirci vardı

Geçid resmi gögüsleri iftiharla kabartan bir intizamla yapıldı

Ulu Önder Yugoslav matbuat mümessillerini kabul etti

Ankara halkının Atatürke tazimi

Görsel 3.191: Ulus, 30 Ekim 1936, s. 1
Fotoğraf altı: Büyüklerimiz bayramlaşırken

AKŞAM

Şenlikler devam ediyor

Cumhuriyetin yıl dönümü memlekete birçok yeni eserler kazandırdı

Meclis Parti grupu salıya toplanıyor

Grup toplantısında Başvekil yeni kabinenin programını izah edecek

Rumen Başvekili dün gece Ankaradan ayrıldı

Görsel 3.192: Akşam, 31 Ekim 1937, s. 1
Fotoğraf altı: (soldan sağa, yukardan aşağı): Ankarada Cumhuriyet bayramı merasiminden intibalar: Solda: Atatürk tayyarelerimizin uçuşunu seyrediyor, sağda: Büyük Önder Millet Meclisinden çıkarlarken; Atatürk Mareşal Fevzi Çakmakla görüşüyorlar; Atatürk Başvekil B. Celâl Bayar, Rumen Başvekili ve İran Hariciye Nazırı ve Hariciye Vekilimiz beraber geçiş resmini seyrediyorlar; Atatürk Rumen Başvekille görüşüyorlar

رسملی پرشنبه

صاحبی : بی زاده محمدی

غازی پاشا مجلسده تاریخی نطقلرندن آلتنجیسنی ایراد ایدیور

Görsel 3.193: Resimli Perşembe, 12 Kasım 1925, s. 1
Fotoğraf altı: (üstte) Gazi Paşa Meclis'te tarihi nutuklarından altıncısını irad ediyor; (altta) Türk devletinde bir devir kapayıp yeni bir devir açan, millet medeniyet ve hayatı yolunda yeni bir şehrah gösteren büyük Gazi bu son nutkuyla inkılabın bizi götüreceği mesud hedefleri işaret etmiştir. Cumhuriyet hükümeti bize yalnız siyasi bir inkilab değil, asırlarca süren efsaneleri yıkan, yerine necat getiren ictimai bir inkılabı beraber getirmişir.

Cumhuriyet

KEMALİZM

Atatürkün Millete Hitabı

"Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakikî sahibi öz Türk olan İskenderun - Antakya ve havalisinin mukadderatıdır.Bunun üzerinde ciddiyet ve kat'iyetle durmıya mecburuz,,

Ulu Önder, dün çok mühim bir nutukla Büyük Millet Meclisini açtılar

Yaptığımız, yapacağımız işlerin tam bilânçosu

Çekoslovakya, Fransaya ve Küçük itilâfa sadık

Dost memleketin kıymetli Başvekili bugün gidiyor

M. Musolini dün Milanoda yeni bir nutuk söyledi

Tekirdağlı Hüseyin yağlı güreşte de birinci oldu

Görsel 3.194: Cumhuriyet, 2 Kasım 1936, s. 1
Haber başlığı: Atatürkün Millete Hitabı
Fotoğraf altı (yukardan aşağı): Büyük Şefimizin Meclise teşrifleri esnasında alınmış resimleri; Atatürk Meclis kürsüsünde nutuklarını irad buyuruyorlar

ملیت

غازی حضرتلرینك شمدیه قدار بیلمه دیکمز فوق العاده مراق انگیز وقایعی افشا وایضاح ایدن نطقلرینی ایکنجی صحیفه مزده اوقویکز

Görsel 3.195: Milliyet, 17 Ekim 1927, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hazretlerinin Şimdiye Kadar Bilmediğimiz Fevkalade Merakengiz Vakayı İfşa ve İzah Eden Nutuklarını İkinci Sahifemizde Okuyunuz
Fotoğraf altı: (yukardan aşağı, sağdan sola) Gazi Hazretleri kongreden avdet buyururlarken; Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin başlı başına bir tarih ve bir şaheser-i hitabet olan nutku Büyük Kongrede vicdangiz bir halde dinleniyor; Büyük Millet Meclisi'nin salonunu dolduran Türk tarihin hiçbir vakit kayfetmediği büyük bir kalabalığın Gazi'yi dinlemesine bakınız; Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Halk Kongresi'nin resm-i küşadına ait nutuklarını irad buyuruyorlar; Gazi Mustafa Kemal Türiye'sinin tarihini bizzat yapan ve yazan Büyük Dahi, nutkunu irad ediyor; Reis-i Umumi Vekili İsmet Paşa Hazretleri Büyük Kongreyi idare buyuruyorlar

« وقت » فوطوغرافجيسى ارطغرل ياطنده غازى پاشا
حضرتلرينك رسملرينى چكيور :

Görsel 3.196: Vakit, 24 Eylül 1925, s. 1
Fotoğraf altı: "Vakit" fotoğrafçısı Etruğrul yatında Gazi Paşa Hazretlerinin resimlerini çekiyor

ارطغرل ياطنده بويوك غازينك اطرافنده فوطوغرافلر وسينەمالر چاليشيور :

Görsel 3.197: Servet-i Fünun, 7 Temmuz 1927, s. 124
Fotoğraf altı: Ertuğrul yatında Büyük Gazi'nin etrafında fotoğraflar ve sinemalar çekiliyor

Atatürk tayyareci Sabiha ile beraber otomobilde

Görsel 3.198: Cumhuriyet, 30 Mayıs 1936, s. 6
Fotoğraf altı: Atatürk tayyareci Sabiha ile beraber otomobilde

Atatürk, Başvekil, Mareşal Fevzi Çakmak ve kumandanlar, BüyükKarıştıran da, Kumandanlık binasında, harita üzerinde tetkikat yapıyor

Görsel 3.199: Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937, s. 1
Fotoğraf altı: Atatürk, Başvekil, Mareşal Fevzi Çakmak ve kumandanlar, BüyükKarıştıranda, Kumandanlık binasında harita üzerinde tatbikat

Atatürk karargâhta harita üzerinde tedkikat yapıyorlar (Diğer resimler altıncı sahifemizdedir.)

Görsel 3.200: Akşam, 18 Ağustos 1937, s. 1
Fotoğraf altı: Atatürk karargâhta hariya üzerinde tedkikat yapıyorlar

Gazi Hz. evvelki gün Ankarada yapılan büyük merasim esnasında hükûmet erkânımızla birlikte

Görsel 3.201: Cumhuriyet, 31 Ekim 1933, s. 1
Fotoğraf altı: Gazi Hz. evvelki gün Ankara'da yapılan büyük merasim esnasında hükümet erkânımızla birlikte

Görsel 3.202: Milliyet, 2 Ağustos 1931, s. 1
Fotoğraf altı: Yalova'da foto muhabirimizin çektiği resimlerden: Kahraman tayyareciler Gazi Hazretlerile bir arada

Görsel 3.203: Atatürk, Mehmet Özel, s. 137
Fotoğraf altı: Atlantik'i aşıp İstanbul Yeniköy'e inen iki Amerikalı pilotu (John Polanda, Russel Bordmann) ve ABD Ankara Büyükleçisi Grow'u Yalova Büyük Otel'de kabulü (1 Ağusos 1931)

Görsel 3.204: Akşam, 5 Eylül 1936, s. 1
Fotoğraf altı: İki devlet şefi Dolmabahçe sarayının bahçesinde

Görsel 3.205: Türkiye Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal, Eriş Ülger, s. 375
Fotoğraf altı: Atatürk misafiri ile Dolmabahçe Sarayı'ndan içeri girerken (5 Eylül 1936)

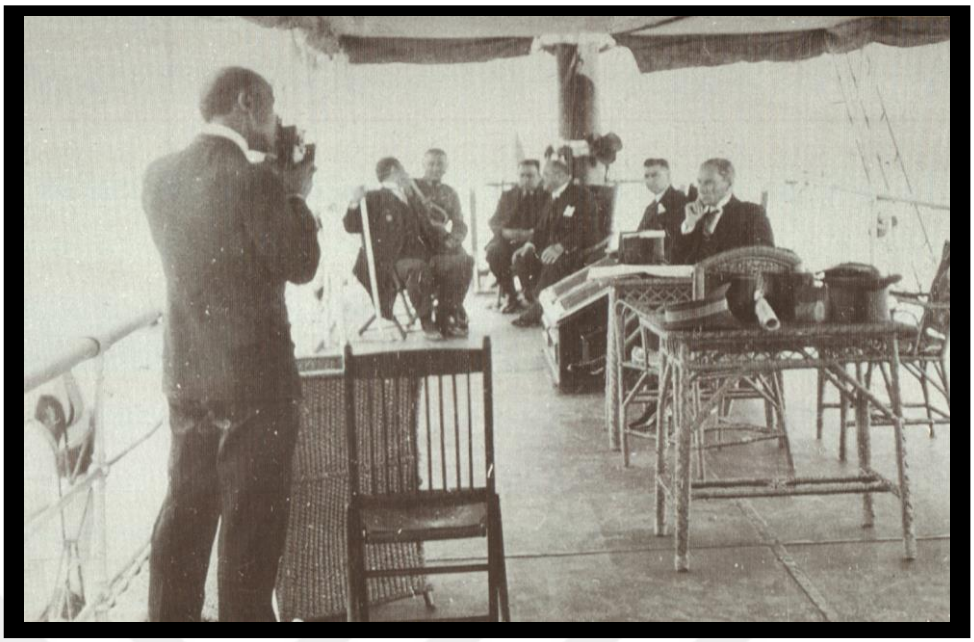

Görsel 3.206: Cumhuriyet, 18 Ağustos 1937, s. 1
Fotoğraf altı: Atatürk, Derviştepe'de bir makinelitüfek mevziinde neferden izahat alıyor

Görsel 3.207: Atatürk, Mehmet Özel, s. 221
Fotoğraf altı: Trakya manevralarında (17 Ağustos 1937)

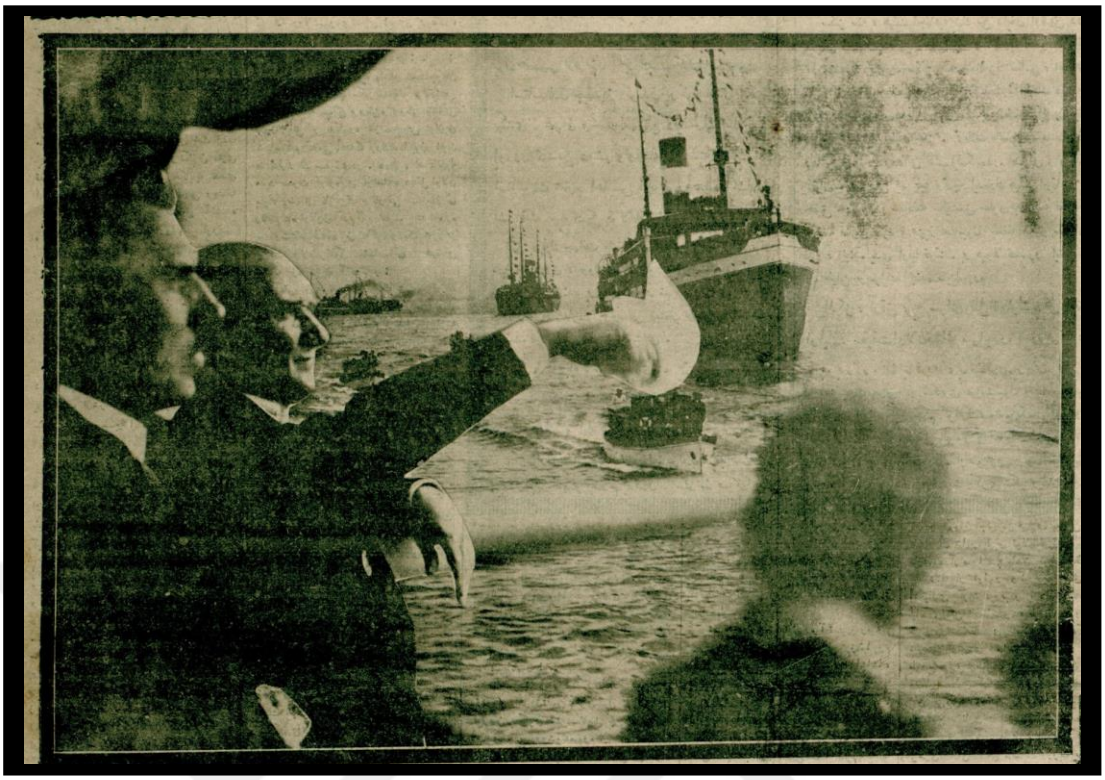

Görsel 3.208: Türkiye Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal, Eriş Ülger
Fotoğraf altı: Ertuğrul Yatı ile Dolmabahçe Sarayı'na giderken (5 Haiziran 1928)

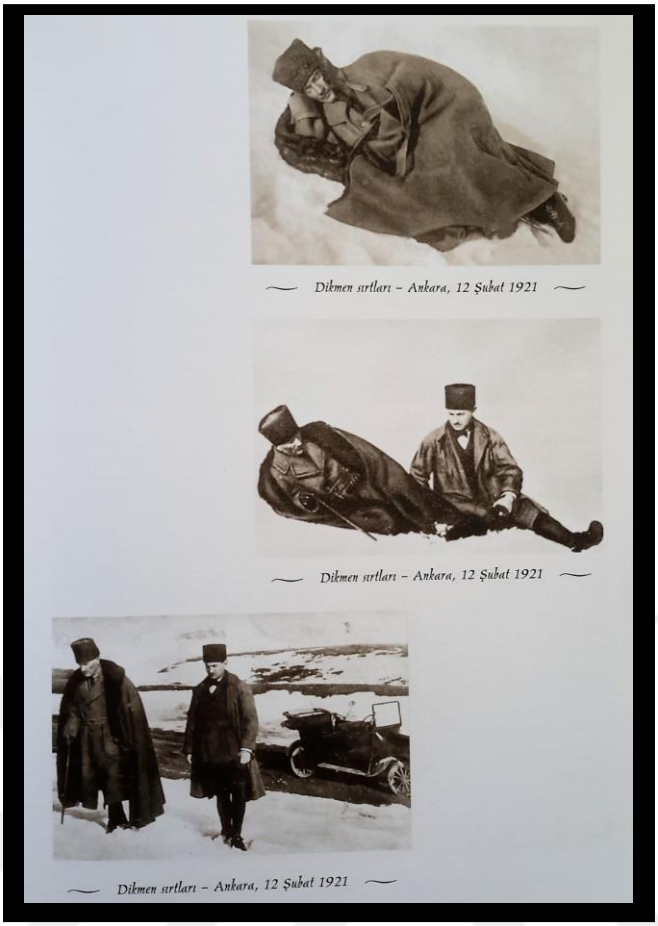
Görsel 3.209: Mustafa Kemal Atatürk, İlhan Akşit
Fotoğraf altı: 29 Ekim 1933 tarihinde 10. yıl nutkunu okurken

Görsel 3.210: Milliyet, 2 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı yazısı yok

Görsel 3.211: Servet-i Fünun, 7 Temmuz 1927, s. 1
Fotoğraf altı: Türkiye'yi kurtaran ve ona istiklal temin eden büyük Gazi İstanbul'a Ertuğrul Yatı'yla gelirken, sekiz sene evvel matem içinde kalan ve şimdi sevincle kendisini karşılayan İstanbulluları selamlıyor

Görsel 3.212: Çağdaş Atatürk Fotoğrafları, Hanri Benazus, s. 52
Fotoğraf altı: Dikmen sırtları, Ankara, 12 Şubat 1921

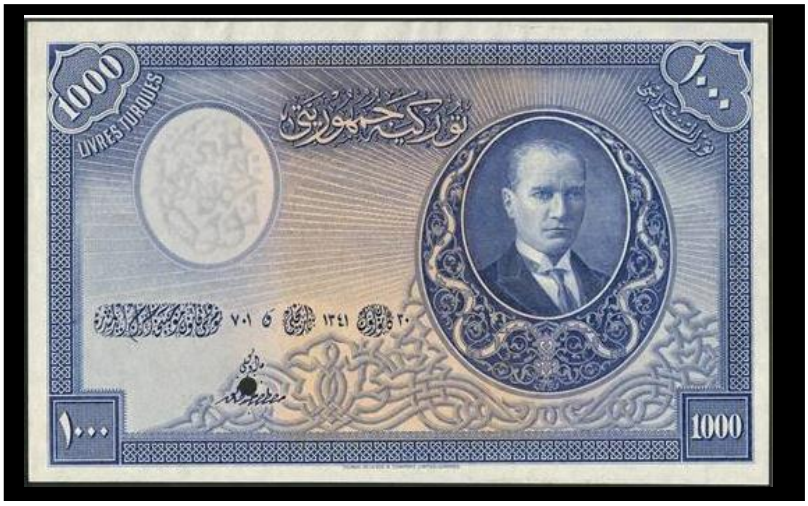
Görsel 3.213: Mustafa Kemal Atatürk, İlhan Akşit, s. 90.
Fotoğraf altı: 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz sabahı Kocatepe'ye çıkarken çekilmiş bir resim

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KAMUSAL ALANLARDA MUSTAFA KEMAL FOTOĞRAFLARI

Mustafa Kemal fotoğraflarının süreli yayınlarda dolaşıma girmesi, yinelenen, yenilenen ya da değişen fotoğrafların düzenli olarak görünür olmasını sağlar. Söz konusu fotoğraflar, gösterdikleri üzerinden ya da yayımlanma sıklıkları bakımından gündelik hayat içerisinde bir tekerrüre meydan verir. Ancak dolaşıma giren Atatürk görsellerinin ortaya çıkardığı bu tekerrür, yalnızca süreli yayınlarda karşılaşılan fotoğraflarla sınırlı kalmaz. Bu görseller, gündelik hayatın başka alanlarına da nüfuz etmiştir. Örneğin Birinci Bölümde örneklerini gördüğümüz üzere, bu fotoğraflar çok sayıda kartpostal ve fotokarta basılır, böylelikle gündelik ekonominin bir parçası olarak dolaşıma girer. Mustafa Kemal fotoğraflarından yola çıkılarak oluşturulan görseller, erken Cumhuriyet döneminin banknotlarında da karşımıza çıkar. 12 Ocak 1926'da Resmi Gazete'de yayımlanan eski paraların yenileriyle değiştirilmesiyle ilgili kanundan[680] sonra paraların ihtiva edeceği şekil ve metinleri belirleyen 16 Mart 1926 tarihli kararnameyle 50, 100, 500 ve 1000 liralık banknotların ön yüzünde reis-i cumhurun resminin bulunmasına karar verilir[681] ve Mustafa Kemal Paşa'nın görüntüsü gündelik ekonominin bu şekilde de bir parçası olur (Görsel 4.1).[682] Mustafa Kemal fotoğraflarının süreli yayınlar haricinde bazı matbu eserlerde de dolaşıma sokulduğu görülür. Buna bir örnek, 1924 sonbaharında çıktığı yurt gezisinin kitaplaştırılmasıdır.[683] Gezi sırasında uğranılan her şehirde yapılanlarla ilgili ayrıntıların yer aldığı kitapta aynı zamanda seyahat sırasında çekilmiş pek çok fotoğrafa da rastlanılır (Görsel 4.2).

---

[680] "Mevcud Evrak-ı Nakdiyyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun," **Resmi Gazete**, Sayı: 269, 12 Ocak 1926, s. 85.
[681] **B.C.A.** 30.18.1.1 / 18.18.20.
[682] http://www.osmanliparalari.com/1005001000-Lira,LA_1295-2.html#labels=1295-2 (erişim tarihi: 11 Temmuz 1927)
[683] **Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri**, Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1341 [1925].

Görsel 4.1: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kağıt Paraları, 1. Emisyon / 1. Tertip, 1927, 1000 Lira

Görsel 4.2: Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri, s. 78-79
Fotoğraf altı: (sağda) Reis-i Cumhur Hazretleri köşkten çıkarken; (solda) Reis-i Cumhur Hazretleri otomobilde

Mustafa Kemal fotoğraflarından oluşturulan görseller, posta pullarında da kullanılır. Örneğin 9 Eylül 1927'de açılan İzmir Sergisi vesilesiyle Mustafa Kemal fotoğrafından oluşturulan bir görselin olduğu bir pul serisi çıkartılmıştır (Görsel 4.3).[684] Atatürk baskılı pulların erken Cumhuriyet döneminde aralıklarla tekrar tekrar dolaşıma sokulduğu görülebilir. Örneğin 25 Şubat 1936 tarihli bir Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü belgesinde, 25 Şubat 1931 tarihli bir kararnameyle çıkartılmış olan 19

[684] Bu pullarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Atatürk Koleksiyonu," **PTT Pul Müzesi**, http://www.pttpulmuzesi.org.tr/ProductDetail.aspx?ProID=303 (erişim tarihi: 31 Ağustos 2017).

Görsel 4.3: 1. İzmir Sergisi Sürşarjlı Hatıra Pulları, 25 kuruşluk pul

Üç çeşit üzerine yüz bin seri pul bastırılacak

Büyük müesseseler mektuplarını posta idaresince verilecek makinelerle yollayacaklar

Yeni basılacak üç çeşid pullar cümhuriyetin 15 nci, harf inkılâbının onuncu yıldönümlarile fuar hatırası olacak

Ankara 2 (Hususi muhabirimizden) — Posta, Telgraf ve Telefon genel direktörlüğü Cümhuriyetin on beşinci yıldönümü, harf inkılâbının onuncu yıldönümü, İzmir enternasyonal fuarı için hatıra pulları tabettirmeğe karar vermiştir.

İdare, bundan başka uzun zamandanberi normal posta müraselâtında kullanılan ve kalıpları bir hayli eskimiş bulunan pulları değiştirmeğe ve yenilerini basmağa karar vermiştir. Cümhuriyetin 15 inci, harf inkılâbının onuncu yılları hatırası olarak basılacak pullar 6 kıymette olacaktır. İzmir enternasyonal fuarı için bastırılmasına başlanmış olan pullar da 10 kıymetten mürekkeptir.

Bu üç nevi pullardan 100,000 seri bastırılmaktadır. Harf inkılâbının onuncu yılına ait pullarda Büyük Önderin muhtelif dövizleri, İzmir enternasyonal fuarı pullarının 12,5 kuruşluklarında Atatürkün bir fotoğrafı, 10 kuruşluklarında İzmirdeki Atatürk heykeli, 8 kuruşluklarında Kadi-

(Devamı 4 üncü sahifede)

TÜRKİYE POSTALARI

12½ Kuruş — İzmir Enternasyonal Fuarı 1938 — 12½ Kuruş

Fuar hatırası pullardan bir nümune

Görsel 4.4: Akşam, 3 Ağustos 1938, s. 1
Haber başlığı: Üç Çeşit Üzerine Yüz Bin Seri Pul Bastırılacak
Fotoğraf altı: Fuar hatırası pullardan bir nümune

kıymetten ibaret bir Atatürk serisi olduğunu, şimdi de buna 5 yeni pulun ekleneceğine rastlanılırken, 3 Ağustos 1938 tarihli bir *Akşam* haberinde üç çeşit hatıra pulu bastırılacağı öğrenilir ve bu pullardan bir örnek de haberde görülebilir (Görsel 4.4).[685]

Mustafa Kemal fotoğrafları kamusal alanlarda sergilenmek üzere de dolaşıma girmiştir. Kamusal alanlardaki bu fotoğraflar, imparatorluk yıllarından da iki örneğini daha önce gördüğümüz üzere (bkz. Görsel 3.127-3.128), önemli olayların ve günlerin kutlanması esnasında kutlama alanlarında karşımıza çıkar. Örneğin 1924'teki seyahati sırasında Erzurum'daki bir ziyaretinden grupla alınmış bir fotoğrafta, arkada bir Mustafa Kemal portresinin asılı olduğu göze çarpar (Görsel 4.5).[686] Benzer bir örnek, 1925'teki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında törenin izlendiği tribünden alınmış bir fotoğrafta, Mustafa Kemal Paşa'nın arkasında kendi portresinin asılı

[685] **B.C.A.** 30.18.1.2 / 62.16.6 ve "Üç Çeşit Üzerine Yüz Bin Seri Pul Bastırılacak," **Akşam**, 3 Ağustos 1938, s. 1.
[686] **Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri**, s. 141.

Görsel 4.5: Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri, s. 141
Fotoğraf altı: Gazi Paşa Hazretleri Erzurum Mevki Müstahkim Zabıtanı Arasında

Görsel 4.6: 29 Ekim 1925 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, şeref tribünü

olmasıdır (Görsel 4.6).[687] 1927'de İstanbul'a gelişini kutlamak üzere yapılan fener alayında bir portresinin otomobilde taşındığını, ayrıca Beyoğlu'ndaki kutlamalar esnasında bir binanın girişinin fotoğraflarıyla süslendiğini gösteren iki görüntüye *Vakit*

[687] http://ataturk.net/foto/1925/mille33.html (erişim tarihi: 11 Temmuz 1927).

gazetesinde rastlanılabilir. (Görsel 4.7).[688] 1929 yılının 23 Nisan'ı vesilesiyle İstanbul'daki Taksim Anıtı önünde yapılan bir gösteride yine otomobilde taşınan bir Mustafa Kemal portresiyle karşılaşılır (Görsel 4.8).[689] 1933'te Cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü şerefine İstanbul'da yapılan süslemeleri gösteren bir fırka albümünde, okullarda Gazi köşelerinin oluşturulduğu, şehrin muhtelif yerlerine kurulan zafer taklarında Mustafa Kemal portrelerinin kullanıldığı görülebilir (Görsel 4.9).[690] 1935'te Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında halktan kimselerin Mustafa Kemal portreleri taşıması dolaşıma giren fotoğraflara da yansımıştır (Görsel 4.10 ve 4.11).[691] Harf inkılâbının onuncu yılı şerefine yapılan bir törende duvarda asılı olan Mustafa Kemal portresiyle karşılaşılır (Görsel 4.12).[692] Çeşitli kutlamalar vesilesiyle hazırlanan sergilerde de Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının kullanıldığı görülebilir. Örneğin 1929 yılında düzenlenen yerli malı sergisinde plakların sergilendiği bölümde Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının İsmet Paşa'nınkiyle birlikte yer aldığı bir fotoğrafa rastlanırken, 1937'deki İkinci Tarih Kurultayı vesilesiyle hazırlanan serginin Cumhuriyet tarihine odaklanan bölümünde Atatürk'ün de fotoğrafları karşımıza çıkar (Görsel 4.13 ve 4.14).[693]

Mustafa Kemal portreleriyle bunlar haricinde devlet daireleri ve resmi kurumlarda da karşılaşılır. Bu portrelerin kurumlara asıldığının ilk görsel kayıtlarından biri, *Resimli Gazete*'nin 20 Kasım 1926 tarihli nüshasının kapağındakı bir çizimde görülebilir (Görsel 4.15).[694] Çizimin altına iliştirilen yazıda Telsiz Telefon Şirketi'nin nihayet açıldığı, bundan böyle gazinoların, mekteplerin ve ailelerin makul bir ücret karşılığı edinebilecekleri telsiz telefonlar sayesinde haberleri, konserleri ve meclis müzakeratını dinleyebilecekleri bildirilir. Kapakta kullanılan çizimlerden ortadakinde, bir sınıfta telsizi dinleyen öğretmen ve öğrenciler görülür. Sınıfta, kara tahtanın üzerinde yer alan çerçeve içindeki Mustafa Kemal portresi, bu yıllarda okullarda bu portrelere rastlanabildiğini düşünmeye vesile olur. Devlet dairelerine ve resmi

---

688 "Dün Gece, Bütün İstanbul, Bir Nur Kafilesi Şeklinde Büyük Gazi'nin Huzurundan Geçti," **Vakit**, 3 Temmuz 1927, s. 1.
689 "Dünkü Bayram," **Milliyet**, 24 Nisan 1929, s. 1.
690 **B.C.A.** 490.1 / 2073.1.1.
691 "Atatürk'e Karşı Hazırlanan Suikasti Tel'in İçin Memleketin Her Yerinde Mitingler Yapıldı," **Resimli Uyanış**, 31 Ekim 1935, s. 356 ve **Ülkü**, Sayı: 33, Cilt: 6, Kasım 1935, s. 160.
692 "Harf İnkılâbının Onuncu Yılı Çok Parlak Merasimle Kutlandı," **Akşam**, 10 Ağustos 1938, s. 1.
693 "Sergiye Büyük Bir Rağbet Var," **Milliyet**, 13 Ağustos 1929, s. 1 ve "L'Exposition de la Société d'Histoire Turque 1937: Annexe photographique," **La Turquie Kemaliste**, No.21-22, Aralık 1937, s. 80.
694 **Resimli Gazete**, 20 Kasım 1926, s. 1.

Görsel 4.7: Vakit, 3 Temmuz 1927, s. 1
Haber başlığı: Dün Gece, Bütün İstanbul, Bir Nur Kafilesi Şeklinde Büyük Gazi'nin Huzurundan Geçti
Fotoğraf altı: (üstte) Umum Kasap Esnafı Cemiyeti'nin fener alayında Cumhuriyet temsilini taşıyan otomobilleri; (sağda) Beyoğlu'ndaki tezahüattan bir intiba

Görsel 4.8: Milliyet, 24 Nisan 1929, s. 1
Haber başlığı: Dünkü Bayram
Fotoğraf altı: Türk çocuğu Cumhuriyet âbidesinin önünde

Görsel 4.9: Cumhuriyetin Onuncu Yılında İstanbul Fotoğrafları Albümü
Kara Gümrük Çarşısı (üstte) ve Samatya Kazlı Çeşme'den (altta) tak fotoğrafları

kurumlara asılan Mustafa Kemal portrelerinin fotoğraflara yansıdığı örnekler de mevcuttur. Örneğin 1926 Temmuzu'nda Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suikast girişimin ardından tutuklanan paşaların ve mebusların mahkemesinden bir fotoğrafta, mahkeme heyetinin arkasında yer alan bayrakta, hilalin içerisinde bir Mustafa Kemal portresi göze çarpar (Görsel 4.16).[695] 1929 yılında *Milliyet* gazetesinde çıkan Emniyet

[695] **Haftalık Mecmua**, 12 Temmuz 1926, s. 1.

Görsel 4.10: Resimli Uyanış, 31 Ekim 1935, s. 356
Haber başlığı: Atatürk'e Karşı Hazırlanan Suikastı Tel'in İçin Memleketin Her Tarafında Mitingler Yapıldı
Fotoğraf altı: Mitinge iştirak eden genç mekteplilerden bir grupun geçişi

Görsel 4.11: Ülkü, 1 Kasım 1935, s. 160
Fotoğraf altı: Büyük Atatürk'e kıymak istiyenlere karşo bütün Yurdda taşan telin tezahürleri içinde Ankarada bir gün

Dünyaya hayret veren büyük Türk dahisine ve onun yüksek eserine saygı ve şükran

Harf inkılâbının onuncu yılı çok parlak merasimle kutlandı

Memleketin her tarafından büyük Öndere minnet ve şükran telgrafları çekildi. Nutuklar irad edildi, fener alayları tertib olundu

Geceki fener alayından bir intiba. B. İbrahim Necmi Dilmen Sarayburnunda nutuk irad ederken, 6 yaşındaki kızla 60 yaşındaki ihtiyar hitabelerini okuyorlar

Görsel 4.12: Akşam, 10 Ağustos 1938, s. 1
Haber başlığı: Harf inkılâbının onuncu yılı çok parlak merasimle kutlandı
Fotoğraf altı: Geceki fener alayından bir intıba, B. İbrahim Necmi Dilmen Sarayburnunda nutuk irad ederken, 6 yaşındaki kızla 60 yaşındaki ihtiyar hitabelerini okuyorlar

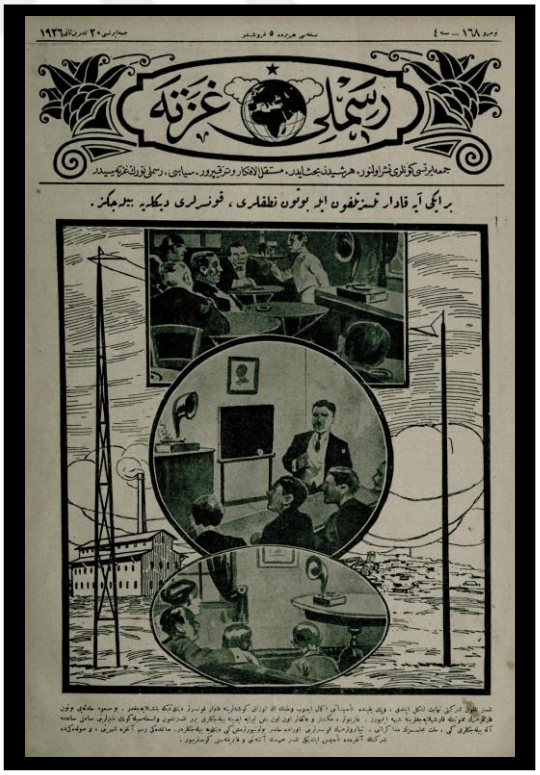

Yerli malı sergisinde Türk san'atı: Milli plaklar..

Görsel 4.13: Milliyet, 13 Ağustos 1929, s. 1
Haber başlığı: Sergiye Büyük Bir Rağbet Var
Fotoğraf altı: Yerli malı sergisinde Türk san'atı: Millî plaklar

Görsel 4.14: La Turquie Kemaliste, Aralık 1937, s. 80
Haber başlığı: L'Exposition de la Société d'Histoire Turque 1937: Annexe photographique
Fotoğraf altı: Section de la République. Coin réservé à la Grande Assemblée Nationale et au Parti du Peuple, avec quelques aphorismes d'Atatürk

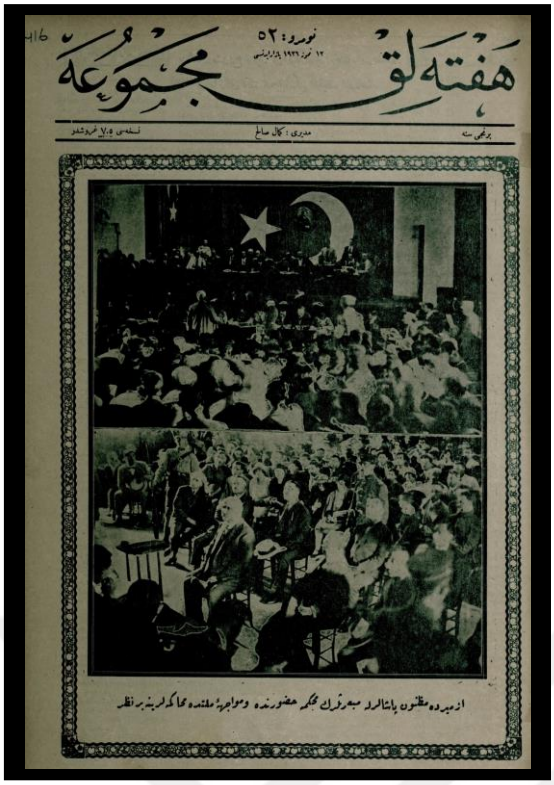
Görsel 4.15: Resimli Gazete, 20 Kasım 1926, s. 1
Fotoğraf altı: Telsiz Telefon Şirketi nihayet teşkil etti, ve pek yakında tesisatını ikmal edip vatanın en uzak köşelerine kadar konserler dinletmeye başlayacaktır. Bu mesud hadiseyi bütün karilerimizin memnuniyetle karşılayacaklarına şüphe etmiyoruz. (...)

Sandığı'ndan bir fotoğrafta, bir Mustafa Kemal portresinin, biri İsmet Paşa'ya ait olmak üzere iki portrenin ortasına asılmış olduğu görülür (Görsel 4.17).[696] Aynı gazetede birkaç gün sonra çıkan bir başka haberde İş Bankası'nın Kayseri şubesinde çekilen bir fotoğrafta duvarda yine bir Mustafa Kemal portresi olduğu fark edilirken, bir buçuk ay sonra Ekmekçiler Cemiyeti'nden Halk Fırkası için aday belirlemek amacıyla yapılan bir seçimden kaydedilen görüntünün arka planında yine bir portreye rastlanılır (Görsel 4.18 ve 4.19).[697] Bir lise kütüphanesinde, bir hapishanenin dersliği ve yemekhanesinde ve bir fakültenin çalışma odasında Mustafa Kemal portrelerinin olduğunu gösteren fotoğraflar da çeşitli yayınlarda görülebilir (Görsel 4.20-4.22).[698] Birazdan daha detaylı inceleyeceğimiz parti teşkilâtlarına Atatürk portrelerinin asılması uygulamasının örnekleri de zaman zaman gazetelerde karşımıza çıkar (Görsel 4.23 ve 4.24).[699] Söz konusu portrelerin illa resmi bir kurumun duvarında sergilenmesi de gerekmemektedir. Örneğin 1929 yılı Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle Hariciye Vekâleti'nin Ankara Palas'ta sefirlere verdiği ziyafette, yemek salonunun duvarında bir Mustafa Kemal portresi asılı olduğu fark edilir (Görsel 4.25).[700] Bir diğer örnek *Akşam* gazetesinin müdüriyet odasından bir fotoğrafta duvarda asılı olan portredir (Görsel 4.26).[701]

Kamusal alanlarda sergilendiğini gördüğümüz bu portrelerle ilgili bu aşamada değinebileceğimiz göze çarpan ilk husus, bu portrelerin bir standarda tabi olmamalarıdır. Portrelerin ebadı, tercih edilen görsel ve kullanılan çerçeveler bu örneklerin tamamında büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Öyle tahmin edilebilir ki portrelerin asılması ve hangilerinin asılacağı mevzusu ilk başlarda uzun bir süre kişilerin insiyatifinde kalmış, bu da portre ebadı ve çeşidi bakımından bir uyumsuzluğa neden olmuştur. Parti teşkilâtı bu uyumsuzluğu 1926 gibi bir tarihte fark edip gidermeye çalışacaksa da, portrelerin yaygınlaştırılmasının merkezden tertip edilen bir parti uygulaması haline gelişi ve böylelikle bir standardın oluşturulmasının denenmesi, ancak 1935'ten sonra mümkün olacaktır.

---

[696] **Milliyet**, 22 Ocak 1929, s. 8.
[697] **Milliyet**, 26 Ocak 1929, s. 8 ve **Milliyet**, 5 Mart 1929, s. 1.
[698] "Le Lycée de Commerce d'Ankara," **La Turquie Kemaliste**, No: 13, Haziran 1936; s. 18, "The Spirit of İmralı," **La Turquie Kemaliste**, No: 16, Aralık 1936, s. 18 ve **Foto Magazin**, Sayı: 3, 1 Temmuz 1938, s. 8.
[699] "Gazi Hz.nin Fırkaya Hediye Ettikleri Portre," **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1934, s. 1 ve "Partinin Beyoğlu Merkezinde Heyecanlı Bir Tören," **Kurun**, 28 Haziran 1936, s. 1.
[700] "Ankara'da Cümhuriyet Bayramı," **Resimli Uyanış**, 14 Kasım 1929, s. 810.
[701] "10 Senelik Cumhuriyetin Feyizli Neticelerinden: Türk Matbuatının ve Matbaacılığının Tekâmülü," **Akşam**, 29 Ekim 1933, s. 26.

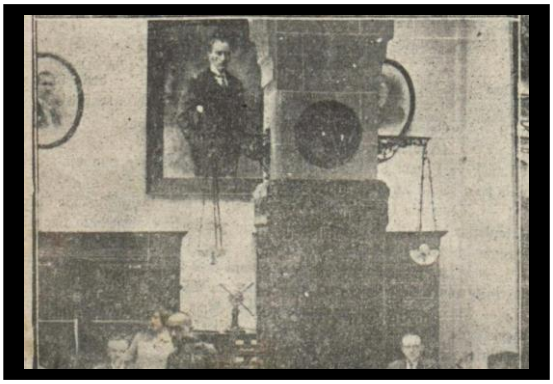

هفته‌لق مجموعه

نومرو: ٥٢

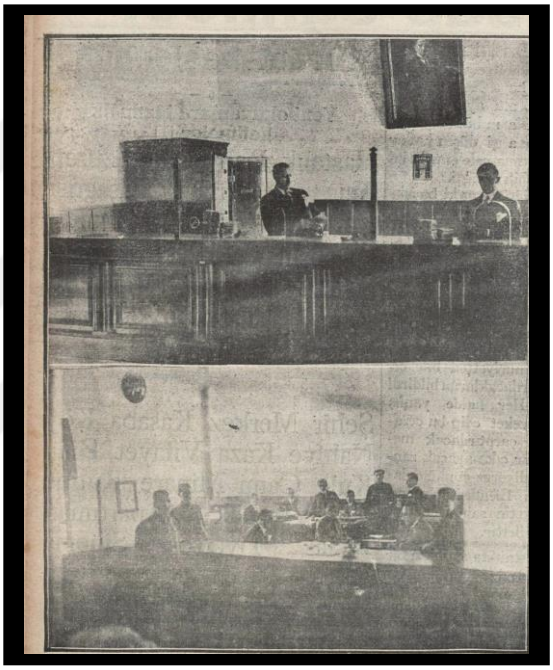
مدیری: کمال صالح

İzmir'de maznun paşalarla mebusların mahkeme huzurunda ve muvacehe-i millette mehakamelerine bir nazar

Görsel 4.16: Haftalık Mecmua, 12 Temmuz 1926, s. 1
Fotoğraf altı: İzmir'de maznun paşalarla mebusların mahkeme huzurunda ve muvacehe-i millette mehakamelerine bir nazar

Görsel 4.17: Milliyet, 22 Ocak 1929, s. 8
Fotoğraf altı: Emniyet sandığının bu senelik kazancı, evvelki senelere nispetle bir misli artmıştır. Sandığa tevdiatta bulunanların yüzde altmışı kadındır.

Görsel 4.18: Milliyet, 26 Ocak 1929, s. 8
Fotoğraf altı: İş Bankasının Kayseri şubesi faaliyetini tezyit etmiştir. Bankanın göstermekte olduğu teshilattan halk ve köylü son derece memnundur. Resimler Kayseri Bankasının dahilini gösteriyor.

Görsel 4.19: Milliyet, 5 Mart 1929, s. 8
Fotoğraf altı: Dün Ekmekciler cemiyetinin heyeti idare intihabatı yapılmış ve Halk Fırkası namzetleri intihap edilmişlerdir

Görsel 4.20: La Turquie Kemaliste, Haziran 1936, s. 18
Haber başlığı: Le Lycée Commerce d'Ankara (Ankara Ticaret Lisesi
Fotoğraf altı: Dans la salle d'étude (Çalışma odasında)

Lecture hour: the course is given by a teacher who is also a prisoner (1936)

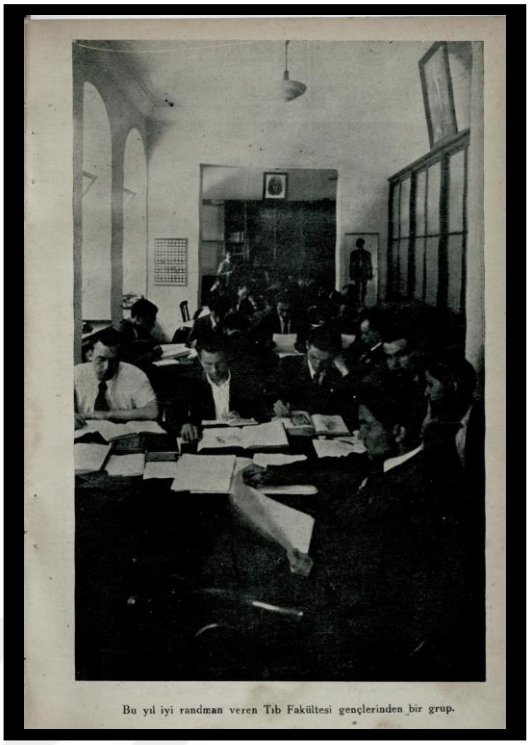
from a fellow-countryman of mine who has spent many years of his life in dealing with prison problems and who at present holds a high position in American prison administration. I had written to him concerning the first months of İmralı and in his reply he said:

"However, to my way of thinking, your letter discloses the real secret of his (Bay Başoğlu's) success when you point to the fact that he is sharing all the hardships and works with them (the colonists) instead of over them."

Working *with* men in order to eradicate their antisocial tendencies and to re-educate them — that is what is being done today at İmralı and that is what is in such striking contrast to the more traditional penal methods which, in striving to punish the individual, so often end by punishing society itself. After all, the purpose of imprisonment is the protection of society by changing the lawbreaker into a useful citizen and when this purpose is forgotten or disregarded and as the result of a term in prison the individual is returned to society worse than when he entered prison, more resentful, more anti-social, it is clearly society which suffers and is punished. İmralı proves once more that we must recognize the humanity of the lawbreaker and that only on the basis of this recognition can the protection of society really be assured.

Dinner time at İmralı: 1935

Görsel 4.21: La Turquie Kemaliste, Aralık 1936, s. 18
Haber başlığı: The Spirit of İmralı (İmralı Ruhu)
Fotoğraf altı: (üstte) Lecture hour: the course is given by a teacher who is also a prisoner (1936) (Ders saati: Ders kendisi de tutuklu olan bir öğretmen tarafından veriliyor); (altta) Dinner time at Imralı: 1935 (İmralı'da yemek zamanı: 1935)

Bu yıl iyi randman veren Tıb Fakültesi gençlerinden bir grup.

Görsel 4.22: Foto Magazin, 1 Temmuz 1938, s. 8
Fotoğraf altı: Bu yıl iyi randman veren Tıb Fakültesi gençlerinden bir grup

Gazi Hz. nin Fırkaya Hediye ettikleri portre

Dün, Vilâyet Fırka Merkezi binasında büyük merasimle ve bizzat Vali Bey tarafından yerine asıldı

Gazi Hz. nin Fırka Merkezine hediye ettikleri portre Vali Bey tarafından yerine asılırken

Görsel 4.23: Cumhuriyet, 11 Şubat 1934, s. 1
Haber başlığı: Gazi Hz.nin Fırkaya Hediye Ettikleri Portre
Fotoğraf altı: Gazi Hz.nin Fırka Merkezine hediye ettikleri portre Vali Bey tarafından yerine asılırken

Partinin Beyoğlu merkezinde heyecanlı bir tören

Ulu Önde-imizle Başbakanımızın armağan ettikleri imzalı fotoğrafları

C. H. P. Genel Başkanı Ulu Önderimiz Kamâl Atatürk'ün ve genel başkan vekili İsmet İnönü'nün C. H. P. Beyoğlu İlçeyönkuruluna armağan ettikleri imzalı fotoğrafları dün Beyoğlu İlçe yönkurulluğu binasında törenle açılmıştır.

Tören, istiklâl marşının çalınmasından sonra Beyoğlu İlçebayı Bay Daniş ile Parti yönetim heyeti âzasından Bay Mekki Hikmetin nezareti altında başlamış, Bay Mekki Hikmet bir arada beliğ bir söylev vermiştir.

(Sonu: Sa. 6 Sü. 1)

Görsel 4.24: Kurun, 28 Haziran 1936, s. 1
Haber başlığı: Partinin Beyoğlu merkezinde heyecanlı bir tören
Fotoğraf altı: Ulu Önderimizle Başbakanımızın armağan ettikleri imzalı fotoğrafları

Görsel 4.25: Resimli Uyanış, 14 Kasım 1929, s. 810
Haber başlığı: Ankara'da Cümhuriyet Bayramı
Fotoğraf altı: Cümhuriyet bayramınna Hariciye Vekâleti tarafından süferaya verilen ziyafet

Görsel 4.26: Akşam, 29 Ekim 1933, s. 26
Haber başlığı: 10 Senelik Cumhuriyetin Feyizli Neticelerinden: Türk Matbuatının ve Matbaacılığının Tekâmülü
Fotoğraf altı: Müdiriyet odası ve matbaa müdürü Ulvi bey

Bu bölümün konusu, erken Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal fotoğraflarıyla tesis edilen gündelik görselliğin kamusal alanlarda nasıl yaygınlaştırıldığıdır. Dolayısıyla doğrudan fotoğraflar hakkında konuşmak yerine, fotoğraflar hakkındaki konuşmalara odaklanılacaktır. Bunun için öncelikle fotoğraf hakkındaki konuşmaların da fotoğrafın belge kimliğinin bir parçası olduğuna dair kısa bir girizgâha yer verilecek, ardından Mustafa Kemal portrelerinin kamusal alanlarda yaygınlaştırılmasını kuşatan söylemler arşiv belgeleri ışığında incelenecektir. Bunun için de öncelikle iktirdakilerin Mustafa Kemal fotoğraflarının nerelerde kimler tarafından yaygınlaştırılabileceğiyle ilgili tasarrufları incelenecek, ardından Atatürk'ün devletin yüzü haline gelişine yönelik sistematik girişimler mercek altına alınacak ve inceleme Atatürk'ün partilerüstü bir sembol haline gelişini simgeleyen 1950'deki bir Bakanlar Kurulu kararının değerlendirilmesiyle son bulacaktır.

Devam etmeden önce bu bölümde incelenen arşiv belgeleriyle ilgili bir parantez açmakta fayda var. Ağırlıklı olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgelerin incelendiği bu bölümde, Birinci Bölümde arşivdeki fotoğraflar hususunda değindiğimiz meseleler bir kere daha karşımıza çıkar. Arşiv çalışması her ne kadar belgelere derli toplu bir şekilde ulaşmayı mümkün kılsa da, arşiv dosyalarında bazı belgelerin eksik olduğu açıkça görülür ya da bazı arşiv dosyalarının erişimden kaldırıldığı tahmin edilebilir.[702] Bu gibi durumlarda bu açıklar diğer arşiv belgelerinde

[702] Bu konuyla ilgili olarak Rıfat Bali'nin belgelerin temizlenmesi, tasfiye edilmesi, hurda kağıt olarak satılması gibi yollarla muhafazasından sakınılan devlet ve kurum arşivlerini incelediği çalışmasına göz

bahsedilenlere bakılarak ya da gazete haberleri, meclis tutanakları, Resmi Gazete gibi konuya ilişkin başka perspektiflerin edinilebileceği mecralara göz atılarak giderilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte her ne kadar bu bölümde değinilen meselelere olabildiğince geniş bir perspektiften yaklaşılmaya çalışılmışsa da, tartışmanın arşiv belgelerindeki eksik ve açıklarla malul oldunu da kaydetmek gerekir.

4.1. Bir Nesne Olarak Fotoğraf

Susan Sontag'a göre fotoğraf uğraşının en göz alıcı neticesi, dünyayı bir görüntüler antolojisi şeklinde kafamızın içinde tutabildiğimiz hissini vermesidir.[703] Fotoğraf, en basit şekliyle ifade edecek olursak, zamanın akışı içerisinden seçilen tek bir anın iki boyutlu bir yüzeye aktarılarak kayıt altına alınmasıdır. Sonsuza kadar sabitlenen bu kayıt, ilerleyen zamanlarda fotoğrafı çeken kişinin bu anı hatırlamasını, çekim sırasında orada olmayanların böyle bir anın yaşandığını öğrenmesini sağlar. Daha da genellenerek denilebilir ki, zamanın akışı içerisindeki bir anın sabitlendiği bu kayıtlar, dünyanın bilinmesine yarar. Belirli bir kişinin nasıl göründüğü, tarihin bir döneminde herhangi bir yerde yaşayan insanların neye benzediği, hangi işlerle meşgul oldukları, nasıl giyindikleri, önemli ya da önemsiz olayların nasıl cereyan ettiği ve türevi bilgiler fotoğraflar aracılığıyla da edinilir. Her ne kadar sözü edilen fotoğraflar zamanın akışı içerisindeki belirli anların birer kaydı olsa da ve bu nedenle kaydı oldukları olayların tamamına genellenmeleri mümkün olmasa da, bazı fotoğrafların bir olayın simgesi haline gelişine sık rastlanılır. 1989'da Çin'deki Tiananmen Meydanı'ndaki protestoların simge görüntüsü, tankların önünü kesen kişinin fotoğrafıdır. Vietnam Savaşı'nın ikonik görüntülerinden biri, Napalm saldırısından koşarak kaçan çıplak ve ağlayan çocukların fotoğrafıyken bir diğeri Saygon infazından hemen önceki anın görüntüsüdür. Fotoğraflarla edinilen bu bilgi, kişinin kendi deneyimiyle edindiği bilgiden farklı olarak ikincil tür bir bilgi olsa dahi hatırlamakla ilişkilendirilir. Birinci elden deneyimlenmeyen, hatta kişinin doğmasından önce cereyan eden olaylar, fotoğrafları sayesinde "hatırlanır;" hatırlamak giderek bir hikâyeyi anımsamaktansa akla bir görüntünün getirilebilmesi haline gelir.[704]

---

atılabilir. Bkz. Rıfat Bali, **Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü: Hurdaya (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrâk-ı Metrûkeler, Arşivler**, İstanbul: Libra Kitap, 2014.

[703] Susan Sontag, **On Photography**, s. 3.

[704] Susan Sontag, **Regarding the Pain of Others**, Londra: Penguin Books, 2003, s. 80.

Fotoğrafa kimliğini veren şey yalnızca anın sabitlenmesi ve kaydedilmesi değil, aynı zamanda kayıt altına alınan bu anın gözler önüne serilmesidir. Fotoğraf, filmde ya da hafıza kartında kaldığı müddetçe değil, tab edildiğinde ya da dijital bir düzlemde sergilendiğinde fotoğraf kimliğini edinir. Gelgelelim gösterdikleriyle dünyayı bilmeyi ve deneyimlenmemiş şeyleri hatırlamayı sağlayan fotoğrafla ilgili paradoksal olan şey, maddi düzlemde görünmez oluşudur. Fotoğraf gösterdiklerine istinaden görülür; bir nesne olarak fark edilmesi ise güçtür. Fotoğrafı yalnızca bir şeyin görüntüsü olarak değil, kendi başına bir şey, üretilen ve dolaşıma sokulan bir nesne olarak görmek, maddiliğinin ayırdına varmak zordur. Fotoğrafın bu paradoksal özelliğini ortaya koyabilmek için Karl Marx'ın meta fetişizmi tartışması ufuk açıcı olabilir.

Marx'a göre bir meta, "insanın kendi faaliyeti aracılığıyla, doğadaki maddelerin biçimlerini kendisi için yararlı olacak şekilde değiştir[mesiyle]" ortaya çıkması bakımından hiçbir esrarengizlik barındırmasa da, bir emek ürünü, meta biçimini alır almaz, doğal bir şey olarak görülemeyen ve duyularla kavranamayan bir mistifikasyona sahip olur.[705] Bu mistifikasyonun kaynağı, bir metanın kullanım değerinde değil, değişim değerinde gizlidir. İnsan emeğinin sonucu olan ürünlere, piyasaya girdiklerinde başka ürünlerle mübadele edilebilmeleri için atfedilen değer, bir kararlılık düzeyine ulaştıktan sonra, onların nesnel bir niteliğiymiş, doğalarından kaynaklanıyormuş gibi görünmeye başlar. Marx'ın verdiği örneği tekrarlayacak olursak, nasıl ki 1 libre altın ve 1 libre demir, her ne kadar farklı fiziksel ve kimyasal özelliklere sahip olsalar da aynı ağırlıktalarsa, 1 ton demir ve 2 ons altının aynı değerde olması da aynı doğallıkla kabul edilir. Bunun neticesinde "[i]nsan elinden çıkma ürünler, kendilerine özgü hayatları olan, kendi aralarında ve insanlarla ilişki halindeki bağımsız biçimler haline gelirler."[706] Böylelikle bu metaları üretenlerin kendi emek ürünleriyle olan toplumsal ilişkileri artık dolaysız bir ilişki olmaktan çıkar ve kişiler arası maddi ilişkilere ve şeyler arası toplumsal ilişkilere dönüşür. Üreticilerin kendi emek ürünleriyle olan ilişkileri gözden kaybolur ve bunun yerini emek ürünleri arasındaki ilişki alır. Diğer bir deyişle üretim ilişkileri, metalar arası ilişkiye dönüşür.

[705] Karl Marx, **Kapital**, s. 81-82. Paragrafın geri kalanındaki tartışma için bkz. **A.g.e.**, s. 82-92.
[706] **A.g.e.**, s. 82.

Dolayısıyla Marx'ın meta fetişizmi adını verdiği mistifikasyonun sebebi, 1 ton demir ve 2 ons altın örneğinde olduğu gibi, metaların değerlerinin eşitlenmesinin soyut insan emeğinin eşitlenmesi anlamına gelmesidir. Metalar, farklı değişim değerleri üzerlerinden piyasada birbirleriyle eşitlendiklerinde, onları meydana getiren emek süreçleri arasındaki farklılıklar da ortadan silinmiş olur. Daha basit bir ifadeyle, insan emeği ürününün metaya dönüşümü süreci, o ürünü meydana getiren üretim süreçlerinin unutulmasını içerir. Marx'ın tartışmasıyla fotoğrafın paradoksal özelliği adını verdiğimiz şey arasındaki ilişki de bu noktada kurulabilir. Daha önce de söylediğimiz gibi, fotoğrafın yalnızca gösterdikleri üzerinden bir anlamı olduğu düşünülür. Oysa bunun da bir mistifikasyon olduğunu teslim etmek gerekir. Fotoğraf, üretilen ve dolaşıma sokulan bir şey olması bakımından esasında bir nesnedir. Bir fotoğrafı var eden tarihin silinmesi ve üretiminde ve dolaşıma sokulmasında kendisini çevreleyen söylemlerin unutulması, tüm anlamın fotoğrafın gösterdiklerine atfedilmesine neden olur. Bunun neticesinde hangi anın kayıt altına alınacağı, çekilen çok sayıda fotoğraftan hangilerinin tab ettirileceği ve sonrasında dolaşıma sokulacağı ve bunun nerelerde ve ne sıklıkta yapılacağıyla ilgili kararların fotoğrafın anlamını kuran unsurlar olarak görülmesinin önüne geçilmiş olur. Oysa hangi anların kaydedildiği, bu anlardan hangilerinin fotoğrafa dönüştürüldüğü, fotoğrafların yeniden üretilmelerinde zaman içinde (montaj, renklendirme vb.) bir değişiklik olup olmadığı, nerelerde ne sıklıkta dolaşıma sokuldukları gibi meseleler ve bunlarla ilgili kararlar da fotoğrafın belge kimliğinin asli birer parçasıdır.

Buraya kadarki tartışmalar ışığında bu çalışmanın konusu olan Atatürk fotoğraflarına baktığımızda, bu fotoğrafların çekildikleri dönemi simgeledikleri söylenebilir. Bunlardan bazıları, Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında Kocatepe'de kaydedilen fotoğrafında olduğu gibi, ait oldukları olayın tamamına genellenilebilen ikonik görüntüler haline dönüşmüştür. Önceki bölümlerde örneklerini gördüğümüz yüzlerce diğer fotoğrafınsa, bilhassa bugünden geriye bakıldığında, hangi hadiseden alındıklarını görüntülerin kendilerinden çıkarmak mümkün olmadığında bile genel olarak erken Cumhuriyet yıllarını simgeledikleri söylenebilir. Atatürk fotoğraflarının, bu görüntülerle bugün karşılaşan kimilerinde, "90 yıl önce daha moderndik" türevi tepkilere yol açmasının sebebi budur; ülkenin liderinin resmi görevlerinde, seyahatlerinde, ziyaretlerinde, törenlerde en şık kıyafetleriyle çekilmiş fotoğrafları, bütün bir dönemi değerlendirmenin kıstası haline gelir. Bunu söylemenin,

geçmişte daha gerçek bir gerçekliğin var olduğunu, bu fotoğrafların olmayan bir şeyi varmış gibi gösterdiğini iddia etmek anlamına gelmediğini de kaydetmek gerekir; daha ziyade bu fotoğraflarla aktarılan haricinde de bir gerçeklik olduğu, ancak bunun bir önceki kadar yoğun bir şekilde kayda alınmamış olduğu ve bunun da bir tercih olduğu anlamına gelir.

Bu fotoğraflar aynı zamanda bir mistifikasyon da içerir. Ancak bunun bu fotoğrafların erken Cumhuriyet dönemini simgeler görülmeleriyle, çekildikleri dönemi değerlendirmenin kıstası haline gelmeleriyle ilgisi yoktur. Bu mistifikasyon daha ziyade fotoğraflara yalnızca gösterdiklerine istinaden bir anlam atfedilmesiyle alakalıdır. Oysa hangi hadiselerdeki hangi anların kayıt altına alınacağı, bunlardan hangilerinin tab edileceği ve hangilerinin dolaşıma sokulacağı gibi hususların yanı sıra bu fotoğrafları kimlerin nerelerde ne sıklıkta yaygınlaştırabileceğiyle ilgili tasarruflar da fotoğrafların anlamını kurar. Fotoğrafların gösterdikleri dışında da görülmelerini sağlamanın bir yolu Atatürk fotoğraflarının resmi yazışmaların ve kararnamelerin konusu haline nasıl geldiğine bakmak, çekildikleri ve dolaşıma sokuldukları dönemde bu fotoğrafları çevreleyen söylemleri incelemektir. Bu, ayrıca, fotoğrafların bir iktidar tekniği olarak nasıl işlevselleştirildiğini ve bu işlevselliğin hayata geçirilmesinin bir ekonomisinin olduğunun görülmesine de yarar.

4.2. İktidarın Uygulanmasında Fotoğrafın Araçsallaştırılması

4.2.1. Atatürk Portrelerinin Yaygınlaştırılmasıyla İlgili Tasarruflar

Kendilerinden önce gelen rejimin görünürlüğünü mesele edinen tüm iktidarlar gibi erken Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görünürlük ve yönetimsellik arasında bir bağ kurdukları Osmanlı döneminden kalma resim ve görsel sembolleri yasaklamalarından anlaşılabilir. Örneğin Dahiliye Vekâleti'nin 22 Ekim 1924 tarihli teklifi üzerine 31 Mart 1925'te çıkartılan kararnameyle, "hükümet binaları, devair-i resmiye ve mekteplerde arma, tuğra ve saltanat resimlerinin Cumhuriyet mefhumuyla kabil-i telif görülmemesi" üzerine bunların kaldırılmalarını hükme bağlanmıştır.[707] İcra Vekilleri Heyeti'nin 26 Ağustos 1925 tarihli bir kararnamesi de Padişah resimlerinin Müzeler Müdüriyeti'ne teslim

[707] **B.C.A.** 272.0.074 / 70.56.12.

edimesini ve Vekiller Heyeti yeni bir karar vermediği müddetçe sergilenmelerinden imtina edilmesini karara bağlar.[708]

Osmanlı döneminden kalma iktidarla ilgili resim ve sembollerin görünürlüğünün önüne bu şekilde geçilirken, yeni rejimin hem yurtiçinde hem de yurtdışındaki görünürlüğü de sıkı takip altındadır. Bu dönemde bilhassa Türkiye'de bulunan yabancı gazetecilerin yayınlarının takibi sıkı bir şekilde yürütülmektedir. Bu gazetecilerin yazdıkları yazılar ve çektikleri fotoğrafların kendi gazetelerine gönderilmeden evvel Ankara hükümetinin onayına sunulma şartı vardır. Takibe takılanlara yalnızca yeni hükümetle ya da yönetici kadrolarla ilgili yazılar ve fotoğraflar değil, örneğin iki gazetecinin İstanbul'da çektiği fotoğraflar da dahildir. Temmuz 1923 yılına ait bir yazışma buna örnek gösterilebilir:

TBMM
Dahiliye Vekâleti
Emniyet Umumiye Müdüriyeti

İcra Vekilleri Heyeti-i Riyaset Celilesine

> Chicago Tribune gazetesi muhabiri "Lory Ron" imzasıyla İstanbul'dan makam devletlerine geşide olup 3 numaralı darkenarla tevdîi buyrulmuş olan merbut telgrafname mevzu-i bahis Amrikan münteşir "Awning post" gazetesi erkan-i tahririyesinden "Marcosun" ile Sine Magi Amrikali Aston alacağı fotoğraflar Hükümetce kontrol edilmek şartıyle Bursa tarikiyle Ankara'ya azimetlerine müsaade edilmesi lüzumunun 24/26 No'lu 29 Temmuz tarihli muhirat ile İstanbul Velayetine tebliğ ve 24/26 29 Temmuz tarihli ve 4566/4496 numaralı tezâkiriyle cevaben Hariciye Vekâlet-i Celilesinin malumat ita kılındığı bi'l tedkik anlaşılmağla arz-ı malumat olunur efendim.[709]

Rejimin yurtdışına nasıl yansıtıldığı sorusu yalnızca cumhuriyetin ilk yıllarının bir meselesi olmakla kalmayacaktır. Her ne kadar Ankara hükümeti ilerleyen zamanlarda rejimin oturması ve güvenlik kaygılarının azalmasıyla yabancı gazetelerin Türkiye'yle ya da yönetici kadroyla ilgili yazı ve fotoğraf yayınlayabilmelerinin kendi onayına tabi olmasını şart koşamayacaksa da, yayımlanan yazı ve fotoğrafları, bilhassa

[708] **B.C.A.** 30.18.1.1 / 15.53.2.
[709] **B.C.A.** 30.10. / 83.545.16.

eleştirel olanları, yazışmalarla ilgili devlet organlarına bildirmekten geri durmayacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin görsel malzemelerin dolaşımda olmasıyla ilgili yasaklamalar da yalnızca cumhuriyetin ilk yıllarına has olmayacaktır. 1937'ye gelindiğinde rejimin bu konudaki tedirginliklerinin hâlâ devam ettiğinin bir göstergesi, Beyoğlu'ndaki Foto W. Sender tarafından çekilen ve "Époque de l'ancien empire ottoman" ("Eski Osmanlı İmparatorluğu Çağı") ismiyle kartpostal halinde basılan fotoğrafların toplattırılmasıyla ilgili çıkan kararnamedir. Dahiliye Vekâleti'nin bu konuda bir kararname çıkarılması talebiyle Başvekâlet'e yazdığı yazıda şöyle denilmektedir:

T.C.
Dahiliye Vekâleti — Ankara
Matbuat Umum Müdürlüğü — 20/3/1937

Başvekâlet Yüksek Makamına

(…) Foto Zender tarafından teksir ve satılığa çıkarılmış olan inkılâbımızdan evvelki devre ait tefli, ayılı sokak eğlenceleriyle, fesli, şalvarlı, kuşaklı erkeklerimiz, peçeli kadınlarımız, seyyar berber ve kahveciler ve kafesli evleri tesbit eden fotoğraflarda Türkiye temamile Asiyaî bir şekilde gösterilmektedir. Cumhuriyet devrinin yeni ve hayırlı halelerile tam bir tezat teşkil eden ve bu günkü vaziyetimizmiş gibi gösterilmek istenen bu renk renk fotoğrafları, kötü maksatlı ecnebilerin evleviyetle satın aldıkları görülmüş ve Matbuat Kanunun 51 inci maddesi mucibince toplattırılmışltır.

Türkiye Cumhuriyetinin ana prensiplerini yıkmak istiyenlerin ellerine bırakılmış birer vesika mahiyetinde olan bu kartpostallar satıştan menedilmiş bulunmakta olduğu için gereken Vekiller hey'eti kararının müstacelen ittihazını saygılarımla dilerim.

Dahiliye Vekili
Şükrü Kaya

Dahiliye Vekilinin bu yazısından üç gün sonra çıkan bir kararla, fotoğrafların Matbuat Kanunun 51. Maddesi uyarınca toplatılması hükme bağlanmıştır.[710]

[710] **B.C.A.** 30.18.01.02 / 73.23.8.

Yeni iktidarın tesis etmeye ve kontrol altında tutmaya çalıştığı görünürlüğün dayanaklarından biri de Atatürk fotoğrafları olacaktır. Bu fotoğrafların resmi yazışmalara ne şekilde yansıdığına bakıldığında, Başbakanlık Arşivi'ndeki belgelerde 1935'e kadar bu konunun bir görsellik rejimi inşası mantığı içinde ele alındığına rastlanmamaktadır.[711] Bu zamana değin Atatürk fotoğraflarının tek tük yazışmaların konusu olduğu görülür. Bu yazışmalardan bir tanesi 1924 yılında Cumhuriyet adıyla çıkarılacak ajanda, takvim ve defterlere fotoğrafının basılması için Atatürk'ten talep edilen izindir:

T.C
Başvekâlet — Ankara
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti — 1/3/1924

Türkiye Reis-i Cumhuru huzur Ritaespanahlarına,

> Her vesile ile Cumhuriyeti efkar-i umumiyede teyit ve te'bid edebilmek üzere "Cumhuriyet muhtırası ve takvimi" ve bilcümle mekatipte muhtelif kıtalarda kullanılmakta bulunan defterler (okunaksız kelime) "mektepte mahsus cumhuriyet ders defteri" ve kezalik "cumhuriyet sigara kağıdı" unvanıyla çıkarılacak muhtıra, takvim, defter ve sigara kâğıtlarının münasip mahllerine zat-i Riyasetpenahlarının fotoğraflarının istimaline müsaade itası Niğde mebusu Galip Bey tarafından istida edilmekte bulunduğu cihetle muvafakat Riyasetpenahları efkâr vekâlet-i celilesinden istihraç kılınmakta olduğundan bu babtaki iradelerinin emir ve işar buyrulmasını arz ve istirham ederim efendim.

Kamuoyunda Cumhuriyet fikrini pekiştirmek üzere çıkartılacak çeşitli ürünlerde Mustafa Kemal fotoğraflarının kullanılmasıyla ilgili bu yazıdan sonra, 16 Mart 1924 tarihinde Ticaret Vekâleti'nin Başvekâlet'e yazdığı ikinci bir yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının kullanılmasına izin verildiği ve bu fotoğrafların ajanda, takvim ve defterlerin hangi kısmına hangi ibarelerle basılacağı daha ayrıntılı olarak bildirilmiştir.[712] Atatürk fotoğraflarına ilişkin B.C.A.'daki ikinci bir dosya, İstanbul'daki Türk Ocağı'nın İsmet Paşa'ya yazdığı, Ocağın salonuna konmak üzere

[711] Bu durumun kimi arşiv belgelerinin yıllar içinde kullanıma kapatılmasıyla ilgili olabileceğini teslim etmek gerekir.
[712] **B.C.A.** 30.10 / 1.6.5.

Atatürk'ün bir fotoğrafını istedikleri ve sonrasında bu fotoğrafların kendilerine gönderildiğinin bildirildiği Nisan 1927 tarihli yazışmalardır.[713]

Atatürk fotoğraflarının kamu kurumlarında sistematik olarak yaygınlaştırılmaya başlanmasından hemen önce B.C.A.'da karşımıza çıkan üçüncü bir dosya ise Dahiliye Vekâleti ile Başvekâlet arasındaki yazışmalardan oluşan, belirli bir Atatürk fotoğrafına ilişkin krize dairdir.[714] 5 Ekim 1935 tarihinde Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü'nden Başvekâlet'e gönderilen yazıda Atatürk'ün uydurma fotoğraflarının toplatıldığını bildirilir:

T.C.
Dahiliye Vekâleti
Matbuat Umum Müdürlüğü — Ankara: 5 İlkteşrin 1935

Başvekâlet Yüksek Makamına

Reisi Cümhur Atatürk'ü maşlahlı bir kıyafetde gösteren ve bir nüshası ilişik olarak sunulan uydurma fotoğrafiler Matbuat kanununun 51.inci maddesi mucibince toplattırılmıştır.
Bu hususda İcra Vekilleri heyetince gereken kararın verilmesine emir buyurmanızı dilerim.

Dahiliye Vekili
Şükrü Kaya

Belgede ilişikte sunulduğu belirtilen fotoğraflar ilgili arşiv dosyasında yer almadığından, hangi fotoğraftan bahsedildiği bu noktada henüz anlaşılmamaktadır. Bu yazıdan sonra İcra Vekilleri Heyetince çıkarılan 2/3329 numaralı ve 7/10/1935 tarihli kararname, Matbuat Kanunu'nun Elli Birinci Maddesi uyarınca bu "uydurma fotoğraflar"ın toplattırılmasını karara bağlar. Yayının toplatılmasında dayanak gösterilen kanunun ilgili maddesinde şöyle denilmektedir:

Madde 51 – Yabancı bir memlekette çıkan bir gazete veya mecmuanın Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması İcra Vekilleri kararile menolunabilir.

[713] **B.C.A.** 30.10 / 117.816.20.
[714] Takip eden yazışmaların tamamı şu dosyadan alınmıştır: **B.C.A.** 30.18.1.2 / 59.85.9.

> Dağıtılan nüshalar karardan evvel, İcra Vehilleri Heyetinden müstacelen karar alınmak üzere, Dahiliye Vekilinin emrile toplattırılabilir. Menolunmuş gazeteleri memnuniyeti bilerek Türkiye'ye sokan ve dağıtanlardan 300 liraya kadar ağır para cezası alınır.[715]

Dolayısıyla fotoğraflar, yabancı bir ülkede çıkan gazete ve mecmuanın ülkeye sokulması ve dağıtılmasının yasaklanabilecek olmasına dayanılarak toplatılır.[716] Fotoğrafların bir süreli yayında çıkmış olduğu buradan anlaşılır. Zaten 6 Kasım 1935 tarihli bir diğer yazışma söz konusu fotoğrafların *La Turquie Moderne* ("Modern Türkiye") dergisinde yayımlandığını belirtir. Bu yazışmadan anlaşılan odur ki toplattırılan şey fotoğraf değil, derginin fotoğrafın yayımlandığı sayısıdır ve derginin kapatılmasıyla ilgili kararın çıkartılması İcra Vekilleri heyetinden istenmektedir:

T.C.
Dahiliye Vekâleti
Matbuat Umum Müdürlüğü — Ankara: 6 İkinciteşrin 1935

Başvekâlet Yüksek Makamına

> İstanbulda Suriyeli Necip Mardan'ın imtiyazı altında neşredilmekte bulunan aylık La Turquie moderne mecmuası (?) Sonteşrin tarihli ve altı numaralı nüshasına İcra Vekilleri Heyetinin 7/10/1935 tarih ve 2/3329 numaralı kararile yasak edilen Atatürkün maşlahlı uydurma resmini koymaktadır.
> Bu mecmua hakkında geçmiş muhaberatın birer kopyesi de ilişiktir. Matbuat kanununun elli birinci maddesi mucibince toplattırılması için emir verdiğimiz bu mecmuanın kapatılması için gereken kararın verilmesini saygılarımla dilerim.

Dahiliye Vekili
Şükrü Kaya

<u>İlişiği:</u>
Bir La Turquie Moderne mecmuası ve dört yazı sureti.

---

[715] "Matbuat Kanunu," **op. cit.**, s. 735.
[716] 1945'e kadar Bakanlar Kurulu Kararı'yla yasaklanan süreli yayın ve kitaplar için bkz. Mustafa Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar 1923-1945 – I," **Kebikeç**, Sayı 6, 1998, s. 53-80. Bu yazıda konu edilen *La Turquie Moderne*'in kapatılmasıyla ilgili olarak, bkz. **A.g.e.**, s. 68.

Bu yazışmadan anlaşıldığı üzere İcra Vekilleri Heyeti'nin 7/10/1935 tarihli kararnamesi aynı zamanda söz konusu fotoğrafların yasaklanmasını da içermektedir. Yani fotoğraf, dergide yayımlandıktan sonra yasaklanmış ve bu yasak derginin toplattırılmasına dayanak oluşturmuştur. İlişik olarak anılan *La Turquie Moderne* dergisi ilgili arşiv dosyasında yer almasa da, dergi ve sahibiyle ilgili Haziran 1935'te yapılmış dört yazışma dosyada görülebilir. Bu yazışmalar, derginin kapağında C.H.P.'nin altı okunun kullanılması ve derginin ilk sayısında İstanbul Valiliği'nden destek gördüğü ibaresinin olması üzerine işin aslının araştırılmasıyla ilgilidir. Bu yazışmalardan bir tanesi bilhassa ilgi çekicidir:

Ankara: 3 Haziran 1935

C.H.Partisi ve İstanbul Valiliğine

Kabında Cumhuriyet Halk Partisinin altı okunu ihtiva eden "La Turquie Moderne" adlı Fransızca derginin imtiyaz sahibi Necib Ziya Merdanın mecmuayı çıkarmak için Hükümete verdiği beyannamesinin örneği ilişik olarak takdim kılınmıştır.

Bu vaziyete nazaran Necib Ziya'nın dergiciliği kendisine meslek edinmiş bir adam olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu cinsten çıkan mecmualar ise çok kez bazı kutsal firmalar arkasında ilan ve abone avcılığı yapmaktadırlar. La Turquie Moderne dergisi ise başındaki yazıda kendisinin İstanbul valisi ve İstanbul parti başkanının yardımına istinad ettiğini ima ile zikretmektedir.

Bu yazı gerçek olmadığı takdirde ilan ve abone avcılığı için mühim bir vesile teşkil edebilir. Bu hususta bizi tenvir buyurmanızı rica eylerim.

Matbuat Umum Müdürü

C.H.Partisine aid not:

İstanbul Vilayetinin Ziya Necib hakkındaki 2005/4053, 3/4/935 tarihli mütaleası da ayrıca ilişik olarak takdim kılınmıştır.

Mütalâa şantajcılar dosyasındadır. 12/6/935

Emniyet İşleri genel Müdürlüğü Ş.I.den yazılan 20.1.1935 gün ve 357/643 sayılı yazı karşılığıdır:

> 1 – Ziya Necip, tahminen 30 yaşlarında olup Suriyeli ve Arap ırkındandır. Tabiiyetimizde bulunan bu kişiye kanunî Ziya, Arap Ziya da denilmekdedir. Arapça, Fransızca ve Rumca lisanlarını bilir çevresinde bir gazeteci olarak tanınmakta ve İstanbul'da intişar eden bir mecmuaya da yazı yazdığı söylenmekdedir. (…)
> Siyasî kötülüğüne dair bir kayıt bulunmayan ve fakat seciye ve vaziyeti itibarile her türlü fenalık yapmağa elverişli bir kimse olduğu söylenen Ziya'nın iki ay evvel durumundan şüphe edilenn Boşnak Cudiye nam şahısla Yunanistan'a gittiği haber alınmış ve oralarda halihazırda henüz çıkmamış olan ve ismine La Turquie Moderne namı verdikleri bir gazete namuna faaliyette bulunduğu öğrenilmişdir.

Bu belgeden anlaşılan odur ki, dergi yayın hayatının başından itibaren rahatsızlığa sebep olmuş, derginin bazı kurumların arkasına saklanarak ilan ve abone avcılığı yapmasından çekinilmiştir. Her ne kadar belgede dergi sahibinin dergicilik mesleğinden gelmediği belirtilse de Emniyet Müdürlüğü'nden alınan ve ilişikte gönderilen yazıda dergi sahibinin gazeteci olarak bilindiği ve İstanbul'da çıkan başka bir dergiye de yazı yazdığı ifade edilmekte, siyasi herhangi bir kötülüğü olmasa da her türlü kötülüğü yapmaya elverişli olduğu da eklenmektedir. Haziran'daki yazışmalarda "Suriyeli ve Arap ırkından" olup "tabiiyetimizde bulunan" kişi olarak zikredilen dergi sahibinin, sonraki yazışmalarda fotoğrafın basıldığı nüshanın toplattırılmasına hukuki dayanak oluşturmak için "Suriyeli" olarak anılmaya başlaması ilginçtir. Her ne kadar ilişikteki 6 Kasım 1935 tarihli yazının ilişiğindeki belgede derginin çıkarılması için verilen Beyannamenin ekte gönderildiği yazılsa da söz konusu beyanname ilgili arşiv dosyasında yer almamaktadır.

Gelgelelim *La Turquie Moderne* dergisi hakkındaki bir başka arşiv dosyasında[717] bu beyannamenin bir suretine ve yine aynı dosyada dergi sahibi Necip Merdan'ın derginin çıkarılması için gerekli izin dolayısıyla sunduğu belgeler arasında nüfus kayıt suretine rastlamak mümkündür (Görsel 4.27 ve 4.28). Nüfus kayıt suretinden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu anlaşılan dergi sahibi Necip Merdan'ın cumuriyetin ilanından önce Bağdat'ta doğmuş olması, görünen o ki derginin toplatılması için gerekli yasal dayanağın sağlanmasına malzeme

[717] Takip eden belgelerin tamamı şu dosyadan alınmıştır: **B.C.A.** 490.1 / 568.2262.2.

oluşturmuştur. Dahiliye Vekâleti'nin derginin kapatılması için 6 Kasım 1935'te Başvekâlet'e yazdığı yazı 11 Kasım 1935 tarihli şu kararnameyle sonuçlanır:

T.C.
Başvekâlet
Kararlar Müdürlüğü
Karar Sayısı
2/3493

Kararname

İstanbulda Suriyeli Necip Merdan'ın imtiyazı altında neşredilmekde olan aylık "La Turquie Moderne" Mecmuasının, 2/3329 sayılı kararname ile yasak edilen Atatürkün uydurma maşlahlı resmini taşıyan 6 numaralı nushasının, Matbuat Kanununun 51 inci maddesi hükmüne göre toplattırılması ve bu suretle memleketin iç siyasasına aykırı neşriyatından dolayı 50 inci madde hükmüne göre bu mecmuanın muvakkaten kapatılması; Dahiliye Vekilliğinin 6/11/1935 tarih ve 1162 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 11/11/935 de onanmışdır.

11/11/1935
Reisicümhur
K. Atatürk

Matbuat Kanunu'nun elli birinci maddesi gereğince toplatılan dergi, aynı kanunun ellinci maddesi uyarınca da geçici olarak kapatılmıştır. Kanunun bu maddesinde ise şöyle denilmektedir:

Madde 50 – Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. (…)[718]

La Turquie Moderne dergisine ayrılmış olan bu ikinci arşiv dosyasında bulunan, dergi sahibi Necip Merdan'ın 2 Ocak 1936'da Recep Peker'e atfen kaleme aldığı mektuptan anlaşıldığı üzere derginin toplattırıldığı ve sonrasında geçici olarak

[718] "Matbuat Kanunu," **op.cit.**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

SURET

YENİ MATBUAT KANUNU MUCİBİNCE VERİLECEK BEYANNAME

İstanbul Vilâyetine

8/8/931 Tarihinde resmî gazetede neşredilerek mevkii mer'iyete giren Matbuat kanununun muvakkat (A) maddesi mucibince işbu beyannameyi makamı alinize tevdi ediyorum,

Tahsil derecesi hakkındaki kayıtdan aynı kanunun muvakkat (B) maddesi mucibince müstesna olduğunu da bu vesile ile beyan ederim.

Gazetenin veya mecmuanın adı: La Turquie Moderne.

Sahibinin adı ve sanı : Necip Merdan

Sahibinin tahsil derecesi, tabiiyeti: Türk, Hukuk

Muamele merkezi olan iş adresi: Beyoğlu çakmak sokak Necib B.apartman .

Ev adresi: Beyoğlu çakmak sokak Necip Bey apartman

Başmuharririn adı, sanı, ikametgâhı: Necip Merdan

Filen umumi neşriyatı kimin idare edeceği: kendisi

Nerede basılacağı: Çituri matbaasında. Galata billur sokak.

Matbaacının adı ve sanı: ---------

Siyasî olup olmadığı : Siyasî değildir.

Ne vakitlerde çıkarıldığı: ayda bir defaya mahsus

Hangi dillerde çıkarıldığı: Esası fransızca olmak üzere muhtelif lisanlarda

Sermayeyi tedarik edenler başkaları ise onların hepsinin ve sermaye kanunu dairesinde kurulmuş bir şirkete ait ise şirket mukavelenamesinin aslı veya tasdikli suretile beraber şirketin idare meclisini teşkil veya temsil eden kimselerin adı, sanı, memleketi, iş ve ev adresi:

Bir cemiyete ait ise cemiyetin ismi, merkezi idaresi:

Mecmua sahip ve filen umumi neşriyatı idare edenin kanunî evsafı haiz olup olmadığı: (I)

Gazete veya mecmuanın başka muharrirleri, muhbirleri, muharrirleri ve yazı işleri müdürü ve umum müdürü kimlerse isimleri, ikametgâhları, kanuni evsafı haiz olup olmadıkları : (2)

(GAZETE)

Yukarıki izahattan anlaşılacağı veçhile mecmua, matbuat kanunun hükümlerine vaziyeti uydurmuş olduğundan işbu beyannamenin ahzile defteri mahsusuna kaydını ve aynı kanunun I7 inci maddesi mucibince tarafıma ilmühaberinin itasını istida ederim Efendim.

Aslına uygundur. 2/I/935

Mühür yeri

Görsel 4.27: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490.1 / 568.2262.2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S U R E T

Türkiye Cümhuriyeti
İstanbul üçüncü noteri.

T.C.
Nufus hüviyet cüzdanı 271
No.639360

Aile ismi, yani lâkab ve şöhreti - Merdan Zade.
Âdı Mehmed Necib Bey - Babasının adı: ölü Merdan Ef.
Anasının adı, Emine Hanım - Doğum yeri Bağdad.
Doğum tarihi, 1279 - Dini İslâm, mezhebi - Meslek ve ictimai vaziyeti medenî hâli: duldur. Boy, göz, renk, vücutca sakatlığı veya noksanlığı. Yanı bekâr mı, evli mi, dul mu, boşanmış mı.

Nüfus kütüğünde yazılı olduğu yeri

Vilâyeti - İstanbul, kazası Beyoğlu, nahiyesi Pangaltı.
Mahalle veya köyü - Feriköy - sokağı Keşişhane. No. - Bilâ
Cild - No.I sayfa No.65 ne suretle verildiği tebdilen .

Bu nüfus cüzdanında adı, hüviyeti yazılı olan Mehmed Necib Türkiye Cümhuriyeti vatandaşı olarak nufus kütüğünde kayıtlıdır. Bu cüzdan Beyoğlu nufus idaresinden verilmiştir.

4.2.1932

T.C.
Beyoğlu Nufus memurluğu
Mühür imza: M.Raif

İhtiyata naklinden ihracına kadar cari muamelatı .
Beyoğlu Malmüdürlüğünden 3092 sıra numaralı cüzdanla - 23 Lira ve 10 kuruş maaş almaktadır.

İmza: Fuat 12.5.934.

Mühür yeri

Aslına uygundur.
31.12.1934

Görsel 4.28: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490.1 / 568.2262.2

kapatıldığı dergi sahibine bildirilmemiş, kendisi gerekçeyi işi araştırdığında öğrenmiş ve yaptığı işin müdafaasına girmiştir:

> Sayın Bay Peker;
>
> (…) İki ay evvel, altıncı sayının çıkmasını müteakip, Ankaraya gittim. İstanbula avdetimde, piyasadaki sayıların toplattırılmış ve yatak odamın yazıhane diye mühürlenmiş olduğunu gördüm. Bu işler yapılırken bana haber verilmemiş ve hiç bir tebligat yapılmamış olduğundan, derin hayretlere düştüm ve bu büyük darbenin sebebini anlamak üzere, İstanbulda, en küçüğünden en büyüğüne kadar baş vurduğum bütün makamlardan ademi malumat cevabı aldım. Bunun üzerine, derhal Ankaraya döndüm ve orada, hayret ve teesürümü kat kat artturan bir muameleye ve cevaba maruz kaldım. İlk olarak baş vurduğum basın direktörlüğünde, Atatürk'ün, Trablusta çektirmiş olduğu fotoğrafın neşrinin, tamimle yasak edildiğini, buna rağmen "La Turquie Moderne"in altıncı sayısında çıkmasının, mecmuanın tatiline tamil olduğunu söylediler ve şu şayanı dikkat sözleri ilave ettiler: "Zaten sizde Suryelilikte var; bunun için bu işten vazgeçmeniz hakkınızda daha hayırlı olur."
>
> Sayın Pay Peker; Ben, 132 tarihinde Istanbulda doğmuş Türk oglu Türküm ve bununla öğünürüm.[719] Bana atfedilen Suryelilik, kuvvei maneviyemi kırmak kastı ile savurulmuş bir kıskançlıktan başka bir şey değildir. Basın direktörlüğünde söylenen diğer bir cümlede, meselenin mahiyetini kısmen anlamış gibiyim ve bunun için, memlekete hizmet bakımından pek büyük bir acı duymaktayım.
>
> İkinci cümle şudur: "Siz niçin fransızca mecmua çıkarmakta ısrar ediyorsunuz? Bu işi biz pek ala yapıyoruz; başka şekilde bir mecmua çıkarırsanız daha eyi olur."
>
> Evet, onlarda fransızca bir mecmua çıkarıyorlar; fakat bu mecmua tetkik buyurulursa, Parti hakkında tek kelime yazmadığı ve sırf asarı atikadan ve yeni yapılan bir kaç imar hareketinden başka hiç bir şeyden bahsetmediği görülür. Ve

[719] Necip Merdan'ın dergi çıkartmak için verdiği beyannamenin yanı sıra ibraz ettiği nüfus hüviyet cüzdanı suretinde (bkz. Görsel 4.28) doğum yer ve yılı "Bağdat, 1279 [1863/1864]" olarak görülürken, yazdığı mektupta 1321'de [1905/1906] İstanbul'da doğduğunu beyan etmektedir. Merdan, Basın Direktörlüğü'ne gittiği zaman "Zaten sizde Suriyelilik de var" cevabını aldığından, mektubunda İstanbul doğumlu olduğunu söylemeye ihtiyaç duymuş olabilir. Öte yandan nüfus kaydı da İstanbul, Beyoğlu'nda bulunmaktadır. Ancak nüfus cüzdanındaki doğum yılı ile mektubunda ifade ettiği doğum yılı arasındaki 40 yıllık fark önemli bir soru teşkil etmektedir. Yukarıda yer verdiğimiz, derginin ilk çıkmaya başladığı vakitler, kapakta C.H.P'nin altı okunun kullanılması ve ilk sayısında İstanbul Valiliği'nden destek gördüğü ibaresine yer verilmesi üzerine işin aslının araştırılmasıyla ilgili 3 Haziran 1935 tarihli yazıyla birlikte iletilen 20 Ocak 1935 tarihli Emniyet Genel Müdürlüğü raporunda (bkz. **B.C.A.** 30.18.1.2 / 59.85.9), kendisinin 30 yaşlarında olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla eldeki belgelerde Necip Merdan'ın doğum yeri ve yılıyla ilgili tutarsızlıklar olmasına rağmen, bu konuyu açıklığa kavuşturmaya yönelik elde şu an herhangi bir belge bulunmamaktadır.

> bu işi yapmak için onlar, Devletten binlerce lira tahsisat almaktadır. Halbuki ben, başardığım bu büyük ve zorlu işi, kimseden on para istemeden yaptım ve mecmuam, gerek avrupada ve gerek memleketimizde tutulmuş mecmuaların en başına geçti; ve hala, başımıza gelenleri bilmeyenlerden takdir ve tebrik yazıları almaktayım.
>
> Bütün bu arz ettiklerim, "La Turquie Moderne"in sırf rekabet hissi ile kapatılmış olduğunu apaçık göstermezmi? Zira, mecmuanın tatilinde amil olarak gösterilen Atatürkün fotoğrafı hakkında hiç bir yasak tamimi bulunmadığı ve böyle bir yasaktan hiç bir gazetenin malumatı olmadığı gibi, aynı resim, "Türkün altın kitabı" ismindeki eserde (ki bizde klişeyi oradan aldık) ve yeni Türk tarihinin 4üncü cildinde vardır ve daha bir çok yerlerde basılmış ve satılmaktadır.
>
> (…) Resmi ve gayri resmi müracaat ettiğimiz makamların hiç biri cevap vermek lüzumunu hissetmedi. Müracaat edilecek ve hak aranılacak merci neresidir? Biz iltimas, lutuf, istisnayi muamele istemiyoruz. "Mecmuanız şu sebepten, şu kadar müddetle kapanmıştır" desinler ve bizde ne yapacağımızı, nasıl bir hattı takip edeceğimizi öğrenelim ve hayat programımızı ona göre tanzim edelim. (…)

Dergi sahibinin bu mektubundan da bir kere daha görülebildiği üzere başka yayınlarda da yer almasına ve yayınının yasaklandığına dair tebliğ edilen herhangi bir karar olmamasına rağmen Atatürk'ün fotoğrafı, *La Turquie Moderne* dergisinin fotoğrafa yer verilen nüshasının toplatılıp derginin de geçici olarak kapatılmasına sebep olmuştur. Zaten yukarıdaki yazışmalarda da gördüğümüz üzere fotoğrafın yasaklı olduğu kararı, fotoğrafın dergide yayımlanmasından sonra verilmiş ve ardından da derginin toplatılmasına dayanak oluşturmuştur. Ayrıca Türkiye vatandaşı olduğu yazışmalarda da söylenen dergi sahibinin, Bağdat doğumlu olması nedeniyle bir müddet sonra Suriyeli olarak anılmaya başlanması, derginin Matbuat Kanunu'nun yabancı ülkelerde çıkan gazete ve mecmualara dönük maddesi uyarınca toplatılıp geçici olarak kapatılmasıyla alakalıdır. Anlaşılan o ki iktidarın görevlendirmesi dışında şahsi teşebbüsle, böyle bir adla, üstelik Fransızca bir derginin çıkarılması iktidarı rahatsız etmiştir. Derginin ilk sayısında İstanbul Valiliği'nden ve C.H.P. İstanbul İl Başkanlığı'ndan destek alındığına dair bir ibarenin bulunması, derginin partinin bir yayını olarak görülmesi çekincelerine neden olmuş olabilir. Zaten ikinci arşiv dosyasındaki bir diğer belgede, derginin yayın hayatına başlamadan önce C.H.P.'ye başvurarak maddi yardım talebinde bulunduğu, kendisinin bu talebi karşılanmadığı gibi çıkarmayı planladığı dergiden de hoşnut kalınmadığı açıkça

görülebilir. Örneğin C.H.P. İdare Heyeti Reisi Cemal Tunca'nın C.H.P. Umumî Kâtibi Kütayha Mebusu'na 20 Ocak 1935'te gönderdiği bir yazıda şöyle denmektedir.

> (…) Fırka namına gazete çıkarmak istersek elemanlarını kendi aramızdan aramaklığımız ve inisyativimizi kendi almamız daha doğru olur, bu adama maddî manevî hiç bir yardımda bulunmamanız ve ne kendisi ne de işi ile alâkalanmamız için sizi aydınlatmak isterim.

Partinin dergiye destek vermemesine rağmen derginin ilk sayısında bu türden bir desteğin ima edilmiş olması da rahatsız edici bulunmuş olmalıdır. Tüm bu nedenlerden ötürü derginin yayını, doğrudan bu anılan sebeplerle değilse de, yayımlanan bir Atatürk fotoğrafının "uydurma" olduğu gerekçesiyle durdurulmuştur.

La Turquie Moderne dergisinin toplatılıp geçici olarak kapatılmasına neden olan Atatürk'ün söz konusu uydurma fotoğrafı, bazı yazışmalarda ilişikte gönderildiği söylense de, konuyla ilgili iki arşiv dosyasında da yoktur. Ancak dergi sahibinin mektubunda "Atatürk'ün Trablus'ta çekilen fotoğrafı" bahsinden ve fotoğrafın klişesinin *Türk'ün Altın Kitabı*'ndan alındığı ifadesinden anlaşıldığı üzere söz konusu fotoğraf aşağıda görülebilir (Görsel 4.29). Bu, Atatürk'ün 1911'de Trablusgarp'ta bir Osmanlı askeri olarak görevliyken yerel kıyafetlerle çektirdiği bir fotoğrafıdır. Tıpkı mektupta bahsedildiği gibi bu fotoğrafa, 1928'de basılan *Türk'ün Altın Kitabı*'nda Atatürk'ün hayatının anlatıldığı bölümde yer alır.[720] Tüm bu yazışmalardan ve kararnamelerden anlaşıldığı üzere, fotoğraf *La Turquie Moderne*'de yayımlanması üzerine bir kararnameyle "uydurma" olduğu söylenerek yasaklanmış, böylelikle derginin ilgili nüshasının "memleketin umumi siyasetine aykırı" olduğu gerekçesiyle toplatılmasına dayanak oluşturulmuştur. Üstelik derginin toplattırılması, dergi sahibinin Suriyeli olduğu ileri sürülerek, ülke dışında çıkan yayınlar konusunda uygulanabilecek önlemlerle ilgili kanun maddesine dayanılarak yapılmış, tüm bunlar olurken dergiyle ilgili alınan karar ilgili kişiye tebligatla bildirilmediği gibi fotoğrafın yasaklı olduğuna ilişkin herhangi bir talimat da hiç kimseyle paylaşılmamış, hatta fotoğrafın başka yayınlarda, bilhassa *Türk'ün Altın Kitabı* gibi bir kitapta yer alması

[720] Naci Kasım, **Türk'ün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı**, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu, 1928, s. 25. Kitabın ikinci baskısı 1963'te, üçüncü baskısı ise 2005'te yapılmıştır. 2005 basımında aynı fotoğraf, kitabın 45. sayfasında görülebilir. Fotoğrafın sonraki basımlarda da kullanılmaya devam edişi için bkz. Naci Kasım, **Türk'ün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı**, İstanbul: İleri Yayınları, 2005, s. 45.

غازینك حیاتی

صحیح .. سلانیکده بولندیغم زمان آرناوودلق حرکاتیله‌ده مشغول اولمشدم. اولا (شوکت طورغود) پاشا مأمورایکن (محمودشوکت) پاشا بالذات آرناوودلق حرکاتی أله آلمشدی. بنده ارکان‌حربیه رئیسی دیه برابر کوتوردی. (پرزرن)و(اپیك)ه قادار حرکاتی برابرجه تعقیب ایتدك .

طرابلس و بالقانه حرب‌لری

استانبوله چاغیرلدیغم زمان ایتالیانلر طرابلس غربه هجوم ایتدیلر. بنده تبدیل نام وقیافتله بعض آرقداشلرله برابر (مصر)ه و اورادن (بنغازی) طرفلرینه کیتدم. برسنه قادار دوام ایدن حرب اثناسنده قوتلرینه قوماندا ایتدم. اصل مملکتده‌ده بالقان حربی باشلامشدی.

بولغار اوردوسی، (چتالجه) خطه‌سنه و (بولایر)ك شمالنه کلدیکی بر صیرادە (استانبول) ه عودت ایتدم ، (کلیبولی) ده قوای مرتبه نامی آلتنده بر اوردو واردی. اونك ارکان حربیه‌سنه مأمورایدلدم. بر آز صوکرا (بولایر قول اوردوسی) دینلن بر قوتك عینی زمانده ارکان حربیه رئیسی اولدم .

اوردومز (ادرنه ـ دیمتوقه) استقامت عمومیه‌سنده حرکته کچدی. قوای مرتبه اولا شمالده ، (ادرنه) یه قدر کیتدی. صوکرا (بولایر) قول اوردوسی، باش قوماندانلغنك امریله (دیمتوقه)یه توجه ایتدی. بوندن صوکرا (استانبول) ه کلدم . قوای مرتبه‌نك ارکان حرب رئیسی اولان آرقداشم (فتحی) بك عسکرلکدن استعفا ایتمش ، (اتحاد وترقی) کاتب عمومیسی اولمشدی ، چوق کچمدی . صوفیه‌یه آتاشه‌میلیته‌ر اولدم . برسنه بووظیفه‌ده قالدم .

غازی طرابلسده

Görsel 4.29: Türk'ün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı, 1928, s. 25
Fotoğraf altı: Gazi Trablus'ta

sorun edilmemiştir. Bu demektir ki söz konusu fotoğrafa yönelik tutum, belirli bir durumla başa çıkma, belirli bir durumun üstesinden gelme stratejisidir. Dolayısıyla fotoğrafın kimler tarafından nerelerde dolaşıma sokulabileceğine dair olan bu karar, iktidarın uygulanmasında fotoğrafın nasıl araçsal bir rol oynayabileceğinin bir örneğini teşkil eder. Bu durum ve genel olarak Mustafa Kemal fotoğraflarının çeşitli yerlerde yaygınlaştırılmasının izne tabi olması, her ne kadar iktidarın bu görsellerin öneminin farkında olduğunun bir işareti olsa da, en azından arşivlerde erişilebilen belgelerin azlığından ve çeşitli durumlara yönelik karşılıklardan ibaret olmalarından görülebildiği kadarıyla, bu meselenin merkezden yürütülen bir görsellik rejimi mantığı içerisinde ele alınmadığı anlaşılmaktadır.

4.2.2. Devlet Kurumları ve Parti Teşkilatlarında Atatürk Portreleri

Mustafa Kemal fotoğraflarının kamu kurumlarına ve devlet dairelerine asılması uygulamasının ilk olarak ne zaman başladığına dair bir belge arşivlerde bulunamadığından, bu konuyla ilgili ancak bazı tahminler yürütülebilinir. Bu fotoğrafların kamusal alanlarda sergilenmesi, ilk olarak Milli Mücadele yıllarında başlamıştır. Birinci Bölümde yer verdiğimiz bazı yazılarda gördüğümüz üzere savaş Anadolu hareketi leyhine devam ederken çeşitli dükkânlar Mustafa Kemal

Paşa'nınkiler de dahil olmak üzere hareketin önde gelenlerinin resim ve fotoğraflarını asmaya başlamış, savaşın sona ermesinden sonra bu görsellere artık her yerde rastlanılır olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'ten itibaren çıkarılan kanun ve kararnamelerle, önceki rejime ait kamusal alanlar ve resmi dairelerdeki resim, arma, tuğra gibi görsel malzemeler göz önünden kaldırılmıştır. Önceki rejimin resim ve simgeleri kaldırıldıktan sonra boşalan yerleri doldurmak üzere Mustafa Kemal Paşa'nın ve hareketin diğer önde gelenlerinin fotoğraf ve resimlerinin asıldığı tahmin edilebilir. Dolayısıyla Mustafa Kemal portrelerinin resmi dairelere asılması, önceki iktidarın kamu kurumlarındaki resimlerinin indirilmesiyle başlamış olmalıdır.

Şayet durum böyleyse ve şayet arşivlerde Mustafa Kemal portrelerinin kamu kurumlarına asılmaya başlandığına dair bir belgeye rastlanamaması, belgeye ulaşılamamasındansa böyle bir belgenin olmamasından ileri geliyorsa, o halde bu portrelerin ilk olarak merkezin kapsamlı bir uygulaması neticesinde asılmadığı tahmin edilebilir. Bu durumda asılan bu portrelerde bir uyum beklememek gerekir; indirilen resim ve görsellerin yerine muhtemelen erişilebilinen ilk Mustafa Kemal portresi çerçeveletilerek asılmıştır. 1926 yılında Maarif Vekâleti'nin Başvekâlet'e gönderdiği bir yazı, durumun gerçekten de böyle olabileceğini düşündürür:

Maarif Vekâleti — Ankara [ ]/1/1926
Hars Müdüriyeti

Başvekâlet-i Celileye

Reis-i Cumhurumuz Hazretlerinin resmî yerlerde birbirine uymayan ve çok defa bedî'i bir kıymeti hâiz olmayan fotoğraf ve tablolarına tesadüf olunmaktadır.
Reis-i Cumhurumuzun resmî daire ve yerlere konacak olan bu gibi tabloları için çoktan yapılması lazım gelen hürmet ve itina ancak leffen takdim edilen talimatname layihasının ihtiva ettiği sarih hükümler dairesinde temin edileceğinden bu talimatnamenin bir an evvel tasdik-i âliye iktiranına vesatet-i devletlerini rica ve tekrimat-ı mahsusayı takdim ederim efendim.

Maarif Vekili[721]

[721] **B.C.A.** 180.09 / 13.75.1.

Resmi yerlerde "tesadüf" olunan tablo ve fotoğrafların birbirine uymadıkları ve bu durumun düzeltilmesi gerekliliğine dair bu yazı, bu zamana kadar merkezin bu hususta kapsamlı bir uygulamasının olmadığı tahminini güçlendirir. Bundan sonra Maarif Vekâleti, portrelerdeki uyumsuzluğu gidermek ve bunların kamu kurumlarına asılmasını daha sistemli bir hale getirmek için bir talimatname layihası hazırlığına girişir. Layihanın özgün haline ilgili arşiv dosyasında rastlanamamakla birlikte layihanın bu ilk halinin, fikir alınmak üzere çeşitli kurumlara gönderildiği anlaşılır. Sanayi-i Nefise Mektebi layiha hakkındaki görüşlerini bildiren kurumlardan biridir ve bu yazıdan, layihanın ilk haline dair kestirimlerde bulunulabilinir:

Maarif Vekâleti
Sanayi-i Nefise Encümeni Riyaseti

Maarif Vekâlet-i Celilesine

31 Kanunievvel 1926[722] tarihli ve 10934-2463 numaralı tahrirat-ı aliyyelerine cevaptır.

Encümenimizce mesele etraflıca tetkik ve melfüf talimatmane layihası kabul ve ihzar edildi. Reis-i Cumhur Hazretlerinin resimlerini ta'lik hususunda nazar-ı dikkate alınacak iki mühim nokta olduğuna kâniyiz. Bunlardan biri eserin alelade fotoğrafyalar gibi çok kere ihmal ve mübalatsızlığı ifade mevzularıdır. Binaenaleyh mikyâsı tam da resmî yerlere fotoğrafı asılmasını men eden maddeyi kabul ettik. Diğer matbû veya gayr-ı matbû bu gibi eserlerin bedî'i mahiyetini haiz olması şarttır. Bunun için hiç olmazsa büyük makamlara yağlı boya levhalar asılmasını ve bunların memleketçe maruf sanatkârlar tarafından vücuda getirilmesi hususunu bir madde ile tespit ettik. Ancak mektepler gibi adedi çok olunan resmî yerlerin dahi sanatkârâne ihzar edilmiş olan resimlerinden istifadelerini temin için Reis-i Cumhur Hazretlerinin tabiatından vücuda getirilmiş sanatkârâne resimlerin yine sanatkârâne şerait altında tab edilmesini düşündük. Talimatnamenin ihtiva ettiği sarih hükümler dairesinde Reis-i Cumhur'un resimleri için yapılması lazım gelen hürmetin medenî şartları temin edilmiş olacağı mütalaa edilmiştir efendim.

16 Kanunisani 1926

[722] Belgenin gönderildiği tarih 16 Kanunisani (Ocak) 1926 olduğundan, 31 Kanunievvel (Aralık) 1926'da gönderildiği söylenen yazının tarihi 1925 olmalı.

Sanayi-i Nefise Encümeni Reis

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin gönderdiği görüş yazısında, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının asılmasını yasaklayan maddeyle hemfikir olunduğu belirtilmektedir. Bunun sebebi çoğu zaman alelade fotoğraflar asılması ve bunun da ihmal ve mübalatsızlık ifadeleri olmasıdır. Belli ki ülkenin lideri tüm kamu kurumlarında görünür olacaksa, bu görüntünün biraz "mübalata," yani özel bir dikkate ihtiyaç vardır. Bu mübalata, hiç olmazsa önde gelen kamu kurumlarına özgün birer yağlı boya portresinin asılmasıyla sağlanacaktır. Mektepler gibi sayıca çok olduklarından her birine bir yağlı boya portrenin asılmasının mümkün olmadığı yerlerdeyse, "sanatkârane" resimlerin "sanatkârane" bir şekilde tab edilmiş kopyalarının asılması, bu resimlere gösterilmesi gereken hürmeti temin edecektir. Maarif Vekâleti, tam tarihi bilinmemekle birlikte Sanayi-i Nefise Mektebi'nin görüşlerinden sonra şekil verildiği tahmin edilen bir layiha daha hazırlamıştır:

Talimatname Layihası

1- Reis-i Cumhur Hazretlerinin renkli veya renksiz fotoğraflarını resmî dairelere asmak memnûdur.

2- Büyük Millet Meclisi, vekâletler, sefaretler gibi büyük makamlara Reis-i Cumhur Hazretlerinin konulacak olan resim, büst ve heykel gibi eserlerin orijinal olması şarttır.

3- Reis-i Cumhur Hazretlerinin resmî yerlere konulacak olan resimleri, büstleri veya heykelleri Sanayi-i Nefise Encümenince tetkik ve tasvi edilecektir.

4- İkinci ve üçüncü maddelerde zikredilmiş eserleri vücuda getirecek olan sahib-i salahiyet sanatkârların isim ve hüviyetleri resmî makam tarafından vâki olacak müracaat üzerine Sanayi-i Nefise Encümeni Riyaseti tarafından bildirilecektir.

5- Reis-i Cumhur Hazretlerinin maruf sanatkârlar tarafından yapılacak olan yağlı boya resimleri Sanayi-i Nefise Encümenince tetkik ve tercihen bir tanesi tefrik edilerek encümen azasından birinin nezareti altında Avrupa'nın en maruf imalathanelerinden birinde renkli olarak tab ettirilecek ve hükümet bunu mekteplerine ve diğer müesseselerine asılmak üzere tevzi edecektir. Büst, heykel ve madalyon gibi diğer sanat eserlerinin kabul ve teşhiri de aynı esaslara tâbidir.

Layihanın ilk maddesi, Mustafa Kemal fotoğraflarının resmi dairelere asılmasını yasaklamaktadır. Bunun sebebi, ikinci maddede belirli kurumlara asılacak

portreleri için vurgulanan "özgün eser" şartı olmalıdır. Ayrıca layihanın beşinci maddesinde, okullara ve diğer müesseselere asılacak portreler için, yağlı boya resimlerinden Sanayi-i Nefise Encümenince seçilecek bir tanesinin Avrupa'da tab ettirilip çoğaltılarak asılacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla öyle anlaşılıyor ki fotoğrafın "özgün eser" addedilmemesinin sebebi sonsuz sayıda kopyasının çıkartılabiliyor olması değil, bir "sanatçının" elinden çıkmamış addedilmesidir. Bu durum, erken Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin fotoğrafa bakışını anlamamıza da yardımcı olur; stüdyoda çekilen bir portre, bir ressamın yaptığı yağlı boya portreye göre, sanata daha uzak ve daha teknik bir şey olarak görülüyor olmalıdır. Farklı yerlerde karşılaşılan alelade fotoğraflar da bu nedenle bir ihmal duygusu uyandırmaktadır. Ülkenin lideri tüm resmi daire ve kamu kurumlarında görünür olacaksa, bunun kendisine yaraşır olduğu düşünülen bir şekilde yapılmalıdır.

Bu talimatname layihası 1927 yılına gelindiğinde artık yalnızca iki maddelik bir kanun layihasına dönüşmüş görünmektedir:

> Maarif Vekâleti
> Ankara: […] 1927
>
> Reis-i Cumhur Hazretlerinin Resmî Devaire Asılacak Resimleri Hakkında Kanun Layihası
> 1- Reis-i Cumhur Hazretlerinin resmi devair ve makamata asılacak olan resimleri Türk Tayyare Cemiyeti mühürünü havi olan matbu portreleridir.
> 2- Bu portreler, Tayyare Cemiyeti tarafından Avrupa'nın en maruf bir sanatkârına tersim ettirilen Reis-i Cumhurun yağlı boya portrelerinden biri renkli ve diğeri yekrenk (gravür) olarak istinsah ve teksir ettirilecektir.

Dolayısıyla resmi dairelere asılacak Mustafa Kemal portrelerinden sorumlu kurum artık Türk Tayyare Cemiyeti'dir. Portreler arasındaki uyum, Türk Tayyare Cemiyeti'nin mührünü taşımalarıyla sağlanacaktır. Böylelikle artık kurumlarda temin edilen ilk fotoğraf değil, merkezde yaygınlaştırılması kararlaştırılan tab edilmiş yağlı boya portreler görünür olacaktır.

Arşivlerde bu uygulamayla ilgili daha başka belgelere rastlanamadığından uygulamanın ne kadar yaygınlık kazandığını kestirmek mümkün değildir. Ancak

karşılaşılan iki belge, talimatname ve kanun layihalarında belirtilen hususların geçerlilik kazanmamış olduğunu düşündürür. Belgelerden ilki, layiha çalışmalarından iki yıl sonrasına aittir. Diyanet İşleri Reisliği'nden Orhaneli Müftülüğü'ne gönderilen 12 Aralık 1929 tarihli bir yazıda, Başvekâletten kendilerine iletilen yazı uyarınca, kurumlarda önceki Mustafa Kemal fotoğraflarının kullanılmaya devam edildiği, Türk Tayyare Cemiyeti'nin büyük para ve emek sarfıyla yaptırdığı yağlı boya portrelerinin bu sebeple satılamadığı belirtilmekte ve büyük bir kıymeti haiz olan bu yağlı boya portrelerin kullanılması istenmektedir.[723] Arşivde karşılaşılan ikinci bir belge 28 Ocak 1936 yılına aittir. Ankara'da Cebeci'deki Küçük Zabit Okulu Direktörlüğü'nden parti genel sekreterliğine gönderilen yazıda okulun dersliklerinde ve diğer yerlerinde Atatürk'ün ufak resimlerinin olduğu, ancak kütüphane, direktör odası ve öğretmenler odasında büyük fotoğraflarının olmadığı belirtilmekte, Atatürk'ün büyük fotoğraflarından kendilerine verilmesi istenmektedir.[724] Bu belge, herhangi ücra bir yerde değil Ankara'nın merkezinde yer alan bir okulda dahi bu görselleri edinmedeki güçlükleri gösterdiği gibi, yağlı boya portrelerin değil de fotoğrafların asılmasına devam edildiğini gözler önüne serer.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki kurumlara asılacak portrelerle ilgili belgeler 1935'ten itibaren düzenlilik kazanır. Ancak söz konusu olan yalnızca Atatürk'ün değil, aynı zamanda İnönü'nün de portreleridir. Devlet-parti bütünleşmesinin resmileştiği bu yıl, Atatürk ve İnönü'nün görüntülerinin sistematik bir şekilde yaygınlaştırılmasını da beraberinde getirmiştir. Esasında İnönü'nün fotoğraflarının da kurumlarda sergilenmesi yeni bir uygulama değildir. Bununla ilgili belgelere 1935'ten önce rastlamak da mümkündür. Örneğin Erkan-ı Harbiye Reisliği'nden Başvekâlet'e gönderilen bir yazıda, 29 Ekim 1931 günü açılışı yapılacak kütüphanede "bir mevki ihtirama asılmak üzere" dönemin başvekili İsmet İnönü'nün 55x70 ebasında bir fotoğrafının kendilerine hediye edilmesi istenmektedir.[725] Ancak 1935'ten itibaren bu fotoğrafların sergilenmesi kurumların talebine ve insiyatifine bağlı olmaktan çıkıp merkezin ürettiği bir uygulamaya dönüşmüştür.

1935 sonunda başlayan bu ilk sistematik girişim, partinin genel başkanı sıfatıyla Atatürk'ün ve genel başkan vekili sıfatıyla İnönü'nün fotoğraflarının C.H.P.

[723] **B.C.A.** 51.0.0 / 3.17.22.
[724] **B.C.A.** 490.1 / 978.792.2.
[725] **B.C.A.** 30.10 / 45.290.31.

İl ve İlçe Yönkurulları ile Halkevlerine asılmasına yöneliktir. Portrelerin uyum içinde olmasını sağlamak için öncelikle hangi görüntülerin yaygınlaştırılacağına karar verilmesi gerekmiştir. Bunun için Foto Süreyya'dan[726] elindeki pozlardan örnek göndermesi istenmiş, kendisinin 6 Kasım 1935'te C.H.P. Genel Sekreterliğine ilettiği cevapta,

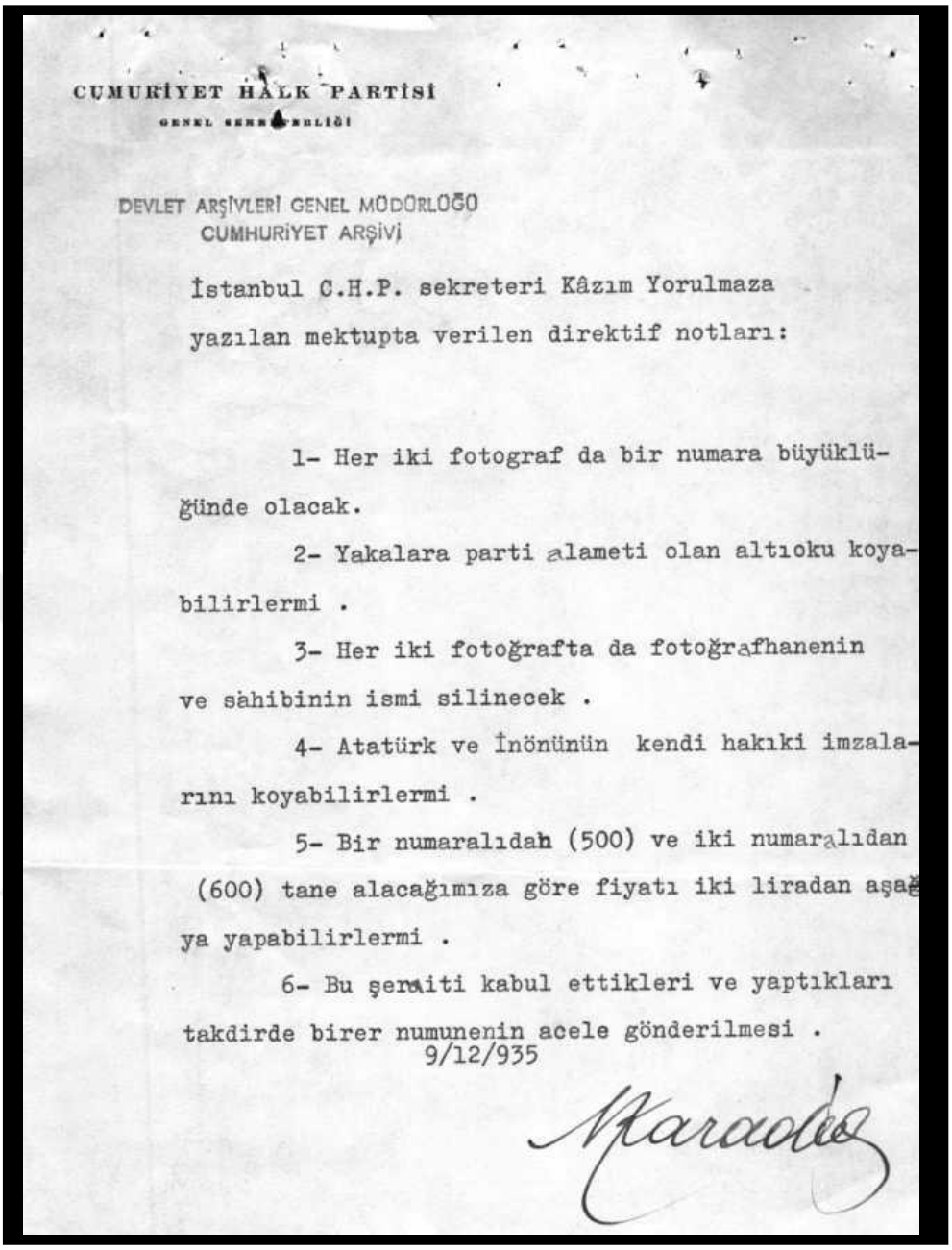
> İstanbul C.H.P. Vilayet Merkezi Baş sekreterinin telefonu üzerine dünkü posta ile size K. Atatürkün iki pozule Gen. İsmet İnönünün beğenip daima sipariş eylediği pozdan verilen boye göre birer numune gönderdim. Çok sipariş edildiği takdirde beherini 250 kuruştan istenilen mahale teslim edilmek şartile verebileceğimi arz eylerim.[727]

diye belirtilmiştir. İlgili arşiv dosyasında eksik belgeler olmakla beraber öyle anlaşılıyor ki Foto Etem'den[728] de örnekler göndermesi istenmiş, en nihayetinde Atatürk fotoğraflarının siparişinin Foto Etem'den, İnönü fotoğraflarının siparişininse Foto Süreyya'dan yapılmasına karar verilmiştir. C.H.P. Genel Sekreterliği fotoğrafların hangi boyutlarda ve ne miktarda hazırlanacağı ve üzerlerinde yapılacak düzeltmelerle ilgili bir direktif hazırlayarak bunu İstanbul C.H.P. Sekreteri'ne iletmiştir (Görsel 4.30). Bu direktifler üzerine Foto Etem 6 Ocak 1936'da C.H.P. Genel Sekreterliği'ne şartları kabul ettiğini bildiren şu mektubu yazmıştır:

> 40 x 50 ebadında numunesi taktim edilen Ulu Önder Atatürk resimlerinden istenilen -500- adedini kartone kağıda kartonsuz olarak yapmağa amadeyim. Teklif edilen iki lira fiat hiç bir kazanç bırakmamakla beraber Partiye karşı naçiz bir hizmette bulunmuş olmak ve parti merkezlerine asılacak bu fotoğrafların benim çektiğim bir fotoğraf olması şerefini kazanmış olmak için kabul ediyorum. Yalnız işe başlamak için, İstanbulda mevcudu olmadığından, Avrupadan kağıt getirmek icabedeceğinden iki yüz elli lira avans verilmesini, diğer paranın da kısım kısım fotoğraflar teslim edildikçe tesviyesinin emir buyurulmasını diler saygılarımı sunarım.

---

[726] Erken Cumhuriyet döneminin önde gelen fotoğrafçılarından, uzun süre *Foto Magazin* adıyla bir fotoğraf dergisi de çıkarmış olan Süreyya Bükey.
[727] **B.C.A.** 490.1 / 978.792.2.
[728] Atatürk'ün bilhassa Milli Mücadele boyunca fotoğraflarını çekmiş olan, hatta meşhur Kocatepe fotoğrafını kayıt altına alan, Milli Mücadele sonra fotoğrafçılığa daha ziyade açtığı stüdyosunda devam eden Etem Tem.

CUMURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbul C.H.P. sekreteri Kâzım Yorulmaza yazılan mektupta verilen direktif notları:

1- Her iki fotograf da bir numara büyüklüğünde olacak.

2- Yakalara parti alameti olan altıoku koyabilirlermi .

3- Her iki fotoğrafta da fotoğrafhanenin ve sahibinin ismi silinecek .

4- Atatürk ve İnönünün kendi hakıki imzalarını koyabilirlermi .

5- Bir numaralıdan (500) ve iki numaralıdan (600) tane alacağımıza göre fiyatı iki liradan aşağ ya yapabilirlermi .

6- Bu şerâiti kabul ettikleri ve yaptıkları takdirde birer numunenin acele gönderilmesi .

9/12/935

Karadeniz

Görsel 4.30: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490.1 / 978.792.2

Foto Süreyya da C.H.P. Genel Sekreterliği'ne yazdığı 1 Ocak 1936 tarihli mektubunda İsmet İnönü fotoğraflarının fiyatını üç lira olarak vermiş, ardından 7 Ocak 1936 tarihli ikinci mektubunda,

> Altı yüz adet Gen. İsmet İnönünün 40/50 boyunda kartone yapışık olarak fırka bayraklı resmin Yalnız bin iki yüz liraya yapacağımı ve on beş günde teslim edebileceğimi arz eylerim.

diyerek, Genel Sekreterliğin teklif ettiği fotoğraf başına 2 liralık ücreti kabul etmiştir. Bu belgelerle ilgili dikkat çekici ilk nokta, asılacak olan portrelerin yağlı boya resim değil, fotoğraf olmasıdır. Bu fotoğraflar C.H.P.'nin yereldeki teşkilâtlanmalarına asılacağından, resmi dairelere asılacak portrelerle ilgili daha önceki kanun layihasında tespit edilen maddelerin yerine getirilmesi gibi bir kaygının gündemde olmaması anlaşılabilir. Bununla birlikte devlet-parti bütünleşmesinin resmilik kazandığı bu dönemde, parti kurumları ile devlet kurumları arasında işleyiş bakımından keskin ayrımlar çizmek de olası değildir. Bundan birkaç yıl önce Maarif Vekâleti içerisinde partililer tarafından hazırlanan layihaların mevzubahis edilmemesinin sebebi, parti teşkilâtlarına portrelerin asılması işinin daha hızlı ve daha az masrafla yapılmak istenmesi olabilir. Belgelerdeki dikkat çekici diğer bir nokta, Atatürk ve İnönü fotoğraflarının aynı ebatta hazırlanıyor olmasıdır. En başta yer verdiğimiz, Atatürk ve İnönü fotoğraflarının aynı karede yer aldığı örneklerde Atatürk portrelerinin İnönü'ninkilerden daha büyük olduğuna rastlanılır. Emniyet Sandığı'ndan alınmış 1929 tarihli fotoğrafta Atatürk'ün dikdörtgen çerçeve içerisindeki büyük boy fotoğrafı en ortada yer alırken, yuvarlak çerçeve içerisindeki daha ufak İnönü porresi onun solundadır (bkz. Görsel 4.17). Yukarıdaki yazışmalar ebatlar arasındaki bu uyumsuzluğun 1935'te giderildiğini gösterse de İmralı Hapishanesi'nden bir dersliğin gösterildiği 1936 tarihli bir fotoğrafta Atatürk'ün portresinin yine onun yanında yer alan İnönü portresinden daha büyük olduğu fark edilir (bkz. Görsel 4.21). 1938 yılında Tıp Fakültesi'nin çalışma odasından alınmış bir fotoğrafta da İnönü fotoğrafının hemen karşıda asılı olduğu fark edilirken, bundan çok daha büyük boy bir Atatürk portresi sağdaki kapının üzerine asılmıştır (bkz. Görsel 4.22). Dolayısıyla her iki portrenin aynı ebatta olmasına dair bu kararın yalnızca parti teşkilâtlarına asılacak portrelere sınırlı kalmış olduğu düşünülebilir.

Siparişlerin hazırlanmasının ardından fotoğrafların Halkevlerine gönderileceği C.H.P. Genel Sekreterliği'nin Halkevi Başkanlıklarına yazdığı 20 Mayıs 1936 tarihli yazıyla bildirilir:

> Bütün İl ve İlçe yönkurullarımızla Halkevlerimizi Partimizin Genel Başkanı Kâmal Atatürkün ve Genel Başkan Vekili İsmet İnönünün imzalı fotoğraflarile süslemeyi düşünerek bunlardan İl ve İlçe ve Halkevi sayısında hazırladık.
> Bu fotoğrafları yerlerine verilmek üzere İl Başkanlıklarına gönderiyoruz. Atatürkün imzalı fotoğrafı bulunan illere ve Halkevlerine yalnız İnönünün

> fotoğrafını gönderdik. Alındığının bildirilmesini ve demirbaşa geçirilmesini dilerim.[729]

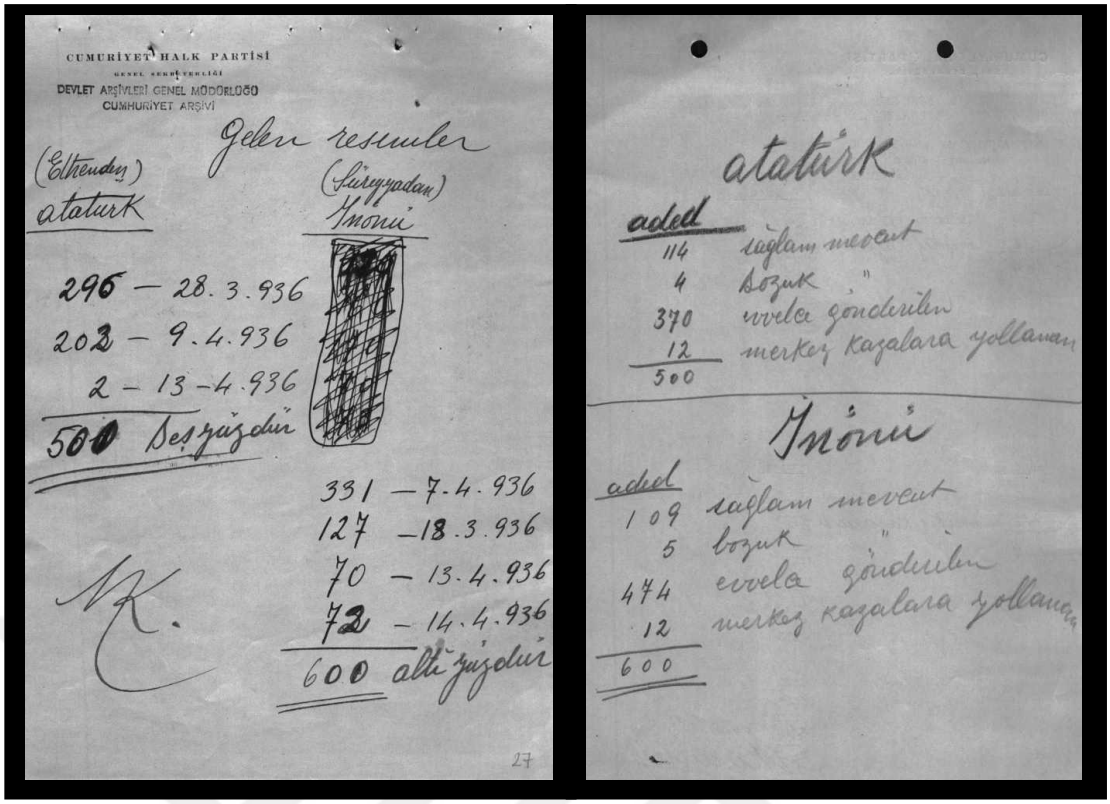
Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Atatürk'ün imzalı fotoğrafları daha önce zaten bazı halkevlerine iletilmiştir. 30 Kasım 1933'te C.H.F. Katib-i Umumiliğinden gönderilen bir tebligatta Cumhuriyetin onuncu yıldönümü şerefine Mustafa Kemal Paşa'nın birer resimlerini Fırka Vilayet İdare Heyetleri ve Halkevlerine hediye ettiği bildirilmektedir.[730] Ayrıca en başta gördüğümüz üzere Atatürk'ün pari teşkilatlarına hediye ettiği portrelerinin asıldığına dair bir habere 11 Şubat 1934 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinde rastlanmaktadır (bkz. Görsel 4.23). Daha önce gönderilen fotoğraflardan kasıt bunlar olmalıdır. 1936'da gönderilen fotoğraflarla ilgili arşiv dosyasında Atatürk'ün daha önce fotoğrafının iletildiği halkevlerinin listesi ve yeni hazırlanan Atatürk ve İnönü fotoğraflarının gönderildiği halkevleri cetvelini de görmek mümkündür (Görsel 4.31). Ancak öyle anlaşılıyor ki daha önce bazı teşkilâtlara zaten fotoğraflarının gönderilmiş olması, portreler arasında bir uyumsuzluğa yol açmıştır. Örneğin Gaziantep İl Yönkurul Başkanlığı, 31 Mayıs 1936'da parti genel sekreterliğine yazdığı yazıda, fotoğrafların ellerine geçtiğini ve yerlerine gönderildiklerini bildirdikten sonra,

> (…) Gaziantep parti ilyönkurulunda ve halkevinde cumhuriyetin onuncu yıl dönümü münasebetile Atatürkün armağan ettikleri fotoğrafları varsa da bu defa ilçelere gönderilen fotoğraf başka pozda ve daha yeni bir resim olduğu gibi çok da güzel çıkarılmış bulunduğundan ve bütün örgütlerimizde aynı fotoğrafın bulunması daha hoşa gideceğinden odaları ve teşkilâtı çok ve geniş olan Gaziantep parti ve halkevi salonlarını süslemek için varsa iki resmin daha gönderilmesini, yoksa nereden tedariki kabil olabileceğinin bildirilmesini saygılarımla dilerim.

diye yazmaktadır.[731] Hakikaten de Halkevlerine asılan portrelerle ilgili yukarıda yer verdiğimiz iki haberde de, Mustafa Kemal portrelerinin birbirlerinden farklı olduğu fark edilir; iki farklı parti teşkilatına 1934'te asılan portresiyle 1936'da asılan portresi birbirlerinden farklıdır (Görsel 4.23 ve 4.24). Dolayısıyla yöneticilerin bundan birkaç

---

[729] **B.C.A.** 490.1 / 3.13.11.
[730] **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 3**, s. 108.
[731] **B.C.A.** 490.1. / 978.792.2.

Görsel 4.31: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490.1 / 978.792.2

yıl önce portrelerde fark edip gidermeye çalıştıkları uyumsuzluk, bu sefer parti teşkilatlarına asılan portrelerde bizzat partinin uygulamaları nedeniyle ortaya çıkmıştır.

İlerleyen yıllarda Foto Etem ve Foto Süreyya'ya fotoğraf siparişleri verilmeye devam edilecektir. Örneğin 11 Mart 1938 tarihinde C.H.P. Genel Sekreterliği'ne yazılan bir yazıda, Atatürk'ün imzalı fotoğraflarından yalnızca 15 adet kaldığı, yeni açılan ve bundan sonra açılabilecek Halkevlerine dağıtmak üzere 100 adet fotoğrafın Foto Etem'e sipariş edilmesi gerektiği iletilir.[732] Bu sırada zaman içinde başka kişilerin de fotoğrafların hazırlanması işini yapmaya talip olduğu arşiv belgelerinden görülebilir. Örneğin İstanbul Beyoğlu'nda dükkânı olan Salahaddin Uzmen adlı bir "foto-ressam"ın 12 Kasım 1937 tarihinde gönderdiği bir yazıda "Cumhur Başkanı Atatürk, Başbakan B. Celâl Bayarla, Bakanlar Kurulu üyeleri, Mareşal ve Komutanlar, Türkiye Cumhuriyeti ileri gelenlerinin en son fotoğrafileri kara kalem, pastel boya, yağlı boya olarak muhtelif boyda satılır" denilmekte ve farklı türler için çeşitli ebatların fiyat bilgileri listlenmektedir.[733] Uzmen yazıda bu işi daha önce Ankara ve

[732] **A.g.y.**.
[733] **A.g.y.**

İstanbul'daki büyük atölyelerde yaptığını, bundan sonraysa yalnızca kendi firmasından sürdüreceğini belirtmektedir. Bu yazı, partinin düzenli siparişte bulunduğu iki fotoğraf stüdyosu haricinde de bu görsellerin teminini sağlayan atölye ve sanatçıların olduğunun öğrenilmesini sağlar. Uzmen'in fotoğrafları kara kalem, pastel boya ve yağlı boya olarak hazırladığını söylemesi de pek çok belgede resim ve fotoğraf kelimelerinin birbirlerinin yerine geçiyormuş gibi kullanılmasını anlaşılır kılabilir. Bazı örneklerde net bir şekilde görülebildiği üzere, kurumlara asılan portreler kimi zaman fotoğraflardan yola çıkılarak oluşturulmuş görsellerdir. 1936'da Halkevine asılan Atatürk ve İnönü portreleriyle ilgili fotoğrafta bu durum açıkça görülebilinir (bkz. Görsel 4.24).

Uzmen'in yazısından ayrıca iktidarın önde gelen pek çok isminin de görsellerinin hazırlanabildiği, dolayısıyla bunlara talep olduğunu ya da olabileceğinin düşünüldüğü anlaşılır. Yazıda anılan isimlerin arasında İsmet İnönü'nün olmaması ilgi çekicidir. Bunun sebebi, İnönü'nün Ekim 1937'de başbakanlık görevini bırakması ve yerine Celal Bayar'ın getirilmesi olmalıdır. Öyle anlaşılıyor ki İnönü'nün görevden ayrılması üzerine kimi C.H.P. teşkilâtları ve Halkevleri, asılan portrelerini indirmiş, hatta yeni başbakan Celal Bayar bu durum üzerine bir genelge yayınlamıştır:

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği 18/12/1937
1096

C.H.P. Başkanlığına, Halkevi Başkanlığına, Umumi Müfettişlere

Zata Mahsustur:

İşgal ettiği makamlardan ziyade yurduna ve Ulusuna yaptığı hizmetlerle inkilâp ricalimiz arasına girmiş olan Ismet İnönü'nün Parti teşkilâtı ve Halkevi Binalarında resmine gösterilen hürmet ve itibarın, eskisi gibi devam etmesi tabiidir.
Bu resimlerin yalnız mevki ve makam icabı asıldığı zehabile indirilmiş olanları varsa eski yerlerine konulması lüzumunu bildirir, sevgiler sunar ve başarılar dilerim.

C.H.P. Genel Başkan Vekili

C. Bayar[734]

Böylelikle Celal Bayar, bu genelgeyle, İsmet İnönü özelinde partinin merkez ve yereldeki teşkilâtlarına asılan portrelerin mevki ve makamla bağlantısını koparmış olmaktadır. Bununla birlikte bu mevki ve makamların dönem dönem farklı isimlerin portrelerinin asılmasına vesile olduğu da arşiv belgelerinden görülebilir. Örneğin 23 Temmuz 1936 tarihinde Burdur Valisi ve C.H.P. Başkanı, gönderdiği bir yazıyla, vilayetteki parti ve halkevi salonlarını dönemin genel sekreteri Şükrü Kaya'nın da fotoğraflarıyla şereflendirmek istedikleri için imzasını taşıyan on adet fotoğrafının kendilerine bağışlanmasını talep etmektedir.[735] Ayrıca arşivde 1937 ve 1938'de Şükrü Kaya'nın ve Celal Bayar'ın fotoğraflarının Foto Süreyya'ya sipariş verilerek C.H.P. bürolarına ve halkevlerine dağıtılmaya başlandığına dair belgelere rastlamak da mümkündür.[736]

Dolayısıyla parti-devlet bütünleşmesinin resmilik kazandığı yıl, Atatürk fotoğrafları parti girişimiyle tüm parti teşkilatlarına ve Halkevlerine asılmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde görünürlüğü yaygınlaştırılan tek kişi Atatürk değil, aynı zamanda partinin diğer ileri gelenleridir. Bu diğer isimlerin portrelerinin her kurumda sergilenmediği, mevki ve makam değişiklikleri oldukça, İnönü örneğinde olduğu gibi, sabık görevlilerin portrelerinin indirilmeye başlandığı ve yerlerine gelenlerin portrelerinin sipariş verildiği, tüm bunlar esnasında yalnızca Atatürk'ün görüntüsünün düzenli olarak yaygınlaştırıldığı doğrudur. Bununla birlikte parti teşkilatlarında görünürlüğü temin edilen ya da arzulanan, o dönemde partide ön planda olan herkestir.

4.2.3. 1938'den Sonra

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki kurumlara asılacak portrelerle ilgili belgelerin miktarında, Atatürk'ün vefatından sonraki yıllarda kaydadeğer bir artışa rastlanılır. Bu artışın sebebi, Atatürk portrelerinin yanı sıra İnönü'nün portrelerinin

[734] **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, Cilt 11: Temmuz 1937'den 31 Birincikânun 1937 Tarihine Kadar**, Ulus Basımevi, 1938, s. 8.
[735] **B.C.A.** 490.1 / 978.792.1.
[736] 1937 ve 1938'de Celal Bayar'ın ve Şükrü Kaya'nın imzalı fotoğraflarının parti örgütleri ve Halkevlerine gönderildiğine dair belgeler için bkz. **B.C.A.** 490.1 / 4.17.4, 490.1 / 4.18.7, 490.1 / 978.792.1 ve 490.1 / 978.792.3.

yeni cumhurbaşkanı olması vesilesiyle kurumlara asılacak olmasıdır. İnönü'nün portrelerinin C.H.P. büroları ve Halkevlerine ve bilhassa da okullara asılmasına dair yazışmalar incelendiğinde, bu uygulamanın artık çok daha sistemli bir şekilde yürütüldüğü ve kayıtlarının daha ayrıntılı tutulduğu görülür. Bu kayıtlar, portrelerin asılmasının ekonomik boyutunu da daha fazla gün yüzüne çıkarır; fotoğraf siparişi, çerçeve yapmak için satın alınan çıta, sevkiyat için gerekli olan sandıklar, nakliye ücreti ve parti kuruluşlarına ve halkevleri tarafından satın alınan fotoğrafları için tutulan hesap cetvelleri gibi pek çok kalemin izi bu dosyalardan sürülebilir.[737]

Kurumlara asılacak portrelerle ilgili layihadan hatırlayabileceğimiz üzere, layihada Atatürk'ün ismi zikredilmemiş, vurgu reis-i cumhurluğa yapılmıştır. Her ne kadar söz konusu layihanın yürürlüğe girdiğine dair bir işarete rastlamak mümkün olmasa da, Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte kurumlara artık onun da portrelerinin C.H.P.'nin önde gelenlerinden biri olarak değil, ama reis-i cumhur sıfatıyla asılmasına başlanacaktır. Söz konusu portrelerin hazırlanmakta olduğuna dair bir genelgeye, 24 Aralık 1938 tarihinde rastlanılır:

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği — Ankara
1344 — 24/12/1938

Bu Genelge Vekâletlere, C.H.P. Teşkilâtına, Halkevlerine, Milli Banka ve Cemiyetlere yazılmıştır

Büyük Milli Şef Reisicümhur İsmet İnönü'nün resimleri bir ressama yaptırılarak teksir edilecek ve bütün devlet dairelerile müessesata ayni resim asılacaktır.
Bu karara göre şimdiden fazla masrafa girerek resim yaptırılmamasını arzeder saygılar sunarım.

Dahiliye Vekili
C.H.P. Genel Sekreteri
Dr. R. Saydam[738]

[737] **B.C.A.**'daki Cumhuriyet Halk Partisi kataloğunda yer alan 1642, 1643, 1644 ve 1645 nolu kutulardaki belgeler bu konuya ilişkindir.
[738] **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Cilt 13: Temmuz 1938'den 31 Birincikânun 1938 Tarihine Kadar**, Zerbamat Basımevi, 1940, s. 46.

İnönü portrelerinin hazırlanmasının oldukça uzun bir zaman alması üzerine bu genelgeye ek olarak 17 Ağustos 1939 tarihinde bir genelde daha yayımlanmış, İnönü'nün "iki maruf Türk ressamına" yaptırılan portrelerinin Almanya'da teksir ettirildiği, "çok ince teknik bir itina ve gayrete muhtaç olan bu işin" birkaç ay içinde tamamlanacağı ve portrelerin dağıtımına bundan sonra başlanacağı bildirilmektedir.[739] Yine genelgelerden takip edilebileceği üzere portrelerin tab ettirilmesi birkaç ay daha sürmüş, 2 Ekim 1939'da C.H.P. Genel Sekreterliği'nden Valiliklere gönderilen bir yazıda portrelerin 1.22 x 0.55, 0.50 x 0.70 ve 0.38 x 0.53 olmak üzere üç farklı ebatta hazırlatılmış olduğu bildirilmiş ve hangi boydan ne kadar resime ihtiyaç duyulduğunun kendilerine iletilmesi istenmiştir.[740]

Her ne kadar portrelerin dağıtımına 1939 Ekimi'nde başlanmışsa da, kurumlara asılacak İnönü portreleriyle ilgili yazışmalara bundan birkaç ay evvelinden rastlanılır. C.H.P. Genel Sekreterliğince hazırlatılan portreleri bekleyen ya da belki bu yönde bir uygulamadan bihaber olan kurumlar, muhtemelen İnönü'nün başvekil olduğu zamandan beri ellerinde mevcut olan portrelerini asmaya başlamıştır. Ancak bu sefer de Ebedi Şef Atatürk ve Milli Şef İnönü'nün portelerinin resmi kurumlara nasıl asılması gerektiği meselesi gündeme gelmiştir. B.C.A.'da bu konuyla ilgili rastlanılan ilk belge Başvekâlet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün 24 Temmuz 1939'da Başvekâlet'e yazdığı yazıdır:

> Genel Direktörlüğümüzde Müdüriyet odalarına ve bürolara konmak üzere Ebedi Şef Ata Türk ile Milli Şefimiz İsmet İnönü'ne ve sayın Başvekilimiz Dr. Refik Saydam'a ait fotoğraların eb'atlarile mubayaa olunacakları yer hakkında verilmiş bir karar varsa bildirilmesi hususunda yüksek müsadelerini rica ve üstün saygılarımı arz ederim.[741]

Belgeden anlaşıldığı üzere kurumlara asılacak Atatürk ve İnönü fotoğraflarının yanına bir de yeni başvekil Refik Saydam'ın fotoğrafları eklenmiş, ancak böylelikle bu üç portrenin hangi ebatlarda olması ve ne şekilde asılması gerektiği belirsizliği baş göstermiştir. Bu belirsizliğin bir yıl sonra hâlâ devam ettiğini gösteren bir başka örnek, Rize Valisi'nin Atatürk ve İnönü fotoğraflarının aynı oda içerisine nasıl asılacaklarını

---

[739] **Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Cilt 15: Temmuz 1939'dan 31 Birincikânun 1939 Tarihine Kadar**, Zerbemat Basımevi, 1940, s. 225.
[740] **A.g.e.**, s. 226.
[741] **B.C.A.** 30.10 / 1.8.3.

sorduğu 8 Haziran 1940 tarihli yazısıdır. C.H.P. Genel Sekreterliği'nden 20/6/1940'ta verilen cevapta,

> Ebedî Şefimiz Atatürkün resimlerinin asılı bulunduğu yerlerde Millî Şefimiz Sayın Reisi Cumhur İsmet İnönüne ait resmin ne suretle asılacağı hakkında hükümetçe bir talimatname hazırlanmaktadır.

denilmektedir.[742] Ancak örneğin Kırşehir Halkevi Başkanlığı'nın 21 Ağustos 1940'ta C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderdiği ve bir adet İnönü fotoğrafı talep ettikten sonra Atatürk ve İnönü fotoğraflarının aynı oda ve salonda ne suretle ve ne şekilde asılmasının lazım geldiğinin sorulduğu yazıya cevaben yalnızca "Sayın Milli Şefimiz Reisicumhur İsmet İnönünün resimlerinden eviniz için lüzumu kadarı yakında gönderilecektir"[743] denilmekte, herhangi bir talimatnameden bahsedilmemektedir.

Konuyla ilgili arşiv dosyaları incelendiğinde öyle anlaşılıyor ki, talimatname çalışmalarına aslında 1939 Kasımı'nda başlanmış, Hariciye Vekâleti Protokol Dairesi içerisinde bu iş için bir komisyon oluşturulmuş, Maarif Vekâleti'nden de bir temsilcinin burada yer alması kararlaştırılmıştır.[744] Dönemin C.H.P. Genel Sekreterinin 20 Haziran 1940'ta dönemin Maarif Vekiline gönderdiği bir yazıda, İnönü'nün portrelerinin nasıl asılacağıyla ilgili bir talimatnamenin Maarif Vekâleti'yle Hariciye Vekâleti tarafından hazırlanmakta olduğunun 14 Şubat 1940'taki bir yazışmada öğrenilmiş olduğunu belirtip, yeni sipariş verilen portreler artık asılmaya hazır olduğundan talimatnameyle ilgili bir gelişme olup olmadığının kendilerine bildirilmesini rica etmektedir. Ancak görünen o ki talimatnameyle ilgili hazırlıklarda uzun bir süre bir ilerleme kaydedilememiş, çeşitli devlet kurumları da bu yönde bir çalışmanın olduğundan habersiz kalmıştır, çünkü 15 Ekim 1940'a gelindiğinde bu sefer de Dahiliye Vekâleti C.H.P. Genel Sekreterliği'ne bir yazı göndererek fotoğrafların resmi dairelere ne suretle asılacağının bazı vilayetlerce kendilerine sorulduğunu bildirmiş ve bu konuya ilişkin bir tebligatın olup olmadığını sormuştur.[745]

---

[742] **B.C.A.** 490.1 / 1646.724.1.
[743] **B.C.A.** 490.1 / 1645.718.1.
[744] **B.C.A.** 30.10 / 1.8.8.
[745] **B.C.A.** 490.1 / 230.909.1.

Talimatnameyle ilgili çalışmalar Kasım 1940'ta hız kazanır. Maarif Vekâleti'nden 11 Kasım 1940'ta C.H.P. Genel Sekreterliği'ne, Hariciye Vekâleti'nden de 11 Şubat 1941'de Başvekâlet'e gönderilen ve talimatnamenin hazırlanması süreciyle ilgili bilgilendirmede bulunan yazılar, hem komisyonun neden Hariciye Vekâleti içerisinden oluşturulduğunu hem de hazırlıkların neden bu kadar uzun sürdüğünü anlamayı sağlar. Bunun sebebi, büyükelçiliklerden yurtdışındaki emsal talimatnamelerin istenmiş ve çok uzun bir süre bu talimatnamelerin gelmesinin beklenmiş olmasıdır. Yazılarda toplamda kaç büyükelçilikten bu tür bir talimatnamenin istendiği söylenmemişse de, Berlin, Roma ve Atina elçiliklerinden gelen cevaplardan bahsedilmektedir. Bu sırada totaliter rejimlerin hüküm sürdüğü ve lider kültünün ön planda olduğu bu üç ülkeden bilhassa bir talimatname örneğinin istenmiş olması tesadüf olmasa gerektir. Söz konusu elçiliklerden gelen cevaplarda en nihayetinde yurtdışında bu tür talimatnamelerin mevcut olmadığı, "resmi dairelerin kendi işlerine uygun şekilde ve teamüllerine göre" hareket ettiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine tüm resmi dairelerde uygulanacak bir talimatnamenin Maarif ve Hariciye Vekâletlerince hazırlanması mahzurlu bulunduğundan, işin Başvekâlete devredilmesi uygun görülür.[746] Bu gelişmelerden sonra C.H.P. Genel Sekreterliği'nden Başvekil Refik Saydam'a gönderilen 21 Ocak 1941 tarihli bir yazı durumu bir kere daha izah ettikten sonra portrelerin nasıl asılacağının tespiti işine girişir:

> (…) Devlet devair ve müessesatı ile Partimiz teşkilâtının Sayın Şeflerimizin resimlerini kendi isteklerine göre gelişigüzel talik etmelerine meydan bırakmak, Şeflerimize karşı gösterilmesi lazım gelen hürmetde bir noksanlık hususuna sebebiyet verir mülâhazasiyle ve talikin her yerde muntazam ve yeknesak olabilmesini temin maksadile resimlerin talikinde aşağıdaki hususlara dikkat ve itina gösterilmesini muvafık mutalaa etmekteyim.
>
> 1 – Sayın edebî Şefimizle Millî Şefimiz Reisicümhurumuzun resimleri karşılıklı olarak asılır. Buna imkân olmadığı takdirde yan yana da asılabilir.
>
> A – Karşılıklı asıldığı zaman her hangi bir makamın onör mevkiinde oturan zatın baş üstüne Millî Şefimizin ve keza onör mevkiinde oturan zatın karşı tarafına da ebedî Şefimizin resimlerinin asılması,

[746] **B.C.A.** 490.1 / 230.909.1 ve **B.C.A**. 30.10 / 1.8.8. Kaç yerden talimat istendiği bilinmemekle birlikte en azından bu yazıda anılan ülkelerin tamamında totaliter rejimlerin olduğu gözden kaçmamalıdır.

> B – Yan yana asıldığı takdirde onör mevkiinde oturan zatın sağ baş üstüne Millî Şefimizin ve onör mevkiinde oturan zatın sol baş üstüne Ebedî Şefimizin resimlerinin asılması,
> C – Sayın şeflerimizin resimlerinin bunun haricinde hiçbir şekil ve surette asılmaması.
> Bu hususlar yüksek makamınızca da tasvip buyurulduğu takdirde icap edenlere tamimen tebligat yapılmasıa yüksek müsadelerini rica eder, derin saygılarımı sunarım.[747]

Parti genel sekreterinin kendi tespit ettiği bu maddelerin uygulanılmasının ne kadar yaygınlık kazandığını arşiv belgelerinden çıkarmak mümkün olmasa da, bunun bir tebligata dönüşmemiş olduğu daha ileri tarihli yazışmalardan çıkartılabilir. Örneğin 9 Eylül 1941'e gelindiğinde Hudud ve Sahiller Umum Müdürlüğü'nden parti genel sekreterliğine iletilen bir yazıda, Reis-i Cumhur İsmet İnönü'nün devlet dairelerine asılmak üzere kabul edilen bir portrelerinin olup olmadığı sorulduğu gibi bunların nasıl asılmasının lazım gelindiğinin de kendilerine bildirilmesi istenir. Partiden iletilen cevapta asılacak resimlerin yeknesak olması için ressamlar tarafından yağlıboya olarak yapılan iki pozlarının parti tarafından hazırlatıldığı, portrelerin nasıl asılacağı konusundaysa bir tebligatın olmadığı söylenir ve partinin takip ettiği teamül kendilerine iletilir. Buna göre,

> 1- Sayın Edebî Şefimizle Millî Şefimiz Reisicümhurumuzun resimleri karşılıklı olarak asılıdır. Buna imkân olmadığı takdirde yan yana da asılabilir.
> 2- Resimler karşılıklı asıldığı zaman makamın sahibi olan zatın oturduğu vaziyete göre baş tarafına Millî Şefimizin ve karşı tarafına da edebî Şefimizin resimleri
> 3- Resimler yan yana asıldığı takdirde keza makamın sahibi olan zatın sağ baş tarafına Millî Şefimizin ve sol baş tarafına Edebî Şefimizin resimleri asılmaktadır.

Her ne kadar bu direktifler partinin takip ettiği teamüller olarak anılsa da, C.H.P. Aydın Bölge Müfettişi'nin 11 Kasım 1941'de parti genel sekreterliğine gönderdiği bir yazı, bu teamülün yaygınlaşmadığını ve parti teşkilâtlarında asılan portrelerdeki uyumsuzluğu konu alır:

---

[747] **B.C.A.** 490.1 / 230.909.1.

Cumhuriye Halk Partisi
Aydın Bölgesi 11 Teşrinisani 1941
Müfettişliği

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek Makamına

Parti ve Halkevleriyle Halkodalarının divarlarında talik edilmekte olan fotoğrafların zaman zaman herhangi birisinin indirilip diğerinin asılmakta olduğu veya yerlerinin değiştirildiği müşahade edilmektedir. Binalarımızda ve hatta hükümet ve Belediye dairelerindeki fotoğrafların da talikinde tereddüt ve intizamsızlık ve bilgisizlik mevcut olduğu görülmektedir.

Birçok salonlarda asılmış olan fotoğraflar arasında nisbetsizlik de göze çarpmaktadır. Bütün bu vaziyetlerde gerek Parti ve gerek Halkevleri ve Odaları heyetlerile diğer resmi ve hususi dairelerde çalışan kimseler bu kıymetli fotoğrafların taliki işinde ne suretle hareket edeceklerini bilememektedir ve Bu hususta vuku bulan suallere de talimatsızlık yüzünden Parti Müfettişi sıfatını taşıyan bizler de kat'ı cevap veremiyecek vaziyette kalıyoruz.

Salonlarda ekseriyetle görülen fotoğraflar aşağıda arzedilmiştir.

1- Milli Şefimizin lütuf ve ihda buyurdukları fotoğraflar her yerde aynıdır.

2- Ebedi Şefimizin fotoğrafları çeşit çeşittir. Ekseri yerlerde Milli Şefimizin fotoğraflarile yanyana ve karşı karşıya konulamıyacak şekilde ya daha büyük veya daha küçüktür.

3- Bir çok salonlarda şimiye kadar Parti Umum Reis Vekilliğini ve Parti Genel Sekreterliğini yapmış zevatın fotoğrafları görülmektedir. Fakat bunlarda da intizam, tekemmül ve müşabehet mevcut değildir.

4- Bazı Halkevi ve Parti salonlarında eski Başvekillerin ve Genel Sekreterlerin hediye etmiş oldukları imzalı fotoğraflarda görüldüğü halde yeni Başvekilin ve Genel Sekreterin fotoğrafları bulunmamaktadır.

Binaenaleyh, Parti ve Halkevi salonlarında hangi zevatın fotoğraflarının ne şekilde ve nerelere talik edilmesi icap ettiği hakkında, zamanı ise ve muvafık görülüyorsa bir talimatname yapılmasını sonsuz saygılarımla arzederim.

C.H.P. Aydın Bölge Müfettişi
Mardin Mebusu
Dr. Rıza Levent[748]

[748] **A.g.y.**

1944'e gelindiğinde portrelerin nasıl asılacağıyla ilgili usullerin tespitine halen devam edildiği görülür. Dönemin C.H.P. Genel Sekreterinin parti teşkilâtlarına, C.H.P. Vilayet İdare Heyeti Reisliklerine, Halkevi ve Halkodası Reisliklerine, C.H.P. Bölge Müfettişliklerine ve Umumî Müfettişliklere gönderdiği 14 Eylül 1944 tarihli yazıda Atatürk ve İnönü portrelerinin parti teşkilâtları, halkevleri ve halkodalarında değişik şekillerde asıldığının gözlemlendiğini, "yüce Millî Şefimiz İnenün'den (*sic*) aldığımız işaret gereğince," Atatürk'ün portresinin makam mevkiinde oturan kişinin başının üstüne, İnönü'ninkininse karşı tarafına asılmasının kararlaştırıldığı bildirilir. Parti genel sekreterinin bildirdiği bu yöntem, daha önce tespit edilen usullerin tam tersidir.

1938 Kasımı'ndan sonra Atatürk ve İnönü portrelerinin asılmasıyla ilgili kurumlar arası yazışmalar incelendiğinde, Atatürk fotoğrafları bahsinin daha ziyade portreleri piyasadan edinemeyen ya da portreler arası uyumsuzluğun olduğu kurumların, ekseriyetle de okulların, C.H.P. Genel Sekreterliği'nden fotoğraf talep etmesi ve bunlara cevap verilmesiyle geçtiği görülür. Bu yazışmalarla ilgili dikkat çekici olan husus, kurumlarda Atatürk fotoğrafı bulundurma gerekliliğinin merkezden değil, bizzat kurum yöneticileri tarafından dillendirilmesidir. Yazışmalara bakıldığında bu gerekliliğe temel teşkil eden sebeplerin çeşitli olduğu görülür. Örneğin Bolu'daki bir halk odası 18 Ağustos 1941 tarihindeki fotoğraf talebinin sebebini, Atatürk portresinin İnönü'ninkine kıyasla çok ufak olması, bunun da tuhaf bir manzara arz etmesi, bu nedenle Atatürk'ün de büyük boy bir fotoğrafına ihtiyaç duyulması şeklinde açıklar.[749] Söğüt İlçesi Milli Eğitim Memuru da 18 Mart 1948'de C.H.P Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda benzer bir sorundan bahsetmekte, bununla birlikte bu fotoğrafların gördüğü işlevden daha ayrıntılı bahsetmektedir:

> Türk Tarihinin önemlibir başlığına ad olan ve Millî Mücadelenin kahramanlık safları arasında şerefli yer alan İlçemiz okullarında Atatürk ve İnönünün mevcut fotoğrafları millî terbiyenin verilmesi ve bir vecibenin yerine getirilmesi yolunda çocuklarımızın karşısında ihtiram mevkiinde bulundurulmaktadır.
>
> Üzülerek arz edeyim ki bir okulumuzun bile dersanelerindeki bu fotoğraflar boyut itibariyle bir birini tutmamaktadır. Bu millî ve kursal büyüklerimizin okullarımızda aynı boyuttaki ve hakikî fotoğraflarını sınıflarımıza koymak istiyoruz. (…)[750]

[749] **B.C.A.** 490.1 / 1642.705.
[750] **B.C.A.** 490.1 / 1641.704.1.

Bozüyük Birinci İlkokulu başöğretmeninin 29 Ocak 1948'te C.H.P. Genel Sekreterliği'ne ilettiği yazısında fotoğraf ihtiyacı,

> Sınıflarımızda öğrencilerimize Inkâlabı ve Türk Büyüklerini layikiyle kavratmak ve bilhassa Atatürk ve İnönü gibi en büyük şahsiyetlerimizi değerleriyle müşahhas olarak tanıtabilmek için büyük ebadda resimlerine şiddetle ihtiyaç hissetmekteyiz.
> Bu önemli noksanlığı bizim kadar okulumuzu ziyaret eden veliler de görmüş olduklarından Okul-Aile Birliği vasıtasiyle muhtelif yerlere sipariş ve müracaat edildiği halde (Devlet mütedavil sermayeli matbaaya da başvurulmuştur) bir türlü temin edilememiştir.[751]

şeklinde ifade edilmiştir. Bolu, Gerede'deki bir başka okul 25 Nisan 1949 tarihli yazısında okullarının depremde tamamen yıkıldığını belirttikten sonra şunları söyler:

> Ebedi Şef Atatürk'ün ve Milli Şef İnönü'nün fotoğraflarına okulumuzun şiddetle ihtiyacı vardır. Millî tarih, millî savaş, millî terbiye ve millî karakter üzerine istinad ettirilecek olan derslerde büyüklerimizin resimlerini öğrencilerimizin gözleri önünde bulundurmanın, konuyu ve ilgiyi canlandırmak bakımından ne derecede önemli ve lüzumlu olduğunu siz büyüklerimize arz ve izaha hacet yoktur.[752]

Sivrihisar Milli Eğitim Memurluğu'nun C.H.P. Genel Sekreterliğine yazdığı 12 Eylül 1949 tarihli yazıdaysa,

> İlçemizde yeni açılan bazı Okullarımızda Atatürk ve İnönü'nün fotoğrafları yoktur.
> Okul Sınıflarımızı, Millî varlığımızın en kıymetli Sembolleri olan bu iki büyüğün Fotigrafları ile süslemek ve Millî Terbiye konularında bu Fitigraflardan faydalanmak maksadıyle her iki Fotograftan (25) r adet gönderilmesini yüksek müsaadelerinize saygı ile arzeylerim.[753]

---

[751] **A.g.y.**
[752] **B.C.A.** 490.1 / 1642.705.
[753] **B.C.A.** 490.1 / 1643.711.1.

denilmektedir. Dolayısıyla resmi kurumlara portrelerin asılması uygulamasıyla ilgili hazırlıkların merkezde geliştirilmiş olması, yöneticilerin görünürlük meselesine önem verdiğinin bir göstergesi olsa da, tatbik aşamasında yöneticiler bu uygulamanın kapsamlı bir şekilde yaygınlaştırılmasını sağlayamamış, portreler konusundaki eksikliklerden ya da uyumsuzluklardan ancak kendilerine bir talep iletildiğinde haberdar olmuştur. Okullar özelinde konuşacak olursak, okullarda bir Atatürk portresinin bulundurulması mevzusu 1929 tarihli İlkmektepler Talimatnamesi'nde belirlenmiştir. Talimatnamenin "Eşya ve Ders Vasıtaları" başlığında bu mesele şöyle ele alınır:

> 144. – Mektep salonlarının tezyini için şu eşyanın bulunması arzuya şayandır:
> 1. Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin büyük kıt'ada tasvirleri
> 2. Türk büyüklerinin büyük kıt'ada çerçeveli resimleri (listesi ayrıca tertip olunacaktır.)
> 3. Türk tarihinin büyük vak'alarına, Türk vatanının mühim yerlerine ait lavhalar; Türk abidelerinin resimleri, kıymetli resim lavhaları (Ayrıca bir listesi tertip olunacaktır).[754]

Reisicumhur olarak Mustafa Kemal Paşa'nın ve Türk büyükleri olarak anılan kişilerin portrelerinin asılması talimatnamede yerine getirilmesi gereken bir şart olarak değil, "arzuya şayan" olarak geçer. Böyle bir durumda portrelerle ilgili taleplerin okullardan gelmesi gayet akla yatkındır. Ayrıca bu portreler dersliklerde değil, her tür toplantı ve tören için ayrılmış olan mektep salonunda bulundurulacaktır. Bu talimatnamenin sonraki yıllarda gözden geçirilip değiştirilmiş hallerine ulaşmak mümkün olmamışsa da, 1949 yılından bir yazışma durumun artık değişmiş olduğunu gözler önüne serer. Sivas'taki İsmet İnönü İlkokulu başöğretmenin parti genel sekreterliğine 18 Kasım 1949'da gönderdiği bir yazıda "İlkokullar Talimatnamesinin sınıflarda bulunmasını emrettiği Cumhurbaşkanımızın fotoğraflarını araştırmalarımıza rağmen bulmak mümkün olmamıştır" denilmektedir.[755] Dolayısıyla bu son talimatnamede cumhurbaşkanının portresinin bu sefer salonda değil, ama sınıflarda bulunması şartı getirilmiştir. Ancak yukardaki yazışmalardan görülebildiği üzere bu şartın karşılanması iktidardakilerin merkezden yürüttüğü kapsamlı bir politikaya değil, okulların iletişime geçmesine bağlıdır. Okulların fotoğraf taleplerini iletme

[754] **İlkmektepler Talimatnamesi**, **op. cit.**, s. 49.
[755] **B.C.A.** 490.1 / 1646.726.1.

biçimlerine bakıldığındaysa, İlkokullar Talimatnamesi'nin getirdiği şartın tek bir örnek haricinde hiç anılmadığına rastlanılır. Okullar bunun yerine bu portrelerin milli terbiye, milli tarih, milli savaş ve milli karakter hakkındaki derslerde kullanılacağından, milli varlığın en kıymetli sembollerinin bu şekilde tanıtılacağından, bu portrelerin milli varlığın en kıymetli sembolleri olan Atatürk ve İnönü'nün değerlerini somutlaştırdığından bahsederek gerekçelendirir.

C.H.P. Genel Sekreterliği'nin kendisine yöneltilen fotoğraf taleplerine verdiği cevaplara bakıldığındaysa, bunların bir bütünlük sergilemedikleri görülür. Bazen fotoğraflar hediye olarak gönderilmekte, bazen elde mevcudu kalmadığından bu talep karşılanamamakta, bazense önce ücretinin gönderilmesi talep edilmektedir. Örneğin C.H.P. Maraş Vilayet İdare Heyeti Reisliği'nin Atatürk ve İnönü fotoğrafı talebine 13 Ocak 1945'te verilen cevapta, Atatürk fotoğrafları için Türk Hava Kurumu Başkanlığı'na başvurulması gerektiği, İsmet İnönü'nün fotoğrafınınsa ellerinde mevcudunun kalmadığı yazılıdır.[756] Dört yıl önce C.H.P. Genel Sekreterliği'ne başvurarak Atatürk ve İnönü fotoğrafı talep eden, ancak ikisinin de mevcudunun kalmadığı cevabını alan Bozöyük Ortaokulu, 20 Haziran 1947'de genel sekreterliğe bir kere daha yazarak, C.H.P. İlçe Kurulunda Ebedî ve Millî Şeflerin aynı boy ve çerçeveli fotoğrafıyla karşılaşıldığı, ancak ellerinde kendi ihtiyaçlarından fazlası mevcut olmadığı için onlardan alınamadığı, bu fotoğraflardan ikişer adet istediklerini belirtir. Bu defa da resimlerin çerçevesiz olarak birer liraya satıldığının ve ücret carî hesaba yatırıldıktan sonra fotoğrafların gönderileceğinin kendilerine iletilmesinin üzerine okul beşer adet fotoğraf siparişi vermiştir.[757] Gelgelelim Denizli Tavas Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ilçelerindeki okullara asılmak üzere istediği onar adet Atatürk ve İnönü fotoğrafı talebine karşılık 10 Nisan 1948'de gönderilen yazıda istenilen toplam 20 adet fotoğrafın okullara hediye olarak gönderildiği bildirilmiştir.[758] Bilecik İstasyon İlkokulu'nun Atatürk ve İnönü fotoğrafı talebi 19 Ocak 1948 tarihli bir yazıyla yine kendilerine hediye edilerek karşılanırken, bundan sekiz ay sonra Bilecik Merkez İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ilçe okulları için talep ettiği yetmiş sekizer Atatürk ve İnönü fotoğrafının her ikisi için de Milli Eğitim Bakanlığı Yayın İşleri Müdürlüğü'nden temin edilmesi gerektiği 28 Eylül 1948 tarihli yazıda belirtilmiştir.[759]

[756] **B.C.A.** 490.1 / 1645.721.1.
[757] **B.C.A.** 490.1 / 1641.704.1.
[758] **B.C.A.** 490.1 / 1642.708.1.
[759] **B.C.A.** 490.1 / 1641.704.1.

Fotoğraf taleplerinin farklı illerden yapılması ile C.H.P. Genel Sekreterliği'nin bu taleplere farklı cevaplar vermesi arasında bir ilişki olup olmadığı düşünülebilir. Ancak bir başka dosyadaki belgeler durumun bu olmadığını gösterir. Uşak'taki bir köy okulu öğretmeni, 31 Ocak 1948'de parti genel sekreterliğine "Okulumuzda en büyüklerimizin birer fotoğrafı vardır. Fakat sokak satıcılarının onar kuruşa sattıkları taş basması gibi bozuk ve soluk şeyler" şeklinde bir mektup yazarak fotoğraf talebinde bulunur ve buna karşılık Atatürk ve İnönü'nün çerçeveli birer portreleri kendilerine hediye edilir.[760] Bu durumu haber alan aynı şehirdeki bir başka köy okulu öğretmeni 12 Şubat 1948'de yazdığı bir mektupla kendi okullarındaki fotoğrafların da kıymetsiz olmaları sebebiyle kendilerine de fotoğraf gönderilmesini talep eder ve istedikleri beşer adet fotoğraf kendilerine hediye edilir. Bundan dokuz ay sonra Uşak'ta görevli bir milli eğitim memuru, daha önce bazı köy okullarına fotoğraf armağan edildiği bilindiğinden, yeni açılan 25 köy okulu için piyasada bulamadıkları Atatürk ve İnönü fotoğraflarının parti tarafından kendilerine armağan edilmesini ister, ama bu defa okulların fotoğraf taleplerinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılandığı ve oraya başvurulması gerektiği cevabı alınır.[761]

Fotoğraf ihtiyacı içindeki kurumların, bu ihtiyacın karşılanacağı mercii olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni gördüğü açıktır; taleplerin yöneltildiği adres başka bir devlet kurumu değil, partinin kendisidir. Bununla birlikte partinin bu taleplere verdiği yanıtlarda bir tutarlılık olmadığı göze çarpar. Çok sayıda portre talep edildiği durumlarda partinin bu portreleri hediye etmektense ücret karşılığı vermeyi tercih etmesi anlaşılabilir. Ancak az sayıdaki talepler için de kurumların kimi zaman Türk Hava Kurumu'na yönlendirildiği, bazı okulların portre ihtiyacı karşılanırken bazen de okulların söz konusu portreleri Milli Eğitim Bakanlığı'ndan temin etmesi gerektiğinin bildirildiği, bazen de yalnızca portrelerin mevcudunun elde kalmadığının iletildiği görülmektedir. Dolayısıyla hangi portrelerin sergileneceğiyle ve portrelerin hangi usule göre asılacağına ilişkin kararlardan anlaşıldığı üzere, iktidardakiler bu portrelerin görünür olmasını önemli addetmektedir. 1938 sonrası dönemde portreler hakkındaki yazışmaların miktarındaki artış ile bu portrelerin dağıtımının kayıtlarının çok daha ayrıntılı tutulması da, işin artık çok daha sistemli bir şekilde ele alındığının göstergesidir. Bununla birlikte uygulamanın hâlâ tutarlı ve kapsamlı bir şekilde

[760] **B.C.A.** 490.1 / 1645.719.1.
[761] **A.g.y.**

yürütülmediği, portrelerin yaygınlaştırılmasıyla ilgili kararların tekil yazışmalar özelinde kalıp genelleşemediği göze çarpar.

4.3. Atatürk İmgesinin Partilerüstü bir Sembol Haline Gelişi

Kurumlara asılacak portrelerle ilgili belirsizlik Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden sonra nihayete erer, çünkü D.P. resmi kurumlara yalnızca Atatürk'ün fotoğraflarının asılmasını karara bağlar. 5/6/1950 tarihli 3/11303 sayılı Bakanlar Kurulu kararı bu durumu şöyle gerekçelendirir:

> Yeni Cumhurbaşkanı resimlerinin Devlet dairelerine asılması meselesinin bütçeye munzam ve oldukça ehemmiyetli masraflar yükleyeceği sebebiyle bu teamüle devam edilmemesi, ancak Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu sıfatiyle Büyük Atatürk'ün portresinin resmî daire ve müesseselerde şimdiye kadar olduğu gibi bulundurulması arzusunu izhar etmişlerdir.
> Meseleyi 5/6/1950 tarihinde tezekkür eden Bakanlar Kurulu Sayın Cumhurbaşkanının bu teklif ve arzularını yerinde görerek karar altına almıştır.[762]

Cumhurbaşkanı portrelerinin devlet dairelerine asılması uygulamasının "teamül" olarak anılması, daha önce de değinildiği üzere, bu uygulamanın bir kanuna dayalı olmaktansa Osmanlı döneminden kalma resim ve sembollerin kaldırılmasının ardından boşalan yerlerin doldurulmasıyla başlandığı ve devam ettirildiği ihtimalini güçlendirir. Celal Bayar'ın kendi cumhurbaşkanlığı döneminde yaptığı teklif, bütçeye yüklediği masraflar nedeniyle her yeni cumhurbaşkanının portrelerinin kurumlara asılması uygulamasını sonlandırmayı hedeflese de, pratikte yaşanan, halihazırda asılı bulunan Atatürk harici diğer portrelerin, bilhassa da sabık cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün portrelerinin indirilmeye başlanmasıdır. C.H.P. İstanbul İl İdare Kurulu'ndan İçişleri Bakanlığı'na karardan yalnızca bir hafta sonra, 14 Haziran 1950'de gönderilen bir yazı, yaşananları gözler önüne serer:

> Cumhuriyet Halk Partisi
> İstanbul 14.6.1950
> İl İdare Kurulu Başkanlığı

[762] **B.C.A.** 30.18.1.2 / 122.46.2.

Sayın İçişleri Bakanlığına

> Sayın Cumhur Başkanı Celâl Bayar'ın Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen teklifleri, İkinci Cumhur Başkanımızın resimlerinin indirilip indirilmemesi noktasında tek bir kelimeyi taşımadığı halde Polisler resmî dairelerden gayrı hususî müesseleri, hatta aşcı, kasap dükkânlarını da dolaşarak demokrat vatandaşlarla beraber İnönü'nün resimlerinin indirilmesinde ısrar etmektedirler.
> Bu kabil hareketlerin milli âbidelerimizin büyük millet evlâtlarımızın yok edilmesi yolunda çirkin bir gelenek, fena bir örnek olacağından korkulur.
> "İşgal ettiği makamlardan ziyade yurduna ve ulusuna yaptığı hizmetleriyle inkılâp ricalimiz arasına girmiş olan İsmet İnönü'nün resimlerine gösterilen hürmet ve itibarın eskisi gibi devam etmesi tabiîdir." diye 18.12.1937 tarihinde bir tamim yayımlayan sayın Cumhur Başkanının ve Bakanlar heyetinizin bir millî kahramana, büyük bir Türk evlâdına gösterilen bu kanunsuzluğu ve saygısızlığı tasvip etmeyeceğine inanarak gerekenlere emirlerinizi saygı ile rica ederiz.
>
> C.H.P. İstanbul İli
> İdare Kurulu Başkanı
> İlhami Sançar[763]

İçişleri Bakanlığı'nın bu yazıya bir cevabının olup olmadığı bilinmemekle beraber ilk kararın uzun bir süre karışıklıklara yol açtığı, bundan altı ay sonra çıkartılan ikinci bir Bakanlar Kurulu kararından anlaşılabilir. 28 Aralık 1950 tarihli ve 3/12229 sayılı bu ikinci kararda söyle denilmektedir:

> Resmî Daire ve Müesseselerde ancak Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu sıfatiyle Büyük Atatürk'ün portresinin bulundurulması hakkındaki 5/6/1950 ve 3/11303 sayılı karar, mahiyet ve münderecatı itibariyle sarih olup resmi daire ve müesseselerde müşarünileyin portresinden başkasının ve bilhassa onu istihlaf edenlerin portrelerinin bulundurulmamasını açıkça bildirmiş olmasına rağmen karşılaşılan bir hadise dolayısıyle başka şekillerde tehsir ve tevile yol açıldığı görülmüştür. Kararın istihdaf ettiği gaye, maksat ve tesisin bundan ibaret olduğunun tavzihan teyit olunmasına Bakanlar Kurulunun 23/12/1950 tarihli toplantısında karar verilmiştir.[764]

---

[763] **B.C.A.** 490.1 / 1644.714.2.
[764] "Bakanlar Kurulu Kararı," **Resmi Gazete**, Sayı: 7694, 28 Aralık 1950, s. 305.

"Karşılaşılan bir hadise"den kasıt, İnönü portresinin indirilmesi konusunda Malatya Belediyesi'nde yaşanan krizdir. İsmet İnönü portresinin belediyede halen yer aldığının fark edilmesi üzerine Valilikten gelen emirle 10 Ekim 1950'de portrenin indirilmesine çalışmış, şehrin emniyet müdürünün de müdahalesine rağmen bu mümkün olmamış ve hatta belediye meclisi ertesi gün yaptığı toplantıda bu meseleyi gündemine alarak, "İsmet İnönü; İnönü ve Lozan zaferleri kahramanı ve Cumhur başkanlığına kadar yükselmiş bir Malatyalı hemşerimiz sıfatile malatya belediyesinde resmi asılı kalacaktır" şeklindeki kararı oy birliğiyle almış ve portrenin indirilmesine karşı çıkmıştır.[765] Bu olaylar üzerine lüzum görülen ikinci Bakanlar Kurulu kararı, bütçeye ağır yük bindirdiği için her yeni cumhurbaşkanının portresinin kurumlara asılmasının son bulmasına dair ilk gerekçelendirmeden vazgeçerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu sıfatıyla Atatürk'ten başkasının, bilhassa onun seleflerinin portrelerinin kurumlarda sergilenmesinin son bulması gerekliliğine dayanmaktadır. İnönü'nün 1937'de başvekillik görevinden ayrılmasından sonra portrelerinin kurumlardan indirilmeye başlanması üzerine "Bu resimlerin yalnız mevki ve makam icabı asıldığı zehabile indirilmiş olanları varsa" denilerek yeniden eski yerlerine asılmalarını bir genelgeyle bildiren aynı Celal Bayar'ın teklifiyle İsmet İnönü'nün portreleri bu defa tam da daha önceki mevki ve makamı, yani cumhurbaşkanı olarak Atatürk'ün selefi olması dolayısıyla indirilmiştir.

Bu kararların ardından yaşananlar, İnönü portrelerinin indirilmesi uygulamasının siyasi boyutunu gözler önüne serer. Demokrat Parti'nin verdiği bu karar çeşitli C.H.P. İl İdare Kurullarında görüşülmüş ve bir çözüme ulaşılmaya çalışılmıştır. C.H.P. İstanbul İl İdare Kurulu'nun parti genel sekreterliğine gönderdiği yazı bunlara bir örnektir:

Cumhuriyet Halk Partisi
İstanbul 10.1.1951
İl İdare Kurulu Başkanlığı

C.H.Partisi Genel Sekreterliğine

[765] **B.C.A.** 30.18.1.2 / 122.46.2.

> Başkanımız İsmet İnönü'nün Devlet ve Belediye dairelerinde bulundurulan resimleri, iktidar değişikliği üzerine şımarık D.P.liler tarafından indirilmesine karar verilmişti.
>
> Bu kerre İç İşleri Bakanlığından yayınlandığı haber verilen bir tamimle, bu resimlerin çerçevelerinin satılması, ve fotograflarının da imha edilmesi cihetine gidileceği anlaşılmaktadır. Bu konuyu müzakere eden İl İdare Kurulumuz; İnönü'nün fotograflarının yakılması veya yırtılmasını asla terviç etmemekte ve Genel İdare Kurulunun ittihaz edeceği bir kararla bunların ya arttırmaya çıkarılmasını veya Partimiz tarafından bedeli verlerek satın alınması cihetine gidilmesinin muvafık olacağını ve her halde iktidarın bu manasız ve haince hareketine karşı Partimizin derhal mukabil faaliyete geçmesinin yerinde olacağını düşünmüştür.
>
> Bu hususdaki mütalâaları yüksek kademenize arz eder, ittihaz buyurulacak kararın hemen bize bildirilmesini ve keyfiyetten basına da malûmat verilmesini saygı ile rica ederim.
>
> C.H.P. İstanbul İli
> İdare Kurulu Başkanı
> İlhami Sançar[766]

Bir başka öneri de Denizli İl İdare Kurulu'ndan gelir. Bu öneride de fotoğrafların müzayede ile satışa çıkarılması ve elde edilen gelirin mühim bir dava olan göçmenlere aktarılması, Demokrat Parti iktidarının da basın aracılığıyla bu konuya davet edilmesi söylenmektedir.[767] Bu öneriler daha sonra Genel Sekreterlik'e iletilerek toplantıda görüşülmüş, ancak toplantı neticesinde "iş kendi haline bırakılmak telkini ile Genel Başkan ile istişare edilmesi kararlaştırıldı" denilerek partinin konuya müdahalesinden imtina edilmiştir.[768] C.H.P.'nin portreler meselesine müdahil olmaktan kaçınması ve ikinci Bakanlar Kurulu kararı, yukarıda bahsini ettiğimiz Malatya Belediyesi'nin feshiyle sonuçlanır; Bakanlar Kurulu'nun 3/12498 numaralı ve 20/2/1951 tarihli kararıyla, İnönü portresini indirmeyi reddeden Malatya Belediyesi'nin "siyasi bir karar vermiş" olduğu hükmüne varılır ve bu nedenle de feshedilir.[769] Böylelikle kurumlarda asılı kalan tek portre Atatürk'inki olur. Demokrat Parti bu kararıyla Atatürk sembolizminin C.H.P.'yle olan bağının kırılmasına vesile

[766] **B.C.A.** 490.1 / 1644.714.2.
[767] **B.C.A.** 490.1 / 1642.708.2.
[768] **B.C.A.** 490.1 / 1644.714.2.
[769] **B.C.A.** 30.18.1.2 / 124.105.11.

olduğu gibi Atatürk'ün iktidarın sureti olarak sembolleşmesinin de önünü açar. Her yeni cumhurbaşkanının portrelerinin resmi kuruluşlara asılması yerine herkesi birleştirici bir unsur olarak Atatürk sembolizminde karar kılınması, Atatürk'ün partilerüstü bir sembol haline gelişini imler.

4.4. Kamusal Alanlarda Mustafa Kemal Fotoğrafları Hakkında Değerlendirme

Erken Cumhuriyet döneminde kamu kurumlarında Atatürk portrelerinin sergilenmesinin bu portrelerle karşılaşanlar üzerinde ne gibi bir etkide bulunduğunu bilmemize, bununla ilgili düşülmüş bir kayıt olmadığından imkân olmasa da, Atatürk fotoğraflarına yönelik saldırılara bakıldığında, bu portrelerin, her daim iktidardakilerin istediği doğrultuda olmasa da bir etkide bulunduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Atatürk fotoğraflarına yönelik saldırılarla ilgili karşılaşılan ilk kayıtlardan biri 1925 yılına aittir:

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Kararname

Ceyhan kazasına merbut Sarıbahçe karyesinde Reis-i Cumhur hazretlerinin resmini parçalayarak teferruatta bulunan ve hareket-i vâkıası Takrîr-i Sükûn kanununa temas edecek tahrikât mahiyetinde görülen Çerkez Salih'in ortağı 316 tevellütlü Emin nam şahsın İstiklal Mahkemesine tevdî'i hakkında bir karar ittihâzı Dahiliye Vekâletine mevrud 6 Şubat 341 tarihli ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti [ ] numaralı tezkire ile teklif edilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Heyeti'nin 29/4/341 tarihli içtimaında lede't-tezekkür merkumun hareket-i vâkıası halkı hükümet-i cumhuriye aleyhine tahrik mahiyetinde görüldüğünden bermuceb-i teklif İstiklal Mahkemesi'ne tevdî'i takarrür etmiştir.

29/4/341
Türkiye Reis-i Cumhuru
Gazi M.K.[770]

[770] **B.C.A.** 30.18.1 / 13.25.8.1.

Olayın cereyan ettiği zaman dilimi, Şeyh Said İsyanı'nın gerçekleştiği döneme tekabül etmektedir. Fotoğrafa saldıran kişinin İstiklal Mahkemesi'nce yargılanması da, Takrir-i Sükun yasasından sonra biri Elazığ'da, diğeri Ankara'da olmak üzere iki İstiklâl Mahkemesi'nin kurulduğu hesaba katıldığında, bahsedilen Ceyhan ilçesinin Şark İstiklâl Mahkemesi'nin görev bölgesine dahil olduğu ve saldırının da isyanla ilgili olduğu düşünülebilir. Bundan yirmi altı yıl sonrasına ait bir başka saldırı haberi, Tirilya bucağından Aziz Pozan adındaki bir kişinin, Demokrat Parti bucak bürosuna giderek duvarda asılı bulunan Atatürk ve Celal Bayar portrelerine saldırdığına ilişkin 29 Mart 1951'de *Cumhuriyet* gazetesinde karşımıza çıkar.[771] Bu iki olay arasındaki zaman dilimi boyunca yaşanan diğer saldırıların izini en azından arşiv belgelerinden sürmek mümkün olmamıştır.

Ancak öyle anlaşılıyor ki Demokrat Parti'nin iktidara gelişinin ardından Atatürk fotoğrafları, resimleri, heykelleri ve büstlerine yönelik saldırılarda bir artış olmuş, hükümet de bu konuda önlemler almaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. İçişleri Bakanı'nın bu konu hakkında vilayetlere gönderdiği tamimle ilgili 29 Mart 1951'de *Cumhuriyet*'te çıkan bir haberden, bu olayların "hükümetin prestijini sarsmak gayesi güdenler tarafından" gerçekleştirildiği şeklinde yorumlandığı görülür.[772] Olayların önüne geçmek için alınacak önlemlerin bu aşamada fotoğraf ve büstlerin fiziksel olarak muhafaza şartlarının arttırılmasıyla sınırlı kalındığına rastlanılır. Tamimde bundan böyle büst, heykel ve fotoğrafların bulundukları yerlerin kolayca el uzatılamayacak ve tahrip olunamayacak bir hale getirilmesi, bunların muhafaza tedbirlerinin arttırılması, bu işe azami dikkat gösterilmesi ve muhafaza hususunda ihmal gösterenlerin cezalandırılacağından bahsedilir.

Atatürk büst, heykel ve fotoğraflarına saldırılar meselesi kısa bir süre sonra meclis gündemine de taşınacaktır. Mardin Milletvekili Kâmil Boran 12 Nisan 1951 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından cevaplanması talebiyle meclise bir soru önergesi verir ve Atatürk'ün vefatından D.P.'nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950'ye ve bu

[771] "Bursada Atatürk ve Celâl Bayarın resimlerine tecavüz," **Cumhuriyet**, 29 Mart 1951, s. 3.
[772] "Atatürkün Büst ve Resimleri Korunacak," **Cumhuriyet**, 29 Mart 1951, s. 1, 3. Her ne kadar bu çalışma kapsamında fotoğraflara yönelik saldırılara öncelik verilmişse de, bu saldırıların meclis gündemine taşınmasında Atatürk büstlerine yönelik saldırılar da etkili olmuştur. Örneğin Ticaniler adlı bir grubun Şubat 1951'de Kırşehir'deki bir Atatürk büstüne saldırması, gündemi uzun süre meşgul etmiştir. Bu konuyla ilgili bir inceleme için bkz. Barış Ertem, "'Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tartışılması," **Turkish Studies**, Cilt 8/5, Bahar 2013, s. 261-278.

tarihten de 1 Nisan 1951'e kadar yapılan bu tür saldırıların ne sıklıkta gerçekleştiğinin ve saldırı oranında bir artış olup olmadığının, olmuşsa bunun sebebinin ne olduğunun cevaplanmasını ister. Dönemin İçişleri Bakanı Halil Özyörük, bu soruyu 27 Nisan 1951 tarihli meclis oturumunda yanıtlar. Her ne kadar Atatürk fotoğraflarına yönelik saldırılara dair arşivde detaylı bilgilere rastlanamamışsa da, bu saldırıların kaydının ayrıntılı bir şekilde tutulmuş olduğu bu yanıttan görülebilir:

> Dosyalarda mevcut malûmata göre:
> 1. Atatürk'ün ölümünden 14.V.1950 tarihine kadar mânevi varlığına 51, fotoğrafına 12, heykel ve büstlerine 4 olmak üzere 67 tecavüz hâdisesi tesbit olunmuştur.
> Bunlardan 20'si hakkında, veresesi tarafından şahsi dâva açıldığı için takîbat yapılmamış, 16'sına delil bulunamadığı için takipsizlik kararı verilmiş, 9'u Türklükle beraber Atatürk'e de hakaret sebebiyle mahkûmiyetle neticelenmiş, 2'si Af Kanunundan faydalanarak âmme dâvası düşmüş, 28'i hakkındaki âdi takibat sonucu hakkında bir kayıt bulunamamış, 3 hâdise de adalete hiç intikal etmemiştir.
> Bu tecavüzlerin 19'u sarhoşluk, 4'ü delilik sebebiyle ika edilmiş olup diğerlerinin hangi sebep ve saikler altında yapıldığı tâyin olunamamıştır.
> 2. 14 Mayıs 1950 tarihinden 1 Nisan 1951 tarihine kadar Atatürk'ün büst ve heykellerine 9, mânevi şahsiyetine 5 ve fotoğrafına 1 olmak üzere ceman 15 tecavüz hâdisesi vukubulmuştur. Bunların hepsi adalete intikal etmiştir…

İçişleri Bakanı saldırılarla ilgili rakamları bu şekilde verdikten sonra, son dönemde saldırılardaki artışın sebeplerine de değinir.

> … Cumhuriyetin bânisi olan Büyük Atatürk'ün hali hayatında ve vefatından sonra Türk İnkilâbının senbolü olarak umumun siyanet ve muhafazasına tevdi edilmiş bulunan büstlerine, heykel ve fotoğraflarına karşı yapılmış olan menfur tecavüzlerin uzun seneler hep aynı miktar ve kemiyette olduğunu ve bunların yılda bir ikiyi aşmadığı ve bâzı seneler hiç vuku bulmadığı görülmüş iken yakın zamanlarda, yani 5-6 ay gibi kısa bir devre içinde birdenbire artmış bulunmasının elbette bir sebebi bulunmak icabeder…
> Bu birdenbire artış keyfiyetinin türlü şekildeki tezahürleri arasında otoriteyi zedeleyici teşebbüslerin teşhisini bulmak zor değildir. Memlekette bir huzursuzluk manzarası yaratmakta, hürriyet rejiminin hudutlarını anarşiye

> götürmek temayülünü besliyeceklerin tesiri olabileceği gibi, demokrasimizin normal şartlar altında inkişafını arzu etmiyen, bugünün ağır meseleleri arasında bütün dünyayı meşgul eden cereyanların tesirini düşünmek de icabeder.
> Hükümet olarak memlekette Atatürk'e ve onun inkilâplarına karşı ancak bağlılık görmekteyiz. Bunun aksine olarak görünen tezahürler, arzetmiş olduğum gibi, tamamiyle sunidir ve asıl hedefleri ve sebepleri perdelemektedir.[773]

Dolayısıyla İçişleri Bakanı saldırılardaki artışın sebebini iktidarın el değiştirmiş olmasıyla değil, otoriteyi zedeleme teşebbüsüyle bağlantılandırır. Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında bir kanun meydana getirme tartışması da meclis gündemine böylelikle girer. İlk olarak 26 Mart 1951'de gündeme gelen kanun tasarısının gerekçesi, 4 Mayıs 1951 tarihli meclis oturumunda yazılır. Buna göre her ne kadar Türk Ceza Kanunu'nda ölmüş birinin hatırasına hakaret durumunda akrabalarının ve mirasçılarının dava açmasına olanak tanıyan bir madde varsa da, bu suçlara verileceği kanunda belirtilen cezanın Atatürk'ün manevi varlığı söz konusu olduğunda kamu vicdanını tatmin etmeye yeterli görülmediği ve Atatürk'ün, Cumhuriyetin ve inkılaplar rejimin sembolü olması nedeniyle ona yapılmış saldırıların cumhuriyete ve inkılaplar rejimine yönelik bir saldırı olarak kabul olunduğu belirtilmektedir.[774] Bu ilk kanun tasarısında saldırıların mahiyeti ve verilecek cezalara ilişkin madde şu şekilde kaleme alınmıştır:

> Madde 1. – Atatürk'ün mânevi varlığını tahkir ve tezyif yahut her ne suretle olursa olsun bu varlığa tecavüz edenler bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasiyle cezalandırılır.
> Resim, heykel, büst gibi Atatürk'ü temsil eden eşyayı veya Atatürk hakkındaki sair eserleri tahkir veya tezyif maksadiyle bozan, kıran, kirleten veya her ne suretle olursa olsun bunlara tecavüzde bulunanlar hakkında da aynı ceza verilir.
> Yukarıki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik ve tahrik edenler asıl fail gibi cezalandırılır.[775]

Kanun meclis gündeminde kaldığı süre boyunca yoğun tartışmalara sebep olacak, bir grup milletvekili tek bir şahsı koruyan bu tür kanunların ancak diktatöryal sistemlerde olabileceğini öne sürerek kanuna karşı çıkarken, başka bir grup da Atatürk'e yönelik

---

[773] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi,** Dönem: 9, Cilt: 7, 4 Mayıs 1951, s. 288-289.
[774] **A.g.e., Ek**, s. 1.
[775] **A.g.e., Ek**, s. 5.

saldırıların kamu vicdanında yaratacağı rahatsızlık nedeniyle bu konuya özel bir kanun yapılmasında ısrar edecektir. En nihayetinde kamuoyunda gücünü koruyan bir sembol olarak Atatürk'ün hatırasına yönelik saldırıların yaratabileceği huzursuzluk nedeniyle kanunun çıkarılmasına karar verilir. Ancak kanuna son şekli verildiği sırada, resim kelimesi metinden çıkartılır. Tasarının hazırlanmasında rol alan Adalet Komisyonu adına söz alan Hamid Şevket İnce, meclis müzakeratı sırasında bunun sebebini şöyle izah eder:

> Resim tâbirini kaldırdık. Resim tâbirinin birçok ihtilâta meydan vereceğini düşündük. Hattâ şu sebebe binaen kaldırdık. Posta pulları üzerinde resimler, gazeteler üzerinde resimler vardır. Elde satılan resimler vardır. Halbuki asıl Hükümetin teklif lâyihasında Atatürk'ü temsil eden resimlerin meselâ evlerimizle devairi resmiye ve hususiyeye astığımız resimlerle bürolarımızda masalarımızın başına asılan ve ihtiram ifade eden resimler kasdolunmuştur. Fakat bâzı arkadaşlar tarafından, resim tâbiri mücerret ve mutlaktır, bâzı ihtilâtlara sebep olabilir, resim tâbirini kaldıralım, dediler. Bizde, ihtilâta mâni olmak için yalnız, heykel, âbide, ve saire denilmek kâfidir, diye düşündük ve onun için resim kelimesini çıkardık.[776]

En nihayetinde 31 Temmuz 1951'de Resmi Gazete'de yayımlanan Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'un saldırıların ve verilecek cezaların mahiyetiyle ilgili maddesi şu şekilde yazılmış olur:

> Madde 1 – Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve âbideleri veyahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir.
> Yukarki fırkalarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır.[777]

Resim ve fotoğraflara saldırının kanun metninde Atatürk'ün hatırasına yönelik saldırılardan biri olarak anılmamasının gerekçelendirilme biçimi üzerinde ayrıca durmak gerekir. Posta pulları ile kartpostal ve fotokart üzerine basılan Atatürk

---

[776] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 9, 25 Temmuz 1951, s. 314.
[777] "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun," Kanun No: 5816, **Resmi Gazete**, 31 Temmuz 1951, s. 1

görselleriyle basında dolaşıma giren Atatürk fotoğrafları, bu gerekçelendirmeye göre, Atatürk'ü temsil ediyormuş gibi görünmemektedir. Temsil gücü olan görseller evlere, resmi kurumlara ve devlet dairelerine asılan portreleridir. Burada "evlerimizden" kastın halkevleri olma ihtimali düşük olsa gerektir. Zaten bu kanunun Resmi Gazete'de yayımlanmasından iki hafta kadar sonra Halkevleri'ni kapatıp mallarını hazineye devreden kanun da yine Demokrat Parti tarafından çıkartılacaktır.[778] Dolayısıyla kamusal alanlara iktirdardakilerin belirlediği yönergeler doğrultusunda asılan portreleriyle özel bir alan olarak evlere asılan portreler birlikte ele alınmış görünmektedir. Bunların temsil gücü olan görseller olarak görülmesinin sebebi, belki de bu portrelerin asılmak ve sergilenmek üzere hazırlanmış olmaları, bu nedenle de posta pulları, kartpostal ve fotokartlar ve basında dolaşıma giren fotoğraflardan farklı olarak doğrudan Atatürk'ün hatırasıyla ilişkili görülmeleridir. Ancak resim tabirinin kanun metninden çıkarılmasında, bu görsellerin toplumsal hayat içinde nüfuz ettiği alanın genişliğinin de katkısı olduğu düşünülebilir. Gündelik hayatın pek çok alanında farklı biçim ve işlevlerle mevcut olan resim ve fotoğrafların bolluğu, saldırılarla başa çıkmayı imkânsız hale getirir.

Bu yasa Atatürk imgesinin C.H.P.'yle olan organik bağının kırılması ve partilerüstü bir sembol haline gelmesini bir kere daha pekiştirir. İçişleri Bakanı'nın mecliste verilen soru önergesine verdiği cevaptan görülebildiği üzere, Atatürk fotoğrafları, büstleri ve heykellerine yönelik saldırılar C.H.P. iktidarı döneminde de olmuş, bunların büyük bir kısmı adli bir vaka olarak değerlendirilip cezalandırılmıştır. Sayıca daha az olan bu saldırılara karşı bu dönemde bir kanun hazırlığına hiç teşebbüs edilmemiştir. Her ne kadar ilgili kanuna saldırı miktarındaki artış nedeniyle ihtiyaç duyulacaksa da, kanunun D.P. iktidarı döneminde hazırlanıyor olması, C.H.P.'ye karşı bile kullanılacaktır. Kanun hazırlığı meclis gündemine ilk geldiğinde söz alanlardan biri olan Bşabakan Adnan Menderes'in konuşmasında bu açıkça görülebilir. Saldırılarla ilgili soru önergesini Meclis gündemine getiren Mehmet Kâmil Boran'ın Atatürk'ün manevi hatırasına yönelik saldırılara karşı alınacak tedbirlerin yetersiz olduğunu ifade etmesinden sonra Menderes bu konuyla ilgili şunları söyler:

---

[778] "Resmi Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemiyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesih Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler için Yaptırılmış olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun," Kanun no: 5830, **Resmi Gazete**, 11 Ağustos 1951, s. 1-2.

> Eğer tedbirde kusur tâbirinden kasdolunan mâna Atatürk eserlerine vâkı olacak tecavüzleri kâfi derecede şiddetle karşılamamak veya teşvik edici bir tavır ve eda takınmaksa, kendilerine derhal söyliyeyim ki bu hatayı kendileri irtikâp etmişlerdir. (Soldan şiddetli ve sürekli alkışlar)
> Ölümünün hemen akabinde paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini sildirenler onlardır. (Soldan alkışlar)
> Arkadaşlar, kendi reislerinin resimlerini havi olan pulları beş sene daha tükedemiyeceğimiz adedte bastırmış olanlar yine onlardır (Soldan şiddetli alkışlar)[779]

Menderes'in Atatürk'ün resimlerinin sildirilmesinden kastı, Atatürk'ün ölümünün ardından, paraların üzerinde cumhurbaşkanının resimlerinin olacağına ilişkin kanuna dayanarak İnönü'nün resimlerinin paraların üzerine bastırılmasıdır. Dolayısıyla Menderes, Atatürk'ün görünürlüğüne asıl gölge düşürmüş olanın Cumhuriyet Halk Partisi olduğunu öne sürer.

Hem devlet kurumlarında yalnızca Atatürk'ün portrelerinin sergilenecek olmasıyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararı hem de Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun, Atatürk görsellerinin kamusal alanlarda sergilenmesi meselesini daha sistemli bir hale getirir. Bu yönde sistematik bir girişimin ilk adımlarının C.H.P. iktidarı döneminde atılmış olduğu doğrudur. 1935'e kadarki dönemde Atatürk fotoğralarının yaygınlaştırılmasıyla ilgili tasarrufların daha ziyade tekil örnekler üzerinden her defa yeniden karar verilen ve genele yaygınlaştırılamayan bir uygulama olarak kaldığı görülür. Bununla birlikte 1935'ten itibaren tüm Halkevleri ve parti teşkilatlarına portrelerin asılması uygulaması, meselenin sistematik bir şekilde ele alınışının başlangıç noktasıdır. Her ne kadar bu uygulama parti tarafından yürütülse de, daha önce de değindiğimiz üzere, parti-devlet bütünleşmesinin resmileştiği bu dönemde parti ve devlet kurumları arasında keskin ayrımlar çizmek mümkün değildir. Kurumlara asılacak portreler meselesiyle ilgili kararlar da bu dönemde her daim parti genel sekreterliği tarafından verilmiştir. Portreleri başka yerlerden edinemeyen kişi ve kurumlar, portre taleplerini parti genel sekreterliğine iletmiştir. Atatürk'ün vefatından sonra İsmet İnönü portrelerinin devlet kurumlarına asılacağıyla ilgili genelge, parti

[779] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, 4 Mayıs 1951, s. 56. Menderes'in para ve posta pullarından Atatürk'ün resimlerinin sildirilmesinden kastı, Atatürk'ün ölümünden sonra, paraların üzerinde cumhurbaşkanının resminin olacağına ilişkin kanuna dayanarak İnönü resimlerinin paralara basılmış olmasıdır.

genel sekreterliği tarafından yayımlanmıştır. Atatürk ve İnönü portrelerinin nasıl asılacağıyla ilgili bir talimatname hazırlanması için Hariciye ve Maarif Vekaletleri'nden katılımcıların oluşturduğu komisyon, tüm devlet kurumlarında tatbik edilecek bir talimatın yalnızca kendileri tarafından hazırlanmasını mahzurlu buldukları için bu görevi yerine getirmekten vazgeçtiklerinde, portrelerin asılmasıyla ilgili usulleri tespit eden, partinin genel sekreteri olacaktır. Her ne kadar bu uygulamayla bir devlet kurumundan ziyade partinin ilgileniyor olması ilk bakışta meselenin kurumsallaşmadığı izlenimini uyandırabilecekse de, bu dönemde partinin ülke meselelerinde bir devlet kurumu gibi işliyor olduğunu unutmamak gerekir. Dolayısıyla bu dönemde tüm yurda yayılmış Halkevleri ve Halkodaları ile diğer parti teşkilatlarına portrelerin asılması girişimi, bu meselenin kurumsal bir mantıkla ele alındığına delalettir. Bununla birlikte uygulamanın kurumsallaşmış olması standardizasyonu beraberinde getirmemiştir. Partinin bu girişimi Atatürk'ün görünürlüğünü tüm yurtta temin etmeyi içerse de, farklı zamanlarda farklı portrelerin teşkilatlara iletilmesi uyumsuzluklara yol açmıştır. Ayrıca bu uygulamayla görünürlüğü temin edilen yalnızca Atatürk değil, aynı zamanda partinin diğer önde gelenleridir. Bu durum farklı kişilerin portrelerinin nasıl asılması gerektiği yönünde karışıklıklara yol açmış, farklı iktidar kademelerinin portreler konusunda ne yapılması lazım gelindiğini birbirlerine danıştıkları bir manzaraya sebebiyet vermiştir. 1949'a gelindiğinde bile resmi kurumlara asılan portrelerde uyumsuzluk olduğu, bu portrelerin edinilmesinde güçlükler yaşandığı ve portrelerin nerelere nasıl asılacağıyla ilgili kafa karışıklıkları olduğu fark edilir. D.P. iktidarı döneminde çıkartılan Bakanlar Kurulu Kararı ve kanun, bu karışıklıkların önüne geçerek standardizasyonun sağlanmasını kolaylaştırmış, ayrıca Atatürk sembolizmi ve C.H.P. arasındaki bağın kırılmasıyla Atatürk'ün devlet kurumları ve resmi dairelerde görünürlüğünü temin edilmesinin bir devlet politikasına dönüşmesinin önünü açmıştır.

Atatürk fotoğraflarının kamusal alanlarda sergilenmesi, belirli bir görüntünün gündelik hayat içerisinde tekrar tekrar var edilerek Atatürk imgesinin sabitlenmesi işlevini yerine getirir. Ancak bu işlevin tam olarak gerçekleşebilmesi de yine D.P. iktidarı döneminde olacaktır. Daha önceki yıllarda görünürlüğü yaygınlaştırılan yalnızca Atatürk değil, aynı zamanda partinin diğer önde gelenleridir. Her ne kadar yıllar içinde yaşanan makam ve mevki değişiklikleri kimi portrelerin indirilmesine ve yenilerinin sipariş verilmesine neden olacaksa da ve tüm bu süre zarfında görüntüsü

düzenli olarak tekrar tekrar dolaşıma sokulan tek kişi Atatürk olarak kalacaksa da, Atatürk'ün resim ve fotoğrafları sürekli olarak başkalarınınkilerle beraber dolaşıma girecektir. Dolayısıyla iktidardaki diğer isimlerin görünürlüklerine kısıtlama getirilmesi ve kamusal alanlarda sergilenen tek portrenin Atatürk'e ait olması, Atatürk'ü partilerüstü bir sembol haline getirdiği gibi imgesinin iktidarın sureti olarak sabitlenmesinin de önünü açar.

SONUÇ

Bu çalışma, "hakikatin somutlaşamayacağı kadar geçici gündelik hayatı," yani Atatürk'ün süreli yayınlarda dolaşıma giren fotoğrafları ve iktidardakilerin bu fotoğrafların kamusal alanlarda görünür olmasına yönelik tasarruf ve çalışmalarını inceleyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından başlayarak erken Cumhuriyet dönemine kadar gündelik görselliğin Atatürk fotoğrafları etrafında şekillenen kısmını ve bu süre zarfında adım adım inşasına başlanan lider kültünde fotoğrafların rolünü ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun için öncelikli olarak söz konusu dönemlerde dolaşıma giren fotoğrafların teşkil ettiği repertuar tespit edilmiş, ardından süreli yayınlarda çıkmış bu görüntüler eşlik ettikleri haber ve yazılarla birlikte ele alınarak fotoğrafların nasıl işlevselleştirildiğine bakılmıştır. Buna ek olarak parti ve devlet yöneticilerinin bu fotoğrafların kimler tarafından nasıl yaygınlaştırılacağına dair ürettikleri belgeleri inceleyerek bu görüntülerin kamusal alanlarda görünür kılınmasına yönelik çabaların kurumsallaşmasının izi sürülmeye çalışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu yıllarında süreli yayınlarda dolaşıma girmiş Mustafa Kemal fotoğrafları incelendiğinde, bu fotoğrafların yayımlanmasının rastlantısallıktan kurtulup ritme sahip bir repertuar teşkil etmesinin Milli Mücadeleyle birlikte mümkün olduğu görülür. Milli Mücadelenin başlarında ağırlıklı olarak portre fotoğraflardan müteşekkil repertuarın oldukça sınırlı kaldığı, repertuardaki çeşitliliğin farklı gazetelerin elinde farklı fotoğrafların klişelerinin olmasıyla sağlandığı, teknik ve maddi kaynaklardan ötürü daha ziyade İstanbul basınında yer verilebilen fotoğrafların yayımlanma sıklığınınsa Ankara-İstanbul ilişkilerinde Anadolu hareketinin elinin güçlenmesine bağlı olduğu görülür. İnönü Zaferlerinden sonra Anadolu hareketinin ve onun lideri olarak Mustafa Kemal Paşa'nın meşruiyet zemininin pekişmesi repertuara yeni fotoğrafların eklenmesine vesile olmuşsa da, savaş durumunun aralıklarla da olsa

devam ediyor olması fotoğrafların yayımlanma sıklığını etkilemeye devam etmiştir. Nihai askerî zaferin kazanılmasından sonraysa dolaşıma giren fotoğraf çeşidi artmış, haberlere eşlik etmek üzere daha fazla fotoğraf kullanılır olmuş, portrelerdense hadise anında çekilmiş fotoğraflara daha fazla yer verilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet yıllarında dolaşıma giren fotoğraflara bakıldığındaysa, bu dönemde hem fotoğrafların teşkil ettiği repertuarın çok zengin olduğu hem de Atatürk'ün fotoğraflarının önceki döneme kıyasla çok daha sık yayımlandığı görülür. Bu dönemde süreli yayınlarda karşımıza çıkan fotoğraflar stüdyo portrelerinden ziyade hadise anında kaydedilmiş görüntülerdir. Yeni bir rejimin inşası süreci pek çok hadisenin vuku bulmasına yol açmış, bu hadiselerse Atatürk'ün görüntüsü üzerinden görselleştirilmiştir. Hatta bazı örneklerde bir olaya hadise değeri katanın bizzat Atatürk'ün görüntüsü olduğu fark edilir; yaşanan bir olayın süreli yayınlara fotoğraflar eşliğinde taşınmasının sebebi, Atatürk'ün o olayda yer almış olmasıdır. Bu dönemde Atatürk'ün en yeni fotoğraflarını yayımlamanın da bir gazetecilik başarısı olarak addedildiğine rastlanılır; bu durumda Atatürk'ün en güncel görüntüsünü sunmanın kendisi bir haber vesilesi haline gelir. Bunun haricinde bu dönemde yeni bir rejimin inşası basında okurlara Atatürk'ten doğru ve ona atıfla sunulmuş, bu durum rejimin işleyişiyle ilgili meselelerin Atatürk'ün görüntüsünde tecessüm edişine yol açmış, Atatürk'ün fotoğrafları bu süreçte bir rıza devşirme vesilesi olarak işlevselleştirilmiştir. Hayatının sonlarına doğru ise pek çok inkılabın tamamlanmış ve rejimle ilgili pek çok meselenin halledilmiş olması, Atatürk'ün fotoğraflarının beraberinde yayımlandığı haber konularında bir değişikliğe meydan vermiş, Atatürk doğrudan siyaset sahnesini ilgilendiren konularda daha az görünür olmaya başlamıştır. Ancak örneğin Hatay meselesi gibi kritik konuların gündeme taşınma biçimine bakıldığında, bu tür meselelerin, Atatürk'ün konuya dahli olsun ya da olmasın, onun fotoğraflarıyla haberleştirilmesine devam edildiği görülür.

Atatürk fotoğraflarının kamusal alanlarda görünürlüğü meselesi de bu çalışmada gündelik görselliğin bir parçası olarak alınmıştır. 1935'e kadar meselenin tekil örnekler üzerinden karar verilen ve bu kararların genele yaygınlaştırılamadığı bir durum olarak kaldığı görülür. Esasında görünürlük meselesini kurumsallaştırmaya yönelik ilk teşebbüsün 1926 yılında kamu kurumları ve resmi dairelere asılacak Atatürk portreleriyle ilgili talimatname layihasıyla denendiğine rastlanılır. İhmal ve

mübalatsızlık ifadesi olarak görüldüğü için kurumlara fotoğraflarının asılmasını yasaklayan, bunun yerine yağlı boya portrelerinin yaptırılmasını, sayıca çok olduklarından her birine özgün birer portrenin asılmasının mümkün olmadığı kurumlaraysa bu yağlı boya portrelerinden çıkartılan kopyalarının asılmasını öngören layiha anlaşılan o ki uygulamaya konulamamıştır. 1935 yılına gelindiğindeyse tüm halkevlerine ve parti teşkilatlarına Atatürk'ün birer portresinin asılmasına ilişkin karar, Atatürk'ün görünürlüğünün yaygınlaştırılmasının ilk kapsamlı kurumsal adımıdır. Ancak bu dönemde görünürlüğü temin edilen yalnızca Atatürk değil, aynı zamanda partinin diğer önde gelenleridir. Ayrıca kurumlara asılan portrelerde uyumsuzlukların olduğu ve uygulamada aksaklıklar yaşandığına sıklıkla rastlanılır. Bu sorunlar Atatürk'ün vefatından sonraki yıllarda da devam edecektir. Tüm parti ileri gelenlerindense yalnızca Atatürk'ün portrelerinin kamu kurumları ve resmi dairelerde yaygınlaştırılmasına yönelik karar Demokrat Parti döneminde verilecektir. Bu kararla birlikte iktidarın yalnızca Atatürk'ün görüntüsünde tecessüm edişi temin edilmiş, görüntüsünün yaygınlaştırılmasında standardizasyona dönük bir adım atılmış, ayrıca Atatürk ve C.H.P. arasındaki bağ kırılarak Atatürk'ün partilerüstü bir sembol haline gelişi mümkün kılınmıştır.

Atatürk fotoğraflarının geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde ne şekillerde gündelik hayatın bir parçası kılındığını ortaya koymayı deneyen bu çalışma, bu görselleştirme biçimleri ve teşebbüsleriyle lider kültü arasında bir paralellik olduğunu öne sürer. Fotoğrafın kendine has özellikleri üzerinden lider kültünün inşasına nasıl katkıda bulunmuş olduğu hakkında düşünmeye başlamdan önce değinebileceğimiz bir mesele, bilhassa Dördüncü Bölümde kurumlara asılacak portrelerle ilgili yazışmalarda karşımıza çıktığı, ama bunun haricinde süreli yayınlarda dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarına eşlik eden metinlerde de rastladığımız üzere, elbette Atatürk fotoğraflarına has olmamakla birlikte, resim kelimesinin fotoğrafı da kapsayacak şekilde kullanılmasıdır. Bu durum, fotoğrafın icadının ve fotoğrafla ilgili gelişmelerin Osmanlı gazetelerinde duyurulduğu ilk haberlerden itibaren geçerlidir. 19 Ağustos 1839'da Fransız Bilimler Akademisi tarafından dünyaya duyurulan fotoğrafın icadıyla ilgili ilk haber 28 Ekim 1839'da *Takvim-i Vekayi*'de şu şekilde çıkar:

> Avrupa'da yayınlanan bazı gazetelerden alınan haberin tercümesidir. Herkesin bildiği gibi son yıllarda buharlı makineler fabrikalarda ray üzerinde gidebilir hale geldi. Bu sıralarda bir adam düşüncelerini dikkatle bir noktada toplayıp kanalize

etmiş ki, iş bir acayip sanata yönelmiş, sonunda cilveli bir ayna (satıh) ortaya çıkmış. Fransalı Daguerre adlı marifet sahibi öğrendiği değişik sanat fenninin usulleri ile güneş ışığını yankı yaptırıp, nesnelerin hatlarını çıkarmış ve bu acayip sanatın oluşmasına gizli ve açık olarak yirmi senesini vermiştir. Nihayet sonuca gelmiş ve bu olay, herkesin beğenisini kazanmıştır. Şöyle ki, cismin görüntüsü ışıktan arındırılmış büyük veya küçük kutu şeklinde olan aletin, önündeki camdan geçerek içeride *resmolunur*. İçeri yansıyan *resmin* bir satıh üzerinde zaptolunması için bazı eczalar hazırlanması gerekir. Daguerre, tecrübesine dayanarak bu karışımı başarmıştır…[780]

---

[780] **Takvim-i Vekayi**, 28 Ekim 1839, s. 5, vurgular bana ait. Burada yer verilen kısaltılmış ve sadeleştirilmiş transkripsiyon, Engin Özendes'in "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık" kitabının 26. sayfasından alınmıştır. Simber Atay'ın deşifresinin tamamını yaptığı özgün haber metni şöyledir (bkz.: https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=353076 [erişim tarihi: 12 Haziran 2017]):

> Avrupa canibinden tevarüt eden bazı gazete evrakından müstahreç havadisin tercümesidir.
> Cümlenin malumu olduğu vecihi ile teksir-i ulumu marifet ve tevfir-i sanayi-i hirfet kaziyelerine itina ve dikkat ve vesail-i ilmiye ve istikmali levazım-ı fünün-u hikemiyeye sarfı makderet olundukça anbean enva-i sanayi-i acibe ve gunagum fünün-u garibe ihdas ve ihtira olunmakta ve tevsi-i daire-i menafi ve ticarete bezl-i mahasal vüs ü dirayet kılınmakta olup nice senelerden beri eshab-ı tecrübe ve malumattan bulunan mellahların teşkil-i esbab-ı seyr-i sefayin hususunda mincihetil-amel vaki olan mesai ve gayretlerinden bir semere-i nafia hasıl olmayarak nihayet kuvve-i ulum ü sanayi ve vasıta-i ulum ü maarif ile icat ve ihtira olunan vapur sefayini ile istihsal-i teshilat-ı icabiyeye destres olunmuş ve bu keyfiyet cümlenin malumu meşhudu olan mevattan olduğu cihetle azade-i külfe-i isbat ü beyan bulunmuş olup işbu vapur alatının seyr-i sefayin hakkın istimali suretiyle memalik-i baidede bulunan milel ü tavaif i muhtelife beyninde iyab ü zihap ve münasebeti yevmen feyevmen kesb-i yüsrü sühulet etmekte olduğundan mada fenn-i mezkurun peyderpey tetkik ü istimali münasebetiyle küre-i arzın mehal ve mevaki-i müteferrika ve muhtelifesi bir iklim-i cesim-i vahit hükmüne gireceği asar-ı mahsusesi cihetiyle rehin-i istidlal olarak ancak alat-ı mezburenin menafi ve muhassenat-ı kesiresi yalnız bahren istimali suretine münhasır olmayıp eksr karhane ve fabrikalarda dahi istimal olunmakta idüğü ve hasıl olan menafiinin derece-i tasavvurdan efzun olduğu derkar ve biraz vakitten beru bazı mahallerde timur tarikler inşasiyle vapur arabaları vaz'ı ve mezkur arabaların sürat-i seyr ü hareketleriyle ne mertebelerde takrib-i merahil ü mesafat mümkün olduğu varestei kayd ü iş'ardır.
> Bu esnalarda dahi sarf-ı efkarü dikkat ve bezl-i nakdine-i akl ü ferasetle bir dahi sarf-ı efkarü dikkat ve bezl-i nakdine-i akl ü ferasetle bir sanat-ı garibe dahi cilveker-i mirat i zühur olmuş ve sanat-ı mezkurenin mucidi fransalu Mösyö Dager nam bir ehl i hüner bulunmuş olup mumaileyh tahsil etmiş olduğu fünun-u mütenevvia-i bedianın asar-ı hikemiyesinden olarak inikas-ı şua-ı şems ile tersim-i eşya tarikinin ihtira ve istihraç eylemiş ve bu sanat-ı garibenin suretger-i ayine-i husul olmasına hafi ve celi yirmi sene miktarı çalışıp çabalıyaruk nihayet hezar gune tecarib-i kaviye ile fi'le getürmüş ve kuvye-i şura-ı şems-i münir ile münakkaş olan eşkal-i mahsuseyi cümleye irac ve ilan eyledikte keyfiyet beis-i tahsin-i fravan olmuş olarak ancak sanat-ı mezkurenin bervechi tafsil beyan ve tasrihi tatvili makali mucip olacağı mütaleasiyle yalnız sureti-imal ve icrasının bu mahalde zikr ü tarifi münasip görülmüştür.
> Şöyle ki ezmine-i kesireden beri bir nevi sagir ve kebir kutu şeklinde olarak yukarusunda camdan ayine resminde bir penceresi ve hizasında vazolunan eşyay-ı hariciye pencere-i mezbura akseder (kamara opskura) tesmiye olunur bir nevi alet mevcut olmağla salifüzzikir mösyö Dager eşyay-ı mezkurenin alet-i mezbure ile bir levha üzerine tersimi mümkün olacağını evvel-i emirde cezmetmiş ise de eşyay-ı hariciyenin tersimine muktezi olan bilcümle keyfiyatın istihsali zımnında şemsin tesir-i ziya ve şuaı mümkin olacak bazı eczay-ı kimyeviye tedariki icabtan olduğunu yakinen tefehhüm etmekle ressam-ı mumaileh bu hususun istihsali çaresine çalışarak nihayet eşyay-ı mezburenin nuhasdan masnu olarak üzeri gayet ince gümüş kaplu bir levha üzerinde tersimi mümkün olduğunu mülahaza ederek olbapta vaki olan tecrübesi rehin-i hayyiz-i husul olmuş olup filhakika levha-i mezkure iyot tesmiye olunur bir nevi cezay-l kimyeviye buharına birkaç dakika karşu tutularak ba'dehu derhal salifuzzikir kamara opskura devaz olundukta beş dakika mürurunda lavhay-ı mezkurenin eşyay-ı mezbure ile mürtesem olarak çıkarıldığı meşhud-

Sayfalarında bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelere bolca yer veren bir gazete olan *Ceride-i Havadis*'te 17 Temmuz 1842'de çıkan bir haberse fotoğrafla resim arasındaki bağı daha doğrudan kurar:

> …Ressamlar bir adamı resm edecekleri vakit onu birkaç günler kemal-i sabır ve ve sükun ile karşılarına oturtup def'a bedef'a nazar ederek hayli zahmetli resmederlerken bu aletle *resmolunacak* olduğu vakitte güneşte altı saniyede ve güneşsiz vakitte yarım dakikada ol alet vasıtasıyla *resmedip* bitirirler. Şöyle ki, adamı bir ayna karşısına oturup dürbün vasıtasıyla alet olan sandığın içindeki bakır levha münakis olur. Şimdi Mösyö Dager'in şakirdanından "Mösyö Kompa" İstanbul'a gelmiştir ve Beyoğlu'ndaki "Belvü" dedikleri lostaryada eğleniyor. Bütün gün ol orada bulunup icra-i sanat ediyor. Hususiyetle Pazar günleri saat dokuzda başlayıp adam başına onar kuruşa olarak seyir için gelenlere izhar-ı marifet eyliyor. Başka, isterse bir adam isterse bir mahal ve isterse birkaç adam olarak *resmini* çıkarır… Bir adamın ve birkaç adamın *tasvirinin* yapılması yüz kuruştan yüz yetmiş beş kuruşa kadar olup bir mahal *resmi* yüz yirmi beş kuruştan bin kuruşa kadar cesametine göredir ve Mösyö Kompa işbu sanatı talib olana talim edecek ve iktiza eden aletini dahi satacaktır.[781]

Fotoğrafın resim üzerinden tarif edildiği bu haberler, muhtemelen, bu yeni icadı okurlar açısından anlaşılır kılmak içindir. Ancak ilerleyen zamanlarda da resim kelimesinin fotoğrafı da kapsayacak şekilde kullanılması ve hatta bu kullanımın 175 yıl boyunca değişmeden kalmış olması ilginçtir. Fotoğraf sanki imparatorluğa gelişinden itibaren bir türlü kendi başına bir varlık edinememiştir. Mehmet Kaplan, Osmanlı İmparatorluğu'nda dergilerde ister resim ister fotoğraf olsun görsel malzemelerin kullanılmaya başlamasından itibaren görselin altına şiir yazma

---

u sıgar ü kibar ve alelhusus bazı emakin-i cesime ve enbiye-i mürtefianın tersimi maddesine gelince sanat-ı mezkurenin kadr ü kıymetine baha olmadığı ve tahsil-i ulum-u rizaziyeye hacet kalmaksızın kaffe-i eşyay-ı zahiriyenin bilcümle keyfiyat-ı tabiiye ve sınaiyyesiyle tersim ve istihracı mümkün olduğu bedihi ve aşikardır. Ve eşyay-ı mezburenin ber minval-i muharrer eşkal-i mahsusesi tabiat-ı ecza iktizasınca karakalem ise de ba'dazin kuvve-i ulum u marifet ve vasıta-i tecarip ve dikkatle elvan-ı mütenevviaden mürekkep olarak tersim ve teşkili dahi mümkün olacağı muhtemelattan görülmekte ve elhalet ü hazihi Almanya taraflarında Lipman nam şahsın bu hususun ihtiraına destres olduğu dahi nakl i riayet kılınmaktadır. Ve garaipten olarak salifüzzikir Mösyö Dagerin icat ve ihtira kerdesi olan sanat-ı acibenin zaman-ı neşr ü ilanı eshab-ı ilmü kemalden Talbat nam bir İngilterelunun dahi aynı olarak sanat-ı mezkurenin ihtirai ile halka ilanı vaktine tesadüf etmiş ve şahs-ı merkum dahi filhakika şua-ı şemsi tersim-i zevahiri eşyada dilediği gibi aksettirmekte ise de mumaileyh Mösyö Dagerin sanat-ı muhteriası tamamiyet üzere bulunduğu tahakkuk eylemiştir.

781 "İlanat," **Ceride-i Havadis**, 17 Temmuz 1842, s. 4, vurgular bana ait.

modasının doğduğunu anlatır.[782] Aydın Oy, bunun yanı sıra bir fotoğrafa bakıldığında hissedilenlerin yazıya ve şiire dökülmesinden bahseder.[783] Bu örneklerde fotoğraf, dille ifadelendirmeye yardımcı bir araca dönüşür. Bunun haricinde, Primitifler adıyla anılan, 19. yüzyılda Batılı ölçülere göre resim yapan ilk Osmanlı ressamları da fotoğrafı resmin aracısı kılmış, dönemin fotoğraf stüdyolarında çekilmiş fotoğrafların resimlerini yapmıştır.[784] Fotoğrafın kendi başına varlık kazanamamasının bir diğer örneği, erken Cumhuriyet döneminde sayfalarında fotoğrafa en çok yer veren gazetelerden biri olan *Milliyet*'in, gazetenin son sayfasını yalnızca fotoğraflara ayırması ve bölüm başlığı olarak "Günün Sineması" ismini seçmesi, sayfanın sağ üst köşesineyse "Bin Söz Bir Resim" ibaresini koymuştur. Fotoğraf kelimesinin kullanımına, daha doğrusu kullanılmamasına dair bu alışkanlık ilginçtir. İmparatorluğa gelişinden itibaren fotoğraf, örneğin resim çizmek için, yazı yazmak için, hangi suçluların affedileceğine karar vermek için (II. Abdülhamid dönemi), imparatorluğun ve daha sonra cumhuriyetin geçirdiği dönüşümleri ve modernleşmeleri belgelemek için kullanılmıştır da hiçbir zaman kendi başına, araçsallaştırılmadan var olamamış gibidir. Bu durumun, Türkiye'de üniversitede fotoğraf eğitiminin başladığı 1940'ların başına kadar devam ettiği ileri sürülebilir. Her ne kadar 1940'lardan itibaren fotoğraf araçsallıktan kurtulup kendi başına bir varlık edinmiş olsa da bugün dahi fotoğraf hakkında Türkiye'de yapılan araştırmaların azlığı göz önüne alındığında, fotoğrafın araçsallaştırılmasının onu artık görülemez bir hale getirdiği ve böylelikle bir araştırma konusuna dönüşmesinin zorlaştığı söylenebilir mi? Birinci Bölümde Atatürk fotoğraflarının her yerdeliğinin ona bir görünmezlik kazandırmış olma ihtimalinden bahsetmiştik. Belki de görünmez olan yalnızca Atatürk fotoğrafları değil, fotoğrafın kendisidir.

Resim kelimesinin fotoğrafı da kapsayacak şekilde kullanılması, icadından bu yana fotoğrafa içkin olduğu varsayılan bir mesele hakkında da soruları gündeme getirir. Batı literatüründe fotoğrafın hakikatı dolaysız bir şekilde gözler önüne serdiği argümanının fotoğraf ve resim arasındaki kıyaslamadan da kaynaklandığına, bu çalışmada da yer verdiğimiz üzere, sıkça rastlanır. Gelgelelim fotoğrafın hakikatle olan ilişkisinin resim üzerinden tartışıldığı bir literatürü, resim kelimesinin fotoğrafı da

---

[782] Mehmet Kaplan, **Tevfik Fikret. Devir-Şahsiyet-Eser**, İstanbul 1971, s. 95, alıntılayan Aydın Oy, **op. cit.**, s. 127.
[783] **A.g.e.**, s. 128.
[784] Sezer Tansuğ, **Çağdaş Türk Sanatı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007, s. 85.

kapsayacak şekilde kullanıldığı bir coğrafyaya uyarlamak ne kadar mümkündür? Resmin fotoğrafı da kapsayacak şekilde kullanılması, bu topraklarda fotoğrafın hakikatle ilişkisine başka bir şekilde yaklaşıldığı imasını içeriyor olabilir mi? Üçüncü Bölümde gördüğümüz üzere, Atatürk'ün kendi fotoğraflarına benzemediği iddialarında bu durumun da payı olabilir mi? Atatürk'ün fotoğraflarına benzememesi, esasında büyük bir ruh olması ve fotoğraflarının bunu yansıtamaması gibi lidere atfedilen kutsiyetten kaynaklandığı gibi fotoğraflarının cepheden çekilmesi, bu yüzden de köşeli yüzünün karelerde belli olmaması gibi teknik nedenlerle de ilişkililendirilmiştir. Bununla birlikte fotoğrafın zihinlere resimle bu denli ilişkili bir şekilde kazınmış olması, bu topraklarda hakikatle dolaysız bir ilişkisinin olması beklentisinin geçerlilik kazanmamasına sebep olmuş olabilir mi? Birinci Bölümde Lefebvre'den hareketle bahsettiğimiz mevcudiyet-temsil ilişkisi burada kendini gösteriyor gibidir. Kısaca hatırlayacak olursak, Lefebvre, gündelik hayat içerisinde kendilerini birer mevcudiyetmiş gibi sunan temsilleri tespit edip bunları yeniden birer mevcudiyete dönüştürmekten bahseder. Temsiller, mevcudiyetin birer taklidir. Mevcudiyet buradadır ve beraberinde diyaloğu getirir. Oysa temsil orada olandır ve ötekinin bir ürüne dönüşmesi nedeniyle etkileşim ancak takas üzerinden gerçekleşebilir. Fotoğraf da mevcudiyet hissi yaratan bir temsildir; her ne kadar şeyleri gerçekte olduğu gibi gözler önüne serdiğine inanılsa da, fotoğraf dolaysız olanı temsile dönüştürür ve bu dönüşümü gizli tutar. Oysa dilde fotoğraf ve resim arasındaki geçişken ilişki, kendilerini birer mevcudiyetmiş gibi sunan temsillerin esasında birer temsil olduklarının farkında olunması şeklinde yorumlanabilir. Fotoğrafın bu topraklarda kendi başına bir varlık edinememiş gibi durmasının sebebi de belki de budur; başka bir şeyin temsilinden ibaret kalan fotoğraf belki de kendi başına görülemez olmuştur.

Resim kelimesinin fotoğrafı da kapsayacak şekilde kullanılması, fotoğraf hakkında yapılacak çalışmalar açısından da bazı pratik etkilere sahiptir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda ya da Türkiye'de fotoğraf üzerine arşiv araştırması yapan birinin fotoğraf kelimesinin yanı sıra resim kelimesinin de geçtiği her belgeye bakması gerekir. Türkçede düz yazı ve şiirde fotoğraftan bahsedildiği metinleri *Fotoğraf/Söz Kavuşması* kitabında derleyen Seyit Ali Ak, bu duruma dikkat çekerek, fotoğraftan bahsediliyor olmasına rağmen resim kelimesinin kullanıldığı örnekleri de kitabına ekler. Veyahut *Şiirimizde Atatürk* kitabında Türkçe şiirde Atatürk'e nasıl yer

verildiğini tematikleştirerek gösteren Aydın Oy, Atatürk'ün fotoğraflarından bahseden ya da Atatürk'ün fotoğraflarından yola çıkılarak yazılan şiirlere yer verdiği bölümde, Türkçede resmin fotoğrafın eşanlamlısı olarak kullanıldığını söylemekle beraber yine de ilgili bölümün başlığı olarak "Şiirimizde Atatürk Resimleri" ibaresini tercih eder. Bu çalışma özelinde, bilhassa Dördüncü Bölümde incelenen arşiv belgeleri söz konusu olduğunda karşılaşılan bir sorun da, örneğin kurumlara asılacak Atatürk portreleriyle ilgili belgelerin bazılarında söz konusu portrelerin bazen resim, bazen de fotoğraf olarak anılmasıdır. Resim kelimesinin geçtiği kimi belgelere gönderilen cevap yazılarında söz konusu portrelerden fotoğraf diye bahsedildiğinden, bazı örneklerdeki karışıklığın resim ve fotoğraf kelimelerinin birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılmalarından kaynaklandığı görülse de, bu türden cevap yazılarının olmadığı örneklerde durum muallakta kalır.

Resim kelimesi istenildiği kadar fotoğrafı da kapsayacak şekilde kullanılsın, aralarındaki iki temel fark her daim geçerli kalır: bir resmin yapılması belirli bir zamana yayılırken fotoğraf zamanın akışı içerisinden tek bir anın çekilip çıkartılmasıdır ve resimde özgün bir kopya bulunurken aynı şey fotoğraf için geçerli değildir. Bu iki fark, resme bir enderlik değeri katar. John Berger, fotoğrafta bir mülkiyet değeri bulunmadığını, çünkü bir enderlik değerinin söz konusu olmadığını dile getirir; fotoğraf, elde edilen görüntünün eşsiz olmasındansa sonsuza kadar yeniden üretilebilir olması ilkesine dayanır.[785] Resmin fotoğrafa kıyasla daha üstün bir sanat olarak görülmesinin temelinde bu iki fark yatar. Fotoğraf her ne kadar dil düzeyinde ve zihinlerde resmin kapsamı altında kalsa da, birinci maddesi Atatürk'ün renkli ve renksiz fotoğraflarının resmi dairelere asılmasını yasaklayan talimatname layihasındaki düşünce bu iki farka dayanır: alelade fotoğrafların resmi kurumlara asılması bir ihmal ve mübalatsızlık göstergesi olarak alınmıştır. Resmin de bir kopyasını çıkarmak mümkünse de, bu, özgün bir kopyanın varlığını ortadan kaldırmaz. Ayrıca kopyası çıkartılan ve çoğaltılan resim, bu resmin ilk başta ortaya çıkartılmasında harcanan zamanı da silip atmaz. Aynı layihada hükümet binaları, mektepler ve sayıca çok olan diğer kurumlarda, her birine özgün bir yağlı boya portrenin asılması mümkün olmadığından, maruf sanatkârlar tarafından sanatkârane bir şekilde yapılmış yağlı boya bir Atatürk portresinin çoğaltılarak asılmasına karar verilmesinin sebebi de budur.

[785] John Berger, "Understanding a Photograph," s. 18.

Walter Benjamin, "Teknolojik Çoğaltılabilirlik Çağında Sanat Eseri" makalesinde kült ve çoğaltılabilirlik ilişkisine değinir.[786] Esasında sanat eserlerinin çoğaltılabilirliği modern çağa özgü değildir; tarih boyunca özgün eserden yola çıkılarak elle yapılmış kopyalara rastlanılır. Modern çağı kendinden önce gelen dönemlerden ayırt eden şey, çoğaltımın artık kitlesel ölçeklerde yapılabilmesidir. Bir sanat eserinin yeniden üretilmesi, onun yalnızca belirli bir mekânda, şimdi ve burada var oluşunu, Benjamin'in değişiyle "aura"sını zedeler ve onun gelenekle bağını koparır. Aura, Benjamin'e göre, bir durumla yalnızca belirli bir zamanda, belirli bir mekânda karşılaşılabilmesi, onun yalnızca belirli şartlar altında deneyimlenebilmesi yoluyla ortaya çıkar. Yeniden çoğaltılmış bir sanat eserininse zaman ve mekânla bağı koparılmış, böylelikle sanat eserinin fiziksel sürekliliğine ve ona dair tarihsel tanıklığa zarar verilmiş olur. Tarihsel tanıklığa zarar verilmesiyse asıl olarak nesnenin otoritesini, gelenekten devşirdiği ağırlığı zedeler. Bir sanat eserinin defalarca çoğaltılması, eşsiz bir varoluşun yerine kitlesel bir varoluşu koyar ve alıcının eserle eserin kendi özgün bağlamında değil, kendi koşullarında karşılaşmasına kapı aralar. Böylelikle ilk başlarda kültün, yani dinsel ritüellerin bir parçası olarak meydana getirilen sanat eserinin bu ritüellerle bağı koparılmış ve kült değeri ortadan kaldırılmış olur. Gerçi Benjamin kült değerinin hemen öyle kolayca silinmediğini söyler. Örneğin binlerce kopyası çıkartılabilen bir fotoğrafın kült değeri değil, sergilenme değeri vardır. Bununla birlikte örneğin portre fotoğraf söz konusu olduğunda durum biraz farklıdır; tekil insanları öne çıkaran bu fotoğraf türünde, sevilen insanların ya da ünlülerin portre fotoğraflarının saklanması örneğinde görülebildiği gibi, kült değeri tamamen yok olup gitmemiştir.

Benjamin'in burada anlattıkları, daha önce de değindiğimiz üzere, dinsel yaşama içerilmiş bir görsellik kültürüyle ilişkilidir ve bu nedenle doğrudan bu çalışmaya uyarlanması sakıncalıdır. Bununla birlikte Benjamin'den aktarılanlar, fotoğrafın resim gibi bir sanat eseri olarak addedilmemesi ve önemli kurumlara özgün sanat eserlerinin konulması hakkındaki talimatname layihasının anlaşılmasında işlevselleştirilebilir. Önde gelen kurumlara özgün eserlerin konulması, bu eserlerle yalnızca belirli mekânlarda karşılaşılabilmesini mümkün kılacaktır. Bir heykeltraşın

[786] Takip eden tartışma şuradan alınmıştır: Walter Benjamin, "The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, Second Version," **The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility and Other Writings on Media**, Michael W. Jennings vd. (der.), çev. Edmund Jephcott vd., Cambridge ve Londra: Harvard University Press, 2008, s. 20-27.

günlerce süren mesaisiyle ortaya çıkmak yerine atölyede ya da fabrikada kalıptan çoğaltılacak bir heykelin, bir sanatçının uzun çalışmaları sonucu vücuda gelmek yerine tek bir anı bir makine vasıtasıyla kaydedip binlerce kopyası çıkartılabilecek bir fotoğrafın, Atatürk'e hak ettiği değeri vermeyeceği düşünülmüştür. Her ne kadar çok sayıda oldukları için özgün bir eserin asılmasının mümkün olmadığı kurumlarda çoğaltılmış eserler asılacaksa da, bunların da bir ressamın elinden çıkacak ve Avrupa'da sanatkârane bir şekilde tab ettirilecek yağlı boya portreler olacağına vurgu yapılması önemlidir. Dolayısıyla lider kültünün inşasında, liderin hususiyetini vurgulayacak özgün eserlerin ve belirli bir zaman ve mekânla sınırlı deneyim biçimlerinin oluşturulmak istenmesi önemlidir. Bununla birlikte çoğaltılan eserlerin kültle ilişkisini de tamamen es geçmemek gerekir. Çıkartılan bir kalıptan yüzlerce dökümü alınan heykeller de, her bir açıdan binlercesi çekilen ve yıllar boyunca tekrar tekrar çoğaltılan fotoğraflar da tek bir kişiye özeldir. Dolayısıyla liderin hususiyeti sadece özgün eserlerle değil, özgün eserlerin yalnızca tek bir kişi için üretilmesi ve binlerce kopyasının çıkartılmasıyla da vurgulanmış olur. Ayrıca her ne kadar bir sanat eserine kült değeri afeden şey deneyimin belirli bir zaman ve mekânla sınırlı kalması olsa da, bu eserlerin, daha doğrusu kopyalarının da her an her yerde görülebilir, erişilebilir olması lidere atfedilen değerin göstergesidir ve lider kültünü pekiştirir.

Fotoğraf zamanın akışı içerisinden tek bir anın seçilip ayırt edilmesidir ve böylelikle o anın, kendinden sonra gelenler tarafından değiştirilmesinin, o anların çokluğu altında ezilmesinin, birbirlerinden ayırt edilemeyecek anların üst üste binmelerinin önüne geçilmiş olur. Bir kişiyi karşıdan karşıya geçerken gösteren bir fotoğrafın olduğunu varsayalım. Fotoğrafın çekildiği andan hemen sonra bu kişinin karşıya geçmesini engelleyen bir şey, mesela bir trafik kazası yaşanmış olsa dahi, fotoğrafta o kişi sonsuza kadar karşıdan karşıya geçerken kalacaktır. Dolayısıyla fotoğraf zamanın akışı içerisindeki tek bir an'a ölümsüzlük bahşeder. Fotoğrafın kült değeri burada da, tek bir anın ötekilerden ayırt edilip farklılaştırılmasıyla karşımıza çıkar. Atatürk fotoğrafları da kendisinin de içinde yer aldığı hadiselerden tek bir anın ve dolayısıyla da bizzat kendisinin ölümsüzleşmesine vesile olur. Bununla birlikte, Atatürk fotoğrafları söz konusu olduğunda, bu görüntülerin, birbirlerinden ayırt edilemeyecek anların üst üste binmelerinin önüne geçilmesine yaradığını söylemek güçtür. Bunun sebebi, hem bazı Atatürk fotoğraflarının birbirlerini fazlaca andırması hem de bu fotoğrafların miktarıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi, bilhassa

kendilerini tekrar eden hadiselerde çekilmiş Atatürk fotoğrafları birbirlerine büyük benzerlik gösterir. Örneğin Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında Atatürk'ü tebrikleri kabul ederken, meclisten çıkarken, törenin izleneceği şeref tribününe doğru giderken, tribünden töreni seyrederken gösteren fotoğrafların her yıl aynı şekillerde tekrar tekrar çekildiğine rastlanıldığından, bu fotoğraflardan bir tekine bakarak hangi kutlamalara ait olduğuna dair kestirimlerde bulunmak güçtür. Veyahut da Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde dolaşıma girdiğini gördüğümüz bazı stüdyo portreleri, her ne kadar bu portreler bir anı değil de kişiyi ölümsüzleştirmek için çekilmiş olsa da, çok ufak farklar barındırdığından birbirlerinden ayırt edilmeleri zorlaşır. Ayrıca Atatürk fotoğraflarının miktarı, bu fotoğrafları hatırda tutmayı güç bir hale getirir. Bu fotoğrafların, daha önce başka mecralarda dolaşıma girmiş olsalar bile, arşivlerden ilk defa çıkarıldıkları iddiasıyla tekrar tekrar dolaşıma sokulmalarının bir sebebi de budur; fotoğrafların bolluğu bu görüntülerin üst üste binmesine ve akan zaman içerisinde tekilleştirilmiş anların birbirlerinden ayırt edilememelerine yol açar. Bununla birlikte bu durum fotoğrafların kült değerine bir zarar vermez; ancak bu durumda fotoğraflar, kült değerini, kaydettikleri ve gösterdikleri üzerinden değil; miktarları, defalarca kopyalarının çıkartılmaları ve her yerde görülebilir olmalarıyla edinir.

Berger, fotoğrafın bir kanıt olarak inkâr edilemez, ama anlamca zayıf olduğunu söyler.[787] Daha önce de değindiğimiz üzere Berger'e göre fotoğraf gerçekliği resim gibi tercüme etmez; onu alıntılar. Fotoğraf, ona göre, bir yalanı alıntıladığında bile yalan söyleyemez, çünkü objektifin karşısındaki her şeyi kaydetmek zorundadır. Dolayısıyla fotoğraf, bir bağlam içerisindeki belirli bir nesne, kişi ya da olayı odağına alıp o bağlamdan koparmasıyla muhteşem bir seçiciliği haiz olsa da, kadraj içerisinde kalan ayrıntıları, en azından görüntüyü kaydetme aşamasında, dışarda bırakma şansı olmadığından seçicilikten tamamen muaftır.[788] Bununla birlikte fotoğraf, çok fazla anlam içerir. Elizabeth Edwards, fotoğrafları işlenmemiş, ham bir tarih olarak alır; filmde olduğu gibi herhangi kısıtlayıcı bir anlatının eşlik etmediği fotoğraf, içerisinde çok fazla anlam barındırır ve tek bir anlamın kati olarak tayin edilmesi ve sabitlenmesi mümkün değildir.[789] Bu anlam fotoğrafa daha sonra, kelimeler aracılığıyla atfedilir.

[787] John Berger, "The Ambiguity of a Photograph," s. 66.
[788] John Collier, Jr., ve Malcolm Collier, **Visual Anthropology: Photography as a Research Method**, Genişletilmiş Baskı, Albuquerque: University of New Mexico Press, 1986, s. 9.
[789] Elizabeth Edwards, **Raw Histories: Photographs, Anthropology and Museums**, Oxford ve New York: Berg, 2001, s. 5, 6. Bu durum Roland Barthes'ta ifadesini fotoğrafın kodu olmayan bir mesaj

Gazete ve dergilerde yayımlanan fotoğraflara eşlik eden fotoğraf altyazılarının rolü budur: fotoğraftan neyin anlaşılması gerektiğini sabitlemek. Fotoğrafta görülebilir olan çok fazla detay vardır ve altyazı bu detaylardan hangisinin fotoğrafta asıl görülmesi gereken şey olduğunu bildirir. Bu çalışmadan bir örnek verecek olursak, İkinci Türk Tarih Kurultayı'nın ertesinde Beylerbeyi Sarayı'nda bir davet düzenlenmiş, bu davetle ilgili haber, Atatürk'ün de orada bulunduğunu gösteren bir fotoğrafla görselleştirilmiştir (bkz. Görsel 3.102). Fotoğrafta Atatürk'ün, yanında Afet İnan'la birlikte, arkalarında kalan kapıdan fotoğrafçının bulunduğu yere doğru, kendilerini alkışlayan insanlar arasından geçtiği görülür. Hemen altına iliştirilen yazı, bu fotoğrafta görmemiz gerekeni bize tarif eder: Atatürk, dört yüz muallimin alkışları arasında Beylerbeyi Sarayı'ndan çıkmaktadır. Her yayımlandıkları bağlamda değişebilen fotoğraf altyazılarının böylelikle fotoğrafta görülmesi gerekeni her defasında yeniden tanımlandıklarını da kaydetmek gerekir. Bu fotoğraf da aynı gün başka bir gazetede yayımlanmış, ancak bu defa altına iliştirilen yazı, fotoğrafın Atatürk'ün çay davetine henüz yeni katılırken çekildiğini belirtmiştir (bkz. Görsel 3.103). Böylelikle aynı fotoğraf aynı gün iki farklı gazetede yayımlanmış, ancak bir tanesinde hadisenin, yani çay davetinin başlangıcını, diğerinde de bitişini gösterdiği iddiasıyla dolaşıma girmiştir. Aynı gün yayımlanan fotoğrafların altyazılarında görülen bu farklılığın, yıllar içinde tekrar tekrar dolaşıma giren fotoğraflarda daha şiddetli olacağı tahmin edilebilir. Birinci Bölümde arşivde yer alan fotoğrafların kataloglanma biçimlerinden de görüldüğü üzere, bağlamından kopmuş fotoğraflar, yeni sergilendikleri bağlamlarda yeni şeyler gösterecektir. Bunun haricinde altyazılar, fotoğrafı, göstermedikleriyle de konuşturmaya yarar. Örneğin 28 Şubat 1925'te *Resimli Gazete*'nin kapağında yayımlanan, Atatürk'ü bir sofra başında gösteren fotoğraf, altyazısı vesilesiyle, o sırada devam etmekte olan Şeyh Said İsyanı'yla ilişkilendirilir (bkz. Görsel 3.35). Dolayısıyla dolaşıma girmiş Atatürk fotoğrafları incelenirken, bunlara hangi söylemlerin eşlik ettiğine bakmak elzemdir. Bu fotoğraflar aracılığıyla insanlara gün be gün ne gösterildiği, fotoğrafların kendileri kadar, bunların neyi gösterdiğine ilişkin altyazıları vasıtasıyla anlaşılabilir.

Değinebileceğimiz bir diğer husus, fotoğrafın, her ne kadar geçmişin bir kalıntısı olsa da, esasında bu geçmişin gelecekteki bir tebliği olduğudur. Geçip gitmiş

---

olduğu şeklinde bulur. Bkz. Roland Barthes, "The Photographic Message," **Image Music Text**, çev. Stephen Heath, Londra: Fontana Press, 1977, s. 17.

bir anın, "olmuş olan"ın kayıt altına alınması, fotoğrafa içkindir. Bununla birlikte fotoğrafa içkin olan, ama üzerinde o kadar da durulmayan bir diğer husus, fotoğrafın geleceğe de dönük olmasıdır. Bir fotoğraf, geleceğe bir kayıt olarak kalmak, ilerleyen zamanlarda dönüp bakılmak üzere çekilir. Bugünün teknolojisiyle bir fotoğrafı çekilmesinden hemen sonra yayımlamak mümkünse bile fotoğrafın çekildiği anla dolaşıma girdiği an arasında kapanması imkânsız bir aralık vardır. Bu durum, bu çalışmanın kapsadığı dönem açısından daha belirgindir. Milli Mücadele yıllarında dolaşıma giren Atatürk fotoğrafları, başlarda yıllar önce çekilmiş birer stüdyo portresidir. İlerleyen zamanlarda hareketin ve hareketin lideri olarak Atatürk'ün kazandığı meşruriyet, hadise anında çekilmiş fotoğrafların da dolaşıma girmesine vesile olacaksa da, bu fotoğrafların süreli yayınların eline geçmesi için gereken süre, görüntülerin kaydedilmelerinin üzerinden ancak belirli bir vakit geçtikten sonra yayımlanabilmelerine yol açar. Cumhuriyet döneminde bu sürenin bir güne indiği görülür; bir hadise anında kaydedilen fotoğraf, artık hemen ertesi gün yayımlanabilmektedir. Bu çalışma ise söz konusu fotoğraflara, çekilmelerinin üzerinden 80-90 yıl geçtikten sonra bakar. Milli Mücadele ve Cumhuriyet yıllarında dolaşıma giren Atatürk fotoğraflarının teşkil ettiği repertuarı ve bu repertuardaki tekerrürleri ve farklılaşmaları gözler önüne sermeye çalışır. Fotoğrafları, ilk çekildikleri zamanda dolaşıma sokuldukları özgün bağlamlarında ele alsa da bunu aradan uzun bir zaman geçmişken yapar. Her ne kadar fotoğraflara her daim geçmişi görmenin bir yolu olarak yaklaşılsa da, bunun imkânsızlığını kaydetmek gerekir. Benjamin de, geçmişi *tam* olarak görmenin, geçmişten bugüne değin olmuş olanları bu retrospektif bakışa dahil etmemenin güçlüğünden bahseder ve bu türden "saf" bir bakışa ulaşmanın imkânsız olduğu notunu düşer; ona göre söz konusu olan şey geçmişi görmek değil, geçmişe dürbünle bakmaktır.[790] Benjamin'e göre bu durum, tarih yazımına da yansır; tarihçiyi kuşatan ve kendisinin de bir parçası olduğu olaylar, görünmez mürekkeple yazılmış bir biçimde metinde kendine yer bulacaktır. Tarihçinin değindiği tarihsel olaylar da, bağlamlarından koparılmış birer alıntıdan ibarettir. Benjamin'e göre tarihi yazmak, tarihi alıntılamaktır.[791] Bu çalışmanın da bu sorunlarla malul olduğunu kaydetmek gerekir. Üçüncü Bölümde incelenen bazı Atatürk fotoğraflarının hangi hadiseyi görselleştirdiğinin fotoğrafın kendisinden anlaşılamadığı argümanının, bu fotoğraflara bugünden bakılmasından

[790] Walter Benjamin, **The Arcades Project**, s. 470-471.
[791] **A.g.e.**, s. 476.

kaynaklanabileceği daha önce de söylenmiştir; günler boyunca Atatürk'ün çıktığı bir yurt gezisi ya da sürdürmekte olduğu bir çalışma hakkında yazılı haberlerle bilgilendirilmiş olan okurlar, süreli yayınlarda daha sonra çıkan bir fotoğrafın bu hadiselerle bağlantısını herhangi bir yönlendirmeye ihtiyaç duymadan kurabilir. Bunun haricinde hayatını bu ülkede geçirmiş biri olarak diğer herkes gibi benim de her yerde görünür olan ve bu şekilde bir görünmezlik zırhı edinen bu fotoğraflarla hayatım boyunca karşılaşmam olmam, bir yanıyla çok iyi bildiğim, ama bir yanıyla da bu araştırmaya başlayana kadar haklarında pek de bir şey bilmediğim bu fotoğraflarla ilgili bazı ayrıntıları gözden kaçırmama, diğerleriniyse fazlaca vurgulamama sebep olmuş olabilir. Veyahut da metinde yer verdiğim fotoğrafların seçiminde, daha önce karşılaşmadığım için merakımı celbeden görüntülere öncelik verilmesi, bilinç düzeyinde olmasa bile, bir rol oynamış olabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın, her tarih çalışması gibi, bir yanıyla ne kadar tanıdık olsa da yine de yabancı bir ülkeye, yani geçmişe dürbünle bir bakış olduğunu teslim etmek gerekir.

Bu çalışmanın değinmediği, ama fotoğrafların Atatürk kültünün inşasındaki rolünü kavrayabilmede öneme sahip bazı meseleleri de son söz olarak anmakta fayda var. Öncelikle bu çalışma her ne kadar Atatürk fotoğraflarının lider kültünün inşasındaki rolünü ortaya koymaya çalışsa da, fotoğrafın bu topraklarda bu amaç doğrultusunda işlevselleştirildiği ilk kişi Atatürk değildir. Fotoğrafın Osmanlı topraklarına gelişinden itibaren padişahların bu yeni görüntü kaydetme teknolojisine ilgi gösterdikleri görülmekle beraber, örneğin bilhassa Sultan Mehmed Reşad'ın fotoğraflarının da süreli yayınlarda ve kamusal alanlarda sık sık dolaşıma sokulduğuna rastlanılır. Bunun haricinde Birinci Dünya Savaşı yıllarının önde gelen siyasi figürlerinden Enver Paşa'nın fotoğrafları da yine süreli yayınlarda yayımlanmış, ayrıca pek çok fotoğrafı kartpostal olarak basılmıştır. Dolayısıyla fotoğraflar vasıtasıyla pekiştirilmeye çalışılan lider kültünün bu topraklardaki ilk örneği Atatürk değildir. Kendinden önce gelen siyasi figürlerin görüntüsünün gündelik görselliğin ne şekillerde bir parçası kılındığının izini sürmenin, Atatürk kültünün inşasında fotoğrafların işlevselleştirilmesindeki süreklilikleri ve yenilikleri görmeye yarayacağına şüphe yoktur. Ancak Girişte de değinildiği gibi, bu çalışmada incelenen konunun kapsamının genişliği, bu türden mukayeseyi de araştırmaya dahil etmeyi güçleştirmiştir.

Fotoğrafların lider kültününün inşasındaki rolünün kavranmasında bir o kadar önemli bir diğer mesele, söz konusu dönemde diğer ülkelerdeki örneklerin incelenmesidir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Avrupa ülkelerinde liderlerin süreli yayınlarda ve kamusal alanlarda dolaşıma sokulan fotoğraflarının, sürmekte olan savaşa ilişkin halkın rızasını devşirmede işlevselleştirildiği açıktır. Savaştan sonraki yıllarda pek çok ülkede kurulan totaliter rejimlerin ortak özelliği de, daha önce değindiğimiz üzere, kitlesel desteğin meşrulaştırdığı bir lider kültü etrafında şekillenen kitle siyasetidir. Bu ülkeler, arkalarında bıraktıkları rejimle farklılıklarını ve yeni rejimin temsil ettiklerini ortaya koymak için simgesel siyasetten ve görsellikten bolca yararlanmış, liderin görünürlüğü de bu görselliğin önemli bir parçası olmuştur. Diğer ülkelerde fotoğrafların lider kültünün inşasında nasıl işlevselleştirildiğinin incelenmesi, ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koymanın yanı sıra bu görüntülerin birbirlerine nasıl atıfta bulunduklarını ve birbirlerinden nasıl beslendiklerini de görmeye yarar. Erken Cumhuriyet döneminde süreli yayınlarda çalışanların, aynı zamanda iktidardakilerin diğer ülkelerdeki bu örnekleri takip ettikleri ve bunlardan ilham almış olabilecekleri tahmin edilebilir. Söz konusu dönemde totaliter rejimlerin hüküm sürdüğü diğer ülkelere kıyasla daha yakından ilişkili olunan S.S.C.B. bu açıdan muhtemelen daha büyük bir ilham kaynağıdır. Bu meseleye bu çalışmada değinilmemesinin sebebiyse, etkilenme ve beslenme biçimlerini ortaya çıkarmanın çok kapsamlı bir araştırmayı gerektirmesidir. Daha önce de değinildiği üzere, Atatürk'ün hiçbir zaman şahsi bir fotoğrafçısı olmamış, fotoğrafları her zaman dönemin fotomuhabirleri ve fotoğraf stüdyoları tarafından çekilmiş, görünürlüğünün temini ise hiçbir devlet kurumunun doğrudan vazifesi olmamıştır. Bu dönemdeki diğer totaliter rejimlere bakıldığındaysa propaganda bakanlığı türevi kurumların kurulduğu ve liderin görüntüsünü temin etmenin ve yaygınlaştırmanın bu kurumların görevi olduğu görülür. Bunun haricinde söz konusu ülkelerin seçkinlerinin de liderin nasıl görselleştirilmesi gerektiği konusunda kafa yorduklarına rastlanılır. S.S.C.B.'den bir örnek verecek olursak, Moskova'da çıkan *Novyi lef* adlı dergide dönemin önde gelen pek çok sanatçısı ve düşünürünün fotoğrafın öneminin yanı sıra hususi olarak Lenin'in nasıl görselleştirilmesi ve fotoğraflarının nasıl çekilmesi gerektiğine dair yazılar kaleme aldığına ve tartışmalar yürüttüğüne rastlanılır.[792] Türkiye'deyse buna benzer bir durumla karşılaşmak mümkün değildir. Her ne kadar liderin görünürlüğünün

[792] Söz konusu dergide çıkan yazılardan bazılarına şuradan ulaşılabilinir: Christopher Phillips (haz.), **Photography in the Modern Era: European Documents and Critical Writings, 1913-1940**, New York: The Metropolitan Museum of Art and Aperture, 1989.

temininde fotoğrafın öneminin farkında olunduğu açık olsa da, diğer ülkelerde rastlanılan kurumlar burada hiç kurulmamış, görsellik meselesiyle ilgili yürütülen tartışmalar buraya yansımamıştır. Dolayısıyla her ne kadar lider kültünün inşasında fotoğrafların nasıl işlevselleştirildiği dünya-tarihsel bağlam içerisinden daha iyi anlaşılabilecekse de, etkilenme ve atıflarla beraber farklılıkların ortaya konması başlı başına bir araştırmayı gerektirdiğinden bu mesele bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Son olarak bu araştırma fotoğrafların lider kültünün inşasındaki rolünü ortaya koymaya çalışsa da, kültün ilişkisel olarak kurulduğunu teslim etmek gerekir. Bu çalışma geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde dolaşıma giren Atatürk fotoğrafları üzerinden insanlara gün be gün ne gösterildiğinin izini sürse de, bu fotoğrafların nasıl karşılık bulduğu da lider kültünün anlaşılmasında önemlidir. Daha önceden de değinildiği üzere insanların bu fotoğraflarda ne gördükleri hakkında geriye bir kayıt kalmadığı için alımlama meselesi bu çalışmaya dahil edilmemiş olsa da, en azından bu fotoğrafların nasıl bir seyirci pozisyonu kurduğu ve nasıl bir bakışa imkân tanıdığı da kültün inşasında fotoğrafların rolünü anlamak açısından işlevselleştirilebilinir. Ancak fotoğrafların nasıl bir bakışı mümkün kıldığı ancak incelenen dönemin görsel estetiğinin etraflıca incelenmesi yoluyla anlaşılabileceğinden bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

1. Arşivler

Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Fotoğraf Arşivi:

1-3-99-256; 1-4-132-392; 1-7-15-628; 1-8-13-1132; 1-13-63-1799; 1-14-20-1825; 1-18-9-2074; 1-20-23-2186.

Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Koleksiyonu:

001-001-000-082.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:

30.10 / 1.1.6; 30.10 / 1.6.5; 30.10 / 1.8.3; 30.10 / 1.8.8; 30.10 / 45.290.31; 30.10 / 79.524.1; 30.10 / 83.545.16; 30.10 / 84.552.14; 30.10 / 86.567.9; 30.10 / 117.816.20; 30.10 / 159.115.11; 30.10 / 83.545.20; 30.18.1.1 / 7.35.19; 30.18.1.1 / 8.39.4; 30.18.1.1 / 13.25.8; 30.18.1.1 / 15.53.2; 30.18.1.1 / 18.18.20; 30.18.1.2 / 59.85.9; 30.18.1.2 / 62.16.6; 30.18.1.2 / 71.5.8; 30.18.1.2 / 73.23.8; 30.18.1.2 / 74.40.6; 30.18.1.2 / 122.46.2; 30.18.1.2 / 124.105.11; 51.0.0 / 3.17.22; 180.9 / 13.75.1; 272.0.074 / 70.56.12; 490.1 / 3.13.11; 490.1 / 3.15.42; 490.1 / 4.17.4; 490.1 / 4.18.7; 490.1 / 230.909.1; 490.1 / 568.2262.2; 490.1 / 978.792.1; 490.1 / 978.792.2; 490.1 / 978.792.3; 490.1 / 1641.704.1; 490.1 / 1642.705; 490.1 / 1642.708.1; 490.1 / 1643.711.1; 490.1 / 1644.714.2; 490.1 / 1645.718.1; 490.1 / 1645.719.1; 490.1 / 1645.721.1; 490.1 / 1646.724.1; 490.1 / 1646.726.1; 490.1 / 2073.1.1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

C.MF. Dosya: 103, Gömlek: 5118, H-19-07-1220.

Milli Kütüphane Kitap-Dışı Materyaller Koleksiyonu, Kartpostallar (ATA KP) Dosyası:

ATA-KP-22; ATA-KP-26; ATA-KP-32; ATA-KP-38; ATA-KP-42.

Türk Tarih Kurumu Arşivi:

FT/EÖ-OFS-TTK-HB-248-21-1; FT/MSB-268-1; FT/OFS-243-21-1; FT/OFS-248-16; FT/OFS-TTK-248-19-1; FT/OFS-SÜ-TTK-248-19-6; FT/TTK-240-15.

2. Yayınlar:

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 1: Mayıs 1931'den Birincikânun 1932 Nihayetine Kadar, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 2: İkinci Kânun 1933'ten Haziran nihayetine kadar, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 3: Temmuz 1933'ten Birincikânun 1933 Sonuna Kadar, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin F. Teşkilâtına Umumî Tebligatı, Cilt 4: İkincikânun 1934'ten Haziran 1934 Sonuna Kadar, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, Cilt 10: İkincikânun 1937'den 30 Haziran 1937 Tarihine Kadar, Ankara: Ulus Basımevi, 1937.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, Cilt 11: Temmuz 1937'den 31 Birincikânun 1937 Tarihine Kadar, Ulus Basımevi, 1938

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Cilt 13: Temmuz 1938'den 31 Birincikânun 1938 Tarihine Kadar, Zerbamat Basımevi, 1940.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilâtına Umumi Tebligatı, Cilt 15: Temmuz 1939'dan 31 Birincikânun 1939 Tarihine Kadar, Zerbemat Basımevi, 1940.

İlkmektepler Talimatnamesi, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929, s. 14.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri, Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1341 [1925].

3. T.B.M.M. Tutanakları:

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima Senesi: II, Altmış dokuzuncu İçtima, 4 Mart 1925.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Yirmi İkinci İnikat, 5 Temmuz 1931 Pazar, (Dördüncü devre, fevkalade içtima).

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 7, 4 Mayıs 1951.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Cilt: 9, 25 Temmuz 1951.

4. Kanun ve Kararnameler:

"Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun," Kanun No: 5816, **Resmi Gazete**, 31 Temmuz 1951.

"Bakanlar Kurulu Kararı," **Resmi Gazete**, Sayı: 7694, 28 Aralık 1950.

"Dahiliye Vekâleti mekez teşkila ve vazifeleri hakkındaki (1624) numaralı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve dahili matbuat işlerinin umum müdürlük halinde Dahiliye Vekâletine bağlanmasına dair kanun," Kanun no: 2205, **Resmi Gazete**, Sayı: 2412, 28 Mayıs 1933.

"Matbuat Kanunu," Kanun no. 1881, **Resmi Gazete**, Sayı: 1867, 8 Ağustos 1931.

"Mevcud Evrak-ı Nakdiyyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun," **Resmi Gazete**, Sayı: 269, 12 Ocak 1926.

"Resmi Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemiyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesih Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler için Yaptırılmış olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun," Kanun no: 5830, **Resmi Gazete**, 11 Ağustos 1951.

5. Gazete ve Dergiler:

Açıksöz (1922); Akşam (1921-1938); Alemdar (1919-1920); Asri Hafta (1926); Asri Türkiye (1926); Büyük Mecmua (1919); Ceride-i Havadis (1841-1842); Cumhuriyet (1924-1951); Dergâh (1921); Foto Magazin (1938); Güleryüz (1921); Haber (1934); Haftada Bir Gün (1927); Haftalık Mecmua (1925-1928); Hakimiyet-i Milliye (1920-1934); Harb Mecmuası (1915-1916); İkdam (1921-1928); İleri (1921-1923); Journal (1923); Kurun (1935-1938); La Turquie Kemaliste (1936-1937); L'Illustration (1922); Milliyet (1926-1938); Payitaht (1921); Peyam-ı Sabah (1922); Renin (1922); Resimli Ay (1924); Resimli Gazete (1923-1928); Resimli Perşembe (1925-1927); Ruzname-i Ceride-i Havadis (1862); Satvet-i Milliye (1922); Servet-i Fünun (sonradan Resimli Uyanış) (1916-1938); Son Posta (1932-1938); Son Saat (1925-1928); Son Telgraf (1924); Şehbal (1912); Takvim-i Vekayi (1839-1919); Tan (1935-1936); Tanin (1923); Tarik (1919); Tasvir-i Efkâr (1919); Terbiye ve Oyun (1922); Türkiye Edebiyat Mecmuası (1923); Tesvir-i Efkâr (1915-1917); Tevhid-i Efkâr (1921-1924); Ulus (1935-1960); Ülkü (1933-1935); Vakit (1918-1933); Vatan (1923-1925); Yeni Gün (1918-1923); Yeni Mecmua (1918); Zaman (1919).

İkincil Kaynaklar

Ankara'da Bir Ankaralı, Ankara: Ankara Ticaret Odası, 1992?.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Cilt 4, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

"Atatürk'ün Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Fotoğrafları," **Milliyet**, 13 Kasım 1972, s. 7.

"Atatürk'ün Görülmemiş Resimleri Sergilendi," **Milliyet**, 27 Ekim 1973, s. 5.

Abrams, Philip, "Notes on the difficulty of studying the state," **Journal of Historical Sociology**, Cilt 1, No: 1, Mart 1988, s. 59-89.

Adıvar, Halide Edip, **Türkün Ateşle İmtihanı, Cilt 2**, Cumhuriyet Kitapları, 1998.

Ahmet Haşim, **Bize Göre ve Bir Seyahatin Notları**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006.

Ak, Seyit Ali, "Atatürk Fotoğrafçıları," **Gösteri Sanat Dergisi**, Mayıs 1983, s. 22-23.

_____, **Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı: 1923-1960**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

_____, **Fotoğraf/Söz Kavuşması**, Ankara: Bileşim Yayıncılık, 2003.

_____ ve Alberto Modiano, **Türkiye Fotoğraf Yayınları Kataloğu**, (İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2004).

Akşin, Sina, "Milli Mücadele ve İstanbul Hükümetleri," **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5** içinde, haz. Murat Belge vd., İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1176-1183.

_____, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cilt 1: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

_____, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, cilt 2: Son Meşrutiyet (1919-1920)**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Akşit, İlhan, **Mustafa Kemal Atatürk**, İstanbul: Akşit Yayınları, 2006.

And, Metin (haz.), **Kavuklu Hamdi'den Üç Orta Oyunu**, Ankara: Forum Yayınları, 1962.

Anderson, Benedict, **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, Genişletilmiş Baskı, Londra ve New York: Verso, 2006.

Arar, İsmail, **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı, 1997.

Arendt, Hannah, **The Origins of Totalitarianism**, Cleveland ve New York: Meridian Books, 1958.

Argın, Şükrü, "Türk Aydının Devlet Aşkı ve Aşkın Devlet Anlayışı," **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 9**, s. 84-111.

Arsal, Oğur, **Modern Osmanlı Resminin Sosyolojisi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Aslan, Demo Ahmet, **Cumhuriyetin Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2011.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar**, İstanbul: Sena Matbaası, 1980.

Aysal, Necdet, "Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki İlk Günleri: 'Ziraat Mektebi'", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarigi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 39, Mayıs 2007, s. 359-396.

Aytepe, Oğuz, "Milli Mücadele'de Bilecik Görüşmesi," **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 23-31.

Bali, Rıfat, **Bir Kıyımın, Bir Talanın Öyküsü: Hurdaya (S)Atılan Matbu ve Yazma Eserler, Evrâk-ı Metrûkeler, Arşivler**, İstanbul: Libra Kitap, 2014.

Barthes, Roland, **Image Music Text**, çev. Stephen Heath, Londra: Fontana Press, 1977.

_____, **Camera Lucida: Reflections on Photography**, çev. Richard Howard, Londra: Vintage, 1993.

Başar, Ahmet Hamdi, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981.

Batchen, Geoffrey, "The naming of photography," **History of Photography**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 1993, s. 22-32.

_____, **Burning With Desire: The Conception of Photography**, Cambridge ve Londra: The MIT Press, 1999.

Bayazoğlu, Ümit, "Giz Fotoğrafları," **Albüm Görsel Kültür Dergisi**, İstanbul, Mart 1998, s. 104-111.

Benazus, Hanri, **Çağdaş Atatürk Fotoğrafları Cilt 1**, İstanbul: Tudem Yayınevi, 2009.

Benjamin, Walter, "A Short History of Photography," çev. Stanley Mitchell, **Screen**, Cilt 13, No. 1, Bahar 1972, s. 5-26.

_____, **The Arcades Project**, çev. Howard Eiland ve Kevin McLaughlin, Cambridge ve Londra: Harvard University Press, 1999.

_____, "The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, Second Version," **The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility and Other Writings on Media**, Michael W. Jennings vd. (der.), çev. Edmund Jephcott vd., Cambridge ve Londra: Harvard University Press, 2008, s. 19-55.

Berger, John, **Understanding a Photograph**, Londra: Penguin Books, 2013.

Berker, Nurhayat, "İşlemeli Kavuk Örtüleri," **Sanat Dünyamız**, Sayı: 11, 1977, s. 10-17.

Bloch, March, **The Historian's Craft**, çev. Peter Putnam, New York: Vintage Books, 1953.

Blocker, H. Gene, "Pictures and Photographs," **The Journal of Aesthetics and Art Criticism**, Cilt 36, No. 2, Kış 1977, s. 155-162.

Bora, Tanıl, **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Bölük, Gülderen, **Fotoğrafın Serüveni: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Stüdyoların Işığında**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.

Bratsis, Peter, **Everday Life and the State**, Boulder ve Londra: Paradigm Publishers, 2006.

Burke, Peter, **Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence**, Londra: Reaktion Books, 2001.

Caymaz, Birol, "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933," **Bilgi ve Bellek**, Yıl: 4, Sayı: 7, Kış 2007, s. 115-139.

Cebeci, İsmail, **Ceride-i İlmiyye Fetvaları**, İstanbul: Klasik, 2009.

Colebrook, Claire, "The Politics and Potential of Everyday Life," **New Literary History**, Cilt 34, No 4 (Sonbahar, 2002), s 687-706.

Collier, John Jr. Malcolm Collier, **Visual Anthropology: Photography as a Research Method**, Genişletilmiş Baskı, Albuquerque: University of New Mexico Press, 1986.

Coşar, Ömer Sami, **Milli Mücadele Basını**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1964.

Çağman, Filiz, "İstanbul sarayının yorumu: Üstad Osman ve dizisi," **Padişahın Portresi: Tesavir-i Âl-i Osman**, Selmin Kangal (haz.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 164-187.

Çalık, Ramazan, **Alman Basınında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)**, Ankara: BYEGM, 2004.

Çelik, Zeynep ve Edhem Eldem, "Giriş," **Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914**, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 9-15.

Çoker, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve T.B.M.M. 1. Dönem 1919-1923**, 1. Cilt, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1994.

de Duve, Thierry, **Kant after Duchamp**, Cambridge ve Londra: The MIT Press, 1996.

Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi, 2013.

Dinler, Demet, "Türkiye'de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi," **Praksis**, Sayı 9, Kış-Bahar 2009, s. 17-54.

Duman, Mustafa, "72. Yıldönümü Dolayısıyla Yazı Devrimine Doğru," **Toplumsal Tarih**, Kasım 2000, s. 25-29.

_____, "Latin Harfli Türk Alfabe Levhaları," **Tarih ve Toplum**, Cilt: 39, Sayı: Ocak 2003, s. 19-22.

Durmuş, İsmail, "Vezin," **İslam Ansiklopedisi: Cilt 43**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 77-79.

Durna, Tezcan, **Kemalist Modernleşme ve Seçkincilik: Peyami Safa ve Falih Rıfkı Atay'da Halkın İnşası**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2009.

Ebüzziya Tevfik, **Reb-i Marifet**, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1886.

Edwards, Elizabeth, **Raw Histories: Photographs, Anthropology and Museums**, Oxford ve New York: Berg, 2001.

Eldem, Edhem, "Görüntülerin Gücü: Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'da Yayılması ve Etkisi," **Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite** içinde, Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (haz.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 106-153.

_____, "Mustafa Kemal'in Karatahtası," **Toplumsal Tarih**, Sayı: 274, Ekim 2016, s. 4-15.

Ellison, Grace, **An Englishwoman in Angora**, Londra: Hutchinson and Co., t.y.

Emerling, Jae, **Photography: History and Theory**, Londra ve New York: Routledge, 2012.

Erim, Bilun, **Making the Secular Through the Body: Tattooing the Father Turk**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2011.

Ersanlı, Büşra, **İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Ertem, Barış, "'Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tartışılması," **Turkish Studies**, Cilt 8/5, Bahar 2013, s. 261-278.

Esen, Kıvanç, "10. Yılda Propaganda Faaliyetleri: Cumhuriyet Osmanlı'yla Böyle Hesaplaştı," **Atlas Tarih**, Sayı: 20, Temmuz 2013, s. 36-42.

Foucault, Michel, "Two Lectures," **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977** içinde, haz. Colin Gordon, çev. Colin Gordon vd., New York: Pantheon Books, 1980, s. 78-108.

_____, **Özne ve İktidar**, çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

_____, **İktidarın Gözü**, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Gentile, Emilio, "The Sacralisation of Politics: Definitions, interpretations and reflections on the question of secular religion and totalitarianism," **Comparative Fascist Studies: New Perspectives** içinde, haz. Constantin Iordachi, Londra ve New York: Routledge, 2010, s. 257-289.

Gezgin, Suat, **Basında Fotoğrafçılık**, İstanbul: Der Yayınları, 1994.

Gordon, Colin, "Government rationality: an introduction," **The Foucault Effect: Studies in Governmentality** içinde, Chicago: The University of Chicago Press, 1991, 1-51.

Gourisse, Benjamin, "Nizam Vermek/Emretmek ve Uzlaşmak: Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Somut Olarak Kamusal İcraat," Marc Aymes, Benjamin Gourisse, Élise Massicard (der.), **Devlet Olma Zanaati: Osmanlı'dan Bugüne Kamusal İcraat** içinde, çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 7-30.

Faroqhi, Suraiya, "Political Activity among Ottoman Taxpayers and the Problem of Sultanic Legitimation (1570-1650), **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, no. 35, 1992, s. 1-39.

Hartley, L. P., **The Go-Between**, New York: New York Review Books, 2002.

Heper, Metin, **State and Public Bureaucracies: A Comparative and Historical Perspective**, New York: Greenwood, 1987.

_____, **The State Tradition in Turkey**, Walkington: The Eothen Press, 1985.

Highmore, Ben, "Introduction," **The Everyday Life Reader** içinde, Londra ve New York: Routledge, 2002, s. 1-34.

Hikmet, Nazım, **Kuvâyi Milliye**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.

Hobsbawm, Eric, "Introduction: Inventing Traditions," Eric Hobsbawm ve Terrence Ranger (haz.), **The Invention of Tradition** içinde, New York: Cambridge University Press, 1983, s. 1-14.

_____, **The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991**, Londra: Abacus, 1995.

İnan, Afet, **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.

İpekçi, Abdi, **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor** içinde, İstanbul: Dünya Kitapları, 2004.

İskit, Server, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, İstanbul: Basın ve Yayın Umumi Müdürlüğü Yayınları, 1943.

Kabacalı, Alpay, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2001.

Kahraman, Hasan Bülent, **Türkiye'de Görsel Bilincin Oluşumu**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.

Kansu, Aykut, **1908 Devrimi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

_____, "Kemalist 'Yeni Düzen' Projesine Direniş, 1920-1923," **Birinci Meclis** içinde, Cemil Koçak (der.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 135-161.

Karay, Refik Halit, **Minelhab İnelmihrab**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.

Kasım, Naci, **Türk'ün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı**, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu, 1928.

_____, **Türk'ün Altın Kitabı: Gazi'nin Hayatı**, İstanbul: İleri Yayınları, 2005.

Kavas, Uğur, **Türkiye'de Basın Fotoğrafçılığının Görsel Tarihi, Osmanlı'dan 1960'a**, (Ankara: Rekmay, 2008).

Keyder, Çağlar, "Whither the Project of Modernity? Turkey in the 1990s," Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (der.), **Rethinking Modernity and National Identity in Turkey**, Seattle ve Londra: University of Washington Press, 1997, s. 37-51.

Kılıç, Levend, **Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi**, Ankara: Dost Kitabevi, 2008.

Kırlı, Serkan, **Türk Yazılı Basınında Görselliğin Yeri ve Basın Fotoğrafçılığındaki Teknolojik Gelişmeler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazetecilik Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2009.

Kocabaşoğlu, Uygur, "1919-1938 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış," **Yıllık: S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu, VI - 1981**, 1982, s. 95-127.

_____, "Milli Mücadelenin Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün," **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 36, Sayı 1, 1981, s. 179-202.

Koloğlu, Orhan, **Basınımızda Resim ve Fotoğrafın Başlaması**, Ankara: Engin Yayınları, 1992.

Köksal, Yonca, **Local İntermediaries and Ottoman State Centralization: A Comparison of the Tanzimat Reforms in the Provinces of Ankara and**

Edirne (1839-1878), Yayımlanmamış Doktora tezi, Sosyoloji Bölümü, Columbia Üniversitesi, 2002.

_____, "Local demands and state policies: general councils (Meclis-i Umumi) in the Edirne and Ankara provinces (1867-1872)," **Middle Eastern Studies**, Cilt 53, No 3, 2017, s. 470-485.

Köse, Hızır Murat, "Siyaset," **İslam Ansiklopedisi: Cilt 37**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 294-299.

Kracauer, Siegried, **History: The Last Things Before The Last**, Princeton: Markus Wiener Publishers, 1995.

_____, **The Past's Threshold: Essays on Photography**, çev. Conor Joyce, Zürih ve Berlin: Diaphanes, 2014.

Kuyaş, Ahmet, "1919-1923: Cumhuriyet Kuruluş Öyküsü," **NTV Tarih**, Ekim 2011.

Lefebvre, Henri, **Everday Life in the Modern World**, çev. Sacha Rabinovitch, New York: Harper Torchbooks, 1971.

_____, **The Critique of Everyday Life, Volume 1: Introduction**, çev. John Moore, Londra ve New York: Verso, 1991.

_____, **Éléments de Rythmanalyse: Introduction à la connaissance des rythms**, Paris: Éditions Syllepse, 1992.

_____, **Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life**, çev. Stuart Elden ve Gerald Moore, Londra ve New York: Continuum, 2004.

Lemke, Wolf-Dieter, "Ottoman Photography: Recording and Contributing to Modernity," **The Empire in The City: Arab Provincial Capitals in the Late Ottoman Empire** içinde, Jens Hanssen, Thomas Philipp ve Stean Weber (haz.), Würzburg: Ergon in Kommission, 2002, s. 237-249.

Lowry, Heath W. (haz.), **Clarence K. Streit's The Unknown Turks: Mustafa Kemal Paşa, Nationalist Ankara and Daily life in Anatolia, January-March 1921**, İstanbul: Bahçeşehir University Press, 2001.

Mahçupyan, Etyen, "Osmanlı'dan Bugüne Parçalı Kamusal Alanda 'Toplum Meselesi,'" Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (haz.), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 9: Dönemler ve Zihniyetler** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 273-284.

Mardin, Şerif, "Power, Civil Society and Cultura in the Ottoman Empire," **Comparative Studies in Society and History**, c. 11, no. 3, Haziran 1969, s. 258-291.

_____, "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?", **Daedalus**, no. 102, 1973, s. 169-190.

Marx, Karl ve Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, çev. Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap, 2013.

Marx, Karl, **Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi**, 1 Cilt, çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap, 2011.

Mecdi Sadrettin, "Yüz Yirmi Bir Ay Evvel," **Ülkü**, Sayı: 9, Ekim 1933, s. 266-269.

Memiş, Şefik, İsmail Şen ve Murat Arslan (haz.), **Basında Mustafa Kemal Atatürk 1912-1938**, İstanbul: Koçak Koleksiyon, 2014.

Metinsoy, Murat, "Kemalizmin taşrası: Erken Cumhuriyet taşrasında parti, devlet ve toplum," **Toplum ve Bilim**, Sayı 118, 2010, s. 124-164.

_____, "Fragile Hegemony, Flexible Authoritarianism, and Governing From Below: Politicians' Reports in Early Republican Turkey," **International Journal of Middle East Studies**, 43/4, Kasım 2011, s. 699-719.

Murphy, Rhoads, "Osmanlıların Batı Teknolojisini Benimsemedeki Tutumları: Efrenci Teknisyenlerin Sivil ve Askeri Uygulamalardaki Rolü", Ekmeleddin İhsanoğlu (haz.), **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi: Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler** içinde, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992, s. 7-19.

Necatigil, Behçet, **Şiirler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Oral, Atilla, **Atatürk'ün Sansürlenen Mektubu**, İstanbul: Demkar Yayınevi, 2011.

Oy, Aydın, **Şiir Dünyamızda Atatürk**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989.

Özendes, Engin, **Türkiye'de Fotoğraf**, (İstanbul: Tarih Vakfı, 1999).

_____, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık: 1839-1923,** (İstanbul: Yapı Endüstri, 2013).

Özel, Mehmet, **Atatürk**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Özlü, Hüsnü ve Deniz Kurt (haz.), **Fotoğraflarla Atatürk**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınlığı, 2011.

Özoğlu, Hakan, **Cumhuriyetin Kuruluşunda İktidar Kavgası: 150'likler, Takrir-i Sükun ve İzmir Suikastı**, çev. Zuhal Bilgin, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

Öztuncay, Bahattin, **Dersaadet'in Fotoğrafçıları: 19. Yüzyıl İstanbulu'nda fotoğraf: Öncüler, Stüdyolar, Sanatçılar**, (İstanbul: Aygaz A.Ş., 2003).

_____, **Hatıra-ı Uhuvvet – Portre Fotoğrafçılığının Cazibesi: 1846-1950**, (İstanbul: Aygaz A.Ş., 2005).

_____, **Hanedan ve Kamera: Osmanlı Sarayı'ndan Portreler**, (İstanbul: Aygaz A.Ş., 2010).

_____, "İstanbul'da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci," **Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite** içinde, Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (haz.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 66-105.

Özyürek, Esra, **Modernlik Nostaljisi: Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset**, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Parla, Taha, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 1: Atatürk'ün *Nutuk*'u**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Pekel, İhsan, **Atatürk'ü Anmak ve Anlamak II**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.

Phillips, Christopher (haz.), **Photography in the Modern Era: European Documents and Critical Writings, 1913-1940**, New York: The Metropolitan Museum of Art and Aperture, 1989.

Raby, Julian, "Oyun Başlıyor," **Padişahın Portresi: Tesavir-i Âl-i Osman**, Selmin Kangal (haz.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 64-79.

Sayar, Ahmet Güner, **A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri**, İstanbul 1994.

Schwarz, Joan M., "'Records of Simple Truth and Precision': Photography, Archives and the Illusion of Control," Francis X. Boulin Jr. ve William G. Rosenberg (haz.), **Archives, Documentation and the Institutions of Social Memory: Essays from the Sawyer Seminar** içinde, Ann Arbour: University of Michigan Press, 2007, s. 61-82.

Shaw, Wendy, **Possessors and Possessed: Museums, Archaeology, and the Visualization of History in the Late Ottoman Empire**, Berkeley ve Londra: University of California Press, 2003.

Sertel, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Snyder Joel ve Neil Walsh Allen, "Photography, Vision and Representation," **Critical Inquiry**, Cilt 2, No 1 (Sonbahar, 1975), s. 143-169.

Solomon-Godeau, Abigail, **Photography at the Dock: Essays on Photographic History, Institutions and Practices**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1991.

Sontag, Susan, **On Photography**, Londra: Penguin Books, 1977.

_____, **Regarding the Pain of Others**, Londra: Penguin Books, 2003, s. 80.

Soysal, İlhami, **150'likler**, İstanbul: Gür Yayınları, 1984.

Şapolyo, Enver Behnan, "Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi?" **Ülkü**, Sayı: 33, Kasım 1935, s. 194-202.

Şeker, Nesim, "İmge, Bellek ve Tarih: Milli Mücadele Dönemi," **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler, Cilt 9**, Tanıl Bora ve Murat Gültekin (haz.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 1163-1194.

Şengül, Tarık, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Üzerine Yazılar**, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001.

Şimşir, Bilal, **Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, Cilt 1: 1922-1924**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.

Tanör, Bülent, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920**, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1992.

_____, **Kurtuluş Kuruluş**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2000.

Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt 2**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1978.

Tansuğ, Sezer, "Resim Sanatımızda Ortaya Çıkan Yeni Bir Gerçek, 19. Yüzyıl Sonu Türk Foto-Yorumcuları," **Sanat Çevresi Dergisi**, Eylül 1980, s. 4-7.

_____, **Çağdaş Türk Sanatı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2007

Tanyeli, Uğur ve Ali Taptık, **Türkiye'nin Görsellik Tarihine Giriş: İstanbul'u Resmetmek**, İstanbul: Akın Nalça Kitapları, 2009.

Terpak, Frances ve Peter Louis Bonfitto, "Antikiteyi Mürekkebe Taşımak: Amerika Kıtasından Anadolu'ya Kalıntılar ve Fotolitografinin Gelişimi," **Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite, 1840-1914** içinde, Zeynep Çelik ve Edhem Eldem (haz.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 20-65.

Topuz, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.

Tör, Vedat Nedim, **Yıllar Böyle Geçti**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976.

Trachtenberg, Alan, "Introduction," **Classic Essays on Photography**, New Haven: Leete's Island Books, 1980, s. vii-xiii.

Trouillot, Michel-Rolph, "The Anthropology of the State in the Age of Globalization: Close Encounters of the Deceptive Kind," **Current Anthropology**, cilt 42, no. 1, Şubat 2001, s. 125-138.

Tunç, Ayfer, "Kumaş, Nakış, Aşk," **Sanat Dünyamız**, Sayı: 73, 1999, s. 11-14.

Tunçay, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Ankara: Yurt Yayınları, 1981.

_____, "Siyasal Tarih: 1908-1923," **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye, 1908-1980** içinde, haz. Mete Tunçay vd., İstanbul: Cem Yayınevi, 1989, s. 26-81.

Us, Asım, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım: Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler**, İstanbul: Vakit Matbaası, 1964.

Ülger, Eriş, **Türkiye Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal**, İstanbul: Kaptan Yayıncılık, 1996.

Vedat Nedim ve Burhan Asaf (haz.), **Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cümhuriyetine: Nasıldı? Nasıl Oldu?**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.

Wenders, Wim, **The Act of Seeing**, Londra: Faber and Faber, 1992.

Wright, Terence, **The Photography Handbook**, Londra ve New York: Routledge, 2004.

Yalman, Ahmed Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 1: 1888-1922**, Erol Şadi Erdinç, (haz.), İstanbul: Pera Turizm, 1997.

_____, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 2: 1922-1971**, Erol Şadi Erdinç (haz.), İstanbul: Pera Turizm, 1998.

Yetkin, Çetin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1943**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

Yılmaz, Hasan (haz.), **Tarihe Düşülen Notlar 1: Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları – 1 (1 Mar 1924-14 Aralık 1987)**, Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları, 2011.

Yılmaz, Mustafa, "Cumhuriyet Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar 1923-1945 – I," **Kebikeç**, Sayı 6, 1998, s. 53-80.

Yılmaz, Mustafa Emre, **Power Struggle Within The National Struggle: The Case of Sivas (1919-1925)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi, 2008.

Yöndemli, Fuat, "Türk Kültürünün Mimarlarından Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Ardından," **Selçuk Dergisi**, Sayı: 1, 1986, s. 85-91.

Yust, K., **Kemalist Anadolu Basını**, haz. Orhan Koloğlu, Ankara: Gazeteciler Derneği Yayınları, 1995.

Yümlü, Murat, "Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme," **History Studies**, Cilt 2/3, 2010, s. 333-349.

Zürcher, Erik Jan, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, çev. Nüzhet Salihoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1987.

İnternet Siteleri

"Ardahan'daki 'Atatürk Silüeti' Bu Yıl da İzleniyor," **HaberTürk**, 31 Mayıs 2017. http://www.haberturk.com/gundem/haber/1514331-ardahandaki-ataturk-silueti-bu-yil-da-izleniyor (erişim tarihi: 3 Temmuz 2017).

"Arşivlerden çıkan Atatürk fotoğrafları," **NTV**, 18 Mayıs 2013. http://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/arsivlerden-cikan-ataturk-fotograflari,pMAOGviwf02bZIAaf6d9dw/D07_-BxT_06itsyxWmyrXg (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).

"Atatürk Koleksiyonu," **PTT Pul Müzesi**, http://www.pttpulmuzesi.org.tr/ProductDetail.aspx?ProID=303 (erişim tarihi: 31 Ağustos 2017).

"Atatürk'ün arşivlerden çıkan en son fotoğrafları," **Hürriyet**. http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/69108/2/1/ataturkun-arsivlerden-cikan-en-son-fotograflari (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).

"Atatürk'ün arşivlerden çıkan en son fotoğrafları," **Radikal**, 18 Mayıs 2013. http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/turkiye/ataturkun-arsivlerden-cikan-en-son-fotograflari-1134022/ (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).

"Atatürk'ün Son Fotoğrafları," **HaberTürk**. http://www.haberturk.com/galeri/gundem/427757-arsivden-cikan-ataturk-fotograflari/1/69 (erişim tarihi: 5 Şubat 2017).

"Atatürk'ün çok az bilinen 300 fotoğrafı," **Sabah**, 10 Kasım 2008/17 Mart 2014. http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/ataturkun_cok_az_bilinen_300_fotografi (erişim tarihi: 1 Aralık 2015).

http://www.anayasa.gen.tr/1924tek.htm

http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/yurtgezileri.html

"Dağdaki Atatürk Silueti İlgi Çekiyor," **Milliyet**, 10 Kasım 2016. http://www.milliyet.com.tr/dagdaki-ataturk-silueti-ilgi-cekiyor-balikesir-yerelhaber-1638872/ (erişim tarihi: 3 Temmuz 2017).

Arıkan, Zeki, "İşgal Dönemi İzmir Basını," http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/isgal-donemi-izmir-basini (erişim tarihi: 5 Mayıs 2016).

http://www.osmanliparalari.com/1005001000-Lira,LA_1295-2.html#labels=1295-2 (erişim tarihi: 11 Temmuz 2017)

https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=353076 (erişim tarihi: 12 Haziran 2017)

ÖZGEÇMİŞ

İdil Çetin, 13 Temmuz 1983'te Ankara'da dünyaya geldi. 2001'de Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları'ndan mezun oldu. 2006'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden lisans derecesi aldı. 2009 yılnda, Meyda Yeğenoğlu'nun danışmanlığında hazırladığı "Israel and Palestine *Face2Face*" başlıklı teziyle Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans çalışmasını tamamladı. Eylül 2010'da Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde doktora çalışmalarına başladı. 2014 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Etnomüzikoloji bölümünde Sosyal Bilimlere Giriş derslerini verdi. Yüksek lisans yıllarında başladığı kitap çevirmenliğini İngilizce ve Fransızcadan pek çok akademik yayının Türkçeye tercümesini yaparak sürdürmektedir.

Yayınları:

"Milli Mücadele Yıllarında İlk Mustafa Kemal Fotoğrafları" **Toplumsal Tarih**, Temmuz 2016, s. 88-91.

"Erken Cumhuriyet Döneminde Fotoğrafın Bir İktidar Tekniği Olarak Araçsallaştırılmasına Bir Örnek: 'Uydurma Fotoğraf' Meselesi," **Kebikeç**, No: 42, Aralık 2016, s. 115-127.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	: Galatasaray Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Hazırlayanın Adı Soyadı	: İdil Çetin
Tez Başlığı	: İktidarın Görsel Repertuarı: Lider Kültünün İnşasında Mustafa Kemal Atatürk Fotoğrafları (1912-1950)
Savunma Tarihi	: 18/12/2017
Danışmanı	: Doç. Dr. Özgür Adadağ

JÜRİ ÜYELERİ

Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Doç. Dr. Özgür Adadağ	
Prof. Dr. Füsun Üstel	
Prof. Dr. Meltem Ahıska	
Prof. Dr. Edhem Eldem	
Doç. Dr. Şükrü Aslan	

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK